

SCRIERI JURIDICE
DE
ALEXANDRU DEGRÉ

VOLUMUL AL PATRULEA

Alexandru Degré
Consilier la Inalta Curte de Casație și Justiție
1839—1900 †

Inv. A. 19.446

SCRIERI JURIDICE

DE

ALEXANDRU DEGRÉ

VOLUMUL AL PATRULEA

LEGIȘLAȚIUNE

ȘI

MONOGRAFII JURIDICE, ISTORICE, FILOSOFICE

ÎNSOTIT DE UN

INDEX ANALITIC ȘI ALFABETIC

DE MATERIILE PUBLICATE ÎN CELE PATRU VOLUME

113531

~~~~~

CU POTRETUL AUTORULUI

~~~~~

BUCURESCI

EDITURA TIP. GUTENBERG, JOSEF

20, — STRADA DÓMNEI, — 20

(Biserica Kalinderu)

1901

Donațiunea

N. MANDREA

BUCURESTI

27733

CONTROL. 1953

1961

D

1956

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITĂȚII
 BUCUREȘTI
 Colo 27733 Dublet
 Inventar 113531

B.C.U. Bucuresti

C113531

LEGISLAȚIUNE
ȘI
MONOGRAFII JURIDICE, ISTORICE, FILOSOFICE

Dreptul istoric și dreptul pur.

Realizarea simetriei și a armoniei în ordinea morală, după modelul admirabilei simetrii și armonii în ordinea naturii, atârnă esențialmente de la stăpânirea de sine, de la spiritul de jertfire, de la abnegarea oamenilor, de la zelul lor pasionat pentru bine, pentru frumos, pentru adevăr, pentru drept ¹⁾.

Acastă armonie universală a intereselor, acest ideal la care aspiră omul perfect așa cum îl presupune ideea platonice, este și va rămâne un problem.

Între oameni sunt disonanțe, lupte, rivalități, neînțelegeri. Lăsați la propria lor impulsune, ei ne înfățișează, în viața lor privată, în alegeri, în parlament, în presă, spectacolul extremelor celor mai pasionate.

Așa fiind împrejurările, e evident că avem trebuință de friul legilor; de constringeri exterioare, de resursa științei dreptului, care nu este, în cea mai mare parte, de cât o expunere a regulilor trase din experiență, reguli necesare pentru o mai bună lămurire și orientare, pentru o mai bună distribuire a materialului moștenit de ordine și de jurisprudență uniformă și progresivă.

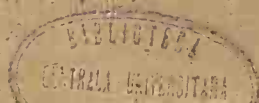
Pietatea religioasă era principiul acestei jurisprudențe ²⁾; obiceiurile și recepțiunea dreptului roman, baza și fundamentul ei.

Legile civile exercitară asupra afacerilor omenesci o influență exteriură; creștinismul produse o schimbare internă și morală a oamenilor.

Ordinea morală însuflețită de pietatea universală făcea impresiunea unui mecanism admirabil prin simplitatea sa ingenioasă.

1) Oamenii ar trebui să se hotărască a face aceste jertfe. Interesul lor bine înțeles cere aceasta. Profesia lui *Herbert Spencer*, consistând în a dice, că antagonismul de astăzi între individ și mijlocul social va face în cele din urmă loc echilibrului durabil al egoismului și al simpatiei, este poate o profecie exactă. Dar să înlăturăm ori-ce joc de cuvinte; rezultatul final va fi o jertfă, și nu un calcul jidvesc de interese. Jertfind interesul momentului, care e real, sensibil, pipăit, în profitul armoniei generale a intereselor, care ne asigură *tant bien que mal* viitorul, adică în profitul unui interes viitor ipotetic (dacă vom trăi, dacă nu va interveni un cataclism), vom da printr'acastă dovadă că suntem capabili de o abnegare aproape absolută. Interesul viitor *material* este tot așa de puțin palpabil ca și interesul viitor spiritual, cu care ne consolăză biserica.

2) V. *Trendelenburg, Naturrecht*, edit. II, pagina 110 seq., § 48, No. 4.

Centrurile locale, grupate armonice în jurul bisericeii și al Coronei se apropiară și se depărtară de aceste centruri în puterea unei legi naturale, analogă legii de gravitațiune și de atracțiune.

Tradițiunile dreptului se respectară cu pietate, religiositate, venerațiune.

Legiști austeri, învățați pătrunși adânc de ideal, veghiară ca ômenii să și îndeplinescă cu sfințenie *datoriile*¹⁾ corespundătoare cu drepturile lor (dreptul de personalitate, de proprietate, de ereditate), fără de care aceste drepturi n'ar fi fost de cât atâtea pretexte, sofisme, arguții. Am putea dice, un sistem de planete insuflăite cari determinară fluxul și refluxul mișcărilor sociale.

Dar pietatea degeneră în cele din urmă în bigotism, în ipocrisie, și *centralisarea*, aliată cu aceste viciuri domnitoare, isbi cu o mână brutală rădăcinile incomparabilei evoluțiunii sociale ce venim a descrie.

Știința dreptului deveni, sub presiunea acestei centralisări, păgubitoare, obscură, machiavelică, misterioasă, inestricabilă.

Acest extrem dete născere unui alt extrem: *revoluțiunii. Abyssus abissum invocat!*

Pietatea dispăru, și apoteosa bunului simț îi luă locul.

Disonanțele sociale — acestea erau noul *credo* — se vor rezolva, ca printr'un farmec, într'o armonie durabilă prin declarațiunea drepturilor omului, prin o formulare clară, precisă, evidentă, accesibilă minții vulgare, a principiilor de drept și de rațiune.

Teoria dreptului părea a fi ca o atmosferă de care orî-cine se pôte bucura, fără să fie trebuință pentru acest sfârșit de studii preliminară, de cunoștințe întinse, de vre-o consultațiune cu legiști profesionali.

Practica și teoria dreptului era ca o monedă curentă care putea să treacă ușor din mână în mână.

Legea franceză din 3 brumaire anul II, resumă totă procedura civilă în 17 articole!

Care era rezultatul?

Invasiunea societății în domeniul dreptului răsturna, ca un cutremur înspăimântător, toate bazele ordinei. Virtutea personală nu mai avea nici un preț. Credința generală era că idealul se pôte realiza *imediat* printr'un simplu *tour de passe-passe* al logiceii pure, fără să fie trebuință pentru acest sfârșit de vre-o jertfă din partea ômenilor. Toți așișară părerea lor ca o apocalipsă a adevărului. Confusiunea era înspăimântătoare.

Cugetarea matematică, care a produs rezultate evidente în domeniul științelor exacte, se lovesce într'adevăr, dacă o aplicăm în domeniul Dreptului, de meterialul istoric dat de pasiunile, de viciile ômenilor și de atâtea alte dificultăți cari staū în calea desvăluirii adevărului.

Știința dreptului, departe de a fi produsul unei inteligențe pure, adică a unei inteligențe neinfluențate de împrejurările înconjurătoare, nu

1) Idealul (întru cât ne putem închipui în momentul de față realizarea lui) este: *descentralisarea capitalurilor*; fie-care om să devie proprietar! Cel avuți trebuie să facă pentru acest sfârșit jertfă, căci ei nu sunt de cât economii lui Dumnezeu. (V. *Laurent, Droit civ. fr.*, t. VI, No. 98 și 99). Dar, ca să ajungem la descentralisarea capitalurilor, trebuie să respectăm cu sfințenie tradițiunile dreptului, căci logica fără pietate internă ne aruncă în prăpastie!

este de cât un mijloc, un auxiliar, un expedient pentru îndreptarea materialului istoric dat spre ideal.

Incercările dar de a se forma un drept pur, după analogia matematicii pure, nu reușiră de cât într'o măsură minimă.

Maximele metodei juridice sunt ca maximele metodei matematice invariabilmente aceleași, mai cu sémă în domeniul dreptului obligațiunilor.

Recepțiunea dreptului roman nu se îndeplini în nici o parte a dreptului așa de complet ca în domeniul dreptului *obligațiunilor*, căci dreptul obligațiunilor repausă mai mult de cât dreptul real pe elemente abstract-logice: consimțimentul, *causa*, vătămarea, etc.

Dreptul roman ajunsese prin o complectă și bogată desvoltare a acestor elemente la o exactitate rigurósă și la posibilitatea unei aplicațiuni universale.

Resultatele ce a produs dreptul roman în această parte a dreptului, sunt nu numai de o utilitate universală, ci chiar de o necesitate logică absolută ¹⁾.

Regula dar este că principiile de drept constituiesc, ca axiomele matematicii, o adevărată ontologie a științei numai în ceea ce privește acea parte a dreptului care regulază raporturile dintre ómeni cari au rămas în toate timpurile și în toate locurile invariabilmente aceleași: nu însă și în ceea ce privește acea parte a dreptului care a fost neîncetat influențată de tradițiuni, de religione, de economie politică ²⁾.

Codul Napoleon, observă d-l *Rivier*, profesor de drept la Bruxelles, nu este în România idealul istoric, ci idealul teoretic al legilor în vigoare în această țară ³⁾.

D-l *Rivier*, dicând acestea, a avut fără îndoială în vedere acea parte a dreptului care repausă pe elemente istorico-logice, căci partea dreptului care repausă pe elemente abstract-logice, cuprinde principii de o aplicabilitate universală.

Acastă rezervă o dată făcută, vom generalisa ideia de mai sus și vom dice că toate modelurile străine, reproduse în legile noastre, nexeceptându-se de la această regulă nici Constituțiunea Belgiei, nu sunt pentru noi de cât idealuri teoretice, abstracte, incerte, și nu idealuri istorice, pipăite, reale.

Desvoltarea acestei părți a dreptului se deosibesce la noi prin jurisprudență, practică, aplicațiune, de desvoltarea specifică franceză sau belgiană.

Jurisprudența noastră se deosibesce în această privință de jurisprudența franceză și belgiană, nu atât din cauză că tradițiunile noastre sunt deosebite de tradițiunile Europei occidentale, ci din cauză că n'am comparat încă trecutul nostru cu acela al Franciei și al Belgiei, n'am constatat încă

1) Dreptul roman este sub acest raport o adevărată geometrie juridică. D-nii *Aubry et Rau* au dar dreptate să se întemeeze pe doctrina profesată de *Ribbentrop* și *Fritz* pentru a admite o solidaritate imperfectă. D. *Laurent* îl combate fără cuvânt. (V. *Laurent, Droit civil français*, tom. XVII, No. 317)

2) Acastă inriurire este însă esențială și neapărată. Ómenii nu vor isbuti a înlătura toate inegalitățile sociale de cât prin practica unei austerități morale universale. Ce ar folosi să ștergem inegalitățile din legi, precum propune d. *Fouillé (L'idée moderne du droit*, p. 358 și 359)? Inegalitățile sociale, scóse din legi, ar rămâne în moravuri.

3) V. *Holtzendorffs, Encyclopädie der Rechtswissenschaft systematischer Theil*, edit. III, pag. 567.

unde se întînesc și unde se separă antecedentele Europei occidentale și acele ale Europei orientale, și, necunoscînd în de-ajuns cari sunt principiile cu ajutorul cărora se pôte îndrepta materialul istoric dat spre ideal, cari din aceste principii sunt comune Europei întregi, cari sunt particulare Orientului, căutăm să aplicăm și în această parte a dreptului, care repausă pe elemente istorico-logice și este vecinic supusă variațiunilor, principii absolute, invariabile, incomutabile, și ne agîlăm ast-fel fatalamente între extreme.

Legile noastre sunt calcate după legile franceze și belgiane.

Aceste legi, scóse din mijlocul social care le-a dat nascere, vor fi în veci pentru noi un fel de schelet anatomic din care a pierit viața, dacă nu vom sci să ne inspirăm de *ideele morale* cari s'aũ realizat în jurisprudența franceză și belgiană, dacă nu ne vom încredința că regulele de interpretare a legilor fiind elastice ¹⁾ și considerațiunile morale avînd un ascendent mare asupra jurisprudenței, progresul acesteia de pe urmă atárnă nu numai de la calificațiunea intelectuală, ci mai cu sémă de la calificațiunea *puritană* a judecătorilor, dacă nu ne vom pîtrunde de adevărul că «nici un popor nu pôte să progreseze fără un simț viu de *pietate* pentru propriul seũ trecut» ²⁾.

Neapêrat că în această pîtrundere și înlăntuire reciprocă a legilor și a moravurilor, trebuie să deosebim cu grijă grăul din neghină, trebuie să deosebim pietatea internă, noțiunea realului și a posibilului, logica aplicată, de excesul de putere al bisericii sau al statului și de delirul logiceii pure.

Teoria și practica dreptului aũ adesea de fapt o autoritate mai mare de cât. legea însăși și în ceea ce privește materialul eterogen ce le-a impus, fie vițiile moștenite, fie o concepțiune falsă asupra naturii și a criteriului evidenței logice în ordinea morală.

Acésta este o adevărată idolatrie, o idolatrie a tradițiunilor în Franția și în Belgia, o idolatrie a dreptului pur la noi în țară.

„Ori-cât aș fi de convins, dice foarte bine d-l *Ihering* de posibilitatea unei apologii a jurisprudenței, nu trebuie a se scăpa din vedere în această privință două lucruri : am admis această posibilitate numai pentru *jurisprudență*, așa dar numai pentru aceea ce ea a introdus și produs, iar nu pentru aceea ce i-a impus ca material pozitiv o autoritate exterióră și pentru care ea pôte să și decline responsabilitatea, și mai puțin însă pentru părerile individuale a câtor-va juriști a cărora concordanță cu rațiunea sănătósă e foarte dubiósă, pôte chiar nici revendicată de autorii lor !“

1) Pretorii romani dezvoltară succesiv dreptul prin o interpretare din ce în ce mai nemerită a legii, fără să fie trebuință pentru acest sfirșit de o intervențiune a legiuitorului. Acésta nu era o legifirare. (V. *Ihering, Geist des Röm. Rechts*, II, pag. 317 urm.) Și jurisprudența modernă desvolta dreptul, cu ocaziunea și nu din cauza revendicărilor sociale, prin o interpretare din ce în ce mai nemerită a legilor. D-l *Laurent* condamnă această jurisprudență (V. *Laurent, Droit civ. fr.*, t. XXXIII, V^o «Jurisprudence» și «Jurisconsultes»). Acésta condamnă, ca să fie fundată, ar trebui să se demonstre mai întăiu că posedăm un criteriu al adevărului absolut și să se dovedescă cu ajutorul acestui criteriu că jurisconsultii sunt în stare să raționeze cu acieași rigóre ca matematicienii. D-l *Demolombe* contestă acésta cu drept cuvînt (tom. 28, No. 508).

2) Pietatea ce avem în vedere nu este pietatea engleză pe care a denaturat-o spiritul mercantii, nici pietatea feudală a d-lui *Rudolf Gneist*, autorul expresiunii de mai sus, ci pietatea în sensul cum o practică Anglo-Americanii.

Experiența dar și nu logica pură este în domeniul dreptului singurul izvor al adevărului.

Cicero a avut dreptate să dică: „Magis experiendo quam discendo cognovi“.

În trecut, fiind vecinic expuși nevoilor externe, nu puteam naturalmente să avem de cât o experiență foarte incompletă în ceea ce privesc justiția, administrațiunea, dezvoltarea economică a țării.

Lipsiți de experiență proprie, ne îndreptărăm dar privirile asupra Occidentului și lăsarăm să ne inspire bătrâna civilizațiune europeană această civilizațiune de o valoare problematică, această „plagă scrofuloasă“, cum o numesc socialiștii exagerând lucrurile.

Cultura străină fiind însă incompatibilă cu materialul istoric dat ne refugiarăm, în disperare de cauză, în domeniul dreptului pur.

Acastă direcțiune a spiritelor nu putea să reziste criticei bunului simț național.

Bunul simț moștenit și știința împrumutată, iată agenții naturali cari au presidat la evoluțiunea lucrurilor la noi în țară.

Aceste două forțe sunt astăzi admirabil unite și convergente.

Legiștii noștri, altă dată obscuri, intratabili, intransigenți, întrebunțeză acum în pledările, în explicările, în hotărârile lor, un limbaj natural, simplu, persuasiv, un limbaj accesibil elementelor laice chismate a pronunța oraculele dreptului împreună cu legiștii profesionali, mai mult încă un limbaj accesibil acelor chiar cari, din pietate către dreptul țării, intră în sanctuariu ca să preîntâmpine prin prezența lor ori-ce exces de putere al autorității.

Aceste rezultate minunate se datoresc libertăților publice, aplicării Constituțiunii, jocului natural al contractelor sociale, căci, cariera de legist fiind o carieră din cele mai lucrative, cele mai distinse talente ale țării se devotară acestei vocațiuni, fără să aibă trebuință pentru a propăși în această specialitate, de ajutorul unei administrațiuni stabile, solid organizate, consecvente.

Iată însă că această concurență liberă, generatoare la început de rezultate foarte satisfăcătoare, amenință a degenera într-o concurență anarhică! Cumpăna ar putea să se incline în cele din urmă în partea celor mai vicleni: *Desinit in piscem formosa mulier superne.*

Elita magistraturei și a baroului, ca să nu sucumbe în această luptă inegală cu o masă ignorantă, are trebuință de egida puternică a unor legi protectoare¹⁾.

Caveant consules !... (Dreptul, 1881).

1) *Inamovibilitatea* magistraturei este un principiu esențial al formei de stăpânire care se numește monarhie constituțională. Cel dintâiu lucru, de care avem trebuință, este o practică constantă, administrativă, judiciară, constituțională. Acest punct arhimedice o dată stabilit, vom concede apoi cu ocaziunea și nu din cauza viitoarelor revendicări sociale, diferite reforme sociale, de exemplu juriul în materie civilă, pe cât nevoia acestor reforme se va dovedi prin experiență. A procede alt-fel, ar fi a se nesocoti principiile cele mai elementare ale progresului. Interesul nostru esențial este să punem o barieră cosmopolitismului deleter, care se manifestă prin invasiunea spiritului mercantil, «care suflă în toate vinele corpului social corupțiunea și egoismul, care fomentază «tote sentimentele joase, strimte, perverse, care detronă tot ce e nobil și mare». Pentru acest sfârșit avem trebuință de *organizarea* și nu de *atomizarea* societății.

Raportul natural între Drept și Morală.

Je ne crois pas, ô Christ! à ta parole sainte :
Ta gloire est morte, ô Christ! et sur nos croix
Ton cadavre céleste en poussière est tombé!
Eh bien! qu'il soit permis d'en baiser la poussière
Au moins crédule enfant de ce siècle sans foi,
Et de pleurer, ô Christ! sur cette froide terre
Qui vivait de ta mort, et qui mourra sans toi!

Alfred de Musset, *Rolla*, I.

Religiunile s'au născut într'un timp când nu se putea nici visa de viitoarele mari descoperiri în mecanică.

Cele dintâi intrară din ce în ce mai mult în întuneric, în opozițiune cu cele d'al doilea cari răspândiră progresiv lumina adevărului.

Religiunea și știința n'au între dăsele alt nod de cât o ață care se subțiază câte-odată așa că, se face nevădută, dar care nu se rupe nici-odată, ața misterioasă a labirintului omenesc; progresul 1).

Știința a descompus mecanismul universului; legile descoperite de naturaliști ne explică toate lucrurile într'un chip simplu, firesc, învederat.

Planul minunat al naturii, care a creat aceste legi, le-a așezat armonice, le-a pus într'un nex causal, așa că ideia creatoare de mai apoi se înlănțuiesc, se unesc nedespărțit cu principiul creator de mai înainte, rămâne singur neexplicabil ca și inteligența omului, în care se oglindesc *real și observabil* schema creațiunii.

Lucrul ar fi, nu numai neexplicabil, dar, aceea ce ar fi mai rău, și *neobservabil*, dacă am rupe ori-ce legământ cu materia, dacă am pleca de la o entelehie misterioasă, care s'ar presupune că coprinde în sine idei născute fără bază empirică, idei cari se pot construi fără a se putea defini.

Materia are o însemnătate covârșitoare. Simțul nasce ideea.

Dreptul și morala erau la început armonice la un loc în simțul natural al omului.

Nelegiuirile preoților surpară această unire sălbatică dar sinceră.

Filosofii intrară pe scenă.

Metafizica se robi însă teologiei și tirania câștigă din nou tărâm, mai teribilă de cât ori și când.

Simțul sălbatic al omului primitiv apărură, asemănat cu aceste rătăciră, ca un fenomen măreț, dumnezeesc.

1) Victor Hugó, *La Légende des siècles*, Préface.

Știința făcu atunci apel la simțul necorupt al masei, isvorul natural al dreptului și al moralei.

Revoluțiunea cea mare era ca o înflăcărare uriașă a flamei sfinte, a făcliei ce natura și-o aprinde singură în calea ce o percurge.

Furtuna dărimătoare curăță aerul; știința ajută natura să echilibreze elementele cari rămân.

Opresorii sunt demascați. Asupririle nu mai sunt incongruate de gloria datoriei. Massa e chemată să decidă sorta omenirii. Concentrațiunea individuală, inițiativa personală, trebuie să compeze cu forțele colective eiementare.

Știința va câștiga puterea să imboldescă și să *înfrâneze* masa populară, când va sci să verse în coprinsul real al lumii farmecul poeziei, când se va hotărâ să reintinerescă vechia legendă, să facă dintr'nsa o pârghie pentru mântuirea poporului, când va izbuti să comunice spiritul de abnegare și de jertfire școlei, presei, politicei.

Claritatea, sinceritatea, nepărtinirea științei se isbesc, s'ar putea obiecta, de o stâncă: de grija omenilor de știință că vor pieri dacă se vor consacra adevărului, dacă vor declara resboiă minciunei domnilore.

Averea dar singură, se insinuază, pôte să fie o chezașie a independenței.

Domnirea se cuvine, după această părere, *claselor avute*, cu îndatorire pentru dênsele să se dedea serviciului administrativ, ca în Englitera, cu zel și neinteresat.

Trebuie să învățăm, observă d-l *R. Gneist*, din istoria engleză de ce stâncă s'a lovit stăpânirea Carolilor și a Iacobilor: de imposibilitatea unei administrațiuni nelegale prin funcțiuni onorifice. Această istorie dovedesce cum George III, în stăpânirea sa de șese-deci de ani, s'a încercat de două ori să scotă din funcțiune pe un funcționar onorific și cum aceste două casuri au luat un sfârșit rău. Așa se explică de ce nu este nici-odată vorba de o inriurare de partid la numirea sau depărtarea unui funcționar onorific în această țară, unde de altminteri fie-care scriitor și fie-care argat se numesce după considărări de partid, de ce funcționarii profesionali și cei onorifici se văd ședând necorupți unii lângă alții... Iată care este punctul archimedic al alegerilor parlamentare ¹⁾.

Nimic nu pôte să fie mai depărtat de adevăr de cât această aprefuire.

George III, regele acela care s'a făcut culpabil de atâtea fapte impopulare, care a întărit coloniile americane, prin atâtea măsuri nelegiuite, la disperare și la răscolă, nu s'ar fi silit să facă din absolutism o doctrină, o dogmă ca Carolii și Iacobii, cu invoirea tăcută sau expresă a aristocrației, dacă nu l-ar fi oprit intru acesta scrisorile cuiasate ale lui *Junius*, cari l' rechemau în memorie sorta lui Carol I, dacă nu l-ar fi speriat amintirea, vibrațiunea, sunetul prelungit al revoluției.

Regele actual, scria *Junius*, nu are pentru erorile sale mai bună scusă de cât Carol I... Atâta sciă însă: în inimele concetățenilor mai trăsese un spirit de rezistență; ei prețuesc viața, nu după comoditățile sale, ci după neatârarea și vrednicia pozițiunii lor. Prințele, care imităză purtarea Stuartilor, ar trebui să fie prevenit prin exemplul lor, și, pe când el se mândresce cu pretențiunea sa la coronă, ar trebui să și

1) *R. Gneist, Die preussische Kreisordnung, § V, pag. 52 in fine.*

aducă aminte: precum s'a câștigat coróna prin o revoluțiune, așa se póte pierde prin alta... Dacă Maiestatea Vóstră v'ați retrace în America, să fiți asigurați, are să vi se dea să mistuiți un pact cum presbiterianii ar fi roșit să ofere un asemenea lui Carol II. Ei (presbiterianii) părăsiră țara lor natală ca să caute libertatea și o găsiră într'o pustietate. Imbucătățiți cum sunt în o mie de forme politice și religióse, într'un punct se găsește cu toții uniți: toți urășe de o potrivă fastul unui rege și mândria, ipocrisia unui episcop ¹⁾.

Virtuțile așa de lăudate ale noblimei engleze, ale acelei *gentry*, care indeplinesc cu un zel sfint funcțiunile onorifice ale selfgovernmentului, și-aú dar rădăcina lor *în téma de răsbanare a poporului*, în starea de lucruri care s'a creat prin lupta memorabilă între biserica episcopală și biserica puritană.

Episcopii urășe isbucnirile vulcanice. Permanența are, după densii, o valóre incomparabil mai mare de cât libertatea, mișcarea, progresul. Privilegiile, castele, vor reveni, ori-cât ne-am împotrivi, tot-d'una la suprafața lucrurilor. Mărginirea excesului de populațiune, iată scopul real al unei bune politice, nu egalitatea progresivă. Caritatea creștină a claselor avute póte singură să alineze suferințele cari vin de la înmulțirea nesocotită a populațiunii muncitoare. Familiile numeroase trebuie să le privim cu același dispreț ca beția. sau ori-ce alt exces corporal. Numai ast-fel putem să sperăm că moralitatea va face progres. Crescerea populațiunii are un *tempo* mult mai rapid de cât crescerea producțiunii. Mulțimea care suferă nu are nici un cuvânt să se plângă. De ce nu și-a înfrinat prin o înțeleptă abstenență tendința de a se înmulți? Natura are, când nu se observă regulele prevederei, mijloce de execuțiune omorătoare pentru restabilirea echilibrului: răsboiú, lómete, ciumă.

Puritanii, sculându-se în contra acestei teorii ipocrite, privesc schimbările abrupte, vulcanismul, nu ca reacțiuni în contra excesului forțelor, și ca motorii naturali ai *progresului*. Revoluțiunile aú o înriurare decisivă și asupra bisericeii. Densa s'a făcut succesiv imperială, barbară, feudală, monarchică, populară. De câte ori se crează în lume alte simțiminte morale, se desvoltéză în același timp și tehnica ca factor esențial al egalității progresive. Astă-đi suntem în stare să îmbunătățim metodele de cultură și să dăm producțiunii o desvoltare proprie a îndestula toate trebuințele; astă-đi nu mai este un lucru cu neputința a se răspândi lumina asupra mulțimii. Cultura crescândă face ca munca să fie pusă în posesiunea aparatelor cari produc din ce în ce mai mult și mai eftin. Statistica póte să ne arate tabloul unor crime cari se reproduc cu o regularitate spăimântătoare. Acesta însă se datorește numai pseudo-moralei, moralei *staționare*. Avem trebuința astă-đi de o morală *puritană*. Nu faptul că se găsește în societate mișei, ci împregiurarea că se găsește grupuri sau coterii cari 'i apără, 'i glorifică ca ómeni de ónóre, e un semn de decădere morală.

Sciința, care se sustrage cu mai mare înlesnire de sub înriurirea tradițiunii istorice de cât religiunile, se apropie încă mai mult de ideal.

1) Scrisorile lui Junius, traduse de Arnold Ruge, scrisorile 30, 35 și 54.

Știința, ne recomandă o morală pură, o morală asemănată cu cea religioasă, dar curățită de tot aliagiul istoric care micșorează prețul acesteia.

Religiunea naturalistului, cultul *sistemului naturii*, este ca o apoteosă a mecanicii pure care reprezintă lumea reală în forma ei cea mai abstractă.

Religiunea visionară care admite pe lângă sistemul naturii și un Dumnezeu, un mecanic extramundan, ori-cât de spontană ar fi, ori-cât s'ar apropia de popor, abate spiritele de la viața reală și le îndreptă pe tărâmul abstracțiunilor mistice, aceea ce este un rău însemnat. În învățământul școlar se îngreuiază atunci concepțiunea, pentru că școala nu vrea să se hotărască să desvolte formarea ideilor și a concluziunilor din realitatea viuă. Ori-cât de puțin ar reuși acesta, se tinde totuși a se inocula școlarului să și întorcă ochii de la copacul cel verde, să depărteze cugetarea sa de la materie, ca să obție idei cât se poate mai abstracte, cu cari creerii torturați se mișcă într-o lume de umbre¹⁾.

Ideele de bine, adevăr, frumos, nu pierd nici de cum prețul lor, dacă le privim ca forțe inerente naturii; conștiința nu se desbracă de demnitatea care îi aparține, dacă o considerăm ca un mecanism simplu care se poate descompune ca un cėsornic; viața nu se descolorază prin aceea că se dă rolul dintâi în drama lumii științei, nu religiunii. Martirii cugetării nu merită mai puțin să fie cântați într-o epopeă de cât martirii religiunii.

Ori-cine se erige în straja a lumii: preoții, învățații, toți sunt datorii să lupte, să suferă, să se jertfescă pentru binele omenirii.

Acestea sunt premisele de la cari vom pleca.

Tema noastră va fi: 1) să demonstrăm că scolastica mascată a religiunii naționale (în țările din Europa occidentală) întemeiază dreptul și morala pe o pseudoetică; 2) că filosofia revoluțiunii franceze, restăl-măcînd principiile revoluțiunii, a schițat un plan pentru dezvoltarea raportului între drept și morală, care repausă pe idei pure, nepipăibile, lunatice; 3) că filosofia pozitivistă nu admite alt *plan* pentru completarea fundamentului dreptului și al moralei de cât acela care reese din formalismul *observabil* al naturii și al istoriei; 4) că trebuie să punem un capăt extremelor cari s'au răspândit, lățit, împrăștiat la noi în țară și să deschidem căi noi dreptului și moralei.

I.

Răspândirea progresivă a luminelor, energica încordare a voinței morale și luminate (egalitatea și frăția progresivă), se realizează zilnic sub ochii noștri.

Elementul muncitor²⁾ are să hotărască mersul lucrurilor, călăuzit

1) *Moleschott*, app. *Buchner*, *Kraftstoff*, ediț. II, pag. 200.

2) Dacă am admite, împreună cu *Bluntschli*, (*die Politik als Wissenschaft*, pag. 113), că rasa gentlemanului englez e neîndoelnic superioară aceleia a muncitorului englez, am ajunge încetul cu încetul la concluziunea că rasele popoarelor înapoiate trebuie să atârne de rasele popoarelor superioare, cum atârna muncitorii în sinul acestor rase de nobili, de negustori, de burocrați. Adevărul însă este că muncitorii din toate țările formază o rasă naturală care întrece cu mult rasele pretinse superioare, acele rase servii dresate, artificiale, ipercivilizate.

de școală liberă, mișcat de idei religioase populare, pe cari știința voios le primesce, ajutat de credința care se răspândește în lume că toate lucrurile au un început mecanic, natural, simplu.

Așezămintele americane sunt excelente, și dăsele s'au născut numai din inițiativa privată, fără nici un amestec din partea statului.

Bunul simț ajunge, cum ne arată acest exemplu, dacă condițiile sunt normale, ca să 'ți alegi neepitropisit de stat învățătorii de cari ai trebuință pentru creșterea copiilor tîi, ca să înțelegi știința Scriptură și fără comentarii docte, ca să deosebesci singur ce este moral de ce este nemoral, ca să 'ți explici, cu ajutorul resurselor naturale a sunetelor și a compătimirei, geneza limbei și a dreptului ¹⁾.

Teoria s'a coborât pe pămînt, a intrat în coliba omului de rînd, l'a învățat să desprețuiască tainele și obscuritățile calculate, l'a făcut să pipăie adevărurile.

Teoria cea dreaptă cade sub bunul simț; abstracțiune, lipsită de temelie empirică, te amăgește, te trage în mlaștină, ca o lumină înșelătoare.

Scolastica, acest simulacru deșert al rațiunii, întunecă toate lucrurile lărgesce prăpastia care cascade între simțul natural și știință, dă vieții o coloră falsă, robesce populațiunea muncitoare, face din omeni avuți păpuși fără onoare, fără credință, fără vigore.

Știința adevărată, neconruptă de scolastică, din potrivă e un precipitat al simțului comun, o infiltrațiune a forței de cugetare a generațiilor trecute, a experienței secolelor scurse, care se pôte descompune vizibil în elementele sale. Technica superioară s'a câștigat prin experimentațiune continuă, nu prin mijlocirea unor semne ale cerului, sau a unui vis frumos, sau a unei meditațiuni *à perte de vue*.

Resursele tehnice îmbracă, este adevărat, pe omenii de știință cu o putere covârșitoare; nu trebuie însă să se uite afinitatea care legă principiile științei cu ideile băbesci, limba civilisată cu limba sălbatică ²⁾, miturile abstracte cu cele fizice.

1) Voința universală, care există în natură numai ca *dispozițiune*, dar totuși ca un *ens realissimum*, a creat individualizându-se în om diferite unelte mecanice (precum limba, dreptul) ca să 'și mărească puterea și autoritatea. Cugetarea mecanică nu e o funcțiune *automatică* a naturii. *Voința* e o forță *creiatore*; cugetarea nu pôte de cât să desvolte, să combine, să deducă. Ce ar însemna de exemplu alfabetul limbei, dacă nu l-ar da viață, putere, farmec voința omului? Omenii s'au înțeles mai ușor între dînsii ca să *spue* ce vor. Nu le era tot așa de lesne să înțelegă, să aplice, să traducă în fapte, să realizeze ce vor. Limba are un alfabet; dreptul încă nu. Metoda rațională a descompunerii, care a desvoltat limba și dreptul, este, după *Ihering*, negațiunea bunului simț și tînde a pune un capăt împărăției *simțului* dreptului (*Gneist, des Röm. Rechten*, II, § 39, *in fine*). Acesta este o eröre. Metoda rațională tînde, nu a desrădăcina simțul, instinctul, pasiunea, ci, din potrivă, a desvolta accenturile naturale, emoțiunile sincere, și a pune un capăt diplomației, fățarniciei, fraudei. Alături cu simțul natural, trebuie să existe, o recunoscem, așezăminte școlare și judiciare *stabile*, căci, dacă ar lipsi această contra-greutate, s'ar putea întâmpla să recădem în sălbăticie, în loc să înaintăm. Țările înapoiate mai cu seamă, au trebuință de un sistem rațional de restricțiuni. Știința liberă însă e datăre să desvolte continuu facultățile de observațiune ale omenilor, să combată misticismul, să repete neîncetat că stăpînirea, care decretă restricțiuni, nu are de cât un *mandat revocabil*.

2) *Charles de Brosses, Traité de la formation mécanique des Langues*, vol. I, pag. 23c, și vol. II, pag. 313, ap. *Taylor, die Anfänge der Cultur*, tradus din englezesc de *Spergel* și *Poske*, pag. 162 și 194.

Știința s'ar amorți, s'ar transforma, după ce a început abia să bălbăie un alfabet, într'un automat impasibil, dacă n'ar însufleți-o fantasia.

Să rupem cu ignoranța sălbatică, să păstrăm însă fantasia roditoare, care valază de o mie de ori mai mult de cât indoelele reflexiunii îngâlbănite.

Ignoranța s'a combătut în anticitate de *spiritul sceptic*, în vécul XVI de *zelul moral*.

Zelul moral e o forță firăscă nepieritoare ¹⁾. Zelul *religios* e supus schimbărilor istorice și legii naturale a *progresului*.

Ce distanță imensă desparte biserica luterană de biserica puritană! *Luther* s'a ridicat, ce e drept, în contra ignoranței din toate puterile sale. A suferi ignoranța, dicea el, într'o scrisoare celebră adresată consilierilor municipali ai imperiului la 1524, este a face cauză comună cu dracul. Ignoranța e mai periculoasă pentru un popor de cât armele vrășmașului.

Reformatorul privea însă știința ca o armă cu care se câștigă domnirea, forța, gloria, nu egalitatea.

Masele gemeau în lanțuri. Feudalii, cari luptaseră pentru cauza reformățiunii, ridicară capul temerar. Învățămintul public purta livreaua lor. Școala forma din fiii seniorilor și ai burghesilor biurocrați nepopulari. Arta de a interpreta legile (fie civile, fie eclesiastice) era rezervată legiștilor și prelaților ca un mister în care nu ori-cine se putea iniția, ca un mijloc, nu de a persuadea, ci de a afirma *ex tripode* ²⁾.

Bunul simț se ținu ast-fel ermetic închis; craterele se astupară. Liniște și pace! cred și eu! — exclamă Götz de Birlichingen în drama lui Goethe — acesta o doresce ori-ce pasere de pradă ca să înghiță mai comod victima sa.

Era dar trebuința de o opozițiune sistematică din partea științei libere, ca să redea maselor vigórea lor de mai înainte, ca să retrezască forța care reșede în simțul natural, ca să regăsască firul Ariadnei.

1) Zelul moral, care ținde la dezvoltarea metódelor intuitive, la dezvoltarea facultăților de observațiune, la dezvoltarea ideii muncel, nu va cădea nici-odată în mania prigonirilor. Morala naturală e motorul de căpetenie al progresului. Operele cele mari indeplinite de filosofi au fost, dice *Huxley*, mai puțin fructul intelegentelor, de cât al direcțiunii imprimare acestei intelegente prin spiritul lor moral. Morala mistică, din contră, a adus, precum a dovedit *Buckle*, mai mult rău de cât bine în lume.

2) Filosofia lui *A. Comte* da și ea primatul în lume *preoților*. Ierarhia iubirei însă, la care ținea *A. Comte*, era menită să fie, nu o păzitoare de mistere, ci depositara unei teorii *naturale*. Preoții erau datori se explice tot simplu și natural. Ierarhia iubirei se considera ca un organ nemijlocit al ființei supreme (Grand-Etre) și indeletnicirea ei de căpetenie era educațiunea. Teoria cerea să nu se dea voce preoților să posezeze, să moștenească, să primească ceva pentru ostenelele lor. Comunitatea să le dea cele necesare pentru traiul lor (*Buchner, Aus Natur und Wissenschaft*, pag. 14; *Die Positivisten oder Eine neue Religion*). Nu putem să recomandăm această teorie. Nu e destul, credem, să accentuăm necesitatea dezvoltării metódelor intuitive. Trebuie să ne gândim înainte de toate la *mijlocul* cu ajutorul căruia am putea să ajungem la acesta, și acest mijloc nu poate să fie o *educațiune servil uniformă*. Epoca noastră se simte respinsă de tot ce-l amintescă copilăreșca francmasonerie. Omenirea nu se poate crește după un sistem, ci mai mult după *schiza probabilă a unui sistem*. Căntroversele sunt motóre necesare progresului.

Filosofia speculativă se încerca în zadar să combată această plecare naturală a științei către simțul natural.

De la cel din urmă se putea aștepta o îmboldire puternică; de la cea dintâi, nu.

Teoria lui *Kant* era o revoluțiune mult mai puțin eficace de cât aceea a maselor răsculate.

Știința se împotriva acestei teorii, care nu era destul de consecventă în lupta ei, de altminteri meritorie, cu metafisica. *Kant* s'a încurcat într'adevăr într'o contradicere mare, admitând în critica rațiunii practice aceleași idei ca positive, ca corespunzătoare cu raporturi reale, ce le privește din punctul de vedere al criticei rațiunii pure ca ipotetice și indoelnice.

Ori-cum fie, cel dintâi pas spre adevăr era făcut. O dezvoltare consecventă a teoriei lui *Kant* ar fi dus nemijlocit la filosofia lui *Schopenhauer*, care, cu toată extravaganța ideilor fundamentale pe cari repausă, se apropia totuși de filosofia pozitivă cu care arată adesea o mare conglăsaire ¹⁾.

În loc însă de acesta, se ivi o filosofie obscură, al căreia galimatias întrecea cu mult cunoscuta caricatură a scolasticei ce o găsim în capitolul XIX, cartea I, a lui *Gargantua*.

Ce este rațional este real, dicea *Hegel* în stil de oracol, și ce este real este rațional. Rațiunea adevărată nu este părerea ce o avem asupra unui lucru, ci însăși noțiunea lucrului. *Noțiunea lucrului nu ne vine de la natură*. Tot omul are degete, poate să aibă un penel și colorii; pentru acesta însă el nu e încă un pictor. Noțiunea *obiectivă* nu o poți câștiga fără studii și meditațiuni continue, susținute, penibile. Trebuie să ne ferim să bângăm simțul nostru *subiectiv* în Biblie, în sfința Scriptură, căci am desprețui ast-fel ordinea morală și obiectivitatea legii. Să concepem statul ca un lucru *rațional în sine*, ca o ieroglifă a minții. Să evităm a construi statul așa *cum ar trebui să fie*. Individul nu poate sări peste timpul său, peste Rhodus. Poporul, care are într'o epocă dată dreptul absolut de a fi reprezentantul treptei actuale de dezvoltare a spiritului lumii, e poporul domnitor. *Spiritele celor-Valle popore sunt fără drept; ele nu se numără în istoria universală* ²⁾.

Creatorul, susținea tot așa de solemn un alt mistagog, e o ființă absolută, a-tot-sciutore (Dumnezeul privilegiilor și al castelor), care intervine în viața oamenilor, a popoarelor, prin acte de ajutor, de revelațiune. În lume apar din când în când *persone providențiale* cari deschid căi noi moralei. Justiția divină singură (care e criteriul ei?) poate să lumineze cursul istoriei, să dea celor drepti o putere neobosită și credință în biruința finală a ideilor de bine și de drept. Omul e chemat a crea, cu ajutorul lui Dumnezeu, prin libertate ordinea morală și socială după imaginea organizațiunii întocmite de Dumnezeu singur în natură. Baza comună a dreptului și a moralei este constituită prin *binele obiectiv*. Binele în sine se presintă prin două moduri de realizațiune, din cari unul e constituit prin *morală* (intențiunea, sau motivul care călăuzesce

1) *Buchner*, op. cit., pag. 95 și urm. *Aus und über Schopenhauer*.

2) *Hegel*, *Grundlinien der Philosophie des Rechts*, prefața și §§ 346 347.

pe agent), și cel-lalt prin *drept* (mijlocele exterioare necesare pentru îndeplinirea binelui ¹⁾).

Dreptul consuetudinal — iată varianta aceleiași text ce presintă un alt reprezentant al sectei — are o înaltă valoare morală. Pe fie-care treptă istorică trebuie să concepem rațiunea, care are să ne călăuzescă, în măsură cu împrejurările date. Experiența e fragmentară. Fie-care idee filosofică e o încercare de a forma din trunchiul *statuei antice* o imagine divină, de a împreuna prin o *divinațiune artistică* părțile imprăștiate într'un singur trup frumos. *Cugetarea a priori nu are o basă empirică*. Filosofia și creștinismul au misiunea (necontrolabilă) să ne arate care este noțiunea obiectivă în fie-care epocă dată. Ideia generală, care e purerea un produs al cugetării, apare în *simțul* omului numai în trecăt, ca într'un reflex al efectului. Determinismul intelectual nu se poate pricepe din punctul de vedere al experienței care vine de afară și nu e de cât întâmplătoare. Concepțiunea etică a unui categoric imperativ e necesară și esențială. Categorical imperativ nu trebuie însă să apară ca o formă pură (ca în teoria lui *Kant*), ci ca o *idee creatoare* (dar care exclude ori-ce experimentațiune), care modelază cu o artă superioară materialul ce-l întelnește în lumea reală. Principiul etic este de a lua și a trata lucrurile după destinațiunea lor divină, după *scopurile interne* cari se destăinuiesc ca niște semne ale cerului numai ochiului spiritual, visionar al artistului. Lucrurile trebuie să fie întocmite, nu după armonia *observabilă* a naturii și a istoriei, ci după armonia internă asupra căreia trebuie să interogăm oracolul. Omul (ca idee plonică) nu e un exemplar al speciei. Din punctul de vedere al filosofiei, nu poate să existe un alt principiu etic de cât *ființa omenescă în sine*, adică în adâncimea ideii sale și în bogăția dezvoltării sale istorice. Omul trebuie să știe să înfățișeze, ca un artist, în lăuntrul spațiului arhitectonic dat, care e adesea nefavorabil, imagini plăcute. În ideia etică se găsește unirea superioară a dreptului și a moralei. Că se poate face abstracțiune de constrângere în ordinea dreptului, că o nobilă concepțiune înclină către acesta, dovedește introducțiunea unei scrieri însemnate a lui *Bethmann*.

1) *Ahrens, Cours de Droit naturel*, §§ 18—21.— D-l *Ahrens* relevă cu drept cuvânt importanța practică a cestiunii distingerei între drept și morală. Dacă *statul*, dize dânsul, care dă sancțiunea sa legilor, ar putea să îmbrăcișeze spre acest sfârșit și moralitatea internă a omenilor, ori-ce libertate de conștiință ar dispărea. Această temere nu mai are în zilele noastre aceeași însemnătate ca altă dată. În epoca noastră importă mai mult să determinăm limitele intervențiunii *societății* în aplicațiunea dreptului pe cale de constrângere, de cât acele ale statului. Ori, friul cel mai eficace pentru *individ* și *societate* este nu ficțiunea unui bine obiectiv, a unui bine în sine, a unei ieroglife a binelui, ci unirea dreptului și a moralei în *simțul natural* al omului. Trebuie să se discute în public și viața *privată* a aceluia ce vrea să fie ales deputat sau senator. Dacă ești un monstru, din punctul de vedere moral, nu ai un titlu just ca să te urci la Capitoliu numai fiind că nu există o hotărâre care să te fi stigmatizat. Presa e datore să discute, nu numai ce face, dar mai cu sémă (după exemplul lui *Junius*) *cine este acela* care s'a ridicat la rangul unui reprezentant al țării. Această unire naturală a dreptului și a moralei constituie o idee roditoare și pentru dreptul privat. Câtă confușiune nu s'a născut în dreptul civil prin întinderea nerațională a noțiunii de ordine publică! Este timp să schimbăm lucrul. Ordinea publică, ca o ordine *excepțională*, trebuie să fie restrinsă în limite cât se poate mai strimte. *Jurisprudența*, de altă parte, care cântăresce în hotărârile sale și moralitatea internă și iața juridică exterioară a cauzelor, are și trebuie să aibă pasul înaintea doctrinei subtile.

Hotung asupra procedurii civile, în care se concepe execuțiunea hotărârii, nu ca o constrângere, ci ca o «manifestațiune biruitoare a dreptului». Portăreleul, care vine să te execute, e un inger, un slint, o persoană providențială! Constrângerea vine ast-fel în locul al doilea, dar e necesară și neapărată. Voința cea bună nu se nasce, ci se câștigă. Mulțimea te terorisează, dacă nu se teme. *Terrei vulgus, nisi metuat*¹⁾.

Scolastica a înlocuit, precum vedem, cultul științelor prin *cultul artei*, prin cultul *eroilor*.

Numele s'a-ă schimbat; misterul a rămas. În locul lui Iisus Christos *istoric* s'a inventat un Iisus Christos *ideal*, care are să se întrupeze, să se încoroneze, să proorocască într'o serie de persoane providențiale, ca să scape omenirea de relele de cari suferă²⁾. Pe ori-cine îl va proclama *oracolul* ca semi-deu, la pământ dinaintea lui, îngrășați-l în palaturi, restigniti-vă în onorea lui! Vrei să ridici vëlul care acoperă icóna de la Saia? Vai de tine! Mórtea te așteptă.

Jesuiții de ori-ce fel (și scolastica nu e de cât o mască a pietismului) pun arta și eroismul într'o lumină strălucită, ca să aplice mai lesne siluirea și schinguirea lumii.

Cultul mistic, ori-care ar fi obiectul său, e un rău mare, dacă nu există o biserică strins unită cu știința liberă, curățită de ori-ce extasă nesănătósă, democratic organizată.

Nu trebuie să cădem în genuchi, să ne stingem, să ne umilim d'naintea superiorităților. Ajunge să le prețuim, să le respectăm.

Ai făcut o dată apoteosa lui *Augustus*, l'ai înălțat la cer în cântece ditirambice, ai abdicat la libertatea ta, ai să te închini apoi în exaltațiune și la înșelătorii cari se vor erige în persoane providențiale, la *falșii* profeți, la parasiții gloriei.

Te-a lermecat o dată un *Rafael*, l'ai aghiesmuit, l'ai adorat ca un *idol*, ai să te prosterni apoi (idolatria nu scie să deosibescă) și dinaintea falșilor artiști, dinaintea păpușilor, dinaintea parasiților geniului (*écornifleurs de génie*).

Arta are, nimeni nu o tăgăduesce, un preț înalt.

Artistul pôte să evóce imagini neperitóre, nu numai pe pânză, pe marmoră, dar și pe monumentele cari cântă gloria *statului*.

Omul de stat superior, artistul genial, a-ă și ei locul lor de onóre în istoria artei.

Adevératul artist însă nu desprețuesce simțul natural. El dá gustului estetic natural, prin o divinațiune genială, o colóre plăcută.

Artistul, omul de stat, a-ă înainte de tóte datorია sfintă să *rés-pândescă* cunoscințele timpului, să le facă pipăibile, să le îmbrace cu o formă plăcută, cu o formă atractivă atât pentru inima cultă cât și pentru cea sêlbatică.

1) *Trendelenburg, Logische Untersuchungen*, edit. III, t. I, pag. 272, 316 și 423. și *Naturrecht auf dem Grunde der Ethik*, §§ 37, 38, 43, 46, 48, 52. *Herrbart* a dat Dreptului de fundament ideia că injustiția, desarmonia, nu mulțumesc simțul estetic al omului. Întrebarea însă este, care e *forța impulsivă* a acestui simț estetic? *Scopurile interne*, răspunde *Trendelenburg*, dau impulsivitatea de care e vorba. D-l *Ihering* a adoptat și el această teorie fantastică a scopurilor interne (*Ihering, Zweck um Recht*).

2) *David Strauss, Das Leben Jesu*.

Lumea întregă e scena largă a artei. Publicul, care o judecă, o încurajează, se grămădește de sus și de jos, din saloane și din mansarde.

Superioritățile nu sunt lipsite de o însemnată influență în lume; măsură înriuririi lor, însă nu e mai mare de cât aceea a maselor disciplinate de o biserică democratic constituită, în concurs cu știința liberă¹⁾.

Sunt opere, cari se îndeplinesc *colectiv*, precum *legislațiunea, jurisprudența*, cari apar mai mult ca un reflex al bunului simț, de cât ca un produs al geniului.

Contingentul cel mare ce 'l dă școala pe fie-care an, se alcătuesc în cea mai mare parte din mediocrități. Legile naturale domnesc, nu cometele, cari se sustrag acestor legi.

Mediocritățile împrumută puterea lor mai mult de la simțul natural de cât de la gloria lor academică. Talentele mediocre, cari s'au încurcat în labirintul controverselor științifice, ne regalază adesea cu idei pretinse științifice, cari sunt mult mai puțin roditoare de cât cele băbesci.

Arta așa de laudată de a governa, nu e dar în general de cât un *clysterium donare, postea segnare, ensuila purgare*.

Legistul, care urmărește cu exaltațiune *uniformitatea*, nu mai aparține epocii noastre.

Principiile de drept trebuie să fie simple, expresive, evidente. Armonia în aplicarea lor practică, va veni atunci de la sine. Metoda dogmatică trebuie să facă loc metodei intuitive.

Legistul modern formulează cu metodă întrebările privitoare la formarea sau la aplicarea legilor: deputatul²⁾, juratul³⁾, hotărâsc.

Așa și numai așa se poate restabili raportul natural între drept și morală.

Deosebirea meșteșugită între drept și morală se descoperă ochiului băgător de seamă ca un escamotagiū menit a sustrage așezemintele statului și ale bisericeii controlului, observațiunii, criticeii.

Ficțiunea unei diferențe între drept și morală duce la punctualitatea exterioară a fariseilor⁴⁾. Falșa neatârnare a dreptului, care se credea

1) Domnirea unei majorități parlamentare corupte e un rău mai mare de cât tirania unui singur om. Prosperitatea economică momentană (muncitorii rămânând în suferință) nu justifică nici anarhia, nici despotismul.

2) Consiliul de stat (cu o putere numai de *opiniune*) apare, în starea actuală a progresului, ca o rotiță indispensabilă, neapărată, a aparatului regulator al statului. Trebuința introducerii consiliului de stat se simte într'un grad mai înalt în țările înapoiate de cât în cele înaintate. Unde nu este lipsă de oameni speciali, unde tehnica superioară a devenit așa-zișă o monedă curentă, se poate efectua o legislațiune bună și fără consiliu de stat. Unde din contră nu se găsesc forțe tehnice îndestule, unde prin urmare *desvoltarea* acestor forțe este și trebuie să fie grija de căpetenie a stăpânirii, nu se poate ajunge la acesta regulat de cât prin o *organizare* a forțelor în cesiune, într'un consiliu de stat. Meseriașul, agricultorul, negustorul ia atunci locul care li se cuvine de drept în Adunarea legislativă, și legistul, care nu făcea mai înainte de cât cabale în parlament, începe a se deprinde cu buna ordine.

3) În țările înapoiate trebuie să se desvolte cu puteri îndouite tehnica juridică ca să se potă introduce cât mai în grață juriul și în materie civilă.

4) Cine-va a executat de exemplu o obligațiune morală, a plătit, din pietate, un legat făcut printr'un testament neregulat, și vine apoi să reclame înapoi plata îndebitului dicând că, dreptul fiind separat de morală, obligațiunea de mai sus nu se potă considera ca o obligațiune naturală (art. 1092 cod. civil). D-l Laurent găsește această pretențiune fariseică întemeiată. (*Principes de droit civil*, XVII, No. 14.) Juris-

că constituie un progres, a strîmbat dreptul în teorie, a desbrăcat legea de demnitatea ei, a înlesnit lăţirea pesimismului, a făcut să piară ideele de drept.

Legistul profesional să aibă încredere în jurat, juratul în legist.

Admitem vasalitatea juratului, care nu cunoşce deosebirea bizară a dreptului şi a moralei, către evidenţa probelor, nu însă către retorica măestrată, interesată, egoistă a legistului.

Scolastica înfăcişeză lucrul nu sub acest aspect natural, ci sub un aspect resturnat. Divinaţiunea artistică a legistului, iată lucrul de căpetenie; concepţiunea populară a artei juridice, nu e de cât un interes de ordine secundară.

Câte rele însă nu trage după sine, ca un comet cu coda lungă, această concepţiune fantastică a scolastice?

Tiranul crede, de bună credinţă, în magia ideelor, în idea magică a unui stat, care se concepe ca un tot diferit esenţial de suma indivizibililor din cari se compune; în toate misterele şcolii, râde de opoziţiunea hamletică a profesorilor cari nu cunosc colorile viii ale curagiului; se foloseşte de resursele retorice ale literaturii oficiale şi de acelea ale diplomaţiei; lasă stângei să ajute dreptei.

Credinţa ce o hrănesce, că susţine o cauză sfîntă, înaltă opera despotului.

Nu viaţa reală cu emoţiunile, pasiunile, nevoile ei, nu legiuitile revindecării sociale, accentele de disperare şi de durere ale celor nedreptăţiţi, nu strigătele expresive, interjecţionale cari se aud în momente supreme, trebuie să ocupe înainte de toate spiritul nostru, ci mai cu sémă liniile pure ale artei.

Selfgovernmentul englez, se dice, ne arată că această este direcţiunea ce trebuie să se dea spiritului secolului nostru.

Comentarii vaste apărură, cari căutară să demonstre că excelenţele aşezăminte engleze au fost create cu ocaşiunea dar nu din cauza revendicărilor sociale; că există şi trebuie să existe (dovadă experienţa engleză) o presumpţiune *juris et de jure* că monarhul nu comite greşeli, densusul fiind patronul natural al populaţiunii muncitoare; că averea, posesiunea, luxul constituiesc cea mai traînăică cheazăşie a neatárnării morale; că trebuie să ne dedăm cultului eroilor şi să nu vedem în *Cromwell* de cât o persoană providenţială care avea chemarea să înfligă o corecţiune tiranului ca să *întemeieze etern regalitatea*¹⁾ şi să nu'l privim mai cu sémă ca un reprezentant al puritanismului, care a căutat şi a găsit în urmă libertatea în America; că persoanele cele mai puţin impuse (muncitorii) nu pot figura în lista juraţilor şi prin urmare nici

prudenţa însă, secundată de o doctrină aprópe unanimă, o respinge. Insuşi d-l *Laurent* recunoşce că jurisprudenţa e mai raţională sub acest raport de cât codul; densusul adaogă însă că nu aparţine judecătorului să fie mai înţelept de cât legiuitorul (*op. et loc. cit.*, No. 30). Dar, dacă s'ar înlocui formula restrictivă a legii prin o formulă largă, cum cere excelenţul autor, ce ar însemna această, dacă nu o condamnare implicită a ficţiunii deosebirei între drept şi morală?

Trendelenburg, Naturrecht, pag. 21. — Unirea însă a dreptului şi a moralei nu se îndeplineşte, cum crede *Trendelenburg*, prin o *divinaţiune artistică necontrolabilă*, ci prin desvoltarea succesivă a metódelor intuitive.

1) R. Gneist, *Englische Verfassungsgeschichte*, 1882, § 35.

în aceea a alegătorilor, dacă dăsele nu declară (condițiune aprópe imposibilă!) că sunt în stare și capabile a îndeplini funcțiunile onorifice (fără plată) ale selfgovernmentului: că dreptul de alegere nu este un drept general al omului, ci un drept de *stăpânire* a unora asupra altora¹⁾; că mâna de sus, care conduce sórta popórelor, ne-a învățat prin atâtea sguđuirii și decepțiuni (ori-ce revoluțiune nasce fatal o reacțiune) că parlamentele nu se pot regulat întocmi de cât prin elementele cari 'și-au însușit arta guvernamentală în serviciul armatei, al justiției, al administrațiunii, al bisericei²⁾.

Miliónele trebuie dar să are, să ciocănescă, să ciopléscă, ca să pótă să mediteze, să zugrăvescă, să cârmuéscă câte-va mii³⁾.

Și, ca să se mai adaoge și bátaia de joc la suferința celor desmoșteniți, s'a născocit așa numitul socialism de catedră, care vede în desvoltarea artificială (nu naturală) a elementului muncitor, un mijloc eficace pentru întărirea temelíilor statului răpitor.

Țința revendicárilor muncitorilor, se susține din punctul de vedere al acestei íase a școlasticei, este *respândirea* cuceririlor culturéi asupra maselor. Acésta este o față a mișcării civilizátóre a luméi, care nu trebuie a fi nesocotită. *Desvoltarea* culturéi însă, care e *felul principal* al naturéi, presupune, din potrivă, neegalitatea condițiunilor de existență, așa cum ne-o înfățișéază statul răpitor.

Sofisma e fină, dar, vėđută la lumină, piere tot efectul ce s'a așteptat de la dēnsa.

Propășirea civilizațiunii este, o recunóscem, un fel mărăț, înalt, sfínt; dar, ca s'o facem posibilă, ca să'i pregătim tērimul, se cere înainte de tóte să desvoltăm metoda intuitivă, să ne încredem mai mult în fantasia, care ne împinge înainte și ne aproprie de simțul natural, de cât în reflexiunea palidă, enervată, trândavă, care nu are puterea de a crea. Șciința nu exclude fantasia. O descoperire noué nu e posibilă fără activitatea, fără lucrarea forței imaginative.

Condemnabilă e dar teoria socialismului de catedră, atât în ceea ce privesce dogma, ce se pune înainte, că statul îndeplinesce o misiune ideală, care decurge din o ordine etică superióră, și nu din voința poporului, cât și propozițiunea că importă a se da muncitorilor aceea ce *obiceul* (constatat de statul răpitor) va dovedi că e necesar pentru viața și pentru propagarea speciei⁴⁾.

Experiența, ni se spune, a arătat că progresul se póte realiza numai când însuși *statul* își fixéază în fie-care epocă limitele activității sale, nu însă când *societatea* își însușește prerogativa a statornici limitele statului; că deswingerea mărginită de stat în măsură cu împregiurările date, apare ca un mijloc eficace de educațiune a poporului, care, bine dresat, face de bună voe aceea ce înainte nu făcea de cât de silă⁵⁾.

1) *Gneist, Preussische Kreisordnung*, cap. VII, pag. 75, și cap. XV.

2) *Gneist, Rechtsstaat*, edit. 1, cap. XI, pag. 162 și 174.

3) *Ipsissima verba* a lui *Traitschke*, app. *Brentano, Das Arbeitsverhältniss gemäss dem heutigen Rechte*, nota 48.

4) *Brentano, op. cit.*, pag. 303, 332 și 341.

5) *Adolph Wagner, Allgemeine oder theoretische Volkswirtschaftslehre*, I, pag. 239 — 240, § 133, text și nota 30. — D-l Wagner aparține sectei socialiștilor de catedră.

Asigurarea muncitorilor în cas de invaliditate, accidente, etc. iacă darurile care se hărăzesc mulțimei, iacă limita de cauciuc în care se strînge astă-dî statul într'o parte a Europei occidentale, limită care trasă de bunul plac, nu este în ultimă analiză de cât o soldă revocabilă, care se plătesce unei clase sociale în luptă cu alta. *Adolph Wagner*, economistul tratat ca cea mai mare distincțiune de principele de *Bismarck*, nu s'a sliit a face apel la preoți într'o orațiune memorabilă, ca să contribuiască prin sfaturile și înriurirea lor la mărginirea etică (*sic*) a numărului copiilor! ¹⁾.

Constituțiunea, care s'a octroat poporului cu o dragoste așa de părintescă, nu putea să nu aibă asemănare cu aceea cu care ne-a regalat humorul lui Börne.

Oldenburgii fac bune ciobote comunale, și, sunt aceste gata peste o sută de ani, pun picioarele într'esele; și peste o sută de ani pun trupul pe picioare; și peste o sută de ani așeză gâtul pe trup; și peste o sută de ani înfig capul în gât; și peste o sută de ani infundă căciula libertății pe cap; și atunci are Oldenburgul o Constituțiune mai bună și mai irunósă de cât ori și ce altă țară ²⁾.

Schemele constituționale lipsite de un coprins real dau libertatea formală, lasă însă pururea să subsiste sclavia materială, dacă nu scim să ne ajutăm singuri.

Constituțiunea octroată de Corónă e în acéstă privire mai puțin înșelătore de cât harta pseudo-liberală.

Fericirea celor desmoșteniți nu înflorește pe acest tărēm.

Populațiunea muncitóre trebuie să intre curagios pe arenă; o morală nouă trebuie să 'i întărescă puterea, și prudenta moderatóre s'o pue față în față cu o *minoritate opulentă, care să înșelégă în fine că practica virtutli este și va rămâne pentru dēnsa o condițiune de existență.*

Fără o morală nouă practic realizată, vom căuta vecinic să scăpăm de despotism și vom recădea vecinic în anarhie.

Axiomele constituționale vor rămâne tóte, fără o morală nouă, atâtea ficțiuni góle: ficțiune separațiunea bisericei de stat ³⁾, ficțiune *habeas corpus*, ficțiune libertatea preseii, ficțiune libertatea de asociațiune și de întrunire, căci fraudă e inevitabilă (în Belgia) cât va exista o biserică papală și 'i se va recunosce libertatea de asociațiune ⁴⁾, și acéstă fraudă va spori continuu cât vor exista doctrinari cari vor susține, lăudați de ultramontani, teoria «ideele morale (adică clericale), cari s'a înmagasinat în consciința generațiunilor (*spuria conscientia!*) cum s'a înmagasinat «caldura sórelui în cărbuni, în diamant» ⁵⁾. Adogăm — și acest punct are

1) *Duehring, Kritische Geschichte der National-Oeconomie und des Socialismus*, pag. 552—556.

2) *Börne, Briefe aus Paris*, IV, epistola 26, pag. 147—148.

3) Biserica e supusă statului în Englitera (V. *Gneist, Das englische Verwaltungsrecht*, edit. II, I, § 30 în fine, pag. 498). Patria separațiunii bisericei de stat este, se pretinde, în Statele-Unite ale Americii de Nord. Acéstă este numai în parte adevărat. Americanii sunt spontan religioși. Pietatea lor stăpănesce afacerile publice și spiritul legislațiunii (dovadă legile de temperanță).

4) *Laurent, Principes de Droit civil*, XVI, No. 65.

5) *Revue des Deux Mondes* din 1 Aug. 1882, artic. d-lui Caro: *Le prix de la vie*.

o însemnătate superioară — că statele mari, răpitoare, cuceritoare, nu se vor putea câștiga cauzei progresului de cât pe calea unei asociațiuni între muncitorii din toate țările și între reprezentanții religiei naturale și ai științei libere a lumii întregi. Nu trebuie să confundăm pietismul ipocrit, omoritor, cu religionea sinceră, iubitore, mântuitoare.

Disciplina științei e superioară educațiunii *pietiste*, între altele, din cauza *culturei religioase nealterate* ce dă spiritului omenesc.

Să nu se obiecteze că cultul sistemului naturii, cultul naturalistului, exclude ori-ce legământ cu Dumnezeu, sistemul naturii fiind fundat în sine și dezvoltându-se prin sine.

Recunoșterea din partea științei a unui sistem de *idei creatore* implică din potrivă presimțirea unei Biblie eterne, care ne este încă închisă, dar care ni se va destăinui, înălțând succesiv fericirea noastră, în proporțiune cu dezvoltarea progresivă a facultăților noastre de observațiune.

Știința e religioasă, căci dăna face să se nască un adânc respect pentru legea *progresului* care se descopere în toate lucrurile și credința implicită într'insul ¹⁾.

Fazele succesive ale progresului în ordinea naturii se perd fără de veste una într'alta. Totul e mișcare. Permanența e o iluziune.

Simpatia și ura sunt, în ordinea morală, aceia ce sunt atracțiunea și repulsiunea în ordinea fizică.

Instinctele simpatice se vor equilibra durabil cu cele egoiste, când iubirea, simpatia, afecțiunea omenirii se va concentra totă ca să onoreze *munca* și când ura omenirii se va concentra totă ca să biciuiască *trândăvia*.

Fie-care secol are epopea sa. Epopea secolului nostru este aceea a muncii ²⁾.

Teoria d-lui *Spencer* pare a ținti la o altă echilibrare durabilă a instinctelor egoiste cu cele simpatice, anume la acea echilibrare faimăsoasă care a fost inventată de Malthus.

O lege divină, se presupune, prescrie mulțimei *abstinența*. Masele înmulțindu-se nerațional, cad fatal în miserie. Ce bine real au adus vre o dată revoluțiunile? Fără a insista, observă d-l *Spencer*, asupra faptelor ce ne prezintă istoria veche, nici asupra efectelor ce au produs în Franța războaiele de cucerire, cari au schimbat republica într'un despotism militar, va ajunge să considerăm faptele celor de pe urmă ani cari mărturisesc că centralizarea și regulamentațiunea s'au întins din nou în Europa ³⁾.

De aceea, se conchide, să bine-cuvântăm suferința, al căreia efect va fi că cei de la putere vor compătimi cu plebea storsă, și acesta va înțelege că miseria în care zace decurge, ca o pedepsă naturală și divină, din lipsa sa de prevedere. Nu trebuie să lăsăm să se grămădescă mai

1) D-l *Herbert Spencer* pune accentul mai mult pe credința în *uniformitatea* acțiunilor care se descoperă în toate lucrurile (*Despre Educațiune*, pag. 82).

2) Discursul ținut de d-l *Castelar* cu ocaziunea recepțiunii sale în Academia spaniolă.

3) *Herbert Spencer, Sociologie*, II, § 266, pag. 175 urm.

mulți de cât pot încăpea la banchetul vieții. Așa se apropie filosofia pozitivă alterată de scolastică ¹⁾.

Filosofia revoluțiunii franceze, mișcată de desgustul general ce au cauzat aceste stratageme, aruncă aceiași anatemă în contra scolastice și în contra filosofiei pozitive.

În partea a treia a acestei scrieri se va arăta că filosofia pozitivă sinceră, e în stare să satisfacă toate cerințele și că pentru acesta nu avem trebuință să cădem în delirul rațiunii pure.

Înainte însă de a întreprinde această demonstrațiune, importă să examinăm în paragraful următor temeiurile teoriei raționaliste.

II.

Filosofia pesimistă desfășură, cum vedurăm, un tablou posomorit. Mulțimea, dice densa, cade fatal în prăpastia războiului, a ciumei, a fometei. Când creșterea sêlbatică a maselor nu e oprită prin pustuirile războiului, când epidemiile încep a fi mai puțin dese, mulțumită propășirii igienei publice, atunci bate la ușe fometea, ca o barieră firêscă a întinderii brutale a populațiunii. Există o limită a producțiunii isvórelor de hrană peste care nu se pôte trece, ori-cât de înaintat ar fi progresul economiei politice și al chimiei. Înmulțirea nesănătósă a populațiunii, din contra, e nelimitată. Ipotesa lui *Carey* că în viitor facultatea de a se înmulți va scădea în specia omênescă, e cu desevirșire arbitrară, și nu are pentru densa nici o analogie istorică ²⁾.

Cel sărac dar trebuie să fie fatal robul celui bogat; rasele cele înapoiate și neîngrijite se supun prin forța elementară a lucrurilor raselor superioare și mai bine armate, rasa neagră celei albe, semitul arienului.

Ori-cine dar pare a fi în drept să-și întemeieze propria existență pe nimicirea, stingerea, gătuirea vieții străine. Iată principiul care s'a desvelit cinic, din teoria luptei pentru existență.

Noi însă căutăm să ne înfrinăm de bună voe, să restringem, să îmblânșim legea sêlbatică a luptei pentru viață, unde cel mai slab lasă negreșit locul celui mai tare, unde cel biruit nu are nici-odată dreptate, unde progresul se alcătuesce din stingerea inferiorului de către superior. Această lege se primesce fără murmur de restul creațiunii. Dar aceea ce este legea fatală a universului începe a fi, în fața *conștiinței morale* a omului, care o pêtrunde și o interpretează rațional, un principiu bine-făcător, o idee mântuitoare. Noi dorim să scăpăm de dreptul celui mai

1) Nu s'ar crede că *pietismul* se pôte introduce și într'o teorie care este de altminteri așa de lucidă. Excelentă e, de exemplu, observațiunea ce o face d-l Spencer asupra suzerității *sciinței* ca mijloc de a mărgini puterea statului asupra *limbelor*. Studiul limbelor, dice densul, tinde mai mult de cât ori-care altul a mări respectul exagerat al autorității. Cuvêntul cutare însemnăză această, dice maestrul său dictionarul; această este regula cutărui său cutărui cas, dice gramatica, și dicerea sa e primită de elev ca fiind mai presus de ori-ce discuțiune. *Sciința* din contra face continuu apel la rațiunea individuală. Adevêrurile sale nu sunt acceptate chiorș. Ori-cine pôte, dacă vrea, să le experimenteze. *Asupra Educațiunii*, pag. 79.

2) *Hartmann, die Philosophie des Unbewussten*, II, primul stadiu de ilusiune, 3, pag. 382.

tare, care este marea chartă a corpurilor organizate. Și nu ne mântuim ôre real de acest rău prin aceea chiar că ne răscolăm, ne indignăm în contra lui?

Aceasta este, sub un alt nume, lupta veche a equității în contra dreptului strict. Tôtă natura lucrază să se ridice la *conștiința omului de bine*, viriul și încoronarea universului ¹⁾.

Deosebirea între egoismul spontan mărginit și cel bestial, decurge natural din asemănarea naturii omenesci cu cea curat animală.

Omul care 'și îngropă conștiința sa, se pune în rebeliune cu legile divine, plâsmuesce propria sa natură, o îmbrâncesc pe o cale prăpăstiosă, diferit într'acosta de fiarele sêlbatice cari nu se abat de la calea trasă de creator.

Însăși legea selecțiunii naturale, în lupta pentru existență așa cum ne-o descrie naturalistul, care face abstracțiune de înriurirea ideilor morale, dă partea leului, la împărțirea pradei, celui tare, în lupta *pe față, durăgiosă, leală*, nu celui șiret, în jocul laș al banditismului.

Acastă lege dură a selecțiunii naturale tinde a se îndeplini în ordinea dreptului cu conlucrarea *rațională și morală* a omului, și noi o vedem, contrariu cursului natural al lucrurilor, plâsmuită, desnaturată, coruptă de statul răpitor.

Viata reală pörtă ast-lel semnul lui Cain pe frunte, și numai *credința* în libertate și în dreptate pöte să realțe inimele, să retrezescă speranța, să oțelască curagiul scădut.

Ceea-ce împrumuta revoluțiunii celei mari o aparență așa de simpatică, era, nu lugubrul galvanism, cu ajutorul căruia se cletina scheletul statului antic pe mormintul vechiului regim, nu încercarea stêrpă de a se supune lumea unui automat generator de formule abstracte, nu Donquișotismul declamator, care combătea cu o lance de carton basa *naturală* a vieței (jocul mișcat al pasiunilor), ci mai cu sémă *credința* în libertate și dreptate, care însuflețea pe capii mișcării și acastă credință, smulsă din tărêmul sfint care o hrănea, ruptă din legămintul cu religiunea tradițională, împodobeia spectacolul revoluționar cu o ghirlandă de flori, care trebuia, vai! să se îngălbenească, să se usuze a doua zi.

Moștenitorii revoluțiunii, în loc să învețe a citi ieroglifile apocalipsei revoluționare, în loc să asculte glasul experienței care striga că numai acela care *compătimesce* cu altul pöte să vrea dreptul sêu și în consecință și dreptul altuia, în loc să iubescă libertatea ca o Magdalenă penitentă, să adoreze idealul ca o amantă de marmură, cum iubea Pygmalion pe Galatea, născocesc o schemă a revoluțiunii, care esclude și virtutea recomandată de religiune și verificarea experimentală, privesc ideea dreptului nu ca un element auxiliar al simțului dreptului ci ca un ideal de care ne apropiăm printr'o aproximațiune infinită, un ideal care nu e nici sufletul care a părăsit momia, nici inima viuă care bate în embrion.

Rațiunea, se susține, e principiul și fundamentul moralei și al dreptului. Ideea dreptului se reînnoesce și propășesc continuu, ca natura omenescă, care e basa ei, ca morala, al cărei auxiliar este. Ținta pro-

1) *Edgar Quinet, La Création, II, pag. 259-260 și 402.*

gresului este ca individul să *cunoscă* (ratione pura) și să *vrea* (actus purus) dreptul său și, în consecință, dreptul altuia, să nu mai fie materie de constringere, de silă; morala să înlocuiască dreptul. Conștiința (abstractă) e singura sancțiune a moralei; dreptul, din contra, mai primește suplimentul unei coercițiunii exterioare și sociale ¹⁾. Libertatea nu trebuie să o supunem datoriei, virtuții, adevărului său vre unui alt principiu. Condițiunea libertății e *rațiunea* sau facultatea de a cunoște motivele, principiile, ideile generale, și a alege între dăsele. Această alegere e liberă, natura omenescă fiind esențial diferită de restul lumii, prin condițiunile și legile sale fundamentale. Viața omului nu e supusă legilor naturale pe care le ascultă restul universului; dăsa e însușită din contra de o forță vitală, de un determinism intelectual care dă omului facultatea să fie propriul său legiuitor. Puțin importă că omul e rob de pasiunile sale, că se lăsece forța brutală. Ideea pură a dreptului e totuși virtual coprinsă în realitatea necurată prin aceea chiar că o concepem ²⁾.

Această teorie ne înfățișează o apocalipsă a dreptului care e mai întunecată, mai neînțeleasă, mai negurată de cât apocalipsa evangelistului său doctrina lui Origenes. Textul e același: comentariile difer.

Ideia dreptului se nasce, — iată noul *credo*, — nu ca omul-Dumnezeu prin mijlocirea unei mame-*fecioare*, ci prin sine-însăși, și apare ochiului nostru intern ca o nălucire, o stafie, o altă arătare.

Această nouă religione asemănată cu cea creștină, este ca un picior de lemn în comparațiune cu un picior viu.

Istoria fără asemănare frumôsă a suferințelor Mântuitorului, întăresce până la un punct ôre-care credința în *minunile* cu cari s'a plantat religiunea creștină.

Boscăriile ideologiei, din potrivă, ascund mai mult o intențiune viclenă, de cât o credință slintă, și nu se dovedesc, nu se adevăresc cu nimic. Nu se citază, nici fapte, nici exemple, nici o experiență internă sau externă care să mărturisască prezența în noi a unei idei *supra-naturale* a dreptului. Și ideile cele mai abstracte se desvoltă încet și treptat din comóra experienței, și veritatea lor se închezășuesce numai prin posibilitatea de a se cita exemple concrete din viața reală ³⁾.

Ideile abstracte nu aș nici o valóre dacă nu exprimă fapte *observabile*.

Ipotesa geometrului, care presupune noțiunea întinderei, ipotesa fisicianului, care presupune noțiunea materiei, sunt întemeiate pe observațiuni certe, pe investigațiuni sigure.

Posedăm fără îndoială și în știința dreptului două lucruri cari aș o valóre pozitivă și științifică, o idee și un fapt: ideia libertății, și acest fapt că ideia libertății tinde a se realiza în noi.

Această idee însă are o origină *naturală*, ca tôte lucrurile pe acest pământ. Legile cugetării noastre sunt identice cu legile mecanice ale naturei exterioare. Schița planului naturei, armonia universului, se oglindesc mecanic în ochiul nostru observator.

1) *Accolas, Droit civil*, Introduction, pag. IV.

2) *Fouillée, l'Idée moderne du Droit*, passim pag. 238, 251, 349, 350 și urm.

3) *Virchow*, app. *Büchner, Kraft und Stoff*, pag. 193.

Avem fapte observabile cari sunt greu sau imposibil de explicat, dacă se admite că rațiunea se naște, nu din cauză, ci numai cu *ocasiunea* impresiunilor ce primesc simțurile de afară, cari însă se explică ușor, admitându-se că rațiunea nu e de cât o funcțiune *accesorie* a voinței sensuale.

Atâtea legi, cari se priveau înaintea revoluțiunii ca raționale și adevărate, nu mai răspundeau cu rațiunea dreptului în urma catastrofei.

Cauza acestei diferențe era că densele conglăsuiau cu faptele de mai înainte și nu mai concordau cu noile fenomene sociale.

Atâtea idealuri, cari umpleau inimile înainte de a se face proba, se desvêleau în urmă ca atâtea decepțiuni.

Revoluțiunea era mai mult un experiment de cât o apocalipsă, mai mult o probă de cât un oracul, mai mult un fapt de cât o ghicitoare.

Idealul, care se urmărea înaintea revoluțiunii; era că «omul e o ființă natural bună, iubind justiția și ordinea»; că «natura l-a făcut fericit și bun, iar societatea l' strică și l' face mizerabil»¹⁾.

Revoluțiunea, ca o *vivisecțiune* spăimântătoare, ca o autopsie lugubră a unui trup viu și plin de vigore, a demonstrat din nenorocire contrariul.

Omenii se gâtuesc unii pe alții dacă l' lași după o sclavie de sute de ani de-o-dată la propria lor inițiativă.

Natura a instituit nu rațiunea pură, ci *lupta pentru viață* ca resort natural al progresului și *compătîmirea* ca resort natural pentru calmarea luptei. Compătîmirea sêlbatică e mai puțin eficace de cât cea rațională. Conștiința e o plantă cultivată. Voința sensuală premerge voinței raționale. Voința e esențialul; ideia e ca o lumină fosforescentă a furtunei ce o descătusește voința. *Et nunc ratio est quod impetus ante fuit*. Rațiunea e subalternă, secundară, fragilă. Logica ne ajută cel mult să interpretăm rațional legile naturale rigurose, să întrebuițăm cu înțelepciune *sămînța* ce găsim în natură.

Restălmăcitorii principiilor revoluțiunii confundă cauza cu efectul, principiul cu consecința.

Voința se pierde după densii în fumul unei *forme gôle*, care mijlocesce legămîntul ideei pure cu realitatea, după analogia zămislirii nepătate a Maicei Domnului, care a mijlocit incarnațiunea omului-Dumnezeu.

Există, se susține, o *voință gôlă*, care s'a decis să vrea și nu mai pôte să nu vrea, dar e incapabilă a se realiza dacă nu găsesce mai întâi îndeplinită o condițiune exterioră (*velle volens sed velle non potens*), deosebită de voința *in sine*, care pôte să vrea și să nu vrea (*velle et nolle potens*). Voința *gôlă* e o voință *actuală*, întru cât densa aspiră a se realiza²⁾.

1) J J Rousseau, *Lettre à M. de Beaumont*, pag. 30.

2) Hartmann, *op. et loc. cit.*, pag. 533. — Găsim în scrierea menționată a d-lui Fouillée o parafrasă interesantă a aceleiași idei. Mulțumită ideei independenței voinței, dice densul, care *suspendă decisiunea noastră* (*velle volens sed velle non potens*) și ne face să concepem două contrare ca posibile, noi devenim real capabili de a opune un mobil altuia... În această înrîurire a ideei consistă singurul liber arbitru posibil, care nu esclude determinismul (*liberum arbitrium indifferentie*, adică libera alegere între contrare), dar îl face *mai flexibil*, mai apt pentru realizarea efectelor contrare și, prin urmare, mai progresiv (pag. 243). Ideia libertății și a egalității e o idee de natură *morală*, nu matematică sau logică (pag. 287, *in fine*). D-l Fouillée concepe numai pasagiul de la filosofia speculativă la cea practică alt-fel de cât d-l Hartmann. Voința produce, după cel dintâi, mai multă plăcere de cât suferință, iar după cel de al doilea (veđi *Phil. des Unbeuvssten*, II, pag. 506), mai multă suferință de cât plăcere.

Voința gólă se sustrage observațiunii și controlului și e prin urmare o vorbă gólă.

Toma Necredinciosul a pipăit pe Mântuitorul reînviat. Nu discutăm proba; admirăm legenda. Cu ce se adevăresc, în aparență măcar, spectile spiritualismului?

Acéstă teorie deside experiența, o însultă. Natura a plantat fără îndoială în inimele noastre o *dispozițiune* de a voi binele, anume *compătîmirea*, care e o forță reală, și nu nălucire ca ideologia.

Unul din isvórele de căpetenie ale faptelor celor bune e compătîmirea. Când vedem pe unul din semenii noștri că suferă, ne punem îndată cu gândul în locul său, și ne închipuim cât de nenorociți am fi dacă nu ne-ar ajuta nimeni. Compătîmirea operează și indirect (*in potentia*) cu ajutorul unor *maxime*, cari tind a desvolta acéstă scânteie divină care dórme în noi. Cu cât mai mult se entusiasméază pentru dreptate învățatul deșteptat de experiență și crescut la sînul istoriei, de cât sêlbaticul împins de un instinct vag și nedeterminat! Ca o plantă în pămênt, așa ne înrădăcinăm și noi cu sciința, cugetarea, simțirea noastră în lumea obiectivă, purtând dincolo de dênsa corola idee; dar smulși din acest pămênt trebuie să veștejim, să perim ca planta. Când maxima alésă șovăesce, când practica virtuții e întreruptă prin obiceiuri condamnabile, atunci nu e nici un alt motiv (afară de cele curat egoiste) mai eficace pentru sprijinirea și trezirea intențiunilor celor drepte, de cât cel tras din compătîmirea naturală ¹⁾.

Compătîmirea e o forță care a lăsat și lasă urme adênci în lume. Dânsa e tot-d'a-una gata a se produce *in actu*, în opozițiune cu pretinsa voință gólă «care nu urmăresce alt scop de cât de a realiza pe sine-însăși ca o formă gólă» ²⁾.

Compătîmirea e un fapt observabil, un egoism rafinat, o întocmire mecanică; maximele răspândite de religiune, filosofie, etc., *înesnesc* numai lucrarea resortului natural.

Compătîmirea nu ne învață numai să evităm o nedreptate (vătêmare); dênsa e încă motorul de căpetenie al dreptului *creator*, care întemeiază state, dă fie-căruia aceea ce îi se cuvine (*suum cuique tribuere*) ocrotesce comerțul, aședă hotare și le pune sub scutul legii.

Compătîmirea desvoltă progresul și ordinea de o mie de ori mai bine de cât dialectica ideologilor.

Nimic nu ne readuce mai ușor pe calea dreptății de cât închipuirea grijei, a durerii, a nenorocirii celor-alți ómeni. «Il n'est pas dans le cœur humain — dice *J. J. Rousseau* — de se mettre à la place des gens qui sont plus heureux que nous, mais seulement de ceux qui sont plus à plaindre» ³⁾.

Mizeria trezesce compătîmirea; compătîmirea, la rëndul ei, îmboldesce inertia, mișcă spiritele.

1) *Buchner, Stellung des Menschen in der Natur*, text și nota 106, pag. 326 urm. V. de asemenea *Buchner, Kraft und Stoff*, pag. 196, și *Schopenhauer, Die Grundlage der Moral*, pag. 236.

2) *Hartmann, op. cit.*, II, pag. 533.

3) *Emile*, Livre IV.

Compătimirea pură (absolut neinteresată), care nu exclude pe nimeni de la banchetul vieții, ridică deja glasul său.

Știința liberă se însărcinează astăzi voios cu apărarea drepturilor omului, dă revendicărilor sociale un caracter sânt și ideal, face să apară pe orizontul omenirii, ca o stea nouă și neperitoare, ideea 'muncii, dă spiritului timpului ¹⁾ un nou coprins ideal, și umple toate inimile cu dorul de a realiza această nouă iconă a fantasiei.

Egalitatea se confundă în ultima analiză cu libertatea. Omenii nu pot deveni absolut egali fără să fie absolut liberi ²⁾. Cea mai mare sumă a libertății, adică libertatea pentru fie-care om de a lua parte la beneficiile sociale, potrivit cu prestațiunea sa individuală, readuce cu sine cea mai mare sumă a folosinței.

Compătimirea pură nu e o utopie, ca fantomele ideologiei.

Martirii creștinismului și victimele cugetării libere se scoldă din mormintele lor și mărturisesc sus și tare că operele lor erau mai puțin rōda inteligenței lor de cât a direcțiunii întipărite acestei inteligențe prin *simpatia* ce o aveau pentru omeni. Adevărul s'a relevat răbdării lor, iubirii lor, simplității lor, devotamentului lor, mai mult de cât pētrunderii lor logice ³⁾.

Emulațiunea de jertfe e dar una din ideele creatoare ale naturii.

Intocmirea naturală pentru realizarea acestei idei e foarte simplă. Egoismul implântat în noi ne înarmază în contra a ori-ce vătămare, chiar și în contra unei vătămări care nu ne atinge direct, căci noi posedăm *facultatea de a generalisa*, care ne deosibesc de animale, și această facultate ne face să vedem în răul ce amenință pe altul un pericol comun.

Virtuțile cele mai înalte și crimele cele mai spăimintătoare au ast-lel între dinsele un legământ mecanic care se subțiază câte-o dată așa că se face nevedut, dar care nu se rupe nici-o dată: *egoismul*. Natura cu toate minunile ei s'a născut din începuturi obscure. De ce să aibă virtutea o origină mai pură?

În minut ce facem pasul de la rațiunea pură, care sboră în nori, la compătimirea pură, care are carne și os, ne aflăm în domeniul materiei și ne putem încredința pe această treptă, *cea mai abstractă*, a existenței empirice ce însemnăză legile naturale rigurose și cum densesle ne duc la fapte fundamentale empirice cari nu au un caracter mistic.

Valōrea ideii dreptului ca o *pură formă* (idee platonice), cum și-o închipuiesc apocalipticii revoluțiunii ⁴⁾, nu se pōte nici cum adeveri prin

1) Compătimirea religioasă a provocat cruciadele. Credința că realizarea ideilor antice ar fi cea mai bună panaceă în contra relelor sociale domnitoare atunci, a născut în secolul XV și XVI Renesansa. Compătimirea cu masele oprimate de feudați a întemeiat monarchia. Simpatia cu societatea robită de despotism a dat naștere revoluțiunii. Compătimirea cu victimele revoluțiunii a chemat în viață reacțiunea. Într'un cuvânt, spiritul timpului în diferitele epoci a fost determinat de compătimire, care e un fapt observabil.

Bluntschli, explică legea spiritului timpului din punctul de vedere al unei psihologii *transcedente* (op. cit., pag. 127 și urm.). Această explicațiune e falsă.

2) *Tocqueville*, III, pag. 157.

3) *Huxley*, ap. *H. Spencer*, *Educațiune*, pag. 80—81.

4) *Fouillée*, op. cit., pag. 353.

desvoltarea sa teoretică și *practică*. Un om (ca idee platonice) nu s'a vădut încă pășind pe acest pământ.

Valórea ideei compătımirei pure, din contra, se dovedesce exact de sociologia pură, calculându-se momentele de impulsione istorică, abstracțiune făcând de conruperea forțelor, cum se calculează de mecanica pură momentele de impulsione mecanică, abstracțiune făcând de compunerea forțelor ¹⁾.

Noi aședăm toți ómenii sub ideia *libertății care decurge din compătımirea pură*, chiar și pe acei cari se găsesce încă în cea mai vedită robie morală, cum se aședă sub noțiunea cercului ideal tóte curbele cari tind a fi circulare, oricare ar fi încă depártarea lor de la linia directóre.

Istoria ne arată consecințele acestei idei tinđend a se realiza și realizându-se chiar đilnic.

Există o mulțime nenumérată de secte în Statele-Unite. Tóte difer în cultul ce trebuie să facem creatorului, dar tóte se înțeleg asupra *datóriilor* ce au ómenii unii către alții.

America este locul în lume unde religiunea creștină, religiunea iubirii (a compătımirii), a păstrat mai mult puterea sa asupra sufletelor, și nimic nu arată mai bine cum dēnsa e folositoare și naturală omului, de óre-ce țara unde dēnsa exercită în đilele nóstre un imperiú mai mare, este în același timp cea mai luminată și mai liberă ²⁾.

Ideologia din contră s'a sfērșit cu o bancrută completă, cu un fiasco desevírșit.

Apteosa omului empiric, credința că bunátatea omului se nasce de sineși și nu are trebuință să fie cultivată, tóte dogmele ideologiei s'au desvelit ca atâtea minciuni.

Ideologii moderni, deșteptați prin amăríta experiență ce au făcut'o, recurg în disperare de cauză, la o sciință care, cum recunosc singuri, e abia zemislită.

Dēnsii nu au nici farmecul fantasiei, care a facut așa de atractivă filosofia lui *Rousseau*, nici precisiunea naturalistului.

Teoria lor, vėdută de aproape, aduce pentru reconstruirea sintesei sociale *umbre* în loc de pietre.

Trebuie să isgonim, đic ei, tradițiunile romane și consuetudinale, să înlăturăm tóte piedecile cu cari ne-au incongiurat superștițiunea, religiunea de stat, subtilitățile dreptului roman, să ne conformăm intru tóte rațiunii, să înlocuim exegesa prin sciința dreptului. *Sciința însăși rămáne a se construi*. Kant, Fichte, Hegel, Feuerbach, Gans, Bentham, au pus abia *cele dintăi fundamente ale doctrinei* ³⁾.

Cum se credea în cele dintăi secole ale erei creștine că oricine trăesce după preceptele lui Christ, are puterea de a face minuni; tot așa

1) *D. Duhring* a demonstrat, într'o scriere coronată de facultatea filosofică a universității din Göttingen (*Kritische Geschichte der allgemeinen Principien der Mechanik*), că lucrul de căpetenie în mecanica pură nu este compunerea unor mișcări curat foronomice, ci compunerea mișcărilor ca mijloc de orientare pentru a se cunósce mai bine compunerea forțelor (v. de exemplu, pag. 39).

2) *Tocqueville*, *op. cit.*, II, pag. 213—214.

3) *Accolas*, *op. cit.*, Introduction, pag. 54—55.

cred unii astă-zi că inspirându-se de principiile lui Hegel, vor descoperi sisteme minunate.

Principiile lui Hegel nu sunt însă, vădute la lumină, de cât vorbe oraculoase.

Există o incongruență absolută între diferitele părți ale filosofiei hegeliane.

Hegel a tratat filosofia dreptului în forma unei categorii *abstract-logice*, în contradicere cu principiul suprem al teoriei sale, care era că filosofia nu reclamă nimic mai mult de cât *aprofundarea științelor empirice* ¹⁾.

Știința dreptului, ca ori-ce știință, are a face, nu atât cu idei *abstract-logice*, cât cu idei *istorico-logice* ²⁾. *Cæca sine historia juris-prudentia*.

Unii fac, observă *Lassalle*, din filosofia lui Hegel, prin restălmăcire, un *bouillon belletristic* care se toarnă pe atâtea lucruri neînțelese și necunoscute. Precum se vorbea altă dată de un *horror vacui*, așa domnesce astă-zi un *horror pleni*, un fior față cu materialul pozitiv. Amănuntele sunt de sigur mai cu anevoe de câștigat de cât eterul elastic al fraselor. Adevărul însă nu se poate cunoște de cât din amănunțimile concrete, și numai într'insele se poate găsi precisiunea argumentării ³⁾.

Ideia dreptului nu e o idee exactă, nu are un coprins istoric, o formă plastică, o forță creatoare, nu lăgă într'o unire superioară știința și poezia, natura și religiunea, de cât când o întemeiam pe *compătimire*.

Vom arăta în paragraful următor că știința naturală desvoltă compătimirea și păstrează vieței mersul său solemn într'un grad mai înalt încă de cât religiunea.

III.

Ori-ce schimbare în ordinea naturei, se produce pe basa unei *legi*, care îi prescrie regule fixe. Evenimentele reale au o însemnătate logică și evenimentele logice o însemnătate reală. Natura, cu toate că densa ne arată un tablou pururea schimbat, e totuși în *armonie constantă* cu schema logică a lumii.

Seria organizațiilor și succesiunea speciilor în domeniul formațiilor plantale și animale, e o dovadă pipăită a existenței unor *principii creatoare*, cari nu se mulțumesc numai cu reproducerea imaginilor

1) *Lassalle, Die Theorie der erworbenen Rechte*, prefață și pag. 70—72, text și notă.

2) Ideele morale sunt și desește idei *istorico-legale*. Cea mai păgubitoare iluziune, care a indus în eróre pe eroii revoluțiunii celei mari și imbată încă pe epigoni, era credința în posibilitatea unei religiuni *abstract-logice*. De aceea se caută în Franția în frigurile revoluțiunii un monstru care nu avea nici o asemănare cu biserica presbiteriană engleză. Poporul alegea pe ministrul bisericeii; episcopul era numit de alegătorii departamentului, preotul de alegătorii districtului și — iată prăpastia — *alegătorii nu trebuiau să aparție cumuniunii sale*. Adunarea electorală era compusă din calvinisti, luterani, *jidani*, sau robită clubului și notoriu *ostilă* catolicismului și chiar *chreștinismului*. (*Taine, Les Origines de la France contemporaine*, I, pag. 233).

3) *Lassalle, op. et loc. cit.*

trecute, ci mai adaugă încă elemente noui formelor vechi de existență și de viață¹⁾.

Istoria omenirii, care singură ne interesază în momentul de față, ne înfățișează o schemă analogă.

Interesul economic e cauza constantă a schimbărilor sociale; aceste schimbări se produc însă pe baza unei legi care le prescrie regulile fixe, pe baza legii *simpatiei*.

Ordinea socială nu stă pe loc, nu se copiază, nu se întorce într'un cerc vițios: densa se reînoește continuu, ca ordinea naturei.

Statele pier și din cenușa lor se nasc alte state mai sănătoase, în cari conștiința datoriei se strecoră în straturi sociale mai adânci.

Omul are privilegiul a poseda elementul cel mai esențial al vieții sale în desvoltarea afecțiunilor sale simpatice, cari au o valoare absolută, cu toate că sunt și rămân nedespărțite de instinctele egoiste, cari sunt baza lor biologică²⁾.

Libertatea morală e scopul și țința omenirii; îndeplinirea trebuințelor *economice* nu e de cât un efect, un cas special, un fapt de a doua ordine.

Vechile popore (Fenicieni, Tirieni, Carthaginesii) și înșiși Grecii aveau numai o presimțire *vagă* a acestui adevăr și posedați mai mult geniul comerțului, al literaturii, al artei, de cât geniul *dreptului* și al *legislațiunii*.

În anticitate, un singur popor era înzestrat cu acest geniu, poporul roman³⁾, care pune greutatea decisivă pe interesul economic numai în legile sale abstracte⁴⁾; în dreptul său practic însă, în moravurile sale, pe *conștiința datoriei*. *Moribus antiquis stat res romana virisque*⁵⁾.

Idealurile cari ne atrag, ne mișcă, ne încălțesc, nu sunt apreciable în bani. *Virtus suo ore censetur*. Omul se luptă, se jertfește, mure pentru dreptul său.

Nu știința a creat această abnegare, această uitare de sine a omului. Și sëlbaticele deosibesce dreptul de nedrept.

Știința împodobesce de sigur cu o coronă maiestasă capul omenirii; elementul de viață însă al științei, nervul său, esența sa, e morala.

Ceea ce impune arbitrariului, e caracterul, nepărtinirea, voința

1) *Duehring, Cursus der Philosophie als streng wissenschaftliche Weltanschauung und Lebensgestaltung*, pag. 28.

2) *Duehring, Der Werth des Lebens*, pag. 76.

3) *Bravard-Veyrrières, Traité de Droit commercial*, Livre préliminaire, pag. 2 și 3.

4) *Ihering, Zweck im Recht*, pag. 274. Interesul economic e, în ochii admiratorilor *codificațiunii justiniene*, elementul exclusiv al dreptului. Lucrând pentru interesul meu propriu, se țice, lucrez printr'acesta chiar pentru binele societății. Această concepțiune e adevărată, dacă se adaugă că omul *moral* ajută interesul societății prin aceea că lucră pentru propria sa conservare. Ei bine! într'o societate cărmuită de un despot, omul e prin forța elementară a lucrurilor nemoral, de ore-ce nu e liber. Nu putem dar să derivăm dreptul din norma despotului (cum propunne d-l *Ihering*, *op. cit.*, pag. 332), precum nu putem deriva binele pupilului din egoismul tutorului, prosperitatea societăților cu acțiunii din lăcomia nesățioasă a fondatorilor, fericirea lucrătorilor cu mâna din neomenia cămătarilor, înflorirea republicii din réua credința a viperelor demagogice.

5) *Ihering, Geist des röm. Rechtes*, II, pag. 290.

morală, nu nimbul de sfințenie cu care ideologii îmbracă principiile abstracte.

Știința e încă foarte înapoiată. Problemele cele mai grele asteptă încă soluțiunea lor: Cine se poate fali că cunoșce ultimele principii?

Învățatul se jefesece, se chinuesce, se îngropă moros în cărțile sale, ca să ridice un colț al vëlului, ca să se apropie de ideal, ca să câștige un tărâm nou adevărului. Știința cea mai înaintată va fi identică cu morala cea mai perfectă.

Unde nu propășesce morala, nu poate să fie vorba nici de înflorirea științelor.

Condițiunile morale nefiind aceleași în Orient și în Occident, consequența era că și civilizațiunea nu avea aceiași sortă într'o parte a Europei ca în cea-l'altă.

Bisericile din Europa orientală erau pururea în prada agitațiunii; biserica latină, din contra, urmărea un scop practic, organizarea.

Într'o parte se propagară neofenduelile prin concilii; în cea-l'altă era un om apostolic care representa un criteriū al adevărului¹⁾.

Conciliile nu aveau o organizare determinată, atârnau de curtea din Constantinopole; anarchia opiniunilor era fără friū, și episcopii, incapabili cum erau să se disciplineze singuri, se robiră împărăției.

Episcopatul de la Roma, din contra, mai bine ajutat de împrejurări²⁾ de cât episcopatul de la Constantinopol și episcopatul de la Alexandria, deveni rivalul statului și trase în cercul magic al instituțiunilor sale toate elementele sociale, fără să excludă mulțimea care căuta și găsea protecțiunea sa.

Știința era, prin invasiunea teologiei, isbită de o suspensiune fatală și într'o parte a Europei și în cea-l'altă. În Occident se iviră însă două împregiurări, cari erau de bun augur pentru viitorul științei, anume: 1) disciplina de fer a bisericei, care a pus o stavilă anarchiei opiniunilor, și 2) desvoltarea elementului popular, care a făcut posibilă reforma bisericei și, ca consequență, nascerea unei științe în același timp liberă și religioasă.

În Europa occidentală se realța știința, mulțumită acestor împregiurări, mai imponentă, mai măreță, mai roditore de cât ori-și-când; robirea bisericei în Europa orientală, din contra, robire care astă-zi se poate studia mai bine de cât ori unde la Moscova³⁾, născu aparența că biserica nu e o resursă necesară a statului, și știința deveni nihilistă.

Știința nu e o bine-facere pentru omenire de cât când densa devine spontan religioasă, când densa știe să fie cumpena între simțul moral, care e un friū, și ipotesele temerare, cari sunt o revoluțiune.

Libertatea nu consistă în a alege după plac între nenumăratele ipoteses posibile, în puterea de a face un lucru său contrariul său, de a face după hasard bine său rău, de a afirma morala său de a o tăgădui. Libertatea nu se poate defini nici ca o stare de lucruri, unde nu atârnam

1) Draper, *Istoria desvoltării intelectuale a Europei*, tradusă de Aubert, II, pag. 1—91.

2) Și invasiunea lui Alaric era favorabilă.

3) Laboulaye, *l'Etat et ses limites*.

de cât de noi, de rațiunea pură sau de voința pură. Insuși *Kant* a recunoscut că mintea omenescă e neputincioasă a explica cum rațiunea pură fără alt motiv ar putea deveni un lucru practic. Libertatea e din contra sinonimă cu credința (hrănită de știință în concurs cu o biserică democratic organizată) în posibilitatea unei îndreptări *reale* a naturii omenesci, credință care aduce cu sine disciplinarea maselor nu pentru a le robi, ci pentru a ridica forțele lor.

Unde am ajunge dacă ne-ar lipsi un minut măcar această credință? Progresul ar fi, fără dânsa, o prăpastie, știința un izvor nesfârșit de rele, și singura scăpare din această încurcătură: sinuciderea universală.

Pesimismul face să lucescă, cum se exprimă un filosof modern, de pe pedestalul relexlor sociale lumina fosforescentă a putregiunii.

Credința sêlbaticului valéză de o mie de ori mai mult de cât o civilizațiune caré se sfîrșese cu o asemenea bancrută morală.

Miturile omului primitiv se nasc pe un pământ incult dar roditor. El nu cunósce corupțiunea, putregiunea morală, cultura falsă, care nu e vêdută la lumină, de cât un cloac de fraudă și de ineptie. Natura a format în ochii sêi raportul între mulțumire și durere, așa că cea dintâi are de regulă precădere.

Mântuirea omenirii e condiționată prin propășirea simultaneă a științei, care descopere legile naturii, și a voinței morale, care le rodesce, le însufleșese.

Teoriile sunt un blestem pentru ómenii când nepărtinirea, sanctitatea, probitatea învățaților devin un mit, o poveste.

Nici neatárnarea erudițiilor nu e în stare a le face roditoare, dacă dênsele, împrejurările fiind contrarii, cad pe un tărâm sterp.

Morala învățată de *Socrate*, de exemplu, era ca o flóre pe o stâncă gólă. Filosoful a meditat numai *isolat* teoria sa morală, care era o anticipare ideală a moralei creștine; creștinii, din contra, au realizat-o *în masă*, au peceluit-o în sângele lor. *Volo* (non cogito), ergo sum.

Progresul teoriilor și mai cu sémă al teoriei dreptului nu e posibil, dacă nu se ridică în același timp nivelul moral.

Dreptul nu e o putere intelectuală, ci una morală. Număi voința morală e în stare să dea dreptului aceea ce face esența sa; numai dânsa are o putere real formătoare și creatóre. Un popor póte să fie, intelectual, ori-cât de talentat; de 'i lipsese forța morală, energia, perseverența, dreptul nu va prospera nici-odată la dânsul. Legile sale nu vor fi de cât bunele intențiuni ale unui om fără caracter, inspirațiunii ale momentului pe cari le desminte realitatea și le isgonește momentul de mai apoi¹⁾.

Morala dar învățată de școlă în concurs cu biserica populară, trebuie să pêtundă tótă viața juridică a societății. Puterea imensă de opiniune ce posedă Curtea supremă în Statele-Unite, repausă pe contingentul cel mare de forțe morale ce știința liberă²⁾ și biserica pură³⁾ aduc celor șapte judecători federali.

În mâna celor șapte judecători federali stă pacea, prosperitatea,

1) *Ihering, Geist des röm. Rechtes*, I, pag. 332.

2) Literatura e spontan religioasă în America.

3) *V. supra*, II, text și nota 16.

existența chiar a Uniunii. Fără densii, Constituțiunea este o lucrare mîrtă; la densii recurge puterea executivă pentru a rezista impietărilor corpului legislativ; legislatura, pentru a se apăra în contra interpretărilor puterii executive; uniunea, pentru a face să fie ascultată de state; statele, pentru a respinge pretențiunile exagerate ale uniunii: interesul public în contra interesului privat, spiritul de conservațiune în contra nestatorniciei democratice¹⁾.

Radicalii, cari iubesc așezămintele americane cu o iubire de mai-muță, nu trebuie să uite că aceea ce întipărase civilizațiunei americane o pecete deosebită, este tocmai raportul caracteristic între știință și religiune, drept și morală. Știința pășese în America de Nord pe un tărîm sfînt; un legămint simpatice unesce școlă și clerul de jos; învățatul împărătesce, nu ca un oracol, ci ca un martir care și da toate silințele să desvolte metodele intuitive ca să facă posibilă vulgarizarea cunoștințelor²⁾; dreptul nu se desparte de morală; codificațiunea nu dărimă obiceiurile.

Radicalii nu cunosc această armatură solidă a libertății. Armele lor: dreptul abstract, filosofia abstractă, sunt luate din arsenalul vechiului regim. Pumnul domnesce; dreptul plăsmuit țese o frînghie pentru gătuirea equității; un abis desparte dreptul de morală.

Dar nu forța trebuie să ocupe tronul³⁾. Societatea, sguduită de demagogi, e în fine sătulă de agitațiuni sterpe și caută să găsească schema pentru reconstituirea sintesei sociale.

Cînd statul se absorbă în societate; cînd bazele tradițiilor vițioase încep a tremura; cînd se învederează că principiile, pe cari nu le mai rodesce o voință morală constantă, se schimbă în scheme sterpe, în ieroglife născocite de legiști servili; cînd substituțiile școlii deductive nu mai sunt de cît o materie de ris pentru conștiința redeseptată a omenirei; cînd însăși materialistica declară că ficțiunea unei diferențe între drept și morală a schimbat dreptul în teorie, a desbrăcat legea de demnitatea ei, a înlesnit lățirea pesimismului, a făcut să piară ideele de drept⁴⁾; cînd se face descoperirea și în domeniul economiei politice că sorta economică a omenirei nu se pôte separa de etică⁵⁾, cum să ne mai îndoim

1) Tocqueville, *De la Démocratie en Amérique*, I, pag. 252.

2) Tocqueville, *op. cit.*, III, cap. X, pag. 65 și urm.

3) D-l Ihering, care susține părerea opusă, adaugă totuși un temperament. Dreptul ne învață, dice densul, cum să întrebuițăm mai bine forța, dar nu în vederea numai a unui cas concret, ci în vederea scopului abstract, conceput în perpetuitatea urmării sale, adică în vederea scopului practic așa cum îl concepe individul tipic al timpului (Germania imperială?) în fie-care epocă. (Ihering, *Zweck im Recht*, I, pag. 288). «Istoria — observă acelaș autor — nu suferă în viața popoarelor pe cel mic. Cucerirea, instinctul de expansiune al statelor e protestul societății în contra mărginirii geografice ce îi impun cerințele constrîngerii sociale. Statul are să se întindă dimpreună cu societatea asupra pămîntului întreg (*op. cit.*, pag. 309)». D-l Ihering a trecut, precum vedem, în tabăra socialiștilor de catedră (*op. cit.*, pag. 511, nota), de care am vorbit *supra*. Partea I, text și nota.

4) Trendelenburg, *Naturrecht*, pag. 21.

5) Trebuie să ținem sîmă, dice Carey, de calitățile distinctive ale omului și să nu ne mărginim numai la calitățile materiale ce densul le are comune cu boul, calul sau alte dobitoace. (*Știința socială*, tradusă de Adler, I, pag. 411). Insuși Adolf Wagner abhoră separațiunea economiei politice de morală (*Politische Oeconomie*, I, pag. 238, text și nota 28).

atunci că a sunat în fine ora cea de pe urmă pentru falsă teorie care pretinde că abnegarea, gratuitatea, interesul moral, nu sunt de cât nisce adiafora (lucruri indiferente) în domeniul dreptului, său, cu alte vorbe, că dreptul trebuie să tindă a întemeia îndestularea trebuințelor omenești *exclusiv* pe egoism ?

Jurisprudența s'a resculat de mult în contra ficțiunii unei deosebiri specifice între drept și morală. Vom cita câte-va exemple: Imprejurarea că mandatarul își pôte stipula un salariu, nu desbracă mandatul de *gratuitate*, care 'i s'a pus ca un titlu de nobileme în lęgân. Judecătorul pôte să reducă salariul, dacă îl găsesce excesiv. Legea, prin aceea chiar că a consfințit principiul gratuității mandatului, a recunoscut implicit că salariul stipulat de mandatar trebuie să fie, nu un câștig negustoresc, o *merces*, ci o remunerațiune, a căreia valoare reșede mai mult în intențiune de cât în bani ¹⁾. O reacțiune analogă s'a ivit în domeniul obligațiunilor naturale ²⁾. Obligațiuni naturale sunt, după principiile jurisprudenței, tôte obligațiunile cari derivă din equitate sau conștiință, sau pe cari le impune delicateta sau onóra ³⁾. Nu este exact că îndatoririle juridice presupun tot-d'a-una posibilitatea legitimă și rațională a unei coercițiuni exterioare, aceea ce nu pôte avea loc la obligațiunile pur morale ⁴⁾. Normele lipsite de ori-ce sancțiune exterioară devin norme juridice prin aceea că le observăm de bună-voe ⁵⁾. Un alt exemplu este acesta. Pentru validitatea quasi-contractului gestiunii de afaceri, nu se cere să existe din partea girantului un interes apreciabil în bani. Puțin importă că dinsul s'a condus de motive de interes pur personal sau în considerațiunea interesului stăpânului afacerii. Acesta este adevărat și în privința stipulațiunii pentru altul, care se confundă une-ori cu quasi-contractul gestiunii de afaceri ⁶⁾. Unii merg chiar până a pretinde că un interes moral pôte să fundeze în general o obligațiune, nefiind de esența obligațiunilor ca dênsele să cuprindă un interes bănesc pentru creditor ⁷⁾.

1) In aces sens, jurisprudența franceză și belgiană ; în sens contrariu, doctrina. (V. *Laurent, Droit civil français*, XXVII, No. 349 și urm.)

2) Teoria obligațiunilor naturale înfățișeză un mare interes practic. Obligațiunile naturale se pot opune ca excepțiuni în contra acțiunii în repetițiune a îndebitului, pot servi apoi de cauză valabilă unei obligațiuni civile. Obligațiunile încheiate pentru achitarea unei obligațiuni naturale se privesc ca acte cu titlu oneros. Obligațiunile anulabile sau rescindabile din cauza incapacității civile a datornicului pot forma obiectul unei cauzi civile eficace.

3) Jurisprudența e fixată în acest sens. Doctrina e divisață. Majoritatea autorilor aprobă teoria jurisprudenței. (V. *Zacharic*, edit. *Anschluss*, II, pag. 213, § 297, text și nota 1). În sens opus, *Aubry et Rau* (IV, § 297, pag. 4) și *Laurent* (XVII, No. 6 și urm.). Obligațiunile naturale sunt, după acești autori, de o parte, obligațiunile cari, fundate pe o cauză juridică, ar fi primitore de o coercițiune exterioară, dar pe cari totuși legiuitorul nu le-a recunoscut ca obligațiuni civile, iar, pe de altă parte, obligațiunile cari erau civile în dreptul roman, cărora însă legiuitorul le-a retras dreptul de acțiune, precum obligațiunea părinților de a înzestra pe copiii lor, care astă-đi nu mai există (art. 186 cod. civil).

4) Acesta este obiecțiunea de căpetenie care se opune teoriei ce susținem.

5) V. *Puchta, Pandecten*, § 11, nota g.

6) V. *Dreptul* No. 42, din 9 Maiu 1882.

7) *Windscheid, Pandecten*, II, § 251, text și nota 3. — Părerea opusă invocă I, 9, § 2, Dig. De statu lib., 40, 7: „ea enim in obligatione consistere quae pecunia sui praeiarique possunt“. Acestă dispozițiune stă însă în legătură cu necesitatea con-

Dreptul separat de morală e de sigur mult mai sistematic, mai confor-
m cu disciplina de fer a naturii de cât dreptul equitabil; dar să nu uităm
că totă natura lucrază să se ridice la *conștiința omului de bine*, virful
și încoronarea universului. Principiile dreptului sunt mai simple, mai
expresive, mai clare când nu contradic equitativa. Uniformitatea în apli-
carea principiilor trebuie să decurgă dintr'o voință morală constantă, nu
din jurisprudența stabilită de o castă de legiști.

Siguranța dreptului nu e nicăeri așa în acord cu progresul și
libertatea ca în Statele-Unite, unde simțul și pietatea valază mai mult
de cât rațiunea abstractă.

Siguranța dreptului, ca ideal, nu trebuie să ne-o închipuim sub
forma unei voințe morale constante a statului ipercivilizat, în opozițiune
cu arbitrarul asiatic¹⁾, ci sub forma unei voințe morale constante a
societății, lăsate la propria ei inițiativă.

Inamovibilitatea magistraturei e, în America, în parte practic rea-
lisată, în parte reclamată de cei mai mari scriitori. Un popor înțelept își
mărginesce de bună voe puterea în propriul său interes bine înțeles.

Un popor copt pentru libertate se gândesce și la stabilitatea admi-
nistrațiunii. Căi biurocrații din lume s'ar putea măsura cu selfgovern-
mentul american rațional modificat!

Funcționarii administrativi nu se pot de sigur numi pe viață. Statul
n'ar putea să trăiască un minut, dacă subalternul ar avea dreptul să
refuse a executa ordinele superiorului său în materie de administrațiune
pură. Neatârtnarea funcționarilor administrativi s'ar mări însă considerabil,
dacă 'i-am autorisa să judece cesiunile de drept public, cum se judecă
cesiunile de drept privat, în concurs cu alți judecători periodice aleși.
Decernatul administrativ în materie de poliție rurală, de igienă publică,
de concesiuni de a zidi saū de înființa stabilimnte industriale, de dări,
de drumuri publice, de recrutație, de tocmeli agricole, s'ar putea atribui
sub-prefectului. În contra încheerii sub-prefectului s'ar putea deschide
recursul la *Consiliul districtual*, compus din prefect, un membru muni-
cipal al orașului de reședință al districtului, și trei membrii aleși pe o
perioadă de opt ani, care să decidă asupra recursului ca instanță de apel
definitiv, cu exclusiunea recursului în casațiune. Alegerile pentru aceste
funcțiuni să se facă cum se fac alegerile pentru Corpurile legiuitoare.

Siguranța dreptului mai reclamă în fine o putere executivă nea-
târtnată, stabilă, dar în același timp rațional controlată, răspundătoare.

Un om genial, un talent organizator, se nimicesce când 'l mișcă
numai majoritatea unui partid, nu însă când 'l controlează un *Consiliu
de stat*, compus din legiști profesionali eminenti aleși de parlament pe
o perioadă de opt ani și inamovibili în cursul duratei funcțiunii lor.

demnațiunii bănesci a dreptului vechiu roman, care nu mai există astăzi. În dreptul
modern nu pôte să facă în această privire dificultate nici cesiunea execuțiunii, judecă-
torul având facultatea de a da o sancțiune indirectă hotărării sale, prin condamnarea
la daune-interese de atât pentru fie-care și de întârziere.

1) Pământurile din Turcia, cu totă fertilitatea lor extra-ordinară, au o valoare
fôrte inoaelnică din cauza nesiguranței dreptului. Valoarea bunurilor atârtnă, nu numai
de la importanța lor economică, dar mai cu sémă de la garanția ce ne-o dă dreptul că
posesiunea lor ne este asigurată.

Controlul în privința intereselor economice ale națiunii trebuie să rămăe întreg și direct parlamentului; controlul, din contră, în privința numirei și a destituirii funcționarilor ¹⁾, a decorațiunilor ²⁾, a măsurilor de luat în împrejurări extra-ordinare (*salus reipublicae suprema lex esto*), se cuvine de drept unui Consiliu de stat, care are, afară de acesta, chemarea naturală de a elabora proiecte de legi, de a verifica titlurile deputaților și senatorilor, de a număra voturile în țările unde s'ar adopta sistemul lui *Tomas Hare* ³⁾.

Frasa golă nu ține sceptrul în mână într'o societate bine organizată. Amănunțimile minuțioase recăștigă locul de onoare care le aparține. Literatura și scrierile autorilor renumiți ocupă rangul întâi. Presa politicianilor necopți și corupți e *capitis diminutio*. Școala nu se mai mulțumescă cu rolul secundar de a răspândi cunoștințele incomplete ale timpului, ci reîncepe activitatea sa creatoare.

Este în interesul bine înțeles al elementului popular să încurajieze nu presa efemeră, superficială, robită de pasiuni rele, ci literatura superioară care e mișcată de iubirea pasionată a adevărului, care adună cu răbdare materialul empiric, descopere dinlic noui amănunțimi interesante, lărgescă cercul cunoștințelor sub impresiunea ce lasă aceste descoperiri minuțioase, desvoltă logica reală, care e de o mie de ori mai roditore de cât dialectica, subtilă, și perfecționăză cu acest chip metodele intuitive, cari singure, împărtășesc mulțimei bine-facerile civilizațiunii.

Va sosi timpul, mai curënd sau mai târziu, când și sciințele superioare vor cădea sub bunul simț ca de două ori două face patru. În locul metodei lui Eraclid se va întrebuița o dată, în materie de geometrie, o metodă genetică, intuitivă, simplă. Axiomele mecanicei superioare, acele ale astronomiei, vor trece ca o monedă curentă din mână în mână.

În zilele noastre, din contra, nu se pôte căștiga tehnica superioară de cât prin studii îndelungate și penibile. Câte formule, mai mult sau mai puțin neînțelese, nu trebuie să îți le întipăresci memoriei ca să te faci apt pentru o profesiune superioară! Câte jertfe trebuie să aduci ca să învești o limbă, ca să cunoscă dreptul unei țări! Tehnica însutesce, înmiesce puterea; dar dēnsa cere de la adepții săi storfări extra-ordinare, și nu se pôte dar întinde asupra maselor. Limba e o armă puternică pentru cel ce o cunoscă. Limba cugetă pentru noi; deosibirile fine, ce ni le înlesnesc

1) Destituirea să nu pōtă avea loc bine înțeles de cât pe baza și în limitele unei legi disciplinare raționale. Numai așa se pōte închezășui nepărtinirea și neatăr-narea funcționarilor publici. Prelații și preoții trebuie să fie supuși aceluiași mod de numire și de destituire ca cei-l'alți funcționari publici.

2) Recompensa ideală (onōrea, lauda, gloria) este o resursă importantă a dreptului. Nepărtinirea trebuie să domnēscă, după exemplul vechi Rome, neapărat și în acest domeniu. De se cuvenea unu strateg un triumf, o ovațiune, de avea sau nu drept un cetățean la o coroană murală, era exact regulat de lege și pulca chiar să fie obiectul unu proces. (V. *Ihering, Zweck im Recht, op. cit., pag. 188.*)

3) Numărul volanților se împarte, după acest sistem, prin numărul membrilor reprezentanților națiunii: fie-care candidat care are această sumă de mijloc a voturilor, să fie considerat ca ales, puțin importă din câte districte diferite s'a adunat această sumă; fie-care alegător să aibă libertatea a vota pentru ori-ce candidat, în ori-ce parte a țării s'ar fi pus candidatura acestuia, și, afară de acesta, de a însemna pe listă subsidiar și alte nume. Voturile să se numere pentru cel de al douilea, dacă cel dintâi n'a reușit, etc.

cuvintele, sunt un contingent mare de lumină ce omenii perspicaci din toate timpurile l-au adus în cursul secolelor.

Amenința oare această supremație a științei interesul maselor? Cătuși de puțin.

Știința e autoritară, este adevărat, căci dăna cere până la un punct supunerea și încrederea bunului simț necultivat; dăna e însă în acelaș timp populară, căci lucrarea marilor cugetători deschide căi nouă progresului.

Știința apoi nu ajută numai progresul, dar, aceea ce valéză mai mult, dăna ridică morala. Învățămintul, dacă nu l' strică un despot, dacă nu l' còrupe anarhia, găsece în ocupațiunea sa un element moralisător. Știința dă voinței calm, echilibru, armonie.

Cine dăce: Lumineză-te și vei fi, Voescce și vei putea, trebuie să adaoge că omul semi-civilizat e mult mai depărtat de lumină și de adevăr de cât sèlbaticul, și că lumina cea slintă nu se pòte vedea de cât de acela care consacră tótă viața sa studiului. Numai învățatul cunòsce vocalele sfinte fără de cari nu se pòte citi cartea naturei și nu se pòte rosti cuvèntul care nasce din chaos o lume. De și pòte să aparție lui Socrate, dăce *J.-J. Rousseau*, și spiritelor de trampa sa de a câștiga virtutea prin rațiune, specia omenescă ar fi încetat de mult de a fi, dacă conservarea sa n'ar fi atârnat de cât de la raționamentul acelor ce o compun ¹⁾.

Știința nu pòte dar să îndeplinescă misiunea ei de căpetenie, care este de a îmbunătăți sòrta maselor, lără conlucrarea religiunii.

Progresul ar înceta fatal, dacă morala n'ar mai găsi nicăeri un loc sub sòre. Naturalistul păstrează o credință în vagurile cele mai secrete ale pieptului sèu și când dènsul își inchipuesce că a pierdut tóte iluziunile. Dupè ce Orpheus a pierdut idealul sèu și a fost rupt în bucăți de Menade, a sunat încă pe lyra sa: Eurydike! Eurydike! ²⁾.

Geologii spun că creațiunea nu e sfirșită, că ea nu se va opri la om, că ea va fèta o lume nouè, o lume superiòră omenirii. Nu este acèsta, întrebă cu drept cuvènt Edgar Quinet, o profetie care întrece pe aceea a lui Isaia și Ezechiel? Creațiunea nu ne însulfă ea oare o mai mare admirațiune, când o reducem, nu la o legendă biblică, ci la legi eterne, «rugismente ale naturei în dureri de facere, șuerări de șerpi diluvieni, cari aū găsit un ultim ecoū în inima omului, presimțiminte ascunse de forme viitoare, încă învelite în formele prezentului, o credință în o viață viitoare ce nimic nu pòte să o sece, strigăt a ori-ce creatură, aspirațiune a ori-ce viață la o viață mai înaltă și mai completă» ³⁾?

Lumea are trebuință astă-đi de o morală nouè, de o morală basată pe concepțiunea științifică a lumii și a vieței ⁴⁾. Scopul este nu de a declara rèsboiul creștinismului, ci de a turna în coprinsul sèu idealurile științei, de a îmbrăca știința cu formele plastice ale religiunii.

Fie-care lucru are o piele, o colòre. O religiune abstractă ar învăli lumea cu giulgiul morții.

1) *J.-J. Rousseau, Contract social*, pag. 61.

2) Împrumulăm acèstă imagine frumoasă d-lui *Ernest Renan*, care a întrebunțat-o într'o scriere recentă.

3) *Edgar Quinet, op. cit.*, II, Cap. V, pag. 105—106.

4) *Duhring, Der Werth des Lebens*.

Creștinismul reîmpăcat cu știința, va întemeia ordinea fără să oprască progresul, va înfățișa un tablou luminos, în care nu se vor mai vedea punctele negre care îi strâmbau fața în trecut.

Creștinismul a scăpat lumea de «ciuma ce răspândea mumia Romei îmbălsămată cu parfumurile lui Nerone», dânsul a lăsat însă în același timp civilizațiunea antică să fie prada barbarilor; creștinismul a apărut, a încurajat, a mângâiat pe cei săraci și desmoșteniți, dânsul a ajutat însă în același timp ascetismul care e o crimă în contra naturei; creștinismul a propovădui iubirea și pacea, dânsul a acoperit însă lumea cu o rețea de călugări ignoranți; creștinismul a dat vieței mersul grav, solemn, maestos care îi aparține de drept, dânsul s'a incongiurat însă cu o pompă ridiculă, cu caricaturi, cu sfinți zugrăviți.

Concepțiunea fundamentală a epocii noastre nu e descolorată, cum pretind unii. Dânsa găsește rapsozi, pictori, sculptori, cari inflamază lumea pentru noile idealuri.

Știința are o colóre ideală ce dă o direcțiune nouă religiunii, crează legăminte nouă de unire, desvoltă metodele intuitive, nivelază cunoscințele, dă o bază mai largă conștiinței datoriei, zidesce un pod către concepțiunea istorică și concepțiunea rațională a dreptului, face ca o voință morală constantă, să execute de bună voe schema dreptului. (*Dreptul*, 1883).

IV.

Ca să desvelim scopul desvoltării istorice, care s'a îndeplinit diferit în Europa occidentală și în cea orientală, și să câștigăm cu acest chip un punct de vedere superior pentru judecarea materialului istoric dat în societatea noastră, trebuie să urmărim firul istoriei înapoi până la Romani.

Biserica creștină se bucura, sub împărații romani, de o înriurire mare¹⁾. Episcopii aveau jurisdicțiunea asupra delictelor imputate clericilor²⁾ și asupra unor cauze civile, mai cu sēmă asupra cauzelor matrimoniale³⁾; ei aveau, afară de acesta, dreptul de inspecțiune asupra închisorilor, asupra procedurilor criminale, și o putere disciplinară asupra magistraților⁴⁾. Afacerile municipale și de comptabilitate municipală, erau în mânele lor și ale clericilor⁵⁾. Dreptul *sistematic* nu era dar o taină pentru dênșii.

Cultura superiôră, ce ei și-o însușiseră ast-fel, le procură, după căderea imperiului Roman, stima barbarilor sêlbatici dar necorupți, și morala recâștigă locul ei de onóre alături cu știința, care se depărtase de dânsa și se făcuse în consecuență culpabilă și ea de căderea statului antic.

1) Înășpirea legislațiunii penale, calificarea *adulterului*, a *sperjurului*, a *pruncuciderii* și a altor fapte ca *crime*, se datorau înriurirei bisericei creștine. Veđi *W. Rein, Das criminalrecht der Römer*, p. 69.

2) Veđi *Faustin Hélie, Instr. crim.*, I, § 55, pag. 261 și urm.

3) *Fuchta, Cursus der Institutionen*, I, § 126.

4) *Hélie, op. et loc. cit.*, § 35, pag. 175 și urm.

5) *Cod.*, cart. I, titlul IV, § 26 și 30, și cart. I, titlul LV, § 8.

Clerul se întări, ajutat ast-fel de sôrtă, considerabil, redobândi jurisdicțiunea ce o avea în vechia Romă imperială, o lărgi, o organiză mai bine, se dezvoltă separat de stat, creă un sistem de drepturi care respingea ideile păgâne, pregăti tărêmul pentru o prefacere totală a ideilor de drept, stat, politică.

Episcopul de la Roma (papa), conducătorul acestui cler disciplinat, întinse deja mâna să introducă o stăpânire exclusiv teocratică în lume.

Rêul era necesar, căci el purta binele în sinul său. Mișcarea retrogradă se transformă într'un *motor natural al progresului*. Impietarea papismului născu opozițiunea înveselitoare, *sistematică*, mai întâi a scolasticeî, pe urmă a literaturêi.

Nu era tot așa de favorabil tărêmul, în Europa orientală, pentru o desvotare priinciosă a lucrurilor. Clerul avea a face în această parte a Europeî cu o societate coruptă, și nu găsi nicăeri un punct de reazem pentru o înriuire civilisătoare asupra societății, un trunchiū sănătos pe care să inoculeze tinerele crengi. El nu avea, sub ast-fel de împrejurări, puterea să se desvolteze separat de stat, să ia inițiativa unui sistem nou de drept, stat, politică. Impêrații nu sufereau nici o împotrivire, nici o contradicere, nici o opozițiune.

Numai revoluțiunile pretorianilor, răsturnările tronului, întrerupeau monotonia generală. Statul antic se sfîrși ast-fel cu o bancrută complectă de principii politice, de idei morale. Opozițiunea claselor culte era o opozițiune de paraponisiți, ca aceia a scriitorilor clasici sub Cesarî¹⁾, fără plan sistematic, fără scop premeditat. Șcôla era pe o tréptă relativ înaltă, dar ea nu putea să producă rôde bune, de ôre-ce o săpa corupțiunea generală. Invêțatul *Chrysoloras*, care se încerca în zadar să înlătore putrediciunea morală în patria sa, mișca, din contră, puternic lumea cu cunoștințele sale literare, când, trimis de împêratul bizantin Ioane Palaiologos în Occident, ca să cêră ajutor în contra fiilor sêlbaticî ai stepei turanice, întâlni în Italia opozițiunea sistematică a claselor culte, care se interesaū să cunôsca tainele culturêi antice, în care ele credeau că vor găsi elementele pentru reconstituirea sintesei sociale²⁾.

Dacă nu am vedea ast-fel ideia *libertății*, transmisă de anticitatea păgână, apropiindu-se și depărtându-se de ideia *ordinii*, transmisă de biserică, ca douê planete care se atrag și se resping după legea gravitațiunii, aceea ce ne face să credem că există o *schemă* a istoriei care împinge lucrurile în această direcțiune, ar trebui să privim trecutul societății europene ca lipsit de ori-ce scop, de ori-ce idee superiôră.

Biserica creștină, care a stăpânit și îndreptat spiretele de la secolul V până la secolul XVI, era ca tôte formațiunile istorice ale trecutului, în mare parte un produs al violenței, al fraudei. Alături cu biserica papală se ridica, este adevêrat, o biserică reintinerită, care realisa practic o idee morală superiôră; dar și această biserică se robi pasiunilor

1) Gaston Boissier, *l'Opposition sous les Césars*, pagina 362 și urm.

2) Manuscrisele și codicii clasicilor antici ar fi dormit vecinic fără scop în monastirile de la muntele Athos, dacă nu le-ar fi luat de acolo familia *Medici*, care era în fruntea mișcării progresiste.

omenesci, și adepții ei se aruncară spontan în brațele preoților, care'i țineau într-o captivitate spirituală¹⁾.

Desvoltarea era mult mai nefavorabilă în țările unde papismul rămase fără rival. Clerul se ridica în aceste țări în contra *libertății individuale*, pe care o trata ca o ciură care trebuie să fie stârpită. Inquișițiunea stăpâna spiritele, le întuneca, le abătea de la copacul cel verde al vieții. Papismul pierdu în secolul XV supremația sa, care trecu în mânele regelui; legislațiunea însă și jurisprudența, de și secularisate, se inspirară tot de morala propagată de biserica papală. Crușimea fanatică era comună legistului și preotului. *Carpzov*, un judecător de o pietate recunoscută, se lauda că a pronunțat 20,000 de condamnări la moarte. Clerul imboldi masele să crească, să se înmulțescă²⁾, nu însă să *prospereze*, aceia ce nu era posibil fără restringerea privilegiilor nobililor.

Orașele și satele serveau numai ca baliğare pentru îngrășarea reșednțelor regale strălucite. Lumea se împărți în omeni de tot bogăți și omeni de tot săraci, împărțire care cuprindea în sine germeul fatal al revoluțiunii. Și istoria Europei orientale ne-ar apărea sub forma capului înmărmuritor al Gorgonei, dacă ne-am opri la fapte și nu ne-am urca la idei.

Impărăția romano-orientală, se eclipsa la 1453 și sultanul Mahommed II cuceri definitiv Constantinopole. Chrestinismul cădu, josorit sub călcăiul cotropitorului, la trépta unei superstițiuni sêlbaticе, care era îndestulă, în țările cari păstrară neatârnairea lor, ca să hrănescă ura în contra Musulmanului, nu însă ca să întemeieze înlăuntru o ordine sistematică. Episcopiî aveaî în aceste țări o jurisdicțiune întinsă în materie civilă și criminală, dar ei judecau după bunul plac, și nu după o teorie fixă. Legile erau mai puțin rigurose, pedepsele mai blânde; arbitrariul însă nu avea nici o *limită teoretică*³⁾, limită ce 'și-o trage însuși despotismul, când el se ridică la rangul unei doctrine.

Masele cădură în prăpastia războiului, a ciumei, a fόμεtei, și nu erau nici cum ajutate de sôrtă să crească, să se înmulțescă. Câmpii imense rēma-

1) Acéstă captivitate spirituală a Englezilor reese, între altele, din legea din 11 August 1876, care supune vivisecțiunile la restricțiunile cele mai odiose. Iată un atac pios în contra sciinței. Biologia datoresce vivisecțiunilor cuceririle sale cele mai însemnate. V. *Karl Vogt, Ein frommer Angriff auf die heutige Wissenschaft*, anul 1882.

2) *Joseph Garnier, Du principe de population*, pag. 327.

3) Aplicarea dreptului justinianeu era întreruptă în Impărăția romano-orientală de la secolul VII până la secolul IX. Codul justinianeu se restaură după acéstă *sub auspiciile clerului*. Jurisdicțiunea laică se contopi cu jurisdicțiunea eclesiastică. V. *G. Zachariae, Geschichte des Griechisch-Römischen Reichs*, Vorrede zur ersten Auflage, pagina 5-7). Acéstă stare a dreptului se continuă, după invasiunea Turcilor, în unele țări creștine din Europa orientală. Clerul se sêlbatici însă în aceste țări, sub presiunea invasiunii dîlnic renăscēnde, și dreptul antic se retrase ast-fel în depărtări ideale din ce în ce mai mari, transformându-se în cele din urmă într'un ideal pur teoretic. un *nudum proceptum*. În expunerea de motive care a însoțit promulgarea codului Calimach în Moldova, citim, între altele: «Sub ast fel de împrejurări se strecurară, în diferite timpuri, diferite abuzuri... Aceste abuzuri aveaî diferite cauze: una, și nu cea mai mică, era acéstă, că Basilicalele și Novelele și cele-l'alte cărți de drept, cu singura excepțiune a cărței de drept a lui *Harmenopulos, Hexabiblos*, care s'a tradus în grecēscă nouă (de și în multe locuri fals), sunt scrise în limbi — grecēscă veche și latinēscă — pe cari le cunosc *sôrte puțin*».

seră necultivate. Ori-cât îți suridea sôrta, nu știaî ce-ți va aduce ziua de mâne, de ôre-ce nu exista un drept practic realizat care să asigureze măcar unei clase de ômenî posesiunea bunurilor lor.

Libertatea sëlbatîcă domnitôre în statele mici din Europa orientală nu exercită, s'ar putea crede, o atracțiune mai mare asupra științei libere de cât pseudo-cultura statelor din Europa occidentală, unde o prigonesc popii, tiranii, demagogii.

Faptele nu ajută nici întăresce acéstă credință.

Șciința liberă, care urășce pe ultramontani, care urășce baletul ideelor de sine stătătore ale școlei deductive (pseudo-frăția ca produs al rațiunii pure), care urășce pe pietistii englezi și germani, și-a îndreptat privirile asupra Orientului, unde i s'a deschis o perspectivă imensă, de ôre-ce ea a găsit acolo o lume care aspiră sincer la înfrățirea tuturor ômenilor, o lume care și dă tôte silințele să propășescă pe basa unei ordine morale constante, ca să crească, să se înmulțescă, să prospereze și să tragă definitiv în partea sa pe cugetătorii liberi din tótă lumea.

Populațiunea, așa de rară, așa de încercată a statelor din Europa orientală, se va desvolta, credem, sub înriurirea bine-făcătore a unei ordine de drept constante, și ea va ajunge în cele din urmă la acea limită naturală care desparte populațiunea numerosă și robustă din Elveția și Englitera de populațiunea prea numerosă și stôrsă din Irlanda.

Istoria ne arată că popórele, care au realizat practic o idee morală superióră (calvinismul, în Elveția și în America) cresc, se înmulțesc și prosperéză.

Crescerea populațiunii dar, departe de a fi un rêu, e o condițiune esențială a progresului.

Concepțiunea pesimistă a lumii și a vieței e false, căci ea culminéză în ideia reducerii numărului copiilor în profitul tiranilor și negă ast-fel absolut ideia progresului.

«Se strigă — dice *Thiers* — în contra discipolilor lui Malthus, care opresc pe omul gata a se apropia de femeia sa, dicându-i: Ia sêma, are să fie o ființă mai mult de hrănit pe lume! Lumea strigă în contra filosofilor abstențiunii, îi numesce barbari, îi denunță poporul, și ea are dreptate. A opri fecunditatea rasei omenesci, este o crimă în contra naturei»¹⁾. Dacă am presupune tot pământul populat de o rasă robustă ca cea anglo-americană, presupunere care are o basă reală, de ôre-ce tótă lumea astă-đi graviteză către cultura anglo-americană, am vedea în curênd visul cu ochii, pacea eternă, Statele-Unite europene. Dacă, din contră, am presupune tot pământul populat de o rasă pécătósă ca cea chinezescă, presupunere a cărei paternitate aparține lui *Trendelenburg*, atunci s'ar încheia istoria nu cu o pace eternă, ci cu un resboi al tuturor în contra tuturor, și ômenii s'ar vedea siliți să expue copiii lor ca chinezii²⁾.

Șciința liberă întreprinde astă-đi o cruciadă sfintă în contra vechiului sistem de drept, stat, politică, transmis de biserică, dar fără sorți de

1) *Thiers, De la propriété, III, cap. 7.*

2) *Trendelenburg, Naturrecht, § 170.*

isbândă de ôre-ce i se pune în cale știința *oficială*, școala *oficială*, pe care o sprijinesce statul răpitor cu resursele sale imense.

Sôrta actuală a științei libere ¹⁾ are asemănare cu drumul cel spinos pe care pășea altă dată protestantismul, calvinismul, care, înfierat într'o țară ca o eresie condemnabilă, căută și găsi adăpost în țările unde ordinea morală nu excludea libertatea.

Progresul real nu se pôte realiza de cât pe baza *ordinii*.

Știința liberă, pusă dinaintea dilemei să se decidă pentru ordinea *statului răpitor* sau pentru libertatea *societății răpitoare*, înclină către cel d'intâi.

Luxul, care e adevărata cauză a mizeriei miliónelor, găsesce un tărâm roditor atât în statul ipercivilizat cât și în statul sêlbatic, cu deosebire că el nasce *artele și științele*, și e ast-fel relativ util pentru omenire, acolo unde există un sistem de drept, stat, politică.

Dacă mecanica va continua încă un timp progresele sale, observă *Schopenhauer*, pôte să se ajungă acolo ca forțele omenesci să fie complet cruțate. Atunci se va putea concepe o nivelare a cunoștințelor omenesci, aceia ce nu e posibil când cea mai mare parte a omenirii geme sub o muncă corporală dură. Rêsbóele vor pieri pôte cu totul din lume, căci e știut că civilizațiunea rafinează moravurile: *artes molliunt mores*. Iată o *utopie* care se pôte opune cu succes utopiei socialiștilor și a comuniștilor. Omenirea are trebuința de conducători, de stăpânitori, de slătuitori (judecători, miniștri, generali, funcționari, preoți, medici, învățați, filosofi, etc.). Este natural și conform cu equitatea ca acești conducători să fie scutiți de muncă corporală, de nevoie, de incomoditate, ba chiar să posedeze mai mult în măsură cu prestațiunile lor superioare. Și negustorii cei mari fac parte din clasa conducătorilor, întru cât ei prevéd cu mult înainte trebuințele poporului și le satisfac ²⁾.

Nu împărtășim fără rezervă această părere, care amestecă *vera cum falsis*.

Știința trebuie să domnêscă în lume, dar nu știința oficială, ci știința liberă.

Conducerea maselor de către o *castă* de învățați e un rêu, care se pôte practic înlătura, chemându-se proprietarii, negustorii, meseriașii, țaranii, aleși periodic pentru acest slirșit de concetățenii lor, să decidă dîlnic împreună cu învățații cestiunile de amênunt în serviciul șólei, al armatei, al administrațiunii, al bisericei. Învățatul va veghia să nu se atingă *ideele morale superioare*, care decurg din concepțiunea științifică a lumii și a vieței, și poporul se va supune cu o supunere durabilă înriuririi bine-fecătóre a acestor idei.

Libertatea sêlbatică, care esclude ordinea, nu satisface consciința de drept actual a omenirii. Libertatea, șice *Schiller*, o iubesc animalul pustului, liber în eter trăsces zeul, apetiturile colosale ale pieptului lor le înfrinéză legea naturei, numai omul în mijlocul lor trebuie să se pue în rënd cu omul și numai prin *morală sa* el pôte să fie liber și puternic.

1) Anaterna șólei oficiale, a sanhedrinului socialiștilor de catedră, însemnêză miseria Dovadă martirul lui *Duehring*.

2) *Schopenhauer, Parerga und Paralipomena*, II, §§ 126 - 127.

Incerările făcute în alte timpuri de biserică și de stat ca să introducă în țările române o ordine de drept constantă, erau clădite pe nisip.

Patriarchul *Nifon* aruncă mănuașă, declară resboiū statului împiedecat în desvoltarea sa, înapoiat. Tendința sa era să revendice pentru biserică o parte mai mare în conducerea afacerilor statului. *Church and Crown!* Imprejurările nu inlesneau din nenorocire cătuși de puțin această întreprindere. Arbitrarul fără nume și fără slirșit, care domnea atunci, nu suferea nici o umbră de ordine morală¹⁾. «Suntem ómeni de lume, — exclamă Radu IV, domn al țarei Muntenesci, — și nu putem suferi măsurile ce ni le impui»²⁾.

Posesiunea unei puteri centrale, care să tragă spre dēnsa durabil biserica și boerimea, era un vis care a rămas vecinic nerealisat în țările române. Ștefan cel Mare, Michaiū Vitezul, intindeau deja voinicesce mâna să întemeieze o monarchie absolută, să creeze interese generale, idei generale, să înființeze așezăminte durabile. Domniū ceī mari dāruiră boerilor moși în scop de a funda raporturi durabile de fidelitate între vasali și Corónă. Călărășii, starea a treia a boerilor, mergeau la resboiū cu cheltuiala lor pentru moșiile ce le erau dāruite de Domniū³⁾. Dar ce mândră zidire se pōte ridica pe un vulcan? Națiunea păstra libertatea sa sălbatică, care nu era un lucru de desprețuit. Adunarea obștească însemna de sigur puțin în contra voinței a-tot-puternice a Dom-

1) Materialul istoric dat are, în țările înapoiate, o însemnătate minimă. Regatul, clerul, administrațiunea și justiția nu plăcă în aceste țări dintr'o tulpină vechie sănătōsă. *Luther și Calvin* (D-I Meitani, *Studie const.*, fasc. III, pag. 56, întrēbă: Ce este *Luther și Calvin*?) îndreptară materialul istoric dat spre ideal. Reformațiunea, calvinismul nu răspundeau adevērulul absolut, și erau dar erori istorice, dar erori istorice necesare. Sunt necesități istorice ideale fără de cari nu se pōte imagina o filosofie a istoriei. Valōrea ideei necesități desvoltārei clerului de jos se dovedesce exact de sociologia pură, calculāndu-se momentele de impulsione istorică, coprinsă în calvinism, abstracțiune făcēnd de coruperea forțelor, cum se calculēză de mecanica pură momentele de impulsione mecanică, abstracțiune făcēnd de compunerea forțelor.

2) Forța majoră, care făcea ori-ce cultură superiōră imposibilă, e cu măestrie zugrăvită în *Despot-Vodă*:

Visând neatārnarea, voit'am, prin Romāni,
Să dau lovirē de mōrte Osmanilor pāgāni,
Am vrut, cu-al nostru paloș fringēnd sōrta 'ncrunțatā,
Să scol Chreștinātatea, p'al ei mormēnt culcatā...
De'mi ajuta norocul s'ating visu'mi din sbor,
Aș fi numit de lume eroū liberator.
Dar nu m'a dus destinul și timpul la isbāndă,
Și iatā-mē, eū Despot, cădūt, ađi, la osāndă.
Așa lumea'ī deprinsă pe om a'ī transporta:
Invingētor, pe Olimp; invins, pe Golgota!

Drama istorică nu găsesce în adevēr lērēmūl sēū natal și tradițional într'o țară unde ideele morale superiōre se loveau de atātea piedici cari opreau realisarea lor adecuată. Țările înapoiate trebuie să caute modelul pentru desvoltarea lor în schema istorică a țārilor celor mai înaintate, să se pētrundă de ideele morale cele mai înalte cari tind a se realiza în aceste țări, să le propage continuū, să verse în coprinsul real al societății farmecul acestor idei. Dramaticul are, fără îndouială, dreptul să imprumute eroilor sēi istorici chipul de a cugeta al timpului sēū. Drama istorică contribue însă puțin la ridicarea nivelului moral al poporului, când ea ia de model chipul de a cugeta al scepticului.

3) *Cantemir, Descrierea Moldovei.*

nilor celor mari ai țării, dar ea era din epocă în epocă o protestare în contra robirei politice, o proclamare a dreptului poporului de a lua parte la conducerea afacerilor statului, de a impune o răspundere agenților puterii. Nu strică să trecem această «libertate pruncă, flóre piapândă a pustietății», într'un avînt romantic, pe sîma, nu a forței majore căreia nu îi putea rezista nimeni, ci a voinței liberale a Domnilor mari ai țării, amestecând glasul nostru cu acela al poetului, care exclamă :

Vorbești de a ta spadă, tu, Despot? Unde? 'n față
Cu armele lui Ștefan? — Privesce-le, și 'nghiață!
Odóre ciocărtite sub miș de lovituri,
Car! ați tăiat aripa vrășmașilor vulturi,
Săriți din zid și spuneți lui Despot rătăcitul,
Cu a voastră zinghenire ce o scie Răsăritul,
Că cine-și cută reazem *afară din popor*,
Se rézemă p'ò umbră de nor trecător!

Neguțătorii cei mari întreprinseră și ei în zadar să întemeieze în țară o ordine de drept constantă pe neatărnarea materială a claselor avute, care se credea că va aduce cu sine neatărnarea morală. Exista, este adevărat, o perioadă în care țara lua un avînt mare economic. Petre VII (Schiopul), Domn al Moldovei, icheie un tratat de comerț cu Elisabeta, regina Angliei, prin care se învoi supușilor eglezi dreptul de a veni în țară, de a se stabili, de a face comerț, a vinde, a contracta, în fine a face toate cele ce societatea și usul le caută pentru comerț și viața umană, păzindu-se însă întreg și nevătămat dreptul percepțiunii taxelor, adică că pentru fie-care lucru în valoare de 100 galbeni să se plătescă trei galbeni¹⁾. Dar această stare economică, înveselitoare nu dura lung timp. Neguțătorii turci înceară în curînd țara și rupseră brutal firul acestei dezvoltări priincioase. Când cămătarul, și mai cu sîmă cămătarul străin, îi răpesc ast-fel neatărnarea materială, nu mai este de cât un sunet desert libertatea ce îi mai rămăne. Abia Ipsilante scăpă țara de acest flagel, ce o bătăuia.

«Pentru folosul public — prescrie un chrisov al lui *Alexandru Ipsilante*, Domn al țării Muntenesci — și pentru aprovisionarea orașelor cu tot felul de zaharele, și fiind-că nu mai sunt *neguțători turci* pe pămîntul țării, ca să împartă bani cu dobîndi pe marșă, lucru care aducea mari și multe pagube țării, s'a rînduit neguțătorii pămîntenii onești ca să facă comerțul lor în țară cu ori-ce fel de obiecte».

Cea de pe urmă încercare de a se întemeia în țară o ordine de drept constantă, era într'o măsură ôre-care coronată de succes, căci ea avea în cortegiul ei o reformă socială însemnată: emanciparea țaranilor.

Reforma era exterior foarte corectă²⁾; rezultatele dobîndite lăsașu totuși mult de dorit.

1) *Mitilinei, Colecțiune de Trataté și Convențiuni*, p. 61.

2) Scôterea pămînturilor țărănesci din comerț nu e o regulă care datorîescce origina ei, unor interese trecătoare de utilitate sau de necesitate socială, ci, din contra, principul fundamental, legea naturală a democrației. În cele mai multe state ale Americii de Nord, se scutesce de urmărire, până la concurența unei sume ôre-care, pămîntul și casa în care o familie își are domiciliul (*homestead-exemption*) Privilegiul se exercită, după mórtea capului de familie, în folosul vîduvei și al copiilor, ast-fel

Alexandru Ioan I scia bine că dreptul abstract singur nu p^ote să fie util țărănilor, că fără un formalism de drept tot-d'a-una același și simplu ca să-l p^otă controla poporul, nu se p^ote să fie vorba de o sancțiune reală a datorilor ce le a^u omenii unii către alții, că statul e dator a face educațiunea țărănilor pentru libertate; dar, vai! ori-ce încercare făcută de d^ensul în această direcțiune era zadarnică, căci el nu putea să sc^otă din pământ o burocratie disciplinată, care să se impue societății prin superioritatea sa intelectuală și morală, să ajute *sistematic* pe țărani în contra usurpărilor proprietarilor, pe proprietari în contra impietărilor țărănilor, să determine conștiința de drept a poporului s^eu, să creeze un sistem de drepturi și de datorii, să câștige învoirea literaturii și a presei pentru această, să creeze centruri locale intelectuale și religioase¹⁾ cari să îndrepte pașii țărănilor pe calea cea dreaptă.

Nu mai era o taină pentru cei înțelepți că ordinea practic realizată, dar ordinea compatibilă cu libertatea, presupune deprinderea cetățenilor a face din serviciul public ocupațiunea lor de căpetenie.

Serviciul public, ȳice *J.-J. Rousseau*, trebuie să fie ocupațiunea de căpetenie a cetățenilor. Statul e aproape de peire, dacă acești de pe urmă prefer a plăti datoria lor către stat mai bine cu punga de cât cu persoana lor²⁾.

Ideologii totuși, tăind nodul în loc să-l deslege, căutară în o schemă abstractă, în formularea belgiană a Constituțiunii engleze, axiomele pe cari nu ai de cât să le pronunți continuu ca să realizezi raiul pe pământ³⁾.

Belgia datoresce, se ȳicea, binele s^eu, prosperitatea sa, împregiurării că a dat o sancțiune pozitivă în pactul s^eu fundamental Constituțiunii

că acoperem^entul domestic este ȳre-cum ca un lucru sfint pus în afară de comerț. *Meyer, Zeinstättengesetz, etc., 1883, p. 500. Thomas Jefferson*, care a luat inițiativa acestei reforme, o explică într'o scrisore către *Madison*, președintele Uniunii, ast-fel: «Nu p^ote dar nimeni în puterea dreptului natural să oblige pământul ce-l ocupă... Căci dacă ar putea acesta, el ar putea, în viață fiind, să mănânce veniturile pământului pentru mai multe generațiuni înainte, și pământurile ar aparține atunci morților și nu celor vii, aceea ce este contrariu principiului nostru fundamental». *Meyer, op. cit., p. 301. Jefferson* a accentuat energic datoria care incumbă cetățenului de a mărgrini libertatea sa *d'outr tombe*, care e negațiunea libertății, datorie care incumbă generațiunii actuale de a se gânda și la binele generațiunii viitoare.

1) Băncile de credit agricol, înființate de cur^end, nu vor da nici ele rezultatele aseptate, dacă nu se vor crea organe care să supravegheze întrebunțarea banilor imprumutați de țărani.

2) *J.-J. Rousseau, Contract social, III, pag. 15.*

3) Doctrinarii noștri nu a^u, este adevărat, tot-d'a-una în vedere liniile pure ale Constituțiunii. D-1 *Meitani* reproduce (și și-l însușește prin urmare) următorul pasagi^u din scrierea unui autor cunoscut: *Non, il faut oser le dire, le droit de la majorité n'est autre chose que le droit du plus fort, il est injuste sans doute, mais il sera it plus injuste encore que l'autorité du plus faible l'emportât (Studii Constituționale, fascicula VII, pag. 178, nota 2.)* Schemele constituționale dar lipsite de un coprins real, dau libertatea formală, umbra, aparența, lasă însă pururea să subsiste sclavia reală, dacă nu scim să ne ajutăm singuri. «Laudă-se filosofia, ȳice *Ihering, (Geist des Römischen Rechtes, II, § 24)*, că ne-a dovedit independența dreptului în idee, alt-ceva este dreptul realității, alt-ceva ideea, această umbră pe care dreptul realității o aruncă în camera singuratică a filosofului. Dreptul realității este pus în mijlocul cursului vieții, în mijlocul vrăjbilor partidelor iritate, expus furtunei pasiunilor, destinat a îndeplini cerințele, interesele, tendințele vieții. Câte greutăți întâmpină aci idea dreptului, câte fluctuațiuni se v^ed în locul echilibrului liniștit al ideii dreptului!»

engleze. Regele constituțional operază minună (așa se credea) prin simpla sa aparițiune în virful afacerilor statului. Judecătorul constituțional e preotul inspirat al Themisei, el e rece și impasibil ca legea ce o aplică. Cele trei puteri ale statului se unesc *automatic* într'o unire superioară, în ideea dreptului.

Acastă concepțiune fantastică a Constituțiunii engleze nu găsi din nenorocire nicăeri o întărire empirică.

Regele are o putere reală în Belgia, căci el se răsădă pe două partide politice de o potrivă puternice, cari rivalisază una cu alta să desvolte teoria și practica dreptului. Țara nu e împărțită în satisfacūți și paranoisiți. În hotărârile jurisprudenței se oglindesc real compromisul care a apropiat partidele una de alta. Ideea dreptului unesc armonice cele trei puteri ale statului, pentru că liberalii n'au pus încă piciorul pe grumazul rivalilor lor. Ori-cum fie, liberalii vor rămâne în Belgia mai curând sau mai târziu singuri pe arenă ¹⁾. Teoria va tinde la domnire cu esclusiunea tradițiunilor dreptului. Se vor nasce secte nenumărate. Liberalii, radicalii, anarchiștii își vor arăta dinții. Belgia va preîntemina răul care o amenință numai dacă va părăsi administrațiunea *de partid*, care în sine, și abstracțiune făcând de împrejurarea trecătoare că există două partide politice care își țin cumpăna, nu e compatibilă cu o ordine de drept constantă, dacă va realiza practic *selfgovernmentul* democratic, dacă va face ca funcționarii periodic aleși ai *selfgovernmentului* să plănaze *d'asupra partidelor*.

Noi nu avem să ne luptăm cu un cler ultramontan, cu un cler adică care nu cunoște nici familie, nici stat, nici patrie, cu un cler care ascultă servil cuvântul de ordine care plcă de la curia papală, și putem dar să pășim neimpiedicat pe calea ce ne-o indică știința comparată.

Știința comparată ne arată că raportul natural între drept și morală, între rigore și equitate, între ordine și libertate e schițat, indicat, semnalat în așezăminte americane mai bine de cât ori și unde.

Trebuie să privim lucrurile obiectiv și să nu ne înfundăm teoriilor subiectiv colorate.

Filosofia dreptului capătă în fie-care țară o coloare locală falsă. În unele se pune greutatea decisivă pe fapte, pe considerațiuni de utilitate, de forță (în Angliera, în Germania), în altele pe rațiunea pură, pe ideea abstractă a dreptului, pe morala teatrală (în Franția, în Belgia).

Prima concepțiune întunecă noțiunea logică; cea de a doua, noțiunea realului și a posibilului.

Nuamă concepțiunea americană ține calea de mijloc, căci ea plcă de la simpatia creatore care tinde la înmulțirea, crescerea, binele maselor, fără să părăsască tărâmul ordinii și al tradițiunii.

Selfgovernmentul american nu e, precum pretind unii, o particularitate inimitabilă a rasei anglo-americane.

Nu atât ideele morale deja realizate în America, cât ideele morale superioare, cari *tind* a se realiza în această țară, pironesc atențiunea noastră.

Selfgovernmentul democratic nu găsesce, este adevărat, la noi, ca

1) Este incompatibilitate absolută între pretențiunile unui partid și ale celui-alt. Este o luptă de morțe. V. *Laurent, Droit civil, XVI, 65.*

în America, lăremul său natal și tradițional, care 'l legă cu *biserica puritană*.

Știința liberă va da însă bisericii noastre, care e încă nedesvoltată, o îmboldire puternică să se curețe de superstițiunea altor timpuri.

Biserica noastră va exercita, condusă de cugetători liberi, o înriurire mai salutară asupra spiritelor de cât biserica puritană, care a colorat religios viața socială a Americanilor.

Presa și literatura, pășind pe această cale ce le-o indică știința comparată, vor face să valeze în contra spiritului neoteristic al demagogilor cugetarea *continuă* a națiunii și o voință morală curată, vor deduce ideele cele nouă din ideele cele vechi, ca corecțiuni și desvoltări ale acestor idei, vor răspândi ideele morale superioare ale timpului, vor lupta ca să unescă aceste idei cu ideile tradiționale ale bisericei.

Morala propagată ast-fel de presă va determina, va înrodi, va idealiza desvoltarea dreptului privat și public.

Însăși filosofia germană, care e de altminteri atât de meticolasă cu privire la reformele ce ea propune, înfierăză, osândesce eșirea din cercul vieții publice, al abnegării, al simpatiei, în acela al *egoismului privat*, care a căpătat o sancțiune formală în faimósa legislațiune liber-ticidă, în compilațiunea lui Justinian ¹⁾.

Pretorul desvoltă, îmbunătățește, lărgi treptat dreptul, în timpul clasic al dreptului roman, printr'o interpretare din ce în ce mai echitabilă a legii, fără să fie trebuință pentru acest sfirșit de o intervențiune a legiuitorului.

Compilațiunea justinianeă 'i răpi această prerogativă: *Inter æquitatem jusque interpositum, nobis solis (adică împăratului) et oportet et licet inspicere*.

În zadar însă! Interpretarea logică remase totuși un atribut al judecătorului întocmai ca interpretarea gramaticală ²⁾, și equitatea pătrunse sub această firmă cu valuri pline în hotărârile jurisprudenței.

Acastă putere expansivă a jurisprudenței era întemeiată pe însăși natura lucrurilor.

Sunt într'adevăr idei latente cari se pot recunoște numai în practică prin o experimentațiune continuă a principiilor jurisprudenței.

Idea superioară, care se ascunde în încreșturile casului individual, nu se poate descoperi de cât prin cercetări minuțioase.

Fie-care descoperire minuțioasă trebuie să fie filosofie luminată, con-

1) *Ed. Gans, Das Erbrecht in seiner weltgeschichtlichen Entwicklung, I, pag. 8—9, nota 3.*

2) Justinian a interzis interpretarea privată, dar un drept consuetudinal general a ridicat această interdicțiune. Nicăeri în istoria dreptului nu se pôte găsi exemplul unei consuetudinii așa de generale și netăgăduite ca aceea a interpretării logice, de la Irnerius până în zilele noastre. (*Savigny, System, I, § 49, pag. 305, text și nota d*). O lege franceză din 24 August 1790, titlul II, art. 12, reinvia sistemul străniu al lui Justinian, ordonând judecătorilor să se adreseze la adunarea legislativă *toutes les fois qu'ils croiraient nécessaire d'interpréter une loi*. Dar lucrul se îndreptă încetul cu încetul spre mai bine. Art. 4 codul Napoleon, care decide că judecătorul, care va refusa de a judeca sub cuvânt de tăcere sau de obscuritate săă insuficiență a legii, va putea să fie urmărit ca culpabil de denegare de dreptate, e conceput într'un spirit antic. (*V. Unger, Privatrecht, I, pag. 95—96*).

tinuî încercată în practică, energic apărată, ca să fie primită în concertul ideilor acreditate.

Puterea legislativă dă sancțiunea sa numai ipoteselor, cari sunt întemeiate pe observațiuni certe, pe investigațiuni sigure.

Ori-ce încercare dar de a prevedea totul *a priori*, într'un sistem de formule abstracte, se apropie de metafisică.

Individualismul în forma sa cea mai perfectă nu e încă nicăeri practic realizat, și ar fi dar o anticipare lipsită de ori-ce bază empirică, dacă am crea o legislațiune extravagantă, care ar deduce toate normele sale din motorul individual.

Exemplele următoare încheazășuesc veritatea acestei afirmări.

Legea rurală¹⁾ ne învață că nu trebuie să lăsăm limita morală a dreptului de proprietate să atârne numai de la voința suverană a proprietarului (motorul individual), dacă nu vrem să ajungem la rezultate contrare ideilor de la cari plecăm.

O lege nouă, care desființază total un așezământ de drept (claca, fideicomisele, etc.), poate să atingă și drepturile anterioare dobândite. Voința individuală nu e dar absolut suverană nici pe domeniul drepturilor câștigate²⁾.

Streinul nu trebuie să se bucure de aceleași drepturi ca Românii când interesul bine înțeles al acestor de pe urmă reclamă restricțiuni³⁾. Suveranitatea națiunilor restringe ast-fel considerabil suveranitatea indivișilor.

Principiul căsătoriei pur civile nu se poate adopta fără re-

1) Legea noastră a scos din comerț pământurile țărănesci (pământurile majorității populațiunii) și a dat ast-fel a înțelege că nu admite teoriile abstracte, cari ne trâmă la o lege (necontrolabilă !) a fraternității, care trebuie să mărginască dreptul de proprietate. Cel avuș, țice *Laurent*, VI, No. 98—99, trebuie să fie *economii lui Dumneșeu*. Proprietarii, observă *Accolas*, *Droit civil*, I, pag. 570, nota 1, trebuie să se judece singuri.

2) Legile abolitive ale sclaviei și ale feudalității, acele cari au declarat rescum-părabile rentele perpetue, au atins cu drept cuvânt drepturile valabil dobândite sub imperiul legii vechi (*Aubry et Rau*, *Droit civil fr.*, I, § 30, text și nota 67). Ce poate leul, care se culcă pe laureele sale, în contra leului, care urmărește sălbatic prada ? Leul din fabulă, întreat de ce nu crușă nimic, răspunde pur și simplu: *quia nominor leo*. Retroactivitatea legii, când o reclamă și o dobândesce voința orbă și pasională a maselor, e cel mai mare atentat ce-l poate săvârși legea; retroactivitatea, din contră, ca sancțiune a libertății morale practic realizată a maselor, e mai puțin supusă criticei.

3) *Aubry et Rau*, I, § 31, pag. 91. — Pacea eternă între națiuni presupune, pe de o parte că națiunile cele mari s'au hotărât definitiv să nu mai ilustreze fabula cloșcei cu oușle de aur exploatând națiunile cele mici și să prindă concentrarea în sinul lor a forșelor productive, iar, pe de altă parte, că națiunile cele mici s'au hotărât să restringă trebuinșele lor și să producă singure lucrurile de care au nevoie, spre a evita ast-fel pe cât se poate contactul cu statele cele mari și răpitoare. Numai când se va fi realizat acest ideal istorico-logic (a nu se confunda cu idealul abstract-logic, ce l'are în vedere d-l *Laurent*, *Droit civil fr.*, I, No. 122—140), numai atunci se va inspira omenirea -de simșiminte mai largi, de idei mai înalte; națiunile nu vor mai fi gelose de cea mai mică impietare a unei legi străine; pe lângă suveranitatea națiunilor se va recunoșce și suveranitatea indivișilor; voința omului va preșii mai mult de cât importanșta obiectelor; streinul se vor supune cât se poate mai puțin la legi cari nu sunt făcute de dênșii și pentru dênșii, la legi pe cari ei nu le cunosc, la legi cari pot să fie în opoșiune cu ideile și simșimintele lor.

servă¹⁾ în țările unde nici știința oficială nici știința liberă n'au ajuns încă a realiza o morală, care să ție cumpena libertății de a nu crede, libertății de a alege după plac între nenumăratele ipoteze posibile, libertății de a afirma morala saă de a o tăgădui.

Schema dreptului a schițat abia ideile superioare cari sunt menite să unescă, într'o unire superioară, voința individuală și voința statului, și aceste idei se pot desvolta, lămuri, limpezi, mai mult prin *intuițiune* de cât prin reflexiune.

Concepțiunea noastră nu părăsește coturnul științei ca să se coboare pe strada noroioasă a oportunistului.

Criteriul nostru e moral. Cugetătorii liberi sunt chemați să ridice nivelul moral al societății.

Noi semnalarăm în cursul acestei scrieri ideile morale cari decurg din concepțiunea științifică a lumii și a vieții.

Exhortăm presa și literatura să se lupte pentru aceste idei, să vegheze să nu invadeze vre-un element eterogen în sanctuarul justiției saă al parlamentului.

Simțul dreptului trebuie să fie determinant, dar nu simțul omului necultivat, ci simțul juridic al învățatului deșteptat de experiență și crescut la sinul istoriei.

Statul răpitor a dat fisionomiei dreptului trăsuri ciudate, bizare, extraordinare.

Dreptul privat actual e în mare parte antipodul equității.

Dreptul și morala se exclud.

Dreptul public era în această privire tot-d'a-una într'o situațiune mai puțin nefavorabilă de cât dreptul privat.

Morala a sfărîmat bariera ce o desparte de drept mai întâi în domeniul conțențiosului administrativ²⁾.

Să nu se obiecteze că administrațiunea nu trebuie să aibă nici o putere jurisdicțională, că ea trebuie să fie supusă controlului absolut al tribunalelor.

Lucrul așa conceput răspîndesce de sigur asupra materiei un farmec teoretic. Simplitatea și consecuența principiilor rigide par a fi tovarășii adevărului.

Teoria pură o găsim pôte pe această cale, nu însă teoria congruentă, conglăsuitoare cu practica.

1) Căsătoria aparține numai pe jumătate dreptului, pe jumătate moralei, și ori-ce drept matrimonial e neînțeles care nu se consideră în legătură cu această întregire necesară. (V. Unger, *Die Ehe*, pag. 2). Englezii și Americanii sunt *spontan religioși*. Căsătoria civilă are la densii numai însemnătatea unei cencesiuni făcute disidenților. (Vezi R. Gneist, *Das englische Verwaltungsrecht*, edit. 2, II, pag. 906). Însăși biserica protestantă, care a respins natura sacramentală (de taină) a căsătoriei, n'a separat-o totuși de religione. Ea n'a tăgăduit statului ori-ce drept în materie de căsătorie, dar însăși cunoscuta țicere a lui Luther, că căsătoria e un lucru lumesc, nu ținde acolo de a recunoște statului un drept absolut neatârnat de biserică, ci reformatorii au admis acest drept în folosul stăpînitorilor evanghelici numai pentru că acești din urmă erau *spontan religioși* și, prin urmare, ast-fel dependenți de biserică, luând ca punct de plecare al reformelor introduse de densii învățămîntul evanghelic (*Hinschius*, v° *Ehe*, în *Holtendorff's Rechtslexikon*).

2) *Bonafides*, observă *Mommsen* (*Römisches staatsrecht*, I, pag. 199 urm.) s'a desvoltat mai întâi în domeniul conțențiosului administrativ.

Ce exemple practice s'ar putea în adevăr cita în favoarea tesei că tribunalele trebuie să exercite un control omnipotent asupra administrațiunii?

Fischel pretinde, este adevărat, că administrațiunea nu are de regulă nici o jurisdicțiune în *Englîtera*.

Afirmarea sa nu răspunde însă cătuși de puțin adevărului.

Recursul la tribunale nu e exclus în *Englîtera* în contra decretelor justiției administrative, dar acest recurs apare ca un mijloc de casațiune și nu ca un mijloc de apelațiune, cestiunea de fapt neputându-se din nou pipăi. Controlul tribunalelor e apoi considerabil restrins în domeniul administrațiunii financiare și militare, și are numai în domeniul administrațiunii polițienesci o latitudine mai mare. Recursul la tribunale nu e admisibil, în *Englîtera*, în materie de tutelă a săracilor, de igienă publică, de drumuri. Intentarea unei acțiuni în contra fîscului atărnă de la aprecierea discreționară a procurătorului Coronei¹⁾. Mai mult încă: e o clausă stereotipă în legile mai nouă că recursul la tribunale (*writ of certiorari, writ of mandamus*) e cu desăvîrșire exclus²⁾.

D-l *Gneist* are dar dreptate să dică că competența tribunalelor e, în *Englîtera*, mult mai îngustă de cât în *Germania*.

Belgia, care a călcat pe urmele *Englîterei*, are o legislațiune analógă.

Judecarea reclamărilor aparține în această țară guvernorului în materie de contribuțiune personală, *deputațiunii* (comitetului permanent) în materie de contribuțiune fonciară, de patente, de băuturi alcoolice³⁾.

În materie de drumuri (*voirie*) ca și în materie de *curage* și de *endiguement* decide de asemenea exclusiv administrațiunea. Nu există, observă de *Fooz*⁴⁾, nici o dispozițiune a legii în virtutea căreia proprietarii pământurilor situate d'a lungul riurilor să se pôtă sili mutual prin acțiune judiciară la întreținerea și repararea digurilor și a malurilor. Ast-fel de prescripțiuni nu se pot impune de cât prin reglemente administrative.

Controlul în materie de tutelă a săracilor aparține, în *Belgia*, administrațiunii.

Dificultățile cari se ridică în materie electorală, în materie de comptabilitate, de miliție sunt judiciare și contențioase după natura lor; legea belgiană totuși, fundându-se pe motive politice, le-a declarat administrative și a atribuit în consecință cunoscerea lor jurisdicțiunii administrative⁵⁾.

Tribunalele aū, este adevărat, în *Belgia* atribuțiuni importante în domeniul *administrațiunii polițienesci*, dar și aceste atribuțiuni se exercită într'un cerc restrins, așa dicend pe un loc infundat. Recursul la tribunale, autorizat de lege în materie de contribuțiuni directe (vamă,

1) În *America*, de la aprecierea Camerelor.

2) *Ernst Maier, das Verwaltungsrecht, in Holtzendorff's rechtslexikon systematischer Theil*, pag. 947 urm.

3) *De Fooz, Droit administratif belge*, II, pag. 291. — În cas de remitere saū de moderațiune a dărilor, precum și când o cotă e nerecuperabilă, se recurge la fondul de non-valori, cari se formeză cu ajutorul unei cotități de centime accesorii saū aditionale a contribuțiunilor.

4) *De Fooz, op. cit.*, III, pag. 290.

5) *De Fooz, op. cit.*, I, pag. 263—274.

axize, transit, interposit warrant), e în adevăr mai mult o *revisio in jure* de cât un mijloc de apelațiune, procesele-verbale încheiate de agenții fiscali neputându-se anula de cât pentru călcarea formelor esențiale, prevădute de lege.

Teoria, precum vedem, nu poate să facă abstracțiune de *contențiosul administrativ*, fără să se pue în opozițiune cu dezvoltarea reală a dreptului rațional.

Nu este de tot întemeiată nici deosebirea care se face dicându-se că *contențiosul administrativ* repausă pe motive de utilitate socială, în opozițiune cu *contențiosul judiciar*, care repausă pe principii nestrămutate.

Equitatea este, din contră, idealul ce căutăm să atingem în dreptul public și în dreptul privat ¹⁾.

Ceea-ce deosebesc *contențiosul administrativ* de *contențiosul judiciar* este împrejurarea următoare:

Dreptul roman îndreptă, ca o ieroglifă a minții omenești, progresul dreptului rațional în orbite fixe.

Principiile creatoare, cari nu se mulțumesc cu reproducerea imaginilor trecute, ci mai adaugă încă elemente nouă formelor vechi de existență și de viață, sunt mai puțin strinse în cercul de fer al principiilor stricte ale dreptului roman în domeniul dreptului public, de cât în domeniul dreptului privat.

Ideia fundamentală este dar că progresul adevărat nu se poate realiza de cât pe baza unei ordine de drept stricte ²⁾, și această idee conduce, între altele, la consecvențele următoare:

Contestațiunile cari au de obiect drepturi *civile*, sunt exclusiv de competența tribunalelor (art. 92 din Constituțiunea Belgiei). Contestațiunile cari au de obiect drepturi *politice*, sunt de resortul tribunalelor, *afară de excepțiunile stabilite de lege* (art. 93 din Constituțiunea Belgiei).

Contențiosul administrativ trebuie să fie înconjurat de aceleași garanții ca *contențiosul judiciar*, căci el repausă pe principii, cari nu au valoare precară.

Contestațiunile cari au de obiect drepturi politice, reclamările, de exemplu, cari se ridică în materie de stabilimente insalubre, fie din partea industriașului, căruia i s'a refuzat autorisarea, fie din partea terțiilor, cari contestă autorisarea acordată ³⁾, sau reclamările în descărcare sau reducere a contribuțiunilor directe ⁴⁾, sau reclamările concernând deschiderea unei căi vecinale, etc. ⁵⁾, ar trebui să fie judecate de judecători periodici

1) Windscheid, *Pandecten*, I, § 28, text și nota 2. *Iustitia est ars boni et aequi*.

2) Justiția strictă fiind straja *ordinii* pe care se întemeiază statele, urmăză neapărat că judecătorii trebuie să fie *inamovibili*.

3) Legea noastră actuală lasă lucrul la voia întâmplărei. Regulamentul pentru industriile insalubre (art. 12) dispune numai că sub-prefectul sau primarul decid sau vor cere, în casul dubioase avisul Consiliului de igienă.

4) Pentru *constatarea* modificărilor, dispune legea noastră din 8 Aprilie 1880, se institue de la 2 până la 3 controlori. *Quid* în cas de *contestare*? Cine o judecă? Cu ce forme? Tăcere!

5) Tribunalele sunt, după legea noastră, radical incompetente în materie de drumuri. V. decisiunea Cas. rom., secțiunea I, din 22 Mai, 1882, în alcăzarea Săvescu.

aleși de popor, presidați de prefect în audiență publică, cu facultatea pentru părți de a se apăra, cu dreptul de recurs la Consiliul de stat, unde trebuie să se regăsescă aceleași forme judiciare și aceleași garanții¹⁾.

Separățiunea celor trei puteri ale statului, presupunerea adică că puterile statului se controlează *sistematic* una pe alta, e o pură ficțiune!

Este, din contra, o lege generală că acela care are puterea cea mai mare, e din ce în ce mai ispășit să facă un us nemăsurat de densa, și în acesta zace unul din pericolele cele mari, la cari e expus viitorul stăpânirii reprezentative²⁾.

Garanțiile de drept au o natură morală și presupun dar, ca să aibă o consistență, o conlucrare continuă a cetățenilor la *aplicarea* dreptului public, conlucrare care singură dă poporului deprinderea *stăpânirii de sine*, pe care repausă libertatea politică.

Poporul trebuie să decidă dilnic împreună cu învățații cestiunile de amănunt în serviciul administrativ al școlii, al armatei, al bisericeii³⁾, ca să cunoscă însemnătatea dreptului și să nu mai permită mandatarilor săi să-l schimbe cu mâini nespălate prin legi cari se succedeză una alteia cu iuțela vaporului.

Laicii vor câștiga o conștiință de sine mai ridicată, prin aceea că vor decide afacerile statului alături cu legiștii profesionali, vor învăța a îndeplini cu un zel sacru datoriile lor către stat, vor da în același timp prefectilor un rézém în popor și 'i vor sustrage ast-fel arbitrariului ministerial.

Controversele de drept public nu se vor decide atunci toate de puterea centrală, și *descentralisarea* dorită în forma ei convenabilă se va apropia de realizarea ei.

Reforma ce o propunem e însoțită și de un alt bine care 'i va procura simpatiile tuturilor. Contenciosul administrativ, care se mișcă astă-dî pe tărîmul *favóriș*, unde administrațiunea *de partid* desvoltă înriuririle ei demoralizătoare în alegeri, va trece în mâinile unei jurisdicțiuni electiv regulate, care va judeca contestațiunile *după lege*, în audiență publică, cu facultatea pentru părți de a se apăra și a recurge la o instanță superióră⁴⁾.

1) Contenciosul administrativ încetéză în următoarele căsuri: Autorisarea de a înființa un stabiliment insalubru nu exclude dreptul vecinilor de a cere repararea pagubel ce le causéză stabilimentul. Tribunalele decid apoi reclamările relative la lichidarea pensiunilor, cererile în nulitate a brevetelor de invențiune. În materie de dări se sustrage aprecieri tribunalelor clasarea bunurilor, expertisa lor, cotitatea sumei datorite, nu însă cestiunea de *proprietate* a obiectului impus. Tribunalele sunt de asemenea competente a verifica legalitatea ordinului de demolitiune dat de administrațiune. (V. *Thonissen, Constitution belge*, art. 93, No. 400 urm.)

2) *J. Stuart Mill, Guvernul reprezentativ*, tradus de F. A. Wille, edit. 8, pag. 63.

3) Ce mijloc de drept se pôte întrebuiința astă-dî în contra hotărârilor sf. Sinod, care ar pronunța o pedepsă disciplinară (art. 21 Const. și art. 8 și 16 ale legii din 19 Decembrie 1872), care ar trece peste limita puterii de disciplină a bisericeii?

4) *R. Gneist, Rechtsstaat*, XI. — Réul nu se pôte înlătura printr'o simplă schimbare a legii electorale. Neatárnarea absolută a alegătoriilor, cari n'au învățat deprinderea stăpânirii de sine în serviciul selfgovernmentului, însemnéză *anarchie*. Modificarea legii electorale în sensul ideilor gambetiste propagate de d-l C. A. Rosetti de altă parte, însemnéză desvoltarea administrațiunii *de partid*.

Jurisdicțiunea administrativă va câștiga ast-fel aspectul următor.

Colegiile I și II electorale vor alege din sinul lor (dintre alegătorii cei mai impuși) câte un magistrat administrativ, care va presta serviciul fără plată.

Colegiul III va alege din rëndul legiștilor profesionali (doctori sau licențiați în drept) mai mulți magistrați administrativi salariați¹⁾.

Colegiul IV, în fine, va alege din mijlocul său (dintre meseriași sau țărani²⁾) un magistrat administrativ salariat.

Judecătorul administrativ, care va neglijia datoriile serviciului, va fi pasibil de o amendă pentru fie-care absență nemotivată.

Recrutarea prefecților și a sub-prefecților va trebui să fie supusă la condițiunile cele mai rigurose de admisibilitate.

Tribunalul administrativ, compus cum s'a arătat mai sus³⁾, și mărit încă cu mai mulți membri ai comitetului permanent, va statua, ca instanță superioară, asupra recursurilor în contra încheerilor date în materie de administrațiune orășenescă.

Judecătorii administrativi se vor alege pe o perioadă de opt ani.

Consiliul de stat, ca instanță administrativă supremă, se va compune din mai mulți membri aleși de Cameră pe o perioadă de opt ani și din mai mulți membri supuși la condițiuni rigurose de admisibilitate, pe cari 'i va numi Coróna.

Parlamentul nu va avea dreptul să schimbe o lege elaborată de Consiliul de stat, ci numai să 'o trimită înapoi ca să studieze din nou materia și să fie sémă de criticile ridicate⁴⁾.

Formulele generale teoretice ale Constituțiunii vor deveni ast-fel adevărate *drepturi fundamentale* ale poporului. Pentru fie-care *articol al Constituțiunii* va intra, în locul interpretării arbitrare, jurisdicțiunea. Limita între *lege* și *reglement* va exista și pentru administrațiune, căci tribunalele administrative vor refusa aplicarea reglementelor cari nu sunt conforme cu legea. Legalitatea dărilor de incasat va fi garantată prin organismul tribunalelor administrative, în mai multe instanțe⁵⁾.

Ca să coronăm în fine edificiul, vom trebui să restringem cât se poate trebuințele noastre, să introducem legi rigurose în contra luxului internațional al posesorilor de latifundii⁶⁾, să evităm pe cât se poate contractul cu statele mari și răpitoare, să opunem politicei cuceritoare a acestor state curagiul omului care 'și face datoria și nu se teme de nimeni, căci „va sosi ziua isbândirei, când vrabia se va lupta cu uliul și 'l va birui, și într'adevăr dic voe acea di s'a apropiat!”

De la întemeierea creștinismului până în zilele noastre, n'a cugetat

1) D-l *Gneist* care rupe o lance pentru selfgovernmentul *aristocratic*, propune numirea legiștilor profesionali de către Corónă cu excluderea absolută din acest domeniu a poporului do jos.

2) Dacă țaranul are aptitudine să fie *deputat*, el are *a fortiori* aptitudine să fie magistrat administrativ.

3) Comisiunile de recrutare vor fi compuse din tribunalul administrativ și alte elemente. (V. *R. Gneist, Kreisordnung*, pag. 152).

4) *J. Stuart Mill, op. et loc. cit.*, pag. 66.

5) *R. Gneist, Rechtsstaat*, pag. 175.

6) Absentismul acelora cari trăesc din veniturile lor funciare durabil în străinătate, trebuie să fie supus la taxe enorme. (Vezi *Meyer, Heimstattengesetz*, pag. 540).

nici un jurist asupra acestei teme, fără să presimță mai mult sau mai puțin clar ideea aci dezvoltată.

Nouă este ideea (adică concepută de unii scriitori¹⁾ și omeni de stat, dar neridicată încă la rangul unei legi naturale care trebuie să cărmuiască societățile, în acest înțeles că se pune greutatea decisivă pentru judecarea raportului între dreptul strict și equitatea pe *baza morală reală*²⁾ ce ne-o indică știința comparată.

Tóte formulele, ce s'aun stabilit până astă-đi asupra acestui obiect, au decurs intuitiv din acéstă idee, aceea ce explică exactitatea lor relativă; acele formule n'au sleit însă ideea și au causat ast-fel atâtea incongruențe în teorie și în practică³⁾.

Să răsturnăm tot, dic demagogii, căci șcôla singură are menirea să facă educațiunea poporului pentru libertate și ordine.

Șcôla nu pôte să dea sub o formă de stăpânire bizantină ródele ce se așteptă de la densa.

Învățatul devine fatal sceptic în fața nesigurantei sórtei tuturor.

Cine mai crede în ideile morale cari decurg din concepțiunea științifică a lumii și a vieții, când societatea întregă înfațiseză un tablou chaotic?

De unde să vie învățătorului căldura comunicativă care rodesce spiritele, într'un timp când egoismul gol nu se acoperă măcar cu o frunză de smochin?

Progresul cunoscințelor va fi fatal însoțit, sub ast-fel de împrejurări, de dezvoltarea progresivă a geniului răului: *Qui proficit in artibus et deficit in moribus, plus deficit quam proficit.*

Voi, cari v'ați consacrat viața serviciului dur al științei, convingeți pe celățenii voștri că libertatea se pôte realiza practic⁴⁾ numai cu ajutorul selfgovernmentului⁵⁾; dați exemple bune societății prin viața voastră spinósă, prin aplicarea strictă a moralei ce o propovăduiți; diceți poporului să se preserve de frasele góle ale pseudo-oratorilor, căci aceste

1) Credem, dice *Bluntschli*, că creștinismul are misiunea de a fi religiunea și a omenirei perfecte. De aceea însă ne unim cu *Laurent*, *Etudes sur l'histoire de l'humanité*, care cere ca el să se purifice de superștițiunea care respinge și olenscă pe omenirea modernă» (*Die Politik als Wissenschaft*, pag. 237).

2) D-l *Duehring*, plăcă de la o basă morală ipotetică. Educațiunea, dice densul, va rămâne strimță, vițiosă, esecrabilă, dacă nu se va înființa mai întâi *statul socialitar*. Nu admitem acéstă teorie. Ipotesa statului socialitar e o ipotesă lipsită de ori-ce basă empirică.

3) Ideia burocrației (în Franța, în Germania) se apropie mai mult de adevăr, de cât de ideia *libertății abstracte*, care se justifică numai întru atât întru cât există două partide politice de o potrivă puternice, cari 'și în cumpăna, ca în Belgia.

4) Englezii reclamară în faimósa *petition of rights* adresată lui *Carol I*, nu recunóscerea ideei abstracte a libertății, ci sancțiunea libertății practic realizate. «Supuși voștri, Sire, diceau ei, au moștenit acéstă libertate; nu ca maxime abstracte, nu ca drepturi ale omului, ci ca drepturi ale englezului, ca moștenire a părinților, o reclamă ei».

5) Poporul nu se ajută, la noi, singur. Administrațiunea ministerială își însușese tot. Comisiunile de apel în materie de recensământ, de exemplu, se compun din președintele tribunalului care e amovibil, din un membru al comitetului permanent, din un inspector financiar sau casierul județului. (Legea din 8 Maiu 1877, art. 8). Decisiunile comisiunii de apel sunt supuse recursului la *consiliul de revisuire*, care e de asemenea compus din marionete ministeriale.

irase nu înseamnă nimic dacă nu se adevăresc cu exemple concrete luate din viața reală! feriți-vă de viperele cari întrebuintează limba lor ca să vă otrăvescă spiritele, în loc să le rodască cu idei creatoare; sculați-vă în contra acelor cari înșelă mulțimea cu vorbe *à l'emporte pièce* și sunt ast-fel un obstacol pentru realizarea vre-unui sistem de stat, drept, politică; numiți *chat un chat et Rollin un fripon*; spuneți sus și tare că omul nu câștigă real o valoare mai înaltă prin aceea că și pune piciorul pe ciobote de un cot sau își pune pe cap o perucă de milioane de zuluți; că starea economică înapoiată a țării nu se îndreptă spre mai bine prin aceea că se cântă imnuri în onorea cuceririi economice închipuite; demonstrați că toate schimbările normale în ordinea socială se produc pe baza moralei practic realizate, precum se produc în ordinea fizică toate schimbările regulate pe baza legii fixității (*vis inertiae*).
(*Dreptul*, 1884).

Dreptul în luptă cu dreptul. — Ocrotirea în contra zădărnicirei dreptului. — Care ar putea să fie rezultatul acestei lupte?

Tóte fenomenele sociale alăcătuesc un lanț și absoluta isolațiune nu respunde nicăeri în lume vieței reale.

Ori-cât te-ai reinchide în Eul tău, ori-cât ai căuta să tragi în giuru-ți un cerc în care să nu pótă pătrunde nimeni, ori-cât te-ai sili să excluzi pe alții de la banchetul vieței, natura, care urésce spiritele bizare, va ríde de încercarea ta monstruósă.

De câte ori se întêmplă că câștigul ce 'l fac eú pentru mine singur, e în acelaș timp un câștig și pentru alții, cari se bucură de el *gratis* ca de atmosfera ce 'i încongióră!

Așa se bucură colocuitorii aceleiași case de luminarea scărei ce eú o fac pe séma și cu cheltuela mea; așa devine unul din coproprietari în urmarea abdicărei *pro derelicto* a celui-l'alt ¹⁾ proprietar exclusiv; așa relevă minorul pe major de o decădere, ce 'i s'ar putea opune, când e vorba de un interes indivisibil; așa câștigă creditul coreal prin întruperea prescripțiunei îndeplinită de cocreditorul său; așa câștigă creditorul eredelui prin faptul acceptării succesiunii, etc.; și în tóte casurile acestea nu e îndoială că terțiul nu e dator nici un equivalent aceluí care 'i-a procurat indirect câștigul.

Regula este dar că aquisițiunea prin *faptul* unui al treilea, nu obligă pe aquisitor la nici o prestațiune, când e vorba de un fapt pur și simplu, și nu de un fapt juridic, adică când câștigul se realizează printr'un hasard, și nu în execuțiunea unei voințe exprese sau tăcute a părților.

Dar dacă dreptul meu lucedes câte-odată ca o lumină bine-făcătoare pentru altul, nu se póte tăgădui de altă parte că există drepturi care sunt folositóre pentru unii și în același timp, adesea, păgubitóre pentru alții. Dreptul acestor de pe urmă e amenințat să se zădărnicescă prin exercițiul dreptului celor dintâi. Raportul între creditor și debitor ne oferă pentru acesta un exemplu.

Creditorul este în gradul cel mai înalt interesat la ori-ce face său omite datornicul. Dacă datornicul se mișcă sau rămâne inactiv, dacă el câștigă sau înstreîneză, dacă el face datorii său plătesce pe cele vechi, tóte acestea ating indirect pe creditor, și nu un interes întêmplător, și bunul său *drept* în contra datornicului este în joc. Ce s'ar întêmpla însă dacă legiuitorul ar căuta să'l asigureze în contra perico-

1) Codul nostru civil prevede abdicarea *pro derelicto* în art. 56, 632 și 1800.

lului acestei împreune suferințe? Atunci n'ar mai avea voe datornicul să cumpere, să vină, să împrumute, să dăruiască, fără învoirea creditorului; atunci ar avea datornicul un epitrop, care l-ar priveghia în tot ce el ar voi să întreprindă și să omită. Și n'ar putea, atunci, cu același drept și moștenitorii *ab intestato*, sau cel puțin moștenitorii rezervatari, să cêră asigurarea intereselor lor? O asemenea asigurare ar fi o idee cu totul monstruoasă. Datornicul ar fi absolut fără drept, unelta, robul intereselor străine ¹⁾.

Principiul este dar că vătămarea ce pôte să aducă celor d'al treilea usul liber ce face datornicul de drepturile sale, nu este un motiv pentru a se desvolta siguranța dreptului pe sêma libertății personale.

Dreptul nemărginit al datornicului de a zădărnici drepturile creditorilor sêi, găsea un corectiv la Romani în dreptul tot așa de nemărginit al creditorilor de a dispune de viața și de mórtea datornicului, care era în întârziere de a îndestula obligațiunile sale.

Rêsbunarea sanguinară, iată lécul băbesc al dreptului primitiv în contra exceselor libertății.

Acéstă idee băbescă a dreptului primitiv născu în desvoltarea ei ulteriôră principiul teoretic, care pune libertatea personală mai presus de tôte, principiul că *cine se obligă, obligă numai averea sa* (art. 1719 codul civil).

Creditorul personal are, după art. 1719 codul civil, un drept legal de amanet asupra bunurilor datornicului sêu; dar acest drept de amanet încetază în minut ce datornicul nu mai este proprietarul bunurilor.

Datornicul pôte să micșoreze amanetul legal al creditorilor sêi atât prin aceea că *neglige* de a exercita drepturile și acțiunile sale, cât și prin aceea că sêvîrșesce acte *violente* în prejudiciul drepturilor creditorilor sêi.

Ocotirea ce o oferă dreptul creditorului în cas de *negligență* ²⁾ este subrogțiunea legală în drepturile datornicului (art. 974 codul civil), iar în cas de *fraudă*, acțiunea Pauliană (art. 975 codul civil).

Trebue să ne reurcăm departe în istoria dreptului ca să găsim originea acestor principii.

L. 2 cod. IV, 15, pare a fi prototipul acțiunii art. 974 cit. Iată ce

1) Ihering, *Gesammelte aufsätze aus den Jahrbüchern für die Dogmatik des heutigen röm. und Deutschen Privatrechts*, II, pag. 141.

2) D-l Gr. G. Păucescu, pretinde că creditorul exercită numai în formă drepturile debitorului sêu, după cum spune art. 974; în realitate însă el exercită *drepturile sale proprii*. Creditorul nu se bucură numai de un amanet legal asupra bunurilor datornicului sêu. Averea datornicului este în realitate averea creditorilor și datornicul o *administrează* numai cu puteri depline, cu puteri nemărginite. (*Tratatul obligațiunilor*, I, No. 291). Autorul uită: 1) că administratorul unei averi străine e dator să dea *sêmă* mandantului, și că dacă s'ar supune datornicul cu privire la *patrimoniul sêu întreg* la o dare de sêmă către creditorii sêi, el ar înceta de a mai avea vre-un drept propriu și ar deveni un sclav, și 2) că datornicul are nu numai dreptul să vină, să cumpere, să se împrumute, să se judece, cu un administrator cu puteri depline, dar și dreptul să *și dăruiescă* averea sa; pe când, din contră, administratorul cu puterile cele mai nemărginite nu are dreptul de a dăru. Este dar, cum observă d-l Demolombe, o regulă sigură că creditorii nu pot să exercite drepturile și obligațiunile debitorilor lor, de cât întru cât el refuză sau neglige de a le exercita însuși (t. XXV, No. 94).

hotăresce această lege: *Si in causa judicati Valentis, quem tibi condemnatum esse proponis, nihil est, quod sine quaestione pignoris loco capi et distrahi possit, debitores ejus conventi ad solutionem auctoritate praesidis provinciae compelluntur.*

Art. 974 cit. a introdus o inouire numai întru cât el a înlocuit subrogarea *judiciară* prin o subrogare *de plin drept*, o subrogare pur legală.

Tot așa regăsim în art. 975 codul civil, trăsurile esențiale ale *acțiunii Pauliane* a dreptului pretorian. Deosebirea este numai că această acțiune avea loc în dreptul roman numai în cas de o micșorare *positivă* a averii, de ôre-ce legislațiunea modernă întinde această ocrotire a creditorilor și la renunțarea la o moștenire.

Codul Caragea se ocupă de acțiunea Pauliană în art. 8 de la Imprumutare și la art. 44 de la Vinđări. Condițiunea acestei acțiuni nu era în sistemul codului Caragea o faptă *dolôsă* a datornicului.

Acțiunea în cesțiune nu era nici sub stăpânirea codului Callimach condiționată prin o faptă dolôsă a datornicului (*fraudationis causa gestum*)¹⁾. «Sub tot această mărginire — dispune § 1286 codul Calimach — se obôră și acele dăruiri, prin cari s'ar fi păgubit creditorii cei de mai nainte. Creditorii cei de mai în urmă atuncea numai aŭ drit să cêră obôrirea dăruirii când vor putea dovedi cum că primitorul darului din viclesug se alăcătuiuse cu dătătorul spre paguba creditorilor» (§ 953 austr., legea saxonă, § 953, și legile prusesci: *Concursordnung und gesetz v. 9, Maiu 1855*).

Acțiunea Pauliană a dreptului roman era o acțiune în *rescisiune*, și nu o acțiune în nulitate. Drepturile dobândite până la pronunțarea rescisiunii rămăneau intacte, căci desființarea unui act rescisibil opera *ex nunc*, în deosebire de desființarea unui act nul, care era *ex tunc*, producătoare de efecte juridice²⁾. D-l *Laurent* confundă acțiunea în nulitate și acțiunea în rescisiune și ajunge ast-fel la concludsiunea false că drepturile subaquisitorilor cad prin anulațiunea dreptului autorului lor³⁾.

Acțiunea în rescisiune, cu efectele ei ce le-am discutat, acum e cu desêvirșire străină codului Napoleon, după care atât acțiunea în nulitate cât și acțiunea în rescisiune operêză *ex tunc*⁴⁾. Acțiunea Pauliană nu mai pôte dar să fie, în sistemul codului Napoleon, o acțiune în rescisiune, căci e de esența acțiunii Pauliane ca ea să opereze *ex nunc*, și acțiunea în rescisiune a dreptului francez, operează *ex tunc*. Acțiunea art. 1167 codul francez, este dar o acțiune personală în reparațiune a prejudiciului causat. Creditorul lucrêză numai în interesul sêu individual și relativ.

1) *Unger, System des öster. Privatrechts*, II, § 97, text și nota 13, pag. 209. și *Stubenrauch*, III, § 953 austr. Creditorii aveaŭ dreptul după codul Callimach (§ 1980 compar. § 3 *Allgemeine Concursordnung* austriac) să reclame deschiderea concursului în cas de încetare de plăți și în contra unui datornic non-comerciant.

2) *Wächter, Pandecten*, I, § 84, text și nota 12; *Unger, op. cit.*, § 159, pag. 159, text și nota 84.

3) *Laurent*, XVI No. 483 și 465.

4) *Aubry et Rau*, IV, § 336, No. 1. Această soluțiune se întemeiază pe vechia jurisprudență franceză. Tradițiunea romană ne impune nouê soluțiunea opusă. Acțiunea Pauliană era, după această tradițiune, o acțiune în rescisiune, și această acțiune opera *ex nunc*. V. nota 5 *supra*.

Noi nu ne-am propus să comentăm cu de-amănuntul art. 974 și 975 codul civil. Știința a răspândit claritatea asupra acestui obiect și ar fi să turnăm apă în ocean, dacă am mai voi să adăogăm ceva.

Ținta noastră de competență în momentul de față este numai să legăm ocrotirea juridică în contra zădărnicirei dreptului, ce ne-o oferă art. 974 și 975 cit., cu alte fenomene analoge și să dăm câte-va cuvinte asupra unei teorii, care începe abia a se desvolta.

D-l *Ihering* e, pe cât știm, cel dintâi care a conceput teoria asigurării juridice în contra zădărnicirei dreptului în totă generalitatea ei. El relevă cu drept cuvânt analogia care există între această teorie și teoria culpei. Raționamentul autorului e cel următor: Dreptul dintre vecini ne oferă o analogie cu problemul nostru. E imposibil să bari-cadăm juridic pe proprietar pe țarina sa, în așa chip ca el să fie apărat în contra tutulor injuriilor și resfringerilor incommode și vătămătoare ale întâmplărilor ce se petrec pe moșia vecină. Dar de aici nu urmază cătuși de puțin că legiuitorul e dator să aducă la îndeplinire pentru proprietatea imobiliară ideia abstractă a libertății absolute a proprietarului, adică ficțiunea că fie-care e isolat pe țarina sa de totă lumea și poate să facă și să drégă ce vrea, și aici se deschide legiuitorului o cale de mijloc, unde el poate să împace interesele amândoror părților, măsurând orbitele drepturilor reciproce într'un chip ca să nu fie micșorat nici unul în spațiul trebuincos care îi permite de a funcționa liber, și să se preîntâmpine numai exercițiul frivol și de rea credință al dreptului. Aceiași cale a apucat-o Dreptul și cu privire la problemul nostru. Este ideia equității, examinarea înțeleptă a amândoror intereselor justificate, cântărirea binelui și a neajunsurilor pe o parte și cea-l'altă, care se opune aici în contra îndărătniceii invocării a consecuenții juridice, în contra formalismului juridic amortit, necruțător, același sistem de transacțiune între consecuența rigidă și utilitatea, care e în toate raporturile de drept public și privat condițiunea unei dezvoltări sănătoase¹⁾.

Resultatul acesta, s'ar putea dice, și nimica e tot una. Dar nu trebuie să judecăm așa de ușor.

Dreptul în luptă cu dreptul! iată ce întelnim în amândouă raporturile ce le-am reapropiat, și nu avem de cât să considerăm gravitatea luptei într'un raport și în cel-l'alt ca să găsim după acesta mijlocul cum s'ar putea potoli cearta într'o direcțiune și în cea-l'altă.

Vătămarea dreptului în raporturile dintre vecini e un rău, care amenință nu existența dreptului, ci numai exercițiul său normal. Regula este în această materie că acela care, făcând us de dreptul său, vatămă o persoană sau un lucru străin într'un chip care trece peste măsura comună a incomodității tolerabile, e răspundător de daune-interese. Nu este nici un neajuns a se lăsa tribunalelor în această privire o mare latitudine de apreciere. Oprirea vătămării dreptului e o *regulă de drept comun*.

Zădărnicirea dreptului, din contră, este o stare patologică a dreptului, unde un drept amenință de fapt însăși existența unui alt drept. Intrebarea este: ca să pótă coesista amândouă drepturile în luptă, până la

1) *Ihering, op. et loc. cit.*, pagina 143—144.

ce punct trebuie să se limiteze sferă fie-căruia? Aici sunt în joc principiile fundamentale ale statului. Prăpastia anachiei ar înghiți societatea dacă știința n'ar sta neadormită la postul ei, dacă ea n'ar veghia să nu se atingă cu o mână impie drepturile cele sfinte și nestrămutate ale omului, dacă legea n'ar fixa limita științifică peste care nu se poate trece, dacă s'ar lăsa fără busolă justiția pe un tărâm care aparține principiilor și nu faptelor. Numai *legea* poate să determine măsura și condițiunile ocrotirei în contra zădărnicirei dreptului ¹⁾.

Ori-ce faptă a omului care cauzează altuia prejudiciu, dispune art. 998 codul civil în *termenî generali*, obligă pe acela din a cărui greșelă s'a ocazionat, a 'l repara.

Legiuitorul opresce, din contră, numai în casuri *excepționale* zădărnicirea dreptului, statuând că moștenitorul are un *spatium deliberandi* de trei luni și patru-deci de zile ca să declare că primesce sau refuză moștenirea (art. 706 codul civil); că creditorul e sub certe condițiuni legal subrogat în drepturile și acțiunile datornicului său (art. 974 codul civil); că creditorul poate să atace actele viclene ale datornicului său (art. 974); că minoritatea creditorilor trebuie să se supue hotărârilor luate de majoritatea creditorilor (art. 251 codul comercial); că un creditor condițional trebuie să se admită la tabloul de ordine (art. 589 procedura civilă), ca să nu se zădărnicească dreptul său prin o necruțătoare exercitare a drepturile celor-l'alți creditori; că creditorul ipotecar posterior are un *jus offerendi* (art. 1108 codul civil) cu ajutorul căruia el se poate apăra în contra zădărnicirei dreptului său, rezultând din o vinzare pripită și nepriinciosă a imobilului ipotecat ²⁾; că ori-ce contractant e asigurat în contra unei zădărniciiri dolose a condițiunii (art. 1014 codul civil); că urmărirea silită a unui imobil se poate amâna dacă nu se oferă un preț convenabil (art. 532 procedura civilă); că cel gonit din stăpânire are dreptul de a porni o *actio spoli* în contra terțiului posesor care cunoște vițiul posesiunii ³⁾; că succesorul donatar, care e ținut să raporteze, are un drept de retențiune pentru impense (art. 771 codul civil), cu toate că între el și comoștenitorii săi nu există nici un raport convențional sau quasiconvențional din care să resulte expres sau tăcut dreptul de retențiune.

Sub invelișul vesel al statului, stă încă îngropată o durere imensă, protesturile în contra așezămintelor existente se înmulțesc, atâtea drepturi rănite es din negură, și reforma nu se mai poate amâna.

Este, de exemplu o trebuință adenc simțită a timpului nostru de a

1) Sub scutul acestei aversiuni a legii în contra schimbărilor nechibzuite, se vor putea comite de sigur multe abuzuri, dar *abusus non tollit usum*. Așa se va putea înțelege legatarul, căruia 'i s'a lăsat un legat pentru plata datoriilor sale (*legatum liberationis*, cu moștenitorul, ca acesta să 'l plătească lui banii și nu creditorilor săi, și tot așa va putea refusa creditorul la un *legatum debiti* să primască plata de la moștenitor și să se îndrepte în contra debitorului său.

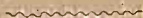
2) Legea germană asupra urmăririi imobiliare din 13 Iulie 1883, merge mai departe, căci ea opresce absolut vinzarea silită a unui imobil (§ 22) fără primirea său îndestularea drepturilor creditorilor, având precădere.

3) V. § 450 codul Calimach, combinat cu art. 1912 codul civil. V. de asemenea Aubry et Rau, II, § 189, pag 168, text și nota 16, și *Diversee causarum figure*, No. 2, în *Dreptul* din 1881, No. 53.

se întinde acțiunea *personală* și în contra terțiului posesor de rea credință a obiectului obligațiunii. Dreptul meu ca cumpărător al unui imobil, poate să fie lesne zădărnicit, căci vinătorul poate să vîndă lucrul a doua oară unui al treilea care, transcriind actul său, va desarma acțiunea mea reală, opunindu-mi art. 723 procedura civilă, și pretențiunea mea asupra lucrului va rămâne zădărnicită, cu toate că mi va rămâne deschisă acțiunea în desdaunare în contra vinătorului. Terțiile persoane pot astăzi să scape de lipsa de transcripțiune, cu toată cunoștința ce ei o aveau că se zădărnicesc dreptul unui aquirer anterior, al căruia act nu s'a transcris ¹⁾.

Până unde se poate lărgi orizontul acestei idei? Cine cunoșce hotarul? Nu se invocă oare deja ocrotirea statului în contra zădărnicii *dreptului la muncă*?

Ori-cum fie, reforma nu va merge nici-odată, până la tăgăduirea absolută a proprietății individuale. A se nega proprietatea individuală, ar fi a se pune omenirea secolului nostru în condițiunile în care a trăit trogloditul ²⁾! (*Dreptul*, 1884).

1) Aubry et Rau, II, § 209, pagina 308, text și nota 81.

2) V. articolul meu asupra *Transcripțiunii ipotecare* în *Dreptul* din 1873

Legea specială în raportul ei cu o lege generală.

În cele mai multe cazuri nu poate să existe o contradicere între o lege specială și o lege generală.

Legea specială își ia locul ei alături cu legea generală, căci ea a fost introdusă cu anume scop și pentru motive speciale de utilitate, în contra rațiunii dreptului care se întipărește în legea generală.

Legea specială nu contradice legea generală; ea sustrage aplicării regulei obstesci un cas special în numele și în temeiul unei maxime speciale de drept.

Principiul este dar că o lege generală posterioară nu derogă la o lege specială anterioară.

Regulele sunt în general aceleași, fie vorba de o lege specială promulgată în același timp ca legea generală, fie vorba de o lege veche specială și o lege generală posterioară¹⁾.

Fiind însă vorba de scopul și intențiunea legii, se vor ivi bine înțeles cazuri unde legea specială nu va mai avea o existență neatârnată alături cu legea generală.

O lege specială normeză, de exemplu, transcrierea donațiilor (art. 818—820 codul civil).

Întrebarea este dacă legea generală asupra transcrierii actelor translative de proprietate (art. 721 și urm. proc. civilă)²⁾ a derogat sau nu la dispozițiunile codului civil privitoare la transcrierea actelor de donațiune?

Legea belgiană nu decide formal această cestiune.

Legea ipotecară belgiană din 16 Decembre 1851, supune la transcriere toate actele între vii cu titlu gratuit sau oneros, translative sau declarative de drepturi reale imobiliare (art. 1-ii), dar ea nu decide dacă ea conservă regulele speciale care normeză transcrierea donațiilor sau dacă ea supune transcrierea donațiilor la aceleași principii ca transcrierea actelor cu titlu oneros.

S'ar părea dar că legea generală ipotecară n'a derogat la legea specială atingătoare de transcrierea actelor de donațiune.

Examinând lucrul mai de aproape, ajungem totuși la soluțiunea opusă.

Legea de mai sus, dice d-l *Laurent*, pune actele între vii cu titlu gratuit translative de drepturi reale imobiliare, pe o linie cu actele one-

1) *Savigny. System des Röm. Rechtes*, I, § 45, in fine.

2) Această lege s'a depărtat în mai multe puncte de art. 818 și urm. codul civil. Creditorii chirografari, de exemplu, nu pot opune lipsa de transcriere după art. 723 proc. civilă, dar ei pot opune lipsa de transcriere după art. 819 codul civil. V. *Troplong, Transcription hypothécaire*, No. 365.

róse. Legea a vrut dar să stabilească un sistem general și uniform de publicitate pentru toate actele translative de drepturi imobiliare. Acésta răspunde la obiecțiunea ce se trage din principiile cari cărmuesc abrogarea tăcută a legilor. O lege generală nu derógă la o lege specială. Nimic mai adevărat; dar de ce? Pentru că excepțiunea póte să subsiste alături cu regula; principiul presupune dar că legiuitorul a înțeles să menție excepțiunea, dar dacă el coprinde dispozițiunea specială în legea generală, el absorbé excepțiunea în regulă; prin urmare nu mai există excepțiune, ea e virtual abrogată...¹⁾

Examinarea dar a legii noué póte singură să facă să se decidă dacă derogarea se întinde asupra excepțiunii²⁾. Totul se reduce la cestiunea de a se sci care este *intențiunea* legiuitorului.

Un exemplu analog, unde legea specială e absorbită în legea generală, ni l oferă legea noastră în materie de execuțiune a datoriiilor judecătorești.

Hotărârea de separare, dispune art. 1262 Cod. civil, trebuie să se excute, sub pedepsă de decădere, în termen de o lună de la pronunțarea hotărârei.

Se nasce întrebarea, dacă acéstă lege trebuie sau nu să facă loc principiilor generale de procedură civilă.

În Franța a prevalat negativa.

Art. 155 francez stătuiază, că hotărârile în lipsă, nu vor fi executate înaintea scadenței termenului de opt zile de la semnificare, etc. Art. 455 francez apoi hotărâsce că apelurile hotărârilor primitóre de opozițiuni nu vor fi admisibile în cursul termenului pentru opozițiune.

Execuțiunea întemeiată pe o hotărâre are dar loc, după dreptul francez, și înainte de expirarea termenului de apel.

Prohibițiunea execuțiunii în cursul termenului de opozițiune (art. 153 francez), nu se anunță nici ea ca absolut și în toate casurile aplicabilă, căci legea nu dice că *nici o hotărâre* supusă opozițiunii nu e primitóre de execuțiune.

Aplicarea art. 153 francez e dar exclusă în materie de separare de patrimoniū. Legea generală nu are putere de a restringe legea specială.

Art. 373 combinat cu art. 376 al procedurii noastre civile decretéză, din contră, formal, că nici o hotărâre supusă opozițiunii sau apelului nu póte avea însemnătatea unui titlu executoriū.

Legea a vrut dar să stabilească un sistem general și absolut pentru toate hotărârile judecătorești fără deosebire.

O hotărâre care e încă supusă opozițiunii sau apelului, nu se póte privi, fără o *funcțiune nenaturală*, că o hotărâre definitivă și dar primitóre de execuțiune. Punctul de vedere contrariū al dreptului francez urmăresce tendința a împinge pe parte să ia o rezoluțiune *grabnică* în privința facerei apelului. Dar acéstă constringere e o păcătuire în contra principiului pe care repausă termenul de apel³⁾. Nu este logic a se admite, pe de o parte, că termenul de apel răspunde la o cerință practică, și a

1) *Laurent, Principes de Droit civil*, XII, No. 370.

2) *Savigny*, op. cit., I, § 42, nota C.

3) Vezi Expunerea de motive, §§ 644 și 645, a procedurii civile germane.

se decide, de altă parte, că hotărârea supusă apelului este totuși primitoare de execuțiune, înainte de expirarea termenului de apel.

Acastă erezie logică, condamnată absolut de legiuitorul nostru, nu se poate reintroduce pe o porțiță de din dos în lege, sub scutul principiului rău înțeles, că o lege generală nu poate să mărginească sfera de aplicare a legii speciale.

Legea exprimă o cugetare uniformă. Un punct de vedere superior unesce în cazul nostru legea generală și cea specială. Legea generală și legea specială, primate din acest punct de vedere superior, sunt două verige ale aceluiași lanț, verige care se completează mutual așa, că una se găsește restrinsă și precisată prin cea-altă. Ori-ce abatere anormală trebuie să fie readusă la această stare sănătoasă a dreptului.

Avem a face cu un principiu *a priori*, de o valoare absolută care exclude ori-ce regulă *a priori* contrarie.

Este o incongruitate logică a se admite *a priori* că termenul de apel nu este numai o fantasmă inutilă a legiuitorului și a se decide apoi tot *a priori* că termenul de apel e o superfluitate și că hotărârea supusă apelului, se poate executa nemijlocit.

Viața juridică reală reclamă, este adevărat, cruțare; un nivel absolut nu convine dreptului practic și ritul formalist al dreptului împins la extrem, ar duce la cea mai mare injustiție; dar, ca să îndestulăm trebuințele practice ale vieții, ajunge să lăsăm la aprecierea judecătorilor ca ei să decidă în fie-care cas particular (*a posteriori*) dacă este loc a se acorda execuțiunea provizorie (art. 129 și 154 proc. civilă), aceea ce diferă *toto caelo* de cel-alt mijloc pentru atingerea acestui scop care este de a se desfide, a se strămba, a se denatura principiile *a priori*.

Sub rezerva logicei formale nealterate, se îngăduie dar o logică aplicată după deosebirea casurilor. *Prætor favet naturali æquitati.*

N'am profanat condeiul și n'am risipit timpul dacă am isbutit să dovedesc, nu că soluțiunea ¹⁾ ce o propun, are însemnătatea unui oracol nesupus la nici o îndoială (las altora să afle piatra filosofală), dar că teoria de mai sus, de și deosebită de cea străină, nu e o curată pipăire în întuneric. (*Dreptul*, 1884).

1) Acastă soluțiune nu e însoțită de neajunsurile care au fost presupuse. Dacă separarea într'un cas dat nu va fi de cât o comedie în dauna creditorilor, comedia va rămâne comedie, fie ea împărțită în mai multe sau mai puține acte. Execuțiunea separării în termen de o lună de la data pronunțării hotărârii va fi poate tocmai scena cea mai picantă a acestei comedii.

Transițiunea de la anarhia părerilor de drept la uniformitatea militarismului.

Simțul natural e sămînța din care a incolțit dreptul și această sămînța s'a dezvoltat sub înriurirea unor legi nestrămuate.

Dreptul e, ca limbă ¹⁾, produsul unei culturi joase, care s'a acomodat prin o dezvoltare și selecțiune seculară, ca să răspundă mai mult sau mai puțin cerințelor civilizațiunii crescende.

Facultatea de generalisare ²⁾ înăscută omului, a curățit, cores, limpedit impresiunile simțurilor, le-a concentrat într'un sistem.

Ținta este să descompunem știința în elementele naturale din cari ea s'a alcătuit, ca să ascuțim cu acesta simțurile, ca să facem să înce-teze contradicerea care există astăzi între bunu simț necultivat și știința exactă.

Metoda genetică a științei poartă încă papuci de copii și, dacă ne-am încrede numai în simțurile noastre, consecuența ar fi că am recădea în stare de sălbăticie, am vorbi limba primitivă, interjecțională, emoțională a sălbaticului, am cunósce cel mult dreptul talionului, am dice că pământul stă locului, că sórele răsare și apune, că luminarea arde și nu oxigenul aerului.

Legile naturale ale limbei și ale dreptului ne sunt încă în mare parte necunoscute; gena naturală a limbei și a dreptului e încă acoperită cu un vél des; hotărârile bunului simț au adesea pe aceste tărămuri ale științei o valóre mai mare de cât ipotezele subtile ale filologilor și ale juristilor, și dreptul se înfățișează în acest stadiu al dezvoltării sale ca o alchimie întunecósă, ca o astrologie tainică, dar juristul are, ca romanticul astrolog, o *technică superióră*, care va mijloci trecerea de la rătăcirile prezentului la descoperirile viitorului, și, dacă nu putem tăgădui că ori-ce rezultat științific se póte atinge și fără metodă, este totuși constant că, memoria omului fiind mărginită, metoda e o pârghie puternică a forței de cugetare a învățatului, căci ea îi dă puțință să reproducă complect experiența sa cu un minimum de forță mecanică a memoriei.

Școala sociologică a dreptului, de care se vorbesce atât în dílele noastre, ne regaléază cu o știință mistică și numai metoda ei exactă ne suride, nu și rezultatele îndoelnice la cari ea a ajuns.

Etnologia comparată promite mult pentru viitor, dar noi am retro-grada în loc să mergem înainte, dacă 'i-am tăgădui o înriurire practică necondițională asupra vieței juridice.

1) *Eduard B. Tylor, Inceputurile culturai*, în traducerea germană a lui *Spaengel* și *Poske*, I, pag. 237.

2) *Dreptul primitiv* cunoscea numai răsburarea care cade pe capul vinovatului ca fulgerul cerului; dreptul civilizat lasă experienței și logicei să decidă controversese.

Etnologul susține că societatea are o voință personală ca individul, și el se încercă să separe magic această forță psihologică de corpul în care ea trăește, și lasă să se plimbe dinaintea ochilor noștri un *factor psihologic social*.

Precum în corpul individului, sub legile acțiunii reflexe, un mēdular resimte răul făcut unui alt mēdular, tot așa în corpul social care e mijlocul însuflețit unde noi ne desvoltăm, noi primim contra-lovirea răului făcut altuia. Mecanica universală vrea ca ori-ce sistem să se slirșească cu un echilibru final 1).

Auđim ast-fel din gura etnologului un *susurrus necromanticus* care adórme, nu vorba cea vie care retrezește.

S'a đis, cu drēpt cuvēnt, că mare e dispozițiunea omului pentru magie și că, dacă s'ar crea o catedră pentru propagarea propozițiunii că, două părți ale triumghiului sunt egale celei d'a treia, această teorie stranie ar numēra în curēnd mulți sectari.

Magia răspunde, se vede, unei trebuințe naturale a inimei omenesci.

Magia dreptului roman a îndestulat această trebuință în vécul de mijloc.

Magia dreptului francez, care ne ține pe noi și astă-đi încă captivi, a servit aceluiași scop la începutul secolului nostru.

Spiritul întreprindētor al unui popor liber găsese corectivul său natural nu în un sânge stagnant străin, care i se infuzēză, ci în *experiența* sa proprie, depusă într'un sistem de drept, pe care el singur și l-a creat.

O schemă străină se pōte imita, nu însă rădăcina, fără de care ea nu pōte trăi (obiceiuł pământului), căci această rădăcină e o particularitate social-morfologică, care presupune o structură morfologică deosebită, structură care nu e și nu pōte să fie aceeași la tōte popōrele și în tōte timpurile.

Când un popor prețuește pușin propria sa tradițiune de drept, când raporturile sociale n'au încă fixitatea dorită, când caracterul mobil al poporului înfruntă ori-ce stăpânire durabilă, când discordia între frați bicuiesce societatea cu scorpione, atunci nu mai găsese schema străină imitată nicăeri un punct de reazēm și ea se transformă fatal în o caricatură pēcătōsă, în o țesătură de contradicēri, în un vițel de aur în jurul căruia jōcă o sectă de sofisti.

Gorgias ia cuvēntul și, sub farmecul orațiunii sale, jură ori-cine că sōrele nu luesce, că adevērul minte, că plopul dă flori de trandafiri.

Controversele și coniecturēle cresc sēlbatic. Cetățenii se acuză reci-proc. Acusatul răspunde ridēnd acusatorului: *tu quoque*. Toți doresc stabilitatea și toți provōcă la rēscōlă. Vechiul pravalist care avea o dată reputațiunea că știe să găsēască «până în pilaf un paragraf», recunōște ironic că juristul modern l-a întrecut în arta de a restălmăci dreptul. Cărțile străine, ca fantomele unui vis, decid automatic tōte cestiunile, înlocuind absolut ori-ce cugetare a nōstră proprie, și bunul simț își închină descurajat stōgul dinaintea acestei superstițiunii, care stăpânesce tōte spiritele.

1) Adevērul e, din contra, că în societate trebuie să se recunōască de toți (societatea nu e dar deosebită de indiviđii din care ea se compune), existența unei necesități neînălăturabile ca să se statornicēască armonia înterreselor.

Este timp în fine să ne deșteptăm, să luăm în stăpânire propria noastră inteligență, să dăm un corp aspirațiunii noastre de neatârnaire, să readucem riul la albia sa naturală.

Îcôna Maicei Domnului a rămas tot-d'a-una aceeași la noi în țară. Îcôna Madonei s'a transformat, din contră, în Occident, cu arta cea mai rafinată de la *Giotto* până la *Estelan Murillo* ¹⁾.

Arta trecând peste o limită e vecina șmintirei, și numai prin întorcerea la simțul naiv se restatornicesce echilibrul turburat.

Noi vom găsi în isvôrele noastre istorice mai multă naivitate, mai multă simplitate, mai multă expresivitate primitivă, lucruri cari s'au pierdut fără urmă în Occidentul ipercivilizat.

Înțelegem pe un om de stat care deduce din trecutul țarei sale un sistem de drept original și îl opune sistemului înciolănit al partidului opus; dar nu putem pricepe care pôte fi folosul nostru când ne îmbrăcăm cu pene străine de o frumusețe îndoelnică și desfășurăm apoi stégul revoluțiunii în contra altora cari nu iubesc penelile cele frumoase ca neasemnabilul cacadu.

Mare este fără îndoială răspunderea ocârmuirii, dificil este rolul judecătorului, și ori-cine e în drept să tragă sabia în contra ocârmuitorului învêrtoșit în rēutate, în contra mandarinilor rēu-voitori, căci o limită are puterea tiranică. «Când cel apăsât nu găsesce nicăeri dreptate, când povara e de nesuferit, atunci își întinde el cu curagiū mâna până la cer și scobôră de acolo drepturile sale eterne, cari spinzură sus neînstreinabile și nesfărmabile ca însăși stelele».

Nu trebuie însă să confundăm revoluțiunea cea sfintă cu Donquixotismul, furtuna cea mare, care curăță aerul, cu furtuna într'un pahar cu apă (*fluctus in simpulo*) care e un lucru de ris.

Preoți ai dreptății, suntem cu toții pētrunși de sfinta noastră misiune; în templul nostru se găsec însă și sfinți zugrăviți, și unii din noi se închină la dēnșii.

Viața reală cu emoțiunile, pasiunile, nevoile ei, legitimizele revendicări sociale, accentele de disperare și de durere ale celor nedreptățiți, strigătele espresive, interjecțiionale cari se aud în momente supreme, trebuie să ocupe înainte de toate spiritile noastre, și nu liniile pretinse bure ale unei teorii în derăpănare.

Practica administrativă, jurisprudența judiciară, oferă, ori-câte variațiuni s'ar constata, un tablou mai armonic de cât părerile individuale cari au un *tempo* turbat; și numai o opozițiune omogenă pôte reclădi o zidire nouă măreță pe dărîmăturile celei vechi, opozițiune în care tôte plângerile națiunii să se concentreze și să lase să sune în acordurile cele mai înalte strigătul revoluționar de rēsbunare și îndreptare.

Sunetele de flaut cu cari ne smomesce oportunistul nu amuțesc; în jurul templului sciinței este un gol mare; jargonul mistic al sectei de imitatori face ori-ce cercetare seriôsă imposibilă; în provincie cresce iarba idilic; luxul atinge în capitală o înălțime ametițore; și numai tradițiunile militare, cari ne-au dus la glorie și la victorie, tradițiunile lui

1) Madona lui Muxillo e madona jesuitismului. V. *Ulrici, Abhandlungen zur Kunstgeschichte*, pagina 101—102.

Ștefan-cel-Mare și ale lui Mihaiu-Vitezul, au rămas în picioare ca să pecetluască unirea și concordia națiunii.

Vechia Romă a strălucit și ea prin fapte de arme, dar ea a fost mare și neasemănabilă mai cu seamă prin dreptul său!

Formulele așa de intuitive, simbolurile așa de plastice ale dreptului roman clasic, care făceau să cadă principiile sub simțul comun, s'au stins; stilul legilor s'a stricat prin prelucrarea bizantină a dreptului roman, prin prologul inapt de motive la legi.

O limbă juridică potrivită cu trebuințele societății moderne, nu există încă nicăeri în Europa.

Trebue să corigem dilnic logica prin istorie, istoria prin logică, principiile împrumutate prin bunul simț al omului din popor, care urêșce ficțiunile și distingerile subtile, și simțul natural al omului de rând prin principiile cari alcătuiesc ontologia dreptului, ca să putem descoperi formulele nouă de cari avem trebuință, formule cari să porțe pe frunte vizibil atributul lor, semnul lor distinctiv, motivul lor sensibil, scopul lor învederat.

Nu trebue să ignorăm cunoscințele timpului nostru, din contră, trebue să le posedăm complet, căci o știință fragmentară ametește spiritele, și esențialul este să dezvoltăm metoda intuitivă ca să câștigăm consimțimentul liber și rațional al poporului, pentru teoriile pe cari el le pôte mistui.

Știința are o mare putere de atracțiune atât asupra omului de știință, care suferă pentru densa voios tôte chinurile, cât și asupra poporului, care nu murmură în contra lovirilor ce'i aplică legile de fer ale naturii.

Necesitatea obiectivă se primesce de toți ca o condițiune esențială a fericirii relative a omenirii. Orî-cine scie că nu pôte să petrecă cu capul prin perete.

Nimeni însă nu 'și dă pielea sa experimentatorului ca el s'o tao spre a verifica ipotezele șovăitoare ale științei, și poporele Occidentului au dreptate să strige un hola! științei oficiale, care face apel la preoți ca să contribuiască prin sfaturile și îniriurirea lor la mărginirea numărului copiilor 1).

Nici poporul nostru nu se scaldă în fericire, căci este o fierbere socială generală în Europa, care va dura încă lung timp; dar pe noi nu ne róde cel puțin pesimismul, care e ca un mormânt deschis; noi avem o credință, care ne încăldește inima, și există o mișcare progresivă în țară care trage stăpânirii limite fixe, mișcare care îndreptă neincetat forța sa motoră către scopuri mai înalte.

Va sosi un timp când nu va mai exista o altă deosebire între noi de cât aceea care rezultă din disprețul vițului și din stima pentru virtute. (*Dreptul*, 1884).

1) D-l *Ihering* recunósce că masa desperată bate la pórta cu loviri cumplite și trezesce pe cei ce dorm din visurile lor, dar el susține că, fericirea fiind scopul omenirii, societatea întrebuințază diferite mijloce narcotice (moda, obiceiul, dreptul statului răpitor, pseudo-morala) ca să mărescă continuu măsura de fericire a ómenilor. Este, dice densul, cel mai mare triumf al societății culte, că pe tărémul ei se pot întâlni și dușmanii de mórte. Maniera cea fină oferă ómenilor simțul deplin de siguranță. Puțin importă că ai iadul în inimă. Ajunge surísul fin al diplomatului. *Boccacio* și *Shakespeare* n'ar îndrăsni astă-qi să întrebuințeze tonul timpului lor. (*Zweck im Recht*, II, pasim, pag. 169, 227, 256, 266).

Drepturile omului.

Dreptul departe de a fi invențiunea poetică, produsul artistic, creațiunea filosofică a unei omeniri perfecte, e, din contră, o *necesitate*, care se ține de imperfecțiunea naturei omenesci.

La 89 se pune înaintea ideea *abstractă* a înfrățirii tuturilor ómenilor, presupunându-se greșit că rațiunea, care concepe *idealul înfrățirii*, va avea o înruiere mai hotărâtore asupra voinței omului, de cât obiceiul.

Tóte popórele însă se cărmuesc de legi și moravuri. (L 9, Dig. I, 1).

Omul e o ființă sociabilă prin esență. El a trăit pururea sub stăpânirea de obiceiuri sau de legi, logica sa subiectivă are un frîu în moravuri și el «numesce *obiceiul* doica sa». Voința omului e plumbuită cu pasiuni și viții moștenite. Voința e fântâna dreptului, dar voința individului (elementul nobil) și voința colectivă a comunității (elementul persistent) se restring reciproc.

Psichologia individuală, pe care se întemeiază tóta filosofia de drept modernă¹⁾, e o rătăcire. Psihologia ethnică (sociologia comparată) e chemată a o înlocui.

Aflăm, dice Herbert Spencer, foarte lămurit prin cele câte-va comunități pacinice, care nu au de cât ocârmuirii nominale sau nu au de loc, cum mărginirea reciprocă a activităților produce ideile și simțimintele implicate prin termenul «drepturi naturale». Afară de faptele care mărturisesc, la mai multe comunități sălbatice, un respect scrupulos al drepturilor unora față cu alții, noi avem faptul că Weddahșii din păduri, absolut sălbatici, lipsiți de cea mai mică organizare socială, «privesc ca de tot nepriceput ca cine-va să pótă lua aceea ce nu este al lui, sau să lovescă pe un membru al comunității, sau să spue o minciună»²⁾.

Națiunile sălbatice dar sunt într'o privire mai aprópe de ideal de cât națiunile civilisate.

Paradisul sălbaticului totuși nu e cel de pe urmă cuvânt al creațiunii.

Omul primitiv simte, din contră, dorința de a se civilisa, care trăesce în pieptul fie-cărui om, și, împrejurările fiind favorabile, el se urcă negreșit de la dorință la hotărârea de a-și cultiva spiritul. Progresul e legea statornică și nestrămutată a lumii.

1) Schopenhauer (*Die Welt als Wile und „Vorstellung“*) edit. Frauenstäd, 1877, pag. 405 și urm.) admite o stare primitivă *extra-socială*, o stare de izolațiune a individului fără nici o lege pozitivă (și obiceiul e lege). Ideia *dreptului natural* e, în general, ideia fundamentală a jurisprudenței germane (*H. Spencer, L'individu contre l'Etat*, traduit de l'anglais par Gerschel, pag. 130). D-l Laurent (*Principes de droit civil français*, I, No. 422) combate cu drept cuvânt ficțiunea unei s'ări *extra-sociale*.

2) Herbert Spencer, *Individul în contra statului*, pag. 145.

Nenorocirea este că la începutul istoriei, posibilitatea dezvoltării facultății de generalizare a omului, e condiționată prin existența unei stări de lucruri, unde unii, ajutați de un stăpân puternic, se acufundă în contemplațiuni, pe când alții (numărul cel mai mare) sunt osândiți să îndeplinească lucrările cele mai grele.

Cugetătorul lucrează cu o putere de cugetare acumulată, care înalță abilitatea sa, el uită de bună credință origina naturală a tuturilor cunoscintelor și se crede condus de o putere mistică, el trage în cercul magie al ideilor sale toate spiritele.

Prima *superstițiune*, care se respândește, este că *sclavia* e un așezământ neapărat. Cugetătorii recunosc cu timpul greșala lor, dar simțul servil, obiceiul sclaviei rămâne.

Biserica și școala se întrec în cele din urmă ca să îmbunătățească sorta mulțimii; obiceiul totuși e a doua natură a omului și pedagogia politică se isbesce de mari greutăți.

Sělbaticii, împrejurările fiind favorabile, ar putea găsi în ei înseși destulă energie pentru a întreprinde de a se civiliza ¹⁾; omul de rënd al statului civilizat, din contră, e ca un copil neputincios, el trebuie să fie crescut pentru libertate.

Omul de rënd, robit de secole de omul civilizat, e deprins să asculte de un stăpân, el nu e însuflețit, ca sělbaticul, de un instinct natural și necorupt de libertate, el pierde cumpătul la prima mișcare anarhică, el nu are obiceiul sělbaticului de a se ajuta singur, de a organiza ajutorul reciproc al membrilor comunității, el nu e în stare să găsească singur o nouă ordine socială, el se supune la prima ocaziune unui nou stăpân.

Salvarea omului de rënd presupune curățirea, înobilirea moravurilor omului civilizat cu care l'a unit sorta. Omul civilizat trebuie să fie amicul și nu călăul concetățenului său înapoiat.

Sorta mojiului e astă-đi identică cu aceea a sělbaticului. El găsește, ca indianul american, în omul civilizat, cu care intră în contact, un lup flămând, un stăpân șiret, și nu o inimă generoasă, un dascal plin de bunătate.

Idealul de realizat în viitor al înfrățirii tuturilor omenilor, care e idealul epocii noastre, are mai puțină înriurire asupra anglo-americanului de cât asupra europeanului.

Anglo-americanul e calculator, sufletul său e puțin deschis la simțiminte generoase, din cauza obiceiurilor sale aduse din țara mamă și mai cu sémă din cauza pietismului său strimt. Școala e lăsată în America inițiativei private. Idealurile mai nalte, ipotezele științifice, a cărora realizare n'ar oferi o utilitate momentană, nemijlocită, nu cad pe un tărâm roditor în această țară.

Europeanul, din contră, are un caracter emoțional, el e mai generos, mai capabil de entusiasm, de cât anglo-americanul, el se lasă a fi condus de știință, el nu e însuflețit de un pietism moștenit care pune o piedică în calea idealurilor timpului.

Școala liberă a continentului declară un război de mörte miticismului ²⁾

1) *Alexis de Tocqueville, De la démocratie en Amérique*, II, cap. X, pag. 265

2) Lupta între știință și credință nu e încă sfârșită. Hypergeometria misterioasă (spațiuri cu mai mult de cât trei dimensiuni), misticismul matematic (abusurile ce se

și spiritului mercantil, care s'a însoțit cu aroganța popescă. Religionea naturalistă a timpului nostru întinucă religionea mistică tradițională.

Burghezimea mică domnesce în America. Ea va ajunge de sigur la domnire și pe continentul european, dar condusă aici de școala liberă, care răstornă prin puterea persuasiunii tot ce se împotrivesce realizării adevărului științific, și nu de preoți fanatici, cari fac mai mult rău de cât bine. Fanatismul religios e o ciumă morală. Istoria întărește adevărul acesta cu mii de exemple și nimeni nu poate să susțină contrariul fără să respingă mărturisirea conglăsurătoare a secolelor.

Regimul democratic nu se poate concepe fără o *burghezime mică* influentă. Meseriașii, farmerii, lucrătorii se string la un loc în America, ca să se apere în contra tiraniei industriei celei mari. Agrarii nu vor să știe de monopoluri, de ocrotirea unei industrii pe sēma alteia, de bancnote, de împărțirea egală a moștenirii, care îmbunătățește pământul. Urarea lor e deja în parte îndeplinită. În America se scutesce de urmărire, până la concurența unei sume 6re-care, pământul și casa în care muncitorul și are domiciliul său (homestead exemption). Privilegiul se exercită după mărtea capului de familie, în folosul văduvei și al copiilor, ast-fel că acoperēmēntul muncitorului e ca un lucru sfint pus în afară de comerț. Legea noastră rurală e concepută în același spirit. Creditul personal ajunge agriculturii. Farmerul englez, care posedă numai creditul personal, exercită agricultura cea mai intensivă¹⁾. Proprietarul mic de pământ e obiectul unei griji deosebite în statele democratice.

Pământul are dar o însemnătate înaltă sub domnirea democrației. Principiul naționalităților nu e un fantom, o utopie, cum cred unii. Trebuie să păstrăm legământul sfint care unesce popor și pământ fără de care omenirea ar recădea în chaos.

Obiceiurile ce se regăsesc la toate națiunile (sălbatică sau civilizate), pot singure servi ca izvor al unui drept ideal al omenirii. Progresul dreptului nu se poate realiza de cât pe baza ordinii, adică pe baza obiceiurilor, a tradițiilor. Dreptul ideal al viitorului presupune conlucrarea tuturilor pop6relor la opera cea mare a civilizațiunii.

O națiune nu poate să existe de cât în raport cu un anume teritoriu. Poporul trage, ca Antaeos, puterea sa din pământ.

Regimul democratic e ca o religione a *muncii* și a *pământului*. Proprietarul de pământ e un soldat care apără țara cu plugul și cu sapa.

Pășim pe un tērēm sfint, pe care nu trebuie să calce picior de trintor! Legământul necesar între popor și pământ e un interes de ordine publică și individul nu trebuie nepedepsit să'l slăbescă, lăsându-și proprietatea la voia întâmplărei, mărginindu-se a băga în buzunar veniturile

fac cu unitatea imaginară), rătăcirile metafisice în concepțiunea principiilor mecanice dovedesc că fructele absurdității metafisicianilor se coc și în grădinele matematicianilor. Anticii credeau că metoda aprioristică e cea naturală. Acesta e o er6re. Prima impulsione vine de la faptele naturei. *Dahring, Die Principien der Mechanik*, No. 22, 191 și 203.

1) Dr. Rudolf Meyer, 1883, *Heimstätten-und andere Wirthschafts gesetze der Vereingten Staaten von Amerika*, passim, 304, 372, 382.

ce i le trimete farmerul din depărtare ¹). Legământul între popor și pământ e de drept natural.

Burhezimea mică și muncitoare e zidul de apărare al neatîrnării naționale. Nici un cuceritor străin n'ar îndrăzni să se atingă de o națiune, care s'ar compune numai din oameni liberi. Oamenii însă nu pot să fie liberi fără să fie crescuți pentru libertate, și această educațiune nu se găsește în școli, nu se câștigă din cărți, căci ea constă din stăpânirea de sine, din simțul de sine, din selfgovernment ²).

Poporul, care a ajuns la conștiința puterii sale, trebuie să contracteze obiceiuri stabile, ca să fie adevărat liber, și el nu câștigă obiceiul ordinei, gustul formelor, iubirea înlanțuirii regulate a ideilor, de cât controlând zilnic administrațiunea și recurgînd la justiție în contra celor mai mici abateri ale funcționarilor administrativi (acțiunea populară). Trebuie să dăm majestații poporului prestigiul și puterea de care are trebuință.

Majestatea poporană *electivă*, e o umbră ca regatul electiv. Dreptul electoral e espedient necesar, dar el nu coprinde în sine o chezașie serioasă. Mandatul e punctul cel mai vulnerabil al dreptului.

Politica ideală-reală a secolelor trecute, idealul *centralisării* ideilor și a intereselor, a produs, în locul regatului electiv, care era o majestate ridiculă călare pe o rosinantă abstractă, regatul strălucit, mareț, glorios de care ne vorbește istoria. Intemeietorii monarhiei absolute aveau o credință sfintă, care mergea de la centru la periferie, și acesta era taina biruinței lor. Bărbații eminenti, un Cervantes, de exemplu, erau trași de această mișcare ideală și se luptară cu entusiasm, cu jertfe de sine pentru cauza regatului absolut.

Omenirea modernă nu se mai rezemă pe această sabie ruginită. Alte timpuri, alte idealuri.

Idealul *descentralisării* intereselor și a ideilor e idealul timpului nostru. Ideea *selfgovernmentului* are în toate taberile politice efectul unui farmec.

Ținta comună este să se conserve în fie-care țară *conștiința de stat*, fără de care societatea s'ar spulbera în atome, nu prin intrarea la mijloc continuă a unui demiurg central, ci prin crearea de condițiuni de natură a face pe cetățeni să se intereseze zilnic și cu zel de mersul serviciului public. Cestiunile de drept public să nu se judece de trabanții puterii centrale, de lacheii miniștrilor, ci de o jurisdicțiune, care să ofere o garanție perfectă de nepărtinire.

În zadar vei da poporului, care s'a deprins să aștepte tot de la

¹ Herbert Spencer (op. cit, pag. 136) are dreptate să dică că proprietatea individuală era perfect recunoscută înainte de existența legii. Observăm totuși că și legământul între popor și pământ e preexistent legii. Deja s'elbaticii pacnicii statornicesc un legământ între popor și pământ. Obicelurile contrare, impuse de usurpători, sunt obiceiuri rele, pe cari statul modern are datoria să le înlocuiască prin obiceiuri mai bune. «Așa numitul drept de ocupațiune, după care ocupantul are un drept exclusiv pentru vecie, este, dice Schopenhauer, moralicesce de tot neîntemeiat. Celui ce invocă acest drept 'i se pôte opune: Toemal pentru că te-ai folosit atât timp, este drept ca acum și alții să se folosescă». (Op. et loc. cit., pag. 397).

² Thomas Buckle, *Istoria civilizațiunii în Englitera*, tradusă în nemțesce de Arnold Ruge, II, pag. 113.

puterea centrală, dreptul electoral cel mai întins. El se va supune chioriş, conform cu obiceiul său servil, stăpânului său ales. Resultatul e acelaş, fie că te robesci de bună-voe, fie că te pune în lanţuri o mână vrăşmaşă.

Suveranitatea *statului* abdică astă-zi în favoarea suveranităţii fictive a *individului*. Lipsind o voinţă durabilă, colectivă, centripetală a comunităţii, reprezentanţii poporului ca să nu cadă în anarhie, se supun unui conducător abil, care domnesce ca un stăpân absolut, de ôre-ce nu se găsească nicăeri obiceiuri sau caractere cari să-i reziste.

Ori-cât de patriotice şi sublime ar fi simţimintele de cari e însufleţit capul de partid ajuns la putere, forţa sa se va paralisa în cele din urmă, căci e constant că un popor robit nu poate să şi îndeplinească cu demnitate rolul său în concertul statelor.

Simţul *naţional* al cetăţenului, care se luptă dinlic pentru dreptul său, e mai solid şi mai durabil de cât simţul naţional al sclavului, crescut pentru stat de o biurocraţie coruptă.

Istoria ne arată mijlocele prin cari au ajuns la libertate Englezii şi Americanii.

Sciinţa are un plan complect pentru aclimatisarea selfgovernmentului în fie-care ţară.

Principiul e identic în toate sistemele. Desbinările privesc numai amănunţirile. Unii atribuiesc în această privire rolul de căpetenie aristoraţiei, alţii burghezimei mici. Unii vor o jurisdicţiune administrativă neatirnată, compusă din elemente profesionale (legistă) şi din elemente laice numite de rege (Gneist), alţii vor o jurisdicţiune nepărtinită, compusă din elemente periodice alese.

Sciinţa e putere. Toţi, regii şi popórele, se închină dinaintea ei. Buionetele vor avea în curând o direcţiune polară numai în contra acelor pe cari 'i va isbi anatema opiniei publice luminate.

Şcoala având o putere aşa de mare şi ea stând câte-odată în serviciul tiranului, întrebarea este cum, prin ce mijloce s'ar putea separa şcoala de stat?

Mijlocul e simplu. Sciinţa naturală să domnescă. Filosofia speculativă a avut epoca ei. Nici cel mai mare geniú legislativ nu e în stare să inventeze un drept vital. Dreptul zace în adencimile întunecóse ale consciinţei poporului. Inapoi la natură! căci numai aşa putem să scăpăm de ciuma unei culturii false. Sciinţa exactă e în mare onóre în statele democratice, în America şi în Elveţia. Să ne înarmăm cu un quiras triplu în contra retoricei false, care produce desbinări nesfirşite şi face să nu mai fie cu putinţă să ne orientăm în chaosul *simulaţiunilor* şi al *făţarnicilor*.

Nu vrem să dicem cu acesta că trebuie să părăsim virturile luminate ale reflexiunii şi să ne lăsăm a fi conduşi de bunul simţ sêlbatic.

Recunóscem, din contră, că «ar fi o bine-facere dacă s'ar putea dovedi bunului simţ până la evidenţă până unde poate să mERGă». (*Gölhe, Sprüche in Prosa*).

Simţul dreptului se cade să domnescă numai în acea parte a dreptului, unde principiile se pot pipăi cu degetul.

În sferile superioare ale dreptului se păstrează cu drept cuvânt *ideile vechi şi sănătóse, cari se împotrivesc maniei nivelátóre a timpului*.

Poporul de jos are trebuinţă de generali, ca să se lupte cu succes

pentru dreptul său, ca să propășescă treptat și continuu. Conducătorii săi au datoriat să *deștepte* lupta și să o *astâmpere*. Politeța înlesnesce compromisul între partidele în luptă. Göthe avea dreptate să dică că ori-ce semn exterior al politeței, are o cauză morală adencă și creșterea adevărată ar fi a se transmite aceste semne și cauza (*Sprüche in Prosa*).

Trebue dar să căutăm un tărâm *empiric* pentru drepturile omului în iubirea pământului natal și tradițional, în obiceiul pietății pentru tradițiunile cele bune, în obiceiul ce este a se inculca cetățenului, în fie-care stat de a se ajuta singur, de a se interesa dîlnic (acțiunea populară) de mersul serviciului public, în obiceiul politeței, în obiceiul muncii.

Realismul nu exclude idealismul.

Idealistul empiric are un simț viu pentru «drepturile omului», el nu le înlătură ca nise utopii nesănătose, el combate obiceiurile cele rele, cari au un caracter mistic și reacționar, el se întorce ca să găsească un fir conducător nou pentru dezvoltarea viitoare a dreptului, fie la tipul franco-german¹⁾, fie la tipul anglo-american, fie (dar acesta e mai hasardat) la tipurile sălbaticе.

Ne propunem să discutăm din acest nou punct de vedere, pe scurt, următoarele patru chestiuni:

1. Care e limita suveranității individuale?
2. Codul nostru civil are el de temeiū mai cu sēmă tipul roman sau mai cu sēmă tipul franco-german?
3. Care e deosebirea între drepturile politice (art. 7 al Constituțiunii) și drepturile omului sau drepturile naturale?
4. Care este raportul între drepturile omului și principiile de ordine publică?

1. Care e limita suveranității individuale?

Libertatea omenescă e cu necesitate mărginită, relativă. Nimeni nu se poate isola absolut. Natura ne-a pus în lēgân obiceiuri restrictive.

Obiceiurile, singura condițiune și limită a suveranității individuale în stadiul de dezvoltare prehistoric al omenirii, se resumă și se dezvoltă mai târziu, atunci când omul începe a se civiliza prin *legi* raționale.

Obiceiul și legea merg unit și pacinic înainte până la o cale care face cruce. Aici începe o luptă pe viață și mōrte. Nenorocirea omenirii e gata, când unul din luptători isbutescē să trântescă mort la pământ pe cel-l'alt. Biruind legea tiranului, rezultatul este că poporul se desobici-nuesce a se ajuta singur, și legistul începe, rătăcind cu mintea, să fabrice legi după capul său sec. Ajungēnd, din contră, la domnire exclusivă obiceiul, se face că simțul dreptului sērbătorește orgiile sale și sapă metoda rațională a descompunerii.

1) «Filosofia dreptului, dicē Otto Gierke (*Naturrecht und Deutsches Recht*, 1885), are și o parte bună. Ideile ei reformatōre erau din carne germană și din sînge german și acesta era o bine-facere, căci dreptul simplu al strămoșilor noștri, cum l'a descris Tacitus, era mai aprōpe de dreptul natural de cāt dreptul meșteșugit al lumii, romane degenerate». D-l Laurent (I, No. 423—425) dicē de asemenea: «Strămoșii noștri Germani au dat omenirii ideia drepturilor omului...».

Desvoltarea sănătoasă a dreptului, presupune că legea și obiceiul 'și țin cumpena. Legiuitorul înțelept e adânc pătuns de *iubirea omenirii*, el lasă pe popor să fie propriul său legiuitor, să statornicescă adică prin obiceiuri raționale raporturile ce rezultă din natura lucrurilor, el interpretează rațional obiceiurile, el întrebunțeză sămînța ce o găsește într'ensele. Omul de stat, din contră, care miróse a singe, care se califică de telal al universului, care substituie voinței colective a națiunii voința sa individuală, fie el și geniul cel mai mare, e o mare nenorocire cu care Dumnezeu ispitesce omenirea.

Trebue dar să ținem sus stégul *ideei dreptului*, să măginim ideia utilității și a puterii, să realizăm idealurile, pas cu pas, potrivit cu împrejurările date. Să avem ochiul pururea deschis și pentru ideia realului și a posibilului.

Sciința caută pretutindenă numai fapte și legămîntul lor. Metoda pozitivă e condițiunea și limta progresului ideal.

Observarea grămădesce o mulțime de fapte. Rămâne să descoperim legămîntul care le unesce. Omul se nasce *liber și ocrotit* de comunitatea, căreia el aparține.

Organisarea comunității primitive e o ocrotire pentru *toți*. Organisarea comunității oligarhice, a comunității breslelor, etc. e o ocrotire a unora în dauna altora. Breslele nu permit cetățenului să'si alégă liber ocupațiunea cea mai potrivită cu talentul său, aceea ce aduce cu sine consequențe fatale. Tirania promite ocrotirea tuturilor, dar urma dovedesce că un singur om, însușindu-și puterea absolută, abuzeză nemăsurat de densa.

Nu trebue dar să reluăm nici programa statului antic, nici aceea a vécului de mijloc, nici aceea a vechiului regim. Ținta: *ocrotirea tuturilor*, presupune obiceiul fie-căruia de a se ajuta singur.

Analisa timpurilor sëlbatice dovedesce (reamintim încă o dată această observare dréptă a d-lui H. Spencer) cum mărginirea reciprocă a activităților produce ideele și simțimintele implicate prin termenul «drepturi naturale».

Proprietatea individuală e recunoscută deja, de și excepțional, prin obiceiurile primitive, așa, de exemplu, proprietatea armelor, a uneltelor, a ornamentelor personale, a vênatului. Omul dar primitiv e liber, căci inițiativa sa individuală ne e împiedicată. Dar el e în acelaș timp ocrotit, obiceiul primitiv închezășuind o împărțire dréptă a bunurilor. Timpul primitiv cunoșce, ca regulă generală, numai o *posesiune* economică asupra unui bun economic. Această posesiune e posesiunea colectivă a gîntei și ocrotirea ei stă în aceea că ori-ce turburare duce la exclusiunea din comunitate sau la rësbunare. Exclusiunea din comunitate e însoțită de mari pericole și fie-care membru al comunității se feresce să rupă lanțul social, de tēma acestei pedepse: Pe de o parte dar libertate sëlbatică, pe de alta, obiceiuri restrictive și o ordine de drept rezultând din aceste obiceiuri, admisă cu învoirea tăcută a tuturilor¹⁾.

1) H. Spencer, *Sociologie*, I, §§ 37 și 38 și *Individul în contra Statului*, pag. 135 - 136. V. și Post, *Die Grundlagen des Rechts...* 1884, pag. 66, 86 și 470.

Omul se conduce, cum vedem, la cel dintâi pas chiar ce'l face pe scena lumii, de o lege naturală, pe care el singur nu o cunoșce încă.

O comunitata sêlbatică, puțin numerosă, trăind de ađi pe mâine, negândindu-se măcar la apetiturile ce le deșteptă cultura, pôte lesne să organizeze ocrotirea tuturilor membrilor ei. Ori-cine se pôte ajuta singur, nimeni nu are trebuința de un mandatar, nicăeri nu se ivesc fracțiuni hierarhisate, funcțiunile sociale sunt simple și ori-cine le pôte îndeplini și trebuința unor funcțiuni tehnice superiøre nu se simte de nimeni.

Relațiunile sociale devenind pe o treptă superiöră de dezvoltare mai complexe și mai abstracte, mecanismul social nu pôte să funcționeze fără o specializare crescândă a funcțiunilor tehnice.

Tipul dar civilizat înavușește schema primitivă cu o nouă concepțiune rațională: *regimul reprezentativ*.

Regimul reprezentativ dă *la început* și după cursul natural al lucrurilor, libertate și ocrotire numai unei minorități privilegiate. Oligarchia e cea dintâi formă de stăpânire preurzită a omului civilizat. Organizarea unei societăți civilisate e o trebă foarte grea. Organizarea aristocrației fiind mai ușoră de cât aceea a plebei, cea dintâi se îndeplinește de timpuriu în istorie în deosebire de cea de a doua, care e idealul timpului nostru.

Vechia Romă ne oferă exemplul unei oligarchii perfect organizate.

Disciplina militară era punctul de plecare al dezvoltării Romei antice. Mai cu sômă aceea ce se câștiga în răsboi (quæ ex hostibus cœpissent), diceau Românii (*Gajus*, IV, 16), se numește proprietate. Timpul primitiv roman cunoșcea (după Niebuhr) numai o posesiune *colectivă* a gintei asupra pământului (*ager publicus*). Formalismul dreptului, rigorea interpretării literale, consecuența rigidă a de principiu formalismul disciplinei militare. Militarismul nu era un pericol pentru libertatea politică a membrilor oligarchiei, căci el servea, din contră, a întări domnirea patriciatului. Principiul era, în raportul membrilor oligarchiei între dênși, cooperatiunea *voluntară*, nu cooperatiunea silită. Patricianul singur avea în principiu drept la ajutorul comunității, care'l ocrotea numai pe dênșul. Comunitatea oligarchică dete nevirstnicului un tutor, unul din membrii ei pornea acțiunea *suspecti tutoris*, ea se îngrijea a găsi un *vindex* pentru cei întemnițați, ea trămitea un rês bunător în cas de vătămare a dreptului, ea stringea bani pentru rescumpărarea reciprocă a membrilor căduți în captivitate sau pentru plata de amendi. Oligarchia era organizată și, în consecuență, puternică. Asigurarea reciprocă a membrilor ei în contra nevoei și în contra nedreptății îi dete o precumpănire mare asupra plebei. Fie-care membru al obligarchiei *se ajuta singur* sub ocrotirea comunității. Împotrivirea în contra aceluia care se ocrotea singur pe temeiul unui drept închiezășuit de comunitate, se privea ca o împotrivire în contra comunității, și toți membrii societății erau datori să îi sară în ajutor. Ori-ce membru al comunității oligarchice putea să recurgă la justiție (*actio popularis*) în contra aceluia, cari stricau drumurile publice, usurpau o bucată de pământ în dauna unei piețe publice, etc. Drepturile de căpetenie se puneau sub scutul chiezășiei comunității. Așa, se puneau sub ocrotirea comunității libertatea prin *census*, căsătoria prin *confarreatio*

și *coemptio*, proprietatea și servitutea rusticală prin *mancipatio*, servitutea personală și urbană prin *in jure cessio*, obligațiunile prin *nexum* ¹⁾.

Plebea isbutesce în cele din urmă să răstörne patriciatul. Dar ce îi folosese acesta? Plebeianul s'a deprins să fie clientul patricianului, el n'a contractat obiceiul de a se ajuta singur, el a făcut pururea o opozițiune facțiōsă, nimeni nu s'a gândit să'l crească treptat pentru libertate, să îi inculce în locul obiceiului său servil obiceiuri mai bune. Care era dar rezultatul egalisării condițiilor dintre patriciat și plebe? Plebeianul avea acum libertatea *abstractă*, dar el era lăsat absolut fără ocrotire și nu era în stare să se ocrotască singur. Statul striga orbului să se ajute singur, și el, lăsat fără călăuză și fără virtuți personale, trebuia să se piară sau să se facă hoț sau conspirator. Pesimistul era sub ast-fel de împrejurări trăsura domnitōre a filosofiei. «Invățați, țicea *Seneca* celor desmoșteniți, să desprețuiți exilul, închisōrea, miseria.... Eū voi fi sărac; această este partea numărului celui mai mare. Mă vor exila; nu pot eu să privesc ca locul nașterii mele acela al exilului meu? Mă vor pune în lanțuri; ei! sunt eu ōre liber acum? și natura nu mă ține ea pironit de acest trup care mă sfărîmă?» (*Epistolae*, 18, 33, 95).

În zadar se încercă religiunea creștină, care prezintă atâtea analogii cu filosofia stoică (principiul lui *Seneca* era că egalitatea e o cucerire a sufletului care disprețuesce viața: *Homo res sacra homini*!) să reîntinerască Roma antică degenerată. Omenirea trebuia să se reîntōrcă la starea de sălbăticie, ca să scape de amorțire și putreziciune, ca să se retrezască într'insa instinctul natural și *neconrupt* de libertate, fără de care nu este nici un progres posibil. O națiune barbară trebuie să răstörne pe Romanii hipercivilizați, să se entusiasmeze pentru noul ideal, să 'l așeze pe temelii de granit al obiceiurilor sale necorupte.

Împrejurările fiind din nenorocire puțin favorabile, barbarii nu erau în stare să trăiască și să se desvolte potrivit cu legile naturii și neîmpiedicați de înriurirea unor elemente eterogene. *Dreptul roman se reîncepu*. Legiștii cântară pe rënd gloria monarhiei absolute, a oligarhiei, a napoleonismului.

Înapoi dar! la dreptul german, se strigă astă-zi din tōte părțile. Englezii l'au desvoltat fără a'l conrupe, fără a'l amalgama cu dreptul roman. Aristocrația să îndeplinască gratis tōte funcțiunile selfgovernmentului ca în Englitera. Regele să numescă persoanele apte pentru aceste funcțiuni. Selfgovernmentul aristocratic e un zid de apărare în contra tiranii (dovadă istoria Iacobilor) și o garanție pentru popor. Trebuie să ne gândim nu numai la libertatea abstractă, dar mai cu sēmă la ocrotirea individului. Corporațiunea breslelor, majoratul țărănesc sunt o ocrotire. Puțin importă că ele însemneză mōrtea libertății individuale. Să le înființăm. Rēsboiul e la ordinea zilei. Să reorganizăm oligarhia, care e o formă de stăpânire *militară* prin esență, să consolidăm unirea între regat și popor, să dăm o putere mai mare regelui, care reprezintă într'un chip mai înalt unirea și demnitatea statului. Elementul monarhic s'a infiltrat adēnc în moravurile europene.

1) R. Jhering, *Geist des Röm. Rechtes*, passim, I, pag. 189 și 201, nota 97, 196 și 222.

Dar deja iubirea cea mare ce o arată monarhii modernă pentru pace, dovedește că democrația a ajuns definitiv la putere de-asupra capetelor lor. Nu este nici cum o credință utopică că lupta pacinică dinaintea unor *tribunale arbitrale internaționale* va înlocui, în cele din urmă, definitiv lupta armatelor. Impăratul Alexandru I, recunoscând posibilitatea învoirei a tuturor capilor statelor, că ei vor supune toate neînțelegerile dintre dânsii arbitragiului în loc să le hotărască prin arme. Camera comunelor engleze decise, la 9 Iulie 1873, să adreseze reginei rugămintea ca să se înțeleagă cu celelalte state pentru așezarea unui sistem permanent de arbitragiu internațional. Camera deputaților italieni luă, la 1873, o hotărâre analogă. Liga internațională a păcii și a libertății nu obosesc să repue continuu pe tapet această mare chestiune. *Laveleye* are un plan complet pentru realizarea practică a idealului. El propune *une haute cour arbitrale*, pentru judecarea neînțelegerilor dintre statele cari se vor îndupleca să adopte un cod internațional. Curtea înaltă internațională să se alcătuiască din reprezentanții diplomației ai statelor, ajutați de *juris-consultes en droit international*. Scaunul să fie capitala unui stat mic neutral.

Nu ajunge, fără îndoială, să concepem numai ideia arbitragiului internațional ca să scăpăm de o dată și pentru tot-d'a-una de război. În năravurile europene s'a infiltrat, din contră, multe elemente eterogene, care resistă puternic curentului ideal al timpului. Este foarte adevărat că societățile nu se pot reorganiza de o dată și într-o clipă, potrivit cu principiile democrației. Tot așa de exact este însă că organizarea comunității reprezentanților științei libere (congresele internaționale), că o presă liberă și consequentă, că duelul între știința liberă și știința oficială, că exemplul republicii transoceanice nu vor rămânea fără înrădăcinare asupra moravurilor europene. Voința, este adevărat, nu se poate învăța din cărți (*velle non discitur*); dar sare la ochi că caracterul oamenilor se oțelește când ei se deprind a se lupta zilnic pentru dreptul lor. Războiul este poate un rău necesar și cu neputință de înlăturat, dar înrădăcinându-se selfgovernmentul încetul cu încetul în toate statele europene, se va înlătura o mare parte a cauzelor de război. Organizarea și stabilirea democrației e marele problem al timpului nostru. Americanii nu deslegă acest problem, dar ei dau folositoare învățăminte acelor ce vor să'l deslege¹⁾.

Oligarchia implică sclavie. O aristocrație virtuoasă, o plutocrație generoasă, milostivă, îndurătoare (rara avis!) ar putea numai lanțurile sclavului. Virtuțile stăpânilor ocrotesc momentan pe stăpâniți și mulțimea se învață cu un jug dulce. Dar vai! virtuțile pier cu timpul, și masa, desobcinuită a se ajuta singură, stă sub cuțitul călăului ei!

Înapoi dar la natură! Tenta este să restatornicim raportul natural între tipul barbar și tipul civilizat. Contopirea acestor tipuri s'a îndeplinit în America mai curat, mai potrivit cu legile naturii, mai puțin sub presiunea unor împrejurări fatale, de cât ori unde. Trebuie să urmărim exemplul omului în os și carne, care a atins cel mai înalt grad posibil de perfecțiune. Sistemul anglo-american, curățit de aliagiul său istoric

1) *Tocqueville*, op. cit., III, pag. 251 in fine.

(pietismul), e merit, credem noi, să servescă de tip dezvoltării viitoare a omenirii.

Comuna e centrul vieții publice americane. Comuna în noua Angliteră (în America de Nord), numită *township*, ține mijlocul între cantonul și comuna Franței. Comuna are, în general, de la 2000—3000 de locuitori. Acastă țifără de mijloc se cere pentru un scop îndoit: 1) pentru că cu un număr mai mic de locuitori nu s'ar găsi în sinul comunei elementele unei bune administrațiuni; 2) pentru că, numărul fiind mai mare, ar fi trebuință de reprezentarea comunei printr'un consiliu comunal și un primar. Numai comunele mai mari aũ excepțional un primar și un consiliu comunal. Corpul electoral alege pe funcționarii comunei (selectmen și alții). Locuitorul ales e *silit*, sub pedepsă de amendă, să primescă funcțiunea ce i se atribuie. Funcțiunile sunt în cea mai mare parte retribuite. Funcționarul ales care neingrijesc datoria sa, comite un delict și e pasibil de o amendă. Fie-care membru al comunei are dreptul să recurgă (acțiunea populară) la justiție (la Curtea de sesiuni a judecătorilor de pace) în contra abaterilor funcționarilor comunali. Un particular strică trăsura sa sau se rănesce pe o cale rău întreținută; el are dreptul să cêră daune-interese dinaintea Curții de sesiuni. Dacă comuna neingrijesc a vota fondurile ce cere acastă întreținere, magistratul comunal, care are sarcina drumurilor, e în drept să percêpă de oficiu banii trebuincioși, și acest magistrat e chiar răspundător de daune-interese către particulari. Curtea de sesiuni nu inspecteză, nu exercită un control preventiv, ea judecă numai faptele ce i se denunță. Ori-ce neglijență a funcționarului comunal, se privește ca un delict care atrage o amendă. Represiunea pronunțată de Curtea de sesiuni ia cu acest chip locul controlului ce se exercită în Franța, în Belgia, la noi, de consiliul comunal, de comitetul permanent, etc. Județul (comitatul) și administratorii, ce 'l reprezintă, nu aũ în America nici o îniriure asupra administrațiunii comunale. Administratorii comitatului pregătesc numai budgetul care se supune legistaturei. Nu există un comitet permanent, care să represinte direct sau indirect districtul. Represiunea abaterilor funcționarilor e asigurată pentru toate casurile și nu atârnă de la bunul plac al persoanei vătimate, căci legea dă tutulor o acțiune populară și atribuie denunțatorului o parte a amendei, ca să intereseze pe toți să denunțe abaterea. *Judecătorii de pace*, ca organe neatârinate ale *administrațiunii*, stău, precum vedem, pe tărêmul din față al selfgovernmentului. Judecătorul de pace se alege de popor, căci el judecă numai cesiuni administrative simple și atribuțiunile sale reclamă mai mult bun simț de cât sciință. Trei judecători de pace anume orânduți, alcătuesc în fie-care comitat Curtea de sesiuni. Binele economic al comunei e pe deplin închiăzășuit, căci particularii se întrec a cere de la Curtea de sesiuni represiunea abaterilor. Nu numai interesul economic al locuitorului comunei, dar și interesul siguranței sale personale e pus sub controlul justiției. Sherifful, organul poliției, nu pôte, în cas de epidemie, să ia pe cel atins de bôlă și să 'l ducă la spital fără ordinul a două judecători de pace. Curtea de sesiuni hotărâsce și controversele în materie de drumuri. Când e vorba de o cale vecinală, ea decide contestările la executare cu ajutorul juriului. Recursul la justiție e deschis și în materie

de învățămînt public. Școlă e treba populațiunii locale și a funcționarilor aleși de dînsa (board).

Acest *board of school* alege pe profesori și îi examinează. El aședă planul învățămîntului, salariul învățătorilor, taxele de incasat de la locuitorii circumscripțiunii școlare. Acest board of school e absolut autonom. Unele state și comune mari aū și inspectori școlari, al căror glas e numai consultativ. Învățămîntul e gratuit, dar nu obligatoriu. Alară de școlile comunale, mai sunt școlile comitatelor și ale statului; școli de agricultură, o universitate, un polytechnicum. Omul mic are dar în America în tôte privirile sceptrul în mână. Ocrotirea industriei naționale prin legi protegiuitoare, nu are de rezultat în acéstă țară, ca aiurea, de a se ajuta într'un chip scandalos cavalerii de industrie pe sêma consumatorilor, căci moravurile simple și ura luxului asigurăză efectul mântuitor al ocrotirei. Și sistemul *băncilor americane* e un sistem de economie, în deoseblre de cel englez, francez, german, etc. care sunt sisteme de speculațiune și de agiotagiū. Banca americană promese, ca sumă de mijloc, numai 5000 dolari pentru acoperirea cheltueleur de regie și a pierderilor. Cheltuelile de regie sunt ast-fel aprópe gratuite, comparativ cu cheltuelile de regie ale băncilor europene, care se umflă cu enormele jetóne și tantieme. Societățile cu acțiuni în America, fac apel mai cu sémă la economiile *omului celui mic* și nu la capitalul cel mare¹⁾.

Nu e trebuință pentru scopul nostru să facem o analiză mai completă a selfgovernmentului. Ajunge să cunóscem principiile cari 'l caracterisăză. În America, societatea și statul nu sunt ca doi cãini dupé un ciolan. Consciința de stat e vie în pieptul fie-cărui cetățean, căci el nu se lasă a fi numai obiectul grijei guvernului, ci conlucréză personal la administrarea afacerilor comune. Anglo-Americanul e liber, nu pentru că se bucură de cea mai largă libertate electorală, ci pentru că s'a deprins a exercita personal acea conlucrare. Ce 'i-ar folosi sufragiul universal, dacă el ar fi contractat, din contră, obiceiul de: lasă-mé se te las.

J. J. Rousseau, eșind astă-qi din morméntul sêu, ar vedea cu ochii că contractul social, care a îmbătut popórele, era o mare rătăcire, el ar striga încă o dată: «Omul e născut liber și pretutindení el e în fiare», dar, deșteptat, el ar pune acum tonul pe axiomul sêu aruncat în trecét: «Cetățenii, ca să fie liberi, trebuie să facă din serviciul public ocupațiunea lor de căpetenie».

Intorcéndu-ne înapoi la *J. J. Rousseau*, ne mirăm cum el nu vede altă alternativă de cât tirania și anarhia. Reamintim faimósa sa antitesă: «Tirania asigură supușilor liniștea civilă; dar cu ce se folosesc ei, dacă resbelele ce ambițiunea tiranului le atrage, dacă neînsetata sa lăcomie (și după *Rebels*, un rege nu trăesce cu puțin), dacă împilările ministrului sêu, 'i duc la disperare mai mult de cât desbinările lor? Cu ce se folosesc ei, dacă însăși acéstă liniște e una din miseriile lor? Se trăesce liniștit și în temniță: ajunge acésta ca să ne aflăm acolo bine? Grecii, închiși în vizuina Cyclopului, trăiaū acolo liniștiți, așteptând să le

1) *Tocqueville*, op. cit., I, passim pag. 99 nota 102, 112, 122 și 129. *Rudolf Meyer*, op. cit., pagina 54—55. *Carey*, *Fundamentele sciinței sociale*, tradus în nemțesce de *Adler*, II, pagina 574—577.

vie rëndul de a fi înghițiți»¹⁾. După descoperirea selfgovernmentului nu mai avem motiv să ne ținem nici de anarhie nici de tiranie.

Selfgovernmentul e strămutabil în toate țările, nu însă fără schimbări esențiale. Imitarea lui talé quale ar fi o păcătuire în contra adevărului că condițiunile fundamentale de viață constituțională nu sunt aceleași la noi ca în Engliera sau în America.

Noi nu avem o aristocrație familiarisată cu serviciul public și zelosă a'l exercita gratis ca cea engleză (gentry), și nici puterea mișcării populare nu e la noi dezvoltată ca în America de Nord.

Dar la noi este un alt element influent, care se poate măsura cu patriciatul englez: *legiștii*.

Elementele laice pot îndeplini în societatea noastră funcțiunile importante a selfgovernmentului, fără pericol pentru binele obșteșc, numai sub conducerea legiștilor.

Jurisdicțiunea de introdus la noi, după modelul Curții de sesiuni a judecătorilor de pace americani, trebuie să fie compusă din următoarele elemente periodice alese: 1) din proprietarii și negustorii cei mai impuși, cari trebuie să servescă *gratis*; 2) din proprietarii mici și meseriași, cari să conlucreze personal la administrarea afacerilor comune și mijlocind o indemnitate; 3) din legiști salariați. Persoana aleasă (proprietar, negustor, meseriaș, legist) să fie *silită* sub pedepsă de amendă a primi această sarcină.

Anglo-americanul a infiltrat în moravurile americane caracterul moștenit al rasei engleze, el are o pietate nemărginită pentru dreptul transmis, el supune bunul său simț bunului simț al strămoșilor săi. El, din contră, treba legistului în statul nostru să inoculeze cetățenilor obiceiuri stabile. Acțiunea populară și o jurisdicțiune administrativă simpatică poporului, dau ocaziune cetățenului să cunoască însemnătatea formelor, necesitatea ordinii, biene-facerea iubirei, care unesce, în deosebire de ură, care dărâamă.

Legistul american are un aliat natural în moravurile americane. Legistul nostru, din contră, numit prin alegere periodică membru al jurisdicțiunii administrative, n'ar putea să ție piept pasiunii de partid de cât sprijinit indirect de colegii săi cari decid procesele dintre particulari, sprijinit de o magistratură inamovibilă (este o cestiune de statistică până unde se poate întinde inamovibilitatea în fie-care stat).

Sciința, în general, trebuie să se sustragă înriuririi guvernului și a societății și să le domine. Școla și justiția trebuie să planeze d'asupra partidelor.

Profesorii și magistrații să fie bine plătiți, dar să nu aibă voe să se ocupe cu alt-ceva de cât cu îndeplinirea sfintelor lor datorii. Ori-ce întreprindere a lor industrială, ori-ce cumul de funcțiuni, să se considere ca un delict, atrăgând o amendă. Ori-ce român (acțiune populară) să aibă dreptul a denunța abaterea. Un tribunal nepărtinitor să pronunțe represiunea.

Ocotirea și libertatea cetățenului nu se găsesc de cât pe această cale.

Sufragiul universal, parlamentul, întrunirile, salónele (aceste imitari ridicule ale manierei franceze), nu ne scapă de captivitatea egiptenă, de sclavia rușinosă. Numai cetățenul, care a învățat să se ajute singur, care

1) J. J. Rousseau, *Contract social*, Livre I, Chapitre IV.

arată pentru cestiunile de amănunt ale dreptului public¹⁾ un interes viu, care s'a încredințat participând la regularea acestor cestiuni, că formele sunt o ocrotire pentru individ și pentru popor, numai cetățenul ast-fel crescut pentru stat reprezintă în parlament națiunea, iar nu numai județul său localitatea care l'a numit (art. 38 al Constituțiunii), ține sēma de consecvența depărtată, de trebuința depărtată, care vine și presintă obiecțiuni.

Suveranitatea dar a individului e supusă la o mărginire întreită.

1. Omul nu trăește numai pentru dēnsul dar și pentru societate;

2. Omul, ființă sociabilă și liberă prin esență, nu pōte să renunțe la libertatea sa și ea stă și cade cu obiceiul sēu de a se ajuta singur²⁾.

3. Omul trebuie să se supue durabil științei.

Datoria dar e naturală. Dreptul natural, ideea de drept al omenirii perfecte e o cestiune a viitorului.

Nu'mi închipuesc că povățuirile mele vor fi în curēnd urmate. Numai cu minciuni retorice se ajunge într'o clipă la glorie și la onoruri. Adevērul e odios și'și face drum numai după lungi și înverșunate lupte. Cunoscută e vorba lui *Shakespeare* care sună în traducerea germană: «Die Wahrheit ist ein Hund, der in's Loch muss und hinaus gepeitscht wird, während Madame Schosshündlein am Feuer stehen und stinken darf».

II. Codul nostru civil are el de temelū mai cu sēmă tipul roman sau mai ou sēmă tipul franco-german ?

Oligarchia romană, care era o formă de stăpânire, servind esențialmente desfășurării științei dreptului, isbuti să creeze un drept metodic, consequent, în care individul era coordinat statului și supus lui numai în cestiuni de disciplină militară. Lucrurile erau așa împărțite : în dreptul privat domnia exclusiv dreptul individului suveran (fiat justitia, pereat mundus), în dreptul public, din contră, rațiunea de stat (salus reipublicae suprema lex esto). Cea mai înaltă libertate omenescă era aceea a membrilor oligarchiei.

1) D-l *Ihering* atribue regularea cestiunilor de drept public *biurocrației* și crede că numai realizarea *dreptului privat* e lăsată la libera inițiativă și activitate a persoanelor private (*Kamfums Recht*, edit. 4, pag. 47). Acesta este o teorie în usum Delphini.

2) Aceea ce dice *Bluntschli*, despre selfgovernment, libertate etc. pōte să revēscă ca armă și democrației și *reacțiunii*. Conlucrarea personală a poporului la administrarea afacerilor comune e un lucru fōrte bun (*Die Politik als Wissenschaft*, cap. V, pagina 79 urm.), dar mai bine încă este să lași să te pōrte de nas un mare om de stat răpitor (op. cit., cap. I, pag. 122). Cea mai înaltă libertate imaginabilă este aceea a lui *Dumneșeu*, căci ea are de temel necesar a-tot-puternicia și progresul ei e nesfîrșit. Cea mai înaltă libertate omenescă este aceea a omului de stat genial, care caută să întindă germanismul asupra pământului întreg (op. cit., cap. II, pag. 40-41). Acesta ne reamintesc vorbele lui *Ihering* : «Dreptul ne învață cum să întrebuițăm mai bine forța, dar nu numai în vederea unui caz concret ci în vederea scopului abstract, conceput în perpetuitatea urmărilor sale, adică în vederea scopului practic», așa cum îl înțelege *individul tipic* al timpului. (V. *Ihering*, *Zweck im Recht*, I, pag. 288). D-l *Ihering* (se dice) bate în struna puterei din cauză că are un băiat în armata prusescă și o fată măritată după un ofițer prusesc. Așa fiind lucrurile, stău și gândesc de multe ori : «de ce tot spu adevēruri, cari nu pot să placă nici unui partid, nici unei coterii făcut vrăjmași ca magistrat. Insuși *Irochesul*, care are pieptul plin de decorațiuni, și iasă din pielea sa».

Un senator roman avea puterea și libertatea unui rege. Patricianii priveau ca o slintă a lor datorie să se ocrotască reciproc în contra nevoei și în contra nedreptății.

Aristocrația germană a vécului de mijloc nu cunoscea această asociațiune și închezăsuire reciprocă. Nobilii feudali găseau socotela lor mai mult într'un sistem de ostilități reciproce. Cheltuielile acestor ostilități le plăteau cei slabi, proprietarii cei mici (*liberi*) de pământuri. Caracterul feudalității era predominarea realității asupra personalității, a pământului asupra omului. Feudalismul se născu în opozițiune cu biserica. Posesiunea latifundiilor se prefăcu din o posesiune pe viață în o posesiune ereditară. Prin întocmirea feudalismului sistemul de epitropisire luă numai o altă formă ¹⁾.

Cei slabi, amenințați în libertatea lor, se foloseau de desbinările existente între seniorii feudali, și, ajutați când de rege când de cler, se asociau între dênșii, formau corporațiuni, se stringeau la un loc ca să se ocrotască reciproc în contra atacurilor vrășmașe, în contra nevoiei, în contra nedreptății. Se ucidea un asociat, comunitatea rânduia un răsbunător. Comunitatea ajuta pe membrii ei jăfuiți să urmărescă pe fur și să i ia din mână prada. Ea delega din sinul ei juratori (*Edeshelfer*) în cas de aculare ridicată în contra unui membru al corporațiunii. Ea plătea amendă în cas de condamnare ²⁾.

Dreptul dar german în forma sa cea mai perfectă, coprindea schema ideală a *ocrotirei celor slabi* în contra arbitrariului celor puternici.

Corporațiunile îmbrățișeau la început pe toți cetățenii orășanesci. Toți fără deosebire participaū la conducerea afacerilor comune. Cu creșterea orașelor se năceau tot mai mari neegalități sociale. Unii, mai avuți, se indeletniceau cu comerțul mare, alții, dispunând de mai puține mijloce, cu o meserie ôre-care, țesătorie, croitorie, ferărie, etc. Așa se forma o oligarchie de capitaliști, un patriciat orășanesc. Meseriași erau excluși din corporațiune. Sarcina cea mai grea a dărilor apăsa asupra lor. Meseriași se ridicară dar contra opresorilor lor. Asociațiunile meseriașilor, *breslele*, erau organizate după modelul vechielor corporațiuni. Meseriași căutau înainte de tôte să câștige dreptul *de a conlucra* împreună cu patricianii orășanesci la *exercitarea administrațiunii și a jurisdicțiunii în afacerile atingătoare de meserii*. Biruința era pe la sfêrșitul secolului XIV definitiv în partea meseriașilor. Biruatorii ajunși o dată la putere, începură și ei să fie intoleranți. Concurența le era un spin în ochi. Meseriile se prefăceau în fideicomise ale unui număr de familii. Ca să devii meșter, trebuia să fii fiul unui meșter, sau în posesiune de avere, sau să te însori cu fiica sau văduva unui meșter. De aceia răscolă calfelor în contra breslelor.

Schema dar de drept german: «Ideia asociațiunii celor slabi în lupta pentru existență și ideia selfgovernmentului» pierdu cu timpul farmecul său îngropat sub o grămadă de abusuri. Asociațiunile libere degenerară în societăți perpetue. Ereditatea și privilegiul luară locul invoirei tuturilor. Persône privilegiate, incapabile și trindave, erau ocrotite în exploatarea celor slabi și în contra concurenței celor capabili.

1) *Thomas Buckle, Istoria civilizațiunii engleze*, tradusă de *Arnold Ruge* II, pag. 99.

2) *Breniano, Das Arbeitsverhältniss gemäss dem deutschen Recht*, pag. 15.

Tóte privirile se întorceau dar asupra dreptului roman, care deja în secolul XII se arată la suprafață în Germania. În «Schwabenspiegel» se recepură regule juridice romane întregi. Universitățile, unde se învăța la început numai dreptul canonic, începură să se ocupe de la secolul XV încóce și cu dreptul roman și dobândiră pentru acest sirșit pe lângă privilegiile lor papale și privilegii imperiale. Legiștii erau sfátuitoři căutați ai statului. Dreptul roman prețuia în ochii lor mai mult de cât dreptul german, *jus incertum*, cum diceau ei.

Doctorii totuși nu se țineau strict de *corpus juris*. Pentru densii avea, de exemplu, mutualul consimțiment al părților deplină putere de a nasce o obligațiune. Acest principiu era necunoscut dreptului german, al căruia *Wadiațiune* avea mare asemănare cu stipulațiunea romană, și nici în timpul lui Justinian nu era încă biruitoře libertatea deplină (*nudum pactum*) al părților contractante ¹⁾.

Legiștii dar căutați în dreptul roman mai cu sémă forma abstractă a libertății individuale. Libertatea individuală, teoretic izolată de împrejurările date, e o născocire filosofică. Dreptul roman receput avea dar, putem dice, un caracter metafisic. Dreptul roman idealizat în acest chip, servea să umple obiceiurile germane cu un nou coprins ideal. Promotorii recepțiunii se sileau să mijlocéscă trecerea de la dreptul antic la dreptul natural. Dreptul natural al filosofilor era din carne germană și din sânge german. Ideea germană a *asociațiunii*, teoretic izolată de împrejurările date, ideia contractului social, a suveranității individului, erau atâtea idealuri abstracte care trăiau pacinic alături cu ideologia romanistilor.

Acéstă direcțiune a spiretelor nu era numai un vis, căci ea avea însemnătatea unei reacțiuni în contra privilegiilor. La 12 Martie 1776 se înlăturară breslele. Acéstă și era o și de sərbătóre pentru populațiunea muncitoare din Paris. Lucrătorii se plimbau veseli prin oraș și salutau aurora liberării lor.

Nu e dar de mirare că și romanistii și germanistii revendică de o potrivă revoluțiunea cea mare ca opera lor. Cei dintâi susțin: «Data pecetluirei recepțiunii dreptului roman e sêptămâna de la 20 August, 1789, unde adunarea constituitoře din Versailles, vedënd că ignoranța, uitarea sau desprețuirea *drepturilor omului* e singura cauză a nenorocirei obstesci și a corupțiunii stăpânitorilor, a proclamat un *jus omnium hominum commune* și a aședat un cod de drept natural». Germanistii țin un limbagiū analog. «Germanii dreptului natural, dic ei, se găsesc în dreptul pozitiv. Dreptul pozitiv resumându-se mai cu sémă în sistemele dreptului antic roman și ale dreptului german, urméză că elementele materiale ale *drepturilor omului*, isvorésc din aceste două mari figuri juridice» ²⁾.

Dreptul mixt, produs al căsătoriei ideilor romane cu ideile germane, pētrunde până în Orient. Axiomele sale se adoptară în statele cari datorau existența lor cruciadelor. Ele se codificară în așa numitele *Assises de*

1) Dr. Alex. Franken, *Romanisten und Germanisten*, 1882, pag. 22—24.

2) Franken, op. cit., pag. 25—26 și Otto Gierke, *Naturrecht und Deutsches Recht*, 1883, pag. 15.

Jérusalem, în Cypru și în Byzantin sub împărăția latină (venețianii și francezii, 1204—1206).

Nu trebuie dar să confundăm dreptul roman receput, care e o cucerire a omenirii moderne, cu dreptul isvórelor romane, asupra cărui a crescut iarba ¹⁾. Dreptul isvórelor romane, abstracțiune făcând de modificările ce a suferit dreptul acesta în cursul timpului, e tot așa de străin epocii noastre ca și dreptul feudal. Feudalismul, care pironesce posesiunea pământului și o apără în contra împărțirii și în contra ipotecei, care apasă proprietatea cea mică cu sarcini reale, eterne, care preface asociațiunea liberă într-o societate perpetuă, care pune în calea individului fel de fel de piedici: monopoluri și privilegii, care urêsce liberul schimb și creditul, e un vrășmaș neîmpăcat al dreptului roman receput cu proprietatea sa privată nemărginită, cu divisibilitatea sa nelimitată a bunurilor, cu ipoteca sa care se stinge prin plată, cu societatea supusă desființării, cu proprietatea sa care pierе când se cere eșirea din indiviziune. Fie-care parte spune: Este vrășmașie între seminția mea și seminția ta.

Dreptul isvórelor romane, dreptul roman adică exclusiv național, particular, local, timpurar, nu avea nici-odată în vécul de mijloc sa în timpul modern o înseamnăte practică. Nu se privea ca receput de cât aceea ce se punea înainte de Glossatori. *Quod non est in glossa, non este in mundo*. Ideile romane se schimbau sub înriurirea ideilor filosofice ale timpului. Doctorii nu se ținea strict de *Corpus juris*. *Polhier* se depărta pas cu pas de isvórele antice în numele *echilatăii*. Din acest punct de vedere nu era și nu este un studiu mai necesar jurisconsultului de cât dreptul roman. Romanii au civilizat Europa prin legile lor. Un cap de operă al spiritului omenesc nu trebuie să fie cotate la bursă ca să fie folositor. Fanatismul consecuenței logice, de care se acasă Romanii, e un mijloc eficace de educațiune juridică, într'un timp unde se jertfesc tot interesele momentane, utilității trecătoare ²⁾.

Receptiunea dreptului roman tindea să contopescă într-o unire superiără ideele romane cu principiile germane. Imprejurările fiind puțin prințioase desvoltării elementului german, se întemla că subtilitățile romane înăbușară dreptul consuetudinal. În loc dar de contopire, *dualism*. Această însă nu ne îndrituesce să tăgăduim chiar *posibilitatea* unei transacțiuni între dreptul german și dreptul roman. Contrariul reese din desvoltarea dreptului *englez*. Dreptul roman nu se bucura de onóra unei receptiuni formale în *Anglita*. Înseamnăte dreptului englez consta totuși tocmai în aceea că legiștii englezii aplica metoda romană ca să desvolte semința ce se găsea în obiceiurile anglo-saxone ³⁾ (germane).

Nu putem dar admite părerea d-lui Laurent, care dice că transacțiunea între maximele romane și ideile germane, de care vorbesce Portalis ca de un semn caracteristic al codului Napoleon, era în majoritatea casurilor un lucru cu neputință. «Aurii codului, observă d-l Laurent,

1) *Otto Gierke*, op. cit., pag. 17 și 21. Diatribele d-lui Laurent (*Droit civil français*, I, Introduction) în contra dreptului isvórelor romane, sunt foarte întemeiate. Nu trebuie însă să confundăm dreptul isvórelor romane și dreptul roman receput.

2) *Laurent*, *Principes de droit civil français*, Introduction, I, No. 28.

3) *Gunderman*, *Englisches Privatrecht*, Vorrede, pag. 9.

crescuți în țările de drept consuetudinal, deteră precăderea obiceiurilor. Dreptul nostru al persoanelor nu mai are nimic de comun cu dreptul roman. Căsătoria, puterea maritală, puterea părintească și-au schimbat caracterul. Nu mai există aproape nici un raport între principiile dreptului roman asupra filiațiunii și acele ale codului Napoleon. Tutela noastră stă pe temeieri cu totul altele. Comunitatea legală, regim de drept comun al soților, era necunoscută jurisconsultilor Romei. Sistemul nostru ipotecar s'a depărtat de tot de maximele romane. Sezina decurge din obiceiuri; formele și condițiunile testamentelor sunt luate din ordonanțele regale. În aparență, teoria obligațiunilor și a proprietății este încă astă-zi aceea ce ea a fost la Romani. În realitate, când intrăm în amănunte, se găsesc, la fie-care pas, schimbări, din care unele sunt fundamentale. Elementul consuetudinal, adică *german*, este în definitiv acela care domnesce în codul Napoleon¹⁾.

Nu tăgăduim realitatea acestor schimbări ale dreptului, dar susținem că ele sunt expresiunea transacțiunii, a contopirei dreptului roman cu dreptul german.

Vădурăm mai sus că promotorii recepțiunii se inspiraū mai mult de echitatea naturală de cât de textele romane. Ei se luptau pentru libertatea enonomică a lui *filii-familias* în contra puterii părintesci, pentru libertatea voinței individuale în contra forme restrictive, pentru regula romană: *consensus facit nuptias* în contra forme romano-canonică a căsătoriei, pentru *pactum nudum* în contra îndatoririi formale prin cuvântul solemn. Filiațiunea modernă se născu prin amestecarea dreptului roman cu dreptul german. Principiul că acele drepturi ale puterii părintesci care se întind asupra *persoanei* copiilor (educațiunea, etc.) se cuvin și tatălui și mamei, are origina sa în obiceiurile germane. Acele drepturi ale puterii părintesci, din contră, care se atribuiau după dreptul roman tatălui asupra *averii* copiilor lor (dreptul de folosință), se cuvine și astă-zi numai tatălui, mama nebucurându-se de dreptul de folosință de cât după mórtea soțului ei. Sezina vécului de mijloc era rezultatul unei combinări organice a dreptului recept cu dreptul german. Sezina de fapt și sezina de drept este o antiteză pe care, este adevărat, nu trebuie să o confundăm cu antiteza romană: *detentio* și *possessio*. Sezina de drept presupune un anume titlu juridic (judecată, drept de moștenire) și oferă o ocrotire mai mare de cât posesiunea romană. Moștenitorul se bucură de aceeași ocrotire de care se bucura răposatul în virtutea sezinei sale, înainte chiar de a lua *de fapt în stăpânire* averea moștenită. Acastă nouă concepțiune însă are rezultatul contopirii ideilor romane cu cele germane. Deja vechii Glossatori aveau în vedere o schimbare în acest înțeles a teoriei posesiunii. Reforma modernă a teoriei obligațiunilor și a proprietății se întemeiază de asemenea nu exclusiv pe ideile germane și pe dreptul german schimbat sub înriurirea ideilor romane. Teoria stipulațiunii în folosul unui al treilea, conformă mai mult de cât ori-care alta echității naturale, ne oferă dreptul roman recept, pandectele moderne²⁾. Sistemul modern ipotecar stă în legătură cu pro-

1) *Laurent*, op. et. loc. cit., No. 22.

2) *Dreptul* din 1882, *Contracte în folosul unui al treilea* No. 41, 42, 45 și 47.

gresul economic care a însoțit centralizarea politică a secolelor trecute, care s'a îndeplinit după tipul roman. Comunitatea legală ca regim de drept comun al soților, e de sigur un așezământ german. Nu ne zîmbesc regimul dotal, care e un regim dărăpănat, dar nu putem să ne entusiasmăm nici pentru regimul comunității. Comunitatea legală a soților nu trebuie să se deosebescă de societatea ordinară. Nu ne putem împăca cu ideea franco-germană că bărbatul e *pleno jure dominus omnium conquies-tuum*, aceea ce înseamnă că el are dreptul a vinde și a ipoteca imobilele comunității fără învoirea femeii, a risipi chiar averea comună¹⁾.

Adevărul dar este că autorii codului Napoleon au dat dreptului consuetudinal franco-german precăderea asupra dreptului roman în toate materiile asupra cărora obiceiurile admiseseră principiile ce le erau proprii: autorisarea maritală, servituțile legale ale zidirilor, succesiunile, comunitatea între soți și *bail à cheptel*. Adevărul este apoi că redactorii codului Napoleon au luat de călăuză dreptul roman (așa cum el a fost talmăcit și aplicat de către doctrină și de către jurisprudența parlamentelor) în materiile relative la proprietate, servituți, altele de cât cele de mai sus, obligațiuni și convențiuni, regimul dotal, etc.²⁾.

Comparând compilațiunea napoleonenă cu codul nostru civil, ne încredințăm de îndată că tipul roman întunecă, în legislațiunea noastră, pe rivalul său franco-german. Legiutorul nostru și-a însușit din dreptul consuetudinal franco-german autorisarea maritală (un principiu de valoare problematică) și servituțile legale ale zidirilor (necesități economice neapărate ale orașelor propășinde). Succesiunile, din contră, intră, în sistemul legii noastre, în cadrul ideilor romane. Condițiunile testamentelor sunt luate din dreptul roman. Condițiunile imposibile sau nemorale cuprinse într'un testament se privesc, cu toată omisiunea art. 900 al codului Napoleon, ca nescrise în puterea principiilor tradiționale romane. Comunitatea legală ca regim de drept comun al soților e necunoscută codului nostru. Dotalitatea e regimul de drept comun al soților sub stăpânirea codului Alexandru Ioan I (v. art. 1223. Non obstat art. 1227 codul civil). Legiutorul nostru, departe de a organiza regimul separațiunii bunurilor ca regim de drept comun, vorbește de separațiunea de bunuri numai sub rubrica «Despre condițiunea *averei dotale* în timpul căsătoriei». Locațiunea *à cheptel* (*contractus sociæ*) nu se menționează de loc în articolele legii noastre. Codul nostru civil stă, o repetăm, mai mult de cât codul Napoleon sub farmecul ideilor romane. Tutela noastră se apropie de cea romană (v. art. 368 codul civil: acțiunea subsidiară *adversus magistratum*). Adopțiunea noastră produce aproximativ efecte identice cu adopțiunea romană (*adoptio plena*). Copilul adoptiv intră în familia adoptatorului. Tatăl adoptiv are puterea părintescă asupra adoptatului³⁾. Vinđarea

1) Veđi în privirea acestor amănunte, relative la contopirea dreptului roman cu dreptul german: *Franken*, op. cit., pag. 20—22; *Glück*, *Pandecten*, II, §§ 137 și 138, pag. 257 și urm.; *Gundermann*, op. cit., pag. 314; *Bluntschli*, *Deutsches Privatrecht*, § 54, pag. 141 și urm.; *Gierke*, op. cit., pag. 31. Veđi și articolul meu în *Dreptul* din 1872, No. 85, *Pacte nuptiale*.

2) *Aubry et Rau*, I, § 15, pag. 24.

3) Un confrate m'a înștiințat mai deună-đi că a polemizat în comentariul său asupra adopțiunii, care va apărea în curênd, în contra articolului meu *Despre adop-*

lucrului altuia e cărmuită la noi de principii romane. Ea nu e absolut nulă ca în Franția (art. 1599 codul Napoleon), ci numai resolubilă. Consequența este, între altele, că debitorul unui imobil, care a plătit pe un creditor ipotecar colocat în rang util, nu poate exercita nici o acțiune în contra acestuia de pe urmă, de și a fost evins în urma unei acțiuni în revendicare. Acțiunea Pauliană are la noi, ca în vechia Roma, însemnătatea unei acțiuni în rescisiune. Ea operază în dreptul nostru, deosebit de dreptul francez, *ex nunc* și nu *ex tunc* (v. art. 1235 combinat cu art. 1308 codul italian). Teoria culpei o înțelgem mai bine cu ajutorul metodei romane ¹⁾. Codul nostru urmăzează, în acord cu tipul roman, în materie de succesiune *ab intestato*, ordinea naturală a iubirii presupuse a defunctului. Legiuitorul nostru n'a reproduș art. 733 al codului Napoleon, care hotărășce că ori-ce succesiune atribuită *ascendenților* sau *colateralilor* se împarte în două părți egale: una pentru rudele din linia paternă, cealaltă pentru rudele din linia maternă (v. și art. 746 și 752 francez). Codul Napoleon a abrogat regula dreptului franco-german: *paterna paternis, materna maternis*; dar el nu pune în locul ei divisiunea prin linie, care are același spirit și aceiași tendință. O rudă, de exemplu, în al optulea grad, dar totuși de gradul cel mai de aproape în linia sa, culege moștenirea, cu toate că în cea-laltă linie se gășsece o rudă de un grad mai apropiat. Principiul *paterna paternis, materna maternis* presupunea în fie-care cas particular cercetări costisitoare asupra originei bunurilor. Divisiunea prin linie înlesnesce cercetarea, întocmind din toate bunurile o singură masă care se divide egal între cele două linii: se *presupune* dar că averea se trage dintr'o linie și din cea-laltă. Scopul acestui sistem este de a ține calea de mijloc între conservatismul franco-german și egalitatea anarchică dintre moștenitori, egalitatea miseriei. Sistemul acesta pățimesce de un vițiu. Colateralii foarte depărtați, necunoscuți poate de defunct, se chiamă să concure pe jumătate cu rudele cele mai apropiate, cu tatăl său cu muma defunctului. Codul nostru înlătură rēul acesta, căci el admite divisiunea prin linie numai pentru frați și surori (art. 674 codul civil). Regula dar este că succesiunea se dă, cu exclusiunea divisiunii prin linie, în fie-care clasă sau ordine, rudelor din gradul de rudenie cel mai apropiat ²⁾.

Ținta către care alergăm este, fără îndoială, să înlocuim sila legilor prin echitatea naturală. Rēșturnarea radicală ne îmbrăncesce în anarhie.

fiune, publicat în *Dreptul* din 1873, No. 68, 69, 76, și 80. Comentariul pus în perspectivă nu mi s'a comunicat încă. Imi pare mai bine în tot cazul că lucrarea mea a adus câștig printr'o îmboldire roditoare la examen și combatere. Menționăm cu această ocașiune, în trecēt, că actele de adopțiune ale locuitorilor săteni (art. 62 din legea de la 9 Martie 1879, nu sunt supuse formelor prescise de codul civil. Legalisarea de către judecătorii de ocōle e singura condițiune cerută pentru validitatea acestor acte. Ce efecte are însă o adopțiune simplă? Este ea mai mult de cât un *pactum successionum*?

1) Veđi articolele mele: *Actele de ultimă voință făcute sub o condițiune imposibilă sau nemorală*, în *Dreptul* No. 45, din 17 Maiu 1884; *Vinđare de lucruri străine*, în *Dreptul* din 1875, No. 21; *Dreptul în luptă cu dreptul*, în *Dreptul* No. 55, din 1884; *Teoria culpei*, în *Dreptul* din 1884, No. 21, 30, 41 și 42.

2) *Demolombe, Des succensions*, I, No. 380 urm. Veđi și articolul meu: *Succesiunea ascendenților și a colateralilor. Divisio in lineas*, în *Dreptul* din 1874, No. 56.

Neapărat dar că trebuie să interogăm istoria ca să aflăm cari forme învechite s'ar putea închina peirei fără pericol pentru binele obșteșc. Codul nostru chiamă pe femei la moștenire după colateraliu gradului al 12-lea. Dreptul franco-german era mai echitabil în această privire. Maxima sa era: Nici un bărbat nu e așa «de drept moștenitor mortului cum e femeia-soție».

Dreptul modern, dice *Laurent*, e superior dreptului antic ca *legislațiune*. Acesta este foarte adevărat. Tradițiunile dreptului, privilegiile claselor domnitore, nu au în zilele noastre o *vis inertiae* așa de mare ca în antichitate. Tinerului de bani gata care ar dice omului de rând: «Ești un miserabil, plėva societății», i s'ar răspunde astăzi fără irică de ori-cine, ca în satira lui *Juvenal* (VII, 44), tinerului îngâmfat că are casa sa plină de portrete de strămoși: «Să-ți fie de bine! Să te bucuri lung timp de gloria de a te scobori din *Cecrops*. În această plebe blestemată totuși vei găsi obicinuit persoana al căreia graiu ocrotesec dinaintea justiției pe nobilul ignorant; din această *canaille* ese juriconsultul care scie să deslege ghicirile legii; de aici plēcă junii și vitejii soldați să apere patria. Tu, tu ești scoboritorul lui *Cecrops*, iată tot. Tu'mi faci efectul unui *Hermes* pe postamentul său; singurul tēu avantajiu este că *Hermes* este de marmură; tu, tu ești o *statuă* care trāese».

Trebuie dar să ne silim să dăm simțului dreptului o înriurire mai mare. Până unde însă pōte să mērgă împărăția bunului simț, a echității naturale? Răspunsul la această întrebare ni'l dă nu logica subiectivă (*Tot capita, tot sensus*), ci tipurile de drept, care au căpătat sancțiunea timpului și a experienței: cel roman și cel german. Viața nu se conduce exclusiv de logică, și dreptul e expresiunea vieței. Logica s'ar preface fără ajutorul acestor tipuri în logism, limbajul juridic în un jargon neînțeles. Ori-cine s'ar crede mag, ori-cine ar nāscoci o teorie nouă, ori-cine s'ar făli că e preotul cultului modern al dreptului.

Prima impresiune vine pururea de la faptele naturei. Clasificările științei sunt o anticipare ideală a spiritului sintetic.

De unde vine dreptul de *acrescență*, teoria *specificățiunii*, a *accesiunii*, a *rescisibilității*, a *divisibilității* și *indivisibilității* și atâtea altele? Întręa geometrie juridică s'a creat sub scutul formei de stăpânire oligarhică a Romei antice, care era așa de priinciosă desvoltării științei dreptului, prin intuițiunea genială a juriconsulților romani deșteptați de experiență și crescuți la sinul științei. O jurisprudență dar, ca cea romană, care lucrăză de mii de ani, a descoperit tōte formele sau tipurile fundamentale ale dreptului, și mișcarea viitoare a dreptului va trebui să se scurgă tōtă înlantrul acestor forme, ori cât s'ar deosebi ea, de altminteri, de cea tradițională¹⁾.

Tipul dar roman va merita și în viitor, din punctul de vedere al sistemului și al metodei, precăderea înaintea tipului franco-german.

1) *R. Jhering, Gesammelte Aufsätze I, pag. 1 și urm.*

III. Care e deosebirea între drepturile politice (art. 7 al Constituțiunii) și drepturile omului sau drepturile naturale?

Comerțul a apropiat popoarele unele de altele. Federațiunea lumii totuși va rămâne încă lung timp un problem cu anevoe de rezolvat.

Deosebirea între naționali și străini are și va avea o mare însemnătate practică. Drepturile politice sunt un tărâm rezervat cetățenilor în fie-care stat. Aceste drepturi sunt dreptul de a vota în adunările electorale, eligibilitatea, dreptul de a exercita funcțiunile de jurat, de a îndeplini funcțiuni publice, etc.

Nici un drept privat, din contră, nu trebuie scos din comerțiu în dauna străinilor, căci acesta ar fi contrariu tendinței generale de unificare a legislațiunilor, de înfrățire a popoarelor.

Este cu toate acestea încă o credință foarte răspândită că *pulerea* merge înaintea dreptului, o rătăcire la care sunt a se readuce toate anomaliiile internaționale ca la prima lor cauză.

Ori-cum ar fi, progresul spre mai bine nu se poate tăgădui. Pretundenții se arată un curent internațional foarte roditor. Poștele și telegraful au un caracter universal. Aceiași măsură și greutate se răspândește peste tot locul. Aceiași monedă universală e cu nerăbdare dorită, așteptată, reclamată de toți. Congresele tinzând la unificarea legislațiunilor continuă neobosit opera lor. Comerțul crește. Drumurile de fer, navigațiunea câștigă mereu tărâm. Popoarele se string la un loc în contra despotismului unor state cuceritoare, se luptă pentru liberarea mărilor, revendică marea și porturile mării pentru toți, combat izolarea unor țări, reclamă ocrotirea străinilor.

Străinul era, din contră, fără drept în antichitatea greacă și romană. Nici o căsătorie nu era posibilă între străini și cetățeni. Contractele între cetățeni și străini erau nule. Străinii și cetățenii nu puteau să moștenească unii de la alții. Străinul nu găsea o ocrotire de cât alegându-și un patron, față cu care intra într'un raport de atârnare¹⁾. Dreptul ginților antic era întemeiat pe tractate.

Străinii nu cădeau ca atari în sclavie în vécul de mijloc. Moravurile germane restrângeau totuși considerabilmente capacitatea lor juridică. Fie-care familie se privea ca o asociațiune politică deosebită. Bunurile comunității și mai cu sémă imobilele alcătuiau, într'o privire, patrimoniul comun al familiei. Posesorul unui imobil avea trebuință de o investiură dată în numele comunității. Această investiură alodială fu înlocuită mai pe urmă prin investiura feudală dată de senior sau de rege. Străinul era prada fiscalității feudale. Străinii aveau să plătescă o capitațiune (chevage) pentru ocrotirea regală, adesea chiar pentru încuviințarea căsătoriei (formariage). Regele Franciei avea dreptul de a confisca succesiunea străinului, care murea pe teritoriul regelui (droit d'abaine, jus alibi notorum).

Mântuitoare era și în această privire înrîurirea dreptului roman. Doctorii scoteau la lumină mai cu sémă acele principii romane, cari erau conforme cu echitatea naturală. Cum putea însă, s'ar putea întreba, servi ca model pentru dezvoltarea echității naturale și a libertății individuale

1) De Coulanges, *La cité antique*, edițiunea 8, pag. 231. Ap. Post, op. cit.

dreptul roman, care avea de presupunere sclavia? Doctorii se conduceau de ideile filosofice ale timpului, de ideile germane, și recepțiunea dreptului roman avea un interes pentru densii mai mult în înțelesul generalisării ideilor romane, al desființării dinstingerii între ómenii liberi și sclavi. Imbunătățirea succesivă a sörtei străinilor era în mare parte consecuența salutară a recepțiunii dreptului roman.

Stréinii se bucurău în cele din urmă în Francia de aceleași drepturi ca naționalii și numai *succesiunea străină* rămase sub stăpânirea vechilor idei feudale. Dar dreptul de alibinat nu mai era acum așa de fatal pentru străini ca altă dată. Regele culegea, cu esclusiunea oricărei alte persoane, bunurile delăsate în Francia, de un străin încetat din viață, testat sau netestat, numai dacă străinul nu avea copii legitimi și regnicoli. Mai mult încă. Moștenirea se atribuia copiilor săi legitimi, fără deosebire între regnicoli și străini, dacă copiii residaü în Francia.

Legea franceză din 8—15 Aprilie 1791, dărimă și această ultimă barieră. Ea declară pe străini capabili de a moșteni ab intestat, a dispune și a primi, cu orice titlu și în orice chip.

Calculatórea reacțiune, pe care revoluțiunea o ascundea în sinul ei, turnă după acesta apă în vinul idealismului, căci ea întreprinse să întemeieze iarăși dreptul ginților numai pe tractate internaționale. Art. 11 codul Napoleon dete sancțiune regimului de reciprocitate diplomatică.

La noi era un tărém mult mai roditor pentru idealurile timpului. Numai pericolul economic al invaziunii jidanilor îngreuna lucrul. Depărtarea tradițională a semiților de la moștile țării apărea în ochii tuturilor Románilor ca o necesitate neînlăturabilă, reclamtă de interesul conservării naționale.

Redactorii codului nostru civil întemeiaü dar drepturile străinilor, nu pe tractate internaționale, și pe *legea egală pentru toți*, dar cu această rezervă importantă: «afară de casurile unde legea ar fi hotărât alt-fel» (art. 11 codul civil).

Care erau aceste casuri? Facem abstracțiune mai întâi de izvoarele romane. Numai acele principii romane, care aü fost a nume reproduse în legile țării sau care aü fost consunțite prin obicei și jurisprudență, făceau parte din dreptul practic al țării. Lipsesce orice dovadă că prescripțiunea dreptului roman, după care străinii și cetățenii nu puteau să moștenescă unii de la alții, s'ar fi aplicat vre-odată la noi în țară. Se scie, de altă parte, că la Romani legatarul necapabil da a poseda sau dobândi lucrul legat, era în drept a cere *válórea* lucrului. *Sed si res aliena, cujus commercium legatarius non habet, ei, cui jus possidendi non est, per fideicommissum reliquatur, puto æstimationem deberi.* (Legea 40 Dig., De leg. I, 30).

Capitulațiunile coprindeau prima excepțiune la regula egalității de drepturi private între străini și naționali. Turcii nu aveau voie de a se așeza, de a face comerț, de a *cumpăra imobile* în țară.

Codul Caragea apoi opria căsătoria între cetățeni și cei de altă lege și îngăduia numai fețelor de rit creștinesc cumpărarea de moșii. Codul Callimach interdicea de asemenea Armenilor și Jidovilor de a pururea de a cumpăra moșii (§ 1430).

Legea din 20 August 1864 avea menirea să formuleze sintesa

acestor precedente legislative. Acastă lege dispunea : « Stréiniî, de ori-ce rit creștinesc, domiciliați în România, vor avea dreptul de a cumpăra proprietăți imobiliare, sub condițiune însă de a se supune la legile pământului, și numai pe cât timp și Româniî se vor bucura de asemenea drept în țara lor ».

Art. 7 al Constituțiunii din 1866, era antitipul politic al incapacității civile a străinilor. Numai străiniî de rituri creștine, se dicea în acest articol, pot dobândi împământenirea.

Veni apoi anul 1879 și nevoile externe ne siliau să revizuiam această dispozițiune a pactului nostru fundamental.

Deosebirea între semiți și străiniî de rit creștin era un spin în ochii diplomației europene. Nu romănea dar de cât să se interdică dobândirea de imobile rurale străinilor în general.

Prohibițiunea pronunțată numai în contra jidanilor suna rău la urechia guvernelor străine, cari, de alt-minteri, sunt așa de indulgente contra mișcării antisemitice în propria lor țară.

Art. 7 § V. revisuit al Constituțiunii, hotărâse :

« Numai româniî sau cei naturalisați români pot dobândi imobile rurale în România.

« Drepturile până acum câștigate sunt respectate.

« Convențiunile internaționale astă-și existente rămân în vigore cu toate clausele și termenile coprinsе într'insele ».

Trebuie să limităm înainte de toate câmpul dificultății; sunt puncte asupra cărora totă lumea trebuie să fie de acord.

Stréiniî pot avea, de exemplu, posesiunea unei moșii de ôre-ce drepturile dobândite rămân, după declararea expresă a legiuitorului, neatinsе, și de ôre-ce titlul usurpatorului de imobile rurale nu piere, cum vom vedea, de cât față cu vechiul proprietar sau cu creditorii și succesorii universalii săi particulari ai acestuia. Proprietățile rurale nu sunt dar scóse din comerciú pentru străini (*res quarum commercium quis non habet*).

Stréinul nu póte să dobândescă imobile rurale. Inseamnă că el e incapabil să dobândescă *jura in re* asupra unei moșii (servituți, ipoteci, etc.), sau că arendarea unui imobil rural către un străin e nulă ca făcută în fraudă legii? Nu. Stréinul are dreptul de a contracta. Numai contractele prin cari s'ar trece asupra-î un imobil rural, ar cădea sub prohibițiunea legii. Trebuie dar ca el să aibă dreptul de a stipula garanții accesorii. Prin contractul de locațiune, de altă parte, se dobândescе folosința iar nu proprietatea.

Dificultatea cea mare începe când este să deslegăm ghicitura care se resumă în întrebarea dacă Constituțiunea pronunță incapacitatea străinilor de a dobândi imobile rurale cu ori-ce titlu (universal sau particular) și în ori-ce chip; dacă actul făcut în contradicere cu prohibițiunea constituțională e nul sau neexistent; dacă o proprietate rurală dobândită legalmente de un străin de rit creștin sub legea din 1864, trece la moștenitorii nenaturalisați ai dobânditorului, sau dacă din contră, succesiunea străină se cuvine statului cu titlu de caducitate (deshérence).

Lăsăm la o parte tradițiunea.

Constituțiunea vorbesce de *dobândire* de imobile rurale, de ôre-ce

în legile noastre anterioare era vorba de *cumpărare* de moșii. Principiile dar moderne trebuie să ne indice drumul pe care avem să pășim.

Unii merg până a susține că legile noastre anterioare au *determinat și aplicat în special* prohibițiunea privitoare la dobândirea de imobile rurale, de orice-*ce* Constituțiunea enunță numai, în general, principiul abstract al prohibițiunii, așa că ar urma să aplicăm tot legea anterioară, legile generale posterioare nederogând la legile speciale anterioare¹⁾. Dar *ore așa să fie?*

Adevărul este, din contră, că o determinare și aplicare în special a prohibițiunii nu se găsește nici în vechia noastră legislațiune nici în Constituțiune. Codul Calimach opea pe jidani de a pururea de a cumpăra moșii de veci. Nici o altă sancțiune sau specificare nu era de zărit în această legiuire.

Nu alergăm nici la oraculul parlamentar ca să aflăm soluțiunea ghicitorei. S'a protestat adesea, observă un jurisconsult belgian, în sinul chiar al legislaturii în contra acestui chip vițios de interpretare, care consistă a pune o frasă sau un cuvânt pentru a se deduce înțelesul legii din opinii cu totul personale și câte-odată din erori²⁾. Câte-va cuvinte totuși pentru ilustrarea acestui adevăr. În primul proiect se dicea că străinii pot dobândi imobile rurale numai *prin moștenire ab intestat*. Proiectul posterior al guvernului coprindea: «Străinii nu vor putea dobândi, *sub verice titlu ar fi*, proprietăți rurale, etc». Expresiunea «sub orice titlu ar fi», dispăru în aprinderea luptei. Raportorul comisiunii delegaților dete asigurarea că această trunchiare a textului nu schimbă întru nimic esența sau spiritul proiectului guvernului. Documentele dar parlamentare se dărâmă unele pe altele. Nu poți deduce din ele nici o formulă precisă. Ultimul cuvânt al înțelepciunii parlamentare este spiritul subiectiv *qui flat unde vult*.

Dacă înlăturăm tradițiunea și discuțiunile parlametare, cestiunea trebuie rezolvată prin textele legii. Sunt două texte relative la materie: art. 7 citat al Constituțiunii, care pronunță în contra străinilor prohibițiunea dobândirii de imobile rurale, și art. 644 și 645 codul civil, care specifică chipurile de a dobândi.

Legea (art. 644 și 645 codul civil) enumără patru mijloce de a dobândi: 1) succesiunile ab intestat; 2) legatele; 3) convențiunile; 4) prescripțiunea. Cele-lalte două (ocupațiunea, tradițiunea) se referă la obiecte mișcătoare.

Vom examina condițiunea juridică a străinilor cu privire la fie-care din aceste patru chipuri deosebite de a dobândi.

I. *Succesiunile ab intestat.*

Prohibițiunea pronunțată în contra străinilor de art. 7 citat, ese din căile dreptului comun. Interpretarea dar trebuie să tindă a opri ori-ce depășire a textului legii. Excepțiunile au a fi restrinse în limitele legii.

1) P. T. Missir, *Dreptul de succesiune al străinilor la imobilele rurale în România*, pag. 117.

2) I. Guilery, *Commentaire législatif de la loi du 18 Mai 1873*, Introduction, III.

Generalitatea textului art. 7 § V al Constituțiunii nu e de cât aparentă.

Este, în adevăr, după glăsuirea art. 7 citat, interzisă străinilor, nu dobândirea de proprietăți în general, ci dobândirea de *imobile rurale* (singulare res). Moștenitorul universal câștigă patrimoniul defunctului în *universalitatea* sa, el reprezintă personalitatea lui *de cujus*, el nu e un *successor in singulas res*.

Moștenitorul revendicând succesiunea nu are să justifice de cât că e moștenitor. Obiectul dezbaterii este numai *calitatea* sa de moștenitor. O calitate nu poate să fie un drept real. Moștenitorul dobândește o universalitate de bunuri printr'un singur act juridic (recunoșterea calității sale de moștenitor) și nu are trebuință, pentru câștigarea bunurilor deosebite compunând universalitatea, de *acte de dobândire deosebite*. Câștigarea bunurilor particulare, din care se alcătuesc succesiunea, nu este de cât efectul, iar nu esența și coprinsul dreptului de moștenire¹⁾.

Acastă deosebire importantă reese și din următoarea considerațiune: Tradițiunea jocă la chipurile particulare de aquisitione un rol capital, căci ea singură strămută *posesiunea* lucrului (art. 1314 codul civil). Tradițiunea are dar o însemnătate mare în ceea ce privește dobândirea proprietății prin usucapiune, căci prescripțiunea aquisitivă e întemeiată pe posesiune. Moștenitorul universal, din contră, nu are trebuință de aprehensiune, de tradițiune, ca să dobândească posesiunea moștenirii. El se bucură de aceeași ocrotire de care se bucura răposatul, în virtutea sezinei sale, înainte chiar de a lua de fapt în stăpânire averea moștenită. Le mort saisis le viif²⁾.

Legea oprește dobândirea de *imobile rurale*. Moștenitorul nu succede în *universum jus*. Termenii legii lasă dar o îndoială și legile prohibitive și restrictive trebuiesc tălmăcite, în cas de dubiū, așa ca ele să se reapropie de dreptul comun.

II. Legatele.

În fața laconismului art. 7 citat al Constituțiunii, va fi util să expunem mai întâi, în puține cuvinte, care era asupra acestui punct starea legislațiunii romane.

Legatul unui lucru străin său al unui lucru pe care legatarul nu'l poate stăpâni său dobândi, nu era nul după principiile dreptului roman. Legatarul putea să cêră valoarea legatului. Voința testatorului era hotărâtoare în această privință. Testatorul putea să fie în asemenea cas — acesta era presupunerea — inspirat de intențiunea de a însărcina pe moștenitor să dea legatarului valoarea lucrului.³⁾

Codul Napoleon, departe de a sancționa aceste principii, pronunță o regulă diametralmente opusă teoriei romane: «Dacă testatorul a legat lucrul altuia, legatul va fi nul, fie că testatorul ar fi știut său nu că lucru 'i aparține» (art. 1021).

Acastă soluțiune, contrarie, se vede, tradițiunilor țării noastre, nu

1) Laurent, *Principes de droit civil français*, VII No. 83. Wächter, *Pandecten*, I, § 68, No. 3.

2) Aubry et Rau, VI, § 609, nota 14. Compar. Savigny, *Das Recht des Besitzes*, § 28, text și nota 3, și Unger, *Erbrecht*, § 40, nota 6.

3) Windscheid, *Pandecten*, III, 634, nota 7.

zimbria autorilor codului nostru civil, căci ei reinviară în art. 906 codul civil, maxima romană: «Când testatorul, știind, a dat legat lucrul altuia, însărcinatul cu acel legat e dator a da său lucrul în natură sau *valórea* lui din momentul morții testatorului».

Tradițiunea romană fiind pusă din nou pe tron, neapărat că trebuie să interpretăm art. 906 citat cu ajutorul textelor romane. Nu reconstruim noi ore acțiunea pauliană întrebuițând materialul ce ni'l oferă isvórele romane?

Art. 906 codul civil vorbește numai de legatul *lucrului altuia*. Trebuie însă să aplicăm, conform cu tradițiunea romană, aceeași regulă și legatului unui lucru pe care legatarul e incapabil a'l stăpâni sau dobândi. Principiile sunt aceleași.

III. Contractele.

Aquisițiunile cu titlu particular oferă, cu privire la cestiunea noastră, cel mai mare interes practic.

Legea din 1864 permitea străinilor de rit creștin aquisițiunea de moșii. Mulți străini deveniră, sub scutul acestei legi, proprietari de moșii prin cumpărare. Drepturile acestor cumpărători și drepturile moștenitorilor lor sunt în joc.

Art. 7 revisuit al Constituțiunii acordă apoi străinilor în general dreptul a dobândi împământenirea. Mulți străini câștigară sub stăpânirea acestei legi împământenirea și și însușiră prin cumpărare proprietăți rurale. Actele lor de cumpărare sunt fără îndoială neatacabile. Dar naturalizarea fiind numai *individuală*, se întreabă dacă moștenitorii lor *nenaturalizați* sunt sau nu capabili a stăpâni moșia cumpărată de autorul lor.

Care e dar sancțiunea prohibițiunii constituționale?

Art. 7 § V al Constituțiunei nu sancționează expres prohibițiunea ce o pronunță prin pedepsa nulității sau prin pedepsa că proprietatea rurală a străinului are a se confisca de stat.

Rămâne dar sancțiunea virtuală. Violarea prohibițiunii constituționale aduce cu sine nulitatea actelor prin care ea a fost infrintă.

Care este caracterul nulității și cine se poate prevala de densa.

Avem în fața noastră o nulitate de ordine publică, o nulitate absolută, prohibițiunea constituțională fiind fondată pe un interes general. Consequența este că ori-ce persoană *interesată* o poate invoca. Părțile contractante, succesorii și creditorii lor, iacă persoanele interesate care pot cere nulitatea actului. Un interes apreciabil în bani este măsura acțiunilor și a excepțiunilor. Un interes moral nu ajunge.

Statul dar nu are nici un titlu juridic pe care să pótă întemeia acțiunea în nulitate.

Quid în cas de morțe a cumpărătorului, care a câștigat o proprietate rurală legalmente sub legea din 1864 sau după art. 7 al Constituțiunii, care nu opresce pe Românii *naturalizați* să dobândescă imobile rurale, dar ai cărui moștenitori au rămas străini?

Moștenitorul de naționalitate străină se pune, presupunem, de fapt în stăpânirea moșiei ce o găsește în succesiune. El va fi dar, după părerea

ce o combatem, un posesor fără titlu, un usurpator, un *praedo*, un moștenitor aparent.

Statul avea-va el dreptul să revendice succesiunea de la dănsul? Moștenirea străină fi-va ea a statului cu titlu de caducitate (deshérence)?

Art. 7 citat nu ȳice că străinul nu e capabil a succede și a primi cu titlu gratuit.

Suntem dar iarăși reduși la sancțiunea virtuală, care, cum vom vedea, e de astă dată absolut neadmisibilă.

Ne putând să existe de cât o sancțiune virtuală, adică o sancțiune întemeiată pe voința tăcută a legiuitorului, trebuie să cercetăm care e motivul legii.

Tema repetită pe toate tonurile în sinul Constituantei, era că dreptul de proprietate rurală trebuie să fie un *drept politic*. Insemnează acesta că proprietatea rurală aparține în primul rând statului? Istoria dreptului învață fără îndoială contrariul.

Posesorul unui imobil avea altă dată, cum vedurăm mai sus, trebuința de o *investitură* dată în numele societății. Această investitură alodială făcu loc mai pe urmă investiturii feudale dată de senior sau de rege. Proprietatea era în aceste condițiuni un drept al rasei, un drept trecând de la o generațiune la alta, un drept moștenit, un drept politic.

Basa dreptului întreg de proprietate era dar și este încă în Englitera *dreptul ereditar*, cu exclusiunea testamentelor. Eficacitatea deplină a dreptului ereditar presupunea sezina cu bucurarea de fructe a răposatului. *Seisina facit stipitem*.

Investitura fiind un așezământ absolut străin tradițiunilor noastre și moștenirea ne având nici-odată la noi un caracter așa de absolut și exclusiv trebuie să vedem cum s'a modificat această proprietate feudală sub înriurirea principiilor romane, ca să avem o idee aproximativă despre dreptul politic de proprietate rurală, ce 'l avea în vedere legiuitorul nostru constituant.

Investitura formală dispăru în cele din urmă în Englitera. Trebuia prin urmare să se admită, pe lângă sezina feudală, și o luare în stăpânire a moștenirii cu de la sine putere (entry sau actual freehold). Un usurpator, un moștenitor aparent, putea acum să discute tărâmul moștenitorului adevărat. Un conflict analog se putea întempla între proprietatea ereditară și proprietatea câștigată pe altă cale (purchased), de exemplu prin cumpărare. De la edictul *Quia emptores* încôce se putea dobândi posesiunea imobiliară și prin cumpărare. După teoria sezinei era posibilă numai dobândirea *posesiunii* prin cumpărare, nu și a proprietății. Moștenitorul cumpărătorului putea să exercite acțiunea în revendicare în contra terțiilor; în contra vechiului proprietar însă el trebuia să sucumbe, căci acesta avea *jus majus*¹⁾.

Proprietatea rurală concepută ca drept politic, implică dar nu că statul are să culégă, cu exclusiunea ori-cărei alte persoane moșiile delăsate în România de un străin încetat din viață, testat sau netestat, ci că

1) *Gundermann, Besitz und Eigenthum in England*, pasim, pag. 159, 162, 464 - 467, 309 - 317.

vechiul proprietar, care avea această proprietate de la strămoșii săi, are un *jus majus* față cu cumpărătorul și moștenitorii acestuia.

Cu ce titlu, în adevăr, ar putea statul să revendice succesiunea? În virtutea dreptului fiscal de *alibinal* (d'aubaine)? Acest drept era și este absolut străin legislațiunii țării noastre. Nici textul legii, nici discuțiunile parlamentare nu lasă să se nască cea mai mică bănuială că se voia să se atribuiască statului un asemenea drept.

Statul n'ar putea să revendice succesiunea de la moștenitorul aparent de cât în calitatea sa de succesor neregulat (art. 680 codul civil).

Statul însă nu e chemat la succesiune de cât în lipsă de rude în gradul succesibil. Moștenitorii nenaturalizați ai cumpărătorului sunt ei excluși de la succesiunea în proprietățile rurale alcătuind averea lăsată de defunct?

Negativa e, după mine, certă.

Codul nostru civil (art. 11) nu face nici o deosebire între români și străini. Cu nimic nu se dovedesce că mărginirea dreptului de moștenire a străinilor era un vechi obicei, un drept nescris al țării. Legislațiunea noastră civilă n'a reprodus articolele 726 și 912 ale codului Napoleon, care pronunță în contra străinilor incapacitatea de a succede și a primi cu titlu gratuit¹⁾. Urméază că străinii, după legea noastră civilă, sunt capabili a succede, a dispune și a primi cu titlu gratuit.

Coprinde óre art. 7 § V al Constituțiunii o derogare la această regulă?

O derogare *textuală*, și derogarea la dreptul comun trebuie să fie expresă și formală, nu există.

În zadar s'ar dice că oprirea de a dobândi *implică* oprirea de a succede, de a dispune și primi cu titlu gratuit. Nu ne e permis să ajungem prin argumente și analogii la o concluziune contrarie principiilor generale.

Faptul chiar că trebuie să recurgem la art. 644 codul civil, ca să pénétrăm înțelesul prohibițiunii constituționale, dovedesce că lipsesce o derogare literală.

Și apoi, art. 644 este el așa de decisiv? Nu este el însuși o enigmă? Art. 644 coprinde o clasificare vițioasă. Principiile și alte texte positive ne silesc să-i restringem sfera de aplicațiune în materie de moștenire *ab intestat*, de legate, de usucapiune. Cum dar ar putea acest articol să comunice art. 7 § V al Constituțiunii sancțiunea formală ce 'i lipsesce, de óre-ce el singur dă loc la atâtea controverse și distingeri?

Și cu ce drept 'și-ar însuși statul proprietatea rurală a cumpărătorului încetat din viață, fără a înapoia cel puțin prețul plătit de cumpărător? Moștenirea *ab intestat* e regulată după *voința presupusă* a defunctului. Dacă dar se recunoște că legatarul (legatul e voința expresă a defunctului), care e incapabil a stăpâni sau dobândi lucrul legat, e în drept a cere *valórea* lucrului, consecvența cere neapărat să se admită că și moștenitorul *ab intestat*, care e incapabil a dobândi un lucru aparținând succesiunii, are dreptul să cêră *valórea* lucrului. Caducitatea rezultând din incapacitatea politică, nu e de cât o expropriare și expropriarea nu póte avea loc fără o dreptă și prealabilă despăgubire (art. 19 al Constituțiunii).

1) D. M. Zenide, *Despre capacitatea civilă a străinilor în România*, invocă, cu tóată deosebirea legislațiunilor, soluțiunea dată de jurisprudența franceză. Veđi pag. 29.

IV. *Usucapiunea.*

Prescripțiunea, ȳic unii, nu e o cauză de aqisițiune; ea e proba unei aqisițiuni anterioare; ea e presumpțiunea saũ constatarea, admisă de lege, fie a unei vîndări saũ donațiunii...

Alții, precum Marcadé, susțin, din contră, că usucapiunea e un chip de dobîndire. Dar, și dupě acestă ultimă pãrerē, usucapiunea e de drept natural și compete nu. numai strěinilor, dar și morților civilmente, cari sunt incapabili de a dobîndi cu orice chip ¹⁾.

Adevěrul este cã usucapiunea se întemeiază pe *posesiune*. Posesiunea însă e o proprietate *presumptivă*. Dreptul de posesiune s'a introdus pentru a se înlesni titularului dreptului dovedirea proprietății sale. Usurpatorul se folosește și el de acestă înlesnire, dar dreptul de posesiune servește în majoritatea casurilor adevěraților proprietari, cari, avěnd proprietatea lucrului de la strěmoși, nu sunt în stare să producă titluri formale de proprietate ²⁾.

Art. 7 citat nu opresce pe strěinii de a dobîndi *posesiunea* imobilelor rurale. Strěinii dar pot dobîndi imobile rurale prin usucapiune.

Incheiãm aci analiza art. 7 § V al Constituțiunii.

Prohibițiunea constituțională, redusă la acestă mėsură, pierde caracterul ei odios.

Statele nu se pot isola absolut; dar ele aũ dreptul și datoria să ocrotěscă asezămintele naționale de orice pericol. Belgia se ingrădesce în contra congregațiunilor religiöse, cari amenință viitorul acestei țări. De ce să nu ne fie permis și nouě să cãutãm să fim stăpãni pe Plevna năstră internă? Exproprierea Polonilor germani e la ordinea zilei. De ce dar se cere ca numai noi să rēmãnem cu brațele în sin față cu relele ce ne amenință sub colorea internaționalității?

Proprietatea rurală este, am putea ȳice, în tóte țările, un drept politic, în acest înțeles cã națiunile cele înaintate aũ o putere mare de a și asimila elementele strěine și cã aqisitorii de moși de naționalitate strěină sfirșesc toți prin a se identifica cu cauza națională.

Acest proces de asimilare e mult mai anevoios în societatea năstră, cãci el se lovesce aici de multe pēdicē. Statele cele mici nu sunt din nenorocire de cãt un obiect de exploatare pentru statele cele mari. Teoria germană cã puterea primězã dreptul, face pôte cã strěinii la noi nu aũ destulă iubire și devotament pentru țara lor adoptivă, și, de altă parte, cã naționali iritați cad într'un exclusivism excesiv.

Amestecul absolut neindreptătit al statelor occidentale în afacerile năstre interne va provoca, mē tem, în cele din urmă, o evoluțiune cãtre Rusia.

Ni se insinuézã să facem tóte concesiunile economice posibile, fãrã să cerem mai întai o garanție cã strěinii cari vor veni în țarã se vor absorbi în substanța națională, și nu vor fi ca astã-ȳi un stat în stat.

În dorul ce'l avem de a deveni Belgia, Orientului, să nu uitãm cã extremele se ating, și cã, greșind drumul, am putea lesne cãlca pe urmele Egiptului.

1) Marcadé, *De la prescription*, art. 2219, No. IV, pag. 6.

2) Ihering, *Der Grund des Besitzeschutzes*.

IV. Care este raportul între drepturile omului și principiile de ordine publică?

Sociabilitatea e puțin dezvoltată la sălbatici. Lipsind oameni superiori, nimeni nu 'și înfrinază pofta nemăsurată. Omul primitiv urâște ori-ce schimbare, ori-ce progres. Indivizii sunt toți egali, nici unul nu întrece pe cel-l'alt.

Sociabilitatea și individualitatea prind rădăcină abia când sorta armelor începe a zîmbi unei ginte cuceritoare, când eroul, care biruesce, inspiră tutulor admirațiune, când disciplina militară, ajutată de magie sau de religiune, vine și întărește puternic legămîntul social.

Ori-ce progres se rescumpără din nenorocire cu jertfe imense. Eroii ajung la strălucire și la putere pe socotela *maselor robite*. Toți trag folose mutuale, mulțumiri și plăceri mutuale din această stare de lucruri și nicăeri nu se vestese o tendință de rupere a friului social. Așezăminte bune ocrotesc comunitatea în contra pericolelor de tot felul, legi înțelepte 'i procură arme mai solide în lupta pentru existență. «Sfînta ordine, strigă poetul, fiică mîntuitoare a cerului! care ai adus de pe câmpii pe nesociabilul sălbatic, l'ai deprins cu obiceiuri mai blânde și ai țesut cel mai scump din legăminte, iubirea patriei!»

Credința dar corespundătoare cu această stare de tranzițiune este că individul, care se urcă la un nivel intelectual superior, merită singur numele de om, în opozițiune cu masele, cari servesc, ca boii plugului, intereselor progresului.

Eroii, preoții, filosofi, pășesc ca nise semi-đei pe pămînt. Virtuțile lor înalte îndulcesc jugul mulțimeii. Ei despăgubesc pe cei desmoșteniți prin o viață sfîntă, prin o activitate neobicinuită pentru binele obșteșc, prin o dărnicie extraordinară.

Dar moravurile se corup cu timpul. Succesorii eroilor scăpați de nevoile cari oțlesc caracterele, sunt oameni răi și vătămători. *Heroum filii noxae* Inițiativa individuală croită pe trupul semi-đeilor nu se cuvine epigonilor stricați. Motorul individual abătut, amenință existența societății. Individul degenerat își desmoștenese fără milă familia, el își bate joc de đei, el își risipește tot avutul și nu lasă nimic urmașilor săi, el își chinuesc neomenos sclavii.

Statul, ca depositar al tradițiunilor sfînte ale trecutului, intră atunci la mijloc. Ordinea publică se opune ordinei private. Legea hotărește că testatorul nu pôte să atingă legitima moștenitorilor rezervari, ea, sustrage cele sfînte (*sacra*) bunului plac al individului, ea pune pe risipitor sub curatelă, etc.

Istoria restrîngerii succesive a libertății individuale, istoria legilor restrictive și de ordine publică e lungă. Ea atinge punctul ei de culminațiune în compilațiunea justinianeă și în codificările moderne întemeiate pe cea romană.

În legislațiunea justinianeă se găsesc nu numai forme nenumărate, dar și urme neîndoelnice a imensei neîncrederei în organele ce le aplică, și multe perceptive cari tind a restrînge arbitrarul.

Viața romană în timpul împăraților e, în adevăr, cum observă un filosof german, un arbitrar imens și o slăbiciune internă extraordinară

un stat unde fie-care, sub numele de cetățean, nu e de cât un sclav, unde o adevărată ascultare nu domnesce. În împărat se înfățișază acest arbitrar, această slăbiciune, ca un despotism care se pune mai presus de lege (*princeps legibus solutus est*), la curte, în armată, în biurocrație, ca o răscolă continuă sub formă de conspirațiuni uricioase și tainice, în popor ca indiferentism pentru interesele cele mai înalte, dar în același timp ca lăcomie și sgârcenie în viața privată, din care cauză această perioadă tocmai are dreptul privat cel mai dezvoltat¹⁾.

Napoleonizii imitară schema imperială antică. Isbânda lor momentană dovedește că revoluțiunea cea mare a lăsat un gol, care s'a umplut de reacțiune.

Revoluțiunea a redeșteptat popóarele din somnul lor de mórte, a redat societății inițiativa, viața, libertatea, a scos-o din cercul turmelor de oi, din cercul vieței private, a recâștigat tótă cugetarea, tótă simțirea cetățenilor pentru activitatea politică; dar ea a împins din nenorocire spiritele în direcțiunea nouă a unei idei abstracte fără coprins real; ea nu s'a prezentat cu un plan hotărât pentru reorganizarea societății; ea n'a pășit pe urmele revoluțiunii engleze care, dărâmand cu o mână, a păstrat cu cea-laltă tradițiunea sfintă a *selfgovernmentului*, ea a respins întreg sistemul vechiului regim și nu l'a înlocuit cu nimic; profeții ei, în loc să deducă din planul de organizare a administrațiunii în Anglittera saú în America (din *selfgovernmentul* englez saú american) idei precise pentru rezidirea statului, s'aú mulțumit cu o Constituțiune abstractă, cu Constituțiunea imprumutată din Anglittera, care, separată de basa ei empirică (de *selfgovernment*), nu e de cât o umbră fără ființă.

Statul român a apucat, din nenorocire, aceeași cale falsă. Administrațiunea a rămas sub Constituțiune aceeași ca în trecut. Majoritatea parlamentară care o înriuresce are un caracter tot așa de schimbător și nestatornic ca ocârmuirile înainte și sub Regulament. Resultatul e o centralizare fără plan hotărât, fără sistem. Nici interesele statului, nici acele ale comunei și ale districtului, nu pot propăși sub ast-fel de condițiuni. Nicăeri o urmă de jurisprudență administrativă, de o judecată a cestiunilor de drept public după un sistem de principii precise. Deputații, senatorii sunt reprezentanții unei comune chaotisate, a unui stat embrionar. Oratorii parlamentari pun înainte când ideia de stat abstractă, care se învață la școlă, când ideia rău înțelesă, plâsmuită, a descentralisării, căci administrațiunii actuale îi lipsesce friul teoretic și consecunța, și nimeni nu póte scóte din analiza casurilor concrete de aplicațiune a dreptului administrativ și constituțional, ideia precisă a statului român, a descentralisării române. Demagogul vorbesce de majestatea statului, de autonomia comunală, de organizarea magistraturei, etc.; dá'i însă să deslege cea mai mică cestiune practică de amănunt, și el va sta cu gura închisă ca Tamino în opera lui Mozart.

Constituțiunea noastră care, ca și cea belgiană, își are origina-ei în Anglittera, nu va putea dar să prindă rădăcina la noi în țară, de cât dacă vom adăoga la zidirea noastră politică, care e lipsită de basă, *selfgovernmentul* englez saú american, care singur îi póte da un rézém. *Selfgovern-*

1) E. Gans, *Das Erhrecht in weltgeschichtlicher Entwicklung*, I, pag. 7-8.

mentul câștigă mereu tărâm până chiar și în Germania lacomă de cuceriri. Conțentiosul administrativ, ȃice R. Gneist, care se mișcă astă-ȃi pe tărâmul *favórel*, unde administraȃiunea de partid desvoltă înriurile ei demoralisătóre în alegeri, trebuie să trecă în mâinele unei jurisdicȃiunii electiv regulate, care să judece contestaȃiunile *dupě lege*, în audienȃ publică, cu facultatea pentru pãrȃi de a se apăra și a recurge la o instanȃ superióră. Controversele de drept public nu se vor decide atunci de puterea centrală, și *descentralisarea* doritã în forma ei potrivitã se va apropia de realizarea ei ¹⁾.

Ideele engleze se vor infiltra tot mai aděnc în societatea germană. Englezii vėd în energia cu care Germania a executat serviciul militar obligatoriu pentru toȃi, o pasiune soldătescã și o plecare deosebitã pentru nelibertate. Aceste concepȃiuni engleze se hrănesc continuu de asociaȃiunile pentru pace. Sã nu se dicã cã acésta este o credinȃ corespundětore cu situaȃiunea particulară a Angliterei, cu geografia sa, cu istoria Stuarȃilor sėi ²⁾. Credinȃ în posibilitatea îmbunătăȃirii naturii omenesci, în posibilitatea pãcii, a federaȃiunii lumei, a înfrãȃirii universale, e o necesitate psihologică, cãreia nu'i putem rezista, o apocalipsã a istoriei, în contrã cãreia regii și împěraȃii nu pot isbuti, o religie fãrã de care nu putem trãi. Ne apropiem încet de acésta stare de lucruri ideală, fãrã să avem póte perspectiva să o realizãm vre-odatã complet. Înșãși realizarea ei prin o aproximaȃiune infinită, ca în matematică, e póte exclusă. Ori-cum fie, înșși geologii ne proorocesc o omenire viitóre mai perfectă, și viaȃa nóstrã are trebuinȃ de un tip ideal ca să nu cadã în braȃele disperării pesimiste. Dacă n'ar exista un Dumnezeu, ȃice Voltaire, ar trebui să'l inventãm.

Raportul între drepturile omului și principiile de ordine publică nu e același în Anglita saũ în America și în Statele pseudo-constituȃionale. Ordinea publică și ordinea privată se acoperi în America. Vătėmarea dreptului public implicã în cele mai multe cazuri o vătėmare a dreptului privat. Se póte dar lãsa particularilor să se îngrijescã (acȃiunea populară) de a feri ordinea statului de ori-ce atingere. Cãlcarea unei legi de ordine publică (a unei legi constituȃionale, politice, administrative) implicã ea, din contrã, numai un pericol depãrtat, fãrã a vătėma imediat vre-un interes particular? Atunci se interesezã particularii să denunȃe abaterea, promiȃndu-li-se o parte a amendei la care se va osėndi autorul infracȃiunii. Așa se ocrotesc interesul societãȃii, fãrã a se restringe libertatea individuală. Drepturile omului nu se strimțezã în profitul sbirilor statului rãpitor. Multe rele însoȃesc póte selfgovernmentul american, dar sistemul de epitropisire aduce cu sine o nenorocire mult mai mare.

Nu'mi pot închipui o antitesă mai isbitóre de cãt aceea care rezultã din comparaȃia practicei anglo-americanilor cu practica franco-germană, care s'a înrãdėcinat și la noi.

Statul e la noi o ficȃiune care se opune individului. Popórele s'aũ desobiceuit a se ajuta singure și neîncrederea reciprocă slãbesce mult forȃa populară, realizarea binelui se aștėptã numai de la stat. Individul

1) Rudolf Gneist, *Rechtsstaat*, cap. XI.

2) R. Gneist, *Selfgovernment*, ediȃiunea III, § 91, pag. 533.

rămâne tot-d'a-una dedesupt în lupta cu statul. Statul are organele sale particulare pentru ocrotirea intereselor de ordine publică. Procurorul poate lucra din oficiu și în materie civilă în casurile anume prevădute de lege, anume pentru a cere nulitatea unei căsătorii în cas de bigamie (art. 166 codul civil) și în cazul prevădut de art. 182 codul civil, unde îi aparține chiar acțiunea civilă. Excepțiunile trebuiesc restrânse. Procurorul nu poate să intervină din oficiu de cât în ipotezele expres prevădute de lege. Incolo el nu are drept să facă opozițiune sau apel sau opunere la căsătorie. Precumpnirea statului nu se mărginesce aici. Procesele se judecă de legiști profesionali numiți de stat. Dreptul e prea complicat și e cu neputință să se încredințeze aplicarea lui elementelor populare. Formele sunt numeroase și complicate, și numai cu ajutorul unei lungi experiențe te poți familiarisa cu dăsele. Ideia de stat se pune înainte ca cea mai bună ocrotire a intereselor populare. Invasiunea individului în stat turburată toate condițiunile sociale. A ceea ce trebuie, este o voință disciplinată, un friu, o jurisprudență uniformă.

Activitatea judecătorească se înfățișează din acest punct de vedere ca o funcțiune logică, ca un silogism. Judecătorul nu are de cât rolul unui expert tehnic. Hotărârea e opera legii și nu a magistratului. Judecătorul dar nu trebuie să se depărteze de litera legii de cât în cazuri foarte rare. Cestiunile de drept se resolv *a priori* ca cestiunile de matematică. Nu trebuie lăsat la aprecierea judecătorilor să decidă care legi aparțin dreptului public, care dreptului privat. Magistratul nu are dreptul să nu anuleze un act sub cuvânt că partea care invocă nulitatea nu a suferit nici o vătămă, și că cea-laltă parte este de bună credință. Se admite contrariul numai în cas de rescisiune. *Minor non tanquam minor restituendus est sed tanquam laesus*. Autorii țermuresc și obligațiunea naturală, deosebind'o de nedefinibila datorie morală 1).

Teoria caută dar o definițiune precisă a ordinii publice și a bunelor moravuri. Ce se înțelege sub ordinea publică? Dicționarul Academiei franceze este de față care răspunde: Ordinea este întocmirea lucrurilor puse în rangul, la locul lor. Cuvântul «public» e sinonim cu cuvântul «social». Mi-aduc aminte de o definițiune analogă ce a stabilit'o St. Augustin: *Ordo est parium dispariumque rerum sua cuique loca distribuens dispositio*. Legea are a face mai cu sémă cu *persone*, nu cu lucruri. Ordinea publică, în înțelesul legii, este dar întocmirea *persónelor* în societate. Ce sunt însă bunele moravuri? Legile cari interesază bunele moravuri sunt acelea cari tind a face să se câștige obiceiuri pentru bine și de a împiedica să se contracteze obiceiuri pentru rău. Dar ce este bine, ce este rău? *Opiniunea publică* răspunde în fie-care epocă la această întrebare. Dar opiniunea publică șovăesce adesea și nu e sigură de judecata ei. Ingeniosele jocuri de cuvinte ale autorilor nu ne ofer dar un criteriū sigur. In ceea ce privesce limba, observă Etward B. Tylor, tipul civilizat s'a urcat puțin peste tipul sêlbatic.

Punctul de vedere *istoric* ne e mai de folos de cât logica, ca să explicăm ce este ordinea publică. O mulțime de legi prohibitive și impe-

1) *Obligatio naturalis* este aceea care ar fi primitoare de o execuțiune silită (precum datorie de joc), dacă legea n'ar statua contrariul, refusând acțiunea creditorului.

rative se edictară succesiv din cauza saŭ cu ocasiunea revendicărilor sociale. Părțile nu pot deroga la aceste legi. Călcarea lor e o atingere a ordinii publice.

Legea nu pôte să prevadă tôte casurile. De aceea se admite în general că nu se pôte deroga prin acte particulare la legile care interesază ordinea publică și bunele moravuri (art. 5 codul civil). *Pacla quae contra leges constitutionesque vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere, indubitali juris est* (L. 6, cod., *De pactis*).

Legile de ordine publică sunt acelea care înfrîneză abuzurile voinței individuale mărturisite de istorie. Particularii nu plătesc de bună voie și cu dragă inimă dările ce li se impun. Legile dar fiscale aparțin dreptului public. Darea fonciară e în sarcina proprietarului. Tocmela între proprietar și arendaș nu pôte deroga la lege. În timpuri de corupțiune morală se întemplă multe rele, cum ne învață istoria, căsătoriile se desfac ca cea mai mare ușurință, emanciparea copiilor e rezultatul unui pur capriciŭ, ginta pune din răsbunare sub curatelă pe membrii sêi pretinși nebuni saŭ risipitori. De aceea se prescriu certe forme pentru a se preintîmpina aceste abuzuri. Căsătoria dar nu se pôte anula prin un compromis. Emanciparea unui minor, interdicțiunea, nu se pot regula prin contract. Experiența dovedesce că o bună justiție nu se pôte garanta de cât prin o organizare judiciară riguroasă. Ordinea jurisdicțiunilor nu se pôte dar schimba prin învoirea părților. Tradițiunea istorică ne învață în fine că bunele moravuri se ocrotesc prin legi penale. Prostitutiunea s'a considerat în tôte timpurile ca un mare reŭ social. Tocmela dar, prin care o persoană ar promite a se prostituï pe sine, ar fi nulă, ca fondată pe o causă nelicită.

Legile *prohibitive* sunt de drept public. Art. 12 al codului italian înlătură în această privire ori-ce îndoială, căci el hotărâsce: «Neimpiedicat de dispozițiunile articolelor precedente, legile, actele și sentințele unei țări străine și *dispozițiunile și convențiunile private*, nu vor putea, în nici un caz, deroga la *legile prohibitive* ale Regatului, care privesc la persoane, la bunuri saŭ la acte, nici la legile cari se refer într'un chip ôre-care la ordinea publică saŭ la bunele moravuri».

Legile, care coprink sancțiunea formală a nulității, sunt legi de ordine publică. Legea se servescé și de alte vorbe de cât de expresiunea «nulitate» pentru a declara un act neputernic, anume «nevalabil», «neobligatoriŭ», «fără efect», «nu este permis», «nu pôte».

Cât pentru nulitățile concepute cu «nu pôte», este de observat că în cazul prevăduț de art. 611 codul civil, care dice că unul din vecini nu pôte face, *fără consimțimentul celui-alt*, feréstră saŭ deschidere într'un zid comun, nu este oprită stipulațiunea contrarie; că oprirea căsătoriei în anul văduviei (art. 210) nu e pusă sub sancțiunea nulității, că legea, care dispune că moștenitorul beneficiar nu pôte să instrîineze fără paza formelor legale, are înțelesul că moștenitorul beneficiar se privesce în cazul contrariŭ ca moștenitor pur și simplu.

Legile *imperative* interesază și ele ordinea publică. Numai defecțuositatea legii franceze privitoare la ipotecă, pe cari noi am imitat'o, ne silesce să deosebim formalitățile substanțiale de cele regulamentare.

Legiutorul italian evită această greșală. Art. 1998 al codului italian hotărâsce în adevér :

«Omisiunea în titlul constitutiv al creanței său în cele două borderouri ale vre-uneia din indicațiunile prescise, sau inesactitudinile coprinse într'insele, nu dau loc la nulitatea inscripțiunii de cât în cazul când ar fi incertitudine absolută asupra persoanei creditorului sau a debitorului, sau asupra aceleia a posesorului bunurilor grevate, când e necesar de a'l indica, sau asupra identității fie-căruia din bunuri, sau asupra țifrei creanței.

«In cas de alte omisiuni sau erori, se va putea ordona rectificarea după cererea și cu cheltueele creditorului».

Principiul dar este că legile imperative sunt ocrotite prin sancțiunea nulității, dacă legiuitorul n'a edictat o altă pedepsă. Legea cumulază câte-odată, este adevărat, nulitatea și o altă pedepsă (v. art. 173 și 175 codul civil). Acastă excepțiune confirmă regula în casurile neexceptate. Căsătoria făcută fără actul respectuos nu e nulă, căci legea prevede o altă sancțiune. Ofițerul de stat civil, care celebrează căsătoria, de și nu există actul respectuos cerut de lege, e pasibil de amendă (art. 140 codul civil). Actele de stat civil rămân valide, dacă stabilesc faptul de dovedit, cu tóte că nu s'a observat formele prescise, neobservarea formelor aducând cu sine o pedepsă pentru ofițerul de stat civil (art. 50 și 52 codul civil). Transcrierea în registrele de stat civil a căsătoriei în cazul prevădut de art. 170 codul Napoleon (art. 152 român), nu e cerută sub pedepsă de nulitate, execuțiunea acestui articol fiind asigurată în Franța prin o pedepsă prevădută în legile asupra înregistrării¹⁾. În legea noastră de timbru și înregistrare, lipsese această sancțiune. Art. 101 codul italian hotărâsce, în acord cu adevăratele principii: «Cetățénul care a contractat căsătorie în țară străină trebuie, în termen de trei luni după întórcerea sa în regat, să facă să o inscrie în registrele de stare civilă ale comunei unde el își va fi aședat reședința, sub pedepsă de o amendă care va putea fi urcată până la o sută libre».

Actele contrarii ordinii publice sunt câte-odată nu numai nule dar neexistente. Un act este neexistent când nu întrunesc condițiunile fără de cari el nu se póte concepe. Un act este neexistent dacă nu întrunesc elementele de fapt cerute de lege sau de natura lucrurilor și în lipsa cărora nu se póte pricepe existența sa. Așa, nu póte să existe o convențiune fără concursul consimțimentului părților, sau fără cauză, nici o vîndare fără lucru vîndut sau preț. Actele solemne (căsătoria, adopțiunea, deliberările consiliilor de familie, donațiunile, testamentele), sunt neexistente, dacă le lipsese forma prescisă *ad solemnitatem*. Nulitatea unui act neexistent nu trebuie să fie cerută. Actul neexistent nu dă loc la nici o acțiune. Părțile nu'l pot valida confirmându-l. Nici prescripțiunea nu'l póte valida. Dacă dăruitorul, testatorul, etc., nu pot confirma donațiunea sau testamentul, etc. nule în formă (art. 1168 cod. civil), moștenitorii lor să fie óre și ei opriți a face acesta? Art. 1167 codul civil hotărâsce că moștenitorii și reprezentanții donatorului au dreptul de a ratifica. Acastă dispozițiune coprinde ea o excepțiune, care nu se întinde pe calea analogiei? Jurisprudența și doctrina aplică teoria

1) Windscheid, Die Ungültigkeit der Rechtsgeschäfte nach dem code Napoleon, pagina 22.

art. 1167 citat și celor-l'alte acte solemne. D-l Laurent susține contrariul. Codul italian (art. 1311) aplică această teorie numai donațiunilor și *testamentelor*.

Procedura civilă a simplificat considerabilmente sistemul nulităților.

Un act de procedură se declară nul numai: 1) dacă actul e făcut de un magistrat sau ofițer judecătoresc necompetent; 2) dacă călcarea formei a cauzat părții care o invocă o vătămă, pe care nu o poate repara de cât anulând actul; 3) dacă nulitatea actului e formal pronunțată de lege (art. 735 proc. civilă).

Legea, care coprinde sancțiunea formală a nulității, interesează de sigur în gradul cel mai înalt ordinea publică. Judecătorul totuși o poate pronunța numai după cererea părții în favoarea căreia legea a admis-o sau care ar avea interes a o opune, *afară de cazul de lipsă* (v. art. 736 combinat cu art. 152 procedura civilă. Compar, art. 746 procedura geneveză).

Ministerul public poate invoca de oficiu o nulitate în toate casurile când este obligat de lege a lua concluziuni ca parte principală, adică în casurile speciale de ordine publică anume prevădute de lege (art. 736 procedura civilă, combinat cu art. 166 și 182 codul civil).

Procedura civilă se apropie în această materie mai mult de adevăratele principii de cât dreptul material. Timpul nostru tinde la simplificarea perfectă a legilor, a formelor, a procedurii.

Nu trebuie să exagerăm ideia de stat, să facem omagii unui formalism sec, să pornim de la presupunerea că inițiativa individuală e un principiu de anarhie.

Statul există pentru binele individului. Ce este gloria și mărirea statului, dacă lipsește fericirea individului?

Ideia de ordine împinsă la extrem față de nesupunerea, insubordinațiunea individului. Este o luptă pe viață și moarte între societate și stat. Tipul sălbatic declară războiul tipului civilizat.

Acastă confuziune generală s'ar rezolva în armonie numai dacă am înțarca societatea de la politica cea mare, care o ametește și o turbură, numai dacă legiștii noștri s'ar hotărâ să se ocupe, în concurs cu elementele populare, *mai cu sémă cu cestiunile de amănunt* în toate ramurile activității sociale.

Talentele, cari prisosesc la noi, ar avea să muncască mai mult pe această cale, dar ele ar lua în schimbul gloriei lor teatrale de astă-zi, care nu însemnăză nimic, gloria reală, de care se bucură întemeietorii libertăților unei țări.

Politica s'că ispitesce numai talentele mediocre. Este mult mai ușor să vorbești sau să scrii papagalesce despre politica cea mare europeană, despre însemnătatea diplomației, despre echilibrul european, de cât să rezolvi bine și exact una din multele dificultăți spinose ce le presintă practica.

Viitorul aparține individualismului. Omenirea perfectă nu va mai deosebi între ordinea publică și ordinea privată.

D-l Herbert Spencer, excelentul sociolog și naturalist, se exprimă precum urmază:

•Fără indoială, în cursul fazelor militante ale evoluțiunii sociale,

viața societăților, ca aceea a indivișilor, atârnă mult și mai cu sémă pôte de puterea lor ofensivă și defensivă și în cursul acestor fase societățile, al căror aparat regulator este cel mai centralizat, pot să se servescă cu cea mai mare eficacitate de acéstă putere și sunt ast-fel superiøre din punctul de vedere al *trebuișelor timpurare*. Aceste trebuișe totuși nu sunt de cât timpurare. Formațiunea de agregate sociale mai vaste, progresele industrialismului și scáderea militarismului, aduc cu sine încetul cu încetul o stare de lucruri unde viața societăților nu mai atârnă mai cu sémă de puterea lor ofensivă sau defensivă, ci cu deosebire de forțele cari le fac capabile de a se ține în picioare în mijlocul concurenței industriale. Ast-fel că, din punctul de vedere al acestor *trebuișe ullime*, societățile se ridică în proporțiunea evoluțiunii aparatului lor industrial și nu în proporțiune cu evoluțiunea militarismului. Tipul industrial e superior, de óre-ce el asigură mai bine prosperitatea *individului* de cât tipul militant ¹⁾. (*Dreptul*, 1886).

1) H. Spencer, *Sociologie*, II, Apendice.

Expulsarea străinilor și principiul naționalității în forma sa cea mai perfectă.

J'ai de la peine à croire qu'il fut désirable pour le monde entier de perdre toute couleur nationale, toute originalité de sentiments et d'esprit.... La nature, qui n'a pas voulu que deux feuilles se ressemblent, a mis encore plus de diversité dans les âmes; et l'imitation est une espèce de mort, puisqu'elle dépouille chacun de son existence naturelle.

De Staël, *Corinne*, Livre VII, Chap. I.

Păreră susținută de unii că raportul dintre state nu are în general nimic de comun cu principiul naționalității, pornesc mai mult de la considerațiunea de fapt că obiectul dreptului ginților e garantarea existenței statelor iar nu pregătirea disoluțiunii și a prefacerii lor, de cât de la principiile inerente raporturilor internaționale.

Experiența tuturilor timpurilor dovedescă că ideia naționalității premerge ideii internaționalității și faptele prezentului întăresc adevărul că rădăcina rivalităților dintre națiuni, nu se pôte smulge fără jertfe mari, pentru cari nu există încă destulă dispozițiune în lume.

În contra ideii legitimității acreditată după răsturnarea lui Napoleon I, se ridică principiul naționalității, care deduce principiile de urmat din voința popórelor și țintescă la regularea și prefacerea raporturilor dintre state, după comunitatea lor naturală. Grecia, Belgia, România, Serbia datoresc principiului naționalității renascerea și neatárnarea lor, Italia, Germania, unirea lor.

Pe scena istoriei se arată mai întâi societățile militante, pe cari nevoia le-a unit și din a căroră cooperățiune silită și milităresce organizată isvoresce o națiune unită, care vorbește aceeași limbă, are aceleași obiceiuri, se conduce de aceleași idealuri morale și religioase. Natura nu se servescă de un singur tip ca să atingă scopurile ei, diversitatea e o condițiune esențială a progresului, tot ce este natural este variat.

Națiunile, la început la cușite, se apropie cu timpúl unele de altele. Ideia că omul ca atare trebuie să se bucure de drepturi și nu numai cetățenul, idee care prețuesce mai mult de cât tóte triumfurile industriei, idee pe care justiția și necesitatea raporturilor internaționale ne-o impun, nu era cunoscută lumei antice. Trebuia să aparții unei ginte să fii *ingenuus*, ca să ai drepturi, să fii ocrotit. Cine se găsia în afară de ginte (*ex gens*) era fără drepturi: *extrarius est, qui extra focum, sacramentum, jusque sit*. Romanii admiteau că ómenii sunt născuți liberi, dar ei adăogau: *si cum gente aliqua neque amicitiam neque hospitium neque foedus amicitiae causa factum habemus, hi quidem hostes non sunt, quod autem ex*

nostro ad eos pervenerit, illoru fil et liber homo noster ab eis captus servus fil eorum. Idemque est, si ab illis ad nos aliquid perveniat (L. 5 § 2 *Dig*, 49, 15). Străinul dar era lipsit de drepturi și de ocrotire: se robea, se vindea ca rob, se ucidea, nu putea să dobândescă o proprietate, să încheie contracte, nu avea cunubiul, nu se bucura de drepturi ereditare. Străinii nu puteau dobândi o ocrotire de cât prin bună învoire: cei călători prin *hospicium*, cei rezidenți prin *patronat*. Această ocrotire era o ocrotire de curată îngăduință și nici cum generătoare de drepturi; dar ori-ce călcare a ocrotirei promise era biciuită de religione și de morală. *In officiis apud majores ita observatum est: primum tutelae, deinde hospiti, tum cognato, postea affini* (Gellius, V, 13, § 5).

Moravurile romane decădura cu timpul, relele însoțind comerțul lipsit de un sbor ideal (luxul nesănătos, vițiile, crimele) devenită din ce în ce mai periculoasă, corupțiunea, desfrul, anarhia nu mai aveau nici un hotar. Cesarii restatarniciră ordinea sdruncinată, realțară gloria și strălucirea Romei, dar, ireligiozitatea crescând, nu mai era posibilă reînțorcerea la simplitatea bărbătescă a strămoșilor. Luxul Romei imperiale (băile imense, coliseul, obeliscurile aduse din Egipt, gimnasticile, fontânele, propileele, templele, atelierile, apeducele, etc.) nu era în stare să înlocuiască libertatea pierdută, demnitatea jertfită, energia individuală înăbușită. Juvenal se plângea că cei avuți, în loc să protégă pe omenii de litere, se ruineză în fantasii costisitoare, zidesc vile și portice, cheltuesc averea lor cu femeii la modă sau întrețin la densii lei domesticiți, ca și când a hrăni pe un leu, ar costa mai puțin de cât a hrăni pe un poet. Marele satiric își bătea dar joc de acei cari au stabilit domiciliul lor pe o corabie, cari fac să fie sguduiți neîncetat de vântul nordului și al sudului, ca să aducă de foarte departe o marfă puturosă. Acusările se îndreptară fără cuvânt în contra comerțului împreunător și împăciuitoar de popóre și se aștepta un viitor mai bun de la izolarea națională și nu de la însănătoșirea atmosferei morale. Romanii dar, cari aveau de altminteri geniul dreptului și al legislațiunii, nu isbutiră nici-odată să descopere principiul prin sine însuși evident, că omul ca atare e liber, că omul fără deosebire de cetățean și străin are drepturi, cari se nasc cu densul.

Străinii nu erau într'o stare mai bună nici în vécul de mijloc. Străinul era fără drept și fără pace, neafându-se în comunitatea de drept și sub ocrotirea bărbaților liberi. Dar mărginirea acestei rigori sub înriurirea religiunii și a obiceiului ospitalității, nu putea să nu vie. Negustorii se așădară sub scutul regelui, puteau să învoce ajutorul-tribunalelor. Se promitea străinilor călători pacea și ocrotirea regelui și un salv-conduct (sauf-conduit). Insăși reședința durabilă a străinilor sub privigherea polițienescă nu era exclusă. Moștenirea unui străin aparținea stăpânului locului; dar Frideric II, împăratul Germaniei, desființă (1220) această regulă¹⁾. Vechea rigóre totuși se rearăță într'acesta că, ocrotirea fiind totul în acele timpuri, străinul, care nu făcea parte dintr'o comunitate ocrotitoare, atârna de bunul plac al stăpânului teritoriului.

Recunoscerea drepturilor omului, dărîmarea vechiului regim de ocro-

1) Străinii plăteau în unele părți ale Franciei o capitațiune (chevage) pentru ocrotirea regală, adesea chiar pentru autorizarea de a se căsători.

tire precarie, de favoarea revocabilă, e o anticipare ideală a revoluțiunii celei mari, produsul unui lung proces istoric.

Revoluțiunea n'a realizat idealul, dar ea ne-a silit să avem ochii pururea ațintiți asupra idealului. Ideia perfectibilității omenirii s'a înrădăcinat în consecvență adânc în inimile omenilor, a devenit un motor al sufletului și al geniului omenesc, a cărui activitate roditoare nu va înceta nici-odată.

Natură desdumnețită, dic pesimiștii, se supune ca o robă legii gravitațiunii și cugetarea lipsită de aci nainte de entusiasism, ne desguță de viață. Această concepțiune e falsă. Descoperirile cele mari în mecanică, progresul științelor exacte, departe de a resturna idealurile, le-a întărit, le-a inobilit.

Darwin și alți mari naturaliști hrănesc în adevăr o credință în Dumneșeu, care nu e mai puțin ardețore de cât aceea a primilor creștini. Irelișiositatea se încuibază pôte în păturile superioare, dar biserica și masele se sprijinesc reciproc, apărătorii drepturilor omului nu amuțesc, biserica și statul se întrec într'o nobilă emulațiune să îmbunătățescă sôrta omului celui mic, concepțiunea pesimistă că miseria multimii nu are alt leac de cât reducerea numărului copiilor, nu câștigă târâm, sociologii și economiștii (H. Spencer, Stuart Mill, Adolph Wagner, Henry George) fac din ce în ce mai evident adevărul că sôrta numărului celui mare se pôte esențial și durabil îndrepta, schimbându-se legile relative la renta pământului, și ideia că omul ca atare, fără deosebire de cetățean sau străin, e liber și are drepturi cari se nasc cu dânsul, apare în această atmosferă intelectuală ca o descoperire mai mare încă de cât aceea că pământul se mișcă în giurul sôrelui.

Ideia că drepturile străinilor trebuie să fie garantate ca acelea ale cetățenilor, a primit o sancțiune formală în art. 128 al Constituțiunii Belgiei, care hotărășce: «Ori-ce străin care se găseșce pe teritoriul Belgiei se bucură de protecțiunea acordată persônelor și bunurilor, sub reserva excepțiunilor stabilite de lege». Legiuitorul belgian a stabilit excepțiuni de la această regulă, prin legea din 17 Iulie 1865, modificată prin alte legi posteroare, și relativă la expulsarea străinilor și prin legea din 15 Martie 1874 asupra estradicțiunii delincuenților.

Așa se concepe lucrul în tôte statele civilizate, cari primesc pe străini pe teritoriul lor, le acordă libertatea cultului, libertatea individuală, chiar exercițiul meseriilor, sub reserva însă de a-i exclude în caz de bănuială ori-când, prin simplă măsură polițienescă.

Drepturile dar fundamentale sunt de o potrivă garantate și cetățenilor și străinilor, cu deosebire numai că garantarea concedată străinilor, are un caracter revocabil. Această disonanță în concertul națiunilor, e impusă de împregiurări și statele cele liberale se încercă a le acoperi, stabilind regimul excepțional în contra străinilor, numai pentru un timp hotărât, ca să arate printr'acesta că e vorba de o abatere de la rațiunea dreptului, causată prin necesitatea momentului. În Englitera și în Statele-Unite trebuie să mijlocescă o lege de decretat pentru un timp hotărât, pe temeiul căreia organele administrațiunii au a pronunța exclusiunea străinului, dacă există presupunerile așa numitului *alien act*.

Art. 11 al Constituțiunii nôstre, corespundător cu art. 128 al

pactului fundamental belgian, hotărăsece: «Toți străinii aflători pe pământul României se bucură de protecțiunea dată de legi persoanelor și averilor în general», fără să adauge (adaos care se găsește în art. 128 belgian): «sub rezerva excepțiunilor stabilite de lege». Reserva de care e vorba e totuși subînțelă, fiind necesară pentru garantarea siguranței interioare și exterioare a statului nostru, și dânsa fiind implicit recunoscută prin art. 7 al Constituțiunii, care restrânge regula coprinsă în art. 11.

Constituțiunea dar nu ne oprește să stabilim excepțiuni. Legea noastră asupra străinilor din 7 Aprilie 1881 reproduce legile excepționale belgiane, cu deosebire, între altele, că dânsa nu e mărginită la un timp determinat. Importă să studiam această lege, să precisăm însemnătatea fie-cărui articol coprins într'însa, să cercetăm dacă dânsa are trebuință de revisuire, să arătăm cari sunt lacunele de împlinit, adaosele de făcut.

Legea asupra străinilor tratăză de expulsarea străinilor ședători sau domiciliați în România. Înainte de a ne ocupa cu această materie, va fi pôte util să cunoșcem care este procedura de urmat față cu străinii din nou veniți în țară.

În trecut domnea în această privință în țară la noi reguli analoage cu acele urmate în statele occidentale. Străinul era fără drepturi în lipsă de o învoire deosebită sau de un tractat internațional. Acesta răsare, între altele, din tractatul din 1459 dintre Ștefan, Domn al Moldovei, și Casimir, regele Poloniei, tractat care stipulează: «că ori-ce negustori să pôtă trece prin țările Moldovei, să zăbovescă și să-și deslacă negoțurile lor, după ce vor fi plătit taxele cuviincioase».

Codul Calimach părăsește sistemul acesta, căci dânsul hotărăsece (§ 45): «Străinii se împărtaşesc de obsee de asemenea politicesci (civile) drituri ca și pământeni (adică ei pot câștiga prin neguțatorii, prin tocmele, dărui și altele, pot cere driturile lor prin judecată), afară numai dacă pentru câștigarea vre-unui drit cere trebuința ca să fie străinul în rindul pământenilor sau să fie de o credință, precum: la legiuita cumpărare de moși, la câștigare de cinuri și cele-l'alte».

Dreptul nostru astă-đi în vigóre menține această tradițiune națională, se depărtăză de tipul francez (v. art. 11 și 726 code Napoléon), pe care 'l'urmăză obicînuit, și declară că străinii se bucură în deobsce în România de aceleași drepturi civile de cari se bucură și Românii, afară de casurile unde legea ar fi hotărât alt-fel (art. 11 codul civil, conform art. 3 italian). Singura deosebire sub acest raport între dreptul nostru actual și vechiul drept este că art. 7 al Constituțiunii noastre revisuite oprește pe străini în general, fără deosebire de religiune, de a dobândi imobile rurale în România ¹⁾.

Străinul este admis a se bucura de tôte drepturile civile atribuite cetățenilor. Cetățenul român (țeranul) nu mai e lipit pământului ca în trecut, el își pôte schimba reședința, el se pôte așeđa ori-unde 'i convine mai bine ²⁾. Aceiași libertate de a se mișca, de a se așeđa unde 'l povă-

1) Această oprire există și astă-đi încă în unele state ale Americii de Nord. V. desbaterile Reichstagului german din primăvara anului 1883.

2) D-l Adolph Wagner, ilustrul socialist de catedră, arată inconvenientele ce însoțesc această libertate de mișcare (*Freizügigkeit*). Societatea lăsată la propria efini-

țuesce interesul său o are și străinul, care poate să intre nesupărat pe teritoriul nostru, să exercite liber comerțul (afară de acela de băuturi spirtose în sate) și ori-ce meserie, se bucură de libertatea cultului, de libertatea individuală, și poate dobândi domiciliul său real în țară.

Dar aceea ce se permite străinilor onești, se refuză cu drept cuvânt străinilor suspecti. Străinul din nou venit în țară e dator în termen de zece zile de la sosire să obțină o carte de liberă petrecere pentru timpul cât va arăta că voește să stea sau să călătorească prin țară (art. 6 Legea asupra străinilor). Biletul de liberă petrecere nu se poate libera de cât în virtutea unui pasport. Nu sunt ținuți a scote bilete de liberă petrecere călătorii a căror petrecere în țară are să fie mai scurtă de cât pe un termen de trei-șapte zile, în care caș învoirea de petrecere se constată prin visa pusă pe pasport. În comunele rurale și în târgurile unde nu sunt polițai, primarii sunt dator să expulzeze din comună pe ori-ce străin, care nu are un bilet de liberă petrecere sau pasport vizat sau care are un bilet al cărui termen a expirat. (V. art. 1, 3 alin. VIII, și 6 al Regulamentului din 31 Octombrie 1881 pentru bilete de liberă petrecere în România). Biletele de liberă petrecere se dau, dacă străinul din nou venit voește să se stabilească în țară, pe un termen scurt și așa calculat ca să se potă culege înainte de expirarea lui în țara al căreia supus e străinul lămuririle necesare asupra purtării sale și să se hotărască în cunoștință de cauză dacă trebuie să se admită așederea în țară a străinului sau dacă densus trebuie să fie recondus la hotar. Biletul de liberă petrecere se poate refusa străinului non-resident, care nu justifică că are mijloce îndestule de existență. Guvernul decide dacă străinul reșede, adică dacă densus are un aședământ în România.

Regulamentul din 31 Octombrie 1881 pentru bilete de liberă petrecere în România, ale căruia dispozițiuni s'au reprodus acum, s'au edictat în virtutea art. 6 al legii asupra străinilor din 7 Aprilie 1881, care ăice: «Un regulament de administrațiune publică va determina procedura de urmat pentru aplicațiunea practică a acesteia dispozițiuni» (adică a dispozițiunii privind biletele de liberă petrecere). După ce am luat cunoștință de coprinsul regulamentului care organizează procedura de urmat față cu străinii din nou veniți în țară, rămâne să ne ocupăm cu legea asupra străinilor, care prevede și regulează expulsarea străinilor ședători și domiciliati în țară.

Art. 1 al legii asupra străinilor hotărâse: «Străinul care și are domiciliul sau reședința sa în România, și care, prin purtarea sa, în timpul șederii sale în țară, ar compromite siguranța interioară sau exterioră a statului, sau ar turbura liniștea publică, sau ar lua parte la lucrări având de obiect răsturnarea ordinii politice sau sociale în țară

fiativă graviteză către orașele cele mari, orașele cele mici merg îndărăt, populațiunea rurală scade și întemeierea selfgovernmentului devine imposibilă. Răul trebuie combătut făcându-se un pas spre descentralizare prin căi de fer locale (numai statul poate să construească ast-fel de căi nerentabile, nu o societate cu acțiuni), prin schimbarea politiceii băncei statului, care să facă jertfe pentru realizarea unei reduceri de dobândi, prin perceperea de taxe de la cei cari vor să se strămute dintr'o comună într'alta. (*Allgemeine der theoretische Volkswirtschaftslehre, I. Theil, Grundlegung*, edit. 2, pag. 455—462).

său în străinătate, va putea fi constrâns de guvern de a se depărta din locul în care se află, său de a locui într'un loc anume determinat, său chiar de a părăsi țara».

Străinul dar se poate expulsa prin simplă măsură polițienescă, adică fără judecată penală. De ce nu se cere intervențiunea autorității judiciare? Recursul la tribunale nu se admite pentru că casurile de expulsare nu se pot prevedea toate de mai înainte și nu sunt primitoare de o formulare teoretică precisă. Oportunitatea unei măsuri excepționale de luat în contra unui străin o poate judeca exact numai guvernul, nu tribunalele. În raportul făcut la camera reprezentanților belgiani de d-l De Verière asupra legii din 7 Iulie 1865 se dice: «Este cu neputință a se lămuri toate împrejurările unde ordinea și liniștea obștească se pot găsi compromise. Faptele capătă adesea însemnătatea lor de la întâmplările în mijlocul cărora ele se sèvresesc; și prin aceea chiar că împrejurările se schimbă, că starea dinăuntru și din afară se înosce, cutare fapt poate să fie periculos astăzi, care nu va mai fi periculos mâine. Guvernul singur poate să apreteiască la fie-care oră ce cere interesul obștesc. «Intervențiunea tribunalelor, în loc să modereze efectul expulsării, ar înăspri-o, căci hotărârea penală ar înfiera pe străin, aceea ce nu face o simplă măsură polițienescă, și învaluirile de procedură ar cauza întârzieri vătămătoare și arestări preventive. Expulsiunea e o armă teribilă în mâna guvernului; dar răspunderea ministerială, moravurile, controlul presei vor opri, în limitele posibilului, abusiva aplicare a legii.

Expulsarea străinilor ședători său domiciliati în România se pronunță de consiliul de miniștri, cum hotărâsce art. 2 al legii asupra străinilor, iar expulsarea străinilor non-residenți de ministerul de interne (veți art. 8 al Regulamentului din 31 Octombrie 1881). Expulsarea se pronunță și în Belgia, după deosebirea casurilor, când prin simplă încheiere a guvernului, când prin decret regal. Dacă, după informările luate în țara de unde vine străinul, acesta de pe urmă s'a admis de guvern dar nu și-a fixat încă reședința în țară, guvernul, fără să aibă pentru acăsta trebuință de un decret regal, poate să'l silască a se depărta din locul unde se află, său de a locui într'un loc anume determinat (*internare*), său chiar de a părăsi țara. Tot așa se procedză și cu străinii cari reșed în Belgia, dar cari au fost osândiți pentru cerșire său vagabondagiū, dacă nu au dobândit un domiciliū de ajutor în Belgia său dacă nu există un tractat cu statul cărui aparține străinul pentru reintōrcerea cheltueleur de ajutor ce se fac pentru întreținerea săracilor. În cele-l'alte casuri străinul, care a fixat reședința sa în Belgia, nu poate să fie expulsat său pus sub privighiarea specială a poliției de cât în virtutea unui decret regal.

Isgonirea generală a străinilor ca represalie luată în contra unui alt stat în timp de pace e o măsură dură și arare-orī indreptățită). Dar expulsarea supușilor statului vrășmaș în timp de rēsboiū său în așteptarea unui rēsboiū nu e în opozițiune cu principiile dreptului giņților. Lipsa de consequență totuși în aplicarea ultimului principiu se vede din împrejurarea că isgonirea cu care Turcia a amenințat pe Greci în timpul

1) Guvernul austriaco-lombard a isgonit la 1856 pe toți Tessinenii (originarii din cantonul svitēran Tessin) din Milano, aceea ce a provocat legiuite protestări.

conflagrațiunii cretane (1868), nu fu cu acelaș spirit nepărtinitor judecată (acusările ploaū în contra Turcilor) ca expulsiunea executată în contra Nemților în timpul războiului franco-german (1870), care, după spusa cancelarului imperului german, era dură și crudă, dar nu contrariă dreptului ginților.

Trecem la cercetarea în parte a fie-cărui articol al legii asupra străinilor din 7 Aprilie 1781. Străinul care și are domiciliul său reședința sa în România, și care, prin purtarea sa, în timpul șederei sale în țară, ar compromite siguranța interioară sau exterioară a statului, sau ar turbura liniștea publică, sau ar lua parte la lucrări având de obiect resturnarea ordinii politice sau sociale în țară sau în străinătate, va putea fi constrins de guvern a se depărta din locul în care se află, sau de a locui într'un alt loc anume determinat (mutarea străinilor de la frontieră unde conspiră în contra statului vecin la un alt loc înăuntrul teritoriului se numește *internare*), sau chiar de a părăsi țara (art. 1). Numai purtarea actuală a străinului în România poate să motiveze expulsarea sa, nu și purtarea sa anterioară în străinătate, căci legea dice: «În timpul șederei sale în țară». Legea belgiană nu cunoșce această deosebire. Propunerea făcută de către secțiunea centrală a Camerei reprezentărilor în 1835 și 1868 de a se adăoga la cuvintele: *par sa conduite*, cuvintele: *en Belgique*, nu a fost admisă de Cameră ¹⁾. Nu se poate dar expulsa străinul resident în România, care a comis un delict politic în țară străină, pentru care el nu poate fi extrădat, dar care-l face totuși periculos statului vecin, nici străinul care e urmărit și pedepsit în străinătate pentru crime și delict, dând loc la extrădare, urmând a se aplica în cazul acesta, dacă este loc, tractatele relative la extrădarea delincentilor încheiate cu statele străine. Expulsiunea pe motiv de siguranță internă e admisibilă nu numai dacă străinul a comis un delict în contra siguranței interne a statului, dar și când densus e bănuit și periculos dintr'un alt punct de vedere, dacă nu are avere, dacă nu are o meserie, dacă e smintit, dacă a cerut în *fraudem legis* naturalizarea în România ca să scape de serviciul militar în țara sa. Intre motivele dând loc la expulsare relevante de lege, figurează și participarea «la lucrări având de obiect resturnarea ordinii politice sau sociale în țară sau în străinătate». Necesitatea acestei dispozițiuni sare la ochi. Dacă nihilisti și socialistii revoluționari ar găsi un asil în țară la noi, statele amenințate ar protesta, și siguranța exterioară a statului nostru ar fi compromisă. *Quid* în cazul unei coalițiuni a lucrătorilor (*grève*), tinzând la urcarea salariului sau la schimbarea celorlalte condițiuni ale tocmelii de muncă, coalițiune la care ar participa și un străin? Coalițiunile de acest fel nu sunt oprite de lege și nu au dar de obiect resturnarea ordinii sociale în țară. Nu se poate imputa lucrătorilor că sunt turburători ai liniștei publice, căci cine face us de dreptul său (art. 27 al Constituțiunii), nu comite o nedreptate.

Legea asupra străinilor e aplicabilă și străinilor autorizați în puterea unor tractate comerciale a călători și a resida în România. Expulsarea străinului e totuși exclusă în Belgia, în casurile următoare: 1) dacă străinul

1) V. I. I. Haus, *Principes généraux du droit pénal belge*, II, No. 761, text și nota 18.

a fost autorizat să stabilească domiciliul său în regat; 2) dacă străinul s'a căsătorit cu o femeie belgiană cu care are unul sau mai mulți copii născuți în Belgia, în timpul reședinței sale în țară; 3) dacă străinul a fost decorat cu Crucea de fer; și 4) dacă străinul născut în Belgia din un străin care reșede acolo, se găsește în termenul de opțiune de un an după majoritate, prevăzut în art. 9 al codului civil belgian. Legea noastră nu cunoște aceste excepțiuni, aceea ce e o lacună deplorabilă. Unele din excepțiunile de mai sus nu convin, o recunoștem, țării noastre. Autorizarea străinului de a stabili domiciliul său în țară e străină legii noastre. Autorizarea e cerută în Franța și în Belgia (art. 13 codul civil) din cauză că domiciliul se consideră acolo ca un preliminaru de naturalizare. Străinul pôte avea de altminteri domiciliul său real în Belgia și fără autorizarea guvernului. Nu aprobăm nici excepțiunea în favoarea persónelor decorate. Art. 8 al codului nostru civil, corespunzător cu art. 9 al codului civil belgian, e abrogat prin art. 7 al Constituțiunii revizuite din 1879. Dar cazul al patrulea și un alt cas, pe care 'l derivăm din situațiunea noastră deosebită, merită să fie recomandat legiuitorului nostru. Densul ar trebui să declare că legea asupra străinilor nu se aplică străinului care s'a căsătorit cu o româncă, de la care are copii născuți în România în timpul șederii sale în țară, nici Românilor din ori-ce stat, cari au lepădat protecțiunea străină (art. 9 al Constituțiunii).

Care este procedura de urmat după pronunțarea expulsării? Decisiunea consiliului de miniștri se notifică străinului pe cale administrativă (*par huissier* în Belgia), lăsându-i-se un termen de cel puțin o zi liberă. Decisiunea consiliului de miniștri nu trebuie să fie motivată (art. 2). Primind ordinul de expulsione, străinul trebuie să arate punctul de la fruntarii prin care voesce să treacă, și, în cazul acesta, i se remite și timpul cât are dreptul să se poprască în fie-care localitate până la frontieră. În cas de a contraveni la aceste dispozițiuni, străinul va fi condus afară din țară prin forța publică (art. 3). Formalitățile de mai sus sunt de rigóre și omisiunea lor dă loc la o acțiune în daune-interese. *Quid* în cazul când străinul a fost numai internat și a părăsit orașul său localitatea în care i s'a prescris anume să locuască? Guvernul pôte ordona expulsarea lui (art. 4).

Art. 5 al legii asupra străinilor prevede și regulază ipotesa următoare: Străinul expulsat se presupune a reintra în țară, adică dat afară pe ușe, reintră pe ferăstră. Legea vede într'acesta un delict, care atrage o pedepsă penală, după expirarea căreia străinul se reconduce din nou la frontieră.

Art. 5 citat sună ast-fel:

«Străinul care, în urma expulsării sale din țară, reintră pe teritoriul României, va fi arestat imediat și tradus pentru faptul acesta înaintea poliției corecționale, care 'l va condamna la închisóre corecțională de la cinci zile până la șese luni. După terminarea pedepsei, el va fi condus la frontieră prin forța publică, fără a mai avea dreptul să indice punctul prin care voesce să iasă din țară».

Străinul dar, care comite infracțiunea de care e vorba, va fi arestat. Legea corespunzătoare belgiană se exprimă alt-fel și dice că străinul expulsat, care reintră în țară, pôte să fie urmărit și condamnat la o închisóre

de cinci-spre-dece zile până la șese luni, după expirarea căreia el se reconduce la frontieră. Formularea deosebită a legii noastre are o însemnătate mult mai mică de cât s'ar crede la prima vedere.

Străinul expulsat care reintră în țară e prins în flagrant delict și e știut că în asemenea caz ori-care depositar al puterii publice, și chiar ori-ce persoană, sunt datorii a pune mâna pe prevenitul prins în flagrant delict, sau în casurile asemănate flagrantului delict, și a-l conduce dinaintea ministerului public, fără să fie trebuința de mandat de aducere (art. 108 proc. penală). Arestarea dar imediată a străinului care reintră în țară, poate avea loc și în Belgia.

Dar textul art. 5 citat nu e destul de clar și s'ar putea crede că arestarea ordonată e o arestare administrativă, că adică persoana arestată se primesce la casa de arest în virtutea unui simplu ordin administrativ, și nu se conduce, precum prescrie art. 108 proc. penală, înaintea ministerului public, care o pune la opră (art. 39 proc. penală), nu se trimite apoi înaintea judecătorului de instrucțiune, care o supune la interogatoriul și o poate libera, dacă cere cazul (art. 96 proc. penală).

Arestarea administrativă e oprită de art. 13 al Constituțiunii, care hotărăște că «nimeni nu poate fi arestat, afară de cazul de vină veghiată, de cât în puterea unui mandat judecătoresc motivat și care trebuie să-i fie notificat în momentul arestării sale sau cel mult în două-șeci și patru ore după arestațiune».

Administrațiunea are fără îndoială atribuțiuni a căror exercitare restringe momentan libertatea individuală. Pe fie-care și se arestează, fără mandat judecătoresc și fără judecată, evadații din închisori, desertorii și soldații retardatari, cerșetorii și letele publice, călătorii fără pasport și străinii.

Autoritatea administrativă (sub-prefecții și ajutorii lor, primarii și ajutorii lor, comisarii de poliție și polițaii, ofițerii și sub-ofițerii de dorobanți și de gendarmii) pot să facă arestări în profitul poliției judiciare (art. 46 și 47 procedura penală) și arestarea evadaților din închisori, a desertorilor, se face în aceste condițiuni.

Evadații din închisori sunt prinși în flagrant delict și arestarea lor se întemeiază pe hotărârea de condamnare care 'i isbesce. Desertăunea soldaților e în cele mai multe cazuri un flagrant delict. Legile administrative privitoare la cerșetorie, la poliția sanitară, la străini, la alienați, supun principiul libertății individuale la ore-și-cari marginiri, ce convine să cunoșcem.

Codul nostru penal nu consideră cerșetoria ca un delict (v. însă art. 274 codul penal frances). În Franța, condamnarea pentru cauză de cerșetorie, neatârnat de pedepsele corecționale pronunțate, aduce cu sine trimiterea condamnatului la depositul de cerșetorie prin simplă măsură administrativă. Condemnarea penală pentru cerșetorie e străină legii noastre. Regulamentul Organic prevede constrângerea la muncă a cerșetorilor și trimiterea lor de piano la depositul de cerșetorie. Câți cerșetori, fiind sdraveni, s'au obișnuit a trăi cu cerșetoria din cauza trândăviei lor, să fie siliți a munci ca să-și fie viața. Cerșetorii, ce sunt fără familii, se aședă în institut unde vor avea hrana și îmbrăcămintea lor de la stăpânire, etc. (v. art. 63, 64 și 65 Regulamentul organic al Valachiei, cap.

III, sect. I pentru cerșetori, pag. 357 și 358). Legea comunală pune în sarcina comunelor a îngriji de neputințioșii (infirmii) săi (v. legea comunală din 1874 art. 11 și legea comunală din 1887 art. 13, litera *a*), și întărește dar implicit dispozițiunile de mai sus ale Regulamentului Organic.

Poliția sanitară, menită a preîntâmpina năvălirea bôlelor contagioase și epidemiilor, aduce o altă piedică momentană libertății individuale, libertății locomoțiunii. Femeile prostituate se pot interna în spitale. În cas de epidemie se poate înființa un cordon sanitar (v. art. 125, 126 și 127 legea serviciului sanitar din 16 Iunie 1874). Comuna apoi are datoria să îngrijescă de alienații comunei (v. art. 13 citat litera *d* legea comunală din 1887). Primarul are puterea de a lua provisoriu măsurile necesare asupra alienaților, a căror stare ar putea compromite morala publică, siguranța persoanelor și păstrarea proprietăților (art. 71 No. 5 legea comunală din 1887). Ne lipsesc totuși o lege, ca cea franceză din 30 Iunie 1838 (art. 4), care să însărcineze pe prefecți, pe președinții de tribunale, pe procurorii și pe judecătorii de pace, să viziteze asilele publice și private de alienați.

Arestarea pe cale administrativă a străinului pentru a-l conduce la frontieră are, ca arestarea în casurile de mai sus, un caracter momentan. Art. 13 al Constituțiunii interzice arestările fără mandat judecătoresc, în în cas de urmărire judiciară. Arestările momentane operate de poliție nu sunt oprite ¹⁾.

Art. 5 al legii asupra străinilor prescrie că străinul expulsat, care a reintrat în România fără permisiunea guvernului, să fie imediat arestat și tradus pentru faptul acesta înaintea poliției corecționale. Este dar vorba de o arestare în profitul poliției judiciare, de o arestare care nu se poate opera de cât în puterea unui mandat judecătoresc ²⁾, sau, în cas de delict

1) *Thonissen. La constitution belge annotée*, No. 42, și *Faustin Hélie, Théorie du Code pénal*, edițiunea 4, No. 435, pag. 211—212.

2) Acastă măsură garantază, este adevărat, foarte puțin libertatea individuală. Judecătorul de instrucțiune decernă mandatul de arest, dar incolo el nu mai e supus la nici un control, aceea ce e o lacună deplorabilă. Afară de cazul de incompetență, nici un recurs nu e deschis inculpaților în contra mandatelor ce-l ating (art. 137 proc. penală). De aceea se cere cu drept cuvânt o garantare mai completă a libertății individuale (*habeas corpus*). Legea belgiană a îndestulat această cerință, organizând sistemul următor. După interogatoriul, judecătorul de instrucțiune poate să decerne un mandat de arestare, dacă faptul e posibil de o închisore corecțională de trei luni sau de o pedepsă mai grea (legea noastră nu cunoște această restricțiune). Dar în contra inculpatului resident în Belgia, nu se poate decerna mandatul de cât dacă interesul siguranței publice o cere (astă mărginire înțeleptă e și ea străină legii noastre). Dacă faptul atrage pedepșa muncel silnice de la 15—20 ani sau o pedepsă mai grea, inculpatul se poate lăsa în libertate numai după avisul conform al procurorului (arestarea e în toate casurile obligatorie după legea noastră dacă faptul atrage o pedepsă criminală). Mandatul trebuie să specificie motivul de ordine publică pe care e întemeiat. Mandatul cade de drept, dacă în cinci zile de la interogatoriul nu e confirmat de camera de consiliu asupra raportului judecătorului de instrucțiune și după ascultarea procurorului și a inculpatului (astă dispozițiune nu are un equivalent în legea noastră). Dacă inculpatul, interpelat anume despre acesta, dorește să fie asistat de un sfătător, se face mențiune despre acesta în interogatoriul (legea noastră ignorază această cautelă legislativă). Dacă camera de consiliu n'a statuat asupra prevențiunii într'o lună de la interogatoriul, inculpatul se pune în libertate și acesta nu se poate opri de cât dacă camera de consiliu declară în unanimitate și cu arătare de motive, după ascultarea procurorului, a inculpatului sau a sfătătorului său, că interesul public reclamă menținerea detențiunii (astă

flagrant, fără mandat de ori-cine, dar cu îndatorirea de a conduce pe persoana arestată imediat dinaintea procurorului, care decernă mandatul cu care se trimite inculpatul la casa de arest (art. 13 al Constituțiunii, art. 108 proc. penală). Ori-ce arestare prelungită și operată fără mandat judecătorec e o arestare arbitrară pedepsită de lege (v. art. 99 urm. și art. 272 urm. codul penal).

Tribunalul corecțional, hotărășce mai departe art. 5 citat, va condamna pe străinul care a reintrat în țară la înshisore corecțională de la cinci zile până la șese luni. Condamnarea de care e vorba aci este ea obligatorie? Tribunalul corecțional la care să trâmite afacerea nu are densusl altă putere de cât aceea de a urca sau de a scobori pedepsa în limitele scalei legale de la cinci zile până la șese luni? Sau 'i aparține, din contră, să apretuiască legalitatea actului de expulsare, să cerceteze dacă inculpatul e sau nu străin?

În principiul separațiunii puterilor (sanctiunea lui e coprinsă în art. 108 și urm. codul penal) vom găsi cheia pentru soluținea acestei dificultăți. Justiția e separată de administrațione. Călcarea de atribuțiuni din partea autorităților administrative și judecătorești cade sub rigorea legii penale. Dar cari sunt materiile date de lege administrațiunii, cari autorității judecătorești? Cam trebuie să țermurim sfera de acțiune a puterii judiciare și a celei administrative? Constituțiunea noastră ne lasă în acéstă privință fără călăuză.

Constituțiunea belgiană, din contră, nu a omis să stabilească raportul între administrațione și justiție. Art. 92 al pactului fundamental belgian hotărășce: «Contestările cari au de obiect drepturi civile, sunt exclusiv de resortul tribunalului». Art. 93 adaogă: «Contestările cari au de obiect drepturi politice sunt de resortul tribunalelor, afară de excepțiunile stabilite de lege». Art. 107 în fine consfințeșce principiul: «Curțile și tribunalele nu vor aplica decretale și regulamentele generale, provinciale și locale de cât întru cât densesle vor fi conforme cu legea». Din combinarea acestor texte reese lămurit că autoritatea judecătorească e în drept să nu aplice un act administrativ nelegal numai când e vorba de o contestare care nu e legalmente sustrasă jurisdicțiunii sale. Expulsarea străinilor e sustrasă jurisdicțiunii tribunalelor, căci ea e a administrațiunii. Urméază dar că tribunalele nu sunt indrituite să anuleze actul de expulsione sau să suspende execuțiunea lui. Actul de expulsione pôte însă să motiveze indirect o acțiune civilă sau o urmărire penală. Expulsarea operată fără paza formelor prescise de lege, adică neprecedată de notificarea încheiării consiliului de miniștri și de un termen de cel puțin doué-deci și patru de ore de la data încheierei, dă loc la o acțiune civilă în daune-interese. Reintrarea apoi în țară a străinului expulsat provócă în contră-i o urmărire penală. Acțiunea civilă în daune-interese și condamnarea penală sunt de resortul exclusiv al tribunalului. Conchidem dar că tribunalele sunt în

garanție, a libertății individuale lipsesce în legea noastră). Același chip de a proceda se reproduce din lună în lună. Inculpatul se pôte libera în tot cursul procedurii (numai cu dare de cautiune după legea noastră), după conclusiunile conforme ale procurorului, cu îndatorire pentru densusl de a se înfățișa, de câte ori acéstă va cere, la tôte actele de procedură. Punerea în libertate pôte fi cerută în ori-ce stare a causei, la tribunalul corecțional, la camera de aculare, la Curtea de apel.

drept să apretească legalitatea actului de expulsare, dacă străinul său guvernul îl invocă pentru a obține o condamnare civilă sau penală.

Constituțiunea noastră nu a reprodus articolele 92, 93 și 107 ale constituțiunii belgiane. Ce rezultă de aci? Consequența este că administrațiunea noastră e mai puțin mărginită de cât cea belgiană. Legea română atribuie în adevăr administrațiunii chiar judecarea unor contestații cari au de obiect drepturi civile (vezi art. 20 al legii de urmărire din 24 Martie 1877, care spune că contestațiile cari au de obiect arendi și alte venituri ale statului, au a se adresa la casierul general ¹⁾), unde, din contră, în Belgia, contestațiile cari au de obiect drepturi civile sunt de resortul exclusiv al tribunalelor. Dar să nu credem că administrațiunea noastră e a-tot-puternică. Resultă, din contră, din legea din 12 Iulie 1864, pentru împărțirea diferitelor atribuțiuni ale consiliului de stat desființat prin Constituțiune, că, în principiu, drepturile civile sunt de competența exclusivă a tribunalelor. Condamnările penale sunt și ele de resortul exclusiv al autorității judecătorești. Tribunalele dar au facultatea să apretească legalitatea actului de expulsare a unui străin, dacă străinul său guvernul îl invocă ca să obțină o condamnare civilă sau penală. Incolo actul de expulsare se sustrage jurisdicțiunii tribunalelor, cari nu au dreptul a-l anula sau a suspenda executarea lui. Principiul salutar al separațiunii puterilor nu permite să subordonăm nici puterea judecătorească administrațiunii, nici administrațiunea puterii judecătorești ²⁾.

Nu trebuie să confundăm dreptul de a se expulsa pe un străin cu dreptul de extradițiune, adică de a da pe un individ urmărit sau condamnat pentru un delict comis pe un teritoriū străin guvernului său, care'l reclamă. Națiunile 'și datoresc o asistență mutuală pentru reprimarea delictelor. Extraditiunea totuși nu e absolut obligatorie de cât când există tractate internaționale. Extraditiunea se acordă numai dacă se înfățișează în formă autentică o hotărâre de condamnare penală, sau o ordonanță de punere în prevențiune sau în acuzare, sau de un mandat de arest emanat de la autoritatea țării care'l reclamă. Străinul nu pōte fi extrădat de cât după ce se va fi judecat sau va fi suferit pedepsa pronunțată în contră-i pentru infracțiunea ce va fi săvârșit în țara unde s'a refugiat. Extrădarea e regulată în Belgia nu numai prin tractate dar și prin lege. Constituțiunea belgiană permite extrădarea străinilor, dacă densa e regu-

1) Lucrul e clar. Aștim cu tōte acestea ȗilnic cāntāndu-se o vecnică pomenire contențiosului administrativ presupus mort și îngropat.

2) Decisiunea casațiunii române, secțiunea II, din 9 Septembrie 1887, resolvă cestiunea în acest înțeles, dar în considerantele ei nici nu se pomenesc măcar principiul separațiunii puterilor. Amestecul administrațiunii se combate într'ēnsa, cu acești termeni energici: «că, a admite contrariul, ar fi a ridica ori-ce garanție justițiabililor, substituind în realitate puteril judecătorești în materie penală sau civilă puterea administrativă». Intr'un alt considerant se recunoște, și cu drept cuvēt, că «este de pozițiunile ei în această privire să pōtă fi atacate înaintea instanțelor judecătorești», fără însă a se respinge vătēmătorul amestec al justiției pe acest tērēm, cu aceiași energie cu care s'a stigmatizat călcarea atribuțiunilor din partea puteril administrative. Acest chip de a vedea e pōte exact, dar el e de natură a ne preveni în contra principiului separațiunii puterilor și a ne dispune favorabil numai pentru idealui omnipotențel tribunalelor.

lată prin anume lege (art. 128). Reserva unei legi excepționale nu e expres formulată în Constituțiunea noastră, dar ea rezultă implicit din combinarea art. 11 cu art. 7 al pactului nostru fundamental. Procedura de urmat e, după legea belgiană, cea următoare: Imediat după arestarea străinului în execuțiunea actelor trâmise de guvernul care reclamă extraditiunea, acte ce trebuie să i se înmâneze regulat, cererea de extradare se trâmite camerei de acuzare a Curții de apel în resortul căreia străinul a fost arestat. Camera de acuzare dă un avis motivat, care nu e primitor de recurs în casațiune, și asupra acestui avis ministrul de justiție statuiază definitiv. Extradarea nu are nici-odată loc în materie politică. Statele au grije a releva excluderea extradării pentru delictе politice în tractatele lor. Art. 7 al legii noastre asupra străinilor înlătură una din controversele cari s'au ivit asupra cestiunii ce trebuie să înțelegem sub delictе politice, statuând: «Nu va fi considerat ca delict politic, nici ca fapt conex al unui asemenea delict, atentatul în contra persôunii șefului unui stat străin, sau în contra membrilor familiei sale, când acest atentat constituie faptul de omucidere, de asasinat sau de otrăvire».

Nu mai străinii sunt supuși expulsațiunii sau extraditiunii, nici o dată naționali. În Franța s'a derogat la această regulă prin legea din 14 Martie 1872, care hotărâsce că «ori-ce asociațiune internațională care, sub ori-ce numire, și anume sub aceia de asociațiune internațională a lucrătorilor, va avea de scop de a ațîța la suspensiunea lucrului, la desființarea dreptului de proprietate, a familiei, a patriei, a religiunii sau a liberului exercițiu al cultului, va constitui, prin singurul fapt al existenței sale și al ramificațiunilor sale pe teritoriul francez, un atentat în contra păcei publice» (art. 1). Articolele 2—6 coprind sancțiunea penală. Condamnarea pronunțată pe baza art. 3 § 2 supune pe francezii la măsurile de poliție aplicabile străinilor. Excesele asociațiunii internaționale în timpul insurecțiunii comunei din Paris, au motivat această lege. Încercarea făcută de curând în Germania de a supune internării și expulsiunii pe socialiștii germani, a naufragiat.

Constituțiunea nu permite expulsarea Românilor (art. 13 și 14 ale Constituțiunii), dar dânsa nu oprește expulsarea israeliților pământeni, cari n'au dobândit încă naturalizarea. S'a susținut totuși că Constituțiunea noastră garantéză nerevocabil libertatea individuală israeliților pământeni întocmai ca Românilor. În sprijinirea acestei tese s'a invocat raționamentul următor: Legea, s'a dis, cunósce o categorie intermediară de supuși, cari nu sunt nici români nici străini. Legea comunală din 5 Aprilie 1874 (art. 24), care era în vigore în momentul revizuirii Constituțiunii, vorbește de *israeliți pământeni*. Regretatul V. Boerescu, în raportul său asupra proiectului de revizuire a art. 7 al Constituțiunii, relevă că israeliții pământeni nu sunt nici străini nici cetățeni, ci *supuși români*. Dovada dar este făcută că există o categorie intermediară de străini, cărora nu li se pôte aplica legea care autorisă expulsarea străinilor, de ôre-ce legea acesta nu vorbește de dânsii, și de ôre-ce legile excepționale nu pot să fie interpretate de cât în sens restrictiv.

Nu împărțăm chipul acesta de a vedea și părerea noastră este, din contră, că legea asupra străinilor e aplicabilă și israeliților pământeni cari n'au dobândit încă naturalizarea.

Israeliiții pământeni sunt supuși români în acest înțeles că dâșii nu au un statut personal și sunt dar supuși legilor țării unde reșed. Dâșii nu au un statut personal, de ôre-ce nu pot invoca încă naționalitatea română, care nu se pôte dobândi de cât prin naturalizare, nici o naționalitate străină. Faptul că dâșii au servit în armata română, nu-i face să aibă posesiunea de stat a calității de cetățean român. Legea de recutare din 21 Noembrie 1882 supune în adevăr serviciului militar și pe fiii de străini născuți în țară, de nu vor constata că au îndeplinit această obligațiune în altă țară (art. 2).

Nu este esactă nici susținerea că legea asupra străinilor n'ar fi declarând formal că se pot expulsa și israeliiții pământeni, adică persoane fără patrie, care reșed de mulți ani în țară. Legea de mai sus autorisă, din contră, expres, expulsarea nu numai a străinilor residentii, dar și a celor domiciliați. Străinul care și are domiciliul de origină în țară, s'a stabilit în țară fără spirit de întôrcere și nu se află acolo numai în trecăt și legea permite totuși isgonirea lui. Termenii dar clari ai legii dovedesc că se pot expulsa și străinii cari reșed de mulți ani în țară.

Legea nu cunósce o stare intermediară de străini. Constituțiunea garantéză drepturile fundamentale atât acele ale cetățenilor cât și acele ale străinilor, dar garanția acordată străinilor are un caracter revocabil, aceea ce resultă din combinarea art. 11 cu art. 7 al Constituțiunii. Constituțiunea deosibesce două categorii de persoane, românii (art. 5 urm.) și străinii (art. 11), și nu cunósce o stare intermediară¹⁾.

Nici așa numiții supuși *de facto* (*Schutzbefohlene*) nu constituiesc o categorie a parte de supuși, cărora nu li se pôte aplica legea asupra străinilor. Unele persoane sunt de drept supuse țării unde locuesc, dar de fapt supuse unei alte țări, care le ocrotesce. Dacă statul ocrotitor refuză ocrotirea saă dacă persoana ocrotită ese din legământul ei cu statul ocrotitor și nu se naturalizésă în altă parte, dâșna pôte dobândi naționalitatea română, cerënd naturalizarea conform cu art. 7 al Constituțiunii revizuite²⁾.

Am discutat până aci dreptul actual al străinilor, ocrotirea de care ei se bucură, excepțiunile la cari ei sunt supuși în statele europene și în special în România. Nu va strica să privim acum cestiunea sub specie *aeterni*, să cercetăm: care este raportul între ideia actuală de drept și drepturile omului, să deosebim principiul naționalității deligurat de principiul naționalității în forma sa cea mai perfectă. Națiunile cele mici și dar amenințate au interesul cel mai mare să vadă o dată domnind în lume principiile cele pure și nu dreptul celui mai tare, să vadă stabilindu-se unirea și frăția între națiuni, să vadă substituindu-se ficțiunilor tradiționale voința liberă a popórelor.

Noi ne fâlim că suntem țărani de la Dunăre și acesta tradă via noastră presimțire a adevărului, că sôrta națiunilor celor mici are o mare analogie cu sôrta țaranului.

Aceiași cauză împiedică pe amândouă de a face pasul de la libertatea

1) V. în înțelesul acesta decisiunea casațiunei române, secțiunea II, din 11 Ianuarie 1888. Motivarea acestei decisiuni e esactă, dar necompletă.

2) *Gareis, Allgemeines Staatsrecht*, în Macquardsen's Handbuch des öffentlichen Rechts, I Band, I Hallband, pag. 142.

abstractă, de la suveranitatea abstractă, la libertatea practică, pe care cetățenul dîlnic trebuie să 'și-o cucerescă, la suveranitatea reală, care presupune unire, răbdare, înțelepciune, sîricarea năravurilor. Amîndouă sunt la început simpli în morăvurile lor, aŭ puține trebuințe și dar o mare superioritate morală asupra celor lacomi și semeți; dar amîndouă, în loc să conserve această simplicitate bărbătească, în loc să fie și să rămână un stăvilar în contra corupțiunii, abdică în curînd originalitatea lor, pășesc pe calea imitațiunilor neînțelepte, rup friul moral care e singurul lor talisman, se nărăvesc rău.

Nici revoluțiunea, nici faptele de armă, nici focul de pae al entuziasmului demagogic, nu pôte să schimbe o stare de lucruri așa de nenorocită. Ce a folosit țaranului francez, care e stricat de și nu tocmai așa cum îl zugrăvesce Zola, revoluțiunea cea mare? Ce folos a tras Polonia cădută în corupțiune, de la armata sa cea glorioasă? Spiritul de jertfire a făcut loc spiritului de trafic și cu punga în mână poți câștiga mercenari dar nu luptători sfinți pentru o cauză mare. *Point d'argent, point de Suisses.*

Națiunile dar cele mici, a căroră existență și propășire atîrnă de la biruința idealurilor democratice, trebuie să pună cauza lor sub scutul de diamant al principiilor morale, să facă să se vadă în toate faptele lor urmele celei mai rigurose conștiințe de datorie, să-și îndrepteze toate silințele lor numai către obiecte utile și nobile, să se inspire de maxime conforme cu drepturile omului, să se scole energie în contra imoralității, sub orî-ce formă s'ar ivi ea, să țină piept răpitorilor de țări, să prefere mai bine să piară de cât să plece capul sub un jug infam. *Frangi, non flecti!*

Principiul naționalității va fi o dată, nu mă îndoesc de acesta, un principiu fundamental al dreptului ginților. Părerea care domnesce astăzi este că principiul naționalității e un principiu dîrimător de ordine, că dreptul ginților are de obiect garantarea existenței statelor, iar nu pregătirea disoluțiunii și prefacerii lor. Dar s'aŭ ridicat glasuri foarte autorizate în contra acestei păreri, și această mică opozițiune va isbui în curînd, ajutată de înțelepciunea națiunilor celor mici, să răstörne erorile domnitoare. Mohl cere un puternic simț național și îndestularea lui pe sîma chiar a stabilității tractatelor internaționale și cu riscul consecuențelor celor mai vătămătoare. Bluntschli recomandă formarea statelor pe baza principiului naționalității, de și nu pînă acolo pînă unde se întinde limba națională. Rolin Jacquemyns recunoșce dreptul popórelor trunchiate de a invoca principiul naționalității, pentru a întinde hotarele lor¹⁾. (*Dreptul*, 1888).

1) Mohl, *Die Nationalitätsfrage*. II, 333 și urm.; Bluntschli, *Die nationale Staatenbildung*, pag. 6 și urm.; Rolin Jacquemyns; *Revue de droit international*, VI, 150 și urm.

Corporațiunile. — Școala romană și cea germană. — Societățile comerciale străine, cari n'au un scaun în România, nu sunt supuse la nici o formalitate și pot contracta și sta în judecată în România. — Același principiu se aplică și corporațiilor străine? — Un stat străin poate sau nu să fie judecat de tribunalele române? — Teoria d-lui de Martens în afacerea Zappa.

Școala romană (*Savigny, Puchta, etc.*) și închipuiesc ideia corporațiilor cu totul alt-fel de cât școala germană (*Beseler, Gierke, etc.*). Învață în adevăr școala romană că numai *comunele și statul* au o existență firască și neapărată, iar corporațiile publice sau private înființate de particulari, o existență meșteșugită și întâmplătoare, *ne putând exista dacă statul nu le dă o anume personificațiune ideală, care face că averea corporațiunii se cuvine de aci înainte subiectului ideal și nu tovarășilor individuali, cu urmarea neapărată că, desființându-se corporațiunea, averea ei trece asupra statului, ca bonum vacans*¹⁾.

D-l Gr. G. Păucescu, distinsul și stimatul meu amic, s'a împotrivit de mult în contra acestei teorii nepotrivită cu spiritul Constituțiunii noastre. Asociațiunile, dice d-sa, sunt libere, conștiința e liberă, învățămîntul e liber! Constituțiunea noastră, care consfințește aceste drepturi, e departe de a spune că nu e de cât un singur învățător: statul, un singur binefăcător: statul, un singur îngrijitor de biserică: statul. Unde statul face tot, e natural, e neapărat că guvernul să poată tot: cine e servitorul tuturilor, e domnul tuturilor (v. «*Dreptul*» pe 1872, No. 15, pag. 8).

Școala franco-germană nemeresce prin urmare mai bine spiritul timpului nostru. Ori-ce corporațiune, învață ea, și nu numai statul, e o ființă firască și neapărată, adică născută din *instinctul de asociațiune al omului*, care face că existența omenescă *individuală* e esențial nedespărțită de existența omenescă *colectivă*, ori-ce corporațiune fiind ast-fel produsul voinței individuale și colective al omului, decurgînd adică din *personalitatea omului*, din legile naturii omenesci combinate cu legile istoriei, și nu din un ucas al statului, care are numai dreptul de priveghere.

Unde însă, lămuresce aceiași școală, *statul și comunele, etc.* au menirea să întemeze buna orânduélă și siguranța publică, lucru pentru care dome-

1) V. *Savigny, System des römischen Rechtes*, II, § 87 urm. *Puchta, Pandecten* § 28. Averea *fundatiunilor* se cuvine, după acești autori, de asemenea subiectului ideal. Vom mărgini acum cercetarea numai la corporațiuni din cauza asemănării lor cu societățile comerciale.

niul public e și trebuie să fie scos din comerț pentru particulari, corporațiunile înființate de particulari servesc, din contră, numai unor scopuri culturale sau comerciale, și se bucură, așa fiind în puterea legilor și a obiceiului, de o deplină autonomie, există adică prin a-tot-puternicie privată, fără amestecul statului, și alcătuiesc, numai față cu cei de al treilea, o persoană ideală deosebită de persoană tovarășilor, cari deci împart între dânsii averea corporațiunii desființate, care nu se cuvine statului ca bonum vacans 1).

Vedem ast-fel, de la început chiar, că școala romană dă precăderea a-tot-puterniciei statului, regulării administrative, rigorei neînduplecate în contra anarhiei nedeslipită după părerea ei de individualism împotrivor tradițiunii istorice, iar școala germană inițiativei individuale, a-tot-puterniciei particularilor, caracterelor și originalităților individuale aflate după socotința ei numai într'o atmosferă de deplină libertate, sprijinindu-se întru acesta pe exemplul Engliterei și Statelor-Unite, unde voința individuală a marilor cugetători anglo-americani nu e în război cu voința colectivă a nămului anglo-american, unde inițiativa particularilor și corporațiilor neatârinate de stat, au făcut minuni 2).

1) Gierke, *Genossenschaftsrecht*, I, pg. 1005 urm. și *Juristische Personen in Holtzendorffs Rechtslexikon*, t. II, *Bluntschli, Deutsches Privatrecht*, § 142, *Accola, Droit civil*, I, pag. 16 și 554. *Windscheid*, de și adversar al școlii germane, recunoște totuși că sunt persoane naturale corporațiunile, fiind produsul puterii firești a instinctelor omenești, (*Pandecten*, I, § 49, nota 2 și § 59 nota 1. Compar. *Renaud, Das Recht der Actiengesellschaften*, § 10, pag. 142 urm. și *Unger, System des österreichischen allgemeinen Privatrechtes*, I, pag. 330—332 nota 12) *Ihering* se apropie și mai mult de școala germană, învăță adică că averea corporațiunii este a tovarășilor și nu a subiectului ideal. Care însă sunt destinarii unei fundațiuni? Sunt, răspunde *Ihering*, persoanele care pot reclama folosința averii fundațiunii, adică persoanele anume arătate în actul de fundațiune, ca având drept la folosința averii fundațiunii. Nu poate să fie însă nici vorbă de un drept de reclamațiune, când actul de fundațiune întrebuițează termenul generic «saracii, bolnavii, etc.», totul fiind atunci lăsat la aprecierea administrațiunii. (*Ihering, Geist des römischen Rechtes*, III, pag. 345 V. însă *C. G. Dissescu* «Revista Ateneului român» No. 3, pag. 222). Corporațiunile și fundațiunile alcătuiesc, după *Ihering*, numai față cu cei de al treilea, o persoană ideală deosebită de persoană destinatarilor. În Austria (§ 26, cf. § 15 *Calimach*) corporațiunile funcționează fără o anume recunoșcere legală (*Unger*, op. cit., I, pag. 339), o tălmăcire pe care *Unger* o combate sub cuvânt că societățile comerciale n'ar fi corporațiuni, ceea însă ce nu este adevărat, precum a recunoscut-o însuși *Unger*, mărturisindu'și greșala în *Kritische Übersicht*, tom. VI, pag. 108 urm. (app. *Renaud*, op. cit., § 19, pag. 144, text și nota 3). După art. 719 al codului federal șvțeran, asupra obligațiilor, e treaba legislațiunii cantonale se hotărăscă condițiunile sub cari se poate da unei tovarășii calitatea și forma juridică a unei corporațiuni (v. art. 719 codul federal și *Blummer, Handbuch des schweizerischen Bundesstaatsrechts*, § 9, pag. 410. V. însă *C. G. Dissescu* care citează articolele 716 și 717 codul federal, privitor la o altă ordine de idei).

2) Insuși *Adolph Wagner*, apostolul socialismului de stat, recunoște că falsă e teoria a tot-puterniciei statului («*Lehrbuch der politischen Oeconomie*, I, § 163, text și nota 7). Technica modernă (telegraful, poștele, căile ferate) măresc de sigur precumpănirea statului, dar această precumpănire nu trebuie nici-odată să năbușescă inițiativa individuală: descentralizarea, selfgovernmentul (op. cit. I, § 163 text și nota 9). Iar d-l G. P. Petrescu, («*Studii asupra persoanelor morale, etc.*» pag. 9) învăță din contră: «Și eu mărturisesc că împărtășesc și am împărtășit tot-d'auna, și încă de mult, această opinie că statul, în definitiv, sub deosebite forme, necesită, etc. va ajunge să absorbă totul, în toate țările; dar iarăși, în toate țările nu se poate face alt-fel... și trebuie să recunoștem statului acest drept esorbitant, care nu se mai poate tăgădui de nimeni».

Însuși *Laurent* recunoșce temeinicia acestei păreri, adaugă însă că în Statele-Uinite domnesce *protestantismul*, care e aliatul statului, care primește suveranitatea laică, care nu tinde a se pune mai presus de lege, pe când, din contră, în Belgia, mulțumită învățămîntului încorporat în folosul bisericii romano-catolice, societatea trecea în secolul XVIII de Beotie a Europei ¹⁾, lucru pentru care marele juriconsult belgian, care dă în general precădere *individualismului* înaintea statului (*v. Droit civil français* I, No. 134), învață din contră, că persoanele juridice nu pot să existe de cât în puterea unei anume legi reclamată de dreptul social belgian și că persoanele juridice străine n'au drepturi în Belgia, de ore ce le lipsesece o asemenea recunoșcere (op. cit., I, No. 307).

Curtea de casațiune belgiană, prinsă de farmecul acestei teorii

1) *Laurent, Avant-Projet*, II, art. 531, No. 10, 11 și 13. Acastă ordine de idei de la care pornind *Laurent*, alergă la toate sofismele putincioase ca să infrinzeze persoanele juridice, e, am țis în *Dreptul* No. 4, pe 1885, străină obiceiurilor și interesele noastre bine înțelese. Inriurit de tradițiunea clasică, la care totă lumea se închina pe vremea aceea, am susținut, este adevărat, în *Dreptul*, pe 1874 No. 76 (sunt două-șee de ani de atunci!) că o asociațiune nu pôte căpăta calitatea și forma juridică a unei corporațiuni, numai prin simpla voință a particularilor, statul singur putënd să'l recunoască calitatea și forma de corporațiune, dar am revenit asupra acestei păreri în articolul meu: «Așezămintele de utilitate publică instituite de particulari», din *Dreptul*, pe 1885, No. 83 și 84, unde am țis, între altele: «După art. 654 și 808 codul civil, copilul *concept* e considerat că există. Nu s'ar putea țice că persóna juridică trăiesce în consciința de drept a poporului cu mult înainte de a fi recunoscută prin o anume lege?... Așezămintul înființat de particulari există prin urmare, dacă statul, *fle chiar după mórtea testatorului*, 'l întăresce ca persóna juridică». Unii fac chiar absolut abstracțiune de nevoia unei întăriri din partea statului, întemeindu-se pe cuvintele următoare: Statul și corporațiunile în general decurg din *personalitatea omului*, sunt deci persoane naturale avënd aceleași drepturi ca ómenii. Keese și din art. 376 al Regulamentului organic al Valachiei că averea închinată de particulari pentru învățătura publică e administrată de *epitropiele orânduite prin diată*, adică de organele administrațiune create de particulari prin *autonomia lor privată*, și nu de organele statului. Vechiul drept francez cere anume și categorice pentru înființarea persoanelor juridice recunoșcerea statului (*Accolas, Droit civil*, III, pag. 369 text și nota 1), iar vechiul drept roman regulator al capacității persoanelor juridice e contradicțor (*v. articolul meu din Dreptul*, pe 1885, No. 4). Decisiunea Curții din Bucuresci, secțiunea I, din 29 Octombrie 1893, hotărâsce că templul coral israelit din Bucuresci, există prin *autonomie privată*. Iar d-l Dim. Alexandresco deosebice: *corporațiunile* se pot înființa numai prin o anume lege, iar *fondățiunile* și prin simpla autonomie privată (*Dreptul civil român*, I, pag. 126 nota 2 și pag. 127 nota 2, o deosebire pe care nici o rațiune temeinică nu o îndreptătesce. Teoria lui *Arndts* (*Pandecten* § 46 text și nota 3), pe care se sprijinesce d-l Alexandresco, e respinsă de toți autorii (*v. Puchta, Pandecten*, § 23 text și nota, *n* și autorii citați aici). Am admite mai de grabă că corporațiunile pot exista prin autonomia privată, iar fondățiunile nu. Codul comercial în adevăr îngăduie înființarea prin autonomie privată a societăților comerciale, care trec drept corporațiuni față cu cei de al treilea (art. 78 com. comb. 91 codul comercial), dar prescrie pentru înființarea societății anonime, care e o personificațiune de capitaluri, necesitatea *autorisării tribunalului* (art. 138 codul comercial). D-l C. G. Discescu se rostesc în acastă privință foarte bine ast-fel: «de aceea chiar *Van Heuvel*, n privința fondățiunilor cere intervențiunea statului. Și în adevăr, asociațiunile (corporațiunile) pot avea o existență naturală, dar fundațiunile nu...» (*Cursul de drept public român*, III, pag. 1021, nota. Compar și *Emil Sachs, Die revision des belgischen Handelsrechtes*, pag. 93—94). Său admitem prin urmare teoria romană și atunci toate persoanele juridice fără deosebire au nevoie de recunoșcerea statului, său admitem teoria contrară, și atunci toate persoanele juridice, fără deosebire, se pot înființa prin *autonomia privată*.

apărată cu o dialectică strălucită de fire de a acoperi patima în contra congregațiilor religioase, care vorbesc dintr'ensă, și-o însușește, o pune în practică, o răspândește, punând înainte în hotărârea ei din 8 Februarie 1849, principiul suveranității teritoriale ca singur domnitor în această materie: «attendu que la puissance publique de Belgique est seule capable d'apprécier, au point de vue de l'ordre public et des intérêts belges, si une société anonyme est utile ou dangereuse».

După părerea noastră, inchee *Laurent, doctrina pe care jurisprudența belgiană a consfințit-o aici pentru societățile anonime, trebuie să primescă aplicațiunea ei la toate persoanele juridice, pentru că este acieasă rațiune*¹⁾, o părere dreaptă, care ne va fi de mare folos în cursul cercetării noastre. Persoanele juridice sunt, în adevăr, cum lămurește *Laurent*, sau toate necesare, sau toate meșteșugite; nu putem să deosebim unele care ar fi așa, altele care ar fi alt-fel. Legea prin urmare sau jurisprudența, în tăcerea legii, care hotărăsește ceva despre una, înțelege negreșit să hotărască acelaș lucru despre toate.

Pe când, așa dar, în Franța, o persoană juridică străină poate contracta și dobândi, destul numai să fie legal recunoscută în țara unde e domiciliată, în Belgia, din contra, după hotărârea de mai sus din 8 Februarie 1849 a Curții înalte belgiane, persoanele juridice domiciliante în țară străină sunt lăsate la bunul plac a partidului politic momentan domnitor care, după cum îi vine la socotelă, după cum industria națională țipă sau nu în contra concurenței străine, îi respinge sau îi încuviințează recunoșterea cerută, îi îngăduie sau nu se facă operațiuni în Belgia, făcând ast-fel din *dreptul social belgian*, în numele căruia se îndepărtază persoanele juridice străine, un fel de *drept la osul de ros* în folosul unora sau altora.

O națiune însă, care lovesce ast-fel în alta, e la rândul ei lovită. Franța, vedând că societățile sale anonime sunt prigonite în Belgia (era vorba în hotărârea casațiunii belgiane de mai sus de o societate anonimă franceză) și-a răsbunat asupra societăților anonime belgiane, și bomba s'a spart ast-fel în capul acestor de pe urmă. Nevoit a fost prin urmare legiuitorul belgian să îndrepte răul cauzat prin jurisprudența belgiană, să facă legea din 1855, care recunoște societăților comerciale franceze capacitatea de drept în Belgia, apoi tractatul cu Englitera din 13 Noembrie 1862 și în fine legea din 18 Maiu 1873.

Legea belgiană din 18 Maiu 1873, înlăturând pe față teoria de mai sus a lui *Laurent*, hotărăsește ritos (art. 128): «Les sociétés anonymes et les autres associations commerciales, industrielles ou financières constituées et ayant leur siège en pays étranger pourront faire leurs opérations et ester en justice en Belgique». După această lege deci capacitatea de drept și de fapt a persoanelor juridice străine se judecă după legea locului domiciliului lor. O dată recunoscute după această lege, ele nu mai au nevoie de o anume recunoștere legală în Belgia.

Așa fiind, e vădit lucru că, după art. 128 belgian citat, societățile comerciale străine, cari n'au un scaun în Belgia, cari adică fac numai din când în când operațiuni întemplantore acolo, nu sunt supuse la nici

1) *Laurent*, op. cit., I, No. 309 in medio. Contra: *Merlin ap. Laurent*, I, No. 307 și *Ber Internat. Privatrecht* I, p. 305, No. 105.

o mărginire sau formalitate și pot, fără privire la reciprocitate, contracta, dobândi, sta în judecată în Belgia. Aș adică un statut personal, fiind persoane tot așa de neapărate ca însuși omenii. Interesul belgian bine înțeles reclamă măsuri ocrotitoare numai în contra societăților străine, cari au un scaun în Belgia, măsuri care s'au luat prin art. 129 și 130 a legii de mai sus.

Cere în adevăr legea belgiană de la însăși societățile naționale chezășii neapărate în interesul ocrotirii cetățenilor belgiani, chezășii cari necerându-se de la societățile comerciale străine, urmarea ar fi că aceste societăți s'ar bucura de mai multe drepturi în Belgia de cât societățile belgiane, aceea ce ar fi foarte ciudat, lucru pentru care art. 130 cit. hotărăște: «Les articles relatifs à la publication des actes et bilans et l'art. 66 sont applicables aux sociétés étrangères qui fonderont en Belgique une succursale ou un siège quelconque d'opération. Les personnes préposées à la gestion de l'établissement belge sont soumises à la même responsabilité que si elles géraient une société belge».

Quid când societățile comerciale constituite în țară străină ar avea chiar scaunul lor principal în Belgia? Art. 129 belgian răspunde: «Toute société dont le principal établissement est en Belgique est soumise à la loi belge, bien que l'acte constitutif ait été passé en pays étranger». Trece deci drept societăți belgiane și sunt supuse în toate privirile legii belgiane societățile domiciliata de fapt și în realitate în Belgia, cu toate că ar fi constituite aiurea și actul constitutiv ar prevedea un alt domiciliu. Are loc aici, și-a dîs legiuitorul belgian, același principiu care se aplică pentru dreptul soților; nu locul, unde s'a încheiat contractul de căsătorie, ci acela, unde soții și aședă domiciliul, e hotărâtor ¹⁾.

Aceste dîse, și tîrîm pentru cercetarea noastră ast-lel pregătît, vom lămuri mai la vale următoarele trei puncte, cari ne interesează mai de aproape: 1) Care e cu privire la societățile comerciale constituite în țară străină sistemul legii noastre? 2) Articolele 237 urm. a codului nostru comercial regulătoare a drepturilor acestor societăți se aplică și corporațiilor? 3) Statele, ca persoanele în general, sunt supuse jurisdicțiunii tribunalelor? Vom răspunde în puține cuvinte, pe rînd, la aceste trei întrebări.

1) *Emil Sachs*, op. cit., pag. 202. Compar. *Aubry et Rau Droit, civil français*, I, §. 31, pag. 107, text și nota 66. Unii susțin că art. 239 c. com. român care consideră societățile, al căror principal așezămînt e în România, ca societăți străine, dacă au fost constituite în țară străină, e mai logic de cât art. 129 belg. și art. 230 ital., de ore ce respectă principiul «locus regit actum», naționalitatea unei societăți urmînd a se regula după legea locului unde ea s'a constituit. În bună logică, însă, întîmpinî *Bar (Internat. Privatrecht*, edit. a 2-a, I, No. 104 nota), se pîte vorbi numai de domiciliul, iar nu de naționalitatea unei corporațiuni sau societăți, pentru cuvîntul simplu că persoanele juridice, după natura lucrurilor chiar, n'au un stat civil sau politic, n'au drepturi sau datorii politice de familie, etc. Nu este apoi, ori-care ar fi părerea noastră asupra acestei chestiuni, o contradicere de a hotărî, cum face art. 239 cit. că o societate, care e în toate privirile supusă legii române, este a se considera totuși ca societate străină?

I.

Care e cu privire la societățile comerciale constituite în țară străină sistemul legii noastre?

O societate comercială străină poate să contracteze neîmpiedecat în România prin corespondență sau prin o reprezentanță momentană și întâmplătoare. Reese lucrul acesta limpede și lămurit din articolele 237 urm. codul comercial. Invoese în adevăr aceste articole societăților comerciale străine să-și așeze un scaun sau o reprezentanță *slatornică* în România numai *sub condițiunea păzirei unor anume formalități*; deci înțeleg, că aceste societăți pot contracta în România fără nici o mărginire prin o reprezentanță *momentană și întâmplătoare*.

Nu numai persoanele fizice străine, dar însăși societățile comerciale străine, trebuie să se bucure, în adevăr, în deobșcă în România de aceleași drepturi civile de cari se bucură și românii (art. 11 codul civil; cf. art. 11 Const.), căci se poate apăra România în dea-juns în contra pericolelor reeșind de aci prin oprirea dobândirii de nemșcătoare rurale și prin măsurii regulătoare a scanului acelor societăți, aceea ce și face legea noastră comercială, hotărând în art. 247 că societățile străine nu pot dobândi alte drepturi de cât acele recunoscute străinilor prin legi (art. 7 Const.); și prescriind formalități privitoare la societățile străine, cari au un scaun în România.

Art. 238 codul comercial orânduiesce în adevăr :

«Societățile legal constituite în țară străină, cari își stabilesc în România un *sediū secundar* sau o *reprezentanță*, sunt supuse la dispozițiunile prezentului codice în ce privește *depunerea și transcripțiunea, așizarea și publicațiunea actului* constitutiv, a statutelor, a actelor cari *aduc schimbări la unul sau la altul din dișele acte și a bilanșurilor*; ele sunt datore încă să *publice* în formele prevădute de această lege, *numele persoanelor care dirig sau administreză aceste sediuri*, sau care represintă în ori-ce mod societatea în țară»¹⁾.

Datore, e, cum vedem, societatea comercială străină, care și așeză un *scaun secundar* în România, să îndeplinescă, întocmai ca o societate română, articolele din legea română privitoare la *publicarea* actului constitutiv, a statutelor și a actelor de gestiune socială, pe când, de altă parte, dēnsa *volnică* rămâne să-și *păstreze statutele ei, fie ele ori-cât de nepotrivate cu cerințele legii române, destul numai să întrunescă*

1) Dacă societățile sunt alt-fel de cât cele prevădute în art. 77 (adică alt-fel de cât în nume colectiv, în comandită simplă, prin acțiun), adaoă același art 238, ele vor fi supuse la îndeplinirea formalităților prescise pentru depunerea și publicarea actului constitutiv și a statutelor *societăților prin acțiun*, și le sunt aplicabile toate dispozițiunile prezentei secțiunī relative la aceleși societăți. În zadar prin urmare societățile prin acțiunī engleze ar susține că scaunul lor în România caută să fie regulat de art. 238 și 239, iar nu de art. 244 codul comercial român, sub cuvēt că societățile prin acțiunī engleze sunt alt fel de cât cele prevădute în art. 77 român, căci art. 238 le supune ritos formalităților prescise pentru societățile prin acțiunī. De altminteri, netăgăduit este că societățile prin acțiunī engleze, în deosebire de societățile prin acțiun române, se constituiesc sau așa că toți membrii ei răspund solid r cu totă averea lor de datorile societății, sau așa că ei răspund numai până la un maximum. sau așa că ei răspund numai cu acțiile lor, aceea ce are loc când cel de pe urmă cuvēt al firme este «limited». V. *Renaud*, op. cit., p. 37.

condițiunile cerute de legea ei personală sau națională, care rămâne ast-fel respectată cu sfințenie, chezășia prescrisă de art. 238 cit. fiind cerută de o potrivă și de la societățile române.

Art. 239 codul comercial hotărăște apoi:

«Societățile cari, de și constituite în țară străină au însă în România *sediul și obiectul principal al întreprinderii lor*, vor fi supuse *chiar pentru forma și validitatea actului lor constitutiv*, de și încheiat în străinătate, la toate dispozițiunile prezentului codice, rămânând sapuse și la îndeplinirea prescripțiunilor secțiunii de față pentru a putea funcționa în țară»¹⁾.

O societate comercială așa dar care, de și constituită în țară străină, are însă în România *scaunul și obiectul de căpetenie al negoțului ei*, în deosebire de o societate străină, care are numai un *scaun secundar* în România, nu e supusă numai la formalitatea *publicării* actului constitutiv, etc., conform cu legea română, ci e încă supusă legii române *chiar pentru forma și validitatea actului ei constitutiv*, în acest înțeles, de exemplu, că, dacă legea română cere un act scris, va fi fără tarie actul verbal, puțin importă că legea țării, unde s'a constituit societatea, se mulțumesc cu un act verbal²⁾.

Până aci nu se deosibesc legea noastră de legea italiană, cel puțin în ceea ce privește *societatea în nume colectiv și în comandită simplă*. Nu introduce o deosebire nici art. 242 codul comercial, care supune societățile străine aceluiași imposite, la cari sunt supuse societățile române de aceeași natură. Legalizarea autorităților consulare române cerută de art. 243, răspunde dreptului comun. Excepțional e numai art. 237 (v. și art 240) care stabilește cerința *reciprocității*³⁾ și art. 241

1) Artic. 239, în deosebire de art. 230 ital. nu ține că o asemenea societate este a se considera ca societate *națională*. Deosebirea acesta totuși e nerelevantă în ceea-ce privește societățile în nume colectiv și în comandită simplă, care sunt supuse sub codul nostru (art 238 și 239) la aceleași formalități ca sub codul italian. Are prin urmare numai *societatea anonimă* un mare interes de a trece drept societate națională, pentru a putea scăpa ast-fel de rigorea art. 244 urm. codul comercial. Însăși societatea anonimă însă e, adevărul căutând, națională sau străină după cum e sau nu *domiciliată* în România. Reese, în adevăr, din art. 244 că o societate anonimă străină și poate așeza numai *scaunul ei secundar* în România. I-ar respinge prin urmare guvernul român autorizarea cerută, dacă n'ar dovedi că are scaunul ei principal în străinătate. Ordonanța imperială austriacă din 29 Noembrie 1865, hotărăște de asemenea că nu se poate da unei societăți anonime străine autorizarea de a-și așeza un scaun secundar în Austria, dacă nu dovedește mai întâi că are în țara în care s'a constituit obiectul principal al întreprinderii ei (cf. §§ 210—217 codul comercial unghuresc).

2) V. *Vidari Corso di diritto commerciale*, I, No 586. Adaogă autorul exemplul când legea națională cere pentru societatea anonimă subscrierea întregului capital social, iar legea unde s'a constituit societatea nu. Nu se poate însă cere, susțin unii, la o societate anonimă plata unei cote a capitalului social, pe care legea națională o cere de la societățile naționale (v. *Bar*, op. cit., No. 106, pagina 303, text și nota 24 și autorii citai aici: *Vavasseur, Lefèvre, Lyon-Caen*).

3) Negoțul internațional apropie popoarele unele de altele, face să fim ca acasă la noi în toate țările, aceea-ce e de mare folos pentru fie-care țară, folos care se știrbește prin condițiunea reciprocității. Înțelegem să ne răsunăm în contra unui stat, care în *practică* tratăză rău pe naționali noștri; de ce însă să respingem pe străini, sub cuvânt că legile, iar nu practica, în statul lor e vrășmașa străinilor? *Retorsiuinea* are un bun înțeles, reciprocitatea nu (v. *Bar*, op. cit., I, No. 97). De aceea și înlătură art. 11 al codului nostru civil sistemul reciprocității.

glăsuito: «Guvernul va putea, ori de câte ori va găsi cu cale, a revisui operațiunile societăților străine».

Mare și radicală, din contră, e deosebirea între măsurile luate de legea belgiană și italiană și cele luate de legea noastră în contra *societăților anonime*. Forma anonimului cuprinde de sigur mari pericole, în sine, dar, pe când în Belgia și Italia, legiuitorul se încrede în *privigherea individuală* destoinică să se apere singură în contra acestor pericole; prescriind numai condițiuni de publicitate, etc.: în România, din contră, se așteaptă mântuirea mai cu sémă de la *statul a-tot-puternic, a-tot-știutor, a-tot-prevădător*.

În Belgia, Italia, Germania, etc., s'a înlăturat, în adevăr, cerința *autorizării guvernului pentru recunoșcerea societăților anonime străine*, de temă ca nu cum-va guvernul să adormă privigherea individuală într'o siguranță falsă, și s'a înlocuit prin *sistemul publicității celei mai întinse*, prin îndatorirea impusă societăților anonime de a publica actul lor constitutiv, etc. acolo unde vor să-și așeze scaunul lor și de a îndeplini articolele din legea teritorială privitoare la formalitățile de îndeplinit în cas de mutare a scaunului (v. art. 232 ital.).

Crede, din contră, codul nostru că sistemul acesta, pe care *Pirmez* l' resumă în cuvintele: *Veritas liberabit vos*, nu e destul de ocrotitor și menține *sistemul autorizării guvernului* (art. 244 codul comercial), sistem pe care l'am analizat cu de-amănuntul în *Dreptul*, pe 1889, No. 39. Nu se pôte da, o spunem în trecét, autorizarea de care e vorba, dacă societatea anonimă străină nu depune o cauciune de cel puțin 300.000 lei, care va servi cu precădere pentru desdaunarea creditorilor și acționarilor din țară, o condițiune din cale afară împovărătoare¹⁾.

Care e acum sancțiunea neîndeplinirii formalităților prescrise de art. 238 urm. codul comercial? Cât pentru societățile anonime întrebarea nu se pôte nici măcar formula, legea cerënd pentru recunoșcerea lor chiar o anume autorizare prealabilă a guvernului român. Incolo reese din art. 247 codul comercial că neîndeplinirea formalităților de care e vorba face pe societate răspundătoare de toate obligațiunile contractate de administratori sau reprezentanții săi, *chiar când aceștia prin contractarea lor ar fi depășit puterile ce li se conferiseră*²⁾.

Nasce însă întrebarea: art. 237 urm. codul comercial, se aplică numai societăților comerciale, care alcătuiesc *persone juridice* față cu cei de al treilea (art. 78 codul comercial), sau și celor-lalte persoane juridice? Vom deosebi. Art. 244 urm. Codul comercial, cuprind *exceptiuni*,

1) Sistemul acesta e reclamat pôte de interesul bine înțeles al țării. Însăși Austro-Ungaria are un sistem analog. Nu cere totuși codul comercial unguresc (§§ 210—217) o cauciune, ci numai investiura în Ungaria a capitalurilor menite pentru afacerile din Ungaria.

2) V. însă art. 231 corespunzător ital. după care, în asemenea cas, *administratorii și reprezentanții se fac personal și solidar răspunzători de toate obligațiunile sociale, în marginile actelor dependente de exercițiul funcțiunilor lor*. Art. 231 ital. Incepe, ca și art. nostru 247, cu frasa: «Îndeplinirea formalităților, etc.» nu este însă îndoiială că înțelege a dice că *neîndeplinirea formalităților, etc.* aduce cu sine răspunderea, etc. (V. *Bar op. cit.* No. 106 nota 24-a). În adevăr, îndeplinindu-se, aceste formalități, cei de al treilea cunosc întinderea mandatului administratorilor; cum dar să fie societatea totuși răspunzătoare peste termenul mandatului?

carî nu se pot întinde de la un cas la altul. Am putea să dicem cel mult că art. 238 și 239 se aplică *corporațiilor* în general, iar art. 244 urm. *fundațiilor*¹⁾ în general, aceea ce însă ar fi încă hasardat, scaunul corporațiilor și al fundațiilor reclamând după natura lucrurilor chiar o altă regulare.

Un lucru totuși e sigur și netăgăduit, anume că toate societățile comerciale, și cea anonimă, cari n'au un scaun în România, nu sunt supuse la nici o formalitate sau mărjire și pot contracta aici neîmpiedecat prin o reprezentanță momentană și întâmplătoare. Conștinșese în adevăr, Codul nostru comercial, cum vedurăm mai sus, principiul acesta. Este el însă aplicabil numai societăților comerciale sau persónelor juridice în general? Iată întrebarea, care ne interesează mai de aproape în cercetarea de față.

II.

Regula că societățile comerciale străine, cari n'au un scaun statornic în România, se bucură aici de aceleași drepturi civile de cari se bucură și românii, are un caracter excepțional, sau se întinde ea în general asupra tutulor persónelor juridice?

Curtea noastră înaltă, s. II, prin hotărârea ei din 10 Iunie 1892, a respins mijlocul de casare stăruitor de a dice că instanța în fond ar fi călcat principiul că persónele juridice străine n'au existență legală în România, primind o *societate anonimă străină* să stea în judecată în România, «având în vedere că împuternicitul societății anonime străine de care e vorba nu e în capul unei *sucursale*, care ar face operațiuni în România fără autorizarea guvernului român, ast-fel că nu ne aflăm în cazul prevădut de art. 240 și 244 codul comercial».

Fără îndoială, scrie *Vidari*, o societate legal constituită în străinătate, poate neîmpiedecat să facă operațiuni în statul italian, să se oblige către alții și să oblige pe alții către sine, într-o cât nu vatemă ordinea publică și bunele moravuri. Dar altă chestiune este acesta și alta când o societate și așeză un *scaun statornic* de afaceri în țara noastră, și se poartă aici, nu ca un străin care se găsește în trecăt la noi, ci ca un *așezământ*, care se pune statornic sub scutul legilor noastre, se amestecă în viața industrială a țării noastre, și se folosese de creditul nostru, căci atunci societatea trebuie să se supue disciplinei legii noastre²⁾.

1) Unit sêmăluiesc în adevăr societățile anonime cu-fundațiunile, de ôre-ce n'ar fi de cât capitaluri asociate, personificate. V. *Renaud*, op. cit., § 13, p. 168 urm.

2) V. *Vidari*, *Corso di diritto commerciale*, I, No 581: «Când legea dice, argumenteză *Vidari*, că capacitatea persónelor e regulată după legea lor națională și că străinul se bucură în Italia de aceleași drepturi civile ca Italianii, ea înțelege a vorbi de persóne fisice și nu de corpuri morale sau de simple individualități juridice (*Laurent*, *Principes de droit civil*, I, No. 307 și *Droit civil international*, IV, No. 120 și 121). Învață însă *Laurent* că o persónă juridică străină nu poate să facă nici în trecăt operațiuni în Belgia fără autorizarea guvernului belgian. Legiuitorul italian. ca și cel belgian, a privit prin urmăre ca temeinică teoria lui *Laurent*, numai în acest înțeles că o persónă juridică străină, care își așeză un *scaun statornic în Italia* sau în Belgia, îndeplinește aici o *funcțiune socială* și trebuie prin urmare să se supue disciplinei legii italiene sau belgiane, nu însă în înțelesul că o persónă juridică străină fără scaun în Italia sau Belgia, să nu se bucore în Italia sau în Belgia de aceleași drepturi ca italianii sau belgienii.

Reamintim că legea belgiană asupra societăților, din 18 Maiu 1873 (art. 128 urm.), consfințește și ea principiul, pe care Vidari l' talmăcesce în rândurile de mai sus. Principiul acesta însă are el un caracter general sau excepțional? Art. 128 urm. a legii belgiene sau art. 230 urm. ital. (cf. art. 237 urm. român), cuprind ele adică dispozițiuni excepționale, privitoare numai la societățile comerciale, sau aplicațiuni speciale a unei reguli de drept comun, care cărmuesce persoanele juridice în general? ¹⁾.

Laurent răspunde: «Insuși statul e o persoană meșteșugită, nu există adică dacă nu e anumă recunoscut prin tractate, nu pôte prin urmare să stăpânescă în străinătate, și e o persoană necesară numai în acest înțeles că pôte contracta și sta în judecată în țară străină. Ce să dicem de cele-l'alte persoane juridice? După părerea noastră, nu este îndoială. Nu există cele-l'alte persoane juridice în străinătate, deci ele nu pot reclama acolo nici un drept. Aă în adevăr o viață *fictivă* isvoritoare dintr'o lege care n'are nici o putere în țară străină. Necesitatea relațiunilor comerciale a făcut să se admită o *excepțiune* pentru societățile anonime. Motivul acesta nu există pentru cele-l'alte persoane juridice» ²⁾.

1) D-l G. P. Petrescu, învățatul înalt magistrat, mă pomenesce în cartea d-sale «Studii asupra persoanelor juridice...», între altele, ast-fel (pag. 85): «Părerea completă însă a d-lui Degré, mi se pare mie, că reese din apropierea acestei scrieri din *Dreptul*, 1874, No. 75; cu a celor-l'alte posteriore, făcute de d-sa, în ceea-ce privește naționalitatea altor persoane juridice, adică a societăților anonime, etc. D-sa, se vede, că susține în articolul d-sale din *Dreptul*, pe 1889, No. 39, în general că: persoanele juridice nu pot avea niște drepturi de cât în țara unde au fost fondate sau recunoscute sau născute». Am și însă, din contră, în *Dreptul* pe 1889, No. 39 pagina 309, cum se pôte încredința ori-cine, limpede și lămurit: «Art. 237 urm. codul comercial se aplică societăților comerciale, care are o sucursală în România, nu însă acelora care fac în România operațiuni accidentale, acestea de pe urmă *pot face operațiunile lor și pot sta în judecată în România, fără nici o mărginire, dacă există reciprocitate*. D-l G. P. Petr-scu, o spunem în trecăt, și însusesce din articolul meu din 1889, No. 39, între altele, punctul că, după expunerea de motive a proiectului de lege germană asupra societăților cu acțiun, e nediscutabil principiul că capacitatea juridică a societăților străine se determină după legea țării unde ele sunt domiciliat (v. cartea d-sale de mai sus, pagina 121); dar n'o spune, și 'mî citéză articolul de mai sus abia la pagina 122, în acest înțeles că legiuitorul nostru a făcut societăților anonime o pozițiune foarte precară și jalnică. Fie-mi îngăduit să reproduc, cu acest prilej, din cartea d-l G. P. Petrescu drept exemplu, între o mie, doveditor cât prețuesce ea, următorea frază nepietănată (pagina 99): «In toate aceste ocaziuni, de sigur, rolul acestor persoane, din persoane juridice și bazate pe niște corporațiuni, se schimbă aproape în totul, în rolul unor fundațiuni».

2) *Laurent, Principes de droit civil, I, passim* No. 307, 309—311. Același *Laurent* însă recunoște (No. 309 in medio): «À nôtre avis, la doctrine que la jurisprudence belge a consacrée pour les sociétés anonymes doit recevoir son application à toutes les personnes dites *civiles parce qu'il y a identité de raison*». Analogia adică e admisibilă, după părerea lui *Laurent*, numai când e vorba să îndepărtăm persoanele juridice nerecunoscute în țară străină, căci așa vrea dreptul comun și principiul este că, îndoială fiind, trebuie să ne întorcem la dreptul comun. De unde reese însă că așa vrea dreptul comun? De acolo, răspunde *Laurent*, că legiuitorul francez nici nu dă măcar numele de *personne* corporiilor și stabilimentelor de utilitate publică (No. 307). Așa fiind însă, e vedit lucru că dreptul nostru comun vrea contrariul de ce vrea dreptul comun francez, căci art. 817 al codului nostru civil, hotărășce ritos: «Donațiunile făcute *persoanelor* morale nu pot fi acceptate de cât prin ordonanță domnescă, etc.» *Laurent* stăruie totuși și dice că, în deosebire de persoanele fizice, care există neatârnat chiar de legea care le recunoște statul și capacitatea, persoanele fictive, din contră, nu există în țară străină dacă nu sunt anume recunoscute acolo (No. 307). Per-

Că persoană juridică e o *ficțiune*, fie. O ficțiune însă nu e o curată născocire a legii, ceva contrar faptelor, un principiu nerespundând realității, cum crede *Laurent*. Ficțiunea semălucesce, din contră, lucruri *existente în realitate*, de și cu desăvârșire deosebite de-o-altă, ea nu e de cât o formulă prescurtată a unei *stări de lucruri existente*¹⁾, aceea ce se recunoșce de însuși *Laurent*, care lămurește lucrul foarte bine ast-fel: Qu'est-ce que les lois? Sont elles un fait arbitraire? La creation du législateur? Non, elles sont *l'expression de nos sentiments et de nos idées*, c'est à dire de ce qu'il y a de plus intime dans notre être. En ce sens, toutes les lois sont *personnelles*²⁾.

Există statul în adevăr de fapt și în realitate, neatârnat de recunoșcerea dreptului ginților, care primindu-l în concertul statelor recunoscute, nu 'l nasce printr'acesta din nimic, ci pune pecetea sa pe aceea ce este deja, știut fiind că nici sêlbaticul, adică omul primitiv (copilul răsălat al sociologiei moderne) nu trăesce într'o stare izolată, ci pururea *întovărășit* cu alții într'o gintă organizată care cuprinde deja în sine germeul statului³⁾, lucru pentru care însuși *Laurent* recunoșce că «l'État est une nécessité à laquelle aucune société humaine ne peut se soustraire».

Aceea ce ăicem aici despre stat, se aplică însă de-o-potrivă și celorlalte corporațiuni, cari s'au născut prin întâmplări istorice sau prin un act constitutiv autonom, fără o anume recunoșcere legală. Sub domnirea feudală, în adevăr, fie-care corporațiune era un fel de stat neatârnat, avea o autonomie nemărginită, legiuia, ca un stat suveran, cum și ce fel să se stăpânescă, dobândescă, moștenescă nemiscatôrele rurale aflătore pe teritoriul ei. Un străin, ca să se bucure de drepturi, trebuia să facă parte dintr'o corporațiune orășenescă sau feudală, neținându-se sêmă de cât excepțional de dreptul personal al străinului⁴⁾.

Centralisarea (de la secolul XV încôce), ajutată de recepțiunea dreptului roman, a pus de sigur un capêt regimului feudal, dar, alături de statul centralizat, a viețuit și de aici înainte provincia, comunele, etc.,

sônele fizice însă s'au recunoscut și ele prin anume legi, înlăturându-se sclavia ca fiind contrară dreptului natural. Tôtă dar întrebarea este dacă persoană juridică, ca și cea fizică, există neatârnat de legea care'l recunoșce statul și capacitatea? *Laurent* răspunde că nu, de ôre-ce persoană juridică, în deosebire de persoană fizică, n'are sex, majoritate și minoritate, etc. (No. 307). Nu împrejurarea însă Dumnașeule! că persoană fizică are sex, majoritate și minoritate, etc. face ca ea să fie recunoscută ca *persoană*, adică ca ființă având drepturi, ci *voința morală*, care o însuflețesce. *Volo ergo sum!* În voința morală a omului se intrunesc însă două elemente esențiale neseperabile de-o-altă: un element *individual* și un element *social*, omul fiind prin esența sa o *ființă sociabilă*. Corporațiunea (persoană juridică) există prin urmare, neatârnat de legea care 'l recunoșce capacitatea, cacl e trup din trupul, sânge din sângele omului, decurge din *personalitatea omului*, într'un cuvânt e tot așa de neapărată, necesară, esențială, ca însuși omul. *Laurent* opune în sine, în trecêt, că art. 2 francez, (art. 3 român) nu se pôte aplica textual persoanelor fictive, de ôre-ce aceste persoane, în deosebire de persoanele fizice, nu pot *resida* în străinătate. Persoanele fictive însă, ca și cele fizice, pot foarte bine *resida* în străinătate, în acest înțeles că ele pot contracta acolo prin o reprezentanță momentană și întâmplătoare.

1) V. *Unger, Das Oester. Erbrecht.* § 7, nota 10 și articolul meu din *Dreptul* pe 1874, No. 75.

2) V. *Laurent*, op. cit. I. No. 122.

3) V. *Morgan, Die Urgesellschaft*, tradus din englezesce de Eichhoff.

4) *Bar*, op. cit. I, § 15, text și nota 11 și § 16, nota 22.

iar doctorii (post glosatorii) prin aceea chiar că au început să așeze de acum înainte dreptul *personal* al străinilor pe un temelii științific, au arătat că înțeleg să respecte cu sfințenie și dreptul *personal* al corporațiilor, sau, mai bine zis, însăși natura lucrurilor a adus cu sine că recunoșcerea statutului *personal* al omenilor să fie urmată neapărat și prin puterea lucrurilor de recunoșcerea statutului *personal* al corporațiilor, care decurg din personalitatea omului și sunt prin urmare tot așa de necesare, neapărate, esențiale ca omenii.

Corporațiile străine, o dată legal recunoscute în țara unde sunt domiciliat, se bucură prin urmare astăzi, întocmai ca persoanele fizice străine, în toate țările de aceleași drepturi de care se bucură și naționali, sub rezerva bine înțeles a excepțiilor anume stabilite de lege. Corporațiile și societățile anonime, pot, de exemplu, contracta și sta în judecată în Angliera fără o anume autorizare a guvernului englez. În Italia de asemenea. În Franca tot așa până la jurisprudența belgiană, de care am vorbit mai sus, care a provocat legea franceză din 30 Maiu 1857, după care societățile străine nu există în Franca fără o recunoșcere a guvernului francez (proj. fr. din 1883 se mulțumesc cu o autorizare generală), care însă de fapt s'a încuvințat mai tuturor statelor¹⁾

Trebuie, învață *Bar*, lămurind mai de aproape aceste principii de legislație comparată, să învoim persoanelor juridice străine să contracteze la noi (în Germania) neîmpiedecat prin corespondența sau prin o reprezentanță momentană și întâmplătoare, chiar când persoane juridice de acest fel nu pot exista la noi. De ce să nu potă, de exemplu, o mnaștre străină să reclame o arendă pentru o moșie aflatore la noi, sau de ce să nu potă o comunitate religioasă care face și licoruri (Chartreuse) să vindă această marfă și se dobandescă de aici o creanță la noi? Ar ajunge la din contră, corporaționa străină la scopul ei prin persoane interpușe²⁾.

Codul comercial italian, pe care codul nostru l' urmează întormă în această privință, își însușesc principii aceștea sănătoșe regulatore a drepturilor persoanelor juridice străine, îngăduind societăților comerciale străine, cari alcătuesc persoane juridice față cu cei de al treilea, să așede un scaun în Italia sub condiționa păzirii unor anume formalități (art. 230 urm.), și și însușesc aceste principii *în general*, aplicându-le numai în deosebii societăților comerciale, cum reese această din starea jurisprudenței italiene în acel timp, căreia a înțeles legiuitorul italian să i dea o sancționa formală.

Vechia lege italiană nu coprindea, în adevăr, prescripționa privitoare la

1) V. «Entwurf eines Gesetzes betreffend die Actiengesellschaften, etc. Allgemeine Begründung», § 16, pagina 185—187. În Statele-Unite americane se derogă în numele *ec hitățir* la regula domitoare acolo, că corporaționa n'au drepturi în statele străine fără o anume recunoșcere în aceste state, validându-se libertățile făcute lor, de și n'au existență în ochii legii: nule în drept, ele sunt valabile în echitate (v. *Laurent*, Avant-Projet, II, art. 536 No. 14 și articolul meu din *Dreptul* pe 1885, No. 83). Autorii italieni (*Pierantoni*, *Lomonaco* app. G. P. Petrescu, op. cit. pagina 83 nota 2, care a moștenit numele acelor autori de la reșosatul *Laurent*) învață că corporaționa morale au statut personal, ca persoanele fizice, statut personal care le urmează și în țara străină. Nu se bucură însă negreșit fiscal de privilegiile din țara sa, nici de privilegiile de care se bucură fiscal teritorial. Veđi *Unger*, op. cit., I, pagina 165, nota 4.

2) *Bar*, op. cit., I, § 106, pagina 311.

societățile comerciale străine. Datore era deci jurisprudența să umple golul. Jurisprudența italiană însă dăte precăderea sistemului, pe care, cum vedurăm mai sus, l'a desprețuit jurisprudența belgiană în dauna Belgiei, sistemului adică glăsuitoar că *o persoană fictivă nu e supusă în privința regulării capacității ei de drept la alle prescripțiuni de cât o persoană fizică* ¹⁾, sistem pe care noul cod comercial italian aflându'l în ființa, l'a consfințit, aplicându-l societăților comerciale pe calea unei deducțiuni dintr'un principiu general netăgăduit de nimeni.

Codul nostru comercial în punctele acelea în cari conglăsuesce cu desevirșire cu tipul italian, cum este în cazul nostru, trebué fără îndoială tălmăcit întocmai ca cel italian, vedit lucru fiind că legiuitorul nostru comercial, a înțeles să mlădieze vechea noastră jurisprudența noului tip ideal, iar nu pe cel de al doilea celei dintăi, lăsând a dice că vechea noastră jurisprudența, care consfințesce în această materie teoria lui *Laurent*, aceea ce nu e de mirare, e contrară părerii majorității autorilor, principiilor de legislațiune comparată și pôte chiar și intereselor bine înțelese ale țării.

În adevăr, o dată îngrădiți fiind în contra societăților și corporațiunilor străine prin oprirea decretată în contră-le de a dobândi nemiscătore rurale în România (art. 7 din Const. și art. 247 codul comercial) și prin articolele 237 urm. codul comercial regulatore a scaunului societăților comerciale străine, nimic nu se împotrivesce, credem noi, să lăsăm pe societățile și corporațiunile străine să se bucure la noi, ca și persoanele fizice străine, de aceleași drepturi civile de cari se bucură și românii în general (art. 11 codul civil), intru cât nu va vătéma ordinea publică și bunele moravuri (art. 5 codul civil).

III.

Un stat străin pôte saū nu să fie judecat de tribunalele române? Pôte un stat străin se învoce jurisdicțiunea consulară în România? Regimul capitulațiunilor, dacă a existat vre-odată în România, nu este el abrogat prin tractatul de la Berlin?

Corporațiunile străine, o spunem încă o dată, se bucură la noi de aceleași drepturi civile de cari se bucură și Românii în general, *intru cât nu vătéma ordinea publică saū bunele moravuri*, iar ordinea publică, care supune cu drept cuvânt și pe străinii aflători în trecēt la noi legilor noastre de poliție și de siguranța, nu reclamă nici cum să tăgăduim existența persónelor juridice străine, căci acesta ar contradice, din contra, pe față consciința de drept modernă ²⁾.

1) V. *Fiore, Droit international privé*, 1875, pag. 639 (app. «Entwurf eines Gesetzes betreffend die Actiengesellschaften, etc. Allgemeine Begründung» pag. 187 nota 4).

2) Recunoscerea dreptului străinilor e o *datorie juridică* și nu o simplă îngăduință de politeță (comitas gentium). Ordinea publică pôte firesce să înlătore aceste drepturi, dar ordinea publică, în numele căreia dreptul civil internațional învoiesce să se depărteze dreptul străin, nu trebue confundată cu interesul social, pe care l' nasce pôte o patimă momentană domnitore. Pune dar înainte *Laurent* ca criteriu în această materie *dreptul social*, care nu e, dice el, tot una cu schimbătorul interes social. Ne pôte zăpăci însă și dreptul social, dacă nu adăogăm, precisându-l: dreptul social *același la tote poporele civilizate, uniform, natural*. Nu putem prin urmare

Corporațiunile străine, o dată legal recunoscute în țara unde sunt domiciliile, au așa dar drepturi și la noi, interesul de conservare națională a statului român fiind pe deplin ocrotit, și acesta fără jignirea intereselor internaționale, prin oprirea orânduită în contră-le de a nu putea dobândi nemișcătore rurale în România, precum și prin oprirea care, rațiunea fiind aceeași, le lovesce în același chip ca pe societățile anonime, de a nu putea așeza un scaun secundar în România, *fără autorisarea guvernului român* (art. 244 codul comercial).

Nasce acum întrebarea: *statul* are el mai multe drepturi în țară străină de cât cele-l'alte corporațiuni? Mulți autori învață că *statul* poate să reclame, dar nu poate să fie tras în judecată dinaintea tribunalelor străine. Principiul neatărnării reciproce a statelor aduce cu sine, se dice, urmarea acesta că un stat nu poate să fie supus jurisdicțiunii unui alt stat: în adevăr, dreptul de jurisdicțiune e un drept de suveranitate și un stat nu 'și poate atribui suveranitatea asupra unui alt stat, aceea ce ar turbura raporturile dintre state ¹⁾.

Temeinică să fie ore teoria acesta, pe care o consfințește și casațiunea franceză prin hotărârea ei din 22 Iunie 1849? Fără îndoială, întâmpină *Demangeat*, combatând'o, principiul neatărnării statelor nu suferă ca un stat să fie supus jurisdicțiunii unui alt stat, dar acesta nu este adevărat de cât când *statul* este chemat în judecată ca *suveran*, iar nu când *statul* jăcă rolul unei *persone private*, căci, dacă competente sunt tribunalele noastre pentru a da câștig de cauză *statului* străin, cum să nu fie competente pentru a respinge pretențiunile sale sau pentru a recunoște în contră-i un drept bine dovedit?

Un guvern străin, adaogă *Bar*, punând și el umărul în sprijinirea aceluiași chip de a vedea, se poartă la noi ca o persoană privată, cumpără neguțătoresce, dobândește la noi, și, când se crede înstrimbătățit, alergă la tribunalele noastre în contra particularilor. Iar, la din contră, o întorce de o dată pe altă lăie, și dice: pe mine nu mă puteți urmări, dacă vreți să reclamați ceva de la mine, veniți în țara mea și cereți plată pentru măriurile ce le-am cumpărat de la voi dar nu le-am plătit încă, de la tribunalele din țara mea (poate dincolo de Ocean), o pretențiune, pe care o respinge echitatea, bunul simț, dreptatea.

în numele unui presupus drept social să tăgăduim existența persoanelor juridice străine, căci practica aprobe uniformă a țărilor civilizate consfințește contrariul. Recunoște, în adevăr, însăși *Laurent* că, despărțenia matrimonială fiind respinsă de unele popore, de altie nu, urmază. neapărat că nu se poate înlătura legea străină privitoare la despărțenie. Comună e, din contra, tuturor statelor fără deosebire grija pentru conservarea teritoriului lor, de unde urmază iarăși că oprirea de a dobândi nemișcătore rurale pronunțată în contra societăților și corporațiilor străine, răspunde pe deplin dreptului social bine înțeles.

1) Veți în acest înțeles *Foelix, Droit international*, I, No. 212. *David Duldey Field, Projet d'un code international*, art. 637. *Aubry et Rau*, VIII, § 748 bis., pag. 141, nota 21. *Demolombe*, I, No. 251 bis. *Bar*, op. cit. II, pag. 670, pomenesce ca fiind de aceeași părere, pe care el însă o combate, și autorii următor: *Rolin, Jacquemyns, Westlake, Holtendorff, Droop, Gaapa și Cuvelier*. Adaaogă *Bar* (op. cit. II, pag. 672, nota 17), că susținătorii acestei păreri (*Gerbaut și Westlake, Holtendorff*) admit excepțiuni, cari le surpă întreg sistemul, recunosc adică că un stat se poate judeca de tribunalele străine când e vorba de acțiuni reale privitoare la nemișcătore rurale, sau când e vorba de cheltuieli de judecată, sau când *statul* se supune de bună voe jurisdicțiunii tribunalelor străine.

Invață prin urmare Bar, în conglăsuire cu mulți autori, că un *Suveran* *pôte să fie judecat de tribunalele străine, când este chemat în judecată ca persoană privată*¹⁾. Firesc lucru Statul, în daraverile sale private, nu se deosibesece de un particular. Statul nostru pôte să fie chemat în judecată de un particular (art. 75, No. 1, procedura civilă), fără să i se știrbescă printr'acesta suveranitatea. Un Suveran străin să se bucure la noi de mai multe drepturi de cât Suveranul nostru? Reclamă Suveranii străini la noi; drept este prin urmare să fie chemați în judecată la noi. Cine are folosul, acela se căde să aibă și ponosul...

Statul, în adevăr, nu face numai acte de suveranitate, ci și acte private. Trebuie prin urmare să deosebim persoana publică de persoana privată a statului. Suveranul, ca creditor sau proprietar, are interes să reclame în țară străină și o și face. S'ar supăra de sigur și cu drept cuvânt dacă tribunalele străine i-ar face o tagă de dreptate. Particularii însă să fie lăsați la bunul plac al Suveranului străin? Nu! Nu trebuie să ne închinăm la un idol internațional, jertfindu-i interesele particularilor.

Competente sunt prin urmare tribunalele noastre (forum rei sitae, hereditatis, contractus, etc.) să judece pe un Suveran străin, când este chemat în judecată ca persoană privată, și acesta chiar în cazul popririi unei sume datorită de un al treilea statului străin, scutite fiind de urmăriri numai bunurile stăpânite de un stat străin, ca *suveran*, de exemplu vama aședată pe teritoriul străin, pentru înlesnirea publicului.

Alt-fel ar fi însă și tribunalele noastre ar trebui să se declare necompetente, când Suveranul străin ar fi chemat în judecată, nu ca persoană privată și pentru o daraveră privată, ci ca Suveran și pentru o daraveră de *drept public*, de exemplu pentru o pensiune datorită unor funcționari publici străini sau chiar pentru o datorie contractuală, încheiată însă prin o lege de drept public. căci și tribunalul din Berlin s'a declarat necompetent în afacerea datoriei contractată de statul nostru pentru căile noastre ferate, prin legea de la 1 Maiu 1880²⁾.

D-l de *Martens*, apărător și el al părerii care ăice că tribunalele pot judeca și pe suveranii străini, când e vorba de o daraveră privată, are totuși o altă măsură pentru tribunalele noastre, pentru că, ăice el, *regimul capitulațiunilor* ar fi încă în vigôre în România, și decî, așa fiind, reclamațiunile unui supus grecesc, de exemplu, în contra statului grecesc, ar fi de competența exclusivă a jurisdicțiunii consulare grecesci, aceea ce ar reeși din chiar tractatul de la Berlin din 13 Iulie 1878.

Tractatul de la Berlin, în adevăr, raționază d-l de *Martens*, a împunternicit numai pe statul român să schimbe regimul capitulațiunilor prin bună învoire cu statele interesate, lucru care nefăcându-se, aceste state ar avea un drept dobândit, de protecțiune consulară în România, căci hotărâsce acel tractat în articolul său 49 lămurit:

1) Veđi în acest înțeles *Demangeat*, ad *Foelix*, I, No. 212. *Laurent*, *Droit civil international*, I, No. 311. *Bar*, opul citat, II, pag. 670 urm. și autorii aici citați: *Spée*, *Fiore*, *Macri*, de *Martens*, *Weiss*, *Gianzana* și de *Heyking*, adaogă *Bar*, op. cit. că *Philimore*, *Calvo*, *Blumtschli*, nu se pronunță nici *pro*, nici *contra*.

2) V. *Jean Kalindero*, «De la compétence des tribunaux et particulièrement des tribunaux prussiens dans toute contestation relative aux biens mobiliers qu'un Etat étranger peut posséder en Prusse», Berlin, 1882.

«Des conventions pourront être conclues par la Roumaine pour régler les privilèges et les attributions des consuls en matière de protection dans la Principauté. Les droits acquis resteront en vigueur, tant qu'ils n'auront pas été modifiés d'un commun accord entre la Principauté et les parties intéressées».

Temeinică să fie ôre părerea acésta?

Fără îndoială că nu. Nici-odată n'a acceptat România în fapt regimul capitulațiilor. Dar apoi, chiar de ar fi existat vr'o-dată un asemenea regim în România, e vedit lucru că l'a desființat tratatul de la Berlin, de nu l'a rămas nici urmă, căci recunoște categoric tratatul acesta în articolul său 43 *neatárnarea României*, care nu se împacă de loc cu capitulațiile, de unde urmază până la evidență că acel tratat a desputernicit tacit regimul capitulațiilor.

Știaș fără îndoială Puterile cele mari cu câtă neînduplecare tribunalele noastre respingeau veleitățile de jurisdicțiune consulară străină, mai ales de la unirea Principatelor Române încóce, și au înțeles prin urmare să menție statul-quo, căci n'au făcut să se consfințescă contrariul prin tratatul de la Berlin, pe când din contră acelaș tratat nu păzesce tăcere față cu Bulgaria, ci hotărâsce în articolele I—XII, între altele, ritos:

1) Sultanul e suzeranul Principatului tributar; 2) Domnul ales se întăresce de Sultan cu învoirea Puterilor; 3) Puterea constituțională a unei adunări de notabili în Bulgaria, se recunoște numai sub rezerva egalității de drepturi a confesiunilor, a raporturilor de exterioritate pe temeiul *vechilor capitulațiuni*, a siguranței nemișcătoarelor rurale ale musulmanilor, etc. 1).

«Au point de vue de la logique juridique, mărturisesc prin urmare însuși d-l *de Martens*, on pourrait contester la justesse de cette assimilation de la Roumanie avec la Serbie et la Bulgarie. Lex deux premiers pays étant proclamé par le congrès de Berlin États indépendants et étant soumis aux mêmes lois et statuts que les autres nations civilisées de l'Europe, la logique exigeait que le régime des capitulations soit ipso facto modifié».

Dar dacă, cum o recunoște aici însuși d-l *de Martens*, un stat suveran nu pôte, în bună logică, să fie supus regimului capitulațiilor, sare în ochi că tratatul de la Berlin respinge regimul capitulațiilor pentru România, dacă a existat un asemenea regim vre-odată de fapt în acéstă țară, prin aceea că l' recunoște neatárnarea, adică suveranitatea, vedit lucru fiind că suveranitatea exclude absolut regimul capitulațiilor, care e un regim de atárnare sau de semisuveranitate.

1) App. *Handbuch des Völkerrechts auf Grundlage europäischer Staatspraxis, unter Mitwirkung von Bulmerincg, Caratheodory, etc., herausgegeben von Holtzendorff*, 1887, tom II. § 26, pag. 109. Tot aici citim la § 26 pag. 109: «Dagegen sind von den ehemals halb souveränen Staaten die Donaufürstenthümer, nach ihrer Vereinigung, zur vollen Selbständigkeit gelangt», de unde se vede că *Holtzendorff* privește regimul capitulațiilor ca desființat în România, cel puțin de la unirea Principatelor încóce. Art. 49 al tratatului de la Berlin are prin urmare, așa fiind, în vedere numai pe așa numiții supuși *de facto* (Schutzbefohlene), când vorbește de drepturi dobândite în materie de protecțiune străină, iar guvernul austriac a declarat formal prin învoirea de la 1 Ian. 1888 că, cu începere de la 1 Ian. 1888 (st. nou), va înceta protecțiunea sa asupra supușilor *de facto*, în România.

Simte, așa fiind, însuși d-l *de Marlens*, că trebuie că caute un alt tertip și adaogă că Vangheli Zappa a murit la 1865, când capitulațiunile ar fi fost încă în ființă în România, statul grecesc, legatarul lui de cujus, având ast-fel, un drept dobândit de protecțiune consulară cel puțin în această afacere, aceea ce iarăși nu este exact, elementar lucru fiind că jurisdicțiunea e regulată, chiar în privința drepturilor dobândite, de legile în vigoare în momentul reclamațiunii, lăsând a dice că la 1865 nu mai era nici urmă de capitulațiuni în România.

Și că nu era atunci nici urmă de capitulațiuni în România, reese, între altele, și din art. 1 al legii din 20 Aug, 1864, care hotărăște: «Străinii de ori-ce rit creștinesc, domiciliați în România, vor avea dreptul de a cumpăra proprietăți imobiliare, *sub condițiune însă de a se supune, în ceea ce se atinge de asemenea proprietăți la legile pământului*».

Cele-lalte puncte atinse de d-l *de Marlens* în consultațiunea sa publicată în *Παρτίς*, (ziar tipărit în Bucuresci), 1893, No. 668—683, le lăsăm la o parte, pentru că nu intră în pervasul articolului nostru de față, care nu are de obiect tălmăcirea art. 7 din Constituțiune, și mai puțin încă analiza afacerii, care a provocat acea consultațiune, căci adhuc sub iudice lis est. (*Dreptul*, 1894).

Aphorisme juridice.

În țările având un deficit în dezvoltarea lor culturală, se umple lipsa de experiență proprie, de tradițiune, de pietate și respect pentru trecut, prin imitarea de legi străine și aplicarea lor *consequentă și uniformă*. Societatea se supune durabil formelor dreptului (*vis superba formae*), suferă friul legilor, se deprinde cu o ordine stabilă. Dreptul receput se preface ast-fel încetul cu încetul din un ideal abstract în un ideal *istoric*. Inspirațiunea momentului se combină în consecuență cu respectul pentru ideile cele vechi, cari sunt cheia pentru soluțiunea problemelor viitorului. Nu strigoii, înșiși juriconsulții cei mai liberali recunosc că știința dreptului e o știință *tradițională*, care comportă puține inovațiuni¹⁾. Ideile cele noi se deduc din cele vechi.

Principiile dreptului răspund toate unui scop practic, unei trebuințe real simțite. Dacă îți lipsește propria experiență, dacă caracterul tău nu este încă format, dacă faptele tale nu arată totă consecuența dorită nu-ți rămâne de cât să te conduci de logica practică, riguroasă, consecvență a juriștilor romani, în loc să lași să te ametească logica abstractă modernă. Mare este deosebirea între o gimnastică logică sănătoasă și un acrobatism logic periculos cu salturi în aer. Fraseologul cunoște vag și incomplet lucrurile; dar el își dă aerul că se plimbă printre stânci ca navigatorul cel mai experimentat. Experiența sa e minimă, declamațiunea sa e imensă. El își atribuie într'un chip comic o mare însemnătate, *il fait la mouche du coche*. Cercetările abstracte sunt foarte interesante, dar ele nu au nici o scânteie vitală. Teoria *jurisprudenței* premerge după cursul natural al lucrurilor teoriei abstracte.

Magistratul e experimentatorul dreptului și în mâna lui se transformă știința deductivă a dreptului în o știință exactă. Juristul e preotul modern. Densul e astă-đi prin forța lucrurilor *liberal*, spiritul timpului fiind favorabil celor mici. Societatea dar nu are alternativă de cât să se pună sub conducerea legistului său să sufere spaimile anarchiei. Aci e punctul archimedic al statului, în jurul căruia se vor grupa în cele din urmă, vrând ne-vrând, toate forțele societății (omul de stat, diplomatul, jurnalistul, reprezentantul națiunii, etc.), forțe cari se luptă astă-đi cu mori de vânt, înotă pururea în un ocean de frase seci, pescuiesc sau lasă să se pescuiască în apă turbure. Hotărârile *jurisprudenței* aduse la cunos-

1) *Laurent*, X, No. 12. Autorul dă, precum șcim, în general precăderea tradițiunii franco-germane. Dar Ihering a demonstrat că tradițiunea germană se poate desvolta numai cu ajutorul metodeli romane. «Regula dreptului roman trebuie așa întinsă și modificată ca să se potrivească cu densa așezămintele afine ale dreptului german». (*Gesammelte Aufsätze*, I, pag. 36.)

cința tuturilor, explicate ca să fie mai bine înțelese, voios urmate de cetățeni, nu sunt singurele elemente, cari servesc a ne disciplina mintea, a ne lecu de toate relele ce aduce cu sine desfriul moravurilor. Multe idei de drept regulătoare de secole a raporturilor dintre omeni, dar rămase până mai deunăzi străine practicei noastre forense, se pun înainte în desbaterile judiciare, dar se lasă fără soluțiune pentru un cuvânt său pentru altul. Iată o ocasiune bună ce ni se oferă de a desvolta dreptul specific al țării, de a da viață formelor abstracte împrumutate, de a verifica principiile isvorite din experiența străină, ocasiune care rămâne neintrebuintată. E bine să păstrăm, să desvoltăm, să utilizăm acest capital intelectual al națiunii. Articolele ce le vom publica sub rubrica *Aphorisme juridice* sunt consfințite acestui scop. Dacă nu vom reuși, să se atribute acosta secetei condeiului nostru și nu nedreptății cauzei sfinte ce o reprezentăm.

I.

Legatarul are el, afară de beneficiul rezultând pentru densus din separațiunea de patrimonie (art. 781 și 1743 codul civil), o ipotecă privilegiată legală asupra imobilelor succesiunii?

Moștenitorul continuă fără întrerupere persoana defunctului în ceea ce privesc drepturile și obligațiunile sale. Principiul franco-german (*Der Todte erbt den Lebendigen, le mort saisit le vi*), a isgonit în această privință idea contrarie romană, după care moștenirea se dobândește, nu din momentul morții defunctului, ci din momentul acceptării (*aditio*), moștenirea câștigându-se de plin drept în momentul delațiunii ei numai de către copii sub puterea părintească (*heredes sui, et necessarii*) și de către sclavii instituiți stăpânii lor (*heredes necessarii*). Moștenirea o dată dobândită, eredele și defunctul formeză o singură persoană.

Principiul identității moștenitorului cu defunctul aduce cu sine consecvența că cel dintâi poate să ipoteceze și să înstreineze bunurile, alcătuiind moștenirea și să zădărnicească ast-fel dreptul legatarilor și al creditorilor succesiunii, cari, neputând urmări acele bunuri în contra celor de al treilea, devin creditori personali ai moștenitorului poate insolubil. Voința dar liberă a moștenitorului trebuie mărginită ca să nu aducă o vătămăre altora. Ar fi o fără de lege (și nu o lege liberală), dacă s'ar proceda alt-fel. Această considerațiune a născut principiul separațiunii de patrimonie.

Principiul separațiunii răstornă identitatea între moștenitor și defunct. Cele două patrimonii, acela al defunctului (care e solvabil) și acela al moștenitorului (care e poate nesolvabil), nu se mai pot confunda după admiterea cererii de separațiune de patrimonie. Aici avem dar a face, nu cu o idee decurgând din legea comună, ci cu o derogare la dreptul comun (*beneficium separationis*). Moștenitorul, este adevărat, are deja după dreptul comun sarcina de a plăti datoriile succesiunii, dar el are după principiile comune și dreptul de a înstreina și de a ipoteca succesiunea care se confundă cu averea sa, așa că creditorii succesiunii s'ar găsi față în față cu un debitor insolubil, dacă legea nu le-ar sări în ajutor. Dreptul roman oferă în această privire legatarilor și creditorilor

succesiunii o ocrotire completă. Aceste persoane pot, după legea romană, să obțină un decret judiciar, prin care se ordonă moștenitorului să întrebuințeze bunurile succesiunii exclusiv în profitul lor. Instrăinările ce le-ar consimți moștenitorul în contra decretului ar fi supuse rescisiunii (Legea 2 Dig. *De separ.*, 42, 6). Numai rămășița se dă moștenitorului și creditorilor acestuia. Legatarii se bucură și de o ipotecă legală închezășuitoare a dreptului lor (Legea 1, Codice, 6, 43).

Legiuitorul nostru se ocupă cu separațiunea de patrimonie (*separatio bonorum*) în art. 781 urm. și art. 1743 codul civil. Legea (art. 1743) o califică *privilegiu* pentru a indica că creditorii succesiunii au, după separațiune, un drept de precădere înaintea creditorilor moștenitorului. Cererea dar se îndreptă în contra creditorilor moștenitorului. Fiind vorba în drept de precădere, știut este că, după legea noastră, precădere în privința imobilelor nu poate să existe de cât sub condițiunea publicității și a specialității. Dar sare la ochi că în cazul nostru drepturile amenințate ale celor de al treilea ar fi puțin ocrotite, dacă s'ar institui o publicitate contimporană cu delațiunea (deschiderea) succesiunii. Cei de al treilea nu sunt poate îndată informați despre mórtea debitorului lor. De aceea se hotărăsco (art. 1743 codul civil) pentru inscripțiunea dreptului legatarilor și creditorilor un termen de șese luni de la data deschiderii succesiunii. *Ipotecarea* consimțită înaintea scurgerei acestui termen nu are efect (art. 1743 alin. II codul civil). *Instrăinarea* este ea lovită de aceeași oprire ca ipotecarea? Derogarea la dreptul comun nu se poate admite prin raționament. Moștenitorul poate dar să instrăineze bunurile ereditare chiar înainte de expirarea celor șese luni și să le împovăreze cu servituți reale și personale. Legea belgiană (art. 39 legea ipotecară belgiană, conform art. 2062 italian), mai ocrotitoare pentru drepturile celor de al treilea, declară nule și instrăinările chiar transcrise consimțite înainte de trecerea acelor șese luni. Dreptul de separațiune se poate exercita în privința mobilelor până la amestecarea lor de fapt cu averea eredelui său în termen de trei ani, iar în privința imobilelor până la instrăinarea lor transcrisă (art. 783 codul civil). Art. 1743 codul civil nu restrânge sub acest raport prescripțiunea art. 783 codul civil. Legatarii și creditorii succesiunii pot dar să înscrie dreptul lor înainte de a fi cerut separarea de patrimonie, care, dacă n'a fost solicitată înainte de instrăinare, poate să fie exercitată până la instrăinarea transcrisă a imobilului. În ceea ce privește prețul rezultând din instrăinarea imobilului, separarea se poate exercita conform cu prima parte a art. 783 codul civil, prețul fiind un lucru mobilier. O înscriere tardivă, făcută după cele șese luni, dar înainte de instrăinarea transcrisă a imobilului, nu mai poate reinvia privilegiul, care a încetat, dar ea asigură celor în drept o ipotecă luând rang de la data înscrierii (art. 1745 codul civil). Acceptarea succesiunii sub beneficiul de inventariu nu aduce cu sine de plin drept consecvența separațiunii de patrimonie. Este în adevăr o deosebire esențială între beneficiul inventariului și beneficiul separațiunii, cel dintâi servind pentru ocrotirea moștenitorului, iar cel de al doilea pentru ocrotirea creditorilor¹⁾.

1) V. Arndts, *Pandecten*, § 536. În sens contrariu jurisprudența franceză. *Laurent* o combate.

Din cele de mai sus se vede lămurit că sistemul legii noastre nu e identic cu acela al legii belgiene. Art. 44 al legii belgiene (care nu are un equivalent în legea noastră) institue ipoteca testamentară, și din expunerea de motive a legii belgiene reese că printr'acesta s'a abrogat ipoteca legală a art. 1009, 1012 și 1017 din codul Napoleon (art. 803, 896 și 902 codul civil român). De aici întrebarea: Legatarul are el, afară de beneficiul rezultând pentru dânsul din separațiunea de patrimonie (art. 781 și urm. codul civil), o ipotecă legală asupra imobilelor succesiunii? D. Martou susține că legatarul, cu totă dispozițiunea art. 44 citat, n'a pierdut ipoteca sa legală, abrogarea trebuind să fie înscrisă în textul legii, aceea ce nu este. *Laurent*, din contră, crede că art. 44 citat a desființat ipoteca legală a legatarului rezultând din art. 1017 codul Napoleon (art. 902 român), ne rămânându-i de cât beneficiul separațiunii patrimoniilor. Controversa acesta nu ne privește pe noi câtuși de puțin, căci legiuitorul nostru nu 'și-a însușit prescripțiunea coprinsă în art. 44 al legii belgiene.

Dar controversa de care e vorba era la noi posibilă sub codul Calimach. Art. 853 codul Calimach (conform § 688 austriac), prevede numai *obligațiunea* care incumbă moștenitorului însărcinat cu darea de legatură a da *cuviincioasă siguranță* că la hotărâtul termen va da și va împlini fără nici un viclesug acele rânduite de către testator. De aci decurge că legatarul nu avea sub stăpânirea codului Calimach o ipotecă legală asupra imobilelor succesiunii, un drept real asupra lucrului (argumentul art. 590 codul Calimach). Cunose un proces în care s'a agitat cestiunea, dacă legatarul are sau nu sub codul Calimach o ipotecă legală asupra imobilelor succesiunii, și unde, în loc să se resolve cestiunea din punctul de vedere al codului Calimach, s'a înlăturat ipoteca legală din punctul de vedere al codului civil în vigóre. Ast-fel s'a ocolit codul Calimach și s'a dat o soluțiune conformă cu teoria lui *Laurent*, dar contrarie textelor legii noastre.

Codul Calimach era pentru noi un ideal *abstract* lipsit în mare parte de o basă empirică, căci jurisprudența țarei a omis să tórne în formulele sale abstracte un coprins real. Ori-ce amintire a codului Calimach și în general a dreptului vechiu al țarei, ce se face în literatura noastră juridică, e o amintire melancolică și fantastică, dacă nu se pöte dovedi că legea vechie, ce se invocă, s'a asimilat dreptului țarei, s'a consfințit prin o hotărâre a jurisprudenței, sau a format cel puțin obiectul unei debateri judiciare. Starea socială creată prin o anume lege se vede din *aplicarea* ei și nu din litera mörta a legii, pe care n'a înviat'o activitatea judecătorului experimentator. Spiritul nostru e prevenit în contra trecutului și acesta e un rău mare, căci tradițiunea e singura busolă sigură care ne înlesnesce orientarea pe oceanul controverselor. Ocupațiunea cu dreptul istoric e în sine, și abstracțiune făcând de utilitatea practică ce o presintă într'un caz dat, förte importantă, căci ea servește să ne disciplineze, ea pune un friu fantasiei noastre dărîmătoare de ordine, ea ne familiarisază cu o cugetare consequentă și sistematică.

O părere diferită de a noastră se susține într'o scriere de curënd apărută¹⁾. «Scöla care fondéază dreptul de *tradițiunea istorică*, se dice

1) *Curs de procedură civilă* de A. C. Sendrea (pag. XXXVI și urm.). Această scriere coprinde multe teorii interesante, asupra cărora vom reveni. Misiunea sciinței

aci, are defectul de a sancționa toate erorile omenirii pe cari istoria le-a putut înregistra. Despotismul și sclavia sunt fapte istorice și prin urmare ar trebui considerate ca drepturi după școala lui Savigny». Tradițiunea care ni se înfățișează sub această lumină posomorită, o urșce ori-cine, o respingem și noi, fără însă a atribui o concepțiune așa de josă a lucrului unui autor ca Savigny. Nu se cade să apreciem *calce levato* și cu o singură frază à l'emporte-pièce o școală care, ori-care i-ar fi defectele, are și meritele ei. Insuși autorul scrierei de mai sus definesc dreptul: «norma *tot-d'a-una constatată* după cum se pot regla raporturile omenesci, conform principiilor de *libertate* și egalitate pentru perpetuarea existenței omenesci». Tradițiunea e prin urmare o condițiune esențială a progresului dreptului; dar trebuie să ne conducem de dânsa nu ca să împilăm poporul, ci ca să-l creștem pentru libertate. Civilizațiunea anglo-americană e produsul obiceiurilor liberale ale anglo-saxonilor, obiceiuri cari s'au cioplit și dezvoltat sub conducerea unor legiști devotați cu trup și suflet tradițiunii romane. Nu trebuie să confundăm tradițiunea rațională cu cea abusivă. «Studiul dreptului roman, observă Ihering, în loc să ne fie un mijloc de libertate intelectuală, e adesea un mijloc al sclaviei intelectuale celei mai adânci. O asemenea întrebuintare a dreptului, un asemenea fanatism orb al literei (*jurisconsultus sine lege loquens erubescit*), care după chipul tribunalelor inquisitoriale, vestescă adevărata teorie prin ardere și aprindere, dânsese au înarmat în toate timpurile pe adversarii dreptului roman, și ori-cât de puțin sunt dispus să fac cu dânsii cauză comună, ori-cât de pe dos consider, dacă imputările, ce ar trebui să se facă romanistilor, se fac *dreptului* roman — adică în contra cujitului în loc în contra celui care ne rănesc cu dânsul — admit totuși imputările în contra celui chip greșit de întrebuintare a dreptului roman, care s'ar putea numi metoda *romanismului ortodox*»¹⁾. Res-țurnați dar ce e rău, dar păstrați ce e bun. Fără tradițiune, chaos.

II.

Art. 542 proc. civilă.

Numai persoanele *capabile* și *solvabile* pot concura la licitare și da un preț mai mare. Tribunalul e în drept să verifice lucrul, chiar dacă insolvabilitatea nu e notoriu cunoscută. Dar, după pronunțarea adjudecării, ordonanța dată nu se mai poate revoca sub cuvânt că adjudicatorul e incapabil sau insolvabil.

Quid, în cazul când s'a propus dinaintea instanței de fond nulitatea trasă din art. 542 proc. civilă, adică când s'a demonstrat că adjudicatorul e străin, în stare de faliment, înșelător de profesiune sau având obiceiul de a face să i se adjudice bunuri a căror valoare dânsul nu a

dreptului este, cum susține ilustrul autor, de a cerceta și a descoperi principiile *absolute*. Așa o fi. Dar credem că în loc să cădem într'un somn cataleptic, ar fi pôte de preferit să temperăm principiile absolute coprinse în inventariul școlii deductive. Istoria Irlandei dovedește că cauza proprietarului e pierdută, dacă dânsul se pune numai în dosul principiilor absolute și mănâncă veniturile datorite numai muncii altora. Il faut faire la part du diable.

1) Ihering, *Gesammelte Aufsätze*, I, pag. 33.

fost nici-odată în stare să o plătească? Sentința, care respinge nulitatea propusă, este ea casabilă? Credem că nu, căci e vorba de o apreciere de fapt, care scapă de censura Curții supreme.

Art. 547 proc. civilă, admite la supralicitare orî-ce persoană solvabilă și avînd capacitatea de a dobîndi. Cercetarea de oficiu a existenței condițiilor de cari e vorba, e pururea incompletă. Totul atîrnă de la inițiativa părților. Este dar un defect mare al legii noastre că nu prescrie ca supralicitarea să fie încunoscîntată în deosebi următorului și adjudicatorului (v. art. 593 proc. geneveză). Aceste persoane au interes a se informa despre capacitatea legală a supralicatorului și a o combate. După legea noastră adjudicarea cade *de plin drept* dacă supralicatorul depune în termen un preț cu a de cea parte cel puțin mai mare peste prețul cu care s'a adjudicat lucrul. Procedura geneveză are un sistem mai complet. Supralicitarea făcută se anunță în Geneva: 1) prin foia oficială și 2) prin așfte lipite pe ușa tribunalului, pentru a se provoca noui supralicitări. Supralicitarea se încunoscînteză apoi următorului și adjudicatorului. Dacă supralicitarea e regulată, tribunalul o admite și pune din nou imobilul în vinzare (art. 594) conform cu regulile art. 585—591 (537—545 român).

Ce va trebui să decidem în cazul când, fiind vorba de un imobil rural, s'ar pretinde că acela care voesce să concure la licitare e *străin*? Excepțiunea de care e vorba nu se pôte fără îndoială propune pentru prima oară în casațiune. Dar cei în drept pot să revendice lucrul pe cale principală. Au ei însă acest drept și în ipotesa unde s'a respins excepțiunea propusă de dînsii dinaintea instanței de fond, pe motiv că oponentii n'au dovedit că persoana care s'a prezentat la licitare nu are calitatea de cetățean român? Hotărârea întemeiată pe considerantul că reclamantul n'a dovedit cererea sa și excepțiunea de care e vorba, dă piritului câștig de cauză numai *per non jus actoris*, ea nu decide că piritul e proprietar, și în consecință ea are păterea de lucru judecat numai într'o măsură restrînsă. Dacă dar oponentul câștigă mai târziu posesiunea lucrului și străinul pornesce în contră-i o acțiune în revendicare, acesta de pe urmă nu va putea invoca prima hotărâre ca constituind autoritatea lucrului judecat. (*Dreptul*, 1887).

Tradițiunea dreptului și jargonul juridic.—Impă-
mântenirea, înrădăcinarea în obiceiul pământului nostru
a legiuirilor de ordine străină.—Imitațiunea orbă, logismul
nu ne duce la țel.—Incordarea voinței, simțul dreptului,
emoțiunea.

Vechiul drept al țării, tradițiunea, obiceiul pământului aș stat, se vede,
pe piciore de lut, Basilicalele s'a consultat numai într'un chip sporadic,
intemplantor, casuistic, pravilile Vasile Lupu, Matei Basarab, etc., ba însuși
codul Calimach s'a dus ca nisce frunze pe apă¹⁾, și statutul de la 2 Mai
1864 a făcut *tabula rasa*. *Affavit et dissipati sunt!*

Ce s'a întemplant atunci? Codul Napoleon și cele-lalte legiuiri
franceze s'a răspândit la noi de la această dată cu valuri pline, s'a
șters ast-fel, în mare parte, urmele *idealului nostru istoric*, un ideal
abstract ne-a ademenit, biruit, robit, dar vai! ne-am desamețit ne-am
desilusionat în cele din urmă.

D-l Dim. Giani²⁾, se rostese în această privință ast-fel: «Tradițiuni
putem mărturisi că nu avem mai de loc. Legile, sistemele, așezămintele
nóstre, *Franța cesariană ni le-a inculcat*. Ideele de ordine, de prove-
niență străină, introduse abia mai deunăzi în societatea noastră, *nu se
pot considera ca idei tradiționale, înrădăcinate*».

Mai mult încă. O gallomanie, care se lătesce la noi pe di ce merge,
tăgăduese însăși ideile tradiționale consiliite ritos de legea noastră, spune,
în contradicere fățișe cu chiar parte din doctrina franceză, că codul
nostru civil are drept temelă, nu mai ales tradițiunea romană, ci mai cu
sémă obiceiul *franco-german*³⁾, spulberă deci tot dreptul nostru natal
și tradițional.

1) V. articolele mele «Persónele juridice» din *Dreptul* pe 1874, pagina 613 și
614. «Scrieri juridice», vol. I, pag. 1 și «Raportul natural între drept și morală», din
Dreptul pe 1897 No. 11. V. *supra*, pag. 8.

2) Raportorul proiectului de lege regulator al *electivității periodice a magis-
traturei*. V. articolul meu «Electivitatea periodică a magistraturei», din *Dreptul* pe
1882 No. 33.

3) V. articolul meu «Drepturile omului» din *Dreptul* No. 24 din 1886, capitolul
II: «Codul nostru civil are el drept temelă mai cu séma tipul roman sau mai cu séma
tipul franco-german?» Desprețuitorii tradițiilor nóstre merg chiar până a dice că regimul
nostru matrimonial *legal* este, nu regimul dotal, ci *regimul separațiunii bunurilor*.
Teoria acesta însă nu e de cât o imitațiune orbă a teoriei franceze, care dice că zestrea
se póte constitui *sous quelque régime que ce soit*. (v. de exemplu, *Marcadé*, V, asupra
art. 1393 fr., No. III), uitându-se că art. nostru 1258, în deosebire de art. 1443 fr., e
o anexă a *regimului dotal* și nu a regimului comunității, și că art. nostru 1233, în
deosebire de art. 1540 fr., nu dice: «La dot, sous ce régime *comme sous celui du
chapitre II*».

Am gonit, Dómne! ast-fel pe dracu prin Beelzeub, am oropsit datina cea strêmesă, care e sânge din sângele nostru și carne din carnea noastră, ne-am agățat de umbra obiceiului franco-german, pe care socialiștii îl defaimă, de asemenea, ca fiind contrar rațiunii filosofice, am dat spuză și am luat cenușe.

Ei bine, și apoi? Propovăduitorii electivității periodice a magistraturei știu una și bună. Nu ne rămâne, așa fiind, dic ei, de cât să ne călăuzim în totul și întru toate de *rațiunea filosofică*, să introducem electivitatea periodică a magistraturei, să înlăturăm toată tradițiunea, să îndumnezeim bunul simț al lui Stan și Bran:

Ce o mai fi și acesta? Vădit lucru este, din contră, că Stan și Bran, lipsiți cum sunt de știință și de experiență, nu au o părere a lor proprie, că dar ori-ce sofist îi poate duce de nas, spunându-le verđi și uscate, adormindu-i cu o filosofie plăsmuită.

Nici vorbă, calea acesta ne-ar duce de-a dreptul la peire! Electivitatea periodică a magistraturei? Cum! Idealul nostru să fie pretorul cel caraghios din *Fundi*, de care ride poetul latin¹⁾? Ferescă Dumnezeu! Rațiunea filosofică a unui *Carneades*²⁾? Nu! Mai bine întorcerea la obiceiul pământului.

De bună sémă, de cât o asemenea arababură, care aruncă confușiunea în toate mințile, mai bine legile, sistemele, așezămintele noastre, pe cari *Franța cesariană ni le-a inculcat*, mai bine fanatismul consecvenței logice, la care ne duce studiul dreptului roman, oțelindu-ne caracterele³⁾.

Ne-am înșela, de sigur, amar, dacă am crede că *în lume puterea este totul*⁴⁾, căci adevărul este, din contră, că însăși compilațiunea justiniană, care are un caracter cesarian, ne învață cum să întrebuițăm mai bine puterea, nu față cu interesul unui partid momentan domnitor, ci *în vederea scopului abstract conceput în perpetuitatea urmăririi sale*⁵⁾.

Dar apoi, adevărat să fie ore că legile noastre pörtă pe frunte întipărirea *Franței cesariene*? Nu e ore, din contră, *dreptul roman* sprijinul și rezémul codului nostru civil, și nu propovăduesc ore romanistii că *drepturile omului*, proclamate de revoluțiunea cea mare, își au isvorul lor în *corpus juris* combinat cu *echitatea*?⁶⁾

Codul Napoleon, care e metodel codului nostru civil, a consfințit, de sigur, în mare parte, teoriile lui *Pothier*, și acest mare jurisconsult a colorat, totă lumea o știe, principiile dreptului roman cu ideile filosofice ale timpului său, cu dreptul natural.

1) V articolul meu din *Dreptul* No. 33 din 1882, pag. 268 și poezii citați acolo, *Horatiu*, satira I, 5, 34, *Juvenal* X, 102.

2) *Cato*, după ce a ascultat pe filosoful *Carneades*, care a amețit spiritele cu subtilitățile sale, a cerut de la Senat să'l expluzeze (*Mommsen, Rom. Geschichte*, edit. I, pagina 634). Știința fără consciință e prăpastia sufletului.

3) *V. Laurent, Principes de droit civil français*, t. I, No. 256 și 257.

4) *V. «Discursul rostit în ședința Camerei de la 30 Noembrie 1899 de d-l Take Ionescu, supliment la Epoca»*, unde citim la pagina 26: «Ca să faci un proiect, trebuie să aibi inteligență: ca să faci legi, trebuie să aibi putere, și *în lume puterea este totul*».

5) *R. Thering, Zweck im Recht*, I, pagina 255.

6) *V. Alex. Franken, Romanisten und Germanisten*, 1882, pagina 25—26. Insuși *Pothier* s'a călăuzit de *corpus juris*, combinat cu ideile filosofice ale timpului său. *V. articolul meu «Drepturile omului»*, din *Dreptul* No. 24 din 1886.

Tocmai rațiunea filosofică, ce o pun înainte promotorii electivității periodice a magistraturei, a pătruns ast-fel în legiuirea noastră civilă, dar nenorocirea este că în totă Europa, afară de Englitera, nu există *obiceiuri* corespunzătoare cu aceste idei de echitate, libertate, egalitate.

Ei bine, obiceiul e totul. Ce sunt drepturile omului, dacă obiceiul de lasă-mă să te las le copleșește? Ce este dreptul natural care se lovesce în cap cu *corpus juris*? Ce este echitatea lui *Pothier*, care e trasă din filosofia *abstractă* a timpului său, și nu din obiceiul franco-german?

De aici vine de bună sămă tot răul de care pătinesce timpul nostru: lipsa unui drept isvorit din obiceiul poporului, nepotrivirea între dreptul abstract și simțul poporului, prăpastia între recepțiunea dreptului român și principiile revoluțiunii celei mari.

Ce e dar de făcut? Ar fi fără indoială un lucru de ris, dacă am maimuțări obiceiurile anglo-saxone sau franc-germane. Acesta ne-ar fi chiar cu neputință. În Englitera nu s'a recept dreptul roman¹⁾ ca la noi. Ce dar are a face obiceiul nostru cu obiceiul anglo-saxon?

Obiceiul franco-german? În tăcerea legii, trebuie să recurgem, credem noi, nu la elementul *german*²⁾, ci la codicii *Calimach*, *Caragea*, etc., în tot ce nu este contrar noului cod civil, căci așa hotărâse ritoș art. 1912 din codul nostru civil.

Firesc lucru. În lipsă de lege, însuși *Laurent* o recunoște, judecătorul e ministrul *echității*³⁾, va să dică, dator este să se pătrundă de simțul juridic al poporului său și al timpului său, în loc să alerge după o *Fata Morgana*, o modă străină, o abstracțiune lunatecă a obiceiului franco-german.

Art. 1912 codul civil, legiuiesc prin urmare, în conglăsuire cu însăși firea lucrurilor, că trebuie să *impămênțenim* legiuirile noastre aduse din străinătate și să ne însușim ast-fel *tradițiuni*, adică aceea-ce o țară scöte din rărunchii săi și înrădăcinază în obiceiul pământului.

Vădurăm totuși mai sus ce temeiuri șubrede are totă tradițiunea noastră, și deci ținuți suntem să o întărim, s'o propagăm, s'o îndreptățim cu ajutorul vechei limbi populare, care vorbește la inima ömenilor⁴⁾, în deosebire de valapücul juridic, care ne face de rîsul lumii.

Ori-cum însă, cine nu știe că nevoia împrejurărilor ne-a silit până mai dëunăđi să rumegăm chioriși teoriilor străine, și că curentul acesta puternic de echolalie nu se pöte schimba în o evoluțiune organică, firăscă, națională, de cât prin o încordare uriașe a voinței noastre?

«Il est bien plus aisé, dice cu drept cuvënt *Tarde*, d'entasser néologismes sur néologismes que de mieux parler sa langue;... de fabriquer les lois à la douzaine que de concevoir le principe d'un droit nouveau, plus propre à concilier tous les intérêts»⁵⁾.

1) V. *Gundermann*, *Englisches Privatrecht*, Vorrede, pagina 9, v. și articolul meu din *Dreptul* No. 24 din 1886.

2) *Laurent* (*Principes de droit civil français*, I, Introduction, No. 28) crede că elementul consuetudinal, adică *german*, este acela care domnesc în codul Napoleon. V însă în înțeles opus *Demolombe* și jurisprudența. V. și articolul meu din *Dreptul* No. 24 din 1886.

3) *Laurent*, op. cit., I, No. 256 și 257.

4) Ajută-ne Dömine! să ne vie o dată întru ajutor un juriconsult cunoscător al limbii populare!

5) *G. Tarde*, *Les lois de l'imitation*, 1890, pagina 206.

Nu ne putem firesce măsura cu învățații Occidentului, dar acesta nu este un cuvânt ca să jurăm în vecii vecilor *in verba magistri*, să facem adică numai un simulacru de producțiune originală, să amintim vechiul drept al țării numai drept curiositate și fără nici un folos practic.

Ce însemnă, în adevăr, totă kiriella pravilei lui V Lupu, M. Basarab, Calimach, Caragea, etc. (înșiră-te Mărgărite!), dacă de alt-fel ne place să ștergem cu buretele tot trecutul nostru, dacă nu ne călăuzim nici-odată de tradițiunea noastră, cu tot art. 1912 cod. civ., dacă dăm pururea precăderea obiceiului franco-german?

Ce preț aș apoi comentarele noastre scuturate iute din mânecă¹⁾, și împestrițate cu hotărârile jurisprudenței noastre, cari schiopătă după cea străină, fără nici o critică originală a practicei noastre judecătorești, fără nici o polemică serioasă cu contradicțiilor noastre în materiile ce legiuitorul nostru le-a regulat alt-fel de cât legiuitorul străin?

D-l Dim. *Alexandresco* răspunde: Așa este, 'mi închin stégul, întrebările d-v. m'aș lovit drept la mir! Acest autor își ia prin urmare inima în dinți, imi mulțumesc că 'i-am deschis ochii, ba, 'mi harăzesce chiar tomul V al *Dreptului civil român*, cu următoarea dedicțiune scrisă și subscrișă de d-sa:

«Distinsului jurisconsult și magistrat Al. Degré, care prin *criticile* sale câte-odată severe, însă *de multe ori meritare, m'a atras atenția și m'a făcut să recunosc multe din greșelile făcute, greșeli cari nu se vor mai strecura în ediția a doua*»²⁾.

Iată dar că criticile, ce le-am îndreptat în contra comentariului de alt-fel vrednic de totă lauda al d-lui Dim. *Alexandresco*, aș făcut din *Saulus* un *Paulus*, aș trăsmit în tabăra protivnică și aș silit-o să capituleze, aș câștigat credinței adevărate un suflet rătăcit.

Geometria juridică, diceți, nu are o colóre germană, francez, italiană, etc., ea e, din contră, absolută, universală, peste tot locul aceiași așa că nu avem de cât să cunoșcem matematica dreptului, de ori-unde ar veni ea, fără să fie nevoie să ne mai șcremem și noi, să suferim dureri de facere, să ne încercăm, ca *Prometheus*, să furăm focul cerului?

Vă înșelați! R. *Jhering* a dovedit, din contră, de mult până la evidentă, că teoria pură, logica abstractă, dacă o desbrăcăm de nimbul ei cel fals, nu e, vędută la lumină, de cât un mijloc didactic, care ne înlesnesce să ne orientăm mai bine în labirintul faptelor, atât și nimic mai mult³⁾.

De bună sémă; nevoile economice nu sunt aceleași în tóte țările; din contră, o țară se apropie mai mult de liberul schimb, alta dă precă-

1) «Il (l'auteur) est entouré de mille volumes, et il en compose un où il ne met rien du sien. Il pille dans ces livres et dans ces manuscrits; et quoiqu'il ne fasse qu'arranger et lier ces larcins, il a plus de vanité qu'un véritable auteur (*Le diable boiteux*).»

2) Dacă dar d-l Dim. *Alexandresco* s'a retras de la colaborațiunea diarului *Dreptul*, cauza este, nu că s'a supărat pe noi, ci, din contră, că are de gând să se ocupe de acum înainte decimi de ani exclusiv ca să refacă din temelie *Dreptul civil român*.

3) R. *Jhering*, *Geist des römischen Rechts*, edit. III, tom. III, § 59, pagina 312.

derea sistemului protecționist; iar alta ar arunca bucuros în gârlă pe toți străinii. De aici o diversitate neapărată de jurisprudență într'un loc și într'altul.

Viața juridică așa dar nu se călăuzesc numai de logica cea abstractă, ci și de revindicările economice, de emoțiunea ce o deșteaptă lupta pentru existență, de simțul dreptului, fără de care logica se preface în logicism, limba jurică în un jargon neînțeles.

Fanatismul consequenței logice, întâmpinați iarăși, e însușirea de căpetenie a dreptului roman? Fără îndoială. Vechii Romani au împăcat însă pururea presupusa logică neinduplecată cu aceea-ce cere comerciul, simțul dreptului, făcând să răsbescă tot-d'a-una realitatea înaintea ficțiunii.

Ulpian se rostescă în această privință foarte bine ast-fel: «*Jus privatum, quod ad singulorum utilitatem spectat*». Folosul practic prin urmare și nu voința metafisică sau logica absolută e substanța dreptului. Romanii ar fi fost, zău, niște vite încălțate, dacă ar fi înțeles lucrul alt-fel¹⁾.

Practicianul cel mai bun, cu alte cuvinte, e în acelaș timp teoricianul cel mai perfect. *Tel est l'homme, telle est la chose*. Practica așa dar și teoria, fac una: trup și suflet. Aceea ce cere comerciul, drăptia judecată trebuie să se îndeplinească, fără deosebire dacă lucrul este logic cu puțință sau cu neputință²⁾.

Teoria acesta, cu tătă împotrivirea inverșunată a profesorilor de drept, propășesc pe și ce merge vesel înainte cu cismele de șapte poști ale lui *Piculingă*, și opinia publică luminată, cere acum cu stăruință ca profesorul de drept să fie un om practic și nu apostolul unei științe mistice³⁾.

D-î *Tăche Ionescu*, fie întemplare, fie sistem, dice de asemenea: «Nici noi, nici lumea nu se guvernă prin raționament. Raționamentul jăcă partea cea mai puțin însemnată în purtarea noastră a tuturor. Aceea ce ne conduce, este acea parte emoțională»⁴⁾.

Intr'un cuvânt, legiurile noastre de obârșie străină n'au prins încă rădăcina în obiceiul pământului nostru, și neapărat dar este să întrebuițăm în fine o dată o limbă populară, poetică, ademenitoare, ca să găsim drumul la inima poporului⁵⁾. (*Dreptul*, 1900).

1) *V. R. Jhering*, op. cit., III, § 59, pagina 312 și § 60, pagina 327. V. în același înțeles *L. Kuhlenbeck*, 1898, *Von den Pandekten zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, I, pagina 67—74.

2) *R. Jhering*, op. cit., III, § 59, pag. 312.

3) *V. Verhandlungen des XIV-ten deutschen Anwaltstages zu Mainz am 8 September 1899*, pagina 13. Examenete pentru admisibilitatea la funcțiuni, s'a mai țis în această întrunire (op. cit., pagina 17), au dat rezultatele cele mai rele și trebuiesc deci desființate.

4) *V. op. cit.*, pagina 19.

5) Rămân de-o-cam-dată încă director al *Dreptului*, cu tătă dorința vie ce o am să mă retrag, dar sper că va bate în curând la ușe urmașul meu, căci e timp, după o muncă de decimi de ani, să părăsesc pentru tot-d'a-una publicistica, care 'mi-a adus drept răsplată, sau un *excès d'honneur*, adică un foc de paie care nu arde, sau un *excès d'indignité* (v. de exemplu, articolul meu din *Dreptul* No. 29 din 1889), cu care cleveților mei 'mi-au otrăvit viața. Invechita neinduplecare a generațiunii noastre îmbetrânite, nu se mai potrivește cu arrivismul (*Strebertum*), cari 'a luat locul.

Legea de organizare judecătorească.

Concluziunile părților în cauzele civile. — Foile de audiență. — Redacțiunea hotărârilor. — (Art. 101, 118, 123 pr. civ.).

Scopul final al științei dreptului este de a ajunge nu atât la formularea cea mai corectă a principiilor de drept, ci la aplicarea cea mai conștiincioasă și exactă a legilor.

Legea de organizare judecătorească este, sub acest raport, legea legilor.

Carî sunt cei mai buni executori ai legilor? Jurisconșulții sau jurații?

Se cer cunoștințe speciale și câte-odată o profundă erudițiune pentru soluțiunea cesțiunilor de drept.

S'ar părea prin urmare că misiunea sacră de a interpreta legile nu se pôte încredința de cât legiștilor versați în știința dreptului.

Englezii nu cunosc această necesitate. Întręga imparțialitate a judecătorilor este, după dęnșii, preferabilă științei.

Acastă considerațiune a făcut să se atribue în Englitera *juraților* facultatea de a decide și în materie civilă tóte cesțiunile procesului, atât acele de fapt cât și acele de drept¹⁾. Poporul singur e în drept a'și impune legi; el singur e în drept a le interpreta. Acastă instituțiune este adevărata citadelă a poporului, este *Gibraltarul* Constituțiunii engleze. (*Collu*, «De l'administration de la justice en Engleterre», p. 122—142).

Interesele nóstre cele mai scumpe, bunurile, onórea, libertatea nóstră, sunt în joc.

Jurații, pe de o parte, nu sunt în stare să reziste sofismelor advocaților, cu tóte că i-am vędut adesea desvelind o sagacitate admirabilă în aprecierea motivelor expuse contradictoriamente.

Jurisconșulții, de altă parte, vor fi în cele mai multe casuri dispuși a sacrifica equitatea și interesele ómenilor cele mai scumpe rigórei principiilor, acestui idol, cu devisa hipocrită: *Fiat justitia, pereat mundus*.

Númai prin combinațiunea acestor douę elemente extreme, se pôte crea un sistem salutar: Juriul în materie civilă și criminală.

Președintele asiselor engleze care, bucurându-se de venerațiunea poporului, e primit în provincie cu o distincțiune particulară, analizęză în cauzele civile, întocmai ca în cele criminale, pãrerile divergente ale părților prigonitóre, demască sophismele advocaților și indică lámurit și clar rațiunile adevăratei soluțiuni.

1) Pãrțile pot însã să se înțelęgã a pune un *special cas*. Jurații de asemenea gãsind cu cale a da numai un *special verdict*, pot invita pe judecătorii să rezolve cesțiunile de drept.

Președintele având ast-fel misiunea a persuadea pe ómenii din popor, simte că nu este oportun și se feresce prin urmare a vorbi de principii absolute și invariabile de drept, sublime póte în doctrină, dar adesea contrarii bunului simț.

Președintele curții de asise este, putem dice, sufletul instituțiunii juraților (*Bluntschli, Staatsrecht, II, 220*).

Poporul și forméză tot-d'a-una opiniunea cea mai dréptă, dacă este cine să 'l lumineze. Magistratul, care presidă asisele, se impune juraților prin probitatea caracterului, experiența, cunoștințele sale și prin cuvântul său persuasiv.

Intrebarea este dacă acest sistem admirabil s'ar putea transplanta fără inconvenient și în alte țări.

Acéstă organizare judecătórescă, dice *Bluntschli* (loc. cit., p. 220), care concentréză așa dicénd *autoritatea dreptului* în mânele magistratilor celor mai competenți prin cunoștințele, vocațiunea și pozițiunea lor, corespunde de o parte spiritului secolului nostru, de altă parte ideei de dreptate.

Jurisprudența engleză este națională și inteligibilă.

Jurisprudența franceză sau germană, din contră, este accesibilă numai celor inițiați în misterele ei.

Punctul de vedere dominant în organizarea judecătórescă engleză este, că garanția unei bune justiții nu este în numărul, ci în calitățile magistratilor. Puțini magistrați distinși prin capacitatea și caracterul lor, cad mai greu în cumpénă de cât lighiónele de magistrați modiocri. Care popor, ori cât de arierat ar fi, e atât de isbit de o sórtă sinistră, ca să nu se găsească în sinul său o duzină de bărbați distinși prin învățatura și înalta lor integritate ?

Verdicturile cele rele și contrarii justiției cari compromit instituțiunea juriului, sunt imputabile nu juraților ci magistratilor *ad nutum* amovibili cari n'aũ știut, n'aũ vrut sau n'aũ putut să câștige, prin purtările și înțelepciunea lor, stima și încrederea concetățenilor lor, lăsând a dice că réul semnalat are o cauză mai adencă, pentru a căreia înlăturare se cere mai mult de cât o simplă reformă parțială.

Nu îndrănesc a'mi exprima părerea într'o cestiune atât de gravă, a căreia soluțiune dréptă o împiedică atâtea spirite prevenite, atâtea interese contrarii și mai presus de tóte, puterea obiceiului.

Mi permit o singură afirmare :

Magistratul, fie că se mărginesce a presida asisele, fie că judecă singur tóte cestiunile procesului, trebuie să fie garantat în contra defavórei eventuale a puternicilor dílei.

Din doué una : Sau inamovibilitate sau eligibilitate.

S'a obiectat în contra inamovibilității că nu avem destui juriconsulți serioși și experimentați, pentru a compune tóte tribunalele din țară. Acéstă penurie de juriconsulți nu presintă, după mine, o dificultate mare. Remediul e în palmă. Să se reducă numărul tribunalelor.

S'a mai obiectat că, în starea actuală a moravurilor nóstre, a se proclama inamovibilitatea magistratilor, ar fi a se eternisa réul, a se perpetua abuzurile.

Obiecțiunea nu e seriósă. În adevér, și judecătórii inamovibili se

pot destitui (art. 104 și 106 leg. org. jud.), nu numai în cazul când au a comis un delict sau a pierdut memoria, dar și în cazul când le lipsește aptitudinea morală (activitatea și curagiul) de a îndeplini datoriile ce le impune funcțiunea lor (*Bluntshli*, loc. cit., pag. 144, 145).

S'ar mai putea adopta, pentru mai bună siguranță, dispozițiunea legilor statelor unite a Americii septentrionale, care dă putere celor două camere ale legistătorei, cu două treimi a sufragiilor, de a destitui pe judecătorii inamovibili.

Numirea magistraților inamovibili ar trebui de asemenea să se facă cu concursul consiliilor județene, sau a Corpurilor legiuitoare, etc. Presupunem bine înțelegându-se că nu se exercită nici o presiune administrativă în alegerile politice.

Interesul, sau mai bine zicând necesitatea separațiunii puterii judiciare de cea executivă, reclamă imperios, ca să se emancipeze magistratura de ori-ce influență și presiune administrativă.

Avem, ca printr'o minune, o mulțime de magistrați iluștri, cari fac onoare țarei.

Ce folos! Magistratura nu este pentru jurisconșulții noștri, devotați vițelului de aur al advocaturei, de cât o simplă *étape*, o școlă pregătitoare, un pasagiū.

Iacă un specimen de magistratură *stagiară*!

Avem, ce e drept, o stabilitate, foarte laudabilă, dar o stabilitate de pură toleranță.

Magistrații sunt numiți de ministru și fără control destituibili.

Așa numita *raison d'état* determină câte-odată numirile și destituirile. Acesta nu e de tolerat. *La cour rend des arrêts mais non des services.*

De multe ori nu-și pôte da sêma nimeni de rațiunile unui *consilium abeundi* neașteptat și surprinzător!

Cestiunea prin urmare *cine* anume ar trebui să judece punctele de drept și de fapt ale proceselor, și sub ce condițiuni, este încă o *cestiune deschisă*.

Reforma legii în punctul acesta nu se pôte amâna. Legea actuală de organizare judecătorească repausă pe principii false și ostile ordinii sociale.

II.

Să vedem acum dacă legiuitorul nostru a fost mai fericit în deslegarea unui alt problem de o importanță, putem dice, tot așa de mare. Problema, la care facem aluziune, este acela de a se sci în ce chip anume să se facă instrucțiunea cauzelor civile.

Ne-am deprins să facem apologia procedurii noastre pentru cuvântul că ar fi *exclusiv orală*, lăsând concludsiunile *scrise* la bunul plac al părților prigonitoare.

Experiența ce am făcut-o noi cu toții în această privire, nu e de natură a confirma aceste vederi optimiste.

Advocatul pledând cauza se incurcă, precum se pôte constata dintr-un în o mulțime de amênunte. Sistemul îi lipsește cu desêvêrsire. Cuvântul

magic, care de-odată ar arunca o lumină vie asupra cauzei întregi, nu se pronunță.

Se consideră ca un merit mare faptul avocatului viclean care, apărând o cauză isbutescă a obține cu toate acestea o hotărâre în favoarea clientului său, prin sophisme și manoperele sale perfide. Cine scie mai bine a pescui în apă tulbure, este *Cesarul* avocaților!

Desbaterea sub ast-fel de împrejurări nu e clară și luminosă, cum ar trebui să fie. Faptele relevante nu sunt articulate cu precisiune. Cestiunile de drept, cari se discută lung și fără sfârșit, sunt adesea cu deservire străine firei priciniei.

Resumatele de concluziuni, dacă se dau, coprind de multe ori o mulțime de lucruri de cari nu s'a vorbit de loc în audiență, putându-se întâmpla în invers, să se pară judecătorilor, în contra adevărului, din cauza inatențiunii lor sau din cauza dificultății impricinatului de a se exprima, că un fapt relevant, articulat în resumatul de concluziuni, nu s'ar fi pus înainte cu ocaziunea pledărilor.

Desbaterea e confuză și inesisabilă. Deliberațiunea magistraților, lipsită de o basă solidă, se întemeiază în disperare de cauză pe conjecturi și supozițiuni. Se naște adesea divergență asupra cestiunii de a se ști: Ce au dis, ce au susținut părțile?

Incertitudinea domnesce de la început până la sfârșit și judecata, sub ast-fel de auspicii, nu este și nu poate să fie de cât un joc de hasard.

Să luăm un exemplu:

Am o excepțiune de propus, observă un apelant, și anume că procesul, având de obiect léfa unui servitor, trebuia să se judece după art. 3, § 5, pr. civ., de justiția de plasă.

Intimatul combatând excepțiunea, susține că tribunalul a fost competent a judeca afacerea, fiind vorba de pira unei slugi în contra unui neguțetor pentru plată de simbria (art. 309 Regl. org., proc. com., p. II.).

Excepțiunea se respinge.

Apelantul, vădând că se dă procesului o coloare comercială, și aduce aminte că sentința atacată cu apel emană de la un tribunal *civil*, și ridică o a doua excepțiune de necompetință.

Intimatul, presintând acum reversul medaliei, afirmă că afacerea nu e de fire comercială, simbria ne referindu-se la traficul comerciantului pârît (v. *Bioche*, «Dictionnaire des juges de paix», t. I, p. 470, No. 416).

Notați bine diferența: Intimatul, pentru a combate cea întâia excepțiune, a susținut că cestiunea din litigiu e de natură comercială, basându-se pe art. 309 Regl. org. și, un minut mai târziu, pentru a combate cea-altă excepțiune face *volle-face* și susține că aceiași afacere nu e de natură comercială, simbria reclamată ne referinduse la traficul pârîtului.

Ori cum fie, e vorba de o necompetință *ratione materice*, care se poate declara chiar din oficiu (v. *Bioche*, loc. cit., p. 468, No. 398).

Evident, contestațiunea trebuia să fie judecată de judecătorul de plasă, simbria reclamată ne referindu-se la traficul comerciantului pârît.

Inchipuți-vă acum perplexitatea Curții! Ce să facă judecătorii în această stare de lucruri? Să se pue în contradicere cu hotărârea ce au pronunțat-o cu un minut înainte, prin care au declarat că contestațiunea,

având de obiect un fapt de comerciū, nu e de competența judecătorului de plasă? Sau să declare încă o dată în contra convicțiunii lor, că afacerea e de natură comercială, cu toate că simbria reclamată nu se referă la traficul comerciantului pârît.

Am tot martorul unei scene de felul acesta, care s'a petrecut la una din Curțile noastre de apel.

Judecătorii au trebuit să recurgă la un expedient ôre-care, pentru a eși din impas.

S'a respins și cea de pe urmă excepțiune, pe temeiū că contestațiunea e de natură civilă, simbria reclamată ne referinduse la traficul comerciantului pârît.

Curtea a continuat, după respingerea excepțiunilor, instrucțiunea causei, cu toate că contestațiunea era de competența judecătorului de plasă, pentru că, indusă în eróre, apucase a respinge cea întâia excepțiune.

Judecătorul cel mai prevădător, cel mai circumspect, nu va fi în stare să eviteze ast-fel de momente critice, ast-fel de scandale judiciare, dacă nu s'ar găsi în lege chiar un mijloc eficace, pentru a se disciplina într'o măsură ôre-care desbaterea, supunând'o la certe regule fixe.

De altă parte, întrebăm care este garanția părților prigonitoare, ai căror procuratori ar fi negles a da resumate de conclusiuni, în contra erorilor de fapt cari s'ar fi strecurat în motivele hotărârei, omițându-se sau nearătându-se într'un chip exact laptele esențiale și relevante ale procesului? La ce mijloce protectoare să recurgă părțile prigonitoare, când s'ar declara în motivele hotărârei, în contra adevărului, că s'a făcut o mărturisire, sau o recunoșcere, sau când un procurator fără procură specială, ar fi făcut o mărturisire?

În dreptul francez este o procedură specială *en desaveu* (art. 352 urm. pr. fr.). Art. 144 pr. fr. arată, de altă parte, în ce chip anume se pot rectifica erorile în *calitățile* semnificate părților. Calitățile (numele, pronumele, profesiunea și domiciliul părților și *punctele de fapt și de drept ale procesului*) să semnifică părților (partea câștigătoare face de ordinar semnificarea) *după pronunțarea decisiunii*. Redacțiunea hotărârii se face pe baza calităților semnificate între părți (art. 142 pr. fr.).

Enunțiațiunile coprinse în dispozitiv sau în motive, nu pot prevala în contra conclusiunilor inserate în calități. (*Chauveau-Carré*, I, quest. 601 bis). Strecurându-se o eróre în calități, se face opozițiune (art. 44 fr.).

Acest sistem nu e un *nec plus ultra* de înțelepciune.

Sistemul genevez e preferabil. Calitățile ar trebui să se fixeze și să se depue *înaintea* pledărilor (art. 87, 88 pr. genev. V. *Chauveau-Carré*, I, CIII). Numai în timpul acesta se pot înlătura opozițiunile în contra calităților și instanțele *en desaveu*, aceste proceduri de prisos și pline de inconveniente.

Rămâne să examinăm care este, în privința punctului din discuțiune, sistemul procedurii noastre civile.

Ne propunem a mai examina alte două cestiuni de procedură, cari stau în legătură strinsă cu această cestiune, și anume în ce chip se constată pronunțarea hotărârii, și ce anume trebuie să coprinză redacțiunea hotărârii sub pedepsă de nulitate.

Cercetarea noastră va îmbrățișa prin urmare următoarele trei puncte:

1. Concluziunile părților în cauzele civile ;
2. Procesul-verbal de audiență ;
3. Redacțiunea hotărârii.

III.

Concluziunile părților în cauzele civile.

Părțile se pot apăra singure. Impricinatul, care nu se apără singur, nu poate însărcina cu apărarea sa de cât numai pe un *advocat* înscris în tabloă (arg. art. 94, pr. civ. V. art. 84, pr. genev. și art. 7 și 8 a leg. genev. asupra advocaților, din 20 Iunie 1834).

Cestiunea e însă controversată.

Jurisprudența Curții supreme a consacrat părerea opusă, care consistă în a dice : că un impricinat poate încredința apărarea sa unei persoane care nu are titlul de avocat, având un asemenea apărător neadvocat dreptul «*să pledeze fără a intra indirect și pe tăcute în exercițiul profesiei de avocat la care nu are drept, și al căreia nume și sarcini nu le poartă*» (v. deciziunea Curții de casațiune, sect. II din 2 Maiu 1873. Compar. § 137 proj. proc. germ. «Tribunalul poate să respingă pe mandatarii ne-advocați, cari s'ar apuca să practiceze apărarea dinaintea tribunalelor, într'un chip profesional»¹⁾).

Intrebarea este. dacă dreptul de a reprezenta pe părți și a pleda pentru ele dinaintea tribunalelor este *exclusiv* rezervat advocaților, cu alte cuvinte dacă libertatea profesiei de avocat este sau nu limitată ?

Limitațiunea rezultă, mi pare, clar din art. 94. pr. civ., care dispune :

«Părțile se vor înfățișa sau înșile, sau prin *advocați* declarați la audiență sau având procură legalisată, sau prin persoanele sub puterea sau autoritatea cărora se află».

Acastă dispozițiune e limitativă. *Qui dicit de uno, negat de altero.*

Deciziunea de mai sus a Curții supreme, departe de a contradice această soluțiune, recunoște din contră *în principiu* că numai *advocații* au dreptul de a pleda, urmând a se constata, *în fapt*, în fie-care cas particular, dacă apărătorul neadvocat este sau nu un avocat de contrabandă. (Compar. leg. fr. asupra advocaților din 27 ventôse, an. VIII, art. 94).

«Dar care va fi criteriul pentru a se cunoște dacă o atare persoană «*înțelege sau nu a intra indirect și pe tăcute în exercițiul unei profesii la care nu are drept, și ale căreia nume și sarcini nu le poartă*?»

Care va mai fi apoi modul de procedere în cas de contestare, adică când apărătorul laic ar protesta, că nu se amestecă unde nu i fierbe oia, și adversarul său de altă parte l'ar acusa că face intrusiune în profesia de avocat ?

Să se autorise în asemenea cas recursul²⁾ la mijlocele ordinare de probațiune, aceea ce ar face să se nască un proces în proces ?

1) Acăsta are loc în sistemul proiectului proc. germ. în așa numitele Partei-prozesse (vor den Amtsgerichten und Handelsgerichten) adică în acele procese unde părțile se pot înfățișa neasistate de *advocați*.

2) Derogarea la dreptul comun n'ar putea să resulte de cât din o dispozițiune expresă ca aceea a § 137 cit. proj. germ. «Ori-ce contestare e interzisă».

Acest sistem care, pe lângă că repausă pe o distincțiune imposibilă, ar aduce cu sine o mulțime de învățuri de procedură, nu este și nu poate să fie sistemul legii noastre, care permite de a se primi ca apărători numai avocați *declarați în audiență* sau *având procură legalisată*, tocmai pentru a evita contestările în privința legitimațiunii *ad processum*.

Nu mai *advocați*, tutorii, curatorii, etc. sunt în drept a represinta pe părți dinaintea tribunalelor civile ¹⁾ și a pleda cauzele acestor de pe urmă.

Dinaintea judecătorilor de plasă și dinaintea tribunalelor comerciale se poate presinta ori-ce persoană, care ar avea o împuternicire de a pleda în numele împrișinatului (art. 18 pr. civ. V. *Chauveau-Carré*, I, quest. 42, quater art. 1 proc. com., art. 672 pr. com. fr. V. *Regnard*, L'Organisation judiciaire).

Ori-ce funcționar sau agent judecătoresc, este oprit de a pleda sau de a represinta pe părți înaintea justiției, afară de cazul când va fi vorba de propria sa cauză, sau de aceea a celor puși sub tutela sau curatela sa, sau de aceea a soției, a ascendenților sau descendenților săi, sau a fraților ori a surorilor sale (art. 118, leg. org. jud. Comp. art. 86 pr. fr.: «Pentru soțiile, rudeniile și *afinii* lor în linie directă).

Conclușiunile scrise, cari se dau în mâna grefierului înainte de a începe pledările, sunt baza și fundamentul conclușiunilor orale.

«In toate cauzele advocații sau părțile, dacă nu au fost îndatorați «a depune în scris mijlocele de apărare, vor fi datorii a da grefierului «o *scurtare, scrisă de dênșii, de conclușiunile lor motivate*».

«Grefierul va subscrie aceste prescurtări» (art. 101 pr. civ. V. art. 86 pr. genev.).

Părțile prigonițore, cari nu știu a scrie, sunt datore a *dicta* grefierului conclușiunile lor (art. 308 Reg. org. V. art. 88 pr. genev.).

Presintarea conclușiunilor (*petita*) iscălite de părți, sau dictarea lor, trebuie să aibă loc *înaintea* pledărilor.

În practică, lucrurile nu se petrec așa.

Procesele se hotărăsc, în cele mai multe cazuri, neîmpiedecat de neîndeplinirea art. 101 cit. pr. civ. Conclușiunile scrise nu se dau nici o dată înaintea pledărilor, ele se dau câte-odată chiar după pronunțarea hotărârii.

Acest desfriș judiciar aduce cu sine neorânduile și scandalurile sus arătate.

Nici sub Regulamentul organic nu era o confușiune și o perplexitate așa de mare.

«Directorul cancelariei este dator», prescrie art. 307 lit. D. Reg. org., «a ține o condică de practice, în care se înscrie toate lucrările fiește-căreia seanse, însemnând cele mai însemnătoare împrejurări ale pricinii, «pentru că acele practice au a sluji de temelie la hotărârile judecătii «pricinilor înfățișate la aceste seanse. Părțile sunt împuternicite ași lua «în pricinile lor copie de pe practice încredințate de judecătorie» (v. § 140 proj. proc. germ.).

1) Dinaintea tribunalelor civile și dinaintea Curții cu jurați (v. art. 219, pr. pen.). În privința trib. corecționale, v. art. 181 pr. pen.

Era cu toate acestea și în Regulamentul organic o lacună supărătoare: lipsa sancțiunii¹⁾.

Concluziunile părților nu se mai pot constata într'un chip autentic prin procesele-verbale, ce le-ar încheia grefierii tribunalelor, toate legile anterioare, relative la procedură, fiind desființate (art. 740 pr. civ.).

Grefierul nu mai are astăzi alta de făcut decât numai de a parafa concluziunile motivate iscălite de părți (art. 101 pr. civ.).

Quid însă în cazul când o parte ar da un resumat de concluziuni, nu înainte ci în *urma pledărilor*, în care s'ar articula și s'ar stabili mai multe fapte decisive, de cari nu s'a vorbit de loc în audiență? Să se ție sémă, în asemenea cas, în detrimentul părții adverse, de aceste fapte decisive, articulate în dosul acesteia de pe urmă, sau să se constate în motivele hotărârei că acele fapte n'au fost articulate în audiență?

O asemenea constatare în motivele hotărârei ar fi cu desevirșire inoperantă. În adevăr, motivele și dispozitivul hotărârei nu pot prevala în contra concluziunilor înserate în *calități* (*Chauveau-Carré*, I, 735 quest. 601 bis).

Ne aflăm prin urmare dinaintea următoarei alternative: Sau să recunoșcem că concluziunile scrise trebuiesc a fi date, în înțelesul adevărat al art. 101 cit. pr. civ., *înaintea* pledărilor, sau să dăm voe părților a face opozițiune în contra concluziunilor scrise ce s'ar da în urma pledărilor.

Legiuitorul nostru, ne adoptând dispozițiunea art. 144 pr. fr., care autorisă opozițiunea în contra concluziunilor înserate în calități, și apropiinduși, de altă parte, dispozițiunea art. 87. proc. geneveză (art. 101 pr. civ. rom). care regulază aceiași chestiune numai într'alt chip, ne face să vedem clar și lămurit că, în înțelesul art. 101 cit. pr. civ., depunerea în mânele grefierului a concluziunilor scrise trebuie să *precedeze* pledărilor.

Art. 87. proc. genev. are următoarea cuprindere:

«*Înainte* de a pleda, advocații și procuratorii vor citi concluziunile lor motivate, le vor iscăli și le vor remite grefierului, care le va parafa.

«Tot așa se va urma, dacă în cursul pledărilor s'ar mai lua alte concluziuni».

De ce se cere ca avuații să iscălescă concluziunile lor și să le depue la grefă, se întreabă *Merlin* (v. Loi § 5, No. 9)? Evident, dice d-lui pentru că numai aceste concluziuni se pot considera ca luate de părți în audiență și pentru că numai singure aceste concluziuni iscălite și depuse la grefă sunt destinate a fi reproduse, sub pedepsă de nulitate, în hotărârea judecătorească (v. art. 123 pr. rom.).

A dice că numai concluziunile enunciate în motivele sau în dispozitivul hotărârei sunt a se considera că adevăratele concluziuni luate de părți în audiență, ar fi a se lăsa părțile fără protecțiune în contra erorilor ce s'ar comite. În adevăr: *Voies de nullité n'ont lieu contre les jugements.*

Sau să credem pôte în infalibilitatea judecătorilor?

Ce ar mai înseamna atunci, dacă am adopta această soluțiune stranie, dispozițiunea art. 101 pr. civ.: «În toate cauzele advocații sau părțile

1) Proj. proc. germ. § 144: «Observarea formalităților prescise pentru desbateră orală nu se pôte proba de cât prin *protocol*. Cele coprinse în protocol sunt credate până la înscrierea în fals».

«vor fi datorii a da grefierului o prescurtare, scrisă de dênşii, de «conclusiunile lor motivate».

Grefierul va subscrie aceste prescurtări ?

Dar ce sens ar mai avea art. 101 pr. civ. dacă s'ar admite soluţiunea stranie că punctele de fapt şi de drept ale procesului se pot enuncia, *din memorie*, în considerantele său în dispozitivul hotărârei, suveranmente şi fără recurs ?

Evident, părţile sunt datore a da conclusiunile lor scrise *înaintea* pledărilor. Argumentele în sprijinul acestei soluţiuni sunt în resumat cele următoare :

I. Art. 101 pr. civ. ar fi lipsit de sens, dacă s'ar admite părerea opusă, care consistă în a dice, că nu e nevoie să se începă instrucţiunea cauzei, *înaintea* pledărilor, prin depunerea la grefă a conclusiunilor scrise, această de pe urmă formalitate, care are de scop a face imposibil de a se trece în resumatele de conclusiuni *après coup* fapte relevante cari n'au fost menţionate în audienţă, nepresintând nici o utilitate în sistemul legii noastre, rectificarea erorilor şi a nepotrivirilor, putându-se face sub codul nostru cu autoritate în motivele şi dispozitivul hotărârei, conclusiunile scrise, iscălite de părţi şi *parafate de grefier* ¹⁾ ne fiind alt-ceva de cât ca nise instrumente mnemotehnice pentru memoria magistraţilor.

II. Magistraţii nefiind infailibili, trebuie să existe o garanţie în contra erorilor, de unde rezultă că, *înscrierea în fals în contra hotărârilor nefiind admisibilă*, legiuitorul n'a înţeles şi n'a putut înţelege de a atribui judecătorilor facultatea de a contradice suveranamente, în motivele şi dispozitivul hotărârei, cele coprinse în conclusiunile scrise şi încredinţate grefierului, conform art. 101 pr. civ.

III. Tăcerea legii în privinţa mijlocelor de rectificare a erorilor ce le-ar coprinde resumatele de conclusiuni (v. art. 144 fr.), tăcere care de altmintrelea ar fi neexplicabilă, devine din contră naturală şi explicabilă interpretându-se art. 101 pr. civ. în sens că conclusiunile scrise sunt a se depune la grefă *înaintea* pledărilor.

IV. Fie-care hotărâre trebuie să coprindă sub pedepsă de nulitate, între altele, conclusiunile părţilor (art. 123 punct. 2, pr. civ).

Nici o lege nu autorisă pe judecători să enunţe cu deplină autoritate *în hotărârea lor* conclusiunile, mărturisirile şi declaraţiunile părţilor.

Atribuţiunile judecătorilor chemaţi a decide un litigiū după terminarea desbaterilor sunt determinate, într'un chip limitativ, în art. 115 pr. civ. Resumatul de conclusiuni, de care se vorbeşte în art. 118 pr. civ, nu este de cât un resumat al votului emis de majoritatea tribunalului.

Legiuitorul a declarat din contră expres în art. 101 pr. civ., că hotărârea judecătorească nu se pôte fonda de cât pe conclusiunile motivate, iscălite de părţi.

Declaraţiunea contrară a unei părţi, căreia se atribue o mărturisire judiciară enunţată în considerantele unei hotărâri, face să se spulbere această enunţare, dacă pretinsa mărturisire judiciară nu este constatată

1) Legea n'a putut însărcina pe grefier să parafeze conclusiunile părţilor cari, şi fără înscriere în fals, s'ar putea taxa de mincinoşe.

într'un proces-verbal, sau în lóia de audiență (*Bellet*, proc. civ. du Cant. de Genève, a 2-a edițiune, pag. 138, hotărârea No. 47).

Tribunalul decidé cestiunea pusă în contestare *secundum allegata et probata*.

Trebue să resulte din conclusiunile scrise, iscălite de părți și parafate de grefier, ce anume s'a alegat și ce s'a probat.

Aceste conclusiuni scrise trebue să *precedeze* pledărilor; ele sunt acte esențiale ale desbaterei contradictorie și ca atari supuse și ele critice și controlului părții adverse.

Mărturisirile sau recunóscerile, coprinse în conclusiunile iscălite de părți și parafate de grefier, nu se mai pot revoca după pronunțarea decisiunii Curții de apel¹⁾, chiar dacă s'ar dovedi că au fost făcute din eróre de fapt (art. 1206 cod. civ). Error facti, necdum finito negotio nemini nocet: nam *causa decisa* velamento tali non instauratur (L. 7, cod. de juris et facti ignorantia. Compar: L. 2 cod de errore advocatorum).

Dar unde este atunci garanția părților în contra aceloră cari, fără imputernicire, s'ar apuca a'i represinta sau în contra procuratorilor, cari ar fi făcut o mărturisire în numele clienților lor fără procură specială?

Tribunalele, pentru evitarea neorânduilor de felul acesta, vor obliga înainte de tóte pe procuratorii părților absente să se legitimizeze *ad procesum*. Procura legalisată produsă de acești procuratori se va opri la dosar, (*Füger Wersseley, Gerichlliches Verfahren in Streitsachen*, I, § 12, pag. 13), făcându-se mențiune expresă în hotărâre despre imputernicirea de care e munit procuratorul (v. Ord. Fr. 10 Mars 1825. *Tripier, Codes Français*, 24' edit., pag. 694, nota²⁾).

Citațiunile și semnificările hotărârilor trebue să se facă părților *in personă*, și nu procuratorilor lor (art. 74 proc. civ.), afară dacă procuratorul ar avea și pentru acest slirșit o autorizare specială, despre care se va face de asemenea o mențiune expresă în hotărâre.

Hotărârea, care ar interveni, n'ar fi nici cum oposabilă mandantului dacă, omițendu-se aceste precauțiuni, n'ar mai fi cu puțință a se stabili faptul imputernicirii..... «si mandatum non est, quum neque in iudicium quidquam deduxerit, nec tu ea comprobasti, quæ invito te acta sunt, tibi non præjudicant.....» (L. 27, pr. Dig. de procuratoribus et defensoribus, III, 3).

Mandatul *ad lites*, chiar dacă ar fi un *mandatum generale cum libera*, nu cuprinde virtualmente imputernicirea de a îndeplini actele pentru cari legea cere o autorizare specială (§ 1352 cod. Calim.) de exemplu pentru a face o mărturisire sau o recunóscre (v. *Gluc, Pendecten*, V. p. 293, § 401).

Dreptul francez, consiințind principul opus, a creat în schimb, pentru a contrabalansa prejudiciile ce ar resulta din transgresiunea mandantului, procedura *en desaveu* (*Chauveau-Carré*, III, p. 252, quest. 1296, Proj. proc. germ. § 75).

1) Sentința tribunalelor de prima instanță nu au acest efect. Causa se începe în apel *ab integro* prin efectul devolutiv al apelațiunii.

2) Avuații al căror minister e indipesabil pentru părți, se constituiesc prin *l'exploit d'ajournement*.

IV.

Foile de audiență.

Art. 307 Reg. org., în loc de a determina ce anume să se trecă în foia de audiență, dispune în general: «Directorul cancelariei e dator a ține o codică de practice în care se înscrie *tote lucrările seansei...*».

Determinarea, omisă în art. 307 cit. Reg. org., se găsește acum, clară și precisă în art. 118 și 124 proc. civ.

Foia de audiență este procesul-verbal, care coprinde minutul hotărârii și mărturisirile, declarațiunile, primirile sau lepădările ce au făcut părțile în audiență.

S'ar părea, după litera art. 124 proc. civ., că mărturisirile, declarațiunile, primirile sau lepădările se stabilesc, nu conform art. 118 proc. civ. în procesul-verbal de audiență (*minuta*), ci în redacțiunea completă a hotărârii prin aplicațiunea art. 123 proc. civ.

Legiuitorul nostru, traducând art. 108 proc. genev. (124 proc. rom.), a trecut cu vederea tocmai aceste cuvinte cari lămuresc această cestiune.

«Acastă redacțiune, dispune art. 108 proc. genev., va mai coprinde «mărturisirile, declarațiunile, ofertele, aquiescemențele și lepădările făcute în audiență și cari vor fi fost inserate în foia de audiență după cererea părților, a ministerului public sau din oficiu».

Cuvintele subliniate nu se găsesc în art. 124 al procedurii noastre civile, care dispune:

«Acastă redactare va mai coprinde, după trebuință, mărturisirile, declarațiunile, primirile sau lepădările ce au putut face părțile la înfățișare, verbal sau înscris».

Cu totă deosebirea de text, credem că sensul art. 108 proc. genev. e integralmente conservat în art. 124 proc. civ.

Constatarea mărturisirilor, declarațiunilor, primirilor, lepădărilor, se face în adevăr sau de către însăși părțile prigonitoare, pe calea semnificării calităților sau de tribunal din oficiu.

În cazul întâi nu e nici un pericol în întârziere. Partea, care voescă să scotă o hotărâre contradictorie, poate mai curând sau mai târziu să semnifice adversarului așa numitele *calități* (art. 142 fr.).

În cazul al doilea, din contră, nu se poate amâna, fără grave inconveniente, constatarea imediată a mărturisirilor, declarațiunilor, primirilor, lepădărilor făcute în audiență.

Pe cine a investit legea noastră cu putere de a constata într'un chip autentic, mărturisirile, lepădările, etc. făcute în audiență?

Pe judecătorii, cari decid litigiul. (art. 118 proc. civ.).

Acești judecători sunt însă supuși, ca toți muritorii, la o mulțime de vicisitudini. Mărtea îi poate răpi. Memoria li se poate eclipsa de o dată, etc.

Interesul este tocmai de a se garanta hotărârile și constatările făcute în audiență în contra unor asemenea vicisitudini.

Redacțiunea completă a hotărârii cere timp. Trec adesea (nici nu poate să fie alt-fel) săptămâni întregi până la aparițiunea redacțiunii cu motivele dezvoltate!

De aceea s'a prescis în art. 118 proc. civ. că: «*Indată* ce majo-

«ritatea s'a format, se va resuma opiniunea sa într'un proces-verbal, subscris de judecători, pe care președintele îl va citi *îndată* părților în «audiență publică» (compar. art. 47 leg. judiciară genev. din 5 Dec. 1832).

Constatarea mărturisirilor, declarațiunilor, primirilor, lepădărilor făcute în audiență, trebuie să se facă de asemenea *îndată* în procesul-verbal de audiență. *Est eadem ratio*. Redacțiunea complectă a hotărârii (art. 114 proc. civ.), va cuprinde numai mărturisirile, lepădările, etc., cari a fost inserate în procesul-verbal de audiență conform art. 118 proc. civ.

Tot în procesul-verbal de audiență trebuie să se facă *îndată* mențiune de procurorul care a asistat (arg. art. 118 comb. cu art. 123 No. 4 proc. civ.; v. art. 138 fr.).

Minuta hotărârii, iscălită de judecători, trebuie să *precedeze* pronunțării hotărârii. Președintele, țice art. 118 cit., va *citi* procesul-verbal *îndată* în audiență.

Legiitorul nostru, părăsind în punctul acesta sistemul proc. geneveze, nu se mulțumesc cu o simplă pronunțare de viū graiū a hotărârii (v. art. 307 Reg. org. lit. g).

Tôte regulele prescrise pentru tribunalele de prima instanță, se aplică și la Curți (art. 333 proc. civ.).

Hotărârile se pronunță, cu toate acestea, la unele din Curțile noastre de apel de viū graiū. Minuta saū procesul-verbal de audiență nu se redige. Răspunsul la cestiunea de a se ști care este coprintul hotărârii pronunțate, se dobândesc numai prin un apel la memorie! Dar ce este memoria? O țiră fără cheie!

Ce este hotărârea pronunțată, dacă nu se constată *îndată* în procesul-verbal de audiență? O simplă oscilațiune a undelor sonore, *de l'air battu!*

Secțiunea a doua a Curții de apel din Iași a părăsit de mult această practică judiciară. *îndată* după soluțiunea cestiunilor supuse litigiului, se încheie un proces-verbal în coprinterea următoare:

Sedința din 16 Maiū 1875.

Președința D.....

Membrii prezenți D-nii.....

Fotoliul ministerului public a fost ocupat de D....

Pentru astă-đi fiind amănată pronunțarea decisiunii Veniamin Schwartz cu Fanea Felder pentru bani.

Strigându-se părțile, s'aū înfățișat Schwartz și Fanea Felder.

Curtea,

În basa considerantelor ce se vor expune mai pe urmă în hotărâre.

Decide:

Respinge apelul etc.

Procesul-verbal se citește *îndată* în audiență.

Acestea sunt adevăratele principii.

Mi permit numai a observa că redacțiunea care precede, prezintă o lacună. Motivele hotărârei nu sunt, cel puțin în resumat, enunțate.

«*Desvoltarea motivelor* hotărârei, dispune art. 118 procedura civilă «alin. 2, se va citi, saū în acea đi, și atunci nu se va mai redacta *resumatul de conclusiuni* sus menționat, saū va rămânea a se face mai «târđiū în redacțiunea hotărârei».

Legiuitorul distinge între *desvoltarea motivelor* și resumatul concluziunilor (mai bine și *resumatul voturilor motivate*) și dispune ca procesul-verbal de audiență trebuie să cuprindă neapărat *resumatul voturilor motivate*, rămânând ca desvoltarea motivelor să se facă pe urmă în redacțiunea hotărârii.

«Obligațiunea de a motiva silește de a examina cauza sub toate aspectele ei, a o aprofunda. Judecătorul și-a schimbat adesea părerea «de mai înainte, din cauza imposibilității de a motiva bine hotărârea. «Este absurdă practica certor state, precum e Savoya, care nu obligă pe «tribunale a da motivele de cât după pronunțarea hotărârii. Mijlocul de «încercare este ast-fel aplicat la un lucru consumat». (*Belot*, op. cit., p. 98, nota).

Nota : Am invocat, între altele, în sprijinul părerii că concluziunile scrise trebuie să precedeze pledărilor, și următorul argument : «Magistrații, «nefiind infailibili, trebuie să existe o garanție în contra erorilor, de unde «resultă că, *recursul său apelul în contra motivelor unei hotărâri* «*ne fiind admisibil*, legiuitorul n'a înțeles și n'a putut înțelege a atribui «judecătorilor facultatea de a cotrădice suveranemente, în motivele și «dispositivul hotărârii, cele cuprinse în concluziunile scrise și încredințate «grefierului, conform art. 101 proc. civ.».

Din eróre s'a scris «inscrierea în falș în contra hotărârilor (motivelor hotărârii) nefiind admisibilă», în loc de «recursul său apelul în «contra motivelor unei hotărâri nefiind admisibil».

V.

Redacțiunea hotărârei.

«Fie-care decisiune sau sentință va cuprinde:

- «1. Numele, pronumele, domiciliul ori reședința părților; calitatea «în care proced; numele, pronumele advocaților.
- «2. Obiectul cererii și concluziunile părților.
- «3. Resumatul actelor ce părțile au înfățișat spre a-și susține «fie-care cererile sau propunerile».
- «4. Mențiunea că ministerul public și-a dat concluziunea, dacă el «s'a pronunțat.
- «5. Cestiunile de fapt și de drept.
- «6. Motivele.
- «7. Dispositivul, adică aceea ce judecata ordonă în virtutea legilor» (art. 123 pr. civ.).

Neobservarea acestor formalități, atrage sau nu nulitatea hotărârii? Un lucru e sigur: Art. 735 pr. civ. care tratéază despre nulitățile actelor de procedură, cari se pot propune în ori-ce timp, legea ne limitând termenul cererii în nulitate (v. art. 747 proc. genev., No. 2.), nu îmbrățișază hotărârile judecătorești. În adevăr, autoritatea lucrului judecat ar fi o vorbă gólă de sens, dacă ar fi adevărat că hotărârile judecătorești se pot ataca în infinit, pentru călcarea formelor cari causéază părților un prejudiciu nereparabil.

Art. 123 pr. civ. nu pronunță pedépsa nulității.

Credem, cu toate acestea, că unele din formalitățile prescrise de acest articol, sunt formalități substanțiale, neobservarea lor autorisând pe cei în drept a cere infirmarea hotărârii.

Examinând, una câte una, formalitățile din cestiune, vom vedea care este importanța lor, deosebind formalitățile substanțiale de acele cari nu au de cât importanța secundară.

1. *Numele, pronumele domiciliul ori reședința părților ; calitatea în care proced ; numele, pronumele advocaților.*

Aceste indicațiuni sunt indispensabile. «Nu s'ar ști altmintrelea în «profitul cui sau în contra cui s'a dat hotărârea». (*Chauveau-Carré*, I, p. 713 și 714 quest. 594). Partea, al căreia nume, pronume, etc. nu se arată clar în hotărâre, poate pretinde, cu drept cuvânt, că n'a fost judecată, conservându-și toate drepturile, (*Chauveau-Carré*, loc. cit.).

2. *Concluziunile părților.*

Acastă formalitate e de esența hotărârii. Legea cere o reproducțiune în extenso a concluziunilor scrise, care au fost depuse la grefă conform art. 101 pr. civ. Indicațiunea sumară a cererilor respective nu e de ajuns (*Chauveau-Carré*, op. et. loc. cit.).

Jurisprudența franceză a introdus în această privire un temperament, care consistă în a dice că cerința legii e sub acest raport îndeplinită, când o hotărâre se referă, în privința concluziunilor părților, la o hotărâre precedentă sau la petițiunea introductivă de instanță.

Adopțiunea acestui temperament s'ar putea legitima și în dreptul nostru, dar numai în sensul că hotărârea se poate referi la concluziunile scrise cari a fost depuse la grefă.

3. *Resumatul acelor ce părțile au înfățișat spre a-și susține fie-care cererea sau propunerea.*

Înțeles'a legiuitorul să resusciteze dispozițiunea art. 307 Reg. org. lit. B în coprindere: «La ziua când va fi a se lua pricina în tratație, «amendoué părțile... să fie datore a da perilips de toate documentele ce «vor avea în pricină, în care perilips se adevereză prin iscălire că alte «dovezi în acea pricină nu mai au...?»

-Concluziunile părților o dată reproduce, ce sens mai are resumatul perilipsului de documente!

Acastă este o formalitate ultra-secundară.

4. *Concluziunile ministerului public în casurile prevădute de art. 80 pr. civ.*

Legea se mulțumesc cu mențiunea că ministerul public a luat concluziuni (v. însă art. 120 pr. civ.).

5. *Cestiunile de fapt și de drept.*

Legiuitorul, edictând această formalitate, a avut fără îndoială în vedere cestiunile de fapt și de drept puse de judecători.

Curios e numai că s'a omis a se ordona judecătorilor în ce chip anume să pue și în care ordine anume să resolve cestiunile de fapt și de drept.

«Judecători, dispune art. 104 pr. genev., procedând la judecată, «vor începe prin a pune cestiunile de fapt și pe drept supuse decisiunii. «Ei vor vota separat asupra fie-căreia din aceste cestiuni. Ei nu vor

«trece la cestiunile de drept, de cât după ce vor fi decis mai întâi cestiunile de fapt».

Hotărârea ar fi isbită de nulitate, dacă o asemenea expunere sumară a cestiunilor de fapt și de drept, n'ar resulta cel puțin din motivele hotărârii (*Boilard-Colmet-Daage*, I, 9-a ediț., pag. 272).

6. *Motivele.*

Hotărârea este o operațiune logică. O părere nemotivată e o afirmare gratuită.

Hotărârea în sensul logic, presupune necesarmente o parte *motivată*.

A dice *hotărâre nemotivată*, este prin urmare a se comite o contradicțiune *in adjecto*.

Motivile sunt de esența hotărârii.

7. *Dispositivul hotărârii.*

Sancțiunea sau refuzul sancțiunii constituie dispozitivul hotărârii.

Hotărârile, cari nu coprinde nici o declarațiune asupra existenței dreptului contestat (dispositiv), nu au și nu pot avea autoritatea lucrului judecat. (*Dreptul*, 1875).

Foile de audiență și concluziunile părților în proiectul nou german de procedură civilă.

Proiectul german cuprinde, în privința foilor de audiență în cauzele civile, următoarele dispozițiuni:

§. 139.

«Se va încheia un protocol despre desbaterea orală care a avut loc dinaintea tribunalului».

«Protocolul cuprinde:

1. «Locul și ziua desbaterii;
2. «Numele judecătorilor, al greșierului și al interpretului care s'ar fi ascultat;
3. «Arătarea obiectului litigiului;
4. «Numele părților cari s'au presintat, al apărătorilor legali și al împuterniciților;
5. «Mențiune că desbaterea a fost publică sau că publicitatea e exclusă.

§. 140.

«Mersul desbaterii se va indica numai într'un chip general.

«Se vor stabili prin recepțiunea în protocol:

1. «Mărturisirile, renunțările, transacțiunile, prin care s'ar termina pretenția ridicată în tot sau în parte;
 2. «Concluziunile (Anträge) și declarațiunile, a căroră constatare e prescrisă;
 3. «Arătările martorilor și experților.....;
 4. «Resultatul inspecțiunii oculare (cercetare în fața locului) care s'ar fi făcut;
 5. «Hotărârile.....;
 6. «Pronunțarea hotărârilor.
- «Recepțiunea în protocol se poate înlocui prin recepțiunea într'un înscris separat, care se alipește la protocol ca anexă, făcându-se despre acesta mențiune în protocol.

§. 142.

«Protocolul se citește ori se supune verificărilor celor interesați în cât privește N-rele 1—4 a § 140. În protocol se menționează aprobarea celor interesați sau obiecțiunile ce le-ar fi făcut.

§. 143.

«Protocolul se iscălesce de preşedinte şi grefier...».

Comparând aceste dispoziţiuni cu prescripţiunile corespunzătoare ale procedurii geneveze, constatăm înainte de toate un punct important de diferenţă :

Conclusiunile părţilor se *citesc* în sistemul procedurii geneveze *înaintea* pledărilor şi se parafază de grefier. (Art. 86 pr. genev.).

Proiectul german nu îngăduie un asemenea *recessus scriptus loco oralis*.

Desbaterea trebuie să fie după prescripţiunile proiectului german (§ 124) exclusiv orală. Grefierul notează *din oficiu* în protocol conclusiunile orale ce le-a luat părţile în audienţă. Protocolul se citeşte pe urmă, sau se supune verificării celor interesaţi, bine înţelegându-se înainte de a se pronunţa hotărârea, menţionându-se în protocol aprobarea sau obiecţiunile care s'ar fi făcut.

Intre aceste sisteme pentru care să ne decidem ?

Prefer fără hesitaţiune principiile procedurii geneveze.

În adevăr, art. 86. pr. gen., care ordonă citirea conclusiunilor înainte pledărilor, e singura precauţiune destinată a contrabalansa sacrificiul general al formelor inutile de procedură, inaugurată de acest admirabil cod de procedură civilă.

Proiectul german, din contră, cu toate că accentuiază în § 124 oralitatea exclusivă, nu e tot aşa de radical în privinţa tradiţiunii formelor.

Acest proiect pune desbaterea sub *tutela* preşedintelui tribunalului, paralizând ast-fel principiul : *Jus vigilantibus*. Litigiul nu se decide numai după o discuţiune aprofundată şi nu în starea în care se găseşte, adică după cum a pledat părţile, bine sau rău.

Preşedintele trib. să provoace o discuţiune serioasă (§ 123), făcând să se lămurască bine conclusiunile şi să se arate cu precisiune faptele pe care se fundează părţile (§ 126). Preşedintele poate să ia cuvântul părţii, care nu se supune ordinilor ce le-a dat pentru elucidarea discuţiunii (§ 123). Tribunalul poate să statueze *din oficiu*, fără a ordona un preparatoriu determinat, ca să se reîncepă desbaterea, dar ar rezulta din deliberaţiune că pledările n'au lămurit destul de bine vre-unul din punctele importante ale procesului (§ 136), martorii şi experţii se citéză *din oficiu* (§§ 326 şi 348), fixarea termenului de audienţă se poate face *din oficiu* (§ 194).

În mijlocul acestor precauţiuni quasi-providenţiale, e evident că a fost de prisos d'a se mai prescrie citirea conclusiunilor scrise *înaintea* pledărilor.

Ideea predominantă a proiectului german este : intervenţiunea providenţială a judecătoriei ; judecătorul trebuie să suplinască *quod deficit partibus*.

Raţiunea supremă a procedurii geneveze este : Autonomia părţilor, neintervenţiunea tribunalului. *Jura vigilantibus et non dormientibus subveniunt*. «Vedând că pledarea a fost regulat fixată pentru această audienţă, şi că fie-care apelant trebuie să fie gata a susţine apelul său ; «Curtea respinge cererea de amânare a apelantului şi îndrumază pe părţi «a pleda imediat». (Hotărârea citată de *Bellot*, pag. 272).

Orî-ce penetrațiune promptă și adencă am presupune că aū judecătoria noastră, credem că procedura geneveză e mult mai potrivită cu moravurile și temperamentul nostru.

Regrediam ¹⁾ numai că nu s'a declarat expres în art. 101 pr. noastră civ. că conclusiunile motivate, iscălite de părți, trebuie să fie prezentate *înaintea* pledărilor.

Acastă idee rezultă însă din fericire virtualmente din art. 101 comb. cu art. 103 pr. civ.

Acest de pe urmă art. sună ast-fel :

„*Instrucțiunea* fiind terminată și cauza ascultată, judecătoria și «vor pronunța hotărârea».

Conclusiunile motivate, iscălite de părți și parafate de grefier, de care vorbește articolul precedent (101) impunând părților obligațiunea de a le prezenta înaintea pledărilor, sunt prin urmare *acte de instrucțiune* a cauzelor civile, adică acte esențiale ale debaterii și ca atari supuse criticei și controlului părții adverse.

Este în natura lucrurilor, ca actele de instrucțiune să *precedeze* pledărilor, căci, urmându-se alt-fel, ele s'ar sustrage necesarmente de la controlul părților.

Deosebit de acêsta, ni se mai impune înlăturând orî-ce dubiū (*atât e de evidentă*) o deducțiune *ad impossibile vel ad absurdum* care milită în favoarea acestei soluțiuni.

În adevăr, iată contradicțiile manifeste în consecințele părerei opuse :

1. Art. 101 proc. civ. ar fi lipsit de sens, dacă s'ar admite părerea opusă. În adevăr, ar fi o încalificabilă ineptie de a se dice : Nu e nevoie să se începă instrucțiunea cauzei prin depunerea la grefă *înaintea* pledărilor a conclusiunilor motivate, iscălite de părți, acastă de pe urmă formalitate, care are de scop a face imposibil de a se trece în resumatetele de conclusiuni *après coup* fapte relevante cari n'aū fost articulate în audiență, ne prezentând nici o calitate în sistemul legii noastre, rectificarea și dispozitivul putându-se face sub codul nostru cu autoritate în motivele și dispozitivul hotărârei, conclusiunile scrise iscălite de părți și parafate de grefier ne fiind alt-ceva de cât nisce instrumente mnemotehnice pentru memoria magistraților!

2. Magistrații ne fiind infailibili, trebuie să existe o garanție în contra erorilor, de unde rezultă că, recursul pentru denaturarea conclusiunilor părților nefiind admisibil, legiuitorul n'a înțeles și n'a putut înțelege de a lăsa pe părți fără protecțiune în contra erorilor. Judecătoria ne având prin urmare facultatea a contradice, în motivele și dispozitivul hotărârii, cele coprinse în conclusiunile scrise și încredințate grefierului, conform art. 101 proc. civ., este neapărat să recunoscem, că aceste conclusiuni, departe de a fi numai nisce instrumente mnemotehnice, *ad usum Delphini*, sunt din contra acte formale de instrucțiune, cari «aū a sluji de temeiu la hotărârile judecăților pricinilor» (art. 307 Regl. org.).

3. Dacă s'ar admite că conclusiunile motivate și iscălite de părți

1) 'Mi permit acest neologism, pentru că nu găsesc un alt cuvânt epre a exprima ideia ce o exprimă cuvântul francez *regretter* (lat. *regrediar*).

se pot prezenta și în urma *pledărilor*, atunci s'ar putea întâmpla ca să se întâlnească, în resumatele de concludiuni, articulațiunea unor fapte decisive, de care nu s'a vorbit de loc în audiență.

Ce să facă tribunalul în o așa stare de lucruri? Să reproducă resumatul de concludiuni *tale quale*, cu alterațiunile ce le reprobă? Cu maniera acésta s'ar surpa însăși baza hotărârei! Să constate alterațiunile? Concludiunile enunțate în motivele său dispozitivul hotărârei nu pot prevala în contra concludiunilor, iscalite de părți și parafate de grefier!

Să se refere în acésta privire la constatările ce le-ar fi făcut, *en amateur*, grefierul de audiență? Concludiunile părților nu se mai pot constata astă-dî, într'un chip autentic, prin procesele-verbale ce le-ar încheia grefierii tribunalelor, toate legile anteriore relative la procedură fiind desființate (art. 307 Regulamentul organic, art. 704 procedura civilă).

Din acésta confusiune nu putem eși de cât închinându-ne dinaintea adevărului că concludiunile scrise trebuie să *precedeze* *pledărilor*. Concludiunile motivate, iscalite de părți, se parafază atunci de grefier și nici o alterațiune nu mai e de temut ¹⁾.

Revenind la paralela dintre procedura noastră civilă și proiectul german, constatăm că, cât pentru rest, numai este în privința foilor de audiență nici o diferență substanțială între aceste două sisteme.

Procesul-verbal de audiență trebuie să cuprindă specialmente, în amândouă sistemele, mărturisirile, declarațiunile, primirile, lepădările făcute de părți în audiență, hotărârea cu resumatul motivelor, mențiunea că hotărârea s'a pronunțat în audiență publică, mențiune despre imputernicirea de care e munit procuratorul, etc. ²⁾.

Proiectul german declară expres că mandatul general *ad lites* cuprinde implicitamente autorizarea de a face mărturisiri, lepădări, transacțiuni, etc. (§ 75 proiectul german).

Acésta regulă a dobândit și în dreptul francez sancțiunea legislativă, cel puțin *virtualmente* prin aceea că s'a organizat procedura *en désaveu*, (*Chauveau-Carré*, III, pagina 252, quest. 1296).

Principiul opus, consacrat de dreptul roman și de codul Calimach (§ 1352), ne fiind contrariu regulilor prescise de codul nou civil, a rămas la noi în vigoare și după promulgarea codului civil actual (art. 1912 codul civil; *Glück, Pandecten*, V, pagina 293, § 401).

Erorile cari s'ar fi strecurat în redacțiunea hotărârei, se pot proba prin procesele-verbale de audiență ³⁾, fără ca să fie trebuință de o înscriere în fals (*Cauveau-Carré*, I, pagina 706 quest. 593). Procesele-verbale de audiență sunt credute până la înscrierea în fals (proiectul german, § 144).

1) Articolul meu publicat în *Dreptul* No. 41 an. 1875, a fost scris *re non bene provisus*. Principiul citat acolo: *Voies de nullité n'ont lieu contre les jugements*, e de asemenea străin subiectului din discuțiune.

2) Omisiunea acestei de pe urmă precauțiuni ar face să nu se mai pōtă opune hotărârea mandantului, dacă n'ar fi cu puțință de a stabili faptul imputernicirii. (L. 27, pr. D. III, 3).

3) Procesul-verbal de audiență este originalul a căruia înfățișare se pōte cere tot-d'a-una (art. 1188 codul civil). De ce se mai trec atunci de giaba hotărârile în registru, și încă în extenso?

Am făcut paralela de mai sus numai pentru ca să dovedesc cât de temerar ar fi să alergăm după cai verzi pe păreți, scormonind procedurile germane cele mai răsuflăte, când nu avem de cât să facem un pas pentru ca să ne apropiem și celelalte dispozițiuni înțelepte ale procedurii geneveze, care am putea dice că e făcută inadins pe *italia* noastră, atât de bine ne acomodăm cu formele ei în același timp simple și salutare!

E timp ca să sfârșim o dată cu odiseele noastre legislative!

Recepțiunea integrală a procedurii geneveze ar fi și dintr'un alt punct de vedere justificabilă.

În adevăr, neconținutele noastre reforme legislative *in pejus* sunt de natură a înălura ori-ce dubiū că nu am ajuns încă la măestrie în arta de a legifera.

S'ar putea obiecta că instituțiunea Curții de casație introdusă la noi și străină organizării judecătorești geneveze, face să se nască necesitatea de a se crea nouă combinațiuni legislative.

Acestă obiecțiune ar fi pôte peremptorie, dacă faimosul precedent legislativ de dată recentă nu ne-ar indica mijlocul de a conserva Curtea supremă, ba încă de a crea, dacă cere trebuința, mai multe Curți de justiție, făcând numai să se substitue atribuțiunilor de astă-zi ale Curții supreme acele ale Curții de justiție din Geneva. (art. 303, 334 procedura geneveză), combinațiune care ar aduce cu sine numai disparițiunea Curților actuale de apel.

Proiectul german a rupt-o cu desăvîrșire cu Curtea de casație, pe care o trimete în tótă forma *ad patres* (§ 14, Allgemeine Begründung)¹

Savigny (System, I, pagina 315—317, § 51) se exprimă ast-fel:

«... Fixitatea și unitatea dreptului sunt în Franția garantate în contra interpretărilor arbritrare prin Curtea de casație care, aședată mai presus de tóte jurisdicțiunile, exercită o supraveghiere înțeleptă și tute-lară.... Scopul ar fi complectamente atins dacă Curtea de casație ar avea dreptul, casând o hotărâre, de a judeca ea însăși afacerea. Dar, hotărârea o dată casată, ea trebuie să trimetă afacerea dinaintea unei alte Curți, ast-fel că cauza pôte să primescă mai multe hotărâri eronate și să provóce mai multe hotărâri de casare. Aceste forme *complicate și dispendiose* vin de acolo că, altă dată, casațiunea nu aparține unui corp judiciar, ci unui *corp administrativ*, consiliul regelui, care reprima violațiunile legii, fără a face el singur justiție. După revoluțiune, motive nu mai subsistă, funcțiunile Curții de casație sunt curat judiciare și ea oferă aceleași garanții de independență ca și restul magistraturei. S'a făcut încercări de a se remedia la inconvenientul ce 'l semnalez.... Legislațiunea franceză. în provinciile rinane unde e în vigóre, s'a modificat ast-fel: *Curtea de casație, după casarea unei hotărâri, judecă singură definitiv. (Dreptul, 1875).*

Inamovibilitatea magistraturei.

Fenomenele sociale nefiind aceleași în toate timpurile și în toate locurile, e evident că nici idealurile sociale *immanente* nu pot fi pretutindenea aceleași.

Principiile pentru soluțiunea problemelor sociale trebuie să fie trase din fenomenele vieții reale, căci causalitatea ideală nu se poate separa de causalitatea *reală* nici în ordinea fizică, nici în ordinea morală.

Soluțiunea cestiunii reconstituirii magistraturei nu este dar posibilă de cât *în cadrul statului existent*.

Acesta fiind punctul nostru de plecare, ne propunem să discutăm tema noastră din ordinea următoare:

I. Inamovibilitatea magistraturii este tipul necesar al monarhiei constituționale.

II. Relele sociale nu se pot vindeca de cât prin un tratament adaptat antecedentelor bôlei.

III. Instinctele populare nu întînesc la noi nicăeri un fond solid, asupra căruia să exercite influența lor salutară, materialul istoric dat fiind de o fragilitate extremă, aceea ce este un semn indubitabil că avem trebuință, înainte de toate, de așezăminte durabile.

I.

Inamovibilitatea magistraturei e tipul necesar al monarhiei constituționale.

Legile nefiind de cât nisce constrîngeri odióse, dacă nu sunt fundate pe moravuri pure, este neapărat să formăm înainte de toate *caracterul* ómenilor și să nu modificăm instituțiunile de cât în proporțiune cu progresul învățămîntului și al educațiunii ¹⁾.

Ca să ne incredințăm dacă interesul bine înțeles al țarei reclamă sau nu domnirea exclusivă a majorităților parlamentare, reducerea celor trei puteri ale statului la o singură putere, reconstituirea magistraturei pe basa electivității, ca precursórá fie a monarhiei electivă, fie a repu-

1) D-l E. Dühring, (*Cursus der Philosophie als streng wissenschaftlicher Weltanschauung und Lebensgestaltung*, pag. 413) pretinde că, de se va lăsa societatea în situațiunea în care se găsește astăzi împărțită între bogați și săraci, școlă va rămâne fatalmente sub dependența celor bogați și educațiunea nu va înceta de a fi strîmă, vițioasă, strâmbă. Să se ia dar toate capitalurile și toate proprietățile de la particulari și să se dea statului, făcîndu-se între particulari și toate proprietățile de la particulari sociale în proporțiune cu munca și prestațiunile fie-căruia. Declarăm de mai înainte că vom face abstracțiune de aceste teorii socialiste cari nu au nici un singur aderent pe față în țară la noi.

blicei, trebuie să cercetăm înainte de toate dacă aceste reforme ar găsi în situațiunea actuală a țării un tărâm pregătit pentru acesta, un tărâm roditor.

În lipsa unor antecedente istorice favorabile, cari să ne pue în pozițiune a ne equilibra *spontan* între noi, fără intervențiunea protegiuitoare a unor organe durabile și nemijlocite ale legii, e evident că organele ordinii sociale nu se pot lăsa fără pericol la bunul plac al mulțimii, sau al unei reprezentațiuni mai mult sau mai puțin dependentă de o mulțime vecinic agitată, căci, întemplantându-se una ca acesta, putem să prețicem cu certitudine că cei mai vicleni, cei mai șireți, cei mai rafinați vor sci tot-d'a-una să surprindă voturile alegătorilor, lingușindu-și, captându-și, bătând în struna pasiunilor lor.

Puterea judecătorească, care se exercită după prescripțiunile *legii*, nu pôte să fie patrimoniul nici al unui singur om, nici al contribuabililor.

Funcțiunile publice nu se pot institui după principiile administrațiunii *economice* prin alegere din partea celor interesanți, ci după *lege*¹⁾: Omnes legum servi sumus, ut liberi esse possimus.

Francezii, ameiți de vârtejul revoluțiunii²⁾, nu ținură sémă de aceste adevăruri și, precipitându-se, reconstituiră magistratura pe basa electivității³⁾. În contra acestei stări de lucruri anormale, se ridică o furtună cumplită, furtună care, prin reacțiune, coprindea în sinul ei, în loc de elemente de ordine, elemente de asuprire, furtună care, dând nascere cesarismului, nu putea să nu isbucnescă, căci instituțiunile neadaptate antecedentelor istorice și contrare legilor naturii omenesci nu aū durată.

În Englitera, din contră, se inaugură după revoluțiunea din 1688 o reformă organică, cumpetată, trainică, o reformă care, ținind la înfrinarea și nu la nimicirea regatului, lăsă numirea magistraților în mâna Corónei determinând numai că magistrații, o dată numiți, vor fi independenți de puterea executivă, vor fi *inamovibili*⁴⁾.

Inamovibilitatea era ast-fel o barieră opusă usurpărilor regatului și, în acelaș timp, o chezașie solidă a ordinii, o stâncă de care se va isbi atât despositismul cât și anarhia.

1) *Gneist, Selfgovernment*, ediț. III, § 153, pag. 911.

2) Între antecedentele istorice ale Franței ocupă fără îndoială și Revoluțiunea cea mare un rol însemnat. În privința importanței principiilor Revoluțiunii, v. *infra*, III

3) Constituțiunea din 3 Septembrie 1791, titlul III, cap. 5: «Le pouvoir judiciaire est délégué à des juges élus à temps par le peuple». Mórtea tragică a lui Louis XVI, care a jurat pe această Constituțiune, ne dovedesce că monarhia constituțională va fi tot-d'a-una aprópe de prăpastie, dacă monarhul nu va sci să se pue în centrul și în vârful vicțiilor publice (compar. *infra* text și nota 11 și 12). Inconjurații cum suntem. de monarhii a-tot-puternice tendințele republicane ar putea să fie peira noastră. Tendințele noastre republicane ar merge mână în mână cu tendințele nihiliste din Rusia.

4) Funcționarul numit, dice *Gneist*, (*Selfgovernment*, ediț. III, § 153), funcționarul numit ca organ nemijlocit al legii, trebuie să fie, ca puterea monarhică însăși, independent de starea timporară a intereselor și a claselor în luptă, independent de nemulțumirea majorităților timpurare». Ce ne pasă, dic însă unii, de sórta funcționarului, de independența sa, de asigurarea viitorului său. Aceia ce ne interesează este să garantăm *justifiabililor* justiția cea mai bună posibilă, și justiția influențată de puterea executivă, nu merită numele de justiție. Justiția nu trebuie să fie dependentă, răspundem, nici de tirania unui singur om, nici de tirania majorităților parlamentare. Acestă după urma tiranie este mai funestă de cât cea dintâi, în țările unde nu se găsește un friu moral intern, ca în America.

Este de datoria noastră, cari ținem cu toții la reînvierea virtuților strămoșești, să ne apărăm, să ne îngrădăm, să ne înarmăm, atât în contra tiraniei unui singur om, cât și în contra tiraniei mai cumplite a masei, a uliței și a mulțimei.

«In curs de două-zeci și cinci de ani, dicea *Benjamin Constant*, la 1818, tribunalele, judecătorii, hotărârile, nimic nu era liber. Diferitele partide au luat pe rând în mână instrumentele și formele legii. Curagiul resboinicilor celor mai întrepizi ar fi fost abia de ajuns magistratilor noștri, pentru a 'și pronunța hotărârea în conștiința lor 1)».

În interesul dar al închezășurii *ordinei* și al păcei publice, se stabilește în Constituțiunea noastră din 30 Iulie 1866 aceste două principii fundamentale:

Constituirea unei *Domnii ereditare și inamovibilitatea magistraturei* 2).

Să nu se dică că în pactul nostru fundamental nu se prevede expres inamovibilitatea magistraturei, căci inamovibilitatea magistraturei e tipul necesar al ori-cărei monarhii constituționale; căci art. 38 al convențiunii din Paris din 7/19 August 1858, hotărăse formal că *membrii Curții de casațiune sunt inamovibili*; căci art. 103—106 Leg. org. jud. din 5 Iulie 1865, exige să se întindă inamovibilitatea încetul cu încetul și asupra tribunalelor și Curților de apel; căci art. 38 cit. al convențiunii din Paris, departe de a contrădice cele aședate de Constituțiune, corespunde din contră cu desăvîrșire spiritului și idealului acestei Constituțiuni și formeză cu densa un tot armonic.

Constituțiunea n'a abrogat de cât legile, decretetele, regulamentele *contrarii* cu cele aședate de ea (art. 130).

Principiul inamovibilității magistraturei să fie el ore în antagonism cu art. 31 al Constituțiuni?

Cătuși de puțin.

Art. 31 citat e ast-fel conceput: «Tote puterile statului emană de la națiune, care nu le pôte exercita de cât prin delegațiune și după *principiile și regulile aședate în Constituțiunea de față*».

Acest articol, dispunând că națiunea nu pôte exercita puterile statului de cât prin *delegațiune*, n'a vrut să dică prin acesta că ori-ce funcțiune, care nu este exercitată de însăși colectivitatea socială, nefiind de cât o delegațiune, această funcțiune trebuie să fie electivă, revocabilă, timpurară, căci articolul adaogă: «prin delegațiune și după *principiile și regulile aședate în Constituțiunea de față*»?

Puterile constituționale ale Domnului sunt *ereditare* (art. 82 al

1) V. *Thonissen, Constitution belge*, art. 100.

2) Inamovibilitatea magistraturei este un principiu esențial al monarhiei constituționale (v. *Bluntschli, Allgemeines Staatsrecht*, ediț. II, t. II, pag. 98 și 99) Eligibilitatea magistraturei pôte să fie, după împrejurări, un rêu sensibil și sub republică. Socrate fu condamnat la mörte de judecători aleși. Alegerea prelorilor în vechea Romă, dete rezultate bune numai sub domnirea patricienilor, ale cărora virtuți se citează și astă-zi ca exemplu. După biruința plebeilor se făcură reforme cari nu erau în raport cu educațiunea morală a poporului: *Cesarismul* luă nascere. *Montesquieu* caracterizează förte bine acțiunea poporului: «*Quelquefois avec cent mille bras il renverse tout; quelquefois avec cent mille pieds il ne va que comme les insectes*». *Esprit des Loix*, Livre II, cap. II.

Constituției), cu toate că aceste puteri emană de la națiune, care nu le poate exercita de cât prin delegațiune.

Funcțiunile membrilor Curții de casațiune sunt *inamovibile* (art. 38 convențiunea din Paris, comb. cu art. 130 al Constituției), cu toate că și aceste funcțiuni nu sunt de cât o emanațiune a națiunii, care nu le poate exercita de cât prin delegațiune,

Art. 31 citat al Constituției noastre e calcat după art. 25 al Constituției Belgiei, și art. 100 al acestei Constituțiuni prescrie expres: «*judecătorii vor fi numiți pe viață*».

Și dacă nu se găsește și în Constituțiunea noastră o asemenea recunoșcere textuală, rațiunea este că inamovibilitatea membrilor Curții de casațiune fiind deja expres consacrată de art. 38 al convențiunii din Paris, nu era trebuință de o nouă sancțiune formală.

În legile noastre se găsesc adese expresiuni nedeterminate, formule, defectuoase, cari exprimă incomplet o cugetare determinată, neîndoelnică a legiuitorului.

«Pentru întregul stat român *este* o singură Curte de casațiune, dispune art. 104 al Constituției, aliniatul ultim. Legiuitorul constituant a menținut dar Curtea de casațiune așa cum *este*, adică așa cum a fost organizată prin art. 38 al convențiunii din Paris și prin legea organică din 24 Ianuarie 1861.

Și această dispozițiune constituțională, așa interpretată, era și este expresiunea unui raport necesar care rezultă din chiar natura lucrurilor.

Țara avea în trecut un aspect de *vecinică mobilitate*¹⁾. Coróna era prada nevoilor externe zilnic renăscânde; gospodarii, domnind de ađi pe mâine, nu ținteaú de cât la exploatarea poporului; guvernul era asupritor; poporul dicea: «Cap plecat nu tae sabia»; nicăeri nu se găseaú elemente de ordine, elemente de forță, elemente de control.

Causa eficientă a acestor rele era ingerința puterilor străine în afacerile interne ale țarei.

Acastă constelațiune externă funestă făcând în fine loc unei constelațiuni mai favorabile, poporul era de o dată pus în pozițiune să și croiască singur sórta sa.

Ce putea însă să resulte dintr'un mijloc social supus secole întregi influenței corupțore a cotropitorilor, dintr'un mijloc social cangrenat, vestejit?

1) Să nu credă cum-va că o țară, care presintă un asemenea aspect, este țara făcăduită a *socialismului*. Falanstererele lui *Fourrier*, ateliererele sociale ale lui *Louis Blanc*, presupun această sare la ochi — existența unei industrii forte înaintate. Socialismul ar degenera dar în Orient prin forța lucrurilor în *nilhism*. Nihilismul este însă o utopie din cele mai nesănătóse și vătămátore. Nihilisti, al căror scop imediat este de a răsturna toate asezămintele ce se datórese moravurilor, culturei, politicei, nu propun veri un sistem de organizare socială pozitiv, în locul organizării politice existente. Ei estéplă reformele cele mai raționale de la *inițiativa instinctelor populare*, instincte cari ar fi mai productive de cât toate proiectele doctrinare (v. *Duhring, Kritische Geschichte des Socialismus*, edit. II, pag. 572-576). Instinctele populare să fie ele óre așa de rodítóre cum își inchipuesc nihilisti? Instinctele populare, lăsate fără frâu, ar descoperi ele óre vre-o dată principiile cele mai nemerite de guvernare? Evident că nu. Descoperirile în domeniul sociologiei vor avea de basă *sciința* și nu bunul simț necultivat, după analogia descoperirilor celor mari în mecanică. *Galilei* a cugetat cu forța de cugetare care se grămădise în cursul secolelor.

Neapărat că din un asemenea mijloc social nu se putea nasce un *Augustus* și mai puțin încă un *Pericles* sau un *Washington*.

Fie hasard, fie fatalitate, rezultatul final era formarea unui guvern, care, de și inspirat de un nobil patriotism față cu străinii, era vițios, asupritor, asiatic în ceea ce privesce administrațiunea internă.

Poporul se ridică în contra acestui guvern și culcă la pământ pe acest vrășmaș intern.

Să alegem, dicea poporul, să alegem un Domn străin, care, neavând nici o legătură cu capiî bizantinî ai partidului oligarhic și ai partidului popular, va lăsa vrënd-nevrënd curs liber admirabilului instinct social al poporului, și, dacă este adevărat că, rău-nărăviți cum suntem, a-tot-puternicia noastră ar putea să ne arunce în prăpastia anarchiei, remediul în contra acestui rău trebuie să'l căutăm, nu în omnipotența administrațiunii, ci în omnipotența *justiției*, ca în Belgia ¹⁾.

Inamovibilitatea singură a asigurat judecătorului în Belgia independența atât de necesară pentru îndeplinirea augustelor sale funcțiuni. Inamovibilitatea singură a făcut să se formeze în această țară o jurisprudență națională, originală, specifică. Independența singură a stimulat pe judecătorii belgianî să consacre toate silințele lor studiului dreptului, căci pentru o carieră precară, pentru un post amovibil, nu face nimeni jertfe.

Noi ne inflamărăm cu toții pentru acest ideal și ne grupăm cu entusiasm în jurul acestui stindard.

Inamovibilitatea magistraturei era dar pentru noi o formulă științifică dedusă cu necesitate din viața noastră politică, din antecedentele și moravurile noastre.

Poporul, diceți, are astă-đi alte idealuri? Cine ne închezășuesce că idealurile sale actuale nu vor avea în curënd sorta idealurilor sale de ieri?

Poporul are fără îndoială puterea de a târi în noroiu idealurile pentru cari s'a entusiasmat un moment. Un popor înțelept însă își *moderează* puterea în propriul său interes: *Quod potuit fecisse timet!*

Și poporul sciu să 'și modereze puterea sa.

Acastă moderațiune admirabilă întări bazele magistraturei noastre, care, controlată de un popor înțelept și nu de o administrațiune centralisătoare, forma o jurisprudență metodică și populară, jurisprudență care nu are nici o asemănare cu jurisprudența subtilă și reacționară a tribunalelor din țările occidentale.

Elementul popular fiind la noi mult mai dezvoltat de cât toate celelalte elemente sociale, și clasele altă dată domnitore ne mai avënd ađi nici latifundiî, nici virtuții sociale, nici experiență politică, nici vre-o forță de expansiune, nu avem nici un cuvânt să ne temem că magistrații noștri inamovibili vor fi și ei o dată organele auxiliare ale reacțiunii. Șcôla va produce la noi rezultate mult mai satisfăcătore de cât stabili-

1) Justiția trebuie să aibă un rol precumpănitor atât sub monarchia constituțională cât și sub republică. Membrii Curții supreme a Statelor-Unite ale Americiei de Nord, nu sunt aleși de popor nici de legislatură. Președintele Statelor-Unite îi numesce după avisul Senatului, și, o dată numiți, ei sunt *inamovibili!* V. *Tocqueville, De la Démocratie en Amérique*, edit. XVI, I, pag. 236.

mentele de învățămînt ale țărilor occidentale, educațiunea va fi mai largă, cunoscințele vor pătrunde nealterate în masa poporului prin mii de canale. Spiritul secolului nostru este un spirit esențialmente democratic.

Regatul și magistratura inamovibilă vor avea în această atmosferă numai o putere de opinie, de rațiune, de logică.

Aceste așezăminte vor însoți pe popor, ca demonul lui *Socrates*, 'l vor opri de a cădea în justiție, și vor pregăti încetul cu încetul tranșiunea la alte forme de stăpînire mai apropiate de ideal.

Inamovibilitatea magistraturei este dar un postulat imperios al Constituțiunii noastre, un principiu esențial al vieții noastre politice, într'un cuvînt mijlocul cel mai nemerit pentru a îndrepta materialul istoric dat spre ideal.

Rămîne acum să examinăm dacă, după Constituțiunea noastră, magistrații aŭ a se *alege* pe viața de popor, sau a se numi pe viața de către Corônă.

Starea dreptului nostru asupra acestui punct înainte de a se promulga Constituțiunea din 1866, era acesta:

Toți funcționarii publici se *numeau* de *Domn* (art. 14 al convențiunii din Paris), exceptându-se numai primarii și judecătorii comerciali, care se alegeau în modul prescriș de lege și se *confirmău* numai de capul statului. (veđi art. 83 Leg. comun. din 1 Aprilie 1864 și art. 51 Leg. org. jud. din 5 Iulie 1865).

Legiuitorul constituant a dat acestei stări tradiționale a dreptului nostru o sancțiune expresă:

«Domnul, dispune art. 97, aliniatul 7, al Constituțiunii, *numesce* sau *confirmă*¹⁾ în tote «funcțiunile publice».

Din apropierea acestor texte rezultă cu evidență că, după Constituțiunea noastră, magistrații aŭ a fi *numiți de Domn*, iar nu a se alege de către vre-un corp electiv, caei este de esența legilor existente în momentul când se întocmesc o Constituțiune de a subsista, de a face corp cu pactul fundamental, dacă execuțiunea lor se pôte concilia cu dispozițiunile aședate de Constituțiune (art. 130 al Constituțiunii).

Constituțiunea noastră se deosibesc în acest punct de Constituțiunea Belgiei.

Judecătorii la tôte gradele ierarhiei sunt numiți în Belgia de către Rege, care însă, în ce privesce Curțile de apel și Curtea de casațiune, e dator să numescă pe unul din candidații presentați pe douē liste, și anume pentru Curțile de apel pe douē liste, prezentate una de Curțile de apel și una de consiliile provinciale, și pentru Curtea de casațiune pe douē liste, prezentate una de Curtea de casațiune și una de Senat.

Acest sistem nu este cel mai bun; juriconsulții cei mai eminenti il combat²⁾. Capul statului nu 'și pôte îndeplini sub imperiul acestui sistem misiunea de a conserva echilibrul între cei-l'ăți factori, de cât fôrte cu greu.

Dreptul de prezentare nu este compatibil cu condițiunile de exis-

1) Confirmarea primarilor și a judecătorilor comerciali este excepțiunea care confirmă regula *numirei* în casurile neexceptate.

2) *Meyer, Esprit, origine et progrès des institutions judiciaires*, t. V, p. 343.

tență a monarhiei constituționale: eligibilitatea face să pătrundă pretendenți un spirit ostil monarhiei constituționale: spiritul republican¹⁾, sau, mai bine zis, *pseudo-republican*, căci elementul monarhic s'a infiltrat adânc în moravurile europene²⁾.

Și, dacă este controversă asupra acestui punct în Belgia, unde dreptul de presentațiune găsește numeroase precedente în vechiul drept național³⁾, unde nu există ca la noi o tendință de desintegrațiune și de sub-divisiune în secte în sinul celor două mari partide politice, unde nu este lipsă de oameni speciali, nu rămâne nici cea mai mică indoială că acest drept de presentare, care a dat rîde bune în Belgia, ar întîlni la noi un tîrim steril și ingrât, căci noi nu găsim în această privire nici un precedent în tradițiunile noastre; partidele noastre politice sunt rupte în bucăți prin o mulțime de divergințe, fie-care divergință fiind punctul-de plecare al unei secte particulare; legiștii noștri eminenti, puțini la număr, aleg de preferință cariera politică care e mai comodă și mai lucrativă; descompunerea face progres; fie-care sectă exclude pe membrii celei-alte de la tôte beneficiile sociale; forțele țării se risipesc; guvernul nu are nici o autoritate, și mediocritățile⁴⁾, ajutate de curenturile cele rele, au cele mai multe șanse de a ocupa posturile cele mai înalte în magistratură.

Guvernele nu au, în general, de cît două mijloce de a birui anarhia: forța materială, care este un rău, și forța morală ce le dă hotărârile tribunalelor, care singură este un frîu salutar⁵⁾.

Așa dar:

Alăt rațiunea cît și învățămintele experienței ne silesc să adoptăm aceste două principii fundamentale: inamovibilitatea magistraților și numirea lor de către Corónă.

Aceste principii au căpătat o consacrare formală în art. 93, aliniatul 7, și în art. 104 al Constituțiunii noastre.

Așa s'a înțeles, așa s'a interpretat aceste texte, fie expres fie tacit, de tôte Adunările noastre legislative de la Constituțiune încoă, de tôte guvernele cari au luat succesiv în mână frîul stăpînirii, și chiar și de capul statului, în mesagiile de deschidere a Adunărilor legislative.

Dar este știut că o lege, orî cît de perfectă, orî cît de salutară, orî cît de bine întocmită ar fi, devine o injustiție, o plagă, un blestem, dacă se părăsește de o dată principiile stabilite de o jurisprudență constantă, înțeleptă, metodică, și se hasardază o interpretare revoluționară, dërimătoare, nihilistă.

1) Jules Favre, *Réforme judiciaire*.

2) Bluntschli, *Die Politik als Wissenschaft*, pag. 374 și 375. Adăogăm pe lângă cele zise de d-l Bluntschli că aceia ce face să nu fie vitală republica de curînd stabilită în Franca, este că democratismul francez a luat o direcțiune anti-chreștină. Americanii, Elvețienii se disting prin moravurile lor pioșe.

3) Thonissen, *La Constitution annotée*, No. 462.

4) Susținut'au ôre, Jules Favre, pe care contradictorii noștri l' citéză atât de des, că, și într'o asemenea stare de lucruri, «l'élection ouvre ses rangs aux jurisconsultes consommés dans la pratique des affaires»?

5) Alexis de Tocqueville, *De la Démocratie en Amérique*, edit. XVI, t. I, pag. 233.

II.

Relele sociale nu se pot vindeca de cât printr'un tratament adaptat antecedentelor bolei.

O idee nouă, care remișcă de o dată deprinderile înrădăcinate ale unei părți însemnate a societății, pôte să fie, după împrejurări, sau o bine-facere, sau un blestem.

Istoria ne arată popóre cari s'a'au entusiasmat, ca printr'un farmec, pentru o idee mântuitoare, a'au rupt într'o clipelă de ochi tótă legătura cu trecutul lor cel dureros, a'au părăsit deprinderile cele vechi și rele, și, *menținând în același timp legămîntul cu dezvoltarea istorică*, a'au învățat să pășescă cu pași siguri pe noul tărâm.

Alte popóre, mai turbulente și pasionate, s'a'au resculat în contra chiar a istoriei și a naturei, a'au dărîmat tóte așezămintele existente, și, lepădând ast-iel prada ca să apuce umbra, a'au dat puterea politică când ignoranței și corupțiunii, când Cesarilor, când oportunistului în concurs cu socialismul revoluționar.

Știința analisând aceste fenomene sociale, a constatat cu o certitudine matematică că adevărata metodă pentru vindecarea relelor sociale, adevărata *vis naturæ medicatrix*, s'a'au revelat în cazul întâiu și nu în cazul al douilea: relele sociale nu se pot vindeca de cât prin un tratament adaptat antecedentelor bolei ¹⁾.

Statele din Europa occidentală s'a'au pus pe calea cea adevărată; statele din Europa orientală, din contră, inclină mai mult către maniera franceză.

Principiul mișcării neputându-se însă equilibra în aceste state, ca în Franța industrială, cu principiul antecedentelor, se nascu în unele din aceste state o mișcare *nihilistă* de jos, în altele o mișcare *nihilistă* de sus.

Relele noastre sociale și-a'au isvorul lor mai mult în *obiceșurile societății*, de cât în așezămintele noastre. Ar fi virful demenței din parte-ne, dacă ne-am ridica în contra aceloră cari se încercă de a stabili o ordine durabilă în țară.

Știința ne arată cum se pôte închezășui libertatea fără a se împiedeca întemeierea ordinei atât de necesară Statului. Și precum ar fi absurd să părăsim casele noastre și să ne culcăm sub bolta cerului de téma cutremurilor cari s'a'au întemplat la Chio, tot așa de absurd ar fi să dărâmăm ordinea existentă de témă pericolelor problematice ce ascunde acéstă ordine. Temerea care se arată fără o cauză rațională, se numescu spirit de imitațiune, ametiire epidemică, frenesie.

Și, cu tóte că nimic nu ne stă în cale ca să ținem consiliu cu noi înșine, ca să cumpănim serios tóte actele și faptele noastre, iată că se agită de odată în mijlocul nostru un problem abstract, care nu și are isvorul său datător de viață nici în antecedentele, nici în aspirațiunile noastre reale-ideale.

1) V. Taine, *Les origines de la France contemporaine*. Nu cităm volumul și pagina, căci constatarea adevărului enunțat în text, este caracterul esențial al acestei opere faimóse.

Ori-care Român, ni se dice, doresce, trebuie să dorască și să voiască ca justiția să se reorganizeze pe baza *electivității*, căci numai ast-fel pôte să fie a treia putere a statului liberă și independentă.

Ce probe se aduc pentru a se legitima, a se justifica, a se acredita această ipotesă?

Cerem probe, căci formulele abstracte ale școlii deductive, nu sunt de cât nisce chei mincinoșe, nisce sfinți zugrăviți.

Cugetărea omenescă, observă *Draper*, variază într'un chip continuu, ideele noi isvorăsc din cele vechi, fie ca corecțiuni, fie ca dezvoltări ale acestor vechi idei, dar neproducându-se nici-odată spontan. Este în privința lor ca în privința formelor organice, *fie-care cere un germine, o sămânță* 1).

Nu vom exclude *a priori* ori-ce ipotesă nouă, căci cum am putea să ajungem atunci la cunoșcerea atât de necesară a unei cauze noi care să ne explice mai bine lucrurile? Dar vom exclude ori-ce ipotesă temerară, ori-ce ipotesă care nu este basată pe observațiuni certe, pe investigațiuni sigure. *Hypotheses non fingo*.

Probele ce ni le cereți, răspund contradictorii noștri, sunt acestea:

Vechile noastre deprinderi, practica făcută de noi înșine, de toate societățile, și scrierile temeinice ale unui mare număr din cei mai eminenți bărbați ai lumii.

Să examinăm aceste diceri una câte una.

1. Vechile noastre deprinderi.

Vechile noastre deprinderi, *cotropitorii* ni le-au inculcat.

Ori-ce român își întorce capul cu scârbă când își aduce aminte de aceste deprinderi urite, eșecabile.

Aveai, din întâmplare, șansa de a ocupa vre-o funcțiune publică? Datoria ta era, după ideele domnitoare de atunci, să faci trafic cu această funcțiune, să tragi dintr'însa cel mai mare câștig posibil: «Pe rând se mănâncă pita lui Vodă».

Dumnezeu ne-a ajutat, societatea română s'a regenerat, țara noastră a ajuns să fie un element necesar al echilibrului european, națiunea a contractat *obiceiuri stabile*.

Acestea sunt antecedentele de cari trebuie să ținem sémă.

Nu societatea a creat această stare de lucruri satisfăcătoare, ci oamenii de stat cărora ea s'a supus de bună voe cu o supunere durabilă, și funcționarii publici numiți de dênșii.

2. Practica făcută de noi-înșine.

Care este această practică? Experiența ce s'a făcut în țară la noi cu tribunalele comerciale, cu Curțile cu jurați?

Judecătorii *comercianți* se numesc, este adevărat, prin alegere

1) *Histoire du développement intellectuel de l'Europe*, par I. W. Draper traduction de l'anglais par Aubert, t. III, p. 149.

periodică din partea comercianților, dar de la acești judecători nu se cer studii preliminare, cunoștințe întinse.

Obiceiurile aū în domeniul dreptului comercial un rol mai însemnat de cât regulile științei. În dreptul comercial sunt principii foarte importante cari nu aū altă bază de cât obiceiul. Materiile asupra cărora nu există o lege scrisă, sunt adesea regulate de usaŃele comerciale. Comercianții cunosc aceste usaŃe și *buna credință generală*¹⁾ care singură dă viață comerțului, mai bine de cât judecătorii profesionali.

Dreptul nostru *civil*, din contră, cel puțin în forma sa actuală²⁾, se rezemă pe baze esențialmente diferite.

Să generalisăm instituțiunea juriului? Experiența ne învață că nu este bine să pășim pe această cale. Legea din 15 Februarie 1874 a restrins atribuțiunile Curților cu jurați. O serie de crime s'a *corecționalizat*. Opiniunea publică a aprobat complet această măsură legislativă. Să instituim juriul în materie civilă? Nu suntem de această părere. Societatea noastră nu are o prosperitate uniformă ca aceea engleză sau aceea americană. Juriul s'ar compune în cea mai mare parte din oameni săraci și suspecti. Magistratura noastră e încă într'o stare de incubațiune³⁾ și cu greu s'ar găsi președinți ai Curților de asize care să fie în stare să închee un *nisi prius protocol*⁴⁾ cu o precisiune îndestulătoare, să resolve într'un libagiū accesibil gradului de cultură al juriului toate dificultățile juridico-technice ale casului concret, să reducă masa complicată de probe la elementele ei cele mai simple, să arate raportul între diferitele probe care se completează reciproc și efectul lor concentrat. Președintele Curții de asize e organul de căpetenie al juriului în materie civilă⁵⁾.

Nici unul din sistemele de mai sus nu funcționează la noi așa de exact, așa de corect, așa de precis, ca să putem dice că a căpătat sancțiunea experienței și să fim în drept a 'l generalisa.

Curentul social general preferă cu drept cuvânt sistemul inamovibilității.

Dreptul necontestat al guvernului de a depărta din funcțiune pe membrii tribunalelor și ai Curților de apel, e de fapt esențialmente limitat. Ori-ce schimbare frivolă provocă interpelări indignate în parlamentul nostru. Presa combate cu energie ori-ce atentat la principiul stabilității.

Asemeni curenturi sociale *persistente* sunt un criteriu sigur al adevărului, căci ele exprimă opiniunea consequentă a elementelor luminate și independente în opozițiune cu opiniunea masei ignorante care se formeză și dispere după bunul plăc al agitatorilor.

Critica, ce se îndreptă în contra așezămintelor noastre, trebuie să fie

1) V. *Thoel, Handelsrecht*, edit. IV, pagina 42, text și nota 1. Să nu se confunde buna credință generală cu buna credință în concreto.

2) Reorganizarea radicală a magistraturei presupune relopirea codurilor în sensul radicalismului. «Réorganisez la magistrature, dice Accolas (*Droit civil*, LXXXIII), «soit sur des bases analogues à celles de la juridiction consulaire, soit en généralisant «l'institution du jury, tous vos efforts seront inutiles: vous aurez beau accumuler les «projets, aucun n'aboutira, si vous ne refondez les codes».

3) Alegerea populară a magistraților ar spulbera puțin germinul care s'aū plantat în această stare de incubațiune.

4) *Nisi prius protocol* corespunde cu formula pretorului roman.

5) V. *Ruettimann, Der Englische Civilprocess*, p. 201—203.

basată pe fapte precise trase din experiența noastră proprie: căci la ce ne-ar servi analiza fenomenelor sociale care se produc în alte țări și nu aș nici o asemănare cu fenomenele sociale care se produc la noi?

3. *Practica făcută de toate societățile.*

Francia e centrul și lumina Europei, par a dice contradictorii noștri, și producțiunea cea mai sublimă a geniului francez sunt *principiile revoluțiunii franceze*.

Sistemul electivității magistraturei s'a practicat în Franța în mijlocul frigurilor revoluționare, și, în ceea ce privește această experiență, «nu am auzit nici-odată, a dis *Jules Favre*, citându-se un singur fapt precis «spre a sprijini criticile de teorie pură, îndreptate în contra alegerii «magistraturei».

Principiile revoluțiunii franceze le primim și noi bucurosi ca punct de plecare al cercetărilor noastre sociologice.

Interesul esențial însă este să nu denaturăm, să nu falsificăm aceste principii.

Este în adevăr un *quid divinum* în natura omenescă, care, în fața unei enorme nedreptăți care ne oprimă, isbucnesce și ne dă o forță și un curajii care ne pune pe o linie cu martirii creștinătății.

Spiritul de jertfire! Iată principiul suprem în care se resumă revoluțiunea franceză.

Este însă și un alt adevăr psihologic tot așa de necontestabil. Martirii libertății, o dată ajunși la domnire, nu mai sunt însuflețiți de același spirit de jertfire. Carnea, păcatul ereditar, prealază. Ei se îmbracă cu mantaua principiilor și sunt mișcați de sordide interese. Un element mortal se introduce în sistemul politic: rotațiunea funcționarilor. Curajul răsboinicilor celor mai întreprizi este abia de ajuns magistraților pentru a și pronunța hotărârea în conștiința lor). Representanții puterii executive, n'au nici o umbră de putere, și tâlharii fac afacerile lor.

Lovirea de stat este atunci singurul mijloc de scăpare. Un tiran usurpă toate puterile publice, distruge libertatea și organizează tribunalele pe același picior ca armata, și această nenorocire e meritată! Poporul avea în mâna sa mijlocul de a preîntîmpina această nenorocire. De ce nu și-a moderat puterea în propriul său interes, de ce n'a menținut legământul cu dezvoltarea continuă?

Cesarismul, care a eșit cu o forță elementară din sinul radicalismului extrem, este, credem, un fapt foarte precis, o dovadă *à brâle pourpoint*, un *experimentum crucis*, în sprijinul criticelor științifice care se îndreaptă în contra radicalismului și în contra alegerii magistraților, care e un reflex al radicalismului.

Francia republicană de astăzi respinge principiul electivității magistraturei. Inamovibilitatea magistraturei se consideră ca o tradițiune sacră în toate statele europene, în Anglita, Belgia, Italia, Germania, Austria.

Membrii Curții supreme ai *Uniunii americane* nu sunt aleși de

1) V. *supra* text și nota 6.

popor, nici de legislatură. Președintele Statelor-Unite îi numește, și, o dată numiți, ei sunt inamovibili.

Organisarea tribunalelor *federale* ale Statelor-Unite este modelul ce trebuie să imităm *mutatis mutandis*, iar nu organisarea tribunalelor diferitelor state americane. «In mânele celor șapte judecători federali, observă *Alexis de Tocqueville*, repausă neincetat pacea, prosperitatea, existența chiar a Uniunii. Fără densii Constituțiunea este o literă «morta¹⁾».

Constituțiunea federală e superioară Constituțiunii diferitelor state americane.

Judecătorii nu sunt numiți în unele din aceste state de cât pentru un timp. aceea ce îi despoe de o mare parte a forței și a libertății lor²⁾. Electiunea a pus pe judecători într'o dependență servilă de majoritate, a purtat adesea la sediurile tribunalelor membri incapabili și nedemni și a slăbit până la un grad înalt increderea în justiția civilă și criminală a țării³⁾.

Și, dacă acest sistem n'a născut rele așa de cumplite în America, ca în Franția, rațiunea este că legiștii americani sémână din fericire mai mult cu preoții Egiptului, de cât cu escentricii legiști francezi. Ei sunt foarte opuși spiritului revoluționar și pasiunilor nereflectate ale democrației; ei sunt singurii interpreți ai unei științe oculte, și formeză, așa dicend, ramura mai tinără a aristocrației engleze⁴⁾.

Așezămintele americane, ca și cele elvețiane, transplantate în alte țări, n'ar fi de cât nisce schelete anatomice din cari a pierit viața.

Spiritul care insuflă aceste așezăminte este o particularitate inalienabilă a societății americane și elvețiane. Școala și Biserica au trebuit să lucreze continuu șute de ani ca să producă aceste particularități inimitabile. Geneva era de la 1541 centrul reformațiunii calvine, care a avut efecte atât de salutare asupra dezvoltării *populațiunii de jos*.

«Temerea, dice *Belot*, vorbind de legile judiciare ale cantonului «Genevei, temerea de a deturna de la această onorabilă carieră (cariera «de magistrat) omenii cei mai proprii pentru acesta, nu mai este fundată «sub un regim care oferă în *caracterul* alegătorilor, în formele de alegeri, «atâtea garanții în contra a ori-ce decisiune orbă și capricioasă»⁵⁾.

Mulțumită acestui caracter social auster, incomparabil⁶⁾, se întâmplă că alegătorii aleseră adesea aceleași persoane, și aceiași magistrați remaseră două-deci de ani pe scaunele lor.

1) *Tocqueville, de la Démocratie en Amérique* edit. XVI, t. I, pag. 252.

2) *Tocqueville, op. et loc. cit.*, pag. 254-260.

3) *Ahrens, Droit naturel*, edit. XVI, pag. 397. Tot în acest sens, *Georges Picot, Réforme judiciaire en France*, 1821, pag. 161. Se arată deja certe indicii a unei reacțiuni în contra acestor desordine. «*A deux reprises*, observă *Picot, la législature de l'Etat de New-York avait adopté un amendement constitutionnel qui rendait au gouvernement la nomination des juges*», pag. 164.

4) *Tocqueville, op. cit.*, II, pag. 163-176.

5) *Belot, Rapport fait au conseil administratif, le 5 Noembre 1832, au nom de la commission nommée pour l'examen des projets de lois judiciaires*.

6) *D. Picot, Réforme judiciaire*, p. 206, resumă ast-fel analiza moravurilor judiciare elvețiane: «En un mot, les hommes et les mœurs réparant, autant qu'il est possible, les défauts de l'institution: voilà ce qu'on rencontre dans l'organisation «judiciaire de la Suisse».

Istoria acestor state ne arată mai bine de cât ori-ce altă considerațiune, că progresul societăților către un volum mai mare, către o coherență, multiformitate și precisiune mai mare, nu este posibil fără ajutorul unui aparat regulator stabil, în America justiția federală, în Elveția biserica.

4. Scrierile unui mare număr din cei mai eminenți bărbați ai lumii.

Părerea autorilor care înclină către sistemul electivității magistraturei nu este părerea domnitore (*communis opinio*) în doctrină ¹⁾

Cea mai mare parte a autorilor a îmbrățișat tesa opusă ²⁾.

«Obiceiul introdus în unele state americane, observă *Stuart Mill*, «de a expune pe judecători la o realegere populară periodică, este greșela «cea mai periculoasă comisă până acum de democrație, și, dacă simțul «practic sănătos, care nu părăsesce nici-odată pe poporul Statelor-Unite, «nu va provoca în căutând o reacțiune, care să aducă cu sine o exter-«minare a erorii, ea va trebui să fie considerată ca cel întâiu pas mare «care duce la degenerarea guvernelor democrației moderne» ³⁾.

Dar chiar de am admite teoria autorilor disidenți, e evident că această teorie nu s'ar putea aplica în statele din Europa orientală, fără modificări esențiale.

În statele în care s'a născut această de pe urmă doctrină, există un număr înfinit de lucrători cu mâna cărî, asociându-se între densesii, *Trades-Unions*, a căpătat conștiința puterii lor. «Codicii, dice *Accolas*, trebuiesc retopiți ⁴⁾. Justiția, administrațiunea, statul, trebuiesc adaptate acestei nouă stări de lucruri».

Să generalisăm această doctrină, ca să facem plăcere anatagoniștilor noștri.

1) *Accolas, Jousserandot, Jules Favre,*

2) *Benjamin Constant, Picot, Thonissen, Ahrens, Stuart Mill, Bluntschli, R. Gneist.* Citațiunile s'ar putea imulți în înfinit.

3) *Stuart Mill, Considerations of representative government,* tradusă în limba germană de *Wille*, cap. IV, pag. 173.

4) *V. supra* nota 20. Legile cele mai defectuoase sunt naturalmente, după acest autor, acele care regulază dreptul de *proprietate*: proprietatea trebuie să aibă un alt ideal de cât egalitatea materială și chimerică în profitul numărului celui mai mic, care beneficiază de cucerire și robire. D-l *Accolas* trâmite în privința amănuntelor acestui sistem la cele dișe de *John Stuart Mill* (*V. Accolas, Droit civ.*, I, p. 573, nota 1). Iată care este maniera de a vedea a acestui de pe urmă autor. Noi nu scim încă, dice *Stuart Mill*, ce pôte să producă motorul individual în forma sa cea mai perfectă, și ce pôte să producă socialismul în forma sa cea mai perfectă, și dar nu putem să decidem care din aceste forme va fi forma definitivă a societății omenesce. Ținta însă, în starea prezentă a progreselor omenesce, trebuie să fie, nu suprimarea sistemului de proprietate individuală, ci îmbunătățirea lui. Nimic nu justifică, continuă *Stuart Mill*, dreptul de moștenire *ab intestato* și mai cu sémă succesiunea colaterală. Ceva mai mult: Statul are dreptul a-și însuși moșiile particularilor dându-le o despăgubire potrivită. (*V. Stuart Mill, Principles of political Economy*, tradus în limba germană de *Adolf Soetbeer*, I, cartea II, cap. 1, §§ 3 și 4, și cap. 2, §§ 3 și 6) În Franța și în Englitera există un *regulator stabil*, în care această doctrină își pune totă încrederea ei în privința viitoarelor formațiuni sociale. La noi din contră, lipsind un asemenea regulator stabil, cel întâi lucru ce avem de făcut este să creem un asemenea regulator stabil.

Formula științifică care va rezulta din această generalizare, va fi această:

O pătură nouă socială, care s'a echilibrat *de fapt* prin propriile ei forțe cu cele-lalte pături sociale, trebuie să tindă a se equilibra și *de drept* cu aceste păture sociale, luând parte împreună cu ele la punerea în mișcare a *aparaturii regulator stabil*¹⁾.

Lucrătorii cu mâna sunt astăzi, se ȳice, noua pătură socială în Franca.

Nu vrem să căutăm certă adversarilor noștri pe acest tărâm, amintindu-le că școala *oportunistă* a amânat realizarea proiectelor radicale.

Intrebăm însă:

Să se fi echilibrat ȳre lucrătorii cu mâna și în societatea noastră prin propriile lor forțe cu cele-lalte păture sociale?

Evident că nu.

ȳranii noștri sunt într'o stare înapoiată de dezvoltare. Cultura intelectuală și morală a sătenilor nu se pȳte dezvolta de cât prin activitatea continuă a bisericeii, a statului, a școleii. Prosperitatea însurăȳrilor de curând împrorietării va fi *fiectivă*²⁾ ca și aceia a sătenilor împrorietării la 1864, dacă le va lipsi o asemenea ocrotire continuă. Mese-riașii români vor merge de asemenea din scădere în scădere, dacă nu vor fi ajutați de un aparat regulator stabil.

Noua noastră pătură socială sunt clasele *inteligente*: profesorii, magistrații, avocații³⁾.

ȳmenii de știință au început să ocupe rangul întâi în societatea română. Știința e putere.

În istorie însă nu găsim nici un singur exemplu al unei societăți care a propășit în științe și în arte, de și era lipsită de un aparat regulator stabil⁴⁾.

Aparatul regulator în societatea română nu este încă destul de stabil. Trebuie să'l întărim.

Trebuie să creiem legi cât se pȳte mai favorabile dezvoltării specialităților în diferite ramure ale științei. *Împărșirea muncii* este o lege naturală a societăților, nu numai în ceea ce privesce interesele economice, dar și în ceea ce privesce interesele superioare ale științei.

Cine va lumina populațiunea de jos, cine o va moralisa, dacă nu

1) Tȳte partidele (și socialiștii, v. *Duehring, Cursus der Philosophie*, p. 326) ȳntesc a întrebuița în profitul lor aparatul administrativ care e admirabil organizat în Franța și în Germania.

2) Dacă vom mai adăoga pe lângă aceste ficțiuni și o ficțiune regală (v. *Românul* din 11 Aprilie 1881) și o ficțiune judecătorească, ce va mai fi atunci real, stabil, durabil în țară la noi?

3) Aceste clase formeză astăzi elementul popular în societatea noastră. *Liberalismul* acestui element n'a putut să capete încă o expresiune completă. Partidele reacționare îl combat. Aceste partide sunt partidul fanarioșilor de sus și partidul fanarioșilor de bas étage.

4) *Ephialtes*, sub pretest de a stârpi corupțiunea administrativă a Eupatrișilor, îi ruină complet ca partid. Democratismul nu mai avea din acest moment nici o forță vitală în vechia Athenă. V. *Erskine May, Histoire de la démocratie*, tradus din englezesce, pag. 52.

vom avea ómení de sciință, profesóri¹⁾, magistrați? Și cine se va consacra unei asemenea vocațiunii, lucru care este însoțit cu atâtea jertfe, dacă legea nu 'i va asigura viitorul? Geniile, care au consacrat toate forțele lor sciinței și adevărului, fără nici o protecțiune din partea statului, ba încă în ciuda prigonirilor celor mai crude, precum Bruno, Galileu, sunt rare excepțiuni.

Rupend în bucăți o țesătură, care s'a format, s'a conservat, s'a înrădăcinat de decimii de ani, ne vom afla dinaintea unui necunoscut care va cuprinde în sinul său relele cele mai cumplite.

Regatul nostru, diceți, este un regat *fictiv*; forma de stăpânire la care tindem este republica?

Inamovibilitatea magistraturei este mai necesară încă într'o republică de cât într'o monarchie.

«Independența puterii judiciare, dice *Story*, devine mult mai importantă pentru siguranța drepturilor cetățenilor într'o republică de cât într'o monarchie, căci justiția este singura barieră în contra opresiunii unei facțiuni dominante, armată pentru moment de putere și abusând de influența câștigată prin excitațiuni trecătoare, pentru a resturna instituțiunile și libertățile născute din libera voință a poporului».

Să dezvoltăm, să întărim, să consolidăm așezămintele astăzi existente.

Legile noastre prezintă încă multe lacune. Să le umplem.

Inamovibilitatea magistraturii să se întindă imediat și asupra Curților de apel. Curțile să aleagă din sinul lor pe președinții și vice-președinții (art. 99 Const. belgiană). Să nu fie permis judecătorilor de a accepta funcțiuni salariate de la guvern. Să se abroge legea care a instituit decorațiunile. Jurisdicțiunile disciplinare (art. 120—143 leg. Org. jud.) să se compue numai din magistrați având un grad academic. Magistrații inamovibili să se potă destitui pentru ignoranță crasă și pentru rele purtări notorii. Să se introducă noviciatul²⁾ și să se înăsprască condițiunile de admisibilitate în funcțiunile judecătorești. Magistrații să fie numiți de rege după două liste, din cari una să fie prezentată de către Curți, cea-altă de către juriconsulții resortului³⁾.

1) Adoptând principiul revoluțiunii franceze, după care ori-ce funcțiune care nu este exercitată de colectivitatea socială, nefind de cât o delegațiune, trebuie să fie electivă, revocabilă, timpurară, vom trebui să dicem, împreună cu d-l Accolas (*Droit civil Introduction*, p. LXVIII), că *ori-ce învecșământ trebuie să fie exclusiv lăsat la libera inițiativă a individiilor*. Agitatori nostri ignoranți, incapabili de a ține ensemblul, incapabili de a distinge, nu ved lucrurile de cât dintr'un colț.

2) V. *Picot, op. cit.*, pag. 439—446. Legea Org. jud. germane, pe care d-l Picot nu o menționează, coprinde următoarea dispozițiune (§ 2): «Capacitatea pentru magistratură se dobândesce prin depunerea a două examene. Cel dintîiu examen trebuie să'l precedeze un studiu trienal al sciinței dreptului la o universitate. Din acest trieniu trebuie să se consacre cel puțin trei jumătăți de ani studiului la o universitate germană. Intre examenul întâiu și cel de al doilea trebuie să fie un spațiu de timp de cel puțin trei ani cari sunt a se întrebuința în vre-un serviciu la tribunal, la un avocat sau la ministerul public».

3) V. în privința amănuntelor, *Picot, op. cit.*, p. 337—438. Juriconsulții, chemați de a prezenta una din listele enunțate în text, vor fi, pentru numirea la Curtea de casațiune, membrii consiliului de disciplină al avocaților din Bucuresci și decanul împreună cu o delegațiune a facultății de drept din Bucuresci, iar pentru numirile la Curțile de apel, consiliul ordinului avocaților de pe lângă aceste Curți și membrii facultății de drept, dacă există, una în resort.

Acestea sunt dorințele reale și raționale ale națiunii. Acestea sunt nevoile tangibile, actuale, palmitânde ale țării.

III

Instinctele populare nu întâlnesc la noi nicăeri un fond solid, asupra cărui să exercite influența lor salutară, materialul istoric dat fiind de o fragilitate extremă, aceea ce este un semn indubitabil că avem trebuința de așezăminte durabile.

Masa poporului și reprezentațiunea națională, mai mult sau mai puțin dependentă de această masă, urăsc superioritățile. «Omul care se distinge prin inteligență sau virtute, devine suspect și merită ostracismul ca Aristide sau otrava ca Socrate. Talentele individuale sunt o ofensă pentru mediocritatea colectivă. Funesta prejudecată a nivelării universale împiedică demagogia de a înțelege că un cetățean eminent e o comoră neprețuită. Dumneșeu, când vrea să favorizeze un popor, nasce omeni mari pentru a juca rolul de inițiatori. Vai națiunilor cari, în loc să 'i pue în fruntea lor, 'i prosciriū sau 'i descurajeză !¹⁾».

Tristul sistem al elecțiunii judecătorilor a fost condamnat prin experiența făcută în Franția de la 1789 până la anul VIII. Societatea este absolut incapabilă de a alege judecători buni: condițiunile de capacitate sunt foarte greu de apreciat²⁾.

D-l Jules Simon crede că a se alege un judecător, care interpretă legea, e de o mie de ori mai ușor de cât de a se alege un deputat însărcinat de a scrie legea³⁾.

Nimic nu este mai depărtat de adevăr de cât această afirmare.

Misiunea de căpetenie a deputatului este de a apăra interesele economice ale țării, lucru pentru care se cere mai mult o probitate încercată de cât o capacitate strălucită. Și omul cel mai simplu știe că acela care risipește finanțele sale private, acela care alergă după câștig neonest, nu pôte să fie o strajă bună a finanțelor statului.

Elaborarea proiectelor de lege nu e tréba deputatului.

O adunare numerosă nu este aptă nici pentru legislațiunea imediată, nici pentru administrațiune⁴⁾.

Consiliul de stat, reconstituit ast-fel ca să nu aibă altă influență de cât aceea a talentului și a experienței, lucrând ca un simplu auxiliar ca un sfătuitor al guvernului, preparând proiectele de lege, interpretând Constituțiunea, este o instituțiune excelentă, de care nici un stat bine organizat n'ar trebui să fie lipsit⁵⁾.

Invasiunea societății în domeniul dreptului și al științei se manifestă la noi nu atât prin domnirea bunului simț popular în concurs cu știința împrumutată, aceea ce nu este un rău, dar mai ales prin stimularea

1) A. Saint-Girons, *Essai sur la séparation des pouvoirs dans l'ordre politique, administratif et judiciaire*, ouvrage couronné par l'Académie des sciences morales et politiques (1881), pag. 164.

2) A. Saint-Girons, *op. cit.*, pag. 434—435.

3) Citat de d-l Saint-Girons, pag. 436, text și nota 2.

4) Stuart Mill, *Considerations of the representative government*, cap. V.

5) De Fooz, *le Droit administratif belge*, I, pag. 151.

ómenilor noştri de sciinţă puţin la număr, de a se ocupa exclusiv cu politica şi de a neingrijii nepedepsit datoria ce le incumbă ca profesori, legişti, etc. de a desvolta consciinţa dreptului şi concepţiunea sciinţifică a lumii şi-a vieţii.

Trebue să îmbunătăţim sórta materială a profesorilor şi să 'i îndatorăm apoi să se ocupe exclusiv cu specialitatea lor.

Locul legiştilor noştri eminenti este mai mult în Consiliul de Stat, în magistratura inamovibilă, de cât în Parlament.

Camera şi Senatul să se compue în cea mai mare parte din neguţători, maseriaşi, proprietari.

Poporul şi representaţiunea sa se va supune de bună voe cu o supunere durabilă *sciinţei*, represintată prin Consiliul de stat, Şcolă, Presă.

Unde există, ca în Franţa, o magistratură inamovibilă, care s'a făcut unelta partidelor reacţionare şi a ultramontanismului, şi, în opoziţiune cu această magistratură, pe de o parte un număr imens de legişti profesionali, pe de alta un număr infinit de lucrători cu mâna, ocupaţi în nenumărate stabilimente industriale, lucrători cari au căpătat consciinţa puterii şi valorii lor şi s'au asociat între dênşii sub conducerea unor legişti austeri şi luminaţi, acolo se póte susţine cu óre-care aparentă că este trebuinţă de formule noui ale filosofiei dreptului, că trebue să se excludă tradiţiunile romane şi cutumiere, să se introducă juriul în materie civilă, să se reconstruiască magistratura pe baza electivităţii ¹⁾.

Intr'o ţară însă ca a noastră, unde este o lipsă mare de legişti profesionali şi de ómeni de sciinţă, unde există o clasă nouă de proprietari mari şi mici fără prejudecăţi sociale, cari, în faţa unui sistem economic raţional ce s'ar pune înainte de o administraţiune înţeleptă şi consequentă, nu s'ar împotrivi să intre pe calea cea adevărată, de a fi drepti şi generosi către ţărani, de a desvolta, îmbunătăţi şi perfecţiunea cultura moşiilor, într'o ţară, în care, pe lângă aceşti proprietari mari şi mici, se vede pe de o parte o populaţiune rurală fórte inapoiată, pe de altă parte neguţători şi meseriaşi pământeni puţini la număr, cari, şi unii şi alţii, sunt prea puţin desvoltati ca să póta propăşi prin propriile lor forţe fără intervenţiunea tutelară a statului; într'o ţară, unde, lipsind o asemenea protecţiune continuă din partea statului, advocatii ocupă scena şi pescuesc în apă turbure ameişind administraţiunea publică cu corciocurile şi sofismele lor; într'o ţară, unde ministrii şi magistraţii numiţi de dênşii pronunţă singuri un *quos ego ventos* în mijlocul valurilor sociale vecinic agitate, într'o asemenea ţară există un interes esenţial de a se cere, nu un nou ideal teoretic, ci un nou ideal istoric, nu excluderea tradiţiunilor ci cunóscerea aménunţimilor dreptului tradiţional al ţarei, nu eligibilitatea, ci inamovibilitatea magistraturei.

«A cere de la magistratură, dice d-l A. *Saint-Girons*, să păstreze un jurământ *d'allégeance*, a cere de la dênsa un credo politic, un fel de ortodoxie guvernamentală, a reclama, nu sciinţă şi caracter, dar suplesa şi arta sofismelor, a postula nu hotărări ci servicii, este a slabi justiţia a o desnatura şi, adesea, a o înjosi» ²⁾.

1) *Accolas, Droit civil, I, Introduction, p. LIII--LXXII* şi p. 572.

2) *Op. cit. op. 416.*

Ómenii de stat populari dar fără nici o autoritate morală sau intelectuală iubesc pe judecătorii populari dar ignoranți. *Rana amat ranam et ranam putat esse Dianam!*

În resumat:

Trebue să formăm *caracterul* alegătorilor noștri; trebue să reorganisăm învățămîntul public și educațiunea morală și religioasă; trebue să combinăm bunul nostru simț individual cu bunul simț tradițional; trebue să dezvoltăm așezămintele existente, iar nu să le dărimăm cu o mână impie, trebue să deosebim situațiunile cari nu sunt identice, și să nu punem, caricând radicalismul francez copilăresce, căciula frigiană pe capul nostru; trebue să căutăm miniștrii cu popularitate și *autoritate*; trebue să dăm Corónei tótă puterea de care are trebuință și să nu o considerăm ca o ficțiune de paradă; trebue să întindem inamovibilitatea și asupra tribunalelor ¹⁾ și Curților de apel, în loc de a o spulbera acolo unde există astă-đi; trebue să respectăm Constituțiunea, s'o venerăm, să ne fanatisăm pentru dēnsa, în loc de a o stișia prin subtilități bizantine.

Mare este puterea lui *Cleon*. Mai mare însă este și va fi puterea opiniunii publice luminate. (*Dreptul*, 1881).

1) Cât pentru tribunale, am propune sistemul unui singur judecător *inamovibil* asistat de doi accesori din popor, cum se aleg judecătorii comerciali (*Tribunaux de baillage*, — *Schöffengericht*).

Inamovibilitatea magistraturei și politica de partid.

Reorganizarea magistraturei pe baza inamovibilității e tema discuțiunii publice. Un nou proiect se pune înainte, și, dacă idealul n'ar fugi, atunci când întindem mâna ca să-l apucăm, am concede admiratorilor elaboratului că însuși geniul legislațiunei l-a scris. Dar lumea e plină de contradiceri și lucrul ne pune pe gânduri. Ne sună încă în urechi strigătul partidelor, recitativele cele furtunoase, acuzările reciproce însoțind proiectul de electivitate periodică a magistraturei. De o dată se schimbă scena și adversarii de erii și declară amorul în adagiurile cele mai melodiöse, unindu-se cu toții în principiu să dea precăderea sistemului inamovibilității. Armonia *abstractă* a ideilor e ast-fel realizată; dar lupta reală dintre partide, în loc să înceteze, continuă cu o furie și mai mare. Teoriile abstracte au pierdut farmecul lor. Mai bine un dram de libertate practică de cât un car de libertate abstractă. Aprópe unele de altele trăesc ideile, dice poetul, dar virtóș în spațiu se lovesc lucrurile.

Inamovibilitatea magistraturei răspunde urării țarei, urare care a fost în parte realizată prin convențiunea din Paris din 7/10 August 1857. Aci se relevă în art. 7 alin. II: «O lege va hotărâ condițiunile de primire și de înaintare în magistratură, luând drept bază *aplicarea progresivă a principiului inamovibilității*», iar în art. 38: «Se va înființa o înaltă Curte de Justiție și casațiune..... *Membrii săi vor fi inamovibili*». Legea pentru constituirea Curții de casațiune și Justiție din 24 Ianuarie 1861 declară în consecență în art. 17: «Funcțiunile de președinte și de membru la Curtea de casațiune sunt inamovibile», adăogând în art. 90 sub rubrica: «Dispozițiuni transitorii» că până în opt ani de la înființarea Curții de casațiune se vor putea numi președinții și membrii Curții de casațiune și dintre persoanele cari nu au grad academic. Vine apoi anul 1866 și inamovibilitatea magistraturei e din nou mărul discordiei, despărțind partidele. Un compromis fiind imposibil, se înserează în noua Constituțiune un articol de perplexitate (art. 104 alin. III) care sună ast-fel: «Pentru întregul stat român este o singură Curte de casațiune». Inamovibilitatea membrilor Curții de casațiune și Justiție încetat'a ea în urmarea art. 104 al Constituțiunii din 1866, să fie o garanție constituțională, un principiu fundamental al contractului nostru social, baza esențială a societății române? Nu există nici urmă de abrogare expresă. Să fie óre adevărat că o lege așa de importantă a fost răsturnată prin o simplă abrogare tăcută? Abrogare tăcută există când nu e cu puțință să se aplice simultan legea veche și legea cea nouă, și sare la ochi că nu există nici o incompatibilitate între vechea Constituțiune (convențiunea din Paris), care declară pe membrii Curții de casațiune inamovibili, și noua Constituțiune care

dice că pentru întregul stat român este o singură Curte de casațiune. Răspunderea ministerială e fără îndoială un principiu constituțional (v. art. 101 al Constituțiunii revizuite din 1884). Miniștrii responsabili sunt justițiabili de Curtea de casațiune și justiție. A atribui judecarea miniștrilor unei magistraturi, a cărei inamovibilitate s'ar putea revoca prin o lege ordinară, ar fi a se pune un principiu constituțional sub sancțiunea unei legi ordinare, aceea ce ar fi absurd. Cine vrea scopul, acela vrea și mijlocul. Inamovibilitatea membrilor Curții supreme ca garanție și sancțiune constituțională e un colorariu necesar, esențial, neapărat al răspunderii ministeriale.

Experiența făcută cu Curtea de casațiune și de justiție, dat'a ea rezultate mulțumitoare? Scim că fie-care partid care vine la cârmă (și cel conservator) se încercă să schimbe lucrul, să sgdue inamovibilitatea membrilor Curții de casațiune, și, aceea ce e mai grav, că fie-care partid, când nu mai e la putere, se resgândește și apără *unguibus et rostro* prerogativele Curții supreme. Această politică cu două fețe, această restălmăcire a faptelor dovedește că moravurile noastre sociale au devenit mai rele de cum erau la 1858. Nivelul moral nu s'a ridicat, a crescut desfruiul, însălbăticirea moravurilor. Care să fie cauza disoluțiunii moravurilor? Credem că răul se înrădăcinază în regimul popular, ori-care ar fi el, căci regimul acesta presupune, ca să dea rōde bune, o emulațiune generală de jertfe. Dovadă despre acesta este exemplul Americii de Nord, pe care o urmăză toate statele civilisate și liberale. Iacă ce ȳice în această privință Henry George, ilustrul economist american: «Copii politici ce suntem, ȳice el, noi atribuim unor bărbați răi sau unor partide vițioase aceea ce în realitate rēsare din cauze adēnci și generale. Acumulările de avuții au un efect corupător. Cei de tot săraci nu au nici curagiul nici priceperēa să resiste. Cei avuți, de exemplu, companiile private de căi ferate, înlătură prin mituire tot ce le stă în cale, dau președintelui Arthur un bilet de liberă călătorie, când se duce la Florida ca să pescuască, monopolisēză prin asociațiuni tot câștigul și pun ast-fel piciorul pe grmazul populațiunii muncitoare. Cetățenul are ast-fel în multe locuri mai puțină înriurire asupra guvernului de cât ar avea în Chină. O companie de cale ferată face pe avocatul său judecător la suprema instanță, precum face un lord englez pe caplanul său episcop!). Deosebirea este că la noi avuțiile se acumulează, nu prin asociațiune, ci într'alt chip, aceia ce face ca majoritatea domnitōre. ori-care ar fi partidul ajuns la domnire, năvălesce asupra budgetului statului. Ori-ce răspundere individuală dispăre, fiind acoperită prin neresponsabilitatea colectivă. Această stare de lucruri îndemnă pe omenii să alerge după câștig cu o lăcomie nesănătōsă. Prost se numesce acela care și consacră viața studiilor. Se ride de acela care nu știe să se folosēscă. Trebuie o voință sfintă, o voință oțelită în contra seducțiunilor și sugestiunilor de tot felul, ca să poți resista curenților celor rele, ca să ȳi păstrezi caracterul curat și neatins. Mulți din noi au suferit dar în lunga noastră Odisee liberală o prefacere, o metamorfosă, care ne reamintesce sōrta companionilor lui Odysseu, pe cari vrăjitoarea Circe ȳ-a transformat în animale necurate. Confusiunea moravurilor e însoțită de o confusiune corespundătoare de

1) Henry George, *Problème sociale*, 1885, tradus de Stölpel, *passim*, pag. 10--19.

idei. Noi experimentăm continuu, fără să avem un sistem de idei precise. Legile se schimbă dintr'o și într'alta ca tónele ómenilor. Insași Constituțiunea o schimbăm șuerând. Nimic nu resistă pasiunilor și orice garanție la care am recurge pentru magistratură sau pentru vre-o altă instituțiune, ar fi ilusorie. Ce sunt legile fără moravurile Consulatului roman era de sigur o instituțiune din cele mai strălucite, dar ce însemnătate mai avea consulatul atunci când Caligula decretă că calul său este consul?

Moravurile fiind stricate, se recurge la oratori ca să se scape de anarhie. Naivitatea maselor e de sigur un bun medicament în contra anarchiei, dar narcotizarea mulțimii e o metodă care nu mai e aplicabilă. Un timp oțicos ca al nostru are trebuință de alt-ceva de cât de lapte de măgar ca să se întărească. Anarchia trebuie combătută cu forța morală ce o oferă o justiție independentă.

O stăpânire înțeleptă are consciința datoriei sale, ea nu se rézema ca pe un stâlp putred pe popularitatea ce a dobândit'o, ea dărimă credința că statul e o pradă de împărțit, ea pășese energie înainte sub stégul dreptății, și adaogă la forța materială, de care dispune și care e o spadă cu două tăișuri, puterea ce se câștigă prin realizarea practică a principiilor de drept și de morală. Un partid, care nu se supune durabil legilor, nu respectă, nu cruță organele ce le aplică, zimbescă-i norocul la alegeri ori-cât de mult, nu are viitor. Rêul ce se deploră mai mult, este că lipsesc caractere; dar se uită adesea că aplicarea constantă, consequentă, uniformă a legilor, e mijlocul cel mai eficace pentru ridicarea nivelului moral al societății. Reorganizarea dar a magistraturei pe basa inamovibilității, e o reformă care se impune.

Intrebarea este dacă proiectul de care s'a vorbit mai sus răspunde tutulor cerințelor. Dênsul admite drept principiu inamovibilitatea magistrăților, dar cu restricțiuni cari nu sunt de aprobat. Inamovibilitatea adevărată presupune că judecătorul nu se pôte depărta, suspenda, muta în alt loc, fără voia lui, de cât în puterea unei hotărâri pronunțată de o instanță disciplinară neatârnată. Articolul însă 44 din proiect prevede mutarea judecătorilor, fără voia lor, fără judecată, numai după avisul unei comisiuni în care figură și procurorul general al Curții de apel (adică un element dependent de guvern). Art. 20 pune apoi în perspectivă permutarea silită a judecătorilor de ocol titrați cu membrii tribunalelor, aceea ce de asemenea provocă critica. Cine are să judece abaterile disciplinare ale judecătorilor? Proiectul institue pentru acest sirșit un consiliu superior de magistratură. Consiliul superior este centrul domnitor care îmbrățișază cu razele sale toate părțile proiectului. El se compune din cinci membri aleși de Curtea de casațiune din sinul ei și din doi membrii suplimentari aleși de Curtea de apel din București. Atribuțiunile sale sunt a face cu concursul Curților și tribunalelor tablourile de admisibili pentru fie-care grad erarhic¹⁾, a presenta ministerului listele de candidați

1) Aptitudinea pentru funcțiunile judecătorești se dobândesce după proiect prin o diplomă de doctor sau licențiat în drept din țară sau străinătate și prin un examen de capacitate (art. 14). Pe baza diplomelor de capacitate se întocmesc tablourile de admiși de consiliul superior de magistratură cu concursul Curților de apel, etc. Candidații se pot alătura cu titlu de auditori pe lângă vre unul din tribunalele, parchetele

pentru numirea sau înalțarea în posturile vacante la Curți sau tribunale (ministrul putând, după o decizie favorabilă a consiliului de ministrii, să facă abstracție de persoanele trecute de consiliul superior în listele de merit, art. 40), a judeca abaterile disciplinare (art. 35). De ce nu s'a dat și avocaților un vot au chapitre? Baroul are multe talente, dar trebuie să ferim magistratura de ori-ce element eterogen, și știut este că oratorii politici, oamenii de-stat, ministrii, es din rindurile avocaților.

Proiectul dar întrece toate așteptările și reîncepem să respirăm, de ore ce vedem că se dă în fine vieții politice o direcțiune ideală. Dar ne lovim de îndată cu nasul de realitatea lucrurilor atât de depărtată de ideal, și acesta ne răcesce entuasișmul. Multe decepțiuni ne-au înăcrit în contra inovațiilor de tot felul, neîncrederea reciprocă a atins proporțiuni înspăimântătoare, ne temem de propria noastră umbră. Proiectul e monologul unui Hamlet al majorității parlamentare, proclamarea unui ideal abstract admis și de minoritate, dar a cărui realizare practică fie-care partid și-o închipuesce alt-fel. Vrem o reformă răspundând urărei tuturilor și nu putem obține de cât o compilațiune de partid. Ne stă pe inimă un principiu fundamental obligatoriu pentru toate partidele și nu putem formula de cât un principiu eterogen în programul unui partid care înclină pôte mai mult către electivitatea periodică a magistraturei.

Ce dar este de făcut ca să restabilim unirea dorită? Antagonismele politice s'au înăsprit și este de temut că acei care vor avea să recruteze personalul magistraturei inamovibile, se vor resimți de prejudecățile partidului căruia aparțin. O absolută uitare de sine, dispozițiunea de a răsplăti cu bine răul ce ni s'a făcut, opera supereregationis, se pot aștepta numai de la sfinți. Știința exactă, care se întemeiază pe observațiune, calcul, exemple, învață că cea mai sublimă abnegațiune nu este de cât un egoism rafinat. Oamenii se unesc, se înfrățesc, față cu un mare pericol care îi amenință, caută iubirea religiiunii naturaliste. Fiți șireți ca șerpii și blânzi ca turturelele, dice Christos, și acesta este un cuvânt slint, care concordă perfect cu principiile naturalismului. Fie-care caută să întrebuițeze în lupta pentru existență armele cele mai victorioase. Forța brutală face loc forței morale și intelectuale atunci când o mare nevoie reaprope partidele unele de altele și face posibil un compromis durabil între dăsele.

Principiile constituționale toate nu sunt de cât o țesătură de fantome, dacă lipsesc un asemenea compromis. Fără dănsul, ori-ce guvern e silit să sufere atâtea abuzuri, lăsându-le nepedepsite, să se înconjore cu un stat major de sofști, să pună sôrta țarei ca un cartofor pasionat pe o singură carte, isbândă la alegeri. Este la noi o ceta politică așa de desă,

sau judecătorile de ocol (art. 13). In cas de vacanță, se numesc cu preferență candidații cari, pe lângă examenul de capacitate, au făcut un stagiū ca auditori (art. 17). Auditorii pot fi delegați chiar de președinte de a lua parte la judecarea proceselor (art. 15). Examenul și noviciatul au o rațiune de a fi în complectarea unei magistraturi vechi și excelent organizate. Dar unde e lipsă de forțe eminente, ca la noi, unde practica la tribunale se consideră numai ca o pregătire pentru avocatură și cariera politică, nu înțelegem ce remediu ar putea să aducă relex existente, examenul și noviciatul. Fără examen practic de capacitate nu poți să fi judecător de ocol, dar poți să fi deputat, senator, ministru !

că nu mai poți deosebi amic de inamic. Spiritele cele bune se certy între densesle, și ignoranța și frauda trag folosul. Un partid strigă : *Beati possidentes*, cel-l-alt : *Ole toi que je m'y mette!* Acest dublu caracter al evenimentului e întipărit în toate fazele evoluțiunii noastre sociale.

Acastă stare de lucruri pôte să ne ducă cu timpul la marginea prăpăstiei. De ce să așteptăm să vină pericolul cel cumplit și să nu gândim la timp la ocrotirea noastră? Minteaa e dată omului ca să preîntâmpine relele. Lumea se conduce nu numai de causalitatea reală, dar și de causalitatea ideală. Să fim dar un popor unit de frați, un Socrates între popore, avant-gardă omenirii perfecte. Statul, fie el ori cât de mic, care va realiza acasă la densusl principiile de morală și de dreptate, va cucerii lumea prin superioritatea sa morală. Unirea e astă-zi mai necesară de cât oricând, căci o cestiune vitală a țării așteptă soluțiunea ei, căci e vorba să reorganizăm magistratura țării, căci e vorba să transformăm pe Saulus în Paulus, o societate biciuită de pasiuni în un stat bine organizat. Să arătăm continuu țării spaimetele anarchiei și anarhia va pieri. Povestea țice că există un animal înspăimântător numit Basilisc, care are o privire omorătoare și pe care nu-l poți nimici de cât arătându-i oglinda. Basiliscul e anarhia; să-î arătăm oglinda, și ea va dispore. (*Dreptul*, 1887).

Electivitatea periodică a magistraturei.

Comisiunea parlamentară, instituită ca să elaboreze un proiect de lege de organizare a puterii judecătorești, și-a terminat în fine lucrarea cu care a fost însărcinată.

Proiectul elaborat de majoritatea comisiunii, se întemeiază pe electivitatea periodică a magistraturei.

Proiectul e însoțit de o lungă expunere de motive.

Tradițiunile, dice raportul, adică ceea ce o țară produce din rărunchii săi și inveterază printr'o lungă durată în moravurile și instituțiunile sale, putem mărturisi că nu avem mai de loc. Legile, sistemele, așezămintele noastre, Francia cesariană ni le-a inculcat. Ideele de ordine, de proveniență, străină, introduse *abia mai deunădi* în societatea noastră, de și dânsese au început a se absorbi în substanța națională, de și legile și Constituțiunea noastră pörtă întipărirea lor, nu se pot considera ca idei tradiționale, înrădăcinate. Nimic dar nu ne împiedică să ne conducem numai de rațiunea filosofică, care promite råde mai bune de cât ori-ce tradițiune. Regulele de interpretare sunt elastice. Constituțiunea, ca o bucată de cêră, va fi tot-d'a-una în armonie cu teoriile momentan domnitore.

Vedem de la început cât de falsă este premisa de la care se plecã. Ideele noastre de ordine, de și cu o origină străină, constituiesc o cuetare continuă a societății noastre, și, precum și-a asimilat *limba* noastră atâtea elemente străine, absorbindu-le în substanța națională, tot așa s'a întemplat și cu dreptul nostru. Înălăturându-se aceste elemente, s'ar nasce un gol care cu greu s'ar mai putea umplea.

Admitem că nu trebuie să punem greutate decisivă pe *tradițiuni*, cu tôte că s'ar putea opune la acesta că mișcările societăților sunt de tot regulate și se determină, ca și cele-l'alte mișcări numai prin antecedentele istorice ¹⁾; nu putem însă să ne entusiasmăm pentru o rațiune filosofică nedefinită, abstractă, lunatică, care, manifestându-se în afară, produce diversități nesfîrșite și face să nu ne mai fie cu puțință să ne orientăm în chaosul simulațiunilor și al fățărnicilor ²⁾.

Un popor, care se feresce de legea istoriei, pentru că nu suferă

1) *Thomas Duckle, Istoria civilis engleze*, tradusă de *Arnold Ruge*, t. II, pag. 316.

2) Când ne vine la socotelă, invocăm tradițiunile și strêmoșii; când nu, așșăm etiqueta falsă a rațiunii filosofice, a bunului simț, a evidenței, destul numai să ajungem la țintă, care este să câștigăm ori-ce cauză, fie bună, fie rea. *Cato*, după ce a ascultat pe filosoful *Carneades*, care a amețit spiritele cu subtilitățile sale, a cerut de la Senat, să 'l expulzeze (*V. Mommsen, Röm. Geschichte*, edit. I, pag. 634). Știința fără conștiință este ruina sufletului.

contactul cu cultura străină, adică educațiunea prin istorie, un asemenea popor, dice *Ihering*, a pierdut printr'acesta dreptul de a exista; peirea sa profită lumii ¹⁾).

Istoria ne arată cari sunt adevăratele legi ale naturii omenesci, cum logica și morala, cugetarea și simțirea, se însoțesc și se pătrund reciproc.

Funcțiunea și legea fundamentală a istoriei este *sporirea valoarei vieții*, care se operează mai cu seamă prin o mai liberă dezvoltare a *virtuților* ²⁾).

Lucrul cel mai important este ce *sunt* omenii, nu ce *fac* ³⁾. Voința determină faptele noastre.

Omul găsește în colțurile cele mai ascunse ale pieptului său forța care produce: voința morală călăuzită de cugetarea exactă.

Viața reală nu o putem idealisa prin exerciții logice sterile. Numai prin spiritul nostru de jertfire și de abnegare, prin zelul nostru pasionat pentru bine, adevăr, drept, o înălțăm, o inobilim, o idealisăm.

Nu trebuie să recurgem la o logică, care 'și trage concluziunile sale din simțiminte vage, și nu din fapte precise. În sfera în care ea se mișcă, nu întelnim nici o dată fapte, nimic de cât abstracțiuni, înșirări de sentințe asupra naturii, rațiunii poporului, tiranilor, libertății, un fel de baloane umflate și întreciocnite inutil în spațiu ⁴⁾).

Trebuie să păstrăm brasa care s'a tras la noi în țară. Străinul ne-a învățat să o tragem? Puțin importă. Ne trebuie un tărâm solid sub picioarele noastre. Spiritul *rasei* e lipit de condițiuni *reale* și particulare de viață.

Spiritul individual, care aspiră la ideal ⁵⁾, e o forță impulsivă *organică* într'un stat, numai când lucrează spontan, când reprezintă o cugetare continuă și o voință morală curată.

Dacă aceia cari se erigiază în reformatori nu au o cugetare a lor proprie, dacă nu e vorba de cât de *imitațiuni* ⁶⁾, de ce să jucăm rolul unei giruete, de ce să conservăm legile și așezămintele noastre, cari, de și s'au împrumutat de la străini, au intrat deja în sângele și în carnea societății noastre?

Individualismul, ca să fie o forță, trebuiesc condițiuni sociale consolidate, evenimente externe favorabile, cari să ne permită să facem din cea de pe urmă armă un plug. *Cedant arma togæ!*

Partidele sunt datore să se apere prin legi durabile în contra propriilor lor slăbiciuni. Justiția trebuie să fie sustrasă influenței lor și să le domine.

1) *Ihering, Geist des Röm Rechtes*, Introducere, pag. VII.

2) *Duhring, Cursus der Philosophie*, pag. 339.

3) *Laboulaye, L'Etat et ses limites*, edit. V, pag. 60.

4) *Taine, Les Origines de la France contemporaine*, t. II, pag. 262.

5) Raportorul n'a precizat rațiunea filosofică, de care se face așa de mare caz. Rațiunea filosofică a secolului nostru este, după unii *individualismul*, după alții *socialismul*, după alții *socialismul combinat cu individualismul* (*socialismul ex cathedra*), etc. Socialismul e, la noi, *hors de combat*. Individualismul s'a adoptat în practica noastră constituțională numai pe jumătate. Dovada despre aceasta legea asupra tocmelelor de muncă agricole, de curând votată de Camera și Senat. Să fim dar consecvenți. De ce să revendicăm drepturi pentru o masă înapoiată, de care nu dănsa va trage folos?

6) Cesarul e culcat la pământ, Franția 'și-a schimbat părul. Să ni'l schimbăm și noi.

Statul nu e o ieroglifă a minței, cum se credea altă dată¹⁾; el e o garanție.

«Judecătorul, observă *Bluntschli*, trebuie să fie nu numai nepărtinitor, trebuie să avem grije ca partidele să aibă încredere în nepărtinirea sa. *Acésta însă nu este cu puțință când judecătorul ia o parte activă la lupta politică a partidelor. Numai când un partid atacă însuși statul și ordinea de drept, densus trebuie să scie că judecătorii vor fi tot-d'a-una în partea statului și a dreptului*»²⁾.

Inamovibilitatea s'a creat și s'a considerat tot-d'auna ca o garanție în contra Corónei, nu pentru că s'a presupus că Coróna e un debitor nesolvabil, precum se insinuéză în raportul asupra proiectului în chestiune, ci pentru că s'a știut din experiență că elementul popular a pasionat, turbulent, iubitor de schimbări și, dar, incapabil să domnească cu înțelepciune, tact și prevedere, ori-cari ar fi garanțiile constituționale ce s'ar lua în contra lui, pe când din contra Coróna, în contra căreia s'a stabilit cautele constituționale eficaci, se bucură de încrederea tuturilor.

Masa, când pune o dată mâna pe o instituțiune, nu suferă nici o umbră de nepărtinire din parte-i. Ori-cât de rigurose ar fi condițiunile de eligibilitate, alegătorii vor da tot-d'a-una votul lor numai persónelor cari 'i linguesc. Probitatea, moralitatea, independența, într'un cuvânt caracterul, cari constituiesc atâtea condițiuni indispensabile pentru a avea un bun magistrat, nu se pot resuma a *apriori* într'o formulă legislativă abstractă.

Corpul electoral nu e sfînt, măreț, impasibil, cum 'l zugrăviți. Curenturile sociale cele rele aũ ajuns la noi în țară la o domnire aprópe exclusivă.

«Sunt curente și curente, s'a exprimat fórté pitoresc unul din cei mai distinși bărbați de stat ai țării... Sunt curente cari se forméză din potópe; pentru acelea omul cuminte dinainte a prevédut a le face șanțuri, ca să și póta pune la adăpost de furia lor proprietățile sale. Sunt curente torențiale; sunt *curente de acele tulburi care dărîmă tot*. La acestea omul cu consciința, omul cu minte se pune sus pe mal și nu se lasă să 'l ia curentul, fiind-că, dacă nu se potmolesce, cel puțin se *mânjesce*, și în contra acelor curente mă voiũ pune tot-d'a-una pe mal și mă voiũ sui chiar în viriul délului viei mele»³⁾.

Omul de stat, precum vedem, nu suferă contactul cu elementele sociale cele rele, infecte, necurate.

Corpul electoral, din contră, se întórcé după vînt.

Réspunderăa alegătorilor se fracțióneză, se îmbunătătesce, se risi-

1) *Hegel, Philosophie des Rechts*, edițiunea lui *Eduard Gans*, pag. 363.

2) *Bluntschli, Politica ca sciință*, cartea 11, cap. IV, pag. 495, în *fine*.— D-1 raportor, alterând textui, l'a reprodus ast-fel: «Judecătorul trebuie să fie nu numai nepărtinitor; el trebuie să aibă și încrederea tuturilor. Ori-care partid urméză a fi convins că'l va găsi în tot-d'a-una alături cu dreptul și legea».

3) Veđi *Monitorul Oficial* cu No. 29, din 7 Februarie 1881, pag. 734 (discursul d lui Ioan Brătuanu) *Cato* era sprijinit de curenturile sociale cele bune și 'și permite a cere de la Senat să expulzeze elementele subversive de ordine. (V *supra*, nota 1). Omul nostru de stat, din contră, neavînd nici un rézém moral, s'a osândit singur la ostracism. Reinforcîndu-se la putere, densus a rămas, mă tem, în aceiași izolare morală.

pește. Colectivitatea acopere, ascunde, sustrage răspunderea individului. Curentul te trage, te absoarbe, te face individual invulnerabil.

Omul de stat din contră, ministrul, capul de partid, are o reputație de pierdut. Opiniunea publică luminată infierăză cu stigma infamiei pe ministrul care nu are curagiul a rezista curenturilor celor rele, instincțelor sociale egoiste, subversive, deletere.

Constituțiunea putea-va ea să reziste atacurilor ce se îndrăptă în contra-î, dacă nu vom avea o străjă neadormită ca să o apere?

Constituțiunea noastră nu va fi în cele din urmă de cât un pretext, o minciună, o jucărie, dacă, în loc să o interpretăm după regulile precise, o vom lăsa să fie prada teoriilor răsturnătoare.

Rațiunea filosofică, așa cum o concepea dreptul nostru pozitiv înaintea promulgării Constituțiunii (art. 14 și 38 conven. din Paris din 1858 și art. 103—106 Leg. org. jud. din 1865), era o rațiune de *ordine*. Numirea funcționarilor publici de către Corónă, inamovibilitatea judecătorilor, erau consecințe necesare cari decurgeau din această idee de ordine. Alegerea primarilor și a judecătorilor comercianți și confirmarea lor numai de către Domn se consideraau ca excepțiuni de la această regulă.

Constituțiunea noastră din 1866, de bine de rău, prin aceea chiar că n'a statuat contrariul¹⁾, a dat acestor principii o consacrare virtuală, căci prin tăcere și omisiune nu se derógă nici-odată la un principiu de drept comun, ci din contră el se confirmă.

Nu trebuie să confundăm dreptul comun cu dreptul natural abstract, care sbóră în nori.

O regulă de drept face parte din dreptul comun, când ea e conformă cu rațiunea dreptului (*ratio juris*), așa cum o concepe dreptul *positiv*²⁾.

Aceste principii constituționale, așa înțelese, nu constituiesc numai mecanismul exterior al pactului nostru fundamental: dănsese s'a'u dedus cu necesitate din viața noastră politică, din antecedentele și moravurile noastre.

Monarchia constituțională este, în starea actuală a progresului general al lumii, cea mai bună formă de stăpânire. Monarchia constituțională și domnirea masei se esclud.

Monarchia ochlocratică, delirul cesarilor, a avut timpul său de tristă amintire.

Ce autoritate, ce prestigiu mai aveau *pretorii* în vechia Romă, când se nascu cesarismul din gunoiul anarchiei, când religiunea de stat și filosofia stoică făcură loc sectei lui Epicur³⁾.

1) Art 36 și 93 din Constituțiune n'a'u statuat cătuși de puțin contrariul. Art. 36 dice: «Hotăririle și sentințele se pronunță în numele *legii*» (nu în numele poporului). Ce vrea să dică acesta, dacă nu că funcțiunile publice nu se pot institui după principiile administrațiunii economice prin alegere din partea celor interesați, ci după *lege*? (V. *Gneist. Selfgovernment*, edit. III, § 153, pag. 911). Art. 93 al Constituțiunii înlătură ori-ce îndoială în această privință. «Domnul nu pôte, dispune acest articol, alin 6 și 7, *suspenda cursul urmării saii al justiției*, nici a interveni prin nici un mod în administrația justiției; dar el *numesce* sau confirmă în toate funcțiunile publice».

2) *Wächter, Pandecten*, I, § 17, No. 2.

3) În timpurile cele mai bune ale republicei romane întâlnim un mijloc social inimitabil. Patriciienii domneau. *Știința secretă a augurilor pētrundea totă viața socială și politică*. Funcționarul public se alegeau periodic; *augurii erau inamovibili*. O disciplină de fier ținea totul la un loc.

Poeții nu mai vorbeau de cât cu dispreț de pretorul din *fundi* și de sdrenferoșii idili din *Uhubres* ¹⁾.

Alegătorii, divisați între dênșii, cerea de la împărat magistratul ce ei nu erau în stare să'l alegă.

Am creat constituționalismul monarhic. Să'l întemeiam. Acesta nu va putea avea loc de cât numai dacă ne vom modera puterea în propriul nostru interes.

Cele trei puteri ale statului sunt și trebuie să fie *ierarchic* organizate. Judecătorul, ca regele, trebuie să planeze d'asupra partidelor. (*Dreptul*, 1882).

1) *Horatii*, sat. I, 5, 34; *Juvenal*, X, 102.

Juriul civil.

Magistratura, care se desparte de popor (jurații sunt poporul), e pururea supusă unor înriuriri eterogene, un rău de care o lege care îi-ar hărăzi inamovibilitatea, în zadar s'ar încerca să o scape. Că e așa nu poate să fie indoială. Istoria Franciei în adevăr ne dovedește cum sistemul *dinastic* sau *constituțional* scie pururea să-și supună magistratura inamovibilă ¹⁾.

Inșiși autorii francezi vęd lucrul ast-fel.

«Nous nous sommes contentés, ęice Berenger, de placer un magnifique frontispicé devant les décombres du despotisme, monument trompeur, dont l'aspect séduit, mais qui glace d'effroi quand on y pénètre!.. Sous des *apparences libérales*, avec les mots pompeux de *jurés*, de débats publics, *d'indépendance judiciaire*, nous nous sommes doucement conduit à l'abus de toutes ces choses» ²⁾.

Trebue dar să trecem de la vorba la fapte. Numai un popor neatęrnat nasce magistrați neatęrnați. Jurații sunt poporul. Juriul nostru criminal nu dă încă rőde bune, dar acęsta nu este un cuvęnt ca să nu întindem atribuțiunile juriului. De ce în adevăr să nu avem și noi un juriu ca cel englez? De ce să nu ne însușim obiceiurile engleze prin *un courageux effort sur nous mêmes?*

Experiența dovedește că popórele, daca vor, 'și pot schimba năravul. Crescęnd civilizațiunea, omul se mlădiază cu *plan și chibzuință* mijlocului social înconjurător, obiceiurile se moștenesc schimbându-se, moștenirea *propășindă*, propaganda ideală, precumpęnind asupra moștenirii conservátore. Poporul nostru va îndeplini și el cu timpul, ca cel englez, cu zel și stăruință serviciul de jurat și tóte funcțiunile selfgovernmentului.

Nu este adevęrat că juriul civil, chiar în Anglia, nu este de cât o veche decorațiune, pe care orgoliul național o menține, dar însăși marii juriconsulți englezi, precum Blackstone, o condamnă. Blackstone, care laudă juriul criminal ca un paladium al libertății, s'ar contradice, dacā ar condamna juriul civil. Un usúrpator nu te lovesce numai în onórea și libertatea ta, el te isbesce și în averea ta, care e rėzėmul, chezáșia, viitorul familiei tale.

Adevėrul însă este, din contră, că Blackstone are o mare tragere de inimă pentru juriul civil. Iată în adevăr cum se exprimă el: «Noi am explicat cu deamėnuntul *escelența* judecāței prin jurați pentru hotărărea tutulor *afacerilor civile*; dar chipul acesta de a judeca e mult mai de

1) R. Gneist, *Kreisordnung*, pag. 166.

2) Berenger, *De la justice criminelle en France*, pag. 2.

folos încă pentru hotărârea afacerilor criminale în care, în timpuri de turburare și de pericole, avem mult mai mult cuvânt să ne temem de violența și părtinirea judecătorilor plătiți de coronă, de cât în procesele cari n'au de scop de cât hotarul a două proprietăți¹⁾.

Juriul civil, în deosebire de cel criminal, lasă de sigur părților alegerea să cêră saũ nu judecata prin jurați, după cum le vine mai bine la socotelă. Părțile adică pot să renunțe, în civil, la judecata prin jurați. Așa se explică că, în 1870, în Anglia, din 523,340 procese introduse înaintea Curților de comitat (New Counti Court), care judecă numai procese de mică valoare (până la 20 livre sterling), 522,419 au fost hotărâte de magistrat singur, iar înaintea Curței din Westminster, din 23,577 afaceri, juriul nu a luat parte de cât în 2,632.

În procesele cele mici, care se judecă de Curțile de comitat, părțile, plătind o mică cauțiune, pot cere asupra cestiunii de fapt o judecată prin cinci jurați. Iar în afacerile cele mari, Curtea, dinaintea căreia s'a introdus procesul, are facultatea, *după cererea părților*, a judeca cauza cu conlucrarea unui juriu special, care e compus din mari negustori, bancheri, etc. Procesul se judecă atunci de Curtea din Westminster.

Părțile renunță în timpuri bune la judecata prin jurați. În timpuri însă de turburare și de pericol, poporul s'ar teme de sigur de violența și părtinirea magistraților și ar stărui cu tot dinadinsul ca să fie judecat prin jurați. Aceea ce nu i s'ar putea lua în nume de rău, de ore ce, cum ne arată R. Gneist, care nu pôte să fie bănuir că plutesce în apă radicală, și absolutismul și anarchia sciũ pururea să-și supună magistratura neamovibilă.

Mecanismul juriului civil, așa cum l vedem funcționând în Anglia și în Statele-Țnite, împarte rolurile între magistrat și jurați în chipul următor: Părțile fiind de acord asupra faptelor, se mărginesc a înfățișa un *special cas*, adică a supune hotărârea cestiunii de drept Curții competente, care e compusă din magistrați. În cazul contrariu, jurații hotărâsc și cestiunea de fapt și cea de drept, dar au facultatea să pronunțe un *special verdict*, adică să reserve magistratului hotărârea cestiunii de drept.

Magistratul, care conduce desbaterile juriului, hotărâsc singur incidentele (autoritatea lucrului judecat, etc.), și cestiunea dacă faptul de dovedit e hotărâtor în cauză, adică dacă dovada e admisibilă. Magistratul e neamovibil, el trece drept oracul, atât de stimat este el, și jurații l urmăză ca o călăuză sigură. Densul resumă desbaterile, reduce masa probelor la elementele ei cele mai simple, arată raportul între diferitele probe și efectul lor concentrat.

Oricare ar fi natura afacerii supusă juriului, reclamantul nu pôte cere de cât daune-interese. Nu poți conchide la execuțiunea literală a titlului tãu, ci numai la daune-interese rezultând din neexecuțiunea sa. Vinđătorul pôte fi condamnat a desdauna pe cumpărător de dauna ce a suferit'o prin neexecuțiunea vinđării, iar nu a delăsa lucrul vindut. Ast-fel se reduc procesele civile la expresiunea lor cea mai simplă și devin inteligibile și pentru mintea cea mai de rënd.

1) Apud M. Cottu, *De l'administration de la justice criminelle en Angleterre* cap. IV, *Aperçu de la procédure civile*, pag. 140.

Jurații pot greși, dar greșela lor nu e fără leac. Un verdict abătut se poate casa. Un verdict se poate anula când în resumatul magistratului s'au strecurat greșeli de drept, când juratul a comunicat cu alții asupra cauzei, când s'a pronunțat o condamnare, cu toate că nu există nici o dovadă, când verdictul e în nepotrivire evidentă cu o dovadă făcută, când s'a adjudecat o sumă din cale afară mare, când s'au descoperit dovezi noi, necunoscute fără culpă înainte, când pârîtul a scăpat de condamnare, cu toate că a mărturisit dreptul reclamantului.

Jurații civili judecă, o repetăm, și cestiunea de fapt și cea de drept. Dreptul însă jăcă la noi, ca în Franța, un rol mult mai mare de cât în Anglia. Dovada cu martori în adevăr pentru un lucru de o valoare mai mare de 150 lei fiind oprită sub codul nostru, cele mai multe fapte au la noi un caracter juridic și judecarea lor atârna de la regule cari alcătuiesc o știință, pe care, se țice, că nu ori-ce cetățean o poate poseda.

Nu împărtășim părerea acesta și credința noastră este, din contră, că în afacerile cele simple, jurații conduși de un magistrat luminat, au destulă pricepere și pentru hotărârea cestiunilor de drept, iar în afacerile cele complicate, reamintim că, în Anglia, le este rezervată facultatea să pronunțe un *special verdict*, adică să reserve magistratului hotărârea cestiunii de drept.

Juriul nostru criminal judecă și fapte juridice, lucru de care nimeni nu se plânge. Dacă dar menținem juriul criminal, cu toată năvalirea sa pe tărîmul dreptului, de ce ne împotrivim la introducerea juriului civil, sub cuvînt că știința dreptului trece peste orizontul juraților?

Că juriul criminal pipăe și cestiuni de drept, acesta nu se poate tăgădăui. Verdictul de sigur caută să nu reproducă termenul tehnic, să nu poarte că acusatul a săvîrșit cutare omor, furt, etc., dar, și ast-fel tot acolo ajungem, el are să reproducă *elementele caracteristice* ale omorului, furtului, etc. Ce sunt însă aceste elemente dacă nu fapte juridice? Intențiunea criminală, premeditarea, începutul de execuțiune (tentativa), casa locuită în înțelesul art. 357 codul penal, iată atâtea cestiuni de drept, cari aparțin competenței juriului criminal.

Așa fiind, nu e de mirare că însuși legiuitorul nostru e favorabil juriului civil. Art. 105 al Constituțiunii noastre hotărăsce în adevăr: «Acțiunea în daune-interese rezultând din fapte și delictе de presă, nu se poate intenta de cât înaintea aceleiași jurisdicțiunii. Numai comisiunea juraților va judeca și pronunța asupra daunelor-interese și asupra cuantumului lor».

Idealul dar de atins este introducerea juriului în materie civilă și penală sub conducerea unui magistrat neamovibil. Numai cu ajutorul juriului se poate trezi conștiința de drept a poporului. Poporul are nevoie să cunoscă, nu numai legile criminale dar și cele civile. Juriul strecoră dreptul în societatea întregă și inculcă ast-fel cetățenului obiceiul și caracterul magistratului.

«Juriul civil, țice R. Gneist, astămpără puterea prea mare a magistratilor și păstrează *conștiința de drept a poporului*. Juriul civil are în Anglia, continuă dînsul, căderea să judece și cestiuni administrative: cestiunea mutării unui drum public, cestiunea despăgubirii în procesele de expropriare pentru cauză de utilitate publică. Plaga juriului civil,

adaogă același autor, este juriul special, care e compus din *marî negustori, marî bancheri, etc.* și impregiurarea că în civil serviciul juratului e plătit. Englezii cer cu drept cuvânt să se înlătore juriul special, să se întocmescă un juriu civil compus de o potrivă din burghezimea cea mare și cea mică, să se reducă cifra taxei de plătit juraților civili»¹⁾.

Juriul civil trece în ochii englezilor drept un palladium al libertății. «Fie-care din așezămintele noastre, ăice un scriitor englez, legile noastre cele mai înțelepte și cele mai folositoare au fost pe rënd atacate de despotismul ministerial...; o singură fortăreță s'a împotrivit și a rămas, din veac în veac în picioare în mijlocul vijeliilor... Dacă Anglia e încă o țară liberă, dacă, mai mult de cât ori-care alt stat al Europei, ea e avută și înfloritoare, ea dătoresce această citadelei poporului, Gibraltarului Constituțiunii engleze, *judecăței prin jurați*, ce fie-care englez trebuie să apere până la cel de pe urmă suspin»²⁾.

Nu este dar o crimă că am pus un cuvânt pentru juriul civil. Cutesanța mea mi-a atras totuși o apostrofă violentă din partea unui confrate, care susține că a recomanda juriul în materie civilă și penală, «este a deschide o poartă largă verdictelor scandalose, a ridica până și ultima garanție a respectului onorii, averii și libertății cetățenilor, a înmormînta pentru vecie moralitatea publică».

Același confrate însă recunoște «că la noi în țară, caracterul, virtutea, au rămas aproape numai nisce vorbe голе. Vor trebui multe sfortări și jertfe și un îndelungat timp ca să ajungem a avea o generațiune necoruptă, capabilă și muncitoare, care să înlocuiască pe cele putrede și parasite». Dar dacă e așa, și lucrul acesta nu se poate tăgădui, apoi e clar că verdictele scandalose nu sunt de cât *efectul* putregaiului social existent, pe care îl putem înlătura, nu condampând sau apărând juriul, ci schimbându-ne năravul.

Aceea ce ne trebuie înainte de toate este, o recunoșcem, siguranța dreptului, stabilitatea, uniformitatea jurisprudenței. Inamovibilitatea magistraturei ne-ar duce de sigur la țintă, dacă am rămănea feriți de înriuriri eterogene. Aplicarea constantă, consequentă, uniformă a legii, e mijlocul cel mai nemerit pentru ridicarea nivelului moral al societății. Idealul acesta însă este el de atins când magistratul neamovibil, îndeplinindu-și slănta sa misiune, se vede ocărit, sub aplausele mulțimii nepricepute, când de unii când de alții, cari cer servicii și nu hotărări?

Nu avem în principiu nimic de ăis în contra politiceii de *partid*, care ne stăpănesce, dar cerem cu stăruință să trecem o dată de la ficțiune la realitate. Plaga politiceii de partid este că, masele fiind încă nepricepute, politicianii le înșelă cu chei mîncinose, programe abstracte, ficțiunii nesănătose. Cetățenul trebuie să fie o dată în fine pus în stare să se apere în contra politicianilor, să-i controleze, să-i țină de scurt, și experiența dovedesce că dănsul nu poate să învețe a se ajuta singur, de cât făcând din serviciul public ocupațiunea sa de căpetenie, îndeplinind voios și cu stăruință, serviciul de jurat și toate funcțiunile selfgovernmentului. (*Dreptul*, 1890).

1) R. Gneist, *Selfgovernment*, a treia edițiune, § 31 text și note.

2) Apud, *Cottu*, op. et loc. cit., pag. 139.

Notariatul.

Tachigrafii se numeauă la Romani *natari*, pentru că întrebuntau semne și abreviațiuni (*notae*).

Notarii moderni însă, funcționari cu atribuțiuni foarte importante, n'au cu acești simpli scriitori, făcându-se abstracțiune de nume, nici o asemănare.

Tabellioni, cari încheiau contracte și făceau suplice pe strada publică, se apropiau mai mult de instituțiunea notariatului.

E de prisos să arătăm toate fazele de dezvoltare prin care a trecut această instituțiune, căci nu găsim nicăeri, consultând sorgintele dreptului nostru, vr'o mențiune de notariat.

Civilizațiunea Occidentului a rămas în vécul de mijloc străină României din cauza frequentelor invasiuni ale Turcilor.

Țara a fost tot-d'a-una *sur le qui vive*. În sgomotul bătăliilor se va fi pierdut și memoria dreptului roman, precum ne putem încredința interogând hrisóvele domnesci. *Sic volo sic jubeo* a început a fi maxima supremă.

Regenerațiunea datéză d'abia un deceniú.

Istoria dreptului *stréin* póte avea pentru noi, sub ast-fel de împrejurări, numai un interes secundar.

Articolii 813, 860, 1228, 1262, 1772 cod. civ. sunt împrumutați din cod. Nap. (art. 931, 973, 1394, 1444, 2127). Acești articoli vorbesc de *acte autentice*, cari sub cod. Nap. presupun concursul notarilor.

Legile franceze din 25 Ventóse anul XI și din 2 Nivóse anul XII, sunt complimentul acestor articole.

Comentarul acestor dispozițiuni legislative va fi deci la noi, în lipsa unei legi speciale de notariat, necesarmente de un laconism fără pereche.

Explicațiunea va avea loc în ordinea următoare:

1. Cui a atribuit legea noastră actele de notariat?
2. Care este sub legea noastră procedura pentru instrumentarea actelor de notariat?
3. Interpretarea art. 1188 cod. civ.

I.

Cui a atribuit legea noastră actele de notariat?

Codul nostru civil a încredințat actele de notariat, când unui *colegiú de judecători* (art. 860 cod. civil), când unui *singur judecător*, în concurs cu complectul tribunalului (art. 861, 862 cod. civ.).

Deducem din art. 18 Leg. org. jud. regule generale că tribunalele de întâia instanță sunt însărcinate cu actele de procedură grațioasă¹⁾.

Sunt fără îndoială acte de procedură grațioasă care stau într-o legătură strinsă cu contenciosul judiciar, și care prin urmare nu pot să fie de cât de căderea unui singur magistrat sau a unui colegiu de judecători, de exemplu declarațiunea urgenței pentru chemarea părților în judecată, chemarea unei părți prigonitoare în persoană spre a i se face un interogatoriu, punerea unui legatar universal în posesiunea unei heredități, oprirea unei creanțe în mâna unui al treilea, etc. (*Carré*, I, p. 466, q. 378).

Intervențiunea *judecătorilor* nu e însă indispensabilă pentru *instrumentarea actelor autentice*, care nu stau nici cum într-o legătură indisolubilă cu contenciosul judiciar.

Legiuitorul nostru ar fi trebuit să însărcineze pe un funcționar din grea tribunalelor cu instrumentarea actelor autentice.

Notariatul Occidentului a provocat, prin abuzurile sale, multe nemulțumiri întemeiate. Acastă instituțiune are mulți adversari serioși și leali. Nu înțeleg prin urmare de ce să decretăm noi, îmbrăcându-ne cu defectele străinilor, o lege de notariat. Dar intervențiunea *tribunalelor*, cu ocaziunea instrumentării actelor autentice, aduce cea mai mare vătămare contenciosului judiciar!

Art. 18 L. Org. jud. pare însă a nu atribui tribunalelor *instrumentarea actelor autentice*, atribuindu-le numai simpla *legalizare* a actelor.

Legalizarea actelor, adică atestarea iscăliturii, ar trebui să intre, din contră, *de lege ferenda*, în atribuțiunile puterii administrative.

Legalizarea actelor sau certificarea datei este, după legea noastră, un atribut al puterii judiciare și al puterii administrative²⁾ (v. art. 14, § 5, leg. timbrului). Tribunalele concură sub raportul acesta cu autoritățile administrative!

Imperfecțiunea legilor noastre pare a fi o fatalitate organică. Revenim la întrebarea: Cine e, sub codul nostru, competent a da *deplină autenticitate* dispozițiunilor și contractelor? Fără îndoială *tribunalele* (arg. art. 710 proc. civ.).

II.

Care este, după legea noastră, procedura pentru instrumentarea actelor de notariat?

Contractele nu devin autentice prin singurul efect al legalizării, adică al atestării iscăliturii părților contractante.

Părțile singure sau prin reprezentanții lor, incheie contractele. *Instrumentarea* actelor autentice nu este încredințată unui funcționar public.

1) Art. 18 Leg. org. jud. se exprimă: «Una din secțiunile civile din Bucuresci și Iași va fi însărcinată cu transcripțiunilor, legalizațiunilor, inscripțiunilor, *vinđări silite* și alte acte de procedură grațioasă». Câte neadevăruri! *Vinđările silite* acte de procedură grațioasă! La inscripțiunilor și transcripțiunilor intervine, din contra, după art. 1782 cod. civ. și după art. 726 pr. civ. comb. cu art. 1819 cod. civ., numai președintele său grefierul tribunalului!

2) Comisarilor și directorilor prefecturilor par a fi, după un us constant, autoritățile administrative însărcinate cu legalizarea actelor.

Autoritatea judiciară se mărginesce a atesta că a citit dispozițiunea saă contractul în auđul dispozițiilor saă a contraheñțiler, și a menționa, în adevेरirea actelor, declarațiunea dispozițiilor saă a contraheñțiler că actul e al lor, iscălit de dēñșii și făcut din libera lor voință (arg. art. 862 cod. civ.).

Ne vom ocupa specialmente cu procedura instrumentării testamențelor autentice, acēstă procedură fiind, sub codul nostru, procedura tutulor actelor autentice.

Care e procedura? Ce enunciațiunii trebuie să coprindă testamentele autentice sub pedēpsă de nulitate? Sunt datōre tribunalele să conserve *minuta* testamentelor autentice?

Testamentul, ăice art. 861 cod. civ., se citeșce din cuvēnt în cuvēnt testatorului și se adevereșce de judecătōrie. Trebuie să se facă mențiune expresă în adevेरire despre îndeplinirea formalității citirei și despre declarațiunea testatorului că testamentul este al seű, *iscălit* de el și făcut din libera sa voință (art. 862 cod. civ.).

Quid însă în cas când testatorul nu scie să iscălescă?

Și acēstă circumstanță trebuie să se menționeze sub pedēpsă de nulitate în adevेरirea tribunalului (v. art. 68 leg. fr. din 25 Ventōse anul XI).

Legea nōstră impune tribunalelor datoria de a conserva *minuta* adică originalul testamentelor autentice ¹⁾ (arg. art. 1188 cod. civ.).

Testamentul nu va înceta a fi valabil ca testament autentic, chiar de s'ar dovedi că judecătōrul, care a intervenit pentru a'l primi, a fost numit în funcțiune fără să intrunescă condițiunile de virstă saű de naționalitate. Edictele și decretele pretorului *Barbarius Philippus* aű fost *menținute*, măcar că *Barbarius Philippus* ca sclav fugitiv nu putea să fie numit ca pretor. *Barbarius Philippus, quum servus fugitivus esset, . . . Praetor designatus est. . . . Quae edixit, quae decrevit, nullius fore momenti, an fore propter utilitatem eorum, qui apud eum egerunt vel lege, vel quo alio jure? Et verum puto nihil eorum reprobari. Hoc enim humanius est, quum etiam potuit populus Romanus servo decernere hanc potestatem; sed etsi escisset servum esse, liberum effecisset.* (Sclavul, prin numirea în funcțiunea de pretor, a devenit liber!!) ²⁾.

Testamentul autentic, avēnd un caracter de solemnitate și de publicitate, e un *act executorii* (*Troplong, Testaments, IV, No 1816*).

Nuamă testamentele olografe și mistice aű trebuință de *solemnitățile accesorii* prevēdute la art 892, cod. civ. și 662, 664 proc. civ.

Urmēză a se pune, dupē legea nōstră, formula executorie pe actele autentice?

Iată ce dispune, sub acest raport art. 1173 cod. civ.:

«Actul autentic are deplina credință în privirea orî-cărei persoane «despre dispozițiunile și convențiunile ce constată».

1) Notariil sunt ținuți să păstreze, dupē legea franceză (art. 20, 68 leg. cit.) *minuta* actelor autentice. Se pot elibera *en brevet*, adică fără să se reție *minuta*, numai certificatele de viață, procurațiunile, actele de notorietate, chitanțele de arendi, chirii, salarii, rente și alte acte simple, de exemplu obligațiunile unilaterale când nu excedēză o sumă certă de bani.

2) De aicea pare a resulta că și strēinul devine prin numirea în funcțiune roman.

«Executarea *actului autentic care este investit cu formele executorii* va fi suspendată prin punerea în acuzațiune, când se intentă o acțiune criminală în contra pretinsului autor al actului. Iar când în cursul unei instanțe civile actul se atacă de fals, tribunalele pot, după împrejurări, «a suspenda provisoriu executarea actului».

Acele autentice, adică acele unde se atestă de judecători nu numai iscălitura disponentului dar și *coprinderea* actului (art. 862 cod. civ.) se investesc cu formula executorie.

Formula executorie nu se pune însă pe actele legalisate numai în privința iscăliturii părților.

Acele *legalisate* sunt autentice numai în sensul acesta, că au deplină forță probatorie în privința *iscăliturii*.

Coprinsul actelor legalisate se poate combate cu succes, fără înscriere în fals. Se poate de exemplu întâmpla, ca actul legalizat să nu fie scris în întregul lui de acela care l'a scris. Actele legalisate nu sunt prin urmare acte executorii.

Tribunalele pot conferi și *contractelor* caracterul de autenticitate, făcând mențiune în adevărarea lor despre citirea contractului în auzul părților contractante și despre declarațiunea acestor de pe urmă că contractul este al lor, iscălit de dânsii și făcut din libera lor voință (arg. art. 862 cod. civ.).

Trebuie să se facă mențiune în *minuta* despre cea întâi expedițiune executorie ce s'a eliberat părților interesate (art. 26, legea Ventôse, anul XI).

Acele autentice sau, mai bine zicând, actele oficiale fără deosebire, trebuie să fie scrise în limba română (arg. din anaforoa minist. Drept. din 23 Febr. 1855. V. *Colecția Pastia*, p. 950)¹).

Acele autentice trebuie să fie înregistrate (arg. art. 708 proc. civ.).

Legiuitorul a prescris pentru certe contracte și dispozițiuni forma autentică (art. 813, 860, 1228, 1262, 1672 cod. civ.).

Tribunalele trebuie să atesteze, în asemenea cas, numai de cât iscălitura părților și *coprinderea actelor* (vezi nota). Simpla legalizare nu e de ajuns. Tribunalele trebuie să *constate* dispozițiunile și convențiunile actelor *autentice* (arg. art. 1173 cod. civ.).

Tribunalele vor opri minuta actelor autentice și specialmente a actelor autentice de donațiune (arg. art. 1188 cod. civ.). Codul nostru nu prescrie însă această formalitate sub pedepșa de nulitate (compar. art. 813 cod. civ. cu art. 931 cod. Nap.).

1) Nu se va urma însă după această anafora, când s'ar prezinta un act sub semnătură privată spre înregistrare. Traducțiunea se va certifica în asemenea cas de un translator *jurat* (arg. art. 218 proc. civ. Compar. *Larombière, Obligations*, IV, art. 1317).

Notă. Autenticitatea e prescrisă sub pedepșa de nulitate în casurile prevăzute de art. 813 și 1228 cod. civ.; în celelalte cazuri sub pedepșa refuzului execuțiunii imediate.

III.

Interpretarea art. 1188 cod. civ.

Art. 1188 cod. civ. supune puterea doveditoare a copiilor *titlurilor autentice*¹⁾ la certe condițiuni.

Copia trebuie să fie în toate punctele conformă *originalului*. Cine-va n'are de cât să conteste conformitatea, fără să fie nevoit a se înscri pentru acest sfârșit în fals, și judecătorii sunt dator să ordone, în fața acestei contestări, înfățișarea originalului existent²⁾. Art. 32 cod. civ. nu derogă la această regulă pentru ipotesa acolo prevădută.

Acela care produce copia, e dator să dovedească că titlul original nu există. (*Larombière*, art. 1334, No. 6).

În cas de neexistență a titlului original, copiele se cred după distincțiunile următoare:

1. Cele întâi expedițiuni executorii au aceeași credință ca originalul (arg. art. 371 proc. civ. lit. b).

Au, de asemenea, o deplină putere doveditoare, copiele scose în prezența părților sau după consimțimintul lor reciproc, sau după chemarea lor regulată.

Nu ne putem însă închipui nici o ipotesă în care s'ar putea scote, după legea noastră, copii de pe acte autentice, *fără intervențiunea magistratului*, precum se exprimă din greșală art. 1188 cit. § 1.

Titlurile originale se opresc, după legea noastră la *tribunal* (în Franța ele se opresc la biurul notarilor). Nu e prin urmare cu putință ca magistrații să nu intervie la scoterea copiilor.

Magistrații vor menționa, în copiele ce le eliberează, prezența părților sau chemarea lor regulată, anexând și actele de procedură cari constată îndeplinirea acestor formalități. Proba îndeplinirii acestor formalități estrinsece se va putea face și prin martori sau presumpțiuni (*Larombière*, IV, art. 1335, No. 8).

2. Dacă se eliberează unei părți o copie, *fără consimțimintul celor alte părți*, e evident că, în asemenea cas, atestarea magistratului: că titlul original e regulat și perfect, nu e opozabilă părților absente.

Vechimea copiilor împiedică însă de a se presupune că ele au fost eliberate din plăcere, prin fraudă sau pentru trebuința unei contestări actuale (*Larombière*, IV, art. 1335, No. 11). De aceea s'a prescis, că ele fac credință după trei-deci de ani, socotiți din ziua eliberării lor.

Copiele recente pot servi numai ca un început de dovadă.

3. Copiele care în loc să se elibereze de către magistrați, s'ar elibera de un funcționar din grefă incompetent, pot servi numai ca un început de dovadă. (Art. 1188 cod. civ. § 3).

4. Copiele copiilor nu au nici o putere probatorie.

1) Copiele actelor legalisate numai în privința iscăliturilor n'au, fără îndoială, deplină forță probatorie. În cas de simplă *legalizare* nu se eliberează părților interesate o expedițiune executorie.

2) Originalul său *minuta* e oprită la tribunalul care a dat actului autenticitatea sa. Curios e numai că un tribunal să ordone unui alt tribunal ca să reprezinte originalul !!!

Quid însă în sas, când copiele acelorași acte autentice, produse de diferite părți interesate, ar prezenta diferențe de redacțiune?

În asemenea caz se va judeca, după circumstanțele cauzei, care din copiele produse merită precădere. Îndoiala se va interpreta însă, *caeteris paribus*, contra reclamantului.

Partea, care ar ataca copia unui act autentic, care întrunesc condițiunile prevădute de art. 1188 cit., § 1, trebuie să se înscrie în fals (arg. art. 1173 cod. civ.).

Copiele actelor autentice, care după distincțiunile de mai sus produc numai un *inceput de dovadă*, nu sunt un titlu just, care ar putea să servescă de temelie prescripțiunii de 10 sau de 20 de ani (*Larombière*, loc. cit. No. 21).

Interpretarea trebuie să repareze, pe cât se poate, defectele legii.

Nu e permis interpretului să presupue pe legiuitor absurd. Ne putem de exemplu lesne încredința, citind comentariile străine, cum se transformă, prin dialectica doctrinei, enormitățile și absurditățile legislative, în dispozițiuni înțelepte.

Ar fi să ignorăm că a *legifera* e incomparabilmente mai greu de cât a comenta legile, dacă, în prezența unui text de lege defectuos, am pierde paciența și curagiul, și am reclama rovisuirea legilor. (*Dreptul*, din 1874).

Diversæ causarum figuræ.

I. Desistarea și aquiescământul în materie civilă.

Retragerea acțiunii sau renunțarea la o instanță începută, se numește *desistare*. Numai *reclamantul* se poate desista.

Aquiescământul, care se deosebesc de desistare prin obiectul la care se referă, este părăsirea *apărării* sau renunțarea *de mai înainte* la căile de apel, recurs, etc.

Revocarea apelului sau a recursului *deja formal* constituie în certe cazuri o desistare, și nu un aquiescământ. Părțile, desistându-se de la procedura începută în apel sau în casațiune, își pot rezerva în adevăr dreptul de a face un nou apel sau recurs. Intențiunea lor poate să fie de a înlocui un apel sau recurs neregulat făcut prin un apel sau recurs regulat.

Aquiescământul nu se poate retracta (art. 317 procedura civilă și arg. din acest articol). Desistarea, din contră, se poate retrage în timp util, adică până la acceptarea ei de către pârît.

Retragerea instanței se întemeiază sau pe convențiunea părților, sau pe o desistare unilaterală.

Când părțile s'au înțeles să închidă procesul, există un *contract*, în privința căruia se aplică principiile generale asupra contractelor. Art. 260 procedura civilă a indicat numai *exempli gratia* o formă specială de desistare, și n'a înțeles cătuși de puțin a deroga în acest punct la dreptul comun. Un proces se închide, nu numai când ambele părți, prin act scris comunicat judecăței, cer închiderea, cas textual prevădută de art. 260 citat; părțile sunt libere a exprima și în alt chip mutualul lor consimțământ: *Unius positio non est alterius exclusio* ¹⁾.

Procesul nu este încă închis când advine numai o desistare *unilaterală*, căci reclamantul o poate retracta. Reclamantul singur se poate desista până la începerea dezbaterii orale asupra punctului principal al procesului. Pârîtul nu se poate opune. Densul nu poate cere de cât daune-interese (art. 260 pr. civ., No. 1).

Dacă cauza *în partea ei principală* nu este încă legată între părțile împlicate, dacă dezbaterile nu poartă, de exemplu, de cât asupra unei excepțiuni de necompetență ridicată de pârît, atunci nu se opune nimic la retragerea acțiunii și fără consimțământul pârîtului ²⁾.

Desistarea unilaterală încetază de a fi admisibilă numai din momentul începerii dezbaterilor orale asupra *obiectului principal* al litigiului.

1) Comp *Chauveau-Carré, Proc. civile, IV*, pagina 107, quest. 1631, nota 2.

2) V. *Boitard, Proc. civile, I*, cartea II, titlul XXIII.

Instanța este din acest moment comună reclamantului și pârîtului. Reclamantul e dator să continue judecata. *Propterea sancimus ut actor cœptam causam usque ad finem persequatur* (Novella 112, cap. 13).

Desistarea nu se mai pôte face din acest moment de cât cu consimțimintul pârîtului. In cas de opunere din partea lui, va interveni o hotărâre care va respinge împotrivirea ca nefundată sau o va admite.

Nu se pôte considera ca o retragere a acțiunii, care să nu mai pôtă avea loc, fără consimțimintul pârîtului, după începerea desbaterei orale asupra obiectului principal al procesului, când, fără a se schimba cauza pe care se bazeză cererea, se rectifică numai motivele de fapt sau de drept, sau se lărgesc ori restringe cererea, sau se cere, din cauza unei schimbări întemplate mai în urmă, un alt obiect sau interesul care reprezintă acest obiect. O nouă acțiune *ex eodem actionis fundamento* se pôte forma până la pronunțarea hotărârei.

Desistarea de la instanță se consideră, în dubiū, ca o renunțare la *pretențiune* (*causae renuntiatio*). Reclamantul trebuie să și rezerve expres dreptul de a porni o nouă acțiune (arg. art. 260 proc. civilă, No. 2). *Postquam liti de praedio motae renuntiasti, causam finitam instaurari posse nulla ratio permittit* (L. 4 cod. *De pactis*, 2, 3). Art. 260 procedura civilă nu dispune, ca art. 403 francez, că desistarea, dacă va fi acceptată, va aduce cu sine de plin drept consimțimintul ca lucrurile să fie remise de o parte și de cea-laltă *în aceiași stare în care erau înainte de cerere*. Desistarea se referă dar, în sistemul legii noastre, de regulă la dreptul material, și nu este numai un simplu mijloc procesual, care lasă neatinsă pretențiunea. Art. 260, alin. 2, ca să înlătore ori-ce îndoială în această privire, dispune că numai părțile capabile prin ele-însăși se pot desista, aceea ce vrea să dică că este vorba nu de un simplu expedient procesual, ci de o renunțare gratuită la un drept, renunțare care se pôte face numai de acei ce sunt capabili de a da cu titlu gratuit ¹⁾.

Dacă acela care să desistă, vrea să și reserve facultatea de a porni o nouă acțiune, trebuie să o declare expres (comp. art. 1033 și 1134 cod. civil).

Ce capacitate trebuie să aibă partea care se desistă? Trebuie să distingem. Este în cestiune numai părăsirea instanței (*litis renuntiatio*)? Ori-ce reclamant se pôte desista. Insuși tutorul, care n'a putut să intente certe acțiuni fără autorizare, va putea să se desiste singur. Este vorba, din contră, de renunțarea la *pretențiune*? Numai părțile capabile de a contracta prin ele însuși se pot desista (art. 260, No. 2 proc. civilă).

Desistarea de la instanță pôte să rezulte, fie din o declarațiune expresă, fie din diferite fapte concludente săvîrșite de reclamant, — așa, de exemplu, când dînsul ar forma o cerere incompatibilă cu aceea ce a intentat mai înainte (arg. art. 1839 cod. civil).

1) *Aubry et Rau*, IV, pagina 200—204. D-l *Săndulescu-Nănoveni*, în Comen-tariul său asupra procedurii civile, care se distinge atât prin claritatea stilului său și o analiză conștiințoasă a jurisprudenței țării, cât și prin o largă utilizare a doctrinei și jurisprudenței străine, n'a caracterizat, credem, și aprofundat în de-ajuns, în materia care ne preocupă, deosibirile între legea noastră și legea franceză.

Renunțarea la apărare, din contră, nu poate să decurgă din tăcerea părții său din faptele concludente săvârșite de dânsa, așa, de exemplu, când o parte prestază jurămintul supletiv, care i s'a deferit, fără ca cea-laltă parte să ridice vre-o protestare. Partea, care n'a protestat, nu se poate presupune că a renunțat la apel sau la recurs. Renunțarea de mai înainte la apel, recurs, etc. trebuie să rezulte, după prescripțiunea formală a legii noastre, din o declarațiune *scrisă* (art. 317 pr. civilă și arg. din acest articol).

II. Desistarea și aquiescământul în materie criminală.

Procurorul poate să pue în mișcare acțiunea publică, să facă apel, recurs, etc., sau nu. Ministerul public nu are însă facultatea de a se desista de la o urmărire începută sau de a renunța de mai înainte la apel, recurs, etc., căci «el nu poate să repudieze garanțiile justiției, cari au fost stabilite într'un interes social» 1).

Prevenitul nu este legat nici el prin declarațiunea *prematură* ce a făcut că e mulțumit cu hotărârea dată de tribunalul de prima instanță. Termenul de apel și de recurs nu este fixat numai în interesul său personal, ci și în interesul superior al justiției. Prevenitul nu poate să abdice *de mai înainte* la un drept al său, care se înlațuesce indivisibilmente cu interesul societății 2).

Se poate renunța la o acțiune civilă care derivă din o infracțiune (art. 1707 cod. civil). Partea civilă poate să părăsască *de mai înainte* căile de apel, recurs, etc. Art. 270 cod. penal declară că soțul poate să oprască în materie de adulter efectele condamnării. De aici urmăzează *a fortiori* că dânsul are puterea de a opri urmărirea prin desistarea sa.

Prevenitul și partea civilă se pot desista de la recursul în casațiune ce au format. Ministerul public nu are această facultate. Rațiunea, care fundezează această diferență, este că apelul sau recursul făcut de prevenit privesce interesul său personal, care este legat indisolubilmente cu interesul social numai în ceea-ce privesce oprirea renunțării *premature*, pe când, din contră, apelul sau recursul făcut de ministerul public privesce interesul *statului*.

Desistarea se face sau prin declarațiune la grefa tribunalului, unde s'a format recursul, sau prin declarațiune scrisă la grefa Curții de casațiune. Procuratorul părții recurente nu poate să renunțe la recurs, dacă nu are un mandat special. Desistarea condițională este a se considera ca neavenită.

Renunțarea se poate primi utilmente până la legarea procesului în fond sau până la citirea raportului. Desistarea poate să fie retractată până la pronunțarea hotărârii care dă act de desistare 3).

Prevenitul, care se desista de la recursul său, e răspundător a despăgubi pe partea civilă de cheltuielile ce dânsa a făcut în casațiune. Partea.

1) *Faustin Hélie, Traité de Vinstr. crim.*, edit. I, t. II, p. 411.

2) Nu este tot ast-fel în materie de poliție simplă, *Faustin Hélie*, op. cit., VIII, p. 24.

3) În acest sens o decis. recentă a Cas. rom., sect. II.

civilă, care se desistă de la recursul ce a interjetat, va putea fi condamnată la indemnitate către partea cea-altă pentru cheltuelile ce dânsa a făcut în caşaune, nu însă și la indemnitatea prevădută de art. 441 proced. criminală, care se aplică numai în cas de *respingere* a recursului părții civile 1).

III. Art. 71 procedura civilă.

Dispozițiunea art. 71 pr. civilă este una din acele dispozițiuni legislative, a cărora sferă de aplicațiune se lărgesce succesiv în proporțiune cu progresul ce face cunoșcerea principiilor ce dânsese exprimă.

Art. 71 citat sună ast-fel:

«Președintele, îndată ce primesce petițiunea reclamantului, *chiamă pe părți la înfățișare* prin o singură citațiune».

Instanța, prin urmare, nu se începe numai prin petițiunea adresată președintelui tribunalului, ci printr'o petițiune urmată *imediat de chemarea părților la înfățișare*. O petițiune neurmată de citațiuni, nu operă întreruperea civilă a prescripțiunii (art. 1865 cod. civ.). O instanță suspendă nu se poate reîncepe de cât după o nouă cerere ce se va face și după nouă citațiuni (art. 256 pr. civ., alin. I).

S'a hotărât, în consecuență, că o opozițiune la *urmărire* care nu este însoțită de plata taxei pentru citațiuni, este a se considera ca ne-venită. De ce însă nu s'a tras din această idee toate consecuențele cari decurg cu necesitate dintr'însa? De ce nu s'a hotărât că și procedura în caşaune nu se poate considera ca începută de cât din momentul când se face cererea în casare și se plătesce taxa pentru a se putea face *imediat* citațiuni? De ce a decis Curtea supremă *consullis classibus* că procedura în caşaune e regulat introdusă prin cererea în casare neînsoțită de plata taxei pentru citațiuni și că neplata taxei nu este de cât o *neglijență* care poate motiva cel mult perimarea instanței²⁾? Dacă este adevărat că prima instanță nu se poate privi ca începută când nu s'au făcut citațiuni, apoi e evident că atât legea cât și consecuența logică ne silesce să admitem că nici instanța *în apel* sau procedura *în caşaune* nu se poate introduce fără citațiuni (art. 333 pr. civ., art. 43 comb. cu art. 50 legea organică a Curții de caşaune).

O cerere de a se reîncepe judecata, neînsoțită de plata taxei pentru citațiuni, se poate considera dânsa ca un *act de procedură*, adică ca un act întreruptiv de perempțiune sau ca punct de plecare al termenului în sensul art. 257 proc. civilă? Curtea de caşaune a deslegat această chestiune în sens divers. Punctul de plecare al termenului perempțiunii nu este, o recunoscem, după legea noastră, *suspensiunea*; și dar nu se poate dice că *singurul act* prin care se poate întrerupe termenul perempțiunii este reînceperea judecării prin citațiuni. Dar este mai presus de orice îndoiială că, când o parte susține că a întrerupt termenul perempțiunii prin o cerere de reîncepere a judecării, care este un act de procedură întreruptivă de perempțiune, susținerea ei nu se va putea recunoște ca

1) *Faustin Hélie, op. cit.*, IX, § 735. No. III.

2) Cas. Rom. secțiunî-unite din 22 Martie 1879.

intemeiată, dacă cererea n'a fost însoțită de taxa pentru citațiuni. O cerere care nu pune pe președinte în pozițiune de a chema părțile îndată la înfățișare, nu este un act de procedură, de ôre-ce legea declară expres că instanța nu se pôte reîncepe de cât după o nouă cerere ce se va face și după noui citațiuni (art. 256 proc. civilă, al. 1). Incheierea care amână cercetarea cauzei pe motiv că nu s'au făcut citațiuni, nu se pôte considera nici dënса ca un act de procedură, căci o asemenea incheiere coprinde numai constatarea că lipsesce orî-ce act regulat de procedură pentru chemarea părților la înfățișare ¹⁾.

IV. Când un legatar universal a fost însărcinat să conserve și să remită, după moartea sa, allei persoane un imobil, cui profită caducitatea acestei dispozițiunii vițiate de substituțiune: legatarului universal sau moștenitorilor legitimi?

Curtea de casațiune, secț. I, prin decisiunea ei din 30 Octombrie 1881, dată în afacerea Victor Stârcea și Elena Pogor, răspunde: moștenitorilor legitimi.

D-l Gr. G. Păucescu, care a pledat în acest proces, susține teza opusă ²⁾.

La prima vedere, dice d-sa, soluțiunea ce combatem pare cea mai dreaptă, și numai după lungi meditațiuni ajunge cine-va la convințiunea că acea soluțiune restörnă principiile adevărate.

La prima vedere! «Méfiez vous de la première impression, c'est la bonne!» Demolombe a ajuns, după lungi meditațiuni, la convințiunea că acea soluțiune restörnă principiile pretinse adevărate, numai, precum se scie, după stăruința unei persoane, care l'a plătit ca să i dea o consultațiune în acest sens. Trebuie să deosebim limbajul avocalului de acela al omului de știință. Triste sunt variațiunile jurisprudenței, triste sunt însă și inconsecvențele ômenilor de știință. Lucrul se vede și la noi. Cunosc un ilustru profesor, care, prins de școlarul său cu ocaua mică de inconsecvență, a rămas acoperit de rușine: *honteux comme un renard qu'une poule aurait pris*.

Care este argumentul pe care Demolombe își rézema părerea sa? Argumentul său este că legatarul universal însărcinat a conserva și a remite un obiect particular al succesiunii, posedă două titluri distincte: un titlu universal și un titlu particular. Titlul său particular este nul ca infectat de substituțiune? Legatarul universal pierde atunci lucrul substituit ca legatar particular și l' dobândesce în temeiul titlului său universal (art. 888 cod. civil).

Hotărârea Curții de casațiune din 30 Octombrie 1881, dată în afacerea Victor Stârcea cu Elena Pogor, răspunde că această dinstincțiune nu are pentru dënса nici textul legii, de ôre-ce art. 803 cod. civil, care pronunță nulitatea dispozițiunii cu sarcina de a conserva și a remite chiar în privirea eredelui numit, adică legatarului universal, nu deosibesce dacă

1) Decis. Cas. Rom. secț. II, din 16 Octombrie 1881 în afacerea C. Boerescu și A. Alexianu, a nesocotit aceste principii.

2) Veđi Dreptul No. 88, din 29 Noembrie 1881.

legatarul universal este însărcinat a conserva și a remite însăși universalitatea bunurilor său numai un obiect particular al succesiunii, nici principiile de rațiune, fiind din contră constant că clausa, care regulază drepturile legatarului universal asupra vre-unui obiect particular al eredității, departe de a constitui un titlu particular pentru legatarul universal, nu este de cât o regulare particulară a unei consecuente a titlului său universal, care singur 'l investesce atât cu legatul eredității ca atare, cât și cu legatul fie-cărui obiect coprins în ereditate.

Cari sunt cuvintele pe cari se întemeiază critica acestei hotărâri, întreprinsă de d-l Gr. G. Păucescu? Se dice că, precum nu se pôte sustine că art. 803 a declarat donațiunea nulă în privința legatarului universal și în privința legatarului particular, precum nu se pôte sustine că art. 803 declară nul legatul universal în privința donatarului și în privința legatarului particular, tot așa nu se pôte sustine că art. 803 declară *legatul particular* nul în privința donatarului și în privința *legatarului universal*.

Curios lucru! Cine a susținut vre-odată că *legatul particular* vițiat de substituțiune, este nul și în privința legatarului universal? Tesa noastră nu este această. Tesa noastră este că dispozițiunea, prin care legatarul universal este însărcinat a conserva și a remite un obiect particular al eredității, nu constituie pentru densusul un legat particular, și este numai regularea particulară a unei consecuente a titlului său universal, care singur 'l investesce atât cu legatul eredității ca atare, cât și cu legatul fie-cărui obiect coprins în ereditate.

Dar se mai pretinde că legatarul universal însărcinat a conserva și a remite un obiect particular al succesiunii, are două titluri distincte: un titlu universal și un titlu particular.

Ca să punem în evidență această idee, continuă eminentul autor al criticei hotărârei de mai sus, să răsturnăm ipotesa în care au raționat Curțile, să presupunem că legatarul universal a fost însărcinat să conserve și să remită universalitatea păstrând pentru sine un obiect particular ce face parte din această universalitate. În această ipotesă, legatul universal este vițiat de substituțiune fideicomisară și prin urmare nul, și *legatul particular* este curat și simplu, prin urmare valabil.

Contradicătorul nostru cade, precum vedem, încă o dată în confușiunea care am întelnit-o de mai multe ori în cursul argumentațiunii sale. Aceea ce 'l incurcă continuu în critica ce a întreprins, este credința ce o are că clausa, care regulază dreptul legatarului universal asupra vre-unui obiect particular al succesiunii, constituie pentru densusul un *legat particular*, și nu este numai *regularea particulară* a unei *consecuente naturale* titlului său universal, care singur 'l investesce atât cu legatul eredității ca atare cât și cu legatul fie-cărui obiect coprins în ereditate. Ei bine! această credință oferă toate simptomele caracteristice ale unei eresii de drept. Legatarul universal nu pôte poseda cu două titluri deosebite: ca legatar universal și ca legatar particular. Titlul universal 'i dă investitură pentru tot și pentru fie-care obiect coprins în universalitate.

Mă opresc. Antagonistul nostru e un legist distins și auster; discuțiunea însă ce a susținut e cu desevirșire sterilă și neconcludentă. Toby, în loc să piardă așa de multe cuvinte ca s'o răstorne, ar fi șberat un Lillebullero.

V. Judecătorii sunt ei dator să procedeze la verificarea de scripturi cu formele rigurose prescrise de procedură, când un act prezentat și folositor pentru hotărârea cauzei, se află în una din împrejurările arătate în art. 162 pr. civilă? Verificarea de scripturi se poate cere și înaintea Curții de casațiune?

1. Verificarea este obligatorie când actul prezentat în audiență se află în una din împrejurările arătate în art. 162 pr. civilă. Judecătorii nu se pot dispensa de a face verificarea actului litigios, fie prin propriile lor lumini, de ore-ce sunt îmbrăcați cu o putere suverană de apreciere, fie prin aplicarea formelor prescrise de procedură. Acesta rezultă din însăși natura lucrurilor, lăsând a dice că art. 1178 cod. civil. coprinde o dispozițiune imperativă.

Unii pretind însă că și modul de verificare organizat de art. 163 urm. procedura civilă, e obligator. Acesta nu este exact. Judecătorul nu e dator să aplice procedura lungă și complicată a verificării când găsește alte elemente îndestulătoare pentru a decide îndată cauza, de exemplu când existând un început de dovadă, se invocă circumstanțe grave, precise și concordante care nu lasă nici o îndoială asupra verității actului¹⁾.

Partea, care a exhibit actul, poate fără îndoială să stabilească imediat sinceritatea lui, deferind părții contestătoare jurământul litisdicisoriu asupra acestui punct. De ce să nu îi fie permis să dovedească seriositatea actului imediat și prin alte elemente îndestulătoare de dovedire, care o ar pune în stare să scape de învéluirile de procedură ce ar putea să resulte din o verificare fără sfârșit²⁾).

In resumat:

Verificarea este obligatorie. Tăcerea părților nu dispensă pe judecătorii de a verifica înscrisul nerecunoscut.

Modul de verificare însă e facultativ. Judecătorul nu este obligat a întrebuița modul de verificare organizat de procedură, de cât numai când va găsi că densusul este singurul mijloc de a descoperi adevărul.

Jurisprudența Curții de casațiune este fixată în acest sens.

2. Verificarea de scripturi se poate cere și dinaintea Curții de casațiune.

În casațiune nu poate să fie vorba naturalmente de cât de un act autentic atacat ca fals, de la care atârnă soluțiunea diferendului în casațiune.

Acele carei au servit de temelie hotărârii instanței de fond, fie ca aceste acte constatău fapte sau convențiuni, nu mai pot da loc la verificare de scripturi, după pronunțarea hotărârii definitive.

Verificarea de scripturi nu se poate cere dinaintea Curții supreme de cât când, fie hotărârea în recurs, fie procesul-verbal de audiență în materie criminală, fie citațiunile părților în casațiune, se atacă ca false,

¹⁾ Cas. fr. din 1 Maiu 1872; Aubry et Rau, *Droit civil français*, VII, § 756, text și nota 94; Larombière, *Obligations*, art. 1324, No. 10; Laurent, *Droit civil français*, XIX, No. 270.

²⁾ Compar. Bellot, *procéd. civ. du Canton de Genève*, edit. II, p. 207, hotărârea No. 78.

Pentru acest sfârșit nu este trebuință de o *înscrisiere în fals*. Legea noastră nu cunoște distingerea consacrată de procedura franceză între verificarea de scripturi și *falsul incident civil*. Legiuitorul nostru s'a pătruns de adevărul că înscrierea în fals este o formalitate de prisos. Care să fie scopul acestei înscrieri? De a indica că presumpțiunea legală este în favoarea actului autentic? Acest principiu este netăgăduit și înregistrarea lui prin înscrierea în fals n'ar fi de cât o superfluitate ¹⁾.

Curtea de casațiune p'ote, după impregiurări, să acorde sau să refuze verificarea de scripturi. Dacă sinceritatea actului argat de fals rezultă cu evidență din impregiurările cauzei, Curtea p'ote să respingă *imediat* cererea de verificare de scripturi.

În cas când se incuviințeză cererea, unde va trebui să se facă verificarea?

Curtea de casațiune va trâmite incidentul dinaintea tribunalului ordinar. Dênsa nu e în drept a face vre-o instrucțiune, afară numai dacă legea o însărcinează expres cu facerea unei instrucțiuni particulare ²⁾.

VI. *Cel d'al treilea urmărit este el în drept, în cas de contestare a declarațiunii făcută de dênsul, să cêră să fie trâmîs înaintea judecătorului sêu* (art. 463 proc. civilă)?

Cel d'al treilea urmărit, dispune art. 571 francez, va face declarațiunea sa și o va afirma la grefă.

Lucrul se petrece în secretul grefei, și nu în audiență publică. Grefierul are un rol *pasiv*. Cel d'al treilea urmărit, citat înaintea tribunalului care trebuie să cunoască de poprire, e liber, dacă declarațiunea sa e contestată, a cere să fie trimis *înaintea judecătorului sêu* (art. 570 fr.).

Legiuitorul nostru a ales un alt mod de a procede. Președintele tribunalului e dator, după art. 459 proc. civilă, să adreseze celui d'al treilea, în audiență publică, întrebări de natură a'i înlesni justificarea, dacă el e de bună credință, sau de a'l confunda, dacă el s'ar incerca a înșela justiția.

Cel d'al treilea urmărit va veni, dîceși înaintea judecății prin procurator (art. 459 proced. civilă). Președintele va adresa interpelările sale unui automat de cauciuc. Așa este. Tribunalul însă nu va fi desarmat față cu asemenea stratageme. Judecătorii, de oficiu, sau după stăruința părților, sunt în drept a ordona înfățișarea în persoană a celui d'al treilea, spre a'l supune la interogatoriu sau la jurămîntul judiciar.

Nimic nu se opune, observă d-l *Bellot*, la aceea că părțile să cêră sau la aceea ca judecătorii să ordone de oficiu înfățișarea celui d'al treilea urmărit în persoană, pentru ca să fie interogat personalmente sau să fie supus la jurămîntul judiciar ³⁾.

Tribunalul, care a ordonat poprirea, p'ote să supue pe cel d'al treilea urmărit la interogatoriu și eventual la jurămîntul judiciar! Ce însemnează

1) *Bellot, op. et loc. cit., pag. 211.*

2) *Chauveau-Carré, proc. civile, t. II, quest. 893 bis.*

3) *Bellot, Procéd. civile du Canton de Genève, edit. II, pag. 438.*

acésta, dacă nu că tribunalul, care cunósce de urmărire, tot el va cunósce și de contestările incidente relative la declararea făcută de cel d'al treilea?

Punctul de vedere, de la care a plecat legiuitorul nostru, a fost, precum vedem, că străgăniurile ce însoțesc judecata *separată* a două contestațiuni avënd acelaș isvor, presintă inconvenientele cele mai grave, cari trebuesc înlăturate și în domeniul atribuit tribunalelor de excepțiune. Regula că tribunalele pot să reție cunósccrea incidentelor ce se ridică în instanța pendentă înaintea lor (art. 327 proced. civilă și arg. din acest articol), regulă a căreia origine unii o caută în dreptul roman¹⁾, alții în doctrina glosatorilor²⁾, nu suferă, în sistemul legii noastre, nici o excepțiune. Incidentul are de efect de a *proroga competența (effectus prorogationis fori)*. Competența *ratione personae*, dice *Chauveau*, nefiind de ordine publică, cedeză ușor trebuinței saü avantagiului de a face să se judece de o dată două contestațiuni cari au același isvor. Nu este însă tot așa în privința competenței *ratione materice*³⁾.

Unii susțin însă că cel d'al treilea urmărit pöte să cëră și după legea noastră să fie trämis înaintea judecătorului seü în cas de contestare a declarațiunii sale, fundând susținerea lor pe vorba legii: «se va proceda conform *regulelor ordinare*» (art. 463 proced. civilă). Regulele ordinare, la cari să referă legea, pretind susșitorii acestei păreri, sunt regulele ordinare de *competență*.

Ca să punem în evidență netemeinicia acestei argumentări, nu avem de cât să relevăm că art. 463 cit. a statuat să se urmeze conform regulelor ordinare, nu numai în cas de contestare asupra declarațiunii făcută de cel d'al treilea, dar și în cas de contestare asupra *cererii în validitate*, precum și în cas de contestare între *creditorii ce urmăresc* saü *între ei și debitor*. Legea n'a avut prin urmare în vedere regulele ordinare de *competență*, căci, în ce privesce contestarea care are de obiect *distribuirea sumei poprite* (contestare între creditorii ce urmăresc); saü contestarea relativă la cuantul și la natura creanțelor creditorilor (contestare între creditori și debitor), cum am putea să susținem că legiuitorul a prescris să se aplice regulele ordinare de competență, de öre-ce s'a decis din contră printr'o lege *specială* (art. 465 comb. cu art. 451 și 452 proced. civilă) că tribunalul competent să stătueze în asemenea circumstanțe, este tribunalul care a decretat poprirea?

Părerea ce combatem, fundându-se pe cuvintele: «se va procede conform regulelor ordinare», întrebunțeză adevărul căutând o armă

1) *Cujas* s'a încercat să derive acéstă regulă din dreptul roman. Textele invocale sunt, între altele, Novella 96, cap. 2, și L. 5. cod. VII, 52.

2) Părerea cea mai acreditată este că, *Accursius* a fost cel dintâi care a stabilit acéstă regulă. O regulă de drept, precum vedem, ori-cât ar fi ea de simplă, nu se nasce din creerii necultivați ai lui Stan saü Bran, ci are trebuință, ca să se nască, de meditațiunile laborioase ale ömenilor de sciință. M'am urcat până la glosatori, ca să pun în relief acest adevër care 'mi pare förte important. De altminteri, sunt și eu de părere că e mai bine să avem o uncie de minte proprie de cât un car de minte împrumutată. Nimic nu este mai ridicul de cât a se cita *à tort et à travers* pe *Phistatorius, Somnolentius, Monopolus*, cum dice umoristul englez.

3) *Chauveau-Carré, op. cit.*, III, quest. 1265 ter.

care să întorče în contra ei. Legea care spune: «se va procede conform regulilor ordinare», presupune, după sensul gramatical indubitabil ce presintă această expresiune, că cestiunea competenței tribunalelor nu mai este în discuțiune, și nu rămâne de cât a se regula procedura ce trebuie să se urmeze înaintea tribunalului presupus competent, statuându-se că densus va avea să procedeze conform regulilor ordinare, recurgând la toate speciile de proceduri probătoare: interogatoriū, jurămint, etc. «Art. 479 (463 rom.), observă *Bellot*, decide ca contestările să fie judecate în chipul prescriș pentru ori-ce altă cerere. Ast-fel, dacă declarațiunea celui d'al treilea urmărit s'ar întempla să fie atacată, tribunalul va putea să recurgă la toate speciile de proceduri probătoare a căroră întrebuițare i-a incredințat'o legiuitorul: interogatoriū, jurămint, anchetă»¹⁾.

Legea, așa înțelesă, nu înfățișeză o armonie perfectă. Ori-ce altă explicațiune, ce ne-am încerca să dăm legii, ar rupe această armonie. Ce pôte să fie în adevăr mai contradicător de cât de a admite de o parte că tribunalul care a ordonat poprirea pôte să supue pe cel d'al treilea la interogatoriū și chiar și la jurămintul judiciar, și de a pretinde de altă parte că acest tribunal nu e competent de a pronunța oracolul pe care l'a pregătit interogatoriul său jurămintul judiciar! Cum! Tribunalul, care e competent să recurgă la o procedură probătoare *à propos* de o contestare, să nu fie tot el competent a decide această contestare? Interogatoriul său cercetarea cu martori *de futuro* nu sunt admisibile în dreptul nostru²⁾.

Hotărârea Curții supreme, secțiunea I, cu No. 418, din 13 Decembre 1880, a dat soluțiunii ce venim a presenta o sancțiune formală. Având în vedere, dice Curtea, că art. 463 proc. civilă nu dispune că cel d'al treilea urmărit, a căruia declarațiune a fost contestată, are dreptul a cere să fie trimis înaintea judecătorilor săi; că, din contră, din combinațiunea acestui articol cu articolele cari 'l preced și cu acelea cari 'l urmëză, articole cari toate aū de obiect a determina atribuțiunile *tribunalului prin care se face poprirea*, reese clar că articolul citat, întrebuițând expresiunea «se va procede conform regulilor ordinare», a înțeles că *insuși tribunalul prin care se face poprirea* va procede conform regulilor ordinare; că, așa fiind, expresiunea *se va procede conform regulilor ordinare* nu însemneză alta de cât că însuși tribunalul prin care se face proprirea va recurge la toate speciile de procedură probătoare, a căror întrebuițare i-a fost incredințată de legiuitor: interogatoriū, jurămint, cercetare în fața locului, și, de altă parte, că termenele de apel și de recurs în contra hotărârilor date asupra contestațiunilor menționate în art. 463 proced. civilă sunt cele ordinare».

1) *Bellot*, op. cit., edit. II, pag. 440.

2) *Chauveau-Carré*, *Procéd. civile*, t. II, quest. 999 și 992, și t. III, quest.

VII. Art. 234 proced. civilă. Când o parte, a căreia înfățișare personală a fost de mai multe ori ordonată, nu se înfățișează și nu justifică o împiedicare legitimă, este loc de a se ține faptele de mărturisite față cu dânsa și când dânsa ar veni să ofere tardivmente în apel această înfățișare?

O parte cere să se ordone înfățișarea în persoană a celei-lalte părți, ca să o supue la interogatoriū. Judecata încuviințeză cererea. Partea chemată însă, fără a justifica pîedica legitimă, nu vine la interogatoriū, și judecătorii, făcend us de facultatea ce le dă art. 234 proced. civilă, consideră faptul ca mărturisit în contra sa.

Făcendu-se apoi apel, judecătorii Curții fi-vor ei datori să admită interogatoriul oferit tardivmente în apel, sau avea-vor ei facultatea a decide că sentința apelată a făcut o justă aplicare a art. 234 proced. civilă, de ôre-ce apelantul n'a justificat de ce a refuzat de a se supune citațiunii ce 'i s'a făcut la tribunalul de prima instanță ca să se înfățișeze în persoană dinaintea lui?

Apelul, pretind unii, avend un efect *devolutiv* și judecătorii apelului fiind în consecință în drept a recurge la toate procedurile probătore, întocmai ca judecătorii inferiori, cade sub bunul simț că, ori-care ar fi fost sôrta ce a avut o procedură probătore la tribunalul de prima instanță, lucrurile pot lua totuși o altă față în apel¹⁾.

Argumentul impușcă peste țintă, *pôrtă à faux*. Ce are a face în adevăr efectul devolutiv al apelului cu cestiunea care ne preocupă? Dacă este adevărat că în apel cauza se reîncepe *ab integro*, nu este mai puțin adevărat că o *mărturisire* făcută de o parte împrecinată la tribunalul de prima instanță, nu pôte fi revocată în apel, afară numai dacă s'ar dovedi că a fost făcută din eróre de fapt (art. 1206, alin. 2, cod. civil).

Intrebarea dar este: Nevenirea părții la tribunalul de prima instanță spre a fi interogată, după ce dânsa a fost de mai multe ori deșteptată să se înfățișeze în persoană, constitue această nevenire calculată, obstinată, un fapt concludent din care rezultă o renunțare la apărare?

Apelantul va oferi în zadar în apel înfățișarea sa personală care a refuzat-o la tribunalul de prima instanță, dacă împregiurările cari au încongiurat refusul său vor fi de natură a persuadea pe judecătorii apelului că el a renunțat la apărarea sa, adică a făcut o mărturisire tacită pe care nu o mai pôte revoca.

Curtea din Geneva a decis, prin hotărârea sa din 27. August 1832²⁾, că «motivul dat de X, pentru a scusa refusul său de a obtempera la cele trei înfățișeri personale ordonate în prima instanță, este desmiințit prin natura și textul conclusiunilor luate de părți...; că nu există nici un motiv de a se ordona în apel înfățișarea personală: că tribunalul de prima instanță a făcut o justă aplicare a art. 167 cod. de procedură (art. 234 proced. rom.) ținend de mărturisite faptele asupra cărora reclamantul a cerut înfățișarea personală a lui X, și că sentința tribunalului este fundată în fapt și în drept».

1) Decis. Cas. rom., secțiunea I, din 2 Maiu 1880, în afacerea Filiti-Naum.

2) V. Bellot, *Proced. civile du Canton de Genève*, edit. II, pag. 147, hotărârea No. 52. Comp. Chauveau-Carré, *Proced. civile*, t. III, quest. 1230.

VIII. Posesiunea Anala și cu titlu de proprietar. Efectul judecătoarei posesorie.

Posesiunea, pe care o ocrotesc acțiunile posesorii, organizate de art. 56 alin. 2, al legii judecătorilor comunale și de ocóle din 8 Martie 1879, nu este și nu pôte să fie de cât posesiunea *de curênd* pierdută (*possessorium summariissimum*), căci dacă s'ar admite: 1) că ori-cine a posedat vre-odată pôte, în temeiul acestei posesiuni, să pornescă o acțiune posesorie în contra ori-cărui posesor posterior, care nu pôte dovedi că are un titlu, sau că a posedat înaintea reclamantului, sau că acesta de pe urmă a instrăinat lucrul; 2) că acela care a pierdut posesiunea fără voia sa, pôte să pornescă o acțiune posesorie și să combată titlul de proprietate al unui posesor posterior (*possessorium ordinarium*), cererea deferită judecătorului de plasă n'ar mai fi atunci o cerere posesorie, ci o *vindicatiune*¹⁾.

Legile Prusiei lasă la aprecierea judecătorilor să decidă, în fie-care cas particular, dacă, turburarea posesiunii invocată de reclamant s'a întâmplat sau nu *de curênd*.

Legea noastră, conglăsuitoare în acest punct cu legea franceză, cere, pentru admiterea exercițiului acțiunilor posesorii, o posesiune ca aceea care se cere pentru a prescrie, adică o posesiune *nec vi, nec clam, nec precario ab adversario* (art. 1847 cod. civil) *în curs de un an* (art. 1864 cod. civil, alin. 1).

Aceste reguli se aplică tutulor acțiunilor posesorii, ori-care ar fi denumirea lor: *complainte, actio spoli* (réintégrandes), sau *operis novi nuntiatio* (dénouciation de nouvel œuvre)²⁾.

Posesiunea reclamantului în posesoriu trebuie să fie o posesiune cu titlu de proprietar. Posesor *animo domini* al unui tărâm, nu este numai acela care l'a cumpărat și plătit, ci și acela care l'a usurpat, adică acela care, știind bine că nu e proprietar, înțelege a'l poseda ca și când ar fi proprietar.

Posesorul se schimbă în petitoriu de câte ori *reclamantul* își întemeiază pretențiunea sa nu pe faptul posesiunii, ci pe un titlu de proprietate (*reivindicatio*), sau pe ideia unui drept mai bun și mai probabil de cât acela al părții adverse (*actio Publiciana*)³⁾.

Acela însă, în contra căruia s'a îndreptat o acțiune posesorie (pâritul), nu pôte să scape de consecințele acestei acțiuni producând în apărarea sa un titlu de proprietate.

În acest sens și cu această limitatiune, trebuie să înțelegem art. 56, legea citată în coprindere: «Dacă se va contesta vre uneia din părți însuși dreptul de proprietate sau titlul constitutiv al servituții judecătorul de ocol nu va statua de cât asupra cestiunii de posesiune». (Comp. § 450 codul Callimach).

De altminteri e evident că judecătorii posesorului sunt în drept

1) Comp. *Windscheid, Pandecten*, I, § 162, text și nota 5 și 11, și *Savigny, Recht des Besitzes*, § 36.

2) *Aubry et Rau, Cours de Droit civil français*, II, § 186, No. 2.

3) *Aubry et Rau, op. cit.*, II, § 219, text și nota 1.

să consulte titlurile respectivmente produse de părți și să examineze fondul dreptului, fie, pentru a stabili precaritatea posesiunii alegate, fie pentru a constata că tărâmul litigios este o dependență a drumului public și nu poate să fie materia unei acțiuni posesorii, sau pentru a decide cesiunii de junctiune (art. 1860 cod. civil), de transmisiune sau de intervențiune de posesiune¹⁾. Acest drept de apreciere, restrâns în limitele ce venim a indica, aparține judecătorului de plasă și în cazul când titlurile produse de părți s'ar întempla să fie contestate²⁾.

Efectele de căpetenie ale judecării posesorie sunt: 1) de a atribui reclamantului care a obținut câștig de cauză folosința imobilului litigios; 2) de a exercita o influență asupra sôrței petitoriului³⁾

În cas de denunțare a unei zidiri noi (*operis novi nuntialio*), judecătorul de plasă trebuie el să se mărginească a ordona suspensiunea lucrărilor sau trebuie el să ordone distrugerea lor?

«A refusa judecătorului de pace, dice *Bioche*, dreptul de a ordona demolițiunea lucrărilor deja executate, ar fi, în contra voinței legii, a obliga pe posesorul turburat în posesiunea sa în urmarea acestor lucrări, a apuca din capul locului calea petitoriului⁴⁾».

IX. Disjunctiunea instanțelor.

Pronunțarea junctiunii proceselor conexe pendente la aceeași instanță și facultatea tribunalelor de a revoca junctiunea ordonată sau de a pronunța disjunctiunea, sunt puteri necesare fără de cari judecătorul nu poate să ajungă la cunoșcerea adevărului și să pue. afacerea în stare de a fi judecată.

Legea germană (§§ 138 și 141), a conferit tribunalelor expres puterile în cesiune.

Legiuitorul nostru vorbește de junctiunea și de disjunctiunea instanțelor în art. 113 și 114 proc. civilă (184 fr. și 70 genev.).

Dispozițiunile coprînse în aceste articole nu sunt limitative. Tribunalele sunt în drept a ordona junctiunea în toate casurile când o cerere conexă cu o altă cerere formată de mai 'nainte este pendentă dinaintea aceluiași tribunal⁵⁾.

Și, dacă se recunoște tribunalelor dreptul de a pronunța junctiunea în limitele indicate, e evident că nu li se poate refusa dreptul de a revoca, dacă cere cazul, încheerea care a ordonat junctiunea (arg. art. 160 proced. civilă.).

1) Posesiunea civilă. poate să aparție unui al treilea, care are dreptul de a lua parte la desbatere pe calea *intervențiunii*. De exemplu, cumpărătorul unui tărâm intervine în instanța dintre vindător, care conservă folosința imobilul până la predare și un al treilea care ar fi săvârșit usurpațiun.

2) *M. Bioche, Juges de paix, I, No. 1203.*

3) Sentința în posesoriu conferă părții care a obținut o rolul de pârît în instanța ulterioară de revendicare. Această prejudecată se poate însă combate în petitoriū prin simple presumpțiun. *Bioche, op. et loc. cit., No. 1036.*

4) *Bioche, op. et loc. cit., No. 87.* Relevăm însă că o decisiune recentă a Curții noastre supreme a decis cesiunea în sens contrariū.

5) *Chauveau-Carré, Procéd. civile, II, quest. 731, pag. 193.*

X. Art. 141 și 142 proced. civilă.

Dacă sunt mai mulți litisconsorți, cheltuelile se împărțesc între densesi după capete (*pro numero succumbentium*), sau după interesul ce fie-care are în contestațiune (*pro modo emolumentii*), art. 140 proced. civilă.

Dacă însă acești litisconsorți vor fi condamnați pentru cauză de *violență de fraudă*, sau de *obligațiune solidară*, cheltuelile vor fi pronunțate asupra lor *solidar* art. 141 proced. civilă¹⁾.

Obligațiunea de a plăti cheltueele de judecată este o obligațiune *procesuală*, care este basată nu pe obligațiunea generală de a repara o pagubă cauzată fără drept (art. 993 cod. civil), ci pe faptul succumbării în proces¹⁾.

Obligațiunea de a plăti cheltuelile de judecată *solidar* în casurile prevădute de art. 142 proced. civilă, nu este fundată numai pe principiul că accesoriul trebuie să fie de aceeași natură ca principalul, căci art. 142 proced. civilă nu se mărginește a dispune că cheltueele vor fi pronunțate solidar dacă mai multe părți vor fi condamnate pentru cauză de *obligațiune solidară*, ci mai adăogă: pentru cauză de *violență*, de *fraudă*.

Obligațiunea părților condamnate pentru cauză de *violență* sau de *fraudă* de a plăti cheltuelile de instanță solidar, este întemeiată pe principiul *pedepsei procesuale* (*pœna temere litigantium*)²⁾.

Părțile se condamnă în aceste ipoteze de a plăti cheltueele solidar, fără deosebire de a comis fie-care separat *frauda* sau *violența* ce li se impută, sau de s'a'u concertat între densesle ca să s'evirșescă *frauda* sau *violența*.

Tănuirea este o infracțiune particulară (art. 53 cod. penal). Tănuitorul nu e complicele furului. Puțin importă. Tănuitorul și furul, condamnați pentru tănuire și furt, așa dar pentru fapte comise cu dol (*fraudă*), sunt ținuți să plătescă cheltueele de instanță solidar (arg. art. 36 cod. penal, comb. cu art. 141 proc. civilă.—Comp. art. 53 cod. penal fr.).

XI. *Era aplicabilă și sub codul Caragea regula coprinsă în art. 1873 cod. civil, că întrerupțiunea civilă a prescripțiunii făcută în contra debitorului principal are efecte și în contra cauțiunii?*

Intrerupțiunea prescripțiunii în contra datoriei principale avea, în dreptul roman, efecte și în contra cauțiunii³⁾.

Obligațiunea cauțiunii era, în raport cu obligațiunea principală, o obligațiune *correală* accesorie (solidară).

Justinian a hotărât că întrerupțiunea făcută în contra unui din mai mulți creditori sau în contra unuia din mai mulți debitori să aibă putere ca întrerupțiune pentru toate acțiunile cari ar isori din această obligațiune *correală* și să opréscă cursul prescripțiunii din toate părțile (L. 5 cod 8, 40⁴⁾).

1) Comp. §§ 87 și 95 proced. germană și proiectul proced. belgiane.

2) Și legea bavareză (art. 108) pronunță solidaritatea cheltuelilor de judecată ca pedesă procesuală.

3) Windscheid. *Pandecten*, II, § 477, text și nota 14.

4) Savigny, *Obligationenrecht*, § 19, text și nota 10, și *System des Röm. Rechts*, V, § 242, nota 1.

În dreptul vechiul francez era controversă asupra acestui punct. *Polhier* a înclinat către părerea, care a căpătat pe urmă o consacrare expresă în art. 1250 francez (art. 1873 cod. civil român), că întrerupțiunea civilă a prescripțiunii făcută în contra debitorului principal, are efect și în contra cauțiunii.

Acastă soluțiune nu este cea mai rațională.

«În opiniunea pe care codul a urmat-o, dice *Laurent*¹⁾, se pretinde că datoria cauțiunii este identică cu datoria debitorului principal, în tocmăi ca datoria mai multor codebitori solidari, care este una și aceeași datorie. E ușor a se răspunde la această argumentare, care repausă pe o eróre. Datoria cauțiunii nu este identică cu aceea a debitorului principal; ceea ce dovedesce acesta, este că datoria se împarte între mai multe cauțiuni, pe când ea nu se împarte nici-odată între mai mulți codebitori solidari. *Polhier* dă o altă rațiune. Cauționamentul, dice el, e un contract pur accesoriu; dreptul creditorului în contra cauțiunii este dar același ca acela pe care 'l are în contra debitorului principal. Fără îndoială, lucrul datorit este același, dar acesta nu împiedică ca să fie doi debitori diferiți; deci este loc a se aplica principiul că prescripțiunea nu se întinde de la o persoană la alta.

Codul Caragea nu resolvă această chestiune:

Putem să recurgem la dreptul roman ca să umplem această lacună ce o întâlnim în codul Caragea?

Cât pentru mine, cred că, dacă practica tribunalelor stabilită sub domnirea codului Caragea n'a fixat într'un punct ore-care contrariul, nu vom putea să considerăm dreptul roman ca un drept subsidiar, la care câtă să recurgem pentru a interpreta punctele obscure ale codului Caragea, de cât numai în ceea ce privesce acea parte a dreptului roman care repausă pe elemente abstract logice (*ratio scripta*), nu însă în ceea ce privesce acea parte a dreptului care repausă pe elementele istorico-logice.

XII. *Perempțiunea este ea de natura ei indivizibilă și în cazul când obiectul litigiului este primitor de divisiune?*

Dacă s'ar admite scindarea instanțelor, s'ar perpetua procesele.

Or, perempțiunea are de scop de a pune un capăt proceselor. Legea a vrut să nu se prelungească procedurile prin întârzieri calculate sau prin neglijență.

Perempțiunea este dar în principiu indivizibilă. Perempțiunea nu poate să fie cerută în contra unuia din reclamanți, dacă a fost întreruptă în privința celui-l'alt.

Acastă regulă însă nu nu are loc când diferitele părți care se pretind cointeresate nu avea realmente interes în aceeași contestațiune; de exemplu, dacă diferite părți au interjetat diferite apeluri însă asupra unor capete diferite, sau dacă cu toate că s'a pronunțat juncțiunea mai multor instanțe, interesele unor părți au rămas totuși distincte, sau dacă s'a pronunțat disjuncțiunea instanțelor²⁾.

1) *Laurent, Droit civ. fr.*, XXXII, No. 151 și 152. În același sens *Aubry et Rau*, II, § 215, text și nota 65.

2) *Chauveau-Carré, Lois de la procédure civile et administrative*, III, quest. 1427, in medio.—V., în ceea ce privesc perimarea separată a unei instanțe care a

XIII. *Este neadmisibil recursul pe lângă care se alătură o copie de pe decisiunea atacată legalisată de portărei, și nu de grefier?*

Decisiunea Curții de casațiune, secțiunea I, din 28 Februarie 1881, care a consacrat afirmativa, s'a publicat în *Dreptul* No. 47 din 21 Maiu 1881, însoțită de o critică din cele mai nefundate.

Acastă decisiune se întemeiază pe art. 46 legea Curții de casațiune.

Cererea de casațiune, dispune acest articol, este însoțită de copia hotărârei atacate.

Neobservarea acestei formalități, se obiectă, nu atrage nulitatea recursului, căci art. 46 citat nu pronunță expres nulitatea.

Nu împărtășim această părere.

Formalitatea alăturării pe lângă cererea de casare a decisiunii în recurs, are de scop, precum se relevă într'o altă decisiune a Curții supreme, secțiunea I, No. 42, din 1881, «de a preîntâmpina până și posibilitatea incertitudinii ce ar putea să rezulte din actul de recurs în privința identității hotărârei atacate». Art. 46 citat are dar de scop de a salvarda un interes de o ordine superioară, și e știut că violațiunea preceptelor stabilite de o lege care interesază ordinea publică, atrage, după caracterul chiar al acestor precepte, *nulitatea virtuală* a actelor prin care ele se înfrâng¹⁾.

Copia hotărârei atacate, care este a se alătura pe lângă recurs, trebuie să fie neapărat sau o copie notificată de portărel, sau o copie legalisată de grefier.

Rățiunea nu cere acest lucru, obiectă antagonistul teoriei consacrate prin decisiunea de mai sus a Curții supreme.

Contrariul este, credem, adevărat.

Scopul art. 46 citat este de a preîntâmpina străgăniurile și învăluirile de procedură.

Și dacă s'ar decide că copia hotărârei care este a se alătura pe lângă recurs poate să fie o copie nelegalisată sau ne semnificată cu formele prescrise de lege, s'ar deschide cariera învăluirilor de procedură și s'ar da o soluțiune evident contrară scopului legii.

Copia hotărârei, în sensul legii, în opozițiune cu sensul vulgar al cuvântului, este copia care se liberază de *grefier* (art. 134 proc. civila), sau copia notificată de portărel *sur la grosse délivrée par le greffier*.

Decisiunea de mai sus a Curții supreme nu dice că respinge recursul ca neadmisibil, *de și hotărârea atacată a fost regulat notificată părților de portărel și de și această copie semnificată de agentul judecătoresc a fost anexată pe lângă cererea de casare*.

Critica, în contra căreia ne ridicăm, ar fi fost întemeiată numai dacă Curtea supremă ar fi declarat că copiile semnificate de portărel, *sur la grosse délivrée par le greffier*, nu fac credință întocmai ca expe-

fost împreună prin juncțiune cu o altă instanță, decisiunea Curții noastre supreme, secțiunea I, din 19 Martie 1881, pronunțată în procesul dintre stat cu I. Riga, care cuprinde o soluțiune corectă.

1) *Aubry et Rau, op cit.*, I, § 37, p. 120.

dițiunile liberate de grefier. Portărelul are în adevăr caracterul de a face această semnificare și el atestă, prin însuși faptul notificării, că are în mâinele sale copia autentică liberată de grefier¹⁾.

XIV. *Cară sunt, după art. 20 al legii de urmărire din 1877, contestațiile a căror cunoșcere aparține consiliului comunal sau casierului general cu drept de apel la tribunal?*

Art. 20 al legii de urmărire din 1877 dispune că contestațiile celor interesați contra măsurilor de urmărire să se adreseze, în termen de zece zile de la somațiune, la consiliul comunal, dacă urmărirea se face pentru venituri comunale sau pentru dările trimestriale ce se urmăresc de comune, și la casierul general al județului, dacă urmărirea se face pentru contribuțiuni indirecte, arendi și alte venituri ale statului și stabilimentelor publice, ce se împlinesc direct de casierul general. Contestațiunile să fie însoțite de recipisa de depunere a sumei pentru care se face urmărirea. Apelul în contra regulării consiliului comunal sau a casierului general să se îndrepteze, în termen de 10 zile de la notificare, la tribunalul districtului, care va judeca în ultimă instanță, de urgență, fără drept de opozițiune și prin derogare la dispozițiunile art. 151 proc. civilă.— Procedura este gratuită și dispensate părțile de plata timbrului.

Cunoșcerea contestațiilor relativ la forma, la validitatea sau regularitatea actelor de urmărire și la drepturile reale ale celor de al treilea aparțin *tribunalului urmărilor* (art. 15 legea urm.).

Contestațiile de cari se vorbește în art. 20 al legii de urmărire din 1877 se refer la *titlul* în temeiul căruia se face urmărirea, sau, cum se exprimă art. 20 citat, la măsurile de urmărire pentru dări, arendi și alte venituri ale statului sau ale comunelor.

Contestațiile relative la aceste obiecte, nu sunt însă toate deferite aprecierii jurisdicțiunii administrative, pe care a chemat-o în viață art. 20 citat.

Acastă jurisdicțiune trebuie să se declare incompetentă, dacă contestația ridicată dinaintea ei să referă la punctul de a se ști dacă cota dărilor directe este bine așezată sau nu, dacă reclamarile în contra așezării dărilor au fost făcute în termen și dacă erau fondate, căci contestațiunile de cari venim a vorbi se judecă definitiv de comisiunile de revisiune instituite prin legea din 21 Martie 1871, pentru constatarea și percepțiunea contribuțiilor directe. Cestiunea însă de a se ști dacă dreptul de a se percepe aceste dări este sau nu prescris (art. 22 legea de urmărire din 1877) este de competența consiliului comunal sau a casierului general, conform art. 20 citat.

Quid, când s'ar face o urmărire pentru recuperarea unei dări neautorizată de lege? Consiliul comunal sau casierul general e competent, credem, și în acest cas de a statua, fără prejudiciul urmăririi penale.

Comptabilii publici nu sunt justițiabili de jurisdicțiunea pe care a instituit-o art. 20 citat.

Contestațiile comptabililor publici în contra măsurilor de urmărire

1) *Chauveau-Carré, Procéd. civile*, I, quest. 696 bis.

îndreptate în contra lor, trebuie să se adreseze la *Curtea de compturi*, și urmărirea începută nu va înceta de cât numai dacă ei vor depune în mâna agentului urmăritor recipisa pentru consemnarea sumei datorite în bani sau în efecte publice (art. 6 al legii de urmărire ¹⁾).

Arendașii de moșii, de păduri, de poduri, de domenii, de ecarete, vii, canaluri, sau ori-ce alți întreprindători ai statului, județelor sau comunelor, sunt asimilați, în certe puncte, cu comptabilii ²⁾.

Cui aparține cunoșcerea contestațiunii relativă la răfuirea datoriei acestor arendași și întreprindători? Tribunalelor ordinare sau jurisdicțiunii, administrative cu drept de apel la tribunal, conform art. 20 citat?

În principiu, administrațiunea nu are nici o putere jurisdicțională în ceea-ce privește cestiunile de proprietate și de interes civil (art. 92 Const. belg.). Clausa prin care un antreprenor de lucrări publice se supune, în caetul de însărcinări, jurisdicțiunii administrative, e contrarie ordinii jurisdicțiunilor și nu se poate primi execuțiunea sa ³⁾. Legea noastră a dat acestui principiu o consacrară formală în art. 8 al legii din 12 Iulie 1866, pentru împărțirea diferitelor atribuțiuni ale Consiliului de stat, desființat prin Constituțiune. Art. 20 comb. cu art. 3 legea de urmărire din 1877, n'a derogat la acest principiu de cât numai în ceea-ce privește *răfuirea datoriilor* arendașului, nu însă și în ceea-ce privește interpretarea clauselor contractului, prescripțiunea, compensațiunea, etc. ⁴⁾.

XV. *Condițiunile juridice la cari este supusă reintegranda, sunt ele identice cu acelea la cari sunt supuse cele-lalte acțiuni posesorii (posesiunea anală și cu titlu de proprietar)?*

Admiterea reintegrandei ca o acțiune posesorie, pentru care nu s'ar cere o posesiune anală, era în dreptul vechiul francez o cestiune controversată. *Alauzet* pretinde că posesiunea anală era indispensabilă ⁵⁾.

Desvoltarea ce s'a dat acțiunii recuperatorie a dreptului roman prin acțiunea trasă din Can. Redintegranda a Decretalelor *Pseudo-Isidorice*, acțiune care s'a numit pe urmă în Francia reintegrandă, în Germania *actio spoli*, nu are un caracter determinat și o limită certă. Indubitabil este numai că prin această desvoltare s'a întins acțiunea recuperatorie

1) Apelul la Curtea de compturi presupune o încheere prealabilă a prefectului și a controlorului districtului (legea din 26 Maiu 1868, art. 24), sau a ministrului de finance. Apelul se face, în dreptul francez, nu la Curtea de compturi ci la *Consiliul de stat*, și declarațiunile *des débets*, cari emană de la miniștri, chiar confirmate de Consiliul de stat, nu sunt de cât *proaisorii*, decisiunea definitivă asupra fondului comptului fiind rezervată Curții de compturi. (*Dalloz*, V, *Trésor public*, No. 915 și 967). Preferim acest de pe urmă sistem. În casurile cari ne preocupă este în adevăr vorba de o liquidatiune care trebuie să se facă *imediat*, căci numai ast-fel se pot realiza la timp previsionsile budgetare. Verificarea Curții de compturi nu se exercită de cât anual și asupra unor fapte întreg consumate, și nu atinge de cât gestiunea comptabililor superiori.

2) V. *Dalloz*, V, *Trésor public*, No. 854.

3) *De Fooz*, *le Droit administratif belge*, t. I, pag. 279.

4) V. *Th. Ducrocq*, *Cours de Droit administratif*, 5e édition, t. I, No. 655.

5) *Alauzet*, *Histoire de la possession*, pag. 257, 2e 9 și urm., citat de *Zacharic*, *Handbuch des Französischen Civilrechts*, edit. Anschütz, T. I, § 187, text și nota 2.

asupra mobilelor și în contra celui de al treilea, care *spoliū conscius* a dobândit lucrul de la usurpator¹⁾.

Unii pretind că între rezultatele positive și neîndoelnice ale dezvoltării ce a luat această acțiune, ar fi și acela că pentru exercițiul ei nu se cerea o posesiune anală și cu titlu de proprietar : *Spoliatus ante omnia restituendus*.

Art. 1203 No. 1, și 2060 No. 2, cod. civil francez (art. 1147 No. 1, cod. civil român și art. 20 legea pentru constring. corpor. română), au consacrat, se pretinde, această de pe urmă părere.

Art. 1147 No. 1, exclude, ce e drept, compensațiunea când datoria care se cere să se compenseze cu o altă datorie este *pentru restituțiunea unui lucru ce pe nedrept s'a luat de la proprietar*, de ôre-ce (acesta este rațiunea acestei dispozițiuni), cel spoliat trebuie să fie înainte de toate restituit. Legea noastră din 12 Septembre 1864 (care însă nu s'a pus în aplicare), autorisă asemenea a se ordona constringerea corporală în cas de usurpare silnică a posesiunii unui fond.

Aceste dispozițiuni se refer însă, nu la *condițiunile juridice*, pentru exercițiul reintegrandei, ci numai la consecințele ei.

Legea determinând condițiunile de drept la cari este supus exercițiul acțiunilor posesorii : posesiunea anală și cu titlu de proprietar (art. 1847 și 1864 cod. civil), nu distinge în această privință între reintegrandă și cele-lalte acțiuni posesorii.

Acțiunile posesorii dar, fără deosebire între reintegrandă și cele-lalte, sunt a se aprecia toate după aceleași principii, în ceea ce privesc condițiunile juridice cerute pentru exercițiul lor, cu toate că între ele pôte să fie și este o deosebire în ceea ce privesc condițiunile de fapt și obiectul cererei²⁾.

Jurisprudența țarilor renane a consacrat această soluțiune³⁾.

Curtea de casațiune din Franca, din contră, a decis, prin o serie de hotărâri, că pentru exercițiul reintegrandei, care nu se pôte intenta de cât numai pentru spoliațiune și turburarea *par voies de fait*, nu se cere posesiunea anală.

Jurisprudența franceză, ca să ajungă la această soluțiune, a recurs la dreptul vechiū francez (ordonanța din 1667)⁴⁾.

Intrebarea este dacă recursul la dreptul vechiū francez este și pentru noi obligatoriū în materia care ne preocupă ?

Răspunsul nu pôte să fie de cât negativ.

Legiuitorul nostru a recept dreptul francez, nu ca un drept valabil, ca drept istoric, ci ca un drept ideal, ca un drept abstract-logic. Există o legătură organică internă, nu între dreptul nostru actual și dreptul

1) V. Bruns, *Das heutige römische Recht*, în *Holtendorffs Rechtslexikon Systematischer Theil*, pag 384 (edit. III). — Comp. Aubry et Rau, II, § 189, text și nota 16.

2) Zacharie, *op. et loc cit.*, text și nota 5. — În același sens Rivier, profesor la Bruxelles, în art. său *Besitzerschutz*, în *Holtendorffs Rechtslexikon*. În sens opus Aubry et Rau, *Cours de Droit civil français*, edit. IV, t. II, § 189, nota 1, și autorii citaiși de deșus.

3) Zacharie, *op. et loc. cit.*, nota 5 *in fine*.

4) Aubry et Rau, *op. et loc. cit.*, § 189, text și nota 1.

vechiu francez, ci între acest drept și dreptul vechiu al țării (art. 1912 cod. civil).

Cari erau prescripțiunile dreptului vechiu al țării în privința exercițiului reintegrandei?

Legislațiunile noastre anteriore vorbesc și ele de o acțiune posesorie, care se putea porni în contra fie-cărui *prihănit stăpânitor* (§ 450 cod. Calimach, *actio spoli*), acțiune a căreia cunoșcere aparținea ispravnicilor. Cine însă va întreprinde să deducă principii din practica arbitrară a ispravnicilor?

Comentatorii codului civil austriac arată cari sunt condițiunile juridice ale reintegrandei, întemeindu-se întru acesta nu pe § 346 austriac (§ 450 cod. Calimach), ci pe regulile dreptului roman și pe dezvoltarea ce a luat aceste reguli în dreptul canonic.

Decretele lui *Pseudo-Isidor* să fie ele un izvor și al dreptului nostru? Evident că nu. Dreptul subsidiar la care putem să recurgem în cas de dubiu este, pentru noi, *exclusiv* dreptul roman.

Resultă de aci că trebuie să reinviem după atâtea secole, regulile prescrise de dreptul roman pentru interdictele *de vi* și *de precario*?¹⁾

Trebuie să distingem. Aceste reguli aplicatu-s'au ele continuu în practica judiciară a țării? În acest cas, vom trebui să le aplicăm și astăzi, căci ele au intrat în moravurile noastre judiciare, și legile noi nu prescriu contrariul.

Aceste reguli sunt ele din contră absolut străine practicei noastre judiciare? În acest cas, nu mai poate să fie vorba de aplicarea lor. Și pietrele se deslipesc sub călcarea secolelor.

Or, practica noastră forensă nu s'a ocupat în trecut câtuși de puțin cu cestiunea de a se sci cari sunt condițiunile de drept la cari este supus exercițiul reintegrandei.

Elementele dar, pentru a reconstrui cugetarea ce a avut-o legiuitorul nostru asupra acestui obiect, nu le putem găsi de cât în preceptele codului nou, care, precum s'a arătat mai sus, nu face nici o deosebire între reintegrandă și cele-lalte acțiuni posesorii, în ceea-ce privesc condițiunile juridice la cari este supus exercițiul acestor acțiuni²⁾.

Acțiunile posesorii sunt dar supuse toate în dreptul nostru la aceleași condițiuni de drept. Numai condițiunile de fapt difer. Reintegranda se va basa pe fapte de violență. Pentru cele-lalte acțiuni posesorii va fi indiferent de a sci dacă turburătorul a lucrat cu bună sau cu rea credință.

1) Interdictul *unde vi* presupunea o posesiune cu titlu de proprietar. Prescripțiunea *anală* însă nu se aplica când se dovedea că părutul a câștigat ceva prin dejecțiune. V. Savigny, *Recht des Besitzes*, § 40.

2) Este o deosebire notabilă între art. 2060, No. 2, codul civil francez și art. 20 Legea constring. corpor. română din 12 Septembrie 1861. Acest de pe urmă articol vorbește de usurparea posesiunii unui fond *de la posesorul său cel legiuit* dispozițiune care nu se găsește în art. 2060. No. 2, și reintegranda presupune dar, în dreptul nostru, o posesiune cu titlu de proprietar.

XVI. *Fundatorii de școle, biserice, etc. sunt ei în drept de a înlocui pe administratorii cărți, după lege, trebuie să fie numiți de stat ori de comună, prin administratori pe cari ei singuri 'i desemneză și 'i sustrage de la ori-ce control din patea statului?*

Numai acela care trăesece are drepturi, dice Schiller.

În ceea ce privește interesele exclusiv private, voința omului are efecte și dincolo de mormint: testamentele sunt autorizate de lege.

Când însă sunt în cestiune interese de o ordine superioară, interese de instrucțiune publică, de religiune, e evident că aceste interese limitează atât voința acelora cari sunt în viață, cât și a *fortiori* voința acelora cari nu mai trăesc.

Statul trebuie să intervie pentru a autorisa fundațiunile, și, chiar autorizate, ele rămân supuse acțiunii puterii sociale, care pôte să le modifice, sau să le *desființeze*, dacă interesul societății ar cere acesta ¹⁾.

Clausa, care s'ar găsi în vre-un act de fundațiune purtând că averea care este substratul fundațiunii, să se întorcă la rudele fundatorului, în cas când statul ar interveni pentru a o modifica, etc., este a se considera ca o clausă contrarie ordinii civil publice și, prin urmare, ca nescrisă art. 900 cod. francez, § 881 cod. Calimach și § 10 Inst. *De hered. inst.*, II, (14).

Nimic nu ne arată într'un chip mai pregnant deosebirea între moravurile noastre sociale și acele ale Germaniei și ale Belgiei, de cât ideea, care este diferită în fie-care din aceste țări, în numele căreia se cere autonomia persónelor juridice.

În Germania s'a reclamat această autonomie în interesul emancipării învățămintului public de sub înrurirea păgubitoare a bisericei și a statului. Tendințele de autonomie, puternic sprijinite de doctrină, au triumfat în această țară. Statul nu intervine de cât numai când fundatorul n'a dispus nimic în privința administrațiunii averii și în privința priveghierii acestei administrațiuni ²⁾.

Autonomia persónelor juridice degenerază, din contră, în Belgia într'un privilegiu odios al bisericei. Curțile favorisază tendințele usurpatore ale clerului. Biserica exercită o tiranie de nesuferit asupra consciințelor. Doctrina combate tendințele de autonomie ³⁾.

În țară la noi, în fine, autonomia persónelor juridice nu este adese-ori de cât o mască de care se servesc cavalerii de industrie pentru a acoperi spolațiunile lor nerușinate. Cutare administrator al averii unei fundațiuni, necontrolat de stat, deturnă averea de la scopul pentru care a fost destinată? El nu se pune în conflict, se dice, cu legea penală, și fapta lui este licită. *O tempora, o mores!* Această nepăsare culpabilă este un vierme destructor care, dacă nu vom lua măsuri cât este încă timp, va precipita, în cele din urmă, în chaos pe cea mai importantă din toate persónele juridice, care este statul ⁴⁾.

1) Laurent, *Principes de Droit civil*, t. XI, No. 257.

2) Pfeifer, *Die Lehre von den juristischen Personen*, p. 148.

3) Laurent, *op. et loc. cit.*, No. 257.

4) Acestea să fie ore «luptele salutare și pacifice la cari se dau cetățenii în scopul d'a se stimula reciproc și a merita încrederea națiunii pentru îndeplinirea «sarcinilor publice», de cari vorbesce *Românul* din 7 Iunie 1881, polemizând cu *Dreptul* a propos de inamovibilitatea magistraturei?

XVII. *Tribunalele sunt ele în drept a ordona aplicarea sequestrului judiciar sur requête, sau număr după desbateri contradictorii ?*

În principiu, tribunalele nu pot statua asupra cererilor, cari le sunt diferite, nici în cas de urgență, de cât după chemarea regulată a părților.

Acastă regulă nu se aplică însă în casuri de *urgență extremă*.

Urgența trebuie să fie ast-fel ca dreptul să se pótă pierde dacă nu intervine în minut o decisiune provisorie, neputându-se aștepta fără pericol nici scurgerea unui termen, ori-cât de scurt ar fi,

Legiitorul nostru pare a fi decis *a priori* că în toate casurile când este loc de a se aplica un sequestru, fie asupra mobilelor fie asupra imobilelor ¹⁾, există un interes de urgență extremă (art. 619 proc. civilă).

Sequestrul, fie asupra mobilelor, fie asupra imobilelor (art. 796 proc. germană), se ordonă, și în Germania, în principiu, după o cerere unilaterală, care nu se comunică adversarului (§ 801 procedura germană). Tribunalele pot însă, dacă cere cazul, să ordone chemarea prealabilă a părților.

XVIII. *Oprirea de a înstrăina o moșie care se lasă prin testament ca fond pentru înființarea unei școle, formeză ea o substituțiune prohibită ?*

Cestiunea este rău formulată, căci o persoană juridică, o fundațiune, implică prin esența ei chiar oprirea de a se înstrăina bunurile cari formeză substratul ei (art. 475 cod. civil).

Acastă formulare vițiosă a cestiunii o găsim în decisiunea unei Curți de apel, care s'a produs în circumstanțele următoare:

S'a cerut anularea unui testament ca afectat de substituțiune. Între clausele atacate ca coprinzând o substituțiune era și acosta:

«Moșia X cu înzestrările, etc. o las cu îndatorire de a crea o școlă..., în care să se învețe din neam în neam, fără de a se putea vre-odată înstrăina moșia, pe lângă cunoscințele primare, cunoscințe de agronomie și lecțiuni de cântări bisericesci».

Curtea, pentru a ajunge la soluțiunea că acosta clausă nu coprinde o substituțiune prohibită, a argumentat ast-fel, «că, pentru a fi substituțiune prohibită, este de esența ei ca să fie făcută în profitul unui al treilea care să aibă o acțiune în contra aceluia ce este ținut a conserva și remite, și, în speciă, dacă e adevărat că prohibițiunea absolută de înstrăinare pune lucrul în afară de comerț, nu 'l face prin acosta inalienabil în profitul cui-va ²⁾; că, ast-fel, neputându-se deduce cu certitudine din termenii dispozițiunii litigioase, singura discutată și invocată la audiență, că intențiunea ar fi fost ca moșia să se remită școlei, nu se

1) Nu este nici o rațiune de a se distinge în acosta privință între mobile și imobile. — În acest sens, decisiunea Curții de casațiune, sect. I, în afacerea Stărcea și Elena Pogor.

2) Curtea pare a fi crezut că aceea ce dice Demolombe, t. 18, No. 147, își are aplicare în cazul de față. «On paraît avoir de tout temps reconnu, dice acest autor, que «la défense d'aliéner ne constitue qu'un simple précepte non obligatoire, nudum præceptum, lorsqu'elle est pure est simple, c'est-à-dire lorsqu'elle n'est pas faite en faveur d'une personne, qui est appelée à en profiter».

póte susține că dispozițiunea e afectată de substituțiune, de óre-ce clausa neînstrînării se póte explica și prin voința de a se asigura prin acest mijloc întreținerea pentru tot-d'a-una a școlei».

Curtea a schimbat, precum vedem, punctul de plecare al cesțiunii. Legea ȃice că averea care se lasă, prin acte între vii sau testamente, unui stabiliment de utilitate publică autorisat de stat (art 811 cod. civil) este *de drept* inalienabilă (art. 475 cod. civil), și Curtea decide, *în fapt*, că legatarul, în exemplul de mai sus, nu era dator să conserve și să remită școlei moșia X, destinată a fi substratul ei, neputându-se deduce cu certitudine din termenii dispozițiunii litigioase, ȃice Curtea, că intențiunea a fost ca moșia să se remită școlei, și putându-se susține de altă parte că voința testatorului era de a asigura prin acest mijloc întreținerea pentru tot-d'a-una a școlei. Un adevărat logogrif!

XIX. *Care este punctul de plecare al termenului de apel, când se respinge opozițiunea ca tardivă? Se aplică, în acéstă ipotesă, art. 318 alin. ultim, proc. civilă, sau art. 319 procedura civilă?*

Presupunem că o hotărâre dată în lipsă de tribunal s'a notificat părților prin portărel, că termenul de opozițiune a expirat și că de la data expirării termenului de opozițiune au trecut două luni fără să se fi făcut apel.

Partea, care a pierdut ast-fel dreptul de apel (art. 318 proc. civilă, aliniatul ultim), nu'l mai póte redobândi pe o cale deturnată, interjetând o opozițiune tardivă și făcând apoi apel în contra hotărârii de respingere a opozițiunii în termen de două luni *din ziua acestei hotărâri* (art. 319 procedura civilă).

Art. 319 proc. civilă, înțeles în sens larg, ar fi în contradicere flagrantă cu art. 318, aliniatul ultim. Acéstă dispozițiune trebuie dar să fie interpretată în sens restrictiv. Acéstă o cere logica juridică și regulile elementare de interpretare.

XX. *Arvuna. Art. 1298 codul civil.*

Darea arvunei însemnă, de regulă, că contractul a devenit perfect, adică că părțile au convenit asupra prețului *ul evidentius probari possit. convenisse de pretio* (L. 35 princip. Dig. 18, 1). Executându-se dar, sau desființându-se contractul prin învoirea părților sau într'alt chip, arvuna trebuie să se dea înapoi, căci ea nu este de cât un aconto al prețului,

Dar se póte stipula să nu se dea înapoi arvuna.

O arvună se póte da și în vederea unui contract care este a se încheia. Partea care refuză de a încheia contractul pierde, în acest cas, arvuna.

Codul Caragea (partea III, cap. 2, § 31) și codul Calimach (§ 1124) prevăd numai cazul când se dă o arvună de caință (*arrha poenitentialis*) și dispun că, dacă părțile se vor retrage de la contract, dătătorul va pierde arvuna, iar primitorul o va întórce îndoită.

Dar și când nu s'a stipulat că părțile au dreptul a se căi, a se desȃice, adică și când se dă o arvună cu ocaziunea unei vindări pure

și simple, se poate să resulte din intențiunea părților că arvuna, care s'a dat, nu este numai un aconto al prețului, ci are caracterul unei pedepse convenționale, în sens că partea, care nu este în culpă, are alegerea sa de a câștiga arvuna, sau de a cere executarea vindării (art. 1298 cod. nou civil ¹).

Notăm însă că această dispozițiune a art. 1298 cod. civil, nu este de cât o restălmăcire a L. 17 cod. *De fide instr.*, IV, 21.

Savigny a demonstrat că acest text trebuie să fie înțeles, nu în sens că partea care nu este în culpă are numai alegerea sa de a câștiga arvuna sau de a cere executarea contractului, ci în sens că partea, care nu este în culpă, are dreptul să cêră executarea contractului și, pe lângă acesta, să mai câștige și arvuna ²).

XXI. *Actele de dispozițiune cu tillu oneros, avênd de obiect imobile sau mobile necorporale, carî emană de la eredele aparent, sunt ele valabile față cu adevêratal moștenitor?*

Jurisprudența franceză a consacrat afirmativa ; jurisprudența belgiană, din contra, negativa.

Regula este că nimeni nu poate transmite mai multe drepturi de cât are el însuși : *Nemo plus juris in alium transferre potest quam ipse habet* (art. 1803 cod. civil).

Actele de dispozițiune cari emană de la moștenitorul aparent n'ar fi, după acest principiu, valabile față cu adevêratal moștenitor, dacă legea n'ar fi dispus, în privința efectelor juridice ale acestor acte, contrariul (art. 117 cod. civil).

S'a obiectat că această lege, care vorbește numai de *absenți*, nu se poate întinde la ipoteza ce ne preocupă, căci excepțiunile sunt de strictă interpretare.

Soluțiunea cestiunii atârnă dar, în ultimă analiză, de la punctul de a se ști dacă legile excepționale sunt sau nu primitore de o interpretare extensivă.

Regula că excepțiunile nu se pot interpreta în sens extensiv (*quod vero contra rationem juris receptum est, non est producendum ad consequentias*) este adevêrată numai când este *dubiu* în privința intențiunii legiuitorului.

Când însă, din lege sau din alte împrejurări, rezultă cu *evidență* că legiuitorul a vrut să dică cantitativ mai mult de cât a dis, în acest caz e clar că am contraveni la logica cea mai elementară dacă am interpreta excepțiunea în sens restrictiv ³).

Or, d-nii *Aubry et Rau* au demonstrat peremptoriamente că art. 132 francez (art. 117 român) a vrut să dică mai mult de cât a dis.

O regulă, — așa argumentează acești dinstinși juriconsulți, — ori cât de generală ar fi admite mai tot-d'a-una excepțiuni. Aceea pe care o

1) V. decisiunea Curții de casațiune, secț. I, din 3 Noembrie 1880, afacerea Strass.

2) *Savigny, Obligationenrecht*, § 79, text și nota 1.

3) V. *Unger, System des Oester. Privatrechts*, I, pagina 87, text și notele 40 și 41 ; *Windscheid, Pandecten*, I, § 29, text și nota 3. D-nii *Aubry et Rau* admit, precum vom vedea îndată, implicit această distincțiune.

propunem, reese, prin argument *a pari* și chiar *a fortiori*, din art. 132 (art. 117 român), a căruia aplicare la dificultatea care ne ocupă se justifică prin considerațiunile următoare. Relativ la dreptul de dispozițiune, putem să punem pe o linie pe rudele mai depărtate, chemate a succede cu excluderea rudelor mai apropiate, a căror existență nu este recunoscută, și pe moștenitorii presumpțivi ai absentului în profiutul cărora s'a pronunțat trimeterea în posesiune definitivă. Situațiunea celor de al treilea cari au tratat, fie chiar în perioada de presumpțiune de absență, cu posesorul eredității de la care un absent a fost exclus, este chiar mai favorabilă de cât aceea a celor de al treilea, cari au tratat cu persoanele trimese în posesiune definitivă a patrimoniului absentului, căci, în deosebire de cei dintâi, cei de al doilea au putut să recunoscă revocabilitatea de care era atins titlul autorilor lor. Acela care reclamă o ereditate la care a negles de a se presenta, are un drept mai puțin sacru de cât absentul care revendică propriul său patrimoniu, căci dreptul celui dintâi se prescrie în trei-deci de ani, iar dreptul celui din urmă e neprescriptibil (art. 132 și 133 franceze). Inșă, după art. 132, absentul, revendicând patrimoniul său, este obligat a'l relua în starea în care se găsește; cu alte cuvinte, el nu are dreptul a face să se revoce înstrăinările consimțite de trimeșii în posesiune definitivă. Cum dar ar fi posibil să se recunoscă un asemenea drept absentului, care vine să reclame ereditatea pe care o negles să o reclame la timp? Art. 132 deslăgă dar virtualmente cestiunea pentru cazul de absență, și dispozițiunea sa pôte să fie invocată *a fortiori* pentru cazul când, de și prezentă, ruda cea mai apropiată a lăsat totuși pe ruda cea mai depărtată să se pue în posesiunea eredității ¹⁾.

D-l *Laurent* pretinde că, argumentându-se ast-fel, se crează o excepțiune prin analogie și că, în specie, analogia nici nu există ²⁾.

Acastă obiecțiune păcătuiesce, credem, prin baza sa.

Excepțiunile sunt primitore de o interpretare extensivă, când intențiunea legiuitorului de a ține mai mult de cât a țis rezultă cu necesitate logică din lege sau din alte împrejurări.

Este tot așa de probabil că ruda mai apropiată, care, fiind prezentă, lasă pe o rudă mai depărtată să ia în posesiune ereditatea, nu mai are de gând să reclame moștenirea, precum este probabil că trimeșii în posesiune definitivă a averei unui absent sunt moștenitori, adică că absentul a murit.

Cugetarea inerentă art. 117 cod. civil, nu este congruentă cu expresiunea de care s'a servit legiuitorul. Voința manifestă a legiuitorului, incomplet exprimată în art. 117 citat, este că ori-ce moștenitor presumpțiv, fie în cas de mörte presupusă, fie în caz de mörte reală, care ține titlul său de moștenire de la lege și nu de la voința omului, are dreptul de a face acte de dispozițiune, cari vor fi valabile față cu absentul care s'ar ivi sau a căruia existență s'ar dovedi, sau față cu moștenitorul adevărat.

1) *Aubry et Rau, Cours de Droit civil français*, ediția IV, t. VI, pagina 440, § 616, nota 32, in fine.

2) *Laurent, Principes de Droit civil*, t. IX, No. 564, in fine.

Actele de dispozițiune cu titlu oneros având de obiect imobile sau mobile necorporale emanate de la eredele aparent, sunt însă, bine înțelegându-se, numai atunci valabile, când cel de al treilea care a tratat cu eredele aparent, e de bună credință.

XXII. *Legea din 1847 pentru mărginirea prescripțiunii întreruperii pământului. Întrerupțiunea prescripțiunii.*

La Romani, usucapiunea în procesele de regulare de hotar era exclusă, la început, numai când era vorba de o limită de cinci picior (finis), precum prevedea legea celor două-spre-zece tabule și legea Mamilia, nu însă și în privința controverselor cari treceau peste această limită (*controversio de loco*).

L. 4 C. Th. *fin. reg.*, 2, 26, din anul 385, care a trecut trunchiată în L. 5 cod. *fin. reg.* c. III, t. 39, a schimbat această stare de lucruri.

L. 5 cod. *fin. reg.* sună ast-fel:

Quinque pedum præscriptione submota finalis iurgii vel locorum libera peragatur intentio.

Părerea domnitoare este că prin această lege s'a proclamat neadmisibilitatea usucapiunii în procesele de regulare de hotar în amândouă ipotezele mai sus indicate.

Judecătorul nu trebuia să ție seamă în procesele de regulare de hotar de usucapiunea ordinară, ci numai de prescripțiunea de trei-zeci de ani (L. 6 cod. *fin. reg.*, III, 39)¹).

După codul Caragea (partea VI, cap. I, § 7, alin. 3), prigonirea cea pentru călcare de pământ și de hotare între vecini nu avea soroc.

Acastă nemărginire s'a desființat prin legiuirea din 8 Martie 1847.

Punctele esențiale regulate de această legiuire erau de a autorisa în viitor și în procesele de regulare de hotar aplicarea prescripțiunii de zece ani în cas de bună credință, de trei-zeci ani în cas de rea credință (art. 3), și de a da prin o dispozițiune transitorie (partea II, art. 3) un soroc de un an pentru pornirea judecăței de regulare de hotar după formele și principiile dreptului vechi, care excludea usucapiunea în procesele de această natură, urmând ca, după acest soroc, toate pricinile de împasurare de pământ să se judece, fără osebire, după obșteștile temeuri legiuite printr'astă pravilă.

Procesul care trebuia să se intente în soroc de un an de la promulgarea acestei legiuiri era un proces de regulare de hotar, în care fie-care parte avea rolul atât de reclamant cât și de pârît, și nu un proces de *vindicațiune*. Cererea nu era dar supusă la plata taxei.

Așa numita *controversia de loco* era, după această legiuire și după dreptul roman, nu o acțiune petitorie sau posesorie, ci o acțiune de regulare de hotar²).

Acțiunea o dată pornită în timp util, era naturalmente oposabilă, cu toate efectele ce i atribuia dreptul vechi, și accesoriilor cu titlu universal sau particular al părților.

1) *Windscheid, Pandecten*, II, § 450, text și nota 10.

2) *V. Fuchta, Pandecten*, edit. Rudolf, § 374, text și nota 2. In sens contrariu decis. Curții de casațiune, secț. I. din 3 Iulie 1880, în afacerea Rudescu-Movilenu.

Intrerupțiunea civilă ¹⁾ a prescripțiunii profită într'adevăr aceluia de la care emană și succesorilor săi (*à ces ayants droit*), și se poate invoca în contra aceluia față cu care ea a fost operată și în contra succesorilor acestuia ²⁾.

Prescripțiunea prețului de vindzare, de exemplu, datorit de cel întâi așisitor, și intreruptă prin urmărirea îndreptate în contra așisitorului de al doilea, este prin acesta chiar intreruptă față cu un al treilea așisitor, care, succedând celui de al doilea, nu poate să aibă mai multe drepturi de cât el ³⁾.

Intrerupțiunea civilă făcută de o persoană nu profită însă altor persoane cari nu țin drepturile lor de la densa, de exemplu comonenitorilor acelor de la cari emană intrerupțiunea. *A persona ad personam non fit interruptio, nec passive*. Art. 642, 1036, 1045, 1872 și 1873 cod. civil sunt excepțiuni cari confirmă regula în casurile neexceptate.

XXIII. Renta perpetuă. Embaticurile.

Legea noastră a omis de a organisa drepturile și îndatoririle care se nasc din constituirea unei rente perpetue.

În principiu, numai statul singur ar trebui să aibă dreptul de a promite o rentă perpetuă ⁴⁾.

Acest drept aparține însă, sub legislațiunea noastră, nu numai statului, dar și particularilor, și este esențialmente rescumpărabil, căci veniturile perpetue saū pe viață asupra statului saū asupra particularilor sunt lucruri *mobile* prin determinațiunea legii (art. 474 cod. civil, *in fine*) ⁵⁾.

Regula că renta perpetuă e esențialmente rescumpărabilă, se aplică ea și embaticarilor? Proprietarul fondului constituit embatic are saū nu după promulgarea codului nou un drept asupra fondului, saū este adevărat a se dice că dreptul său s'a transformat într'o simplă creanță mobiliară?

Legea franceză din 18—29 Decembre 1790 (art. 1), după ce a oprit a se crea în viitor o prestațiune foncieră nerescumpărabilă, a admis, pentru ore-cari concesiuni timpurare, o excepțiune, pe care a formulat'o în termenii următori: «fără prejudiciul locațiunii cu rentă saū a emfiteuselor neperpetue, cari vor fi executate pentru t'olă durata lor, și vor putea fi făcute în viitor pentru 99 de ani saū mai jos, precum și a locațiunilor pe viață, chiar și asupra mai multor capete, cu însărcinarea însă să nu excedeze numărul de trei» ⁶⁾.

Dreptul nostru nu e în acest punct identic cu dreptul francez.

Art. 1415 cod. civil dispune:

1) Să se noteze însă că acțiunea de regulare de hotar, care se pornea în soroc de un an, după legiuirea din 1847, avea de efect de a face să se aplice dreptul vechiu, care excludea și pentru trecut și pentru viitor usucapiunea în procesele de impresurare de pământ, aceea ce este mai mult de cât o simplă intrerupțiune a prescripțiunii.

2) Aubry et Rau, *op. cit.*, II, 215, text și nota 60.

3) V. Gilbert et Sirey, art. 2242 cod. civil, No. 18 bis.

4) Wagner, *Die Finanzwissenschaft*, I, p. 15.

5) Aubry et Rau, *op. cit.*, II, § 224 *ter*, nota 10. Comp. art. 1911 cod. civil francez.

6) Aubry et Rau, *op. cit.* § 224 *bis*, *in principio*.

«Locațiunile ereditare astă-đi în ființă, cunoscute sub nume de emfiteuse sau embatic (besman) se păstrează. Ele se vor regula după legile sub cari s'au născut. Pe viitor, ele nu se mai pot înființa».

Soluțiunea cestiunilor de mai sus atărnă, dar, în dreptul nostru, de la punctul de a ști cum se consideraū embaticurile năstre anteriore, ca sarcini reale (*onus reale perpetuum*), sau ca obligațiuni personale?

Aveaū ele caracterul unor sarcini *reale* perpetue după analogia servituților rustice? Folosința embaticarului va constitui atunci și sub legislațiunea actuală un drept real, susceptibil de ipotecă, care pōte forma obiectul unei acțiuni posesorii, sarcina rezultând din acest raport juridic va apăsa asupra fondului și nu asupra persoanei, și va fi, după art. 474 citat, exențialmente rescumpărabilă.

Aveaū ele, din contră, caracterul unor obligațiuni, personale, precum pretinde *Unger*?¹⁾ Folosința embaticarilor va constitui atunci, și după dreptul astă-đi în vigōre, un drept personal și mobilier, care nu este primitiv de ipotecă și nu pōte forma obiectul unei acțiuni posesorii, și contractul se va aprecia în general după regulile locațiunii²⁾.

XXIV. *Sentințele în ultim resort ale tribunalelor de ocol din Dobrogea, aplicând legea musulmană și decisiunile date asupra apelului în contra acestor sentințe, sunt ele susceptibile de recurs în casațiune?*

Textele autentice ale legilor musulmane ne lipsesc. Desvoltarea care s'a dat acestor legi sub domnirea turcescă, prin aplicarea lor în practică, este pentru noi un mister nepătruns. Asesorii musulmani de pe lângă tribunalele din Dobrogea, sunt în această privire organe auxiliare foarte neîndestulătoare.

Tribunalul din Dobrogea aplică dreptul musulman mai mult ca un drept *consuetudinal*, pe care îl constată în fie-care cas particular, de cât ca un drept scris și autentic.

Partea care invocă obiceiul ca stabilind o regulă contestată de cealaltă parte, este ținută a proba, *de fapt*, exactitatea aserțiunii sale³⁾.

Hotărârile date în ultim resort în Algeria, nu sunt susceptibile de recurs în casațiune de cât numai dacă s'a comis un exces de putere, prin care s'a violat, nu legea musulmană, ci decretul francez prin cari s'a organizat justiția musulmană în Algeria⁴⁾.

Jurisprudența noastră înclină către părerea că o cestiune de drept musulman pōte să fie purtată dinaintea Curții de casațiune. (*Dreptul*, 1881).

1) *Unger, System des Oester. Privatrechts*, I, p. 554. În cât privește însă așa numita *pecunia hereditaria* ce aveaū să ia în Țara-Românescă comostenitorii din imobilele cari se cuveneaū numai fiilor iar nu și ficelor, e evident că această obligațiune constituia o *obligatio rei*. V. *Gluck, Pandecten*, VI, § 538 și 539.

2) Aceste principii aū împōrtanță mare într'un proces, care, dacă nu ne înșelăm, este în momentul de față pendent la tribunalul de Iași. Causa în litigiū a dat loc mai deună-đi la o interpelare parlamentară.

3) *Aubry et Rau, op. cit.*, VIII, pag. 152, § 749, No. 1, text și nota 4.

4) *Dalloz. Organisation de l'Algérie*. No. 788.

XXV. Cerere și mijloc de apărare.

Autoritatea lucrului judecat este limitată numai la punctele cerute de părți (*in tantum judicatum, in quantum litigatum*), și nu și la motivele hotărârii.

În apel nu se poate face o nouă cerere care nu s'a făcut în prima instanță, afară numai de cereri de compensațiune sau de cereri care servesc de mijloc de apărare la acțiunea principală (art. 327 proc. civilă).

Omisiunea din partea judecătorilor de a statua în hotărârea lor definitivă asupra unui punct *cerut*, dă loc la cererea de revizuire (art. 288, No. 4, proc. civilă); omisiunea săvârșită de dânsii de a se pronunța în hotărârile ce dau în ultimul resort asupra unui *mijloc esențial de apărare*, dă loc la cererea de *casare*.

Deosebirea între cerere și mijloc de apărare fiind însoțită de urmări juridice așa de însemnate, se nască întrebarea, care este criteriul juridic cu ajutorul căruia să putem deosibi cererea de mijlocul de apărare?

Ca să răspundem la această întrebare, este neapărat să facem o distincție.

Este vorba de *reclamant*? Actorul original nu poate absolut să-și schimbe cererea sa în apel, nici în privința obiectului cererei, afară numai dacă ar conchide la mai puțin de cât înaintea judecătorilor inferiori, nici în privința cauzei sau a calității sau a cestiunilor prejudiciale ¹⁾.

O cestiune prejudicială, de la care atârână biruința cauzei reclamanțului, nu este un simplu mijloc de apărare care să se poată produce pentru prima dată în apel. Reclamanțul omis'a dânsul să formuleze o cerere *precisă* de a se stabili existența sau neexistența unui raport de drept (*causa major*) care este într'un legămint prejudicial cu acțiunea originală ce a pornit? Dânsul nu o mai poate propune în apel ²⁾.

Pârîtul, din contră, își poate întemeia apărarea sa în apel pe o *altă cauză*, de exemplu, după ce a susținut în prima instanță că o donațiune este nulă pentru viciu de formă, să propue pentru prima dată în apel că donațiunea este nulă pentru viciu tras din incapacitate. Partea pârîtă e liberă de asemenea de a ridica în apel o cestiune prejudicială pe care a neingrijit a o invoca în prima instanță. Dânsa nu poate însă să-și schimbe calitatea în apel ³⁾, susținând de exemplu, că nu este tată, după ce a contestat la tribunalul de prima instanță cererea de alimente a pretinșului său copil, numai în ce privește cotitatea, nici să formuleze direct

1) O cerere subsidiară de daune-interese în cas când nu s'ar admite acțiunea principală, e o cerere nouă. Cererile *virtualmente* coprinse în cererea făcută la prima instanță, sunt admisibile în apel, de exemplu o cerere de raport formată într'o instanță de împărțelă sau când, asupra apelului unei sentințe dată în posesoriu, se cere în apel reparațiunea unei alte turburări.

2) Reclamanțul care a cerut, de exemplu, în calitate de rudă a lui *de cuius*, o avere de moștenire, ce s'a luat în stăpânire de o rudă mai depărtată, combate testamentul ce s'a produs de partea pârîtă fără a formula o cerere adițională precisă, tinzând la anularea testamentului. Nulitatea nu se va putea propune direct în apel.

3) Pârîtul este însă în drept să conteste calitatea reclamanțului pentru prima dată în apel. Cestiunea calității este o cestiune prejudicială, pe care *pârîtul* o poate ridica pentru prima dată dinaintea jurisdicțiunii superioare, de ôre-ce, ridicând'o, el se apară numai conchidând pur și simplu la *respingerea* pretențiunii antagoniste.

dinaintea Curții de apel o *cerere reconvențională*. Cererile reconvenționale, se deosebesc adesea de acțiunile prejudiciare, prin aceea că nu tind numai, ca aceste de pe urmă, la stabilirea existenței sau a neexistenței unui raport de drept, ci la *condemnarea părții* protivnice. Actorul originar se condamnă în asemenea cas, nu ca *actor* (respingerea acțiunii), ci ca *reus*. Recunoștem totuși că o cestiune *prejudicială*, invocată de *pârît*, poate și ea să formeze obiectul unei cereri reconvenționale, dacă dânsul a luat *concluziuni precise* asupra incidentului. Pârîtul a propus, de exemplu, formal o cestiune de stat civil, sau o cestiune de nulitate cu scop nu numai de a se apăra, dar de a obține o hotărâre asupra incidentului având autoritatea de lucru judecat ¹⁾. Propunerea făcută de dânsul constituie o *cerere*, și nu un simplu mijloc de apărare ²⁾. Este de asemenea o cerere nouă, când se invocă nulitatea unei citațiuni sau a unei anchete care nu s'a propus dinaintea jurisdicțiunii inferioare, sau când se produce pentru prima dată în apel un act (de exemplu un testament) în scop de a se respinge o cerere de revindicare de bunuri.

Exemplul din urmă ne arată că este a se considera ca o cerere nouă care nu se poate formula pentru prima dată în apel și cererea *pârîtului*, care se mărginesc a conchide numai la respingerea pretențiunii adversarului, dacă dânsa nu stă în nici o legătură cu concluziunile luate în prima instanță.

Judecătorul fondului are în această privire o mare latitudine de apreciere. Hotărârea instanței de fond, care decide că o cerere formată în apel are caracterul unei cereri noi, care nu se poate ridica direct în apel, scapă de sub censura Curții de casațiune. Hotărârea care *admite* o cerere nouă în apel este de asemenea la adăpostul casării, dar numai dacă nu s'a făcut nici o împotrivire dinaintea judecătorilor apelului ³⁾. Casul întâi se deosebesc esențialmente de acest de pe urmă cas. Numai în cazul din urmă se violază regula celor două grade de jurisdicțiune, care este principiul pe care repausă art. 327 proc. civilă. Această regulă vizază însă mai mult interesul părții de cât acela al ordinii publice. De aceea dacă partea nu s'a prevalat de dânsa în apel, nu o mai poate invoca în casațiune.

Grija noastră de căpetenie, în explicările ce premerg, a fost să nu cădem în păcatul de a deduce din masa exemplelor ivite în practică

1) Aubry et Rau, VIII, p. 371, § 769, text și nota 21.

2) Decis. Cas. Rom., s. I, din 17 Noembrie 1881, n'a aprofundat, credem, în de-ajuns această distincțiune. Hotărârea instanței de fond, pe care a casat-o deciziunea de mai sus, respinsese o cerere de *revizuire* asupra cărui se ținea că Curtea a omis de a statua. Există dar o omisiune de a statua asupra unui *mijloc de apărare*, aceea ce putea motiva un recurs în casare, nu însă o omisiune de a statua asupra unui punct cerut, care să dea loc la revizuire. În hotărârea casată nu s'a țis, ce e drept, *expres* că punctul în discuțiune este un mijloc de apărare, dar afirmarea, coprinsă în această hotărâre, că nu s'a luat *concluziuni precise* în ceea ce privește punctul în litigiu, ce alt înțeles poate ea să aibă de cât acela că punctul în cestiune s'a menționat numai ca mijloc de apărare și n'a fost obiectul unei cereri precise? Admitem că hotărârea casată coprindea motive *insuficiente*. Imprejurarea însă că o hotărâre nu s'a motivat complet, nu dă loc la casare.

3) Sirey-Gilbert, *Les Codes annotés*, proc. civilă, art. 461, No. 57 și 59.

numai o simplă formulă abstractă, care, în loc să lumineze materia, ar întuneca-o¹⁾. Exemplele, analog curățirii ochelarilor, sunt, nu argumente logice, ci mijloce de întrebuintat pentru a ne face să vedem mai bine temeiurile și importanța formulelor științifice.

XXVI. *Când unele părți sunt prezente, altele absente, dar în concluziuni nu se vorbesc de cele absente, se poate judeca cauza fără a se aplica art. 151 proc. civilă?*

Citarea din nou a părților în cazul prevăzut de art. 151 proc. civilă și exclusiunea opozițiunii în această ipotesă, este o măsură legislativă, care are de scop, pe lângă economisirea cheltuelilor de a preintâmpina încă ori-ce surprindere precum și pluralitatea și contrarietatea hotărârilor.

O lege, basată pe considerațiuni de o ordine așa de înaltă, pare a reclama o extremă rigóre din partea judecătorilor cari o aplică. Curțile noastre inclină, dacă nu mă înșel, către acest sistem de rigóre. Nu ne putem entusiasma pentru această rigóre excesivă. Idealul urmărit de lege, care este uniformitatea și armonia jurisprudenței, și nu se poate realiza de cât prin *aproximațiune*. De ce dar, dacă interesul bine înțeles al părților reclamă o judecată imediată pe care dânsese o solicită, să se remită totuși cercetarea cauzei în onorea *ficțiunilor* și în paguba justiabiilor?

Curtea de casațiune din Francia a hotărât, la 29 Maiu 1843, că dacă din mai multe părți citate înaintea tribunalului său a Curții, unele se înfațișează, iar altele lipsesc, dacă nu se vorbește în concluziuni de acei cari lipsesc, judecătorii pot să pronunțe contradictoriu între acei cari s'au înfațișat, fără de a fi obligați de a aplica art. 153 francez (care corespunde cu art. 151 român)²⁾.

XXVII. *Aplicându-se art. 151 proc. civilă și încetând după acesta din viață una din părțile impricinate, va trebui să se aplice din nou art. 151 cit. dacă, citându-se moștenitorii părții încetale din viață, se prezintă unii și alții lipsesc?*

Aflăm că afirmativa începe a se acredita în practică. Cari sunt argumentele cari să ne siléscă să interpretăm legea în acest sens? Nu le cunoșcem.

Incheierea, care aplică art. 151 proc. civilă, să nu fie ea óre, ca ori-ce hotărâre, oposabilă nu numai părților față cu cari s'a dat, dar și moștenitorilor lor și acelor cari represintă drepturile lor?

Regula că după aplicarea art. 153 fr. (art. 151 rom.) nu mai este nici o opozițiune posibilă, se aplică, dice o hotărâre a jurisprudenței francheze, și părților cari nu erau în instanță cu ocaziunea hotărârei de juncțiune și cari au intervenit în intervalul celor două hotărâri (mai ales dacă

1) Chauveau-Carré, *op. cit.*, IV, *quest.* 1673.

2) Chauveau-Carré, *op. cit.*, *Supplément*, p. 187, *quest.* 622.

intervenienții sunt creditorii sau sindicii ai falimentului, cari au fost originariamente *representați* în instanța de către agenții falimentului¹⁾.

XXVIII. *Constatarea că apelul sau recursul s'a făcut în termen trebuie ca să se facă de oficiu de Curte sau numai după probele prezentate de părți?*

Nu tăgăduim că termenele fixate pentru facerea apelului sau a recursului interesează ordinea publică. Curțile sunt dator să respingă de oficiu apelurile sau recursurile făcute peste termen.

Dar, dacă un interes de o ordine majoră se opune la admiterea unui recurs constat de tardiv, nu este, credem, mai puțin adevărat că *dovedirea* tardivității este de *ordine privată*.

Recursul se va respinge fără dificultate *de oficiu*, dacă recurentul, care nu este în termen, a alăturat pe lângă cererea sa de apel sau de casare expedițiunea hotărârii, în josul căreia se află procesul-verbal care constată data notificării ei.

Quid însă în cazul contrariu? Putea-va Curtea să îndatoreze pe apelant sau recurent să aducă dovadă că apelul sau recursul s'a format în termen, sub pedepsă, în cas de a nu aduce această dovadă, de a i se respinge apelul sau recursul ca tardiv? Nu o credem. Nimeni nu poate să fie constrins la o îndatorire *ad faciendum*. Curtea, ca să respingă recursul ca tardiv, trebuie să se bazeze, nu pe *presumpțiuni* neautorizate de lege, ci pe probe certe și pozitive.

Dar, nu va avea oare Curtea cel puțin facultatea de a ordona de oficiu să se aducă dosarul, în care trebuie să se găsească dovedile luate sau procesele verbale încheiate cu ocaziunea notificării hotărârii (art. 23 comb. cu art. 40. regulamentul portăreilor din 31 Martie 1866)? Răspundem că nu. Aducerea originalului unui act autentic (minuta) nu se poate ordona de judecată de cât numai când una din părți face o anume cerere în această privire. (arg. art. 1188 cod. civil).

Acestea fiind principiile, să vedem ce să petrece în practică.

Iată toate părțile înpricinade prezente, după ce au fost regulat citate. La interpelarea ce li se face de către președintele Curții, care nu găsește în dosar dovadă că apelul sau recursul e făcut în termen, dacă dăsele sunt în stare să dovedească că apelul sau recursul nu s'a făcut peste termen, dăsele răspund *unisono* că, cu toate că sunt pregătite cu dovezi, au însă pozitivă știință că recursul nu e tardiv, și cer dar să se procedeze imediat la cercetarea cauzei.

În zadar! Curtea ordonă totuși amânarea cercetării cauzei, de oare-ce, fiind vorba de un interes de *ordine publică*, trebuie să se constate mai întâiu că recursul s'a făcut în termen. Ori-cât de fatală ar fi amânarea pentru interesele părților înpricinade, s'ar atinge, se dice, maiestatea justiției, dacă Curtea ar lăsa să se isbescă nepedepsit un interes de ordine publică.

Ordine publică! Un interes abstract, care nu are nici o basă *reală*, nu se poate considera ca un interes de ordine publică. Interesul de ordine publică este un interes ideal-*real*.

1) *Gilbert et Sirey, Les Codes, proc. civilă, art. 153 No. 53.*

Cum! toate părțile se unesc a protesta în contra amânării, susținând că dânsa ar aduce o atingere din cele mai grave intereselor lor! Care să fie ôre, în această situațiune, motivul rațional care să justifice totuși pronunțarea amânării? Nici unul.

Principiile de ordine publică s'au creat în interesul și spre folosul ômenilor. Cum dar să le interpretăm în paguba lor? *Nulla juris ratio aut æquitalis benignitas patitur, ut quæ salubriter pro utilitate hominum introducuntur, ea nos duriore interpretatione contra ipsorum commodum producamus ad severitatem.* L. 25 Dig. *De legibus*, I, 3.

Curțile judiciare franceze nu ordonă nici-odată amânări de oficiu spre a se aduna acte doveditoare că recursul e făcut în termen sau peste termen. Tardivitatea se pronunță numai când partea recurentă exhibă expedițiunea hotărârei atacate cu recurs. Și care este motivul juridic pe care se fundează respingerea unui recurs tardiv? *Boitard* dice că respingerea se întemeiază pe un motiv tras din ordinea publică. *Chauveau*, din contră, crede că aceea ce justifică respingerea de care vorbim, este considerațiunea că, în absența intimatului, Curtea suplinesce toate mijlocele ce le-ar propune dânsul dacă ar fi present. Preferim părerea lui *Boitard* care este, pare-ni-se, mai juridică.

În ce privește însă practica urmată de Curțile judiciare franceze, credem că d-l *Chauveau* a caracterizat-o mai bine de cât orîcine. «D-l *Boitard*, dice dânsul, termină dicând că nu este dubios că de oficiu Camera requetelor respinge un recurs format peste termen; această este o eróre gravă; cunoscerea legislațiunii relativă la Curtea supremă ajunge pentru a ne convinge de acesta. Nu trebuie să presupunem că recurentul, care nu se va mai găsi în termen, va avea bonhomia a produce copia, care i-a fost notificată în persoană. În zadar Curtea ar avea ea, pe o cale indirectă, proba că termenile au expirat, dânsa totuși ar admite recursul, căci ea nu cunósce de afacere de cât după actele produse de recurent. Dacă vom presupune că recurentul a produs copia semnificată fără a critica regularitatea notificării, Curtea atunci va pronunța o respingere nu pentru motivul tras din ordinea publică¹⁾, ci pentru că, în absența defendorului, Curtea suplinesce toate mijlocele ce le-ar propune dânsul, dacă ar fi present²⁾.

XXIX. *Este oposabilă excepțiunea autorității lucrului judecat aceluia care, după ce a fost condamnat să plătească o creanță, fără să fi opus excepțiunea de plată, se prevalază apoi de o quitanță constatând liberațiunea sa saú de un act constatând remiterea datoriei, fie pentru a se opune la urmărîre, fie pentru a exercita acțiunea în repetițiune a îndebitului?*

Acela, care s'a condamnat să plătească o creanță fără să fi opus excepțiunea de plată, nu este numai ipotețic condamnat. Ori-ce verificare ulterioară dacă datoria a fost saú nu stinsă prin plată, ar ataca însăși autoritatea lucrului judecat.

1) Aici ne separăm de părerea D-lui *Chauveau*.

2) *Chauveau-Carré*, op. cit., II, pag. 241, § 739 bis.

S'a hotărât că datoria există. Formula hotărârei e certă. Numai denaturând-o, o putem înfățișa ca o formulă ipotetică.

Invocându-se liberațiunea, observă d-l *Griolel*, după ce s'a hotărât că datoria există, s'ar contesta însuși lucrul judecat, căci hotărârea a afirmat existența dreptului ca *actual* și justificând o condamnare ¹⁾.

Lucrul însă nu se poate pipăi cu degetele.

Axiomele dreptului nu au o basă stabilă și neschimbată ca acele ale geometriei.

Observarea istorică se pune câte-odată în demonstrațiile juridice, în locul definițiunii, compătimirea în locul ideii logice.

Noțiunea lucrului judecat este o idee necesară dedusă din experiență: progresul adevărat nu se poate îndeplini de cât pe baza ordinii și a stabilității.

Ordinea și stabilitatea nu sunt însă singurele lucruri de care avem trebuință. Siguranța *individului* este un interes care merită și el totă îngrijirea noastră. Trebuie să căutăm a împăca socialismul (ideia de stat), rigorea, dreptul strict, cu individualismul (ideia de progres), simpatia, echitatea.

Partea a fost definitiv condamnată să plătească o datorie: interesul societății ar fi vătămat dacă s'ar redeschide judecata.

Densa a fost însă condamnată pentru că n'a cunoscut un document pe care l'a descoperit în urmă: echitatea reclamă revisuirea judecății.

Majoritatea autorilor și hotărârile jurisprudenței, cedând acestei considerațiuni de favoare, au făcut să atârne cumpăna în această cestiune, în partea equității compătimitoare ²⁾.

Dar, ca să se ascundă lucrul, care, înfățișat în totă goliciunea lui, ar fi atras critice dărâmatore, s'a întrebuițat următoarele stratageme:

Hotărârea, care declară că o datorie există, constituie, s'a dis, autoritatea lucrului judecat numai în ce privește existența datoriei *în originea ei*. Hotărârea, care afirmă că o datorie există, nu recunoșce existența dreptului ca *actual*, adică ca nestins prin o plată ulterioară. Liberațiunea, care se propune mai în urmă, lasă neatinsă autoritatea lucrului judecat, și nu atacă de cât execuțiunea. Trebuie dar să distingem, dice d-l *Demolombe*. Dacă întâia desbatere n'a purtat de cât asupra existenței și legitimității datoriei, fără ca pâritul să fi invocat o cauză posterioară de liberațiune, nu există lucru judecat de cât asupra punctului întâiu. Dacă, din contră, desbaterea a purtat, nu numai asupra existenței și legitimității datoriei în originea ei, dar și asupra stingerii alegate de pârît, este lucru judecat asupra amânduror punctelor ³⁾.

Jurisconsulții cei mai autorizați în vechiul drept francez, au înțeles

1) *Griolel*, *Chose jugée*, No. 108 și 172.

2) *V. Aubry et Rau*, VIII, § 769, pag. 402 text și notele 120 și 121.

3) Inconveniențele formalismului științific al dreptului roman nu erau, credem, așa de mari precum sunt acele ale formalismului *corciocarilor*. Formula acțiunii trebuia să fie, după dreptul roman, așa de generală, ca să copindă atât existența legală a datoriei, cât și absența a ori-ce mod de stingere: *Si paret Numerium Negidium Aulo Agerio sestertium millia dare oportere*. Jurisprudența modernă, stricând lucrul, dice că formula acțiunii nu trebuie să fie generală, dar că numai o formulă generală este de natură a exclude ori-ce controversă ulterioară corciocarilor.

lucru în acest sens. De ce să ne depărtăm, întrebă d-l *Demolombe*, în dreptul nostru nou de această interpretare așa de *equilabilă*? Nu este pentru acesta, dice dñsul, nici un motiv în texte sau în principii.

D-l *Laurent*, mai sceptic și mai rezervat, dă din cap. «Mai rămâne dice dñsul, un motiv de îndoială; hotărârea nu va primi execuțiunea ei: nu este acesta a aduce atingere autorității lucrului judecat? În dreptul vechiu se mărturisea că acesta era o *excepțiune de equitate*; și se poate ore, în dreptul modern, admite o excepție fundată pe equitate, atunci când codul nu o consacră nici cum? Noi credem că, riguros, am trebui să răspundem negativ. Dar equitatea a prevalat»¹⁾.

Nimic nu poate să fie mai adevărat de cât această apreciere. Debitorul care opune quitanța găsită în urmă, atacă însăși autoritatea lucrului judecat, și nu numai execuțiunea. Frasa că «el nu face în realitate de cât a invoca o *excepțiune anticipată*» este un joc de cuvinte, un logograf. Cum se poate anticipa execuțiunea unei hotărâri care nu este încă dată?

Jurisprudența dar, statuând că debitorul condamnat a plăti o creanță poate să opue în urmă o quitanță anterioară condemnațiunii, a statuat implicit că judecata se poate *revisui*, dacă condamnatul va descoperi o quitanță despre care nu avea știință în momentul desbaterii.

Legea franceză nu cunoște acest cas de revedere. Revisuirea judecăților, care este o excepțiune, nu se poate admite de cât în casurile prevădute de lege. Interpretul a luat și de astă dată în Franca locul legiuitorului²⁾.

Codul nostru a pus din fericire o stavilă fantasiei interpretului.

Revisuirea judecăței în cazul ce ne preocupă este expres prevădută de art. 288 No. 6 proc. civilă.

«Se va putea cere revisuirea unei sentințe sau decisiunii rămase definitive, dispune acest articol, dacă condamnatul va dovedi că a îndeplinit deja parte din dispozițiunile hotărârei cu care cere a se scădea».

Formula nu e clară și precisă. S'ar putea crede că este vorba de îndeplinirea, de execuțiunea dispozițiunii unei hotărâri deja date.

Dar, ce este în chestiune? Este vorba de *revisuirea* judecăței.

Or, acela, care cere să fie scădut cu suma ce a plătit în *execuțiunea* unei hotărâri, nu critică hotărârea, nu cere revisuirea ei.

Interesul de a cere revisuirea judecăței se nasce numai când partea condamnată de a plăti o creanță cere a se scădea cu suma ce a plătit *înaintea* pronunțării hotărârii.

Art. 288 citat tratăză despre revisuirea judecăților, și nu despre opozițiunile la execuțiune.

Nu poate dar să fie îndoială asupra sensului adevărat al legii.

Este vorba de un recurs îndreptat, nu în contra execuțiunii, ci în contra lucrului judecat, de o restituțiune *adversus rem judicatam*, de o revisuire întemeiată pe o quitanță descoperită în urmă, adică de o revisuire *propter noviter reperta* sau *ex capite novorum*.

1) *Laurent, Droit civil français, XX, 154.*

2) De la descoperirea unui adevăr în ordinea dreptului până la formularea lui legislativă exactă, mai este o cale lungă de parcurs. O formulare precisă nu este posibilă fără *experimentațiune*. Fenomenele trebuiesc lung timp observate ca să ajungem la o soluțiune sigură. Legile cele bune se fac în ultimă analiză, nu de parlamente, ci de majoritatea reprezentanților științei dreptului (*communis opinio doctorum*).

Acastă revisuire are loc, abstracțiune făcând de dolul celei-lalte părți. Legea ȋice că pârîtul pôte să cêră revizuirea judecâtei *ex capite novorum*. Avea-va acest drept și *reclamantul* a cãruî cerere tinđend la plata creanței s'a respins prin o hotărâre rêmasă definitivă? Nu o credem. Totul este de rigóre în materie de revizuire ¹⁾.

Pârîtul a fost condamnat să plătêscă o creanță fără să fi opus excepțiunea de plată. Hotărârea constituie autoritatea lucrului judecat și în privința non-liberațiunii.

Găsirea unui document nou constatând liberațiunea sa sau remiterea datoriei, constituie însă un motiv de revisuire a judecătii.

Tribunalul va ordona după împrejurări oprirea execuțiunii (art. 295 proc. civilă).

Quid când execuțiunea a avut deja loc? Condamnatul se va putea prevala de noua quitanță pentru a exercita acțiunea în repetițiune a îndebitului, bine înțeles însă numai în termen de o lună de la cel din urmă act de execuțiune (art. 296, lit. a).

Procesul-verbal de închiderea ordinei creditorilor este și el o hotărâre care se pôte ataca cu revisuirea, ca ori-ce altă hotărâre ²⁾.

Datornicul urmărit plătesce o datorie colocată în tabloul de ordine. El găsește după acêsta o quitanță constatând liberațiunea sa. Putea-va el să se prevaleze de acêstă quitanță ca să atace hotărârea cu revisuire? Rêspundem că da, dacã n'a trecut o lună de la cel din urmă act de executare (art. 296, lit. a, proc. civilă) ³⁾.

Dar, o dată plata efectuată, și acest termen expirat, creditorul plătit rêmâne apărat în contra ori-carei contestațiunii s'ar mai putea ivi (art. 588 pr. civilă) ⁴⁾.

Revisuirea în cazul din discuțiune presupune că nu se pôte imputa nici o neglijență. implorantului (aceluia care cere revisuirea), a cãruia nesciință sau eróre a trebuit să dureze până în momentul pronunțării hotărârei.

XXX. *Ascultarea ministerului public în afară de casurile speciale prevêdute de lege, este un vifiu de formă, o violare a legii, care dă loc la casare?*

Hotărârea nu este valabilmente dată fără ascultarea ministerului public în cauzele unde legea ordonă acêstă ascultare. Glasul consultativ al ministerului public are o însemnătate majoră. Nu este indiferent de a avea sau nu într'o cauză conclusiunile unui procuror distins și auster.

Legea nãstră ordonă ascultarea ministerului public, nu ca o măsură

1) Formula legii germane e mai largă (v. § 543, No. 7 lit. b, proc. germ. și § 372 proc. austr). Rațiunea justifică acêstă lărgire. Petre datoresce, de exemplu, frãtelui meu, pe care eu l'am moștenit, o sumă de banf. Reclam acêstă datorie, dar, neavând doveđi, judecata m'e dă rêmas. În urmă însă găsesc între hãrțile frãtelui meu sinetul care constată datoria. De ce să nu pot cere și eu revisuirea judecâtei, precum o pôte ce re pârîtul care descoperă în urmă o chitanță constatând liberațiunea sa.

2) Larombrière, *Obligations*, V, art. 1351, No. 13.

3) Decis. Cas. Rom., sect. 1, din 9 Iunie 1881, dată în afacerea Sion-Neuscholtz.

4) Compar. Larombrière *op. cit.* loco cit., No. 162.

absolută, ci în scop de a protege interesele unor persoane care nu sunt în stare de a se ajuta singure.

Art. 2 al legii din 25 Octombrie 1877, sună ast-fel:

«In toate casurile în care ministerul public nu are calitate de parte principală, prezența sa la ședințele diferitelor instanțe încetază, afară de *ceea-ce privesce pe minori și interdiși*, în favoarea cărora se conservă asistența procurorului ca parte alăturată».

Legiuitorul ordonă, precum vedem, ascultarea ministerului public ca parte alăturată numai în procesele cu minori și interdiși.

Prohibit'a el ascultarea ministerului public în cauzele unde nu sunt minori și interdiși?

Jurisprudența a îmbrățișat afirmativa.

«Constituirea unui tribunal, și hotărârea Curții de casațiune din 2 Martie 1879, este vițiată, când se constată că la cercetarea unui proces civil procurorul a luat parte punând concluziuni, de *ore-ce este defins acestui magistrat într'un mod absolut de a participa la lucrările tribunalului în materie civilă, afară de excepțiunile indicate de lege*. Dispozițiunile unei legi care regulază modul cum are a se contui tribunalul său Curtea, fiind de ordine publică, ele au a fi observate sub pedepsă de nulitate a lucrărilor săvârșite, și neobservarea lor se poate învoca cu succes d'a dreptul în Casațiune, de și n'au fost propuse la instanța de fond».

La primul aspect chiar ne isbesce vagul și imperfecțiunea acestui raționament.

Nu e destul să afirmăm. Trebuie să demonstrăm. Cerem argumente. Oraculele nu ne satisfac.

De unde rezultă, întrebăm, că este defins procurorului într'un mod absolut de a participa la lucrările tribunalului ca parte alăturată, în afară de casurile unde asistența sa este expres ordonată de lege?

Competența procurorilor de a lua concluziuni *în ori-ce cauză* nu era supusă, după art. 81 proc. civilă, la nici o limită.

Art. 2 al legii din 25 Octombrie 1877, nu aduce *textual* nici o restricțiune la această competență nelimitată a ministerului public. Legea dice: «Prezența sa (a ministerului public) încetază, afară de *ceea-ce privesce pe minori și interdiși*». Acesta însemnează că prezența ministerului public nu mai e *obligatorie* în cele-l'alte casuri, nu însă că densus nu mai are dreptul de a lua concluziuni în ori-ce cauză.

Proiectul prezentat de guvern nu lasă nici o idioială în această privință.

Art. 1 al proiectului, determinând atribuțiunile ministerului public, dicea, în alin. III: «Ministerul public are dreptul a lua concluziuni în materie civilă și comercială în toate cele-l'alte casuri, ca parte alăturată».

Camera deputaților, este adevărat, a votat suprimarea acestui aliniat. Care este însemnătatea acestei supresiuni?

Aliniatul desființat era de prisos. Dreptul ministerului public de a lua concluziuni în ori-ce cauză, era deja consacrat prin art. 81 proc. civ. Legea din 25 Octombrie 1877 n'a abrogat de cât dispozițiunile legii anterioare care sunt contrarii noilor dispozițiuni (v. art. 5 legea din 25 Octombrie 1877).

Dar, dacă abrogarea art. 81 proc. civilă nu rezultă din nici o dispozițiune textuală a legii din 25 Octombrie 1877, nu rezultă ea cum-va din ideia legiuitorului?

Abrogarea tacită este esențialmente o cestiune de *intențiune*.

Oratorul s'ar putea dice, care a luat inițiativa suprimării aliniatului III al proiectului, a considerat adjuncțiunea ministerului public ca parte alăturată în materie civilă, nu numai ca inutilă¹⁾, dar chiar ca *vătămătoare*. «Nu înțeleg, s'a exprimat dânsul, că, în toate casurile de materie civilă cari nu sunt de ordine publică, să vie procurorul să se amestece într'un mod inutil, adică nesciind procesul, *încurcând mai mult pe judecător și făcând pe cei mai naivi să se ia după conclusiunile procurorului*, «pentru că așa a ținut d-l procuror» (ilaritate). Iată de ce cred că alin. III este de prisos și prin urmare ar trebui suprimat, *pentru a se ridica procurorului dreptul ce-i dă acest aliniat*, care nu face de cât a încurcă într'un mod luxos lucrările»²⁾.

Procurorul e un funcționar vătămător! *Habet fenum in cornu!*

Cine vede lucrurile așa, cine hrănesce o asemenea părere pesimistă, trebuie neapărat, ca să fie consequent, să conchidă la înlăturarea absolută a ministerului public³⁾.

Oratorul însă, cădând în contradicere cu sine-însuși, a cerut conservarea asistenței ministerului public în cauzele cari interesază ordinea publică.

Contradicerea e patentă.

Este, într'adevăr, bizară, stranie, contradicătoare, formula care declară că ministerul public este o *providență tutelară*, în casurile cari sunt de ordine publică, și un demon rău-voitor și încurcător în casurile cari sunt de ordine privată. *Qui potest capere capiat!*

Un *lapsus linguae* așa de flagrant nu se pôte considera ca o idee precisă o legiuitorului.

Părerea *personală* a unui deputat nu e identică cu intențiunea legii.

Legea din 25 Octombrie 1877 nu coprinde o vorbă măcar în odiul ministerului public; art. 2 citat al legii vorbesce din contră de conservarea asistenței ministerului public în *favórea* minorilor și interdicțiilor. Ministerul public e dator să asiste în asemenea casuri, nu ca avocat, ci ca organ impasibil al legii. Când legea nu e favorabilă minorilor și interdicțiilor, procurorii conchid în contra lor.

Textul legii contradice dar formal explicațiunea dată de propuitorul amendamentului având de obiect suprimarea aliniatului III al articolului citat din proiect.

Este conflict între ideea confusă a unui deputat și textul clar al legii. Textul trebuie să aibă precădere.

De aceea credem că hotărânea de mai sus a Curții supreme a dat o însemnătate prea mare discuțiunii urmate în Camera deputațiilor asupra art. 1 al proiectului.

1) Autorii eminenți, precum *Mittermaier*, *Frey*, profesază părerea că adjuncțiunea ministerului public în materie civilă e inutilă.

2) *Monitorul Oficial* din 25 Martie 1877, pag. 2156.

3) Revoluțiunea franceză a înlăturat această instituțiune ca odióasă.

Ori-cum fie, critica noastră nu mai are astă-și de cât un interes academic. O jurisprudență constantă și neschimbată consideră ca nule atât hotărârile date fără ascultarea ministerului public în procesele cu minori și interdiși, cât și hotărârile date cu ascultarea ministerului public în procesele unde nu sunt minori și interdiși. Nulitatea nu este în cazul întâiū de cât relativă. Numai minorii și interdiși o pot invoca. Nulitatea este fundată, și într'un cas și în cel-l'alt, pe *nelegala constituire a jurisdicțiunii*¹⁾.

Ce însemnează însă o nelegală constituire a jurisdicțiunii, pe care nu o pōte invoca de cât partea vătēmată? Dacă jurisdicțiunea a fost nelegal constituită, neapărat că nu avem să distingem de s'a dat hotărârea în favōrea saū în contra minorilor și a interdișilor.

Art. 2 citat al legii din 25 Octombore 1877 declară însă categoric că conservă asistența ministerului public în *favōrea* minorilor și a interdișilor. Nulitatea e relativă.

Hotărârea dată fără ascultarea ministerului public în procesele cu minori și interdiși, este dar a se considera ca nulă, nu pe motiv de nelegală constituire a jurisdicțiunii, ci pe motiv de nulitate rezultând din incapacitatea minorilor și a interdișilor. Nulitățile basate pe incapacitate sunt esențialmente relative.

Din tōtă acēstă discuțiune nu voim să tragem de cât o concluziune: aceea că «nu este de ajuns de a studia textul legii și de a'l apropia de discuțiunile parlamentare; aci este prăpastia cea mare. Forma oratorie, nedespărțită de o mare Adunare, este incompatibilă cu metoda și logica legislativă. Ea nu pōte de cât să slăbescă autoritatea sciințifică a discuțiunilor: improvisațiunea este periculōsă, am vēdut acēsta mai mult de cât o dată. În Franția se găsește un corectiv în concursul consiliului de stat, instituțiune fōrte puțin populară în Belgia, dar fōrte necesară pentru pregătirea legilor²⁾».

Voiți într'adevēr să aflați praful perlimpinpin?³⁾ consultați documentele parlamentare!

XXXI. *Se pōte cere interogatoriul sur faits et articles în contra unei terție persōne care nu este parte în proces, de exemplu în contra cedanului într'o instanță care este legală numai între cesionar și debitor?*

Fie-care parte, dispune art. 227 proc. civilă, aliniatul II, va avea dreptul ca să cēră a se întreba atât dēnsa cât și *cea-l'allă parte* asupra faptelor procesului.

O terție persōnă care nu este parte în proces, nu se pōte dar supune la interogatoriū.

1) Lucrul s'a împins la extrem. S'a casat o hotărâre dată de o instanță de fond ca instanță *corecțională* pe motiv de nelegală constituire a jurisdicțiunii, de ore-ce, nefiind în cesțiune de cât apelul părții civile, procurorul rēu și fără cale a asistat la proces.

2) V. Guillery, *Commentaire législatif sur les Sociétés commerciales en Belgique*, Introduction, pag. 1-2.

3) Acest nume s'a dat, precum se scie, pietrei filosofale, în deriderea acolora carl o căutau.

Este o rațiune care justifică diferența. Cedantul, autorul unei părți, se poate asculta ca martor ¹⁾. O parte imprecinată, din contră, nu poate să fie martoră în propria ei cauză. *Nullus testis in re sua*.

O persoană, care nu este parte în contestațiune, nu se poate supune nici în dreptul francez la interogatoriū. Acesta este, după *Chauveau*, un principiu al jurisprudenței atestat de toți autorii și care derivă din însuși textul art. 324 francez ²⁾.

Art. 324 francez dă dreptul părților de a cere interogarea lor respectivă. De aici rezultă *a contrario* că o altă persoană de cât părțile imprecinate nu se poate interoga. Argumentul *a contrario* e decisiv și peremptoriū, când există o rațiune care justifică diferența.

Jurămintul este în această privință supus la aceiași normă ca interogatoriul.

Jurămintul nu se poate deferi cedantului său autorului părților imprecinate.

Acastă cestiune a fost altă dată controversată în dreptul german. Procedura civilă germană a curmat controversa. Jurămintul se poate deferi său referi numai părței, nu unui terțiu, dispune § 414 proc. germană.

XXXII. *Femeia dotală, vindătore sau covindătore a unui imobil dotal, este ea răspundătoare de daune-interese către cumpărător, dacă ea a lăsat să se ignoreze dotalitatea?*

Legea dice că *bărbatul* este supus la daune-interese către cumpărător, dacă nu va fi declarat în contract că imobilul vindut este dotal. Art. 1255, aliniatul 2, cod. civil.

De aci rezultă că femeia nu este răspundătoare de daune-interese către cumpărător dacă ea a lăsat să se ignoreze dotalitatea (arg. *a contrario* din art. 1155 cod. civil). Femeia măritată este incapabilă. Art. 1255 citat vorbesce de bărbat în opozițiune cu femeia măritată. *Qui dicit de uno, negat de altero*.

Femeia nu este ținută, când urmărește nulitatea instreinărei imobilului său dotal, de a întorce cumpărătorului prețul ce densus l'a plătit, afară numai dacă cumpărătorul ar dovedi că prețul a profitat personal femeii, în care cas densus poate să reclame restituțiunea prețului asupra bunurilor sale parafernale (arg. art. 1164 cod. civil ³⁾).

Nu se poate obiecta că acesta ar putea să aibă loc numai în cas de *recesiune* a unei convențiuni. Art. 1164 cod. civil a contopit acțiunea în rescisiune (*restitutio in integrum*) cu acțiunea în nulitate.

Femeia măritată, care cere desființarea unei convențiuni pentru lipsă de capacitate, exercită o acțiune în nulitate, care este independentă de ori-ce cestiune de *lesiune*. Minorul neemancipat atacă cu acțiunea în *rescisiune*, nu cu acțiunea în nulitate, obligațiunile ce el a consimțit

1) Din art. 193 comb. cu art. 195 proc. civilă rezultă că procedura nu cunoște alte persoane interesate recusabile ca martori de cât pe acelea cari sunt părți în cauză. V. *Bellet*, pag. 170, holăr. No. 69.

2) *Chauveau-Carré, proced. civile*, III, quest. 1224, pag. 147. In sens contrariū, decis. Cas. rom. secț. I, din 25 Ianuarie 1882, în afacerea Mărzescu-Meierhofer.

3) Decis. Cas. rom., secț. I, din 29 Ianuarie 1882, în afacerea Ghidionescu. V. *Aubry et Rau*, V, § 537, text și nota 50, pag. 571.

singur, în absența tutorului său. *Minor non tanquam minor sed tanquam laesus restituendus est.*

Dar, ori-care ar fi diferența între aceste două acțiuni, în ce privesc condițiunile cerute pentru exercitarea lor, art. 1164 citat le-a contopit în ce privesc efectul lor ¹⁾.

Femeile măritate și minorii, când obțin o hotărâre care anulează angajamentul lor, nu întorc aceea ce au primit de cât dacă se dovedește că au profitat de aceea ce li s'au dat ²⁾.

Cumpărătorul imobilului dotal va putea însă cere ca femeia să fie ținută, asupra parafernalelor sale, de *garanția* ce dânsa i-a promis cu autorisarea bărbatului ³⁾.

Acastă promisiune nu este contrarie ordinei publice. Femeia poate să oblige parafernalele sale cu autorisarea bărbatului (art. 1285 cod. civil). Interesul esențial este numai ca tot ce este dotal să rămână neatins. Dota este scosă din comerț.

Obligațiunea principală (vîndarea imobilului dotal) fiind nulă, nu poate să fie vorba, deci, de o obligațiune accesorie valabilă?

Obiecțiunea nu e concludentă. Art. 1653 cod. civil permite de a se cauționa datoriile contractate de către incapabili.

Obiecțiunea cea mai gravă în contra teoriei ce susținem este aceea care s'a dedus din Novella 61 a împăratului Justinian ⁴⁾.

Sed neque ipsos contrahentes, dice această novelă, omnino negleximus, nam, si super his obligationem, quantum ad mulierem, neque dictam neque scriptam esse volumus, tamen ipsos viros, in aliis rebus, obligari volumus...

Argumentul ce s'a tras din această novelă, ori cât de greu pare a cădea în cumpănă, este, examinat mai de aproape, tot ce poate să fie mai puțin decisiv.

Scopul novejii în chestiune a fost să asigureze conservarea zestrei. Răspunderea femeii asupra parafernalelor sale nu este obiectul ei.

Femeia are *neîngrădită* proprietate asupra esopricei ei (§ 1659 cod. Calimach) și poate să dispue de dânsa cu autorisarea bărbatului.

Codul Calimach resumă, în §§ 1608—1698, dreptul dotal roman așa cum s'a dezvoltat și modificat în timpul bizantin cel din urmă.

Basa elementului istoric de interpretare este, în dreptul nostru, dreptul bizantin, și nu dreptul justinian.

XXXIII. *Justificarea absenței în cazul prevădut de art 154 proc. civilă, este a se face după regulile ordinare de probațiune?*

Înlăturarea consecvențelor contumaciei în materie civilă se poate obține în unele legislațiuni prin o simplă opozițiune (art. 157 francez), în altele prin o restituțiune *in integrum* pe motiv de absență, cu îndatorire pentru implorant de a dovedi că absența este justificată.

1) Windscheid, *Zur Lehre des code Napoléon von der Ungueltigkeit der Rechtsgeschäfte*, pag. 144.

2) Gluch, *Pandecten*, XIV, § 923, pag. 472, nota 99.

3) Aubry et Rau, *op. cit.*, loc. cit., text și nota.

4) Troplong, *Mariage*, IV, No. 3544. *Comp. Basilicarum*, XXIX, titlul VII, cap. 1, § 1.

Legea noastră a adoptat sistemul restituțiunii.

Tradițiunile, se dice, ne-a indicat această cale. (*Basilic.*, cartea VI, titlul XXI, cap. 1 și 2...).

Rezultatele ce ne-a dat acest sistem sunt departe de a fi satisfăcătoare.

Sistemul *oposițiunii* se încadră mult mai bine de cât sistemul restituțiunii cu o legislațiune unde punctul de gravitațiune al procesului se găsește, ca în sistemul procedurii noastre, în debaterile orale, și nu în instrucțiunea scrisă.

Este în adevăr foarte legitimă îngreuierea restituțiunii în materie de instrucțiune scrisă, unde se dă părții pentru facerea unui act de procedură decisiv un spațiu de timp comod de zile, săptămâni, luni.

Cum însă să aplicăm aceiași rigóre în sistemul instrucțiunii orale, unde apărarea părții este restrinsă cu limita orei dezbaterii¹⁾?

Părerea domnitore a legiștilor în țară la noi, este dar cu drept cuvânt favorabilă subtilităților proprii a imblândi rigórea excesivă a legii.

Un sentiment analog însufleșește și pe romaniștii cei mai eminenți. Arbitrariul, dice *Savigny*, caracterisează instituțiunea întrégă. Pretorul va acorda cu atât mai ușor restituțiunea, cu cât cauza absentei i se va părea mai necesară și mai laudabilă²⁾.

Nici judecătorul nici partea nu sunt ținuiți a se mișca în această privință în cercul mijlócelor ordinare de dovedire³⁾.

De aceea nu putem aproba decisiunea Curții noastre de casațiune din 1 Februarie 1882, care a casat o hotărâre a Curții de apel din București, între altele, pe motiv că s'a admis opozițiunea uneia din părți pe baza unui certificat medical, fără a se ține seamă de cererea celei-alte părți tindând la supunerea la jurământ a medicului.

Acastă teorie nu are nici un fundament juridic.

Din două una: sau aplicăm în această materie regulile ordinare de probațiune, sau nu le aplicăm.

Dacă le aplicăm, trebuie să respingem *a priori* sistemul certificatelor medicale: Procedura civilă cere ca martorii sau experții să presteze jurământ sub pedepsă de nulitate⁴⁾.

Curtea supremă însă nu refuză certificatelor medicale *a priori* ori-ce putere. Curtea este dar de părere că în această materie nu se aplică normele ordinare de probațiune.

Dacă însă principiile ordinare de probațiune nu și au aplicarea lor în această materie, dacă martorul sau expertul póte să fie cređut fără să fie supus la jurământ, dacă arbitrarul caracterisează întréga instituțiune, dacă judecătorul nu este ținut a se mișca în cercul mijlócelor ordinare de probațiune, dacă legiuitorul a cređut *a priori* că este inutil de a se aplica în materia care ne preocupă regulile fixate de procedura civilă, e clar că nu există o călcare a legii când judecătorul nu supune la jurământ pe medicul care printr'un certificat dat unui împrișinat explică

1) *V. Begründung des Entwurfs einer deutschen civil process-ordnung*, p. 209.

2) *Savigny, System*, VII. § 327, pag. 176—182.

3) *Proc. civilă austriacă*, § 33, *Fueger-Wessely*, t. I, pag. 37.

4) *Chauveau-Carré, Proc. civile*, t. II, pag. 589, quest. 1028.

causa nevenirei acestuia la judecată, și că nu este trebuință de a se declara în fie-care cas particular că chemarea martorului său a expertului este inutilă, de ôre-ce legea a presupus *a priori* că este inutil de a se determina în această privință principii fixe și nestrémutate. (*Dreptul*, 1882).

XXXIV. *Cererea în judecată ca cauză de întrerupere a prescripțiunii* (art. 1868 și 1870 cod. civil).

Citațiunea în justiție dată chiar unui tribunal necompetent, întrerupe prescripțiunea (art. 1870 cod. civil).

Codul Napoleon coprinde o normă identică (art. 2246 cod. Napoleon).

Quid, în cazul când citațiunea este nulă în formă?

«Dacă citațiunea este nulă pentru defect de formă, — dispune art. 2247 cod Napoleon, — întreruperea este privită ca neavenită».

Nu este nici o rațiune care să îndreptățescă această normă.

În cas de necompetență, legiuitorul se pronunță pentru proprietar în contra celui ce prescrie.

De ce să nu fie tot așa în cas de vițiū de formă?

De aceia s'a vădut silit legiuitorul nostru a se despărți în acest punct de idealul său teoretic, statuând expres că cererea în judecată întrerupe prescripțiunea și chiar dacă este nulă pentru vițiū de formă. Art. 1870 cod. civil.

Cererea dar adresată unui tribunal necompetent sau nulă în formă, întrerupe prescripțiunea, cu tôte că dënса nu s'a încuviințat de judecătorie.

Efectul întreruptiv alipit de cererea în judecată este, afară de aceste două casuri, supus hotărârei care va recunósce dreptul reclamat.

Acastă restricțiune o pronunță legiuitorul în art. 1868 cod. civil, alin. 1, care sună ast-fel:

«Cererea făcută în judecată nu va întrerupe prescripțiunea de cât dacă va fi încuviințată de judecătorie prin hotărâre de nerevocabilă autoritate».

Așa dar prescripțiunea nu încetěză de a curge, cu tôte că s'a făcut o cerere în judecată, în cele trei casuri următóre: 1) dacă reclamantul se desistă de cererea sa, adică nu de dreptul ce pretinde că are, ci de instanța ce a început (art. 260 proc. civilă); 2) dacă el lasă să se perime instanța, sau dacă, în lipsă de cerere de poremțiune, instanța se prescrie prin trecerea de trei-đeci ani (art. 1891 cod. civil); 3) dacă cererea sa se respinge pur și simplu în formă și definitiv (nu în fond), ca și când s'ar fi desistat de la instanța.

Art. 1868 cod. civil presupune evident că cererea n'a fost depărtată de cât printr'o fine de neprimire care nu se opune la reînvoirea sa ulterioară, precum de exemplu când hotărârea s'a mărginit a apăra pe pârțiți *en Vêlat*, în lipsă de justificare îndestulătóre; căci, dacă cererea s'ar fi respins în fond, cestiunea întreruperii prescripțiunii n'ar presenta nici un interes, de ôre ce pârțitul ar avea excepțiunea lucrului judecat în contra a ori ce cerere nouă s'ar porni în contra-î 1).

Ne putem însă închipui casuri excepționale unde cestiunea întreru-

1) *Aubry et Rau*, II, § 215, pag. 349, text și nota 16.

perii prescripțiunii presintă un interes practic și chiar dacă cererea a fost respinsă în fond; așa de exemplu când cererea, care a fost definitiv respinsă, a fost intentată de un creditor solidar ¹⁾. Acțiunea sa întrerupe prescripțiunea în privirea tutulor creditorilor (art. 1036 cod. civil). Hotărârea de respingere însă nu are putere de lucru judecat în privința celor-l'alți creditori solidari. Art. 1868 cod. civil și are dar deplina sa aplicare în această ipotesă. Cererea, de și respinsă în fond, este a se considera ca neavenită în privirea celor-l'alți creditori solidari. Densii nu mai pot invoca beneficiul întrerupțiunii, de ore-ce cererea a fost respinsă. Tot așa ar fi dacă ar fi vorba de un drept nedivizibil.

Art. 1868 cod. civil mai vorbește (lucru absolut de prisos!) de efectul hotărârei definitive care ar admite cererea făcută în judecată. În cazul acesta, dice legiuitorul, nici o prescripțiune nu poate curge de la formarea cererii în judecată și până la pronunțarea unei asemenea hotărâri.

Nu era trebuință să se accentueze o consecvență așa de învederată. Ori-ce hotărâre retroage la data cererii.

Dar întreruperea nu este a se considera ca neavenită dacă cererea n'a fost respinsă de cât provisoriu, încuviințându-se o amânare sau admittându-se o excepțiune de procedură, ast-fel ca instanța să nu fie definitiv stinsă.

Un creditor, de exemplu, nu obține colocațiunea într'un tablou de ordine pe motiv că inscripțiunea sa este nulă sau că nu mai sunt fonduri. Respingerea nu va face să se privească întreruperea ca neavenită, căci cererea, de și înlăturată, rămâne întregă, în cât se atinge de urmărirea asupra unei alte averi a debitorului. *Salva manet petitio. Non obstat* art. 1868 cod. civil. Acest articol nu vorbește de cât de o respingere pur și simplă, care nimicesce cererea și nu-i permite să se reînnoiască, ca și când reclamantul s'ar fi desistat de cererea sa ²⁾.

Quid, când cererea ar fi respinsă a *limine iudicii* și de oficiu, de exemplu pentru că nu s'a plătit taxa de timbru prescrisă de lege?

În asemenea cas nu se poate înmâna citațiunea și, după principiile jurisprudenței noastre, o cerere ca să opereze o întrerupere de prescripțiune, trebuie să fie insinuată părții adverse ³⁾.

XXXV. Terția opozițiune.

Art. 286 procedura geneveză a înlocuit, pentru creditorii și succesorii acestora, victime ale unei colusiuni frauduloase a împričinaților, terția opozițiune organizată de art. 474 procedura franceză.

Art. 286 procedura geneveză sună ast-fel:

«Creditorii sau succesorii lor vor putea ataca pe calea *revisuirii* hotărârile cari s'ar fi dat în contra debitorului sau autorilor lor, dacă a fost colusiune frauduloasă sau atingere a dreptului lor».

Frauda constituia și în dreptul roman o *causa restitutionis* în contra

1) V. Laurent, *Droit civil français*, XXXII, No. 101.

2) Troplong, *Prescription*, II, No. 568.

3) Unger, *op. cit.*, § 121, text și nota 28.

hotărârilor, având putere de lucru judecat, între altele, când hotărârea era rezultatul unei prevaricațiuni în paguba implorantului (Const. 1, C. De *avocat. diversor. judic.*, 2, 7). Mijlocul pentru a se obține retractarea hotărârei era acțiunea în nulitate care se prescrie în zece ani, întocmai ca acțiunea în nulitate în contra convențiilor.

Revisuirea saŭ acțiunea în nulitate nu este, în această ipotesă, de cât acțiunea Pauliană revocatorie, aplicată hotărârilor.

Găsim o aplicațiune a acestei teorii în art. 1264 cod. civil și în art. 633 proc. civilă. Dispozițiunile coprinse în aceste articole nu sunt de cât aplicațiuni speciale ale unei regule generale¹⁾.

Creditorii pot dar ataca, după legea noastră, hotărârile pronunțate și chiar executate cu fraudă în contra drepturilor lor.

Ce cale le deschide legea în această privire?

Codul nostru nu cunoșce terția opozițiune.

Între casurile de revisuire enumerate în art. 288 și urm., nu se citează și fraudă împrecinaților.

Nu rămâne dar de cât acțiunea în nulitate cu filiera ordinară de jurisdicțiuni.

Este acesta o alegere rațională a unui sistem mai bun de cât cel adoptat de art. 474 francez, saŭ o simplă lacună ce a lăsat-o tăcerea legiuitorului?

Regnard condamnă terția opozițiune și propune *de lege ferenda*, adoptarea modului de a proceda indicat de dreptul roman²⁾.

Părerea majorității autorilor este, din contra, că termenul de zece ani al prescripțiunii aplicat hotărârilor ar face imposibilă îndeplinirea celei dintâi condițiuni a unei bune justiții, care este promptitudinea, și că dar este neapărat a se acorda hotărârilor o mai mare autoritate de cât convențiilor.

XXXVI. Art. 735 procedura civilă.

Nici un act de procedură nu pôte să fie declarat nul, dispune art. 1031 procedura civilă franceză, dacă nulitatea nu e formal pronunțată de lege.

Chauveau observă cu drept cuvânt că nu există nici un text de lege mai incurcat de cât acesta.

Jurisprudența, ca să scape din impasul creat prin această dispozițiune, a pus pe o linie nulitățile *virtuale* cu nulitățile expres pronunțate de lege.

Reforma legislativă în această materie trebuie să fie dominată de două principii.

Înainte de toate se impunea principiul natural că un act nu trebuie să fie declarat nul de cât când se dovedesce că există o vătămăre. *Pas de nullité sans grief*.

Pe urmă venea principiul mai meșteșugit, dar tot așa de neapărat, care cere de la noi ca să ne conducem de principii *a priori* când sunt în joc interese de ordine publică.

Procedura cantonului Genevei a adoptat, întemeiată pe aceste con-

1) *Demolombe*, XXX, No. 400—401.

2) *Regnard*, *Organisation judiciaire*, No. 522—532.

siderațiunii, un sistem mixt, care se pöte resuma ast-fel : îndată ce legea anulează expres un act, ea presupune existența prejudiciului, și nici o probă nu este primită în contra acestei presumpțiuni ; în lipsa unei nulități textual pronunțată de lege, din contra, actul nu se pöte anula de cât numai dacă călcarea formelor a cauzat părții care o invocă o vătămăre pe care nu o pöte repara de cât anulând actul.

După acest sistem, imitat întocmai în Italia, și pe care articolul nostru 735 proc. civilă îl consfințește, vine în întâiul loc ca cauză de nulitate incompetența aceluia care a făcut actul.

Pe urmă se prevede cazul când partea dovedește că neregularitatea comisă îi cauzază un prejudiciu care nu se pöte repara de cât anulându-se actul.

În fine se vorbește de formalitățile textual prescrise de lege sub pedepsă de nulitate.

Nu pöte să fie loc la casațiune pentru violarea art. 735, alin. 2, proc. civilă. Tribunalele sunt în adevăr suverane a constata existența prejudiciului ¹⁾.

Indoielele în privința cesțiunii de a se sci de există sau nu o sancțiune formală, se pot lesne înlătura.

Nu se pöte admite, de exemplu, părerea că mențiunea jurământului martorilor nu e prescrisă sub pedepsă de nulitate, art. 196 proc. civilă necoprinzând o asemenea sancțiune.

Art. 196 formeză un tot nedespărțit cu art. 198 proc. civilă, care pronunță textual nulitatea actelor făcute în contradicere cu aceste dispozițiuni. Formalitățile privitoare la depunerea martorilor nu se pot separa de forma care premerge depunerii, de prestarea jurământului, *de admonitio de vitando perjurio* ²⁾

Adăogăm că, în apel, nu se închee proces-verbal despre ascultarea martorilor ; se face numai mențiune în hotărâre de numele martorilor și de rezultatul depunerii lor.

Acosta rezultă din art. 332 combinat cu art. 333 proc. civilă.

Legiuitorul dispune în adevăr, în art. 332 proc. civilă, că toate procedurile probatorii făcute la prima instanță se vor repeta în apel dacă judecătorii le află defectuoase sau incomplete, și adăogă după acesta, în art. 333, că toate *cele-valle* regule prescrise pentru tribunalele de prima instanță se vor aplica și la Curți. De aci decurge, credem, că, în ceea ce privește constatarea depunerii martorilor ascultați în instanța de apel, nu se aplică art. 198 proc. civilă.

Când cercetarea cu martori se face de un judecător-comisar (art. 209 proc. civilă) sau dinaintea tribunalului de prima instanță, este neapărat să se închee un proces-verbal și să se constate toate formalitățile minuțioase precisate de lege, decisiunea cauzei urmând a se întemeia pe o anchetă, care, fiind făcută de alții, trebuie să fie supusă controlului judecătorilor care și-o însușesc.

Dar ar fi fără sens și frustratoriu, a se încheia procese-verbale în

1) Allard, *Projet de révision du Code de Procédure civile*, pag. 246 și urm.

2) Cas. Rom., sect. II, din 3 Noembrie 1882.

instanța de apel. Recursul în casațiune fiind singur admis¹⁾, Curtea supremă nu are sub nici un raport trebuință să cunoscă declarațiile martorilor.

Dacă este adevărat, aceea ce nu se contestă, că o hotărâre dată în materie corecțională sau polițienescă scapă de casare când densa constată că martorii s'au supus jurământului conform art. 185 și 153 proc. penală, rațional ar fi ôre să se cêră forme mai rigurose în materie civilă ?

Cât pentru afacerile deferite cunoscerei judecătorilor de plâși, nu pôte să fie nici o îndoială în acêstă privire. În cauzele care nu sunt supuse la apel, ñice art. 45 proc. civilă, nu se va face proces-verbal, ci declarațiunile martorilor vor fi în scurt coprinse în cartea de judecată (art. 40 francez).

O normă analogă se găsește în art. 410 francez în cât se atinge de modul de a procede al tribunalelor în materie sumară. (*Dreptul*, 1883).

1) Legea nu deschide nici calea revisuirii pentru defect de formă a anchetel.

Cestiuni diverse.

I.

Prelungirea termenului de apel și de opozițiune în casurile prevădute de art. 76 alin. III legea jud. ocóle și art. 154 pr. civilă.

Aparatul legii e mai încurcat sau mai simplu după deosebirea casurilor. În procesele mici, cari se judecă de judecătorii de ocóle, nu e nevoie de multe forme. Cestiunile de judecată sunt simple. Legea dar organizează o procedură sumară.

Actele de procedură pentru chemarea în judecată sau pentru înmânarea hotărârilor, nu sunt solemne ca cele prescise pentru tribunal. Sancțiunea nulității prevădută pentru citațiunile de la tribunal (art. 76 pr. civ.) nu există pentru țidulele de la judecătorii de ocóle.

Sentințele tribunalelor sunt apelabile în termen de două luni, în deosibire de cărțile de judecată ale judecătorilor de ocóle, care sunt supuse apelului în termen de o lună de la primirea sau lăsarea lor la domiciliu (art. 74 legea pentru jud. de ocóle din 9 Martie 1879), etc.

Acestea țise, intrăm în materie. Termenul de apel în contra cărților de judecată, care e de o lună, se prelungește, după art. 76 al legii jud. de ocóle, la două luni, când *osânditul lipsesce de la domiciliul său*. Ce însemnă lipsa de la domiciliu? Este ea tot una cu lipsa de acasă?

Nu trebuie să confundăm domiciliul cu casa, în care locuim. Putem să locuim într'o casă sau într'alta, putem să avem mai multe așezăminte, dar nu putem să avem de cât un singur domiciliu, care este la locul unde se află principalul nostru așezămint. Nu mutându-ne în alt *loc*, ne strămutăm domiciliul (art. 89 c. civ.).

Legea pentru judecătorii de ocóle evită confusiunea de mai sus, ea nu nesocotesce principiile, ea deosibesce cu grije lipsa de acasă de lipsa de la domiciliu. Art. 67 al legii jud. de ocóle prevede în adevăr *lipsa de acasă*, în deosebire de art. 76, care vorbește de *lipsa de la domiciliu*.

Osânditul lipsesce el de a *casă* sau refușă el de a adevări primirea cărții de judecată? Cartea de judecată se lasă la domiciliul său și calea apelului i e deschisă în termen de o lună de la lăsarea cărții de judecată la domiciliu. Iată ipotesa prevădută și regulată de art. 67 combinat cu art. 76, alin I, legea cit.

Trecem la cazul prevădut și regulat de art. 76, alin. III al legii jud. de ocóle. Osânditul lipsesce el de la *domiciliul său*? Termenul de apel se prelungește în asemenea cas la două luni după îndeplinirea celor prescise în art. 67, adică după lăsarea cărții de judecată la domiciliu.

Art. 76 alin. ultim acordă, precum vedem, o prelungire de termen, nu osânditului, care lipsese momentan de a casă, se ascunde, dosese, ci osânditului, care lipsese de la domiciliul său, care adică, fiind *absent*, nu putea să afle în termenul scurt de o lună cele petrecute în lipsă-i a casă la densusul.

Dacă nu ar fi așa, urmarea neapărată ar fi că art. 76 alin. ultim, s'ar prefacă din o excepțiune, ce este, în o regulă, căci osândiții, ca să evite termenul scurt de o lună, s'ar face în cele mai multe casuri neveduți, ar tui-o, ar trage legii un renghiū.

Să nu se ȳică că art. 76 cit. alin. ultim nu deosibese lipsa de a casă de lipsa de la domiciliū. Adevărul este, din contră, că art. 76 cit., care prevede lipsa de la domiciliū, trimete expres la art. 67, care are în vedere, din contră, lipsa de a casă.

Deosebirea apoi între lipsa de a casă și lipsa de la domiciliū rezultă din însă-și natura lucrurilor. Alta 'i, în adevăr, casa, în care locuim, alta domiciliul nostru, pe care 'l păstrăm, cu totă schimbarea reședinței noastre.

Orī cum fie, redacțiunea art. 76 alin. III, legea judecăt. de ocōle nu e clară și dă loc la controversă. Decisiunea casațiunii secțiunea I, din 26 Martie a. c., resolvă cesțiunea noastră în chipul următor :

«Avēnd în vedere art. 74 și 76 din legea judecăt. de ocōle și comunale ;

«Considerānd că, după prescripțiunile acestor articole, în ceea ce privește termenul de apel, durata lui este de o lună, când persōna, căreia se comunică cartea de judecătă, se află la domiciliū, de douē, când, din contră, este absintē ; iar în ceea ce privește felul absentei, că nu se face nici o distincțiune ; mai mult că nici dintr'altă dispozițiune a sus citatei legi, nu reese că legiuitorul a înțeles că, în cas de absență, trebuie să se aprecieze felul orī importanța ei, și să se acorde douē luni numai persōnei, care ar lipsi chiar din localitatea unde se află domiciliul ei ;

«Că prin urmare, dacā legea nu distinge, nici judecātorul nu trebuie să distingă ; și tribunalul interpretānd în mod contrariū mai sus citatele articole, a făcut o greșită aplicare a lor.

«Pentru aceste motive, casēză, etc.».

Trecem acum la art. 154 pr. civ., care prelungese termenul de *oposițiune* de la opt la cinci-spre-dece zile în folosul osânditului, care lipsese de la domiciliul său, în momentul când i se lasă la domiciliū sentința dată în lipsă, care 'l condamnă.

Art. 154 cit. hotărāse :

«Partea condamnată în lipsă are dreptul a face oposițiune în termen de opt zile libere de la primirea hotărārei în persōnă saū la domiciliū. Iar când partea va *lipsi de la domiciliū* și sentința va fi din acele, cari nu aū drept de apel, atunci termenul pentru oposițiune va fi de cinci-spre-dece zile».

Codul genevez coprinde o regulă analogă, căci densusul (art. 137) hotărāse :

«Si le d'efailant est absent ou non domicilié dans le canton (adică saū absent saū domiciliat în țară străină) les juges pourront fixer, dans le jugement par d'efaut, un d'elai plus long pour l'opposition».

Art. 154 cit. se aplică el și hotărārilor în lipsă date în apel? S'a

hotărât (Bulet. cas. pe anul 1880, pag. 28) că «exceptiunea creată de art. 154 procedura civilă nu se poate aplica și la decisiunile Curților de apel, pentru că, în acest cas, partea s'a judecat în prima instanță, unde a putut să-și expună cuvintele».

Credem că art. 154 cit. e rău redactat. Există aceiași rațiune pentru prelungirea termenului de opozițiune și într'un cas și într'altul. Osânditul absent, fie că a fost condamnat în lipsă în prima instanță sau în apel, nu are posibilitatea să facă *oposițiune*, dacă nu i se prelungesc termenul de opozițiune de la 8 la 15 zile. Tote regulele prescrise pentru tribunale, se aplică și la Curți (art. 333 procedura civilă).

II.

Capacitatea electorală (art. 19 legea electorală).

Codul nostru electoral, derogând la art. 27 codul penal, care dispune că interdicțiunea judiciară nu se poate *pronuncia* de cât în casurile anume prevădute de lege, aceea ce implică că interdicțiunea nu există de cât când e anume pronunțată de judecător, hotărâsce în art. 19:

«Sunt nedemni:

Cei condamnați pentru crime;

Cei condamnați pentru delictele prevădute la art. 117—121, 126, 127, 138—146, 197 alin. II., 200—205, 267, 268, 285 alin. II., 291, 293, 308, 311, 316, 322—325 și 334 din codul penal.

Personele în deobște cunoscute că țin case de prostituție sau joc de noroc».

Interdicțiunea de a fi alegător sau eligibil (art. 26 legea electorală) e, ast-fel, o urmare legală a condamnării penale. Există o condamnare pentru crime, sau pentru unul din delictele prevădute în art. 19 cit.? Alegătorul sau eligibilul e nedemn, de și nu a fost anume condamnat și la interdicțiune.

După codul electoral belgian, din contră, interdicțiunea nu are loc de cât dacă a fost anume pronunțată conform cu prescripțiunile codului penal. Codul penal belgian, o spunem în trecet, hotărâsce (art. 75 și 76) că în nici un cas minorul de 16 ani sau surdo-mutul nu pot să fie condamnați la interdicțiune.

Dar, dacă art. 19 cit. se depărtază de la art. 27 codul penal, întrebăm, derogă el și la prescripțiunile codului penal privitoare la *durata* degradărei civice sau a interdicțiunii judiciare? Art. 7 No. 5 codul penal mărginesc degradarea civică de la 3 la 10 ani. Interdicțiunea apoi nu poate dura de cât de la șese luni până la șese ani (art. 8 No. 2 codul penal).

Interdicțiunea prevădută de art. 9 legea electorală este ea, prin excepțiune, la aceste de pe urmă articole, o interdicțiune *perpetuă*? Legea nu decretază perpetuitatea interdicțiunii și o excepțiune nu se poate admite fără un anume text. Dar s'a hotărât, cu toate astea, că interdicțiunea electorală e perpetuă (Bulet. cas. pe anul 1884 p 333).

Codul nostru penal cunoșce un singur cas de interdicțiune perpetuă. Funcționarul public, care sustrage bani publici, etc., care se află în mâinele

lui în puterea însărcinării sale, pierde dreptul la pensiuă și se declară incapabil de a ocupa funcțiuni publice pe *totă viața* (art. 140 codul penal).

Admițându-se însă circumstanțe atenuante, jurisprudența și teoria admit că acusatul se poate apăra de interdicțiunea de drepturi politice, civile și de familie. Ce dar trebuie să decidem în cazul când judecătorul penal, admițând circumstanțe atenuante, reduce pedeapsa pentru crimă la o pedeapsă corecțională, sau cea pentru delict la o pedeapsă polițienescă, sau apără pe acusat de interdicțiune?

Alegătorul sau eligibilul vor fi ei nedemni, cu toate că nu sunt condamnați la o *pedepsă* criminală sau la o *pedepsă* corecțională, sau cu toate că au fost anume apărați prin hotărârea condemnătoare de interdicțiunea de a fi alegător sau eligibil?

Decisiunea Curții de casațiune secțiunea II, din 29 Martie 1884 (Bulet. pag. 322—323) răspunde că da. Iată raționamentul Curții: «Legiuitorul electoral enumerând delictele anume care fac nedemnă pe o persoană de a fi alegător, a prevădut pe cei condamnați pentru *crime*, etc, iar nu pe cei condamnați la o *pedepsă* criminală. Recurentul deci fiind condamnat pentru o faptă criminală, împrejurarea că osânda sa a fost redusă la o simplă pedeapsă corecțională, pe temeiul că la comiterea ei a fost *minor*, nu-i dă dreptul să fie înscris între alegători».

Unii întâmpină că legiuitorul, vorbind de condamnarea pentru *crime*, etc., a înțeles condamnarea la o *pedepsă* criminală, etc Ultima formulă în adevăr e mai corectă, căci o găsim în art. 260 procedura criminală, care dispune: «Sunt necapabili de a fi jurați cei condamnați la o pedeapsă criminală, etc».

Rămâne însă, cu totă serioșitatea raționamentului ce premerge, un motiv de a ne îndoi. Clasificațiunea infracțiunilor se regulază, în adevăr, după pedeapsa pronunțată de *lege* și nu după aceea modificată de judecător în urmarea de admitere de circumstanțe atenuante. Există deci o condamnare pentru crimă în înțelesul art. 19 legea electorală, cu totă reducerea pedepsei la o pedeapsă corecțională.

III.

Apelul incident.

Apelurile scumpesc judecățile. O parte, care pierde asupra unei excepțiuni, dar câștigă în fond, nu are interes să apeleze. Dacă însă adversarul interpune apel, lucrul se schimbă. Câștigătorul nu poate să ghicescă gândul condamnatului, care va apela poate tocmai în ultimul moment.

De aci necesitatea apelului incident. Basilicalele hotărăsc că, dacă o sentință lovesce pe o parte și pe cea-laltă, și dacă numai o parte face apel, cea-laltă parte poate, fără să recurgă la un apel în lăuntru termenului prevădut de lege, să facă un apel incident. Citim în adevăr în legea 128 Basil. cart. IX, tit. I:

Constitutio praecipit, ut si unus appellaverit, etiam altera pars, siquidem praesens sit, appellationis auxilio uti possit: si vero absit, succurritur ei, iudice ejus vicem supplente, perinde ac si ipse appellasset,

ut possit provocacione juvari. Imperat autem, ut ea, quae refutatoris libellis sive suppletoris inseruntur, compendio narrentur.

Tôte legiirile moderne (art. 443 pr. civ. fr. ; art. 310 genev. ; art. 487 ital. ; art. 482 germ.), admit și regulază apelatiunea incidentă. Codul nostru de procedură civilă, din contră, o exclude. Reese în adevăr din art. 318 pr. civ. că apelul e neadmisibil, dacă nu e interjectat în termen de două luni de la înmânarea sentinței. Legea nu deosibesce. Art. 318 cit. se aplică și apelului incident.

Procedura civilă franceză (art. 443) dă o sancțiune formală apelului incident, în deosebire de procedura penală franceză, care tace. De aici întrebarea: Apelul incident este el admisibil în penal? *F. Hélie* răspunde: «Apelul, fie el făcut principal sau incidental, nu e valabil de cât dacă a fost pornit în termen : termenul expirat, există decădere și apelul părței urmăritore nu pôte să facă să reinvie un drept stins»¹⁾.

Ne reintórcem la procedura civilă. D-l Săndulescu-Nănovénu nu discută cestiunea noastră. Dênsul însă se ocupă, reproducând cele dîse în această privință de *Carré*, cu o terminologie juridică, care nu înfăcișează nici un interes practic. Distinsul comentator presupune o *appellatio reciproca*, o apelatiune adică făcută de o parte și cea-l'altă în termenul prescriș de art. 318 pr. civ. Apelul interjectat întâiū, observă autorul de mai sus, se numesce acel *principal*, în deosebire de cel-l'alt, care e un apel *incident*²⁾.

Dar nu aici stă cestiunea. Dacă o sentință a respins un mijloc propus de intimat, 'i-a primit însă un alt mijloc și l'a apărat în fond, intimatul, pentru ca să reînnoiască în apel mijlocul respins, trebuie el să facă apel în termenul prevădut de art. 318 cit., sau pôte el să atace sentința, *cu tôte că nu a făcut apel în termen*? Drept răspuns, ne referim la cele dîse mai sus.

IV.

Art. 317, alin. II codul penal.

Tălhăria e, după scopul ei, o crimă în contra proprietății, după mijlocul ei, o crimă în contra persoanei. Furtul din contră, amenință numai proprietatea. Codul penal francez face puțin caz de această deosebire, sêmăluiesce tălhăria cu furtul, numesce tălhăria «un *vol comis à l'aide de violence*».

Vechiul drept roman are un sistem analog. Abia pretorul M. Lucullus deosebesce *furtum* și *rapina*. L. 14 Basil. X, 2, distinge de asemenenea: Qui vim intulit, fur non est, quamvis, *raplor* fur improbus sit. Deosebirea acésta nu e un cuvânt deșert, căci ea ne înlesnesce orientarea, aceea ce prețuesce mult.

Tălhăria, în adevăr, atacă în același timp persóna și proprietatea. O pornire dar de fapt în contra persoanei sêvirșită, în urma furtului sau

1) *F. Hélie, Traité de l'instruction criminelle*, prima edițiune, t. VIII, pag. 44.

2) *Săndulescu-Nănovénu, Explicațiunea procedurii civile*, ediția II, pag.

tentativei de furt, *numai pentru a se asigura fuga*, nu p \acute{o} te s \grave{a} trec \acute{e} a drept t \acute{a} lh \acute{a} rie.

Codul nostru penal totu \acute{s} i (art. 317, alin. II) hot \acute{a} r \acute{a} sece:

«Se socotese asemenea c \acute{a} comite o t \acute{a} lh \acute{a} rie \acute{s} i acela care, surprins fiind in flagrant delict de furt, intrebuinteaz \acute{a} violen \mathring{t} a asupra unei persoane sau amenin \mathring{t} \acute{a} c \acute{a} va omori sau va r \acute{a} ni indata *spre a putea s \acute{a} scape* sau s \acute{a} tin \acute{a} lucrul furat».

Teoria german \acute{a} concepe lucrul alt-fel. Art. 252 germ. (cf. vechiul art. 236 prusian) dispune, in adev \acute{e} r:

«Cine, surprins fiind in flagrant delict de furt, intrebuinteaz \acute{a} violen \mathring{t} a asupra unei persoane sau face o amenin \mathring{t} are cu un pericol nemijlocit pentru trup sau via \mathring{t} \acute{a} , *ca s \acute{a} tin \acute{a} lucrul furat*, se pedepsece ca un t \acute{a} lhar».

Mare e, dup \acute{e} cum vedem, deosebirea int \acute{r} e definitiunea roman \acute{a} \acute{s} i cea german \acute{a} . In expunerea de motive a proiectului german se dice expres c \acute{a} nu exist \acute{a} t \acute{a} lh \acute{a} rie, c \acute{a} nd agentul intrebuinteaz \acute{a} violen \mathring{t} a numai ca s \acute{a} ' \acute{s} i asigure fuga.

Chipul german de a vedea e mai logic, c \acute{a} ci in minutul ce concepem t \acute{a} lh \acute{a} ria ca o n \acute{a} v \acute{a} lire asupra persoanei \acute{s} i asupra averii, \acute{s} i acesta e punctul de vedere al legii n \acute{o} stre, consequen \mathring{t} a cere s \acute{a} nu privim ca t \acute{a} lh \acute{a} rie o n \acute{a} v \acute{a} lire asupra persoanei, pe care agentul o s \acute{e} vir \acute{s} ese numai ca s \acute{a} nu fie prins.

O violen \mathring{t} a intrebuintat \acute{a} numai pentru sc \acute{a} parea faptuitorului, intemeiaz \acute{a} ea sub codul francez o tentativ \acute{a} de furt cu violen \mathring{t} a? *F. H \acute{e} lie* r \acute{e} sponde c \acute{a} nu. Ra \acute{t} ionamentul eminentului criminalist se p \acute{o} te resuma ast-fel. Nu exist \acute{a} un furt comis prin violen \mathring{t} a atunci c \acute{a} nd violen \mathring{t} a se comite numai pentru a se asigura fuga. Furtul, in adev \acute{e} r, e consumat prin luarea lucrului. Tentativa apoi de furt e consumat \acute{a} prin intreruperea execu \mathring{t} iunii furtului din o caus \acute{a} neat \acute{a} rnat \acute{a} de voin \mathring{t} a agentului.

A \acute{s} a fiind, inchee autorul de mai sus, e clar c \acute{a} violen \mathring{t} a intrebuintat \acute{a} posterior acestei lu \acute{a} ri a lucrului sau acesteia intreruperi, violen \mathring{t} a adic \acute{a} comis \acute{a} numai pentru a inlesni agentului fuga, nu e o imprevjurare agravant \acute{a} a furtului, ci un fapt sau delict cu totul deosebit. Jurispruden \mathring{t} a in \mathring{s} a vede lucrul alt-fel. O hot \acute{a} r \acute{a} re a Cur \mathring{t} ii de casa \mathring{t} iune francez \acute{a} din 26 Martie 1813 cuprinde, in adev \acute{e} r:

«Que c'est mal \grave{a} propos que l'arr \acute{e} t attaqu \acute{e} a consid \acute{e} ré comme \acute{e} tranger \grave{a} la tentative de vol l'usage que l'un des auteurs a fait contre le plaignant d'un stylet dont il \acute{e} tait arm \acute{e} , et les coups qu'il lui en a port \acute{e} s; que ce fait de violence se rattache n \acute{e} cessairement \grave{a} la tentative dont il \acute{e} tait la suite, et \grave{a} laquelle il \acute{e} tait, pour ainsi dire, adh \acute{e} rent; qu'en effet, les circonstances fortuites et ind \acute{e} pendantes de la volont \acute{e} des auteurs, qui ont emp \acute{e} ch \acute{e} l'ex \acute{e} cution du vol, ne consistent pas seulement dans l'apparition subite du plaignant, mais encore dans la crainte que sa pr \acute{e} sence a in \mathring{s} pir \acute{e} aux coupables, et dans la parti de fuir que cette crainte leur a fait prendre; que les coupables \acute{e} tai \acute{e} nt donc en \acute{e} tat de tentative de vol lorsqu'ils ont pris la fuite, et *qu'en fuyant l'un d'eux a fait usage de l'arme dont il \acute{e} tait porteur; qu'ainsi la tentative de vol a \acute{e} t \acute{e} commise avec violence* 1).

1) App. *Faustin H \acute{e} lie, Theorie du code p \acute{e} nal*, a IV-a edi \mathring{t} iune, t. V, No. 152 \acute{a} pag. 274—275.

Vedem ast-fel că *F. Hélie* concepe lucrul ca legea germană, iar jurisprudența franceză ca codul nostru. Controversa acesta ne arată în același timp că nomenclatura română (tâlhăria) și cea franceză (vol commis à l'aide de violence) sunt rezultatul unei prelucrări științifice deosebite al aceluiași fenomen de patologie juridică.

Art. 317, alin. II, al codului nostru penal, vădit la lumina deosebirilor și dezvoltărilor de mai sus, are următorul înțeles foarte precis. Există tâlhărie când agentul, surprins fiind în flagrant delict de furt, întrebuițează violența *spre a putea să țină lucrul furat*, iar tentativa de tâlhărie, când făptuitorul, surprins fiind în stare de tentativă de furt, comite violența *spre a putea să scape*.

Curtea de casațiune secțiunea II, prin decisiunea din 30 Septembre 1887 (Bulet. pag. 739), regulând competența între camera de acuzare a Curții din Iași, care admitea că violența întrebuițată numai pentru scăparea agentului constituie o tentativă de tâlhărie de competența jurisdicțiunii corecționale, în deosebire de Curtea de apel din Iași, care credea că în asemenea cas există o tâlhărie desevirșită de căderea Curții cu jurați, a hotărât :

«Considerând că reese din actele cauzei că Mihaï Hromei și alții, după ce s'au încercat să spargă standola cu grău a lui Enescu, au început să astupe cu lemne ușa bordeiului păzitorului Darvari, ca să nu fie împiedecați de densusul și să înlesnască sevirișirea furtului tentat, dar acesta isbind în ușe și eșind afară cu o cósă în mână, densusii l'au bătut spre a putea să scape;

«Considerând că această faptă penală imputată inculpaților e prevădută și pedepsită de art. 317, alin. II din codul penal, care sună ast-fel :

«Se socotesce că comite o tâlhărie și acela care, surprins fiind în flagrant delict de furt, întrebuițează violență asupra unei persoane spre a putea să scape sau să țină lucrul furat» ;

«Considerând că numiții acușați, surprinși fiind în *tentativă de furt* (decisiunea camerei de acuzare atribue faptelor de mai sus caracterul de tentativă), au întrebuițat violență asupra păzitorului Darvari ca să scape de urmărirea lui;

«Considerând că legea noastră (art. 317 codul penal), în deosebire de cea franceză (art. 382), consideră furtul cu violență, nu ca furt, ci ca tâlhărie și tentativa de furt cu violență ca tentativă de tâlhărie;

«Considerând că tentativa de tâlhărie, dacă nu mijlocesce împrejurări agravante, se pedepsește cu închisóre corecțională (art. 317 comb. cu art. 38 codul penal);

Pentru aceste motive,

Regulând competența, trãmite procesul înaintea Curții de apel, etc.».

V.

Art. 1307 codul civil, care opresce vindarea între soți, se aplică și el schimbului între soți ?

Vindarea între soți e oprită, afară de cele trei casuri prevădute de art. 1307 codul civil. Schimbul între soți este și el oprit ? Veri ce persoană ce nu este declarată necapabilă de lege, are dreptul de a contracta (art.

949 codul civil). Soții se pot asocia, sunt volnici a transige, pot sta în raport de mandat și mandatar.

Cât pentru schimbul între soți, avem, se dice, art. 1409 codul civil, care hotărășce expres că regulele prescise pentru vîndări se aplică și schimbului. Or, vîndarea între soți e oprită (art. 1307 codul civil); deci e pus sub carantină și schimbul între soți. Lucrul însă nu e așa, căci art. 1254 codul civil permite expres schimbul imobilului dotal pe alt imobil.

Art. 1254 codul civil nu distinge dacă e vorba de un schimb între soți sau făcut cu terție persóne. Decisiunea casațiunii nóstre din 22 Maiú 1889 (Bulet. p. 525—526) lámuresce fórte bine că legiuitorul stabilind că regulele prescise la vîndare se aplică și la schimb, n'a avut în vedere de cât regulele generale privitoare la consimțimîntul părților, la transcripțiune, la răspundere în cas de evicțiune, iar nu și regulele excepționale cari 'și-aú rațiunea lor când e vorba de vîndare, iar nu și pentru casurile de schimb.

Schimbul, cu tótă sãmăluirea lui cu vîndarea, e supus în parte la alte regule, de exemplu în ceea ce privesce speșele contractului. Fie-care copermutant e și cumpărător și vîndător. Speșele dar, în loc să fie în sarcina cumpărătorului, ca la vîndări (art. 1305 codul civil), se împart de o potrivă între copermutanți.

Este exclusă până chiar și posibilitatea unei simulațiunii din partea copermutanților, când se face o prețeluire a imobilelor ce se schimbă sub privigherea tribunalului. E clar prin urmare că art. 1254 citat se aplică și schimbului între soți, destul numai să se îndeplinescă formalitățile așternute într'insul.

Vechile nóstre legiuiri, codul Caragea (art. 33 și 35, p. III, c. 16 de la zestre) și colul Calimach (§ 1643), de acord cu dreptul roman (L. 21 Dig. de pact. dotal. 23, 4), autorisă schimbul între soți. Dacă legiuitorul ar fi înțeles să se depărteze de la tradițiune, el ar fi spus-o expres.

Decisiunea casațiunii române secțiunea I, din 30 Octombree 1885 (Bulet. pag. 751—752), nu atinge deosebirea de mai sus, declară în termenii generali că schimbul între soți e oprit, dá o soluțiune exactă în specie, dar cu următórea motivare generală care póte să inducă în eróre:

«Vedënd art. 1409 codul civil, prin care să stabileșce că regulele prescise pentru vîndare se aplică și la contractul de schimb;

«Considerând că după art. 1307 același cod. vîndarea nu póte avea loc între soți, afară de casurile excepționale exprimate prin acel articol; că motivul care a determinat pe legiuitor a crea această prohibițiune este să nu lase soților mijlocul ca prin ajutorul vîndărilor simulate să și acorde beneficii indirecte, sau să fraudeze pe creditorii făcënd să trecă averea soțului care are datorii în patrimoniul aceluia care nu are; că, aceiași rațiune existând și în privința contractului de schimb, urméză să decidem că regula prevădută de art. 1307 codul civil, relativă la vîndări, se aplică și când e vorba de schimb; că dar Curtea de apel când a decis că schimbul făcut în anul 1872 între recurenta cu soțul ei nu este valabil, a făcut o justă aplicațiune a principiilor relative la contractul de schimb și a bine interpretat dispoșiunile art. 1409 codul civil».

VI.

Devoluțiunea apelului.

Apelul are un efect suspensiv și devolutiv (art. 335 procedura civilă). Devoluțiunea înseamnă că cauza se reîncepe din nou în apel în întregul ei (novum iudicium), în marginele cererei făcută de apelant. *Tantum devolutum, quantum appellatum.*

Sentința apelată nu se poate schimba în nefavórea apelantului în acest înțeles că aceea ce a fost judecat în folosul apelantului, prin o hotărâre principală, incidentală sau provisorie, nu se poate revoca în apel, dacă nu există un apel incident făcut în termen.

Incolo e clar că devoluțiunea e neatârnată de bunul plăc al părții apelante. Apelul, în adevăr, se poate îndrepta numai în contra dispozițiunii hotărârii, de unde urmează că apelantul nu poate să mărginească discutarea *motivetor* primei instanțe. Cu toată motivarea greșită, sentința apelată să menține poate pe alte considerante.

Devoluțiunea procedurilor probatorii făcute la prima instanță are loc, cu toată împotrivirea apelantului (art. 332 procedura civilă), căci încheerile preparatorii, departe de a judeca definitiv, nu fac de cât să *pregătéscă* judecarea procesului, adunând elementele pentru *motivarea* sentinței definitive.

Reese *a contrario* din art. 332 procedura civilă, care hotărăște că toate procedurile *probatorii* făcute la prima instanță, se vor repeta în apel, că procedurile *decisorii*, fie că pun capăt procesului întreg sau numai unei părți a procesului, nu se pot reînoi în apel, în lipsă de ape incident făcut în termen de partea intimată.

Intimatul, care omite de a face apel în termen, nu se poate folos de apelul adversarului său ca să censureze hotărârea primei instanțe, care a admis în parte cererea apelantului, principală sau incidentală.

Sentința apelată continuă ast-fel de a exista, cu tot apelul făcut, ea nu e un simplu proiect care dispare în minut ce se face apel, ea e temeliea desbaterilor reînoite în apel. Causa dar se reîncepe din nou în apel, dar apelantul nu poate să facă abstracțiune de sentința apelată, ca și când densa nu ar exista.

Competința judecătorului superior e mărginită în al doilea rând și prin aceea că, în principiu, justiția nu are să intervină din oficiu, că adică judecătorul nu are să hotărăscă de cât *secundum allegata et probata*. Devoluțiunea dar nu merge mai departe de cât cererea apelantului.

O schimbare a hotărârei apelate dincolo de cererea apelantului, o reformă *in pejus*, o încuviințare a apelului în dauna apelantului, nu e admisibilă, dacă nu există un apel incident făcut în termen de partea intimată.

Decisiunea Curții noastre supreme din 2 Aprilie 1891 (v. *Dreptul*, No. 32 din 28 Aprilie 1891) se ocupă cu problemul nostru, nu străbate însă tufișul înconjurător, nu limpezesce în de-ajuns cestiunea devoluțiunii, ci o rezolvă, prin tangentă ast-fel:

«Considerând că cestiunea dedusă în judecata acestei Curți, nu este numai aceea de a se ști dacă apelantului trebuie să i se țină sémă

ca venit lei 1.200 și a se pretinde, după cum s'a susținut, că cesțiunea că averea parafernala a femeii profită bărbatului ca cens, este un *lucru definitiv judecat*, căci această Curte judecând în această materie ca *instanță de fond*¹⁾, cererea ce se face în apel este a se ordona înscrierea apelantului în colegiul I electoral de Cameră; că, *apelul fiind devolutiv*, cauza în întregul ei e pusă din nou în cesțiune dinaintea acestei Curți, și prin urmare și cesțiunea dacă averea parafernala a femeii trebuie a fi ținută în sémă ca cens bărbatului;

«Considerând că, ast-fel fiind, și art. 14 din legea electorală neținând în sémă bărbatului contribuțiunile femeii de cât numai pe cât timp el are usufructul averei, pentru care femeia plătesce contribuțiunea, este învederat că acea contribuțiune nu'î pôte fi ținută în sémă când este vorba de averea parafernala a femeii, căci asupra acestei averi femeia, iar nu bărbatul, în virtutea art. 1285 codul civil, are dreptul de folosință; că prin urmare e fără interes a se sci dacă această avere avea un venit net de 1.200 lei». (*Dreptul*, 1891).

VII.

Art. 712 codul comercial.

După art 712 codul comercial falitul pierde, din ziua pronunțării sentinței declarătore de faliment, dreptul de administrațiune a bunurilor sale, *chiar și a acelora pe cari le-a dobândit în timpul falimentului*. Înțelesul a acesta. Falitul, cu tótă necapacitatea sa de a administra bunurile sale și a dispune de dênsele, rămâne totuși excepțional capabil să *dobândescă* bunuri în timpul falimentului, să exercite un comerț, o industrie, să închee tôte actele trebuincioase pentru acest sfîrsit, destul numai ca bunurile ce le dobândesce el să cadă, în minut ce le dobândesce, sub administrațiunea sindicului.

Fiind ast-fel în deobște necapabil, excepțional însă capabil de tôte actele reclamate de noua industrie, pôte el să se judece pentru aceste acte personal ca reclamant sau pârît? Acțiunile adică, la cari pôte da loc noua industrie, se pornesc ele de falit personal și în contră-i, sau nu pot ele să fie pornite de cât de sindic și în contră-i: Art. 343 al codului comercial francez nu deslégă cesțiunea.

Legea germană deosibesce. *E vorba de un drept personal al falitului sau de un obiect străin falimentului? Falimentul rămâne fără nici o înrîurire asupra procesului*. E vorba. din contră, de un bun supus falimentului? Procesul se suspendă (§ 218 procedura civilă germană). Judecata se reîncepe apoi în contra sindicului, sau, dacă acesta se învoesce cu adversarul, în contra falitului. Dacă falitul e reclamant, dênsul e îndrituit să continue judecata personal, dacă sindicul se împotrivesce (v. §§ 5, 8—12 și 134 Konkurs-Ordnung).

Codul de comerț, care ne cărmuesce astă-đi, hotărâsce de asemenea (art. 712 cf. art. 699 italian):

1) O instanță de fond nu trebuie să respecte lucrul judecat? Un incident definitiv judecat se pôte reînvi în apel, prin efectul devoluțiunii, în dauna apelantului? Devoluțiunea înlătură ea și lucrul definitiv judecat?

«Acțiunile cari aparțin falitului nu vor putea fi exercitate de cât de către sindic, afară de acele cari privesc drepturile lui exclusiv personale, sau cari sunt străine falimentului».

Nasce dar întrebarea: Industria ce o exercită falitul în timpul falimentului, alcătuesce ea în folosul un drept exclusiv personal? Exercițiul dreptului de proprietate al falitului fiind suspens în timpul falimentului, densus, o recunoscem, dobândescă bunuri în timpul falimentului numai pe temeiul unui mandat legal care 'l imputernicesce excepțional să facă comerciū.

Mandatul de care e vorba, nasce el pentru falit un drept exclusiv personal? Credem că da. Mandatul în adevăr numără, nimeni nu o tăgăduesce, printre drepturile exclusiv personale. Cuvântul e simplu. Mandatul, societatea, etc., sunt întemeiate pe încrederea deosebită în calitatea, experiența, destoinicia unei anume persoane (mandatar asociat). Mandatul e lipit exclusiv de persoana mandatarului¹⁾.

Dacă falimentul nu împiedică pe falit să exercite o nouă industrie, nu pricep, dice *Demangeat* de ce 'l împiedica el să figureze personal în procesul la care pôte da loc noua industrie. Există o analogie desăvirșită între falitul îndrituit a exercita o nouă industrie și minorul impuțernicit a face comerciū. Incapacitatea e regula pentru acest de pe urmă, dar el e totuși capabil de a pleda în procesele la cari pôte da nascere comerciul ce i s'a permis²⁾.

Un al treilea datoresce de exemplu falitului un salariū pentru o lucrare căre se referă la noua industrie. Datornicul nu pôte tăgădui falitului calitatea de a sta personal în judecată, sub cuvânt că acțiunea nu ar putea fi exercitată de cât de către sindic. Iată și un alt exemplu. Asociatul, care este declarat în faliment, se pôte escluce din societatea în nume colectiv și din societatea în comandită simplă și prin urmare și din respectiva firmă comercială (art. 188 No. 3 codul comercial). Firma comercială e atunci un obiect străin falimentului, o afacere esclusiv personală a falitului.

Elementul *personal* jôcă un rol însemnat în contractul de societate. Dreptul asociatului atărnă de la însușirile sale personale. Cădend în faliment, coasociatul il pôte escluce din societate. Pôte însă dacă crede măi bine, să il ierte, să continue tovărășia cu densus. Bunurile ce le dobândescă atunci tovărășia în timpul falimentului, aparțin tovărășiei și nu masei creditorilor.

În adevăr, falimentul unui saū măi multor soți, nu trage după sine falimentul societății (art. 861 codul comercial). Pierderile tovărășiei nu privesc prin urmare pe masa creditorilor. Masa creditorilor are iară

1) Unger, „System des oester. allgemeinen Privatrechtes“, pag. 570, text și nota 10. Laurent, *Droit civil français*, XVI, No. 429. În adevăr, *jura personalissima* sunt nu numai drepturile așa duse morale (de a revoca o donațiune pentru ingratitudine, de a reclama daune-interese pentru injurie suferită, *jura status*, etc.), ci și unele drepturi patrimoniale, precum mandatul, societatea, dreptul la alimente (art. 408—409 procedura civilă). Firma comercială e un drept patrimonial, se pôte ceda altuia (bine înțeles numele împreună cu așezământul respectiv), trece la moștenitor, dar nasce totuși un drept exclusiv personal în acest înțeles, că se pôte cere excluderea din firmă a asociatului falit (v. *Endemann, Handelsrecht*, § 18, text și notele 39 și 43).

2) V. *Demangeat sur Bravard, Droit comercial*, t. V, p. 75, nota.

indoiială drept la beneficiile tovărășiei, dar nu le pôte reclama de cât exercitând drepturile datornicului comun (art. 974 și 975 codul comercial). Firma tovărășiei comerciale e ast-fel un lucru absolut străin falimentului, în care a cădut unul din tovarăși ¹⁾.

Decisiunea Curții noastre de casațiune secțiunea II, din 18 Decembre 1891 (v. Bulet. pe 1891, pag. 1372—1373) vede lucrul tot ast-fel, pare însă a presupune greșit că firma comercială nu ar face parte din *bunurile* comerciantului respectiv, adică nu ar fi nici cesibilă nici transmisibilă, nu lămuresce în de-ajuns în ce înțeles firma nasce drepturi exclusiv personale, face cel întâi pas nesigur în tufișul controversei noastre, raționând ast-fel:

«Având în vedere că se constată că în urma cererei lui *S* de a se esclude *K* ca asociat al firmei *S* et comp., tribunalul a admis escluderea lui *K* pentru motivul că dânsul era cădut în stare de faliment;

«Că, în contra acestei sentințe, singur *K* (falitul) făcând apel, acest apel a fost declarat neadmisibil de Curtea de apel, pentru motivul că numai sindicii (noul cod de comerțiu însă nu cunósce de cât un singur sindic), conform art. 712 codul comercial, au dreptul a represinta interesele creditorilor falitului, și singurii puteau face apel;

«Considerând că dacă, în urma declarării falimentului, falitul încețază de a mai administra averea lui și a exercita drepturile în privința averei și dacă sindicii exercită acele drepturi în numele creditorilor falitului (nu și în numele falitului?), dacă, conform art. 712, alin. II codul comercial, falitul nu conservă de cât drepturile exclusiv personale său cari sunt străine falimentului, din acésta nu resultă că *K*, recurentul, nu avea dreptul de a face apel contra sentinței pentru escluderea lui din firmă;

«Considerând, într'adevăr, că din art. 712 codul comercial resultă principiul că în ziua declarării falimentului, falitul pierde dreptul de a administra bunurile lui și de a exercita acțiunile relative la aceste bunuri, din acésta resultă și principiul că falitul conservă toate drepturile în tot ce nu privesce administrarea bunurilor, adică pôte exercita acțiunile cari decurg din puterea maritală sau din paterea părintescă, el pôte în deosebi apela contra sentinței prin care se declară falimentul său care, ca în specie, ordonă escluderea din firmă, *fiind-că nu a exercitat un drept în privința bunurilor, ci un drept în privința situațiunii și condițiunii lui personale, care nu i se pôte denega, cu toate că consacrată fiind starea de faliment, acésta exercită influență și asupra bunurilor lui*; că spre a recunósce în specie falitului dreptul de a face apel, nu avem a recurge la aceea că falitul ar putea face, în afară de sindic, *acte conservatorii*, precum practica judecătorească a admis, fiind-că e vorba de acte judecătorești tot în privința *bunurilor* falitului, de vreme ce în cazul de față e vorba de un drept și un act (firma e un act!) care nu privesce administrarea bunurilor».

Trecem la o altă cestiune. Presupunem-că procesul are de obiect un lucru sau un drept supus falimentului. Așa fiind, după art. 712 citat alin. II și III, numai sindicul pôte să figureze în judecată ca reclamant

1) V. Pardessus, *Cours de droit comercial*, ediț. 3-a, t. III, p. 305 No. 1117 in fine.

său pârît. Falitul însă, de și necapabil, poate el totuși, în cas de nepăsare a sindicului, să apere dreptul său, care este și acela al masei creditorilor, să apere, țicem, dreptul său de peire, să pornescă acțiunea, care 'l interesează, să facă apel, recurs în casațiune?

Nu numai practica, cum presupune decisiunea de mai sus, și doctrina admite că necapabilii pot face acte conservatorii, lucru care răsare din textele legii și din principiile dreptului. Din textele legii, căci după art. 1754 codul civil, femeia singură poate cere inscripțiunea ipotecei sale legale. Din principiile dreptului, căci după art. 952 codul civil, necapacitatea are un caracter relativ. Actul conservator profită necapabilului. Un al treilea nu se poate plânge, art. 952 citat oprindu-l întru acesta.

Negresit, numai sindicul are dreptul de a administra averea falitului, de a protesta o cambie, de a porni o acțiune, etc. Protestul însă conservă acțiunea cambială, acțiunea intrerupe prescripțiunea. Protestul prin urmare și acțiunea sunt acte conservatorii. Falitul poate să facă asemenea acte, necapacitatea sa fiind statornicită numai în interesul masei creditorilor, care e esențial interesată să conserve drepturile patrimoniale ale falitului cari măresc activul falimentului.

Presupunem acum că sindicul pornind el singur o acțiune sau însușindu-și o acțiune pornită de falit sau apărându-se în contra unei acțiuni pornită de un al treilea, pierde procesul în întâia instanță. Falitul, capabil fiind după cele de mai sus de toate actele conservatorii, poate el, în cas de nepăsare din partea sindicului, să facă apel, recurs în casațiune, etc.? Un apel îndrăzneț, departe de a folosi masei creditorilor, ar vătămă-o, ar supune-o la plata de avocat, cheltueli de judecată, daune-interese.

Drept aceea, Curtea noastră de casațiune secțiunea II, prin decisiunea ei din 12 Martie 1891 (Bulet. p. 354—355), pune înainte că falitul nu poate face recurs în casațiune în contra ordonanței de adjudecațiune date asupra vindărei imobilelor sale după cererea sindicilor, el pierdând, prin declararea sa în stare de faliment, exercițiul oricărei acțiuni în privința acelor imobile (art. 712 codul comercial). Jurisprudența franceză însă deslăgă cestiunea noastră când într'un înțeles când într'altul, adică când în înțelesul că falitul poate să facă apel în contra unei sentințe care 'l vătămă, când din contră, în înțelesul că dreptul de apel nu poate să fie exercitat de falit personal¹⁾.

O hotărâre declarătoare de faliment care e dată de un tribunal străin, are putere de lucru judecat în România, în acest înțeles că sindicul numit în străinătate poate să facă în România acte conservatorii, opozițiune, apel, recurs în casațiune, cu toate că hotărârea străină nu s'a declarat executorie în România. Ordonanța de *pareatis*, adică încheerea declarătoare că o hotărâre străină e executorie (art. 374 procedura civilă), e neapărată numai când se urmărește execuțiunea silită în România.

1) V. Gilbert et Sirey, *Les codes annotés*, asupra art. 443 codul comercial, N-rele 91—93. Imprejurarea însă că necapacitatea falitului e stabilită numai în interesul masei creditorilor, are și în această privință o mare însemnătate. *Chauveau sur Carré* învață prin urmare («Procédure civile», t. III, p. 647 quest. 1581 bis. in fine): «Le failli étant dessaisi de l'administration de ses biens ne peut interjeter appel; mais, dans le silence des créanciers, le ministère public, ne peut, de son chef, faire déclarer un tel appel recevable».

VIII.

Art. 37, alin. II legea organică a Curții de casațiune.

Principiul *oralității* desbaterilor e anume consfințit de art. 101 urm. procedura civilă. Judecătorii au datoria să asculte mai întâi pe părți în desvoltările lor orale. Urmarea neapărată decurgând de aici este că părțile nu pot să fie judecate de cât de *judecătorii cari au luat parte la toate ședințele unde cauza lor a fost pledată.*

Că principiul oralității duce neapărat la această urmare, se recunoște de legea franceză din 20 Aprilie 1810 (art. 7) și de art. 37 alin. II al legii Curții de casațiune române, care hotărășce:

«Casațiunea unei hotărâri se poate cere și în împrejurările următoare:
2) când hotărârea s'a dat de un număr de judecători cari n'au luat parte la toate ședințele de înfățișare».

«Care e înțelesul? Hotărârea este ea nulă când judecătorii, cari au dat'o, n'au luat parte la toate ședințele de înfățișare, de la cea dintâi chemare în judecată până la hotărârea definitivă? Fără îndoială că nu. Fie-care proces se descompune din contră, în mai multe procese sau incidente deosebite, cari se pot judeca de judecătorii deosebiți.

Dacă, de exemplu, după o cercetare făcută în fața locului și regulat constatată, intervin vacanțele, după trecerea cărora se primenesc secțiunile, nimic nu stă în cale ca procesul să se judece de aceiași secțiune, de și compusă din alți judecători, cari n'au luat parte la acea cercetare locală.

Incidentul însă, ne grăbim s'o spunem, nu trece de loc drept o cauză deosebită atunci când *nu s'a încheiat proces-verbal în regulă* despre rezultatul cercetării locale. Un proces-verbal, care pomenesce numai că «s'a luat cunoștință despre situațiunea zidului și s'a ascultat pe expert» e un zero juridic. Este ca și când nu s'ar fi încheiat de loc.

Așa a hotărât și cu drept cuvânt deciziunea casațiunii române secțiunea I, din 14 Aprilie a. c. (v. *Dreptul* pe 1892 No. 38, p. 301—302), deciziune însă care presupune în același timp că o cercetare locală făcută de complectul tribunalului, de și nu există un proces-verbal serios, ar constitui totuși o hotărâre deosebită, o judecată în parte a cauzei, aceea ce e paradox, contradicțor, nepotrivit.

Iată în adevăr cum se exprimă deciziunea de mai sus:

«Considerând că cercetările la fața locului pot fi făcute sau de unul dintre judecătorii tribunalului sau de tot complectul tribunalului; în cazul dintâi, descinderea locală nu este de cât o *măsură preparatorie*, părțile se întorc la tribunal pentru desbateri și judecată; în cazul de al doilea, tribunalul vede și constată totul prin el însuși, putând termina litigiul chiar la fața locului și da hotărârea; descinderea locală în asemenea împrejurare nu mai este o măsură preparatorie în sensul art. 154 urm. procedurii civile, ci o *parte chiar a judecării cauzei, un început cel puțin al deciderii litigiului*, și acesta în specie cu atât mai mult se adevărește, cu cât complectul tribunalului, la 26 Ianuarie, când descinde la localitate, constată pur și simplu fără alte detalii *că a luat cunoștință despre situațiunea zidului și a ascultat pe expert*, rămânând a da hotărârea (mai sus însă s'a spus că descinderea locală este o *parte a judecării cauzei*) după desbaterile ce trebuiau să aibă loc în altă ședință;

«Considerând că după dispozițiunile art. 37 alin. II din legea Curții de casațiune se poate cere casarea : «Când hotărârea s'a dat de un număr de judecători cari n'au luat parte la toate ședințele de înfățișare» ;

«Că tribunalul afirmând că a fost la fața locului și și-a format convingerea din examinarea situațiunii zidului, etc. face o gravă eroré de fapt și comite un exces de putere, admitând constatarea unui singur judecător care fusese la localitate ca făcută de întregul său, violând art. 225 și 226 procedura civilă».

Un cuvânt pentru lămurirea lucrului. Incheerile pregătitoare pentru amânarea cauzei, comunicare de acte, etc., pot fi date de alți judecători de cât acei ai fondului. Inșăși incheerile ce prejudecă fondul (incheerile interlocutorii), pot fi luate de asemenea, de alți judecători de cât acei ai fondului, fie-care incident având óre-cum caracterul unui proces deosebit. Totuși judecătorul, care n'ar fi luat parte la o cercetare, despre care nu s'ar fi încheiat proces-verbal, n'ar putea să coopereze la o judecată dată pe temeiul acelei cercetări¹⁾.

Un alt punct de limpedit e cel următor: Iată trei judecători de întâia instanță, cari iaú parte la toate instanțele de înfățișare. Unul inșă, presupunem se retrage pe urmă pentru un cuvânt său altul. Cei-l'alți doi, pot ei să pronunțe sentința definitivă ? Jurisprudența franceză răspunde că da. Hotărârea dată de un număr de judecători îndestul pentru a compune tribunalul, e conformă cu legea, puțin importă că un judecător supra-numeric s'a retras înainte de hotărârea definitivă²⁾.

Hotărârea este ea, întrebăm în fine, nulă și când nu s'a pronunțat de față cu toți judecătorii, cari au deliberat'o ? Jurisprudența franceză răspunde că da. După legea noastră inșă (art. 118 procedura civilă. Comp. § 280 procedura civilă germană), *președintele* singur e însărcinat să citească sentința în audiență publică. Nu se cere dar pentru pronunțarea hotărârii aflarea de față a tuturor judecătorilor cari au dat'o.

IX.

Cestiuni prejudiciale față cu judecata penală.

Dupé art. 182 al codului silvic francez, cestiunea de proprietate nemișcătoare sau de alt drept real e o cestiune prejudicială față cu judecata delictului silvic. Art. 59 al legii franceze asupra pescuitului fluvial cuprinde o dispozițiune analógă. Ridicându-se cestiunea prejudicială de proprietate, judecata penală se suspendă. hotărându-se un termen, în care partea, care a ridicat'o, trebuie să supună cazul judecătorilor competenți.

Codul nostru silvic, în deosebire de cel francez, nu se ocupă cu regularea cestiunii prejudiciale de mai sus. Nasce dar întrebarea : Cestiunea de proprietate nemișcătoare este ea după chiar natura lucrurilor o cestiune prejudicială față cu judecata penală ? Articolele franceze de mai

1) V. Boitard et Colmet-Daage, *Leçons de Procédure civile*, édit. IX, t. I, No. 245, pag. 197—199. Chauveau-Carré, *Procédure civile*, I, quest. 486 bis, pag. 570—572. La lumina acestor deosebiri, decisiunea Casatiunii române, pe care am reprodus'o în text, va fi de sigur mai bine înțelesă de toți.

2) V. Chauveau-Carré, op et loco cit.

sus cuprind ele o aplicare specială a unei regule generale de drept sau excepțiuni la dreptul comun?

Textele legii ne lasă absolut nedomiriți. Art. 8 procedura penală hotărâse, este adevărat: «Acțiunea privată se poate urmări de o dată cu cea publică și înaintea aceluiași judecător». Acțiunea privată în daune-interese, de care vorbește acest articol, nu are însă nici în clin nici în mânăci cu teoria cestiunilor prejudiciale. Cestiunea de proprietate, de depozit, faliment, etc. are ea un caracter prejudicial față cu judecata delictului silvic, a abuzului de încredere, a bancrutei? Iată întrebarea, pe care art. 8 cit. nu o atinge nici de aproape nici de departe.

Art. 8 cit. mai adaugă, ce e drept, că în cazul când acțiunea civilă se pornesc înaintea judecătorilor civili, acțiunea civilă se suspendă până mai întâi se va pronunța definitiv asupra acțiunii publice. F. Hélie observă însă cu drept cuvânt: De acolo că acțiunea penală ține în suspensiune pe cea civilă, de acolo adică că s'a statornicit un principiu de prioritate și precădere în folosul acțiunii publice, cum să tragem un principiu de competență?

În principiu, judecătorul procesului, e competent să judece toate incidentele ce se ivesc în cursul procesului, afară de actele ce es din competența sa *ratione materiae* ¹⁾. Ei bine, jurisdicțiunea penală e *ratione materiae* necompetentă să judece în principal cestiuni civile sau comerciale. Deci nu are, s'ar părea, cădere să judece asemenea cestiuni nici ca incidente, ci trebuie să suspende judecata penală până la sfârșitul acțiunii civile sau comerciale ivorătoare ex eodem delicto.

Unde am ajunge însă pe această cale? Cestiuni civile și comerciale se ridică zilnic dinaintea tribunalelor penale. Zilnic prin urmare s'ar suspenda judecățile penale. Pedepsa penală s'ar enerva, s'ar ologi, ar fi tardie și neeficace. Invăluirile de procedură n'ar mai lua slirșit. Ar fi dar contrar naturii lucrurilor dacă tribunalele penale nu ar fi absolut neatârinate de tribunalele civile și comerciale.

Neatârinatea judecătorului penal e anume consfințită de § 218 al proiectului unei proceduri penale germane. Art. 709 al codului nostru de comerț hotărâse de asemenea că procedura falimentului înaintea jurisdicțiunii comerciale și instrucțiunea penală se vor urma neatârinate una de alta. Alt-ceva e în adevăr falimentul cu efectele sale comerciale, a cărui regulare e exclusiv rezervată tribunalului comercial, alta falimentul ca simplu fapt sau incident al judecăței pentru bancrută, care se poate constata de judecătorul penal.

În Franța, cu totă lipsa de anume text, se admite totuși în deobște că judecătorul penal e absolut neatârnat, în acest înțeles că, de și necompetent *ratione materiae* să judece pe cale principală cestiuni civile sau comerciale, dînsul e totuși competent să judece asemenea cestiuni pe cale incidentală ca simple cestiuni de fapt și de apreciere, afară de casurile unde legea ar hotărâ anume alt-fel.

Printre excepțiuni se numără casurile următoare: Cestiunea filiațiunii e de competența exclusivă a tribunalelor civile. Acțiunea criminală pentru suprimarea stării civile nu poate începe de cât după ce s'a dat hotărâre

1) Chauveau-Carré, op. cit., t. III, quest. 1265 ter. p. 194.

definitivă asupra cestiunii stării civile (art. 299 și 300 codul civil). În materie de bigamie apoi, excepțiunea trasă din nulitatea celei dintâi căsătorii trebuie trimisă dinaintea jurisdicțiunii civile (art. 170 codul civil).

Cât pentru cestiunea de proprietate nemișcătoare, casațiunea franceză, mult timp înainte de a se promulga codul silvic francez din 1827 și legea pescuitului fluvial din 1829, prin o notă cu data 5 Noembrie 1813, votată în unanimitate și bine-cuvântată de *Merlin*, o pune înainte ca o cestiune prejudicială, care în principiu chiar nu ar fi de competența judecătorului penal, dicând: «La propriété des immeubles est essentiellement dans le domaine des tribunaux civils»¹⁾.

F. Hélie învață de asemenea că alături de necesitatea unei grabnice resolvări a afacerilor criminale, care nu îngăduie suspendarea judecăței penale și trimiterea incidentelor civile sau comerciale dinaintea judecătorului civil sau comercial, există și o altă necesitate, care se impune, aceea a unei sănătoșe și drepte cercetări a faptelor. Cestiunile de proprietate deci, închee autorul, nu se pot judeca de cât de tribunalele civile, dânde reclamând garanții de formă (termene mai lungi, etc.) ce nu se găsesc dinaintea justiției penale²⁾.

Drept aceea, jurisprudența franceză admite că art. 182 codul silvic francez și art. 59 al legii franceze asupra pescuitului fluvial, consfințesc un principiu general, care se poate formula astfel: Judecătorul penal trebuie să trimită cestiunea de proprietate nemișcătoare sau de drept real dinaintea tribunalului civil, ori de câte ori într-un proces penal întemeiat pe o daună pretinsă cauzată proprietății altuia, prevenitul să apără, ridicând cestiunea de proprietate: feci, sed jure feci.

Ori cum însă, *Griolel* observă cu drept cuvânt: «Nu vedem pe ce teme s'ar putea sprijini această deosebire între proprietatea mișcătoare și proprietatea nemișcătoare. Dar ea a fost consfințită prin două legi speciale, codul silvic promulgat la 31 Iulie 1827 (art. 182) și legea asupra pescuitului fluvial din 15 Aprilie 1829 (art. 59). Putem deci să admitem că cestiunea de proprietate privitoare la un nemișcător trebuie să fie considerată că prejudicială».

Incolo, după nota de mai sus a casațiunii franceze, regula de urmat este: Ori ce judecător competent de a statua asupra unui proces e printr'acesta chiar competent de a statua asupra cestiunilor ce se ridică incidental în acest proces, cu toate că de altmintreli aceste cestiuni ar fi în afară de competența sa, dacă și ar fi fost propuse pe cale principală. În materie de contracte nu există nici-odată cestiune prejudicială.

Art. 22 al legii noastre asupra mărcilor de fabrică și de comerț din 15 Aprilie 1879, coprinde o aplicare specială a regulei de mai sus, hotărând (alin. II): «In cas de acțiune intentată pe calea corecțională, dacă prevenitul ridică pentru apărarea sa, cestiuni relative la proprietatea mărcii, tribunalul corecțional statuiază asupra excepțiunii».

Practica franceză admite, în fine, că jurisdicțiunea penală, pentru a condamna pe un comerciant ca bancrutar, poate să recunoască că el

1) *V. Griolel, De l'autorité de la chose jugée*, în «*Revue Pratique*» t. X (de la 1 Iulie până la 31 Decembrie 1860), pag. 250.

2) *F. Hélie, Traité de l'instruction criminelle*, edit. I, t. VII, § 507, pag. 391.

e în stare de faliment, nu numai când lipsese o hotărâre comercială declaratorie de faliment, dar *chiar când tribunalul comercial ar fi declarat pozitiv că nu există faliment*. Neatârănarea jurisdicțiunii penale reclamă, se dice, această soluțiune.

Demangeat sur Bravard biciuesce această teorie, opunând art. 440 codul comercial francez (cf. art. 188 vechiul cod de comerț român), din care ar reeși contrariul. Art. 440 citat însă, care dice că falimentul se declară de tribunalul comercial, nu resolvă de loc cestiunea noastră. Într-o acțiune pentru bancrută nu e vorba într'adevăr, cum observă foarte bine *Griolel*, de o declarațiune de faliment, cu efectele ce-i atribuesc legile comerciale, ci de faptul falimentului, fapt care, ca ori ce altul, se poate constata de tribunalul criminal. *F. Hélie* e de aceeași părere¹⁾.

Decisiunea Curții noastre de casațiune secțiunea II din 20 Aprilie 1887 (v. Bulet. pe 1887, pag. 379) dă totuși cu drept cuvânt precăderea teorii lui *Demangeat*, hotărâsce adică că bancruta fiind o consecvență a declarării unui comerciant în stare de faliment, instanțele de represiune nu pot condamna pe un comerciant ca bancrutar, dacă tribunalul comercial a anulat declararea lui în faliment. Specia, asupra căreia s'a statuat ast-fel, era cărmuită de vechiul nostru cod de comerț.

Codul nostru de comerț actual tae controversa de mai sus, oprindu-se la un sistem mijlociū. Falimentul constituie, în adevăr, după noua noastră legiuire comercială, o cestiune prejudicială față cu judecata pentru bancrută. Acțiunea penală însă poate fi pusă în mișcare chiar înainte de declarațiunea de faliment, în unele casuri excepționale. Președintele tribunalului comercial e atunci dator să organizeze falimentul conform art. 697 urm. codul comercial.

Art. 868 codul comercial sună în adevăr ast-fel:

«Acțiunea penală pentru infracțiunile coprinse în acest codice este de ordine publică.

«Ea poate fi pusă în mișcare *chiar înainte de declarațiunea de faliment*, când încetarea plăților este însoțită de faptul de dosire, de ascundere, de închiderea magazinelor, de darea la o parte, sustragea sau împușinarea frauduloasă a patrimoniului în dauna creditorilor.

«In aceste casuri, procurorul tribunalului trebuie să comunice îndată încetarea plăților președintelui tribunalului comercial pentru îndeplinirea dispozițiilor titlului I, al acestei cărți»²⁾.

1) *V. Demangeat sur Bravard, Traité de droit commercial*, t. VI, pag. 4-25. *Griolel*, op. cit., pag. 252. *F. Hélie*, op. et loc cit., pag. 748 urm.

2) Art. 868 codul comercial se lăgă cu art. 746 codul comercial alin. II, care hotărâsce: *Chiar înainte de declarațiunea falimentului*, tribunalul comercial poate ordona punerea sigiliilor din oficiū, sau după stăruința unor sau mai multor creditor, dacă debitorul a dosit sau dacă este *sustragere chiar parțială de activ*. *Quid* când fără să existe o sustragere pe față, datornicul și procură mijloce în mod ruinător sau fraudulos? Un lucru e sigur anume că *falimentul o dată declarat*, tribunalul poate să fixeze data încetării plăților la o epocă anterioară, dacă se încredințază din cercetarea registrelor că falitul și-a procurat mijloce într'un chip ruinător sau fraudulos pentru a continua plățile sale. Art. 718 codul comercial o spune ritos. Nu se pot face, din contră, așa zic unii, o asemenea cercetare din oficiū când e vorba de a se *declara falimentul*. De ce? Pentru că, se răspunde, falimentul nu se poate declara de cât când există semne exterioare, vădite, notorie de încetare de plată, precum proteste etc. (art.

Mă opresc aici. Jurisprudența noastră e plină de învățăminte foarte folositoare. Nu o critic, ci intru în esența ei ca să mă lămuresc mai bine. Magis experiendo, quam discendo cognovi. Unii însă pun mai mult temei pe tabla de materii a comentarelor străine de cât pe tota jurisprudența noastră. Sapiunt ex indicibus! Greșesc. Practica noastră, ori cât ar fi de începătoare, sficiosă, nesigură, e o *viva vox* a dreptului țarei, în deosebire de teoria abstractă, pentru care tărâmul practic nu e încă pregătit. Problemele însă ce ni le pune înainte practica, nu sunt pe deplin deslegate, de cât dacă găsim mai întâi toate temeiurile pentru deslegarea lor. Magistratura, baroul, școala, presa, trebuie să își dea mâna pentru acest sfârșit. (*Dreptul*, 1892).

701 codul comercial). Nu e dar îngăduită pentru acest sfârșit o cercetare din oficiu a registrelor, căci, dacă ar fi îngăduită, s'ar putea prăpăstui lesne și creditul comerciantului cel mai solvabil. Argumentul acesta nu pierde mult din puterea lui față cu art. 62 legea timbrului (care pe cât știm, nu are analogie în alte legi), după care delegații administrațiunii timbrului se pot introduce în magazinele comercianților și cere presintarea registrelor lor! Dar apoi dacă, în dauna celor de al treilea, se poate fixa epoca încetării plăților, avându-se în vedere și alte împrejurări de cât semne exterioare și vedite, de ce să nu se poată declara falimentul și pe alte temeiuri de cât semne notorie? Cel de al treilea, observă ce drept cuvânt *Pardessus* (op. cit. IV No. 1105), nu sunt culpești că nu au cunoscut faptele ce tribunalul însuși le afla abia după declararea falimentului și prin cercetarea registrelor și alte informațiuni, ce nu au nimic de public. Trib. după art. 700 codul comercial, înainte de a declara falimentul poate să asculte mai întâi pe falit. *Demangeat sur Bravaré* (op. cit., tom. V., pag. 21-23) admite prin urmare că falimentul se poate declara și în lipsă de acte de protest sau alte semne exterioare, dacă plățile s'au continuat prin expediente ruinătoare sau frauduloase. *Vidari* e de aceeași părere. V. în același înțeles decisi. cas. rom. secțiunea II din 23 Octombrie 1891 (Bulet. pe 1891, pag. 1173-1176). Ori cum însă și ori cât ar fi părerea noastră asupra acestei grele cestiuni, neîndoios este că codul nostru comercial de astăzi desfășură o rigoare mult mai mare față cu falitul de cât cel vechi. Dovadă despre acesta avem, între altele, art. 707 codul comercial, care consfințește principiul *informațiunii penale obligatorie*. Dacă însă e așa, întrebă unii, de ce s'a derogat la principiul «le criminel tient le civil en état», lucru ce poate să ducă la concordat, din contră, regula noastră și recapătă împărăția sa. Opozițiunea la concordat, nu se poate judeca de cât după rezolvarea cestiunii penale (art. 850 codul comercial). După § 140 procedura civilă germană, judecătorul are *facultatea* a suspenda judecata civilă până la rezolvarea cestiunii penale.

Dreptul de succesiune al copiilor naturali¹⁾.

Motto: «Et nunc ratio est quod impetus ante fuit».

Cause mici produc adese-ori efecte mari, însă de multe ori să și face mare vuet pentru nimic.

Așa am citit în zilele trecute o broșură care s'a armat cu baterii de argumente spre a demonstra că art. 652 și 677 din codicele Alexandru Ión conțin elemente de disoluțiune pentru familie și societate, că în aceste legi reșede o putere otrăvitoare, pentru moravurile sociale și că ele ar viola toate legile divine și umane; societatea dacă s'ar expune acestor legi, ar cădea în o bôlă incurabilă, căci «când abuserile sunt opul legilor, răul este incurabil, pentru că se află în remediū chiar».

Iată cuprinsul acelor articoli:

Art. 652. «Legea regulază ordinea succesiunilor între moștenitorii legitimi. Copiii naturali, în privința succesiunii mamei lor și a colateralilor săi, sunt asimilați copiilor legitimi și vice-versa.»

Art. 677. «Copiii naturali, chiar când căsătoria ar fi prohibită între mama și tatăl lor, succed, mamei lor, ascendinților și colateralilor mamei, ca și copiii legitimi».

Mama dar, *matr illustris*, cum o numesce Justinian, e capul de familie a copiilor naturali și aceștia fără deosibire, chiar și acei născuți *ex damnato coitu*, adică acei incestuoși și adulterini, succed mamei lor.

În adevăr, principiile eterne ale dreptului natural n'au putut lipsi a exercita o influență salutarie asupra legislatorului român.

Natura înainte de toate formeză o legătură indisolubilă între copii și părinți. Căsătoria e opera omului și nu a naturei.

Pelicanul nutrește copiii săi cu sângele său propriu, natura a plântat în inima tuturor animalelor o iubire nedestructibilă către copiii lor, și tocmai mama unor ființe omenesci să facă deosibire între copiii săi, ea să iubească pe cei legitimi mai mult de cât pe acei născuți afară din căsătorie, ea să răpescă acestora toate comoditățile asociate de averea ei, să le dea numai pâine și sare, dând tot ce are numai copiilor născuți din *justae noptitae*?

Dar ea nu pôte să facă asemenea, inima n'o iartă, conștiința nu-i permite, instinctul de mamă o oprește cu o mână de fier, a impieta în un atare mod legile cele mai sfinte ale naturei. *Naturam expellas furca tamen usque recurret*. Acastă iubire maternă, egală pentru toți copiii, acest prea nobil simțimint nu se pôte extermina.

1) Articolul acesta a fost publicat de Alex. Degré în 1865, într'o broșură care l'a pricinuit mult necaz, fiind bănuț de *cuzism*.

Și pe de altă parte cum să dăm așa de puțină importanță miraculoasei operațiuni naturale a nasterii omului! Admirăm natura, admirăm acea rațiune a tot putinte, care prin o înălțare minunată de cauze și efecte a creat finalmente opera cea mai perfectă— omul!

Natura nu cunoște cauze ilicite, care nu pot produce un efect licit, ea proteje pe toți oamenii fără deosebire de rang și legitimitate.

Nascerea în căsătorie e un fapt întâmplător și existența, viitorul omului nu se poate face dependent de la atari capriciuri ale hasardului. Ce urmare degradătoare pentru genul omenesc, dacă s'ar proclama că omul născut afară de căsătorie e un animal care trebuie hrănit, alimentat și nimic mai mult!

În fine, ori cum ar fi, copilul nu se poate pedepsi pentru greșelele părinților săi.

Aceste rațiuni puternice au dat naștere art. 652 și 677 din codicele Alexandru Ión.

Autorul menționatei broșuri ne observă însă, că toți codicii străini, câți a putut consulta, sunt departe de a formula principiul conținut în art. 677.

Să-mi fie dar permis a'î veni în ajutor și a constata, că bună oră codicele civil austriac, nu esclude pe copiii incestuoși și adulterini de la succesiunea în averea mamei¹⁾, că mai departe în Prusia copilul născut afară din căsătorie succede mamei lui și colateralilor mamei²⁾ și că în Svițera, cantonul Zurich, succesiunea în averea mamei, a ascendenților și a colateralilor ei, este deschisă copiilor naturali întocmai ca după codicele Alexandru Ión I³⁾.

Dreptul roman asimilază dreptul copiilor naturali (*liberi naturales*) precum și al celor născuți din adulter, bigamie sau incest, în cât privesc succesiunea în averea mamei, copiilor legitimi⁴⁾.

Numai în privirea copiilor incestuoși, s'au declarat doi autori în contra succesibilității lor, basându-se pe L. 6. cod de incest. nupt. 5, 5, care însă s'au înlăturat prin Nov. 12, cap. 1⁵⁾.

Codicele francez, art. 762, în adevăr, esclude pe copiii incestuoși și adulterini de la moștenire, însă de aci nu urmăzează însă că adversarii noștri sunt în drept și noi în eróre.

Deci, pe tărîmul legislațiunilor positive, suntem cu opiniunea noastră în majoritate.

Să consultăm acum și dreptul natural.

Lovirea ce se dă copiilor naturali simpli, incestuoși și adulterini, este consecința inevitabilă a principiului: *că căsătoria este izvorul sacru al familiei*.

Acesta-i unul din argumentele autorului broșurei.

Însă căsătoria poate să fie și infructuoasă, stérpă, fără puteri procreatrice și unul dintre soți sau amândoi să aibă din alte relațiuni copii către care să fie legați cu afecțiunile cele mai căldurose.

Acești copii n'au eșit din izvorul sacru al căsătoriei, cu toate acestea

1) Unger, *System des öster. Privatrechts*, Bd VI, § 31.

2) A. L. R. II, 2, § 660 și 661.

3) *Bluntschli*, V, § 50 lg.

4) *Arnds*, § 476, nota 1.

5) *Vangerow*, § 413 nota 2.

însă există un magnetism moral între densii și creatorii lor. O atracțiune nedescriptibilă între copii și părinți cu mii și milioane instincturi divine sanctifică această relațiune naturală.

Cine dar ar putea spune că acești doi soți n'au familie, de și din căsătoria lor n'au isvorit nici un copil!

Admitem că este de o extremă necesitate a se idealisa întru cât-va natura. Rațiunea ne ordonă să ne deosebim de animalii remnați de singurele legi naturale. Omul stă sub dominațiunea în adevăr și a legilor morale, însă, cu totă superioritatea noastră, nu ne vom putea emancipa nici odată cu totul de legile naturei.

Deci ar fi, în contra naturei omului, dacă s'ar recunósce de legale numai acele dintre faptele lui, care au venit la lumina zilei sub regimul numai al rațiunii și al calculului.

Copiii naturali și ei fac parte din familia creatorilor lor. Drepturile lor nu sunt însă întocmai ca acele ale copiilor legitimi, fiind că rațiunea merită preferință înaintea pasiunii, afecțiunile morale înaintea afecțiunilor animale.

«Principiile generale de drept, ȳice Ahrens, asupra raporturilor între copii și părinți trebuie să se aplice și la copiii naturali. Născuți din o uniune reprobata de morală, acești copii suferă gravele consecinți ale greșelilor părinților lor, când sunt pradați de atmosfera bine-făcătoare a vieții familiare. Ei pot dar pretinde la toate drepturile, cari decurg de la statul lor civil, și aceste drepturi trebuie să le fie garantate, fără prejudiciu pentru libertatea morală.»¹⁾

Așa dar să nu abnegăm cu totul natura noastră și admitend că căsătoria este isvorul cel mai pur al familiei, — să recunóschem tot odată, că și familiile provenite din alle isvóre mai pușin pure, nu sunt *condamnabile*.

Bastardul Edmund în «Regele Lear», una din dramele cele mai excelente a nemuritorului Shakespeare, ȳice plin de amărăciune :

«Pentru ce'mi ȳice bastard, pentru ce ilegitim !

«Dacă trupul meu e bine făcut, spiritul meu liber și fața mea nobilă, pentru ce mă stigmatizați cu cuvântul «ilegitim». Bastarđi, ilegitimi, noi căror pasionata natură prin furtul, care'l comite, ne dă mai multă materie și un spirit mai viguros!»²⁾

Argumentul, că invocand principiul «că nu se cade a lovi pe acei nevinovați», în materia succesiunii copiilor naturali, am trebui să'l invocăm tot-d'a-una și am trebui în consecință să achităm pe părintele acel de familie care, sėvrșind o crimă, este osândit la munca silnică, căci prin această osândire lovim indirectamente pe copiii acestui nenorocit părinte de familie — acest argument ar fi minunat, dacă legile criminale ar pedepsi pentru o crimă sėvrșită de către un părinte de familie, pe copiii acestuia, însă o atare lege criminală nu există și plăcerile indirecte produse prin osândirea unui părinte de familie nu lovesc numai pe copiii osânditului, ci încă și pe creditorii, amicii lui, etc.

Broșura însă ne dă și un argument mai acceptabil.

1) Ahrens, *Cours de droit naturel*, 468.

2) Regele Lear, act. I și II.

«Este în natura omului», ȳice onorabilul editor, «ca el sǎ se lipescǎ, sǎ se lege de soȳia care 'și-a fost ales'o. Acetǎ *posesiune exclusivǎ* formezǎ chiar esenȳa cǎsǎtoriei. Ereditatea, drepturile de familie, nu pot fi drepturi naturale de cǎt în limita legilor naturei. Natura strigǎ elocuentement, cǎ familia este productul posesiunii esclusive, adicǎ a cǎsǎtoriei. Ast-fel prin copii naturali tot dreptul s'ar reduce la dreptul restului de fiinȳe, adicǎ la alimentaȳiune».

Sǎ examinǎm înainte de tȳte cea intǎi premisǎ, adicǎ: este în natura omului sǎ se lege de soȳia pe care 'și-a fost ales'o.

Admiȳtȳnd acetǎ ipotesǎ, nu înȳeleg ce rȳu ar putea produce o lege în favȳrea copiilor naturali.

Dacǎ s'ar face bunǎ-ȳrǎ o lege, prin care sǎ se ordȳne pǎrinȳilor de a nu iubi pe copiii lor, ȳre o aȳa lege ar fi periculoasǎ, pernicioasǎ, pentru familie și societate?

Nici de cum, este în natura omului sǎ iubescǎ pe copiii sȳi și nici o putere în lume nu-l pȳte opri!

De asemenea ar fi și cu cǎsǎtoria, dacǎ ar fi în adevȳr în natura omului sǎ se lipescǎ, sǎ se lege de soȳia care 'și-a fost ales'o.

Pǎrinȳii copiilor extranuptialii cari sbor ca fluturii de la o flȳre la alta, sunt insǎ o dovadǎ *à brȳle pour point*, cǎ nu este în natura omului sǎ se lege, sǎ se lipescǎ-de soȳia care 'și-a fost ales'o.

Deci posesiunea exclusivǎ nu este fundatǎ în natura omului și familia nu se pȳte considera ca productul numai a posesiunii exclusivǎ, adicǎ a cǎsǎtoriei.

Concluziunea trasǎ de la aceste douȳ premise, cǎ adicǎ copiii naturali ar avea drept numai la alimentaȳiune, cade prin urmare ca o construcȳiune ridicatǎ pe un fundament putred.

Poporul roman, ale cǎrui instituȳiuni servǎ încǎ și astǎ-ȳi de model popȳrelor moderne, a fost unul din popȳrele cele mai vigurose din anticitate și legile romane nu numai în timpurile primitive, dar și în timpul lui Justinian, n'ǎu esclu pe aȳa numiȳii bastardȳi de la moȳtenire.

«S'ar înȳeala cine-va fȳrte mult, ne ȳice insǎ onorabilul editor al menȳionatei broȳuri, dacǎ ar crede cǎ la Romani la vre-o epocǎ, s'ǎu asimilat copiii legitimi copiii naturali, cǎci concubinatul Romanilor avea multǎ analogie cu cǎsǎtoria nȳstrǎ civilǎ — nu putea avea cine-va mai multe concubine dupȳ cum nu putea avea mai multe femei».

Ergo, dacǎ cine-va astǎ-ȳi ar avea numai o singurǎ concubinǎ, copiii nǎscuȳi din concubinat ar fi copii legitimi, *cǎci prin acetǎ nu se asimilezǎ, ȳice d-l editor, copiii naturali copiilor legitimi!*

Aȳa sǎ învinge onorabilul editor cu armele sale proprii.

În evul mediȳ, în timpul supremaȳiei bisericei romane și a aroganȳei aristocratice, s'a inventat faimȳsa anathemǎ aruncatǎ asupra copiilor naturali.

Un nume, în care sǎ fie concentrat adȳncul dispreȳ, ce meritǎ copiii naturali, a fost de trebuinȳǎ și acea nobilǎ invenȳiune n'a intǎrȳiat a cǎpȳta botezul sȳu solemn cu numele de — bastard.

Nǎscut pe de alȳturi și fǎrǎ benedicȳiune bisericeascǎ, insǎ om ca alȳi ȳmeni, aspirant cu drept cuvȳnt la aceleași drepturi ca cei-falȳi ȳmeni — copilul nǎscut afarǎ din cǎsǎtorie a fost stigmatizat cu numele

bastard, fără familie, mai mizerabil de cât cel mai mizerabil animal fără ajutor, întâlnind pe calea sa pretutinderi dispreț și ură.

Ce mirare când în fine și el a ajuns a urî tótă lumea și a nutri în sinul său idei subversive societății.

Tatăl său însă sau mama sa au trăit pôte în abundență și i-au svirlit numai câte-odată o pâne ca la un calic!

N'ar fi fost mai bine pentru acești nenorociți bastardi, dacă societatea 'i-ar fi vîrit în temniță pentru păcatele părinților? Acolo ar fi avut cel puțin o îngrijire pentru trebuințele lor trupesci — căci libertatea le-a fost numai o sarcină, pe cât timp societatea 'i-a considerat de infamii!

Bieții copii, abia au zărit lumina zilei și erau deja infamii!

Cu acesta nu vreau să șic că copiii naturali ar trebui să fie puși pe aceeași linie cu copiii legitimi, căci ar fi trist, dacă am pica dintr'un extrem în altul, dar codicele Alexandru Ión I, nu pune pe copiii naturali pe aceeași linie cu copiii legitimi. Copiii naturali, în virtutea art. 677 din acest codice, succed numai *mamei lor, ascendenților și colateralilor ei*.

În adevăr, acea familie e mult mai respectată, unde copiii naturali, au și ei o parte la moștenire, de cât aceea unde copilul natural geme de fôme prin culpa părinților săi, — când din contră aceștia cu copiii lor legitimi trăesc în abundență, trîndăvie și nepăsare. Cântecul funebru și pomposul cortegiū care-î petrece la mormînt, n'are de efect a-î face să fie mai puțin morți de cât bastardul care a murit pe gunoiū!

Suntem cu toții egali și este de mirat că domnii idealisți, cari se îngrozeșc și fac pe dracu în patru, când aud că și copiii naturali să fie în parte admiși la succesiune, sunt așa de mult dedați materiei și rechiem că nici o para din averea părinților să nu curgă în punga bastardilor.

Ce merit au copiii legitimi că sunt legitimi și nu sunt naturali? Órba întemplantare, care 'i-a făcut copii legitimi, a putut tot așa de bine să-î facă bastardi!

Însă e prea comod pentru un prodig să se decoreze cu mâinele strămôșilor săi și să risipescă cu mâinele pline averea câștigată de densii în sudóre, e prea comod pentru un imbecil să succedă pe tronul celebrului său strămôș și să maltrateze popóarele.

Republica trebuie înădușită, trebuie înlăturată cu baionete!

La aceste intențiuni consimte acela care gonesce pe bieții copii naturali, cari vin și cer cu lacrimi în ochi să participe la beneficiurile averei cel puțin a mamei lor.

Chemarea în judecată a cetelor de moșneni. — Proiectul de lege modificător al art. 75 No. 8 din procedura civilă, publicat în «Monitorul oficial» din 4 Martie 1898. — Problema nu e încă în stare de a primi o deslegare definitivă. — Necesitatea unei cercetări mai de aproape a lucrului.

Două cuvinte înainte de toate asupra controversei la care a dat loc art. 75 No. 8 din procedura noastră civilă. «Cetele de moșneni, hotărâse acest articol, se chiamă prin o *citațiune colectivă*». Care'î înțelesul? Cetele de moșneni constituiesc ele sau nu *persoane juridice*? Jurisprudența răspunde că da¹⁾, iar noi am întâmpinat că o persoană morală nu poate să existe fără o anume lege, care lipsește în cazul nostru.

Imprejurarea, de bună sémă, că cetele de moșneni se chiamă în judecată prin o *citațiune colectivă* nu dovedește nici cum contrariul. Nu se face ôre o încunoscintare *colectivă* și în alte casuri de exemplu *moștenitorilor necunoscuți* ai părței condamnate (art. 331 procedura civilă) sau *creditorilor necunoscuți* ai falitului (art. 703 codul comercial)? Neîndoios totuși este că nici moștenitorii nici creditorii nu alcătuiesc o persoană fictivă²⁾.

Toți scriitorii noștri înțeleg lucrul ast-fel. D-l *G. Tocilescu*, distinsul profesor de la facultatea de drept din București, amintesc în comentariul d-sale, vrednic de totă lauda, deosebita mea socotință și o aprobă³⁾. D-l *N. Stănescu*, care a scris asupra acestei cestiuni în *Dreptul* No. 75 din 1897 un articol rupt din sôre, împărtășește de asemenea părerea noastră⁴⁾.

Acestea dise, ne întôrcem la oile noastre. *Monitorul Oficial* din 4 Martie 1898, publică un proiect de lege eșit din inițiativa parlamentară, proiect care, ori-ce am avea de alt-fel de dis în contra, aplică în procesele cu moșnenii, cum vom vedea mai pe urmă, art. 151 procedura civilă și consfințește prin urmare iarăși chipul nostru de a vedea.

Iată, pentru mai bună lămurire, însuși textul proiectului de care e vorba:

«Art. 75 alin. 8 proced. civilă — Cetele moșnenilor și locuitorii

1) Veđi în acest înțeles Cas. sect. I, No. 150 din 4 Mai 1887 (Bulet., pag. 398 urm.); Cas. sect.-unite No. 4 din 19 Decembre 1891 (Bulet., pag. 1330 urm.); Cas. sect.-unite No. 26 din 5 Iunie 1897 (v. *Dreptul*, No. 50. din 1897). *Contra*: Cas. s. I, No. 212 din 18 Mai 1891 (Bulet., pag. 597 urm.).

2) Veđi articolul meu «Ceata moșnenilor constituie ea o persoană juridică, ca mirul rusesc, sau o simplă comunitate? etc.», din *Dreptul*. No. 6 din 1892.

3) V. *Gr. Tocilescu*, *Curs de procedură civilă*, partea III, § 43.

4) V. *N. Stănescu*, «Cum trebuie citată ôbștea moșnenilor în judecată», în *Dreptul*, No. 75 din 1897.

împroprietăriți, dar neîmpărțiți, se vor chema printr'o citațiune colectivă, însoțită de o singură copie de pe cererea reclamantului; această citațiune va cuprinde numele cetei de moșneni și se va adresa primarului unde căta își are sediul principal.

«*Alin. 9.*— Primarul, împreună cu consiliul comunal, îndată după primirea citațiunii, vor vesti pe locuitori să se prezinte la primărie; celor ce se vor prezenta, după ce li se vor nota numele, li se va pune în cunoștință citațiunea și reclamațiunea, după care acestea se vor lipi pe ușa primăriei; toate operațiunile acestea se vor constata, sub pedepsă de nulitate, printr'un proces-verbal subscris de primar și de consiliul comunal.

«*Alin. 10.*— Procesul-verbal, încheiat în condițiunile de mai sus, precum și o listă de numele tuturor moșnenilor sau locuitorilor împroprietăriți, domiciliati în comună, se vor înainta de primar judecătoriei respective înainte de înfățișare.

«*Alin. 11.*— Moșnenii sau locuitorii împroprietăriți, incapabili de a sta în judecată, se vor considera ca reprezentați de către cei-alți moșneni sau locuitori majori și capabili.

«*Alin. 12.*— Primarii și consiliile comunale, cari nu se vor conforma acestei îndatoriri, și vor da ast-fel loc la o amânare, vor putea fi amendați de judecătorie unde este pendinte procesul, cu amendă de la 50 până la 200 lei».

„A. Nicolaidi, N. I. Micescu, B. St. Cristopol, A. Pascal, Dr. C. Bucșănescu, P. Petrescu, Dr. D. Iovitz, Ursianu Valerian, A. C. Vășorénu, Dr. Petrini Paul.“

Care 'i miezul, principiul, filosofia acestui proiect? Elaboratul de mai sus e însoțit de o expunere de motive amănunțită (v. *Monitorul Oficial* din 4 Martie 1898), care 'i dă viață, lumină, căldură. Vom studia dar, cu acest comentariu în mână, punct cu punct, sistemul proiectului. Ce hotărâsece deci proiectul nostru?

«N'am considerat, lămuresce întâi și întâi expunerea de motive, citarea în persoană primarului ca suficientă, pentru a presupune că toți locuitorii au luat cunoștință de chemarea lor în judecată, ci am pus îndatorire primarului și *consiliului comunal* să vestescă îndată pe locuitori ca să vie la localul primăriei pentru a lua cunoștință de citațiune; *modul de vestire s'a lăsat la aprecierea primarului*».

Înțelesul e acesta. Autorii proiectului înlătură încunoștiințarea tuturor moșnenilor, care ar fi, după părerea lor, absolut cu neputință. «Cât pentru locuitorii care nu s'au prezentat la primărie, desvoltă deci expunerea de motive, ei se vor considera ca citați prin lipirea citației și a reclamației pe ușa primăriei, care se va constata de asemenea prin proces-verbal».

Proiectul adică șterge cuvintele din art. 75 No. 8: «va da-o în cunoștință tuturor moșnenilor, procedând conform art. 74». Celor ce se vor prezenta deci li se va pune în cunoștință citația și reclamația, iar pentru cei absenți se va lipi citația pe ușa primăriei, fără vre-o altă vestire.

Va să dică, se presupune că citațiunea, fiind o dată lipită pe ușa primăriei, e cunoscută de cei absenți. Dar, pentru a se preîntâmpina ori

ce vătămare ar putea să aducă moșnenilor o asemenea presupțiune, s'a pus îndatorire, nu numai primarului, dar și *consiliului comunal*, să vestescă pe locuitori.

Ce organ de privighere, ce instanță de control, ce autoritate ocrotitoare, este însă consiliul comunal, dacă, după cum am văzut mai sus, pentru moșnenii absenți, afară de lipirea citațiunii pe ușa primăriei, nu se mai ia nici o altă măsură, nu se prevede un alt mod de vestire în adevăr asigurător a dreptului lor de apărare?

Citațiunea, după acest sistem, se dă prin urmare, la urma urmei, numai în cunoștința moșnenilor care vin de bună voe la primărie. Cum se vestesc ei ca să se adune în localul primăriei? «Modul de vestire, răspunde expunerea de motive, s'a lăsat la aprecierea primarului». Vestirea se va face deci bătându-se toba sau trăgându-se clopotele, etc. A tunat și i-a adunat!

Nimic de dis în contra, dacă obștia se supune. Iată însă, presupunem, că, cu toată vestirea făcută de mai multe ori în chipul arătat mai sus, moșnenii, toți sau parte, nu sunt următorii a se înfățișa la primărie, ca să li se citească acolo chemarea colectivă și petițiunea reclamantului alăturată pe lângă citațiune. Nu va mai fi nevoie atunci de o altă vestire?

Art. 75 No. 8 din procedura civilă se rostesc în această privință ast-fel: «.... Această citațiune se va adresa primarului respectiv, care o va da în cunoștința *tuturor* moșnenilor, procedând conform art. 74». Ce vedem însă? Totă lumea recunoște că nu poate să fie nici vorbă în asemenea cas de citațiuni individuale (art. 74 procedura civilă)? Ce urmare se păzesce dar în practică?

În tăcerea legii, răspundem, primarul său constată, *în contra adevărului*, că a dat citațiunea în cunoștința *tuturora*, și atunci toate merg strună, dar vai! *samavolnicesce*, sau arată că s'a înfățișat numai parte din moșneni, și atunci, astă-đi una, mâne una, procesul se poate amâna la calendele grecesci¹⁾.

Cum și ce fel așa dar să schimbăm textul articolului 75 No. 8 din procedura civilă, ca să îndreptăm lucrul? Să ștergem pur și simplu cuvintele: «va da-o în cunoștința *tuturor* moșnenilor, procedând conform art. 74», cum face proiectul, sau să organizăm o vestire mai simplă și mai grabnică de cât cea prevăzută de art. 74?

Un lucru e înainte de toate sigur și netăgăduit, anume că, *față cu numărul cel mare al împricinăților*, este aproape cu neputință de a se proceda conform art. 74 (citațiunea individuală), dar întrebarea este de nu se poate afla o altă cale mai patriarhală și în același timp tot așa de ocrotitoare pentru toți moșnenii? Ce dice tradițiunea noastră în această privință?

Regulamentul organic al Valahiei, în titlul «despre judecătoria», cap.

1) «Unele tribunale, dice în adevăr expunerea de motive, se agață de litera legii, și de îndată ce primarul, *din spirit de șicană*, arată că cea mai mare parte a lipsit și că n'a pus de cât în cunoștința cător-va, amână procesul, pentru că nu s'a pus în cunoștința *tuturora*, după cum dice legea, și asemenea amânări se repetă așa de multe ori, că eu cunosc procese dintre *moșneni* și *stat* cari datăză de 24 ani, fără să fi luat o înfățișare în fond».

VII, secția II, § I, art. 250 (pag. 221), se rostesc asupra chemării în judecată a sătenilor, cari lipsesc de a casă, ast-fel:

«Cât pentru răvașul de soroc ce se trimite către vre-un sălean, în lipsa lui de a casă, se va da în mâna preotului și a unuia dintre jurații statului, care sunt dator să iscălescă în condicuță și să l' trimită îndărăt către acela; căci, urmându-se într'all chip, îi vor răspunde orî-ce pagubă i se va întempla din lenevirea lor»¹⁾.

Trebuie așa dar, întrebăm încă o dată, să hotărâm că citațiunea se va da în cunoștința tuturor moșnenilor, procedând, nu conform art. 74, ci, *mutatis mutandis*, potrivit cu tradițiunea țării de mai sus, sau caută, din contră, să facem abstracțiune de vestirea tuturor și să orînduim că, citațiunea o dată lipită pe ușa primăriei, se presupune că toți o cunosc?

Alcătuitorii proiectului s'au oprit la acest de pe urmă sistem, lămurind lucrul în expunerea de motive de mai sus ast-fel: «Cât pentru locuitorii care nu s'au prezentat la primărie, ei se vor considera ca citați prin lipirea citației și a reclamației pe ușa primăriei, care se va constata de asemenea prin proces-verbal».

Va să dică una și bună! Citațiunea, o dată lipită pe ușa primăriei, să presupune că toți o cunosc. Ce pôte să fie mai simplu? Tôte neajunsurile, la care a dat loc art. 75 No. 8 din procedura civilă, vor înceta ca prin farmec, iar moșnenii, după natura lucrurilor chiar, se vor interesa toți să afle o întâmplare așa de mare ca chemarea lor în judecată.

Există, în adevăr, adaogă expunerea de motive, o solidaritate de interese între moșneni, care îndreptătesce pe deplin presumpțiunea de mai sus. Citațiunea adică e cu drept cuvânt presupusă cunoscută de toți, căci îi dore, îi atinge, îi lovesce pe toți. Cum dar să nu o cunoscă și cei mai tembeli?

Chipul acesta de a vedea, ne grăbim s'o spunem, nu ne înduplecă de loc. Solidaritatea de interese nu e un argument pentru, cum nu e la țarte à la crème un argument contra. Uu motiv așa de vag nu ne pôte împăca nici cum cu o ficțiune, care isbesce așa de cumplit în dreptul de apărare a moșnenilor!

Nu există ore o mare solidaritate de interese și între creditorii falitului? Fără indoială că da. Eî bine, citațiunea creditorilor se publică în lóia de anuniuri oficiale și se afișeză în sala tribunalului (art. 703 combinat cu art. 705 codul comercial), dar sindicul este dator ca, afară de această publicațiune, să trimită o anume încunoștințare fie-cărui creditor (v. art. 929 codul comercial²⁾).

Toți trebuie să fie egali dinaintea legii. Nu e drept să presupunem că citațiunea lipită în sala tribunalului său pe ușa primăriei e cunoscută de toți creditorii sau moșnenii. Numărul cel mare al impricinațiilor n'ar îndreptăți cătuși de puțin o asemenea presumpțiune. Dovadă art. 929 codul comercial, care hotărâsce contrariul în privința creditorilor falitului.

1) Vechea legⁱuire moldovenescă prevede de asemenea încunoștințarea tuturor rezeșilor. Veqi în această privință codul Pastia, pag. 1259 și 1260, unde se arată că adevărintele rezeșilor pentru primirea chemărilor și a copiilor de jurnale trebuie să fie adevărite de judeful sătesc, în care este și preotul, și cu punerea peceții sătesci.

2) În acelaș înțeles art. 706 și 937 ale legii din 1895.

Moșnenii totuși să fie adunați în localul primăriei cu toba saă cu trâmbița, și, dacă nu vin, să lipim citațiunea pe ușa primăriei și să *presupunem* că de acum înainte toți (și cei neștiutori de carte) trebuie să citească chemarea afișată și să cunoscă termenul prevădut în citațiune?

O asemenea procedură nu este și nu pôte să fie idealul nostru, căci știut este că citațiunea prin baterea tobei saă tragerea clopotelor, etc. trece, cum observă *Glück*, drept baijocoritóre, disprețuitóre, înjositóre (pro ignominosa), și nu se pôte prin urmare nici cum consfinți sub cuvânt că numărul impricinațiilor e prea mare¹⁾.

Dacă n'ar fi de cât atât, și ar fi destul ca ori-cine să vadă că proiectul de mai sus lasă încă mult de dorit. Dar nu, numai atât. Ceta de moșneni, presupunem, e răschirată, răsłatițá, împrăștiată în mai multe comune. Expunerea de motive ne citéză în această privință exemplele urmátóre: «Parte din moșnenii Căneni de Vâlcea sunt în Sibiu. Moșnenii Risipițeni sunt răspândiți prin vre-o 18 comune».

Care dar trebuie să fie procedura de urmat în asemenea cas? Citațiunea o dată adusă la cunoștința celor de față în *comuna-mamă*²⁾, și o dată lipită pe ușa primăriei pentru cei absenți din acea comună, fără îndeplinirea vre-unei alte formalități tutelare, să nu se mai facă o vestire deosebită cel puțin moșnenilor din cele-l'alte comune?

Înlăturăm, întâi și întâi, împreună cu redactorii proiectului, sistemul citării *individuale* (art. 74 procedura civilă). Reclamantul, o recunoscem, nu trebuie să plătescă timbre și taxe pentru atâtea citări câte părți sunt care compun ceta, pentru 100, 200, ba chiar 1000 de chemări în judecată, aceea-ce ar umfla din cale afară cheltuelile și ar închide pórta justiției.

În ședința Adunării electivă din 18 Iunie 1865, neuitatul *Vasile Boerescu* s'a rostit în această privință foarte bine ast-fel: «Scopul a fost tocmai ca să scăpăm de inconvenientele multimii citațiunilor. Cu propunerea însă a d-lui Apostolescu, nu se pôte atinge nici de cum scopul acesta; dacă s'ar cita în judecată 50 din acești moșneni și 35 din ei ar fi răspândiți în diferite comune, gândiți-vă câte citațiuni ar trebui să se facă pentru acesta!»

Dacă însă, așa fiind, nu pôte să fie nici o vorbă în această materie de citațiuni individuale (art. 74 procedura civilă), urméză însă ore de aici, cum cred autorii proiectului nostru, că nu ne rămâne altă alternativă de cât să *presupunem* că citațiunea lipită pe ușa primăriei în comuna-mamă trebuie să fi cunoscută în cele-l'alte comune, la Sibiu, etc.?

În zadar se încercă expunerea de motive să ne facă această *presumțiune* plausibilă și ademenitóre, dicend că: «*solidaritatea intereselor* face să se comunice ca fulgerul printre moșneni când ceta este trasă în judecată și necesitatea de a contribui pentru sarcinile procesului e agentul cel mai energic care pune pe toți în cunoștință că comuna are proces».

Ce o mai fi și acesta? O asemenea solidaritate de interese există de

1) *Glück, Pandecten*, III, pag. 371.

2) În comuna-mamă, adică în comuna unde este situat nemișcătorul stăpânit în devălmășie.

sigur și între creditorii unui falit, și totuși legea, cum vedurăm mai sus, nu presupune că citațiunea lipită în sala tribunalului e cunoscută de toți, ci mai cere încă o *publicațiune în fôia anunțurilor oficiale și înscințări deosebite*.

Dacă arătăm o îngrijire așa de părintească pentru creditorii falimentului, drept este ôre să presupunem din chiar senin că moșnenii au un *sensorium* colectiv a-tot-știutor; se găsește într'un legămint intim și rafinat de atárnare mutuală, alcătuesc o massă solidaricesce insulețită, care, de la apus până la răsărit, trebue să *ghicescă* că ceta e chemată în judecată?

Înțelegem să se presupună că creditorii *necunoscuți* (art. 703 ccd. com.) sau *vagabonđii* (art. 75 No. 6 procedura civilă) trebue să aibă sciință despre citațiunea lipită pe ușa tribunalului și *publicată în fôia de anunțuri oficiale*; cum să presupunem însă, ni sam ni tam, că *citațiunea publicată într'un sat pustiu în care urlă lupii*, caută să fie știută de moșnenii cunoscuți ¹⁾ din alte sate, din Sibiú, etc.?

Declarăm cu tôte astea, de mai înainte, că vom stărui în cele din urmă și noi, în conglásuire cu autorii proiectului, să se consfințescă *presumpțiunea de mai sus*, dacă ni se va dovedi că obiceiul pământului, tradițiunea țarei, *utilitatea publică* (salus publica suprema lex est!), reclamă numai de cât să o primim.

De-o-cam-dată însă și până se va aduce această dovadă, pe care o așteptăm fie-ne ertat, în lipsă de ceva mai bun, să ne călăuzim de *utilitatea practică* regulătoare a cestiunii noastre, așa cum a înțeles-o Adunarea electivă de la 1865, care s'a ocupat anume cu problemul, cum trebue să se citeze moșnenii răspânđii în mai multe comune.

Alin. 8 al articolului 75 din procedura civilă s'a introdus, în adevăr, așa cum este, în ședința Adunării electivă din 1865, pe calea unui amendament. Un orator însă, d-l *Apostolescu*, nemulțumit cu redacțiunea comitetului, care a propus amendamentul, a căutat să schimbe lucrul, și a cuvântat pentru acest sfirșit ast-fel:

«Iată ce s'a întâmplat chiar alaltă-eri la Curtea de casație. Mai mulți moșneni erau citați în judecată, s'a dat sentința, și în urmă au venit alți 40 aședați în altă comună, cari au cerut casarea sentinței, sub cuvânt că nu au fost citați ²⁾. Socotese dar că ar fi bine, să se hotărască aci că tóți moșnenii trebue a fi citați.

D-l *V. Boerescu*, vice-președintele consiliului de stat, a întâmpinat însă:

«D-lor, amendamentul comitetului așa cum se propune, nu opresce pe primar de a încunosciința pe moșneni, căci iată ce ăice: «acéstă citațiune va cuprinde numele cetei de moșneni și se va adresa primarului respectiv, care va da-o în cunosciința *tuturor* moșnenilor, procedând conform

1) Falimentul nu e un *proces*, ci o simplă procedură de împărțelă, iar moșnenii sunt în *proces* cu Stan sau cu Bran. Impricinații *cunoscuți* însă trebue să fie în bună dreptate în deosebi înscințaiți. Bine ar fi, dar pôte să se adreseze moșnenilor, o dată cu citațiunea colectivă o somațiune de a rânduind un mandatar, sub rezervă, la din contră, de a li se numi unul din oficiu (v. § 95 procedura austriacă din 1 August 1895).

2) În Expunerea de motive, publicată în *Monitorul Oficial*, din 4 Martie 1898, se ăice totuși: «*In cariera mea de advocat, nu cunosc să se fi întâmplat vre-un cas*».

art. 74. Prin urmare acest articol prevede mijlocele de a se încunoscianța toate părțile interesate 1).

Din toate acestea nu reese de sigur nimic, dacă ne oprim la buchea articolului 75 No. 8 procedura civilă, în loc să pătundem în esența și spiritul acestei legi. Art. 75 No. 8, dice *V. Boerescu*, prevede mijlocele de a se încunoscianța moșnenii din cele-l'alte comune? Nimic însă din toate acestea în textul aceluși articol!

Nu vorbesce ôre, din contră, art. 75 No. 8 cit. de o citațiune colectivă, însoțită de o *singură* copie după cererea reclamantului? Nu ne încurcă ôre textul acesta? Cum! O singură și în acelaș timp mai multe citațiuni? Nu este-acesta o contradicere?

Ori-cum însă și cu toată nepotrivirea acesta între textul și spiritul articolului 75 No. 8 cit., neîndoios totuși este că *V. Boerescu* a lămurit ritos: 1) că moșnenii din cele-l'alte comune nu trebuie chemați prin citațiuni individuale (art. 74 procedura civilă); 2) că citațiunea trebuie să se dea în cunoscianța *tuturor* moșnenilor 2).

Legiuitorul de la 1865, va să dică, n'a fost în stare să 'și rostescă în grabă cum se cade ideia sa, dar a înțeles 3) fără îndoială că, ne putend să fie vorba în această materie de cât de citațiuni *colective*, moșnenii din cele-l'alte comune caută să fie chemați în judecată prin câte o citațiune *colectivă* în fie-care comună.

Moșnenii chemați în judecată sau lătit în mai multe comune? Câte comune, atâtea citațiuni *colective*! Nu s'ar cutremura de sigur temeliele statului român, dacă s'ar face 18 citațiuni *colective* 4). Nu trebuie prin urmare să *presupunem* nimic. De ficțiuni, feresce-ne Dômnne!

D-l *N. Stănescu* înțelege lucrul tot ast-fel. Reese, în adevăr, dice d-să, din desbaterile la cari a dat loc art. 75 No. 8, că primarul din comună-mamă «va trimete câte o copie de citație și petiție la primarii celor-l'alte comune, pe unde se mai găsec moșneni, și acești primari, la rândul lor, în unire cu consiliile comunale, vor notifica citația și petiția procedând în același mod 5)».

Mergem mai departe. Dacă moșnenii chemați în chipul arătat mai sus nu se înfățișcă toți în judecată, ci numai unii, fi-va în asemenea cas loc sau nu la aplicarea articolului 151 din procedura civilă? Jurisprudența răspunde că nu, ceta de moșneni fiind o *persônă juridică*. Ce dar hotărâsce proiectul?

1) *V. Monitorul Oficial* No. 140 din 27 Iunie 1865. V. și articolul lui *Dim. Pôpescu* în *Dreptul*, No. 11, din 1891.

2) Cas. secț. I, No. 599 din 5 Maiu 1890, a hotărât prin urmare că cetele moșnenilor să citeză prin primarii respectivi, cari însă sunt datorii a face cunoscută chemarea moșnenilor domiciliiați în altă comună (v. *Dreptul* No. 5 din 1881). Ne prinde mirarea că o decisiune așa de importantă nu se găsecce în Buletinul Curței de casațiune pe 1890.

3) *Prius est mens, quam vox legislatoris.*

4) Pentru moșnenii *necunoscuți* încă sau domiciliiați în străinătate, adăogăm noi s'ar putea numi *din oficiu* un *curator litiis*, vestindu-li-se prin *Monitorul Oficial* că volnic sunt, dacă găsecce cu cale, să alégă un alt avocat domiciliat în circumscripțiunea tribunalului, care are să judece procesul (v. *Oesterreichische Gerichtsordnung*, din 1 Maiu 1871, § 391 și procedura civilă austriacă din 1 August 1845, §§ 115—117.

5) Veți *Dreptul* No. 75 din 1897, pag. 621.

Expunerea de motive răspunde la întrebarea acésta ast-fel: «Osebit de acésta, am mai pus îndatorirea primarului ca o dată cu înaintarea procesului-verbal să trimită judecătoriei o listă de numele *tuturilor* moşnenilor cari compun céta, pentru ca judecata să. pôta aplica, dacă este loc, *art. 151 procedura civilă*».

Dar articolul 254 procedura civilă? Trebuie-vom sau nu să suspendăm judecata în cas de încetare din viaţă, interdicţiune, etc. a unuia din moşneni? Expunerea de motive derógă la art. 254 cit., dîcînd că «*interesul tuturilor locuitorilor fiind identic*, apărarea pe care locuitorii majori şi capabili vor face-o în justiţie, garantéză îndestul şi pe cei necapabili».

Interesul tuturilor fiind identic? Acésta însă nu e nici cum un cuvînt. Interesul e identic, mijlócele de apărare sunt aceleaşi, dar iată că unii sunt nepăsători, tembeli, adormiţi şi iată că tocmai reprezentanţii legali ai celor necapabili vin şi pun înainte o apărare energică, înţeleptă, hotărătore!

Cei capabili să reprezinte pe cei necapabili?

O asemenea tutelă colectivă şi *nerespunderétore*, ar fi unică în felul ei. Art. 254 cit. o dată înlăturat în acésta materie, ar fi decî mai bine, credem noi, să se numescă celor necapabili din oficiu un *curator provizoriu*, care să aibă o răspundere sub controlul justiţiei¹⁾.

Expunerea de motive, adăugăm în fine, mai hotărăscesc că «procese verbale se vor înainta judecătoriei respective înainte de înfăţişare, de *ore-ce termenul de 7 zile prescrie de art. 75 No. 8, s'a găsit inutil*, şi apoi că primarii cari, din rea credinţă, nu vor îndeplini procedura, se vor condamna la amendă de la 50—200 lei».

Am avea încă multe de dîs²⁾, dar ne oprim de-o-cam-dată aici, aşteptînd replica persónelor, cari nu împărtăşesc părerea noastră, ştiînd bine că problemul nostru nu e încă în stare de a primi o deslegare definitivă, că nu se cunosc încă tóte argumentele *pro* şi *contra*, că nu s'a alcătuit încă o opiniune publică luminată şi stăruitoare, care să ne arate calea de apucat. (*Dreptul*, 1889).

1) V. § 55 din procedura civilă germană şi § 8 din procedura civilă austriacă de la 1 August 1895. *Interesul fiind identic*, am trebui să dîcem pôte că în general unul reprezintă pe cel-l'alt, iar nu numai că cei capabili represintă pe cei necapabili, şi să înlăturăm prin urmare atât art. 151 cât şi art. 254 procedura civilă! Procedura civilă hanoverană (§ 16) hotărăscesc în adevăr că litisconsorţiul sunt tarii presuntivl ai celor-l'alţi. V. *Holtendorffs, Rechtslexikon*, verbo unii manda *Streitgenossenschaft*.

2) Procedura civilă germană (§ 434 şi 438) hotărăscesc că, dacă una din părţile codevălmaşe (moşnenii sunt codevălmaşi) primesce *jurămîntul* ce i se deferă, iar cel-l'alt îl refuză, urmarea nu va fi că *în puterea legii* chiar cel dintîi va câştiga, iar cel de al doilea va pierde procesul, aceea ce ar da loc la multe hotărări contradicétore, ci va fi lăsat la aprecierea judecătorului să hotărăscesc cum va găsi cu cale. Un alt punct. Apelul făcut de unii din codevălmaşi *folosesc* celor-l'alţi (v. articolul meu din *Dreptul* 1892, No. 6, pag. 42), pe când, din contră apelul unuia nu pôte vătéma pe cel-l'alt, dacă există o simplă stare de nedivisiune (devălmaşie) şi nu o nedivisibilitate v. *Kohler, Der Process als Rechtsverhältniss*, pag. 103).

Hârțiile la înfățișetor (au porteur) pierdute, furate, desființate. Dreptul comun. Nevoia unei legi speciale. 1) Legislațiune comparată; 2) Legea noastră din 21 Ianuarie 1883, Jurisprudența Inaltei Curți; 3) Legea din 21 Ianuarie 1883, se aplică și hârțiilor la înfățișetor negociate în țară străină?

Care este, în cas de pierdere, furt, desființare a unei hârții la înfățișetor (au porteur), în lipsă de o lege specială, adică sub domnirea principiilor generale de drept, dreptul celui ce a pierdut hârția față cu datornicul? Cel dintâi nu poate înfățișa hârția (n'are carte, n'are parte), pe care a pierdut'o, iar cel de al doilea nu e îndatorat și nici îndrituit să plătească de cât celui ce va înfățișa hârția, și prin urmare, de ar plăti celui ce a pierdut'o, înainte de trecerea termenilor de prescripțiune, ar fi amenințat să plătească încă o dată celui de al treilea stăpânitor de bună credință, care are un drept mai bun asupra hârției.

Dar ôre să nu fie ținut datornicul, dacă proprietarul hârției pierdute cere să depună cel puțin datoria (dobânșile, dividendele sau capitalul) la Casa de depuneri și consemnațiuni, *depunere care n'ar aduce cu sine pentru el nici umbră de pericol de a plăti de două ori?* Cu ce obraz s'ar putea împotrivi el la acêsta? A primit parale bune în schimbul unui petic de hârție! Dacă hârția s'a pierdut, este acêsta un cuvânt ca el să se inavutêască în dauna altuia? Ce preț ar mai avea hârția la înfățișetor, dacă dreptul stăpânitorului ei ar atârna de la ôrba întêmplare a unei pierderi? Depunerea la Casa de consemnațiune e asigurătoare și pentru cel de al treilea încă necunoscut. Datornicul, care e astă-zi solvabil, va fi poate mâine mollus.

Legea franceză din 15 Iunie 1872, privitoare la hârțiile la înfățișetor, consfințesce prin urmare anume dreptul proprietarului unei hârții pierdute de a cere de la datornic să depună sumele datorite la Casa de depuneri și consemnațiuni (art. 4 și 5). Ce trebae să hotărâm însă în lipsă de o asemenea lege specială? Înainte de legea de mai sus, adică sub împărăția dreptului comun, jurisprudența franceză a aședat principiul: «que, sur la justification que le propriétaire fait de son droit et des faits de vol, de perte ou de destruction, la compagnie est tenue de déposer à la caisse des dépôts et consignations le capital, les intérêts et les dividendes».

Laurent totuși nu împărtășesce acêstă părere. Pôte să existe, întrebă el, un legămînt de drept, fără o obligațiune convențională sau legală? Datornicul are să plătească celui ce va înfățișa hârția. Nimic mai mult, nimic mai puțin. Un nou stăpânitor n'are prin urmare și nu pôte avea dreptul de a cere plata sau depunerea banilor la Casa de consem-

națiuni. Un al treilea în adevăr are pôte un drept mai bun asupra hârtiei. Datornicul va renunța apoi pôte la prescripțiune în folosul celui de al treilea, care se va înfățișa prea târziu. Nu este prin urmare adevărat că tot ce pôte cere datornicul este numai ca el să nu fie supus să plătească de două ori. Echitatea cere lucrul acesta, dar numai legiuitorul are puterea să schimbe dreptul strict în numele echității ¹⁾.

Nu pôte să existe fără îndoială un legământ juridic fără o obligațiune convențională sau legală. Datornicul însă a iscălit hârtia la înfățișetor acum pierdută; deci e obligat. El e obligat său către cel ce a pierdut hârtia sau către un al treilea de bună credință, necunoscut încă. Cu tótă nesciința în care ne găsim ast-fel asupra adevăratului proprietar, e totuși cu desevîrsire neîndoiș că cel ce a pierdut hârtia are, ca un creditor condițional, dreptul de a cere o *măsură conservatoare*, care să fie de o potrivă asigurătoare pentru el și pentru cel de al treilea: depunerea banilor datoriti la Casa de depuneri și consemnațiuni, iar datornicul nu se pôte lepăda de prescripțiune, față cu o persoană necunosută încă, față cu omul din lună.

Cel ce a pierdut hârtia are prin urmare dreptul de a cere de la datornic depunerea plăților datorite la Casa de depuneri și consemnațiuni, dar se înțelege de la sine că el trebuie să dovedească înainte de tôte proprietatea și pierderea. E iertată de lege dovada acesta? Da, căci de și clauza la înfățișetor are un caracter solemn, creanța isvoritoare dintr'ensă atârnând de la proprietatea hârtii, neîndoiș este totuși că art. 1198 No. 4 codul civil, glăsuitoar că dovada cu martori e învoită și pentru un lucru de o valoare mai mare de 150 lei, *când creditorul a pierdut titlul din o cauză de forță majoră neprevădută*, cărmuesce și actele solemne, destul numai să se constate «en outre, que l'acte était revêtu des solennités requises».

Dovedesc așa dar proprietatea și pierderea și isbutesc prin urmare a face să se aducă banii datoriti la Casa de depuneri și consemnațiuni. Pot să iaș banii de acolo după fie-care scadență, ca și când n'ași fi pierdut hârtia? Nu, căci față cu un al treilea stăpânitor de bună credință, dacă există un asemenea, proprietatea mea se zădărnicesce. Numai după trecerea termenilor de prescripțiune (cinci ani după scadența fie-cărui termen, când e vorba de dobândi și dividende, 30 de ani de la scadență, când e vorba de capital) cel de al treilea nu mai are nimic de reclamat. Trebuie deci să aștepte scurgerea acestor termene.

Așa glăsuesce dreptul comun. Bunul simț însă are multe de đis în contra. De ce să se amâne îndestularea dreptului meu ad calendas graecas? Hârtia e pôte desființată și nu se găsesce prin urmare în stăpânirea niménu! De ce să oltez un timp așa de îndelungat după proprietatea mea? Am vestit pierderea prin gazetele cele mai răspândite, am strigat de aș trebuit să mă audă și surzii; e de cređut că bancherii și mijlocitorii de schimb nu și vor deschide ochii? Furul hârtiei fiind ast-fel pândit de tótă lumea, e drept, e logic, e neapărat să se prescurteze

1) *Laurent, Principes de droit civil françois*, XXXII, No. 166. Contra: *Unger, Die rechtliche Natur der Inhaberpapiere*, pag. 135. text și nota 20. V. și L. 3, § 1, Dig. de neg., 3, 5.

termenele din cale afară lungi ale prescripțiunii ordinare! O stare de lucruri deosebită, reclamă o lege deosebită.

Dreptul comun mă lasă apoi neocrotit și nemângăiat și dintr'un alt punct de vedere. Dacă capitalul n'a ajuns încă la scadență, nu pot nici după 30 de ani reclama un titlu nou, un duplicat, pe temeiul căruia să primesc, la fie-care scadență, dividendele, dividendele reprezentând capitalul și prescripțiunea unei creanțe condiționale sau cu termen (creanța capitalului ajunge la scadență prin desființarea societății la termenul stipulat în contract sau prin tragere la sorți), neputând începe de cât din momentul când s'a împlinit condițiunea sa termenul (art. 1885 codul civil).

Reamintim apoi că depunerea dobândilor, dividendelor, capitalului, la Casa de depuneri și consemnațiuni, e obligatorie pentru datornic numai întru cât stăpânitorul hârtiei nu e încă cunoscut. În minut însă ce se înfățișează hârtia, cel de al treilea de bună credință are precăderea înaintea vechiului stăpânitor (art. 58 codul comercial). Ce ar mai însemna clauza la înfățișetor, dacă n'ar fi așa? Datornicul trebuie să facă onoare iscăliturii sale și să plătească neîntârziat înfățișetorului. El are de sigur știință despre pierderea hârtiei și se poate împotrivi la plată, *dar pe risico-pericolul său*. Cel de al treilea va cere în adevăr daune-interese pentru ori-ce nedreptă întârziere suferită de el.

De aici întrebarea : Cel ce a pierdut hârtia, n'are el dreptul să facă o poprire de plată în mâna datornicului pe temeiul art. 455 procedura civilă? E vedit lucru că o hârtie la înfățișetor s'ar putea popri serios și cu un bun rezultat numai dacă am avea dreptul să luăm hârtia din mâna stăpânitorului și fără voia lui. Dacă nu, sare în ochi că densus ar putea ori când să zădărnicească poprirea, trecând hârtia în altă mână. De aceea se și recunoște de totă lumea că o hârtie la înfățișetor nu poate să fie obiectul unei popriri. Trebuie deci pentru admisibilitatea popririi de plată o lege specială și excepțională, o lege care să împuternicească și să oblige pe datornic să oprescă la el hârtia înfățișată până la isprăvirea procesului în revendicare (v. art. 10 L. fr. din 1872 și art. 13 L. rom. din 21 Ianuarie 1883).

N'am, așa fiind, nici un mijloc în contra fraudei și cel de al treilea de bună credință mă biruesce. Nici înainte de pierdere, nu puteam să mă îngrădesc, adăogând clauza la ordin sau cerând scoterea din curs a hârtiei, măsurile aceste fiind contrare clauzei la înfățișetor. Numai printr'o lege specială în adevăr s'ar putea hotărâ că stăpânitorul are dreptul să adauge clauza la ordin (v. art. meu din *Dreptul* 1894, No. 51) sau că se poate orându scoterea din curs a hârtiei prin o însemnare oficială pusă pe dânsa (Sperre) ori repunerea în curs, a hârtiei, dacă cere cazul, tot pe această cale (v. § 724 procedura civilă germ.). Iar hârtia o dată pierdută, n'am, cu totă vestirea făcută prin gazete, nici o presumpțiune de culpă, care să mă ajute în contra celor de al treilea dobânditori.

O asemenea presumpțiune ar săpa însăși temelia negoțului hârțiilor la înfățișetor. Nici o legiuire din Europa occidentală nu o consfințește prin urmare. Ficțiunea de mai sus ar lovi în adevăr în nervul de viață al hârțiilor la înfățișetor. Dreptul comun nu o cunoște, dar nici legea specială nu se cade să ne hărăzască o asemenea monstruositate. Din

împrejurarea că s'a vestit pierderea prin gazete, poate să reiasă cel mult o presumpțiune de *fapt* că stăpânitorul a săvârșit o greșală mare în dobândirea hârtiei, presumpțiune care să îngrămădesce mai cu seamă în contra *mijlocitorilor de schimb*, care trebuie să fie din cauza meseriei lor cu cea mai mare luare aminte în această privință. Nici în contra acestor de pe urmă însă nu există o presumpțiune *juris* de culpă.

Agenții de schimb, lămuresce în adevăr *Laurent*, nu sunt răspunzători de cât când există o culpă din parte-le și când această culpă a cauzat o vătămare proprietarului hârtiei. Când este culpă? Aceasta este o chestiune de fapt. Puțin importă că proprietarul hârtiei pierdute a făcut o poprire de negociare sindicului mijlocitorilor de schimb, cu arătarea numerilor hârtiilor furate. Agentul de schimb dator este fără îndoială să caute în registrul sindicatului și judecătorul îl poate declara răspunzător pentru că n'a ținut seamă de poprirea făcută, dar el îl poate tot așa de bine apăra de ori-ce răspundere; dacă reese din împrejurări că era totuși de bună credință. Numai o *încunoscințare individuală* făcută agentului de schimb, care a mijlocit vânzarea fără a ține socotela de densa, îi învederează greșala 1).

Incheiăm prin urmare și dicem că principiile generale de drept închiezășuesc prea puțin pe proprietarul hârtiei pierdute, mai ales din cauza termenelor lungi de prescripțiune, care față cu vestirea cea mai întinsă a pierderii hârtiei, nu sunt neapărate celor de al treilea, dar jignesc din cale afară pe vechiul posesor, care a suferit pierderea. E nevoie așa dar de o lege specială care să împace, cum cere bunul simț și echitatea, dreptul vechiului stăpânitor cu acela a celui de al treilea stăpânitor necunoscut. Legislațiunea comparată ne va arăta până unde se poate întinde ocrotirea celui dintâi fără a se desbrăca de dreptul său pe cel de al doilea. Experiența făcută în toate țările, ne va fi de mare folos.

Aceea ce e de fire a ne deștepta și mai mult, e însă mai cu seamă însăși pățania noastră. Vom despica prin urmare, în puține cuvinte, și legea noastră din 21 Ianuarie 1883, asupra hârtiilor la înfațișător pierdute, furate, desființate. Jurisprudența a avut, de și foarte rar, privilegiul s'o talmăcescă. Vom da așa dar seamă și de starea jurisprudenței noastre. E apoi de mare interes să știm dacă legea de mai sus cărmuesce și hârtiile la înfațișător negociate în țară străină. Cercetarea noastră va purta prin urmare asupra punctelor următoare: 1) Legislațiunea comparată; 2) Legea noastră din 21 Ianuarie 1883; 3) Efectele legii noastre din 21 Ianuarie 1883 asupra hârtiilor negociate în țară străină.

I.

Legislațiune comparată.

Legea franceză din 15 Iunie 1872, privitoare la hârtiile la înfațișător, talmăduiesc prin excepțiune urmările ce le conduce cu sine pierderea unei hârtii la înfațișător: 1) prin aceea că imputernicesc pe cel ce a pierdut'o să facă o poprire de plată în mâna datornicului; 2) prin aceea că îl îndritu-

1) *Laurent*, op. cit., XXXII, passim, No. 601—603.

esce să cêră plata banilor datorii de la datornic în termene mai scurte; 3) prin aceea că invoesce liberarea unui duplicat, după trecerea unui termen ôre care; 4) prin aceea că îngădue să se facă o poprire de negociare sindicatului agenților de schimb din Paris, cu efectul pe care l vom lămuri îndată.

Ne vom reîntôrce mai pe urmă la cele-lalte puncte atinse în această lege și ne vom ocupa de-o-cam-dată numai cu *poprirea de negociare*, ale cărei urme le vom întêmpina, de și pe o cale abătută, și în legea noastră din 21 Ianuarie 1883. Oponenul, hotărâsce art. 12 L. franceză din 1872, care va voi să preîntêmpine negocierea titlurilor pierdute, va trebui să încunoștiințeze, prin portărel, sindicatului agenților de schimb din Paris, o opunere coprindeând arătările prescrise de art. 2 din legea de față, somându-l să publice numerile titlurilor, publicațiune care se va face prin grija și sub răspunderea sindicatului, într'un buletin zilnic, etc. Care 'i scopul acestei publicațiuni? Care 'i sôrta negocierilor făcută în urma publicațiunii?

Art. 12 răspunde la aceste întrebări:

«Toute négociation ou transmission postérieure au jour ou le bulletin est parvenu ou aurait du parvenir par la voie de la poste dans le lieu où elle a été faite sera sans effet vis-à-vis de l'opposant, *sauf le recours du tiers porteur contre son vendeur et contre l'agent de change par l'intermédiaire duquel la négociation aura eu lieu. Le tiers porteur pourra également, au cas prévu par le précédent article, contester l'opposition faite irrégulièrement et sans droit.* Sauf le cas ou la mauvaise foi serait démontrée, les agents de change ne seront responsables qu'autant que les oppositions leur auront été signifiées personnellement ou qu'elles auront été publiées dans le Bulletin par les soins du syndicat.»

Care 'i întelesul acestui articol? Feriți-vê înainte de tôte de o greșală, care a făcut că art. 12 cit. mutat pe un têrêm strêin n'a prins rădăcina acolo. Art. 12 cit., s'ar crede în adevêr la întâia vedere, că statornicește o presupțiune de *mala fides* în contra celui de al treilea, care dobêndesce hârtia în urma publicărei pierderei ei în gazeta Bursei. Art. 12 cit. adică ar fi înțelegênd că cel de al treilea care a cumpêrat hârtia în urma publicărei pierderei ei în fôia Bursei, a cunoscut pericolul evicțiunii. Tragă dar la-răspundere, dacă vrea, pe vindătorul sêu, care e pôte mollus, saũ pe agentul de schimb, care ar fi mijlocul vinđarea, mijlocire de tot rară în țară la noi. Art. 12 cit., așa înțeles, ar jertfi pe cei de al treilea, nâscocind în contră-le o presupțiune de rea credință.

Ficțiunea acêsta ar desființa de bună sêmă cu rădăcină cu tot negoțul hârtielor la înfățișetor. Mulți, fôrte mulți, nu știu în adevêr încă să scrie și să citescă, iar gazeta Bursei (saũ *Monitorul oficial*, cum s'a tradus de noi) numêră chiar printre știutorii de carte prea puțin cititori. Cum dar să presupunem din chiar senin că cel de al treilea, care nu cunôsce pôte nici buchile, saũ care e un bādăran simplu, pe care un vindător șiret l'a înșelat să cumpere o hârtie pierdută, e de rea credință, adică că cunôsce pericolul evicțiunii?

Unde ne-ar duce o asemenea ficțiune de fire de a arunca negoțul hârtielor la înfățișetor, într'o prăpastie fără fund? Nu trebuie să cerem de la ômeni o deșteptăciune peste puterile lor. Ori ce ficțiune nesănătôsă,

se resfringe asupra mersului daraverilor comerciale. Negoțul stă și cade cu principiul că stăpânirea ține loc de titlu (art. 1909 codul civil). Stergeți-l, loviți în interesele celor de al treilea de bună credință, și veți îmbrânci lumea înapoi acolo unde era înainte de industria cea mare și de descoperirile cele mari! O lege rea însălbătesce și mai mult obiceiurile cele rele. Quidquid delirant *leges*, plectuntur Achivi.

Dar ôre adevărat să fie că art. 12 cit. coprinde o asemenea enormitate? Fără îndoială că nu. Art. 12 cit. nu presupune, nici de aproape nici de departe, réua credință a celor de al treilea care au dobândit o hârtie la înfașetor în urma publicării poprirei făcute în gazeta Bursei. Îi presupune din contră, e vedit lucrul acesta, ca fiind de bună credință, căci le rezervă recursul în daune-interese în contra agentului de schimb, care a mijlocit vinđarea. Ar putea să fie în adevăr vorba de un asemenea recurs, dacă s'ar presupune réua lor credință, adică știința lor că vinđatorul hârtiei nu e adevăratul proprietar?

Nu. O persónă, care cunósce pericolul evicțiunii, o persónă adică, pe care agentul de schimb, care a mijlocit vinđarea, a încunosciințat'o despre poprirea de negociare vestită prin gazeta Bursei și care totuși stăruie a cumpăra hârtia pe riscul-pericolul ei, nu are și nu pôte avea un recurs în daune-interese în contra mijlocitorului de schimb. N'are de cât să se tragă pe sine însuși de urechi, dacă negocierea ce a făcut'o ea se va declara pe urmă nulă față cu popritorul.

Ei bine, art. 12 cit. hotărásce ritos că cel de al-treilea, care dobêdesc hârtia, în urma publicărei poprirei în gazeta Bursei, are recursul în daune-interese în contra agentului de schimb, care a mijlocit vinđarea. Nu pôte să existe prin urmare nici cea mai mică umbră de îndoială că art. 12 cit. presupune pe cel de al treilea ca fiind de bună credință, adică ca ne avênd știință despre pericolul evicțiunii, cu tótă vestirea pierderii prin gazeta Bursei, căci alt-fel n'ar fi putut să fie nici vorbă de un asemenea recurs în daune-interese.

De ce însă, dacă e așa, declară art. 12 cit. totuși drept nule dobândirea făcută de cel de al treilea, în urma publicărei poprirei în gazeta Bursei? Causa este, răspundem noi, pentru că art. 12 cit. stabilesc o presumpțiune de *mala fides* în contra *agentului de schimb* care a mijlocit vinđarea. Vêdurăm în adevăr mai sus că dreptul comun nu cunósce o asemenea presumpțiune. Legea franceză din 15 Iunie 1872 derógă însă anume în această privință la regula comună, în folosul celor de al treilea de bună credință. Ea îi asigură ast-fel în contra pierderii de care e vorba.

Bursa franceză, în adevăr, e bine organizată. Agenții de schimb trec drept funcționari publici, depun o cautiune mare¹⁾, sunt supuși la privigherea cea mai seriosă. Cei de al treilea pot recurge, prin urmare, în deplină siguranță la mijlocirea agenților de schimb, iar la cas de revindicare a hârtiei cumpărate prin mijlocirea lor, ei sunt pe deplin acoperiți prin răspunderea agentului de schimb care a mijlocit vinđarea. Art. 12

1) V. *Goldschmidt, System des Handelsrechtes im Umriss*, edit. 2, 1892, § 32, pag. 120 urm. Cautiunea mijlocitorilor de schimb din Paris e de 250.000 lei. Mijlocirea agenților de schimb francezi e obligatorie (Vermittelungszwang).

cit. nu e prin urmare, pentru proprietarul hârtiei pierdute mumă, iar pentru cel de al treilea de bună credință ciumă, el l'asigură, din contră, și pe acesta de pe urmă prin o organizare înțeleptă a Burselor.

Nu întâmpinăm totuși în nici o altă legiuire *poprirea de negociare* prevădută de art. 11 și 12 fr. Nu e de mirare. Bursa e cu totul alt-fel organizată în cele-lalte state. Mijlocitorii de schimb nu sunt în alte țări funcționari publici. Meseria agenților de schimb e din contră liberă în Belgia, Italia, etc. Sistemul francez are, deosebit de acesta, cusurul că nu ocrotesc de loc pe cei de al treilea de bună credință, cari dobândesc în țară străină o hârtie pierdută, furată sau desființată în urma publicării poprirei făcute în gazeta bursei din Paris, lucru asupra căruia vom reveni.

Trecem acum la *poprirea de plată*. Arătarăm mai sus că după legea franceză din 15 Iunie 1872 (art. 2), proprietarul hârtiei pierdute poate să facă, prin portărel, o poprire de plată în mâna datornicului, în toate cazurile și fără nici o deosebire. Legiuirile celor-lalte țări păzesc și în această privință o altă urmare. Judecătorul să hotărască, în fie-care cas deosebit, dacă există o bănuială sau nu, dacă este prin urmare loc la o poprire de plată sau nu. Art. 851 al codului federal de obligațiuni, hotărâșce în adevăr: «Sur la requête du demandeur, le juge peut interdire au débiteur du titre d'en payer le montant, sous peine de payer deux fois».

Tot așa în Austria, Germania, Italia. Legea austriacă nu îngăduie poprirea de plată a hârtiilor la înfățișetor înființate de stat sau de societățile sămăluite cu statul, dar adăogă că, de există o bănuială că pierderea s'a întâmplat prin o fără-de-lege pedepsită de legea penală, tribunalul corecțional sau de poliție poate orându o *invigilare* a hârtiei, cu efectul că bănuitul va trebui de acum înainte să dovedescă dinaintea acestor jurisdicțiuni de a dobândit hârtia de bună credință, sau de a săvârșit o greșelă mare în dobândirea ei¹⁾.

În Austria, Germania, Italia, Svițera, s'a înălăturat și termenele lungi de prescripțiune atât de jignitoare pentru proprietarul hârtiei pierdute într'alt chip de cât în Franția. Legiuirile statelor de mai sus au adoptat în această privință procedura prin-vestirea publică (Edictalladung). În Franția, din contra, nu se citéză cel de al treilea pe calea publicității să *înșăfășeze hârtia într'un termen ore-care, sub pedepsa pierderii dreptului său la cas de neînșăfășare*, ci cel de al treilea pierde dreptul său *fără o arume amortisare a hârtiei* în puterea legii franceze din 1872, care a prescurtat termenele de prescripțiune.

Codul nostru comercial aplică procedura prin vestire publică (Edictalladung) consfințită de legea *germană*, etc., cambiilor pierdute sau furate (art. 345), iar legea noastră din 21 Ianuarie 1883, și însușeșce sistemul *francez* pentru hârtiele la înfățișetor pierdute, furate, desființate. Procedura însă de urmat trebuie să fie în bună logică aceiași într'un cas și într'altul. Nici vorbă de o asemenea anomalie în cele-lalte țări. Legea svițerană,

1) Frühwald-Moyzisch, *Die Amortisirung von Urkunden nach dem gegenwärtigen Stande der Osterreichischen Gesetzgebung*, edit. 2, p. 40. Adăogăm că, în asemenea cas, dacă nu există tăgadă asupra proprietății, hârtia se înapoiază de obicei proprietarului. V. Haus, *Droit pénal belge*, II, No. 1286.

ca să nu înmulțim de géba citațiunile, adoptă sistemul german de amortisare și pentru hârtiele la înfățișetor.

Art. 851 al codului federal de obligațiuni, așezat în cartea 32, care se ocupă cu hârtiele la înfățișetor, hotărăsce în adevăr: «Le juge somme, par un avis public, le détenteur inconnu de produire son titre dans un délai de trois ans au moins, à dater de la première publication, faute de quoi l'annulation en serait prononcée». Art. 854 adaogă: «Lorsque le délai fixé dans la sommation est expiré sans que le titre ait été produit, le juge peut en prononcer l'annulation, etc.».

Care îi efectul anulării hârtiei pronunțată ast-fel de judecător? Iată ce hotărăsce în această privință art. 855 și 856 codul federal de obligațiuni. Art. 855: «L'annulation sera immédiatement rendue publique...» Art. 856: «Une fois l'annulation prononcée, celui qui l'a poursuivie a le droit d'exiger qu'il lui soit remis, à ses frais, un titre nouveau... ou enfin que paiement lui soit fait si le titre est échu».

Procedura e și mai simplă când reclamantul dovedește într'un chip neîndoios proprietatea și *desființarea* (de exemplu prin foc) a hârtiei. Termenul preclusiv are în adevăr de scop de a pune în întârziere pe stăpânitorul necunoscut al hârtiei. O hârtie însă care nu mai are ființă, nu poate să fie stăpânită de un al treilea. Proprietarul unei hârtii desființate poate să ceară prin urmare îndată dobânzile, dividendele, capitalul. Nu ajunge însă pentru acest sfârșit să dovedească numai desființarea, ci e în sarcina lui să dovedească și *proprietatea* (vezi însă art. 9 L. noastră din 1883), căci cu totă desființarea, hârtia se cuvine poate unui al treilea¹⁾.

Nu există nici o cale de recurs în contra hotărârei care a pronunțat anularea. Procedura civilă germană care hotărăsce lucrul ast-fel, adaogă însă că hotărârea de care e vorba se poate anula pe calea unei acțiuni principale (§ 834 comb. cu § 848 al. 2):

- «1) dacă nu era loc de a se admite procedura în amortisare;
- «2) dacă nu s'au făcut publicațiunile prescrise de lege;
- «3) dacă judecătorul care a pronunțat anularea nu era competent;
- «4) dacă nu s'a păzit termenul prevădut de lege;
- «5) dacă nu s'a ținut seamă în hotărâre de un drept ôre-care, cu totă reclamațiunea făcută;
- «6) dacă este loc la revisuire din cauza unei fraude pedepsită de legea penală».

Vedem în același timp din cele șise mai sus că procedura în amortisare nu se poate începe prin un act făcut numai de portărel și fără amestecul tribunalului. Art. 850 al codului federal de obligațiuni hotărăsce, în adevăr: «Le débiteur est tenu d'établir auprès du juge du domicile du défendeur qu'il a possédé le titre et qu'il l'a perdu». Art. 851 adaogă: «Si le juge tient pour dignes de foi les allégations du demandeur touchant la possession et la perte du titre, il somme, par un avis public, etc.».

Legea germană are un sistem analog. Cererea de amortisare nu se poate admite fără o prealabilă cercetare a casului de făcut de tribunalul competent. Reclamantul trebuie să alătore în sprijinul cererii sale: 1) o copie a titlului său, în lipsă să arate coprinsul titlului, etc.; 2) să facă

1) *Thöl, Handelsrecht, I, § 56 text și nota 3.*

probabilă proprietatea și pierderea; 3) să fie gata, dacă cere cazul, să întărească adevărul arătatilor sale prin jurămint (§ 840). Judecătorul face după acesta o chemare publică celui de al treilea să infățișeze hârtia într'un termen prevădut de lege, sub pedepșa pierderii dreptului său.

În Franția, din contra, proprietarul hârtiei pierdute face prin portărel și fără amestecul tribunalului, o poprire de plată în mâna datornicului. Judecătorul totuși dator e și după legea franceză să cerceteze la locurile arătate în poprire ¹⁾, dacă arătările popritorului sunt adevărate, căci el are să încuviințeze sau să respingă cererea în plata de dobânți, dividende, capital, ce o va face popritorul (art. 3 urm. fr.), cerere pe care nu o va putea judeca în deplină cunoștință de cauză, dacă nu va face mai întâi cercetarea de care s'a vorbit mai sus.

Cererea în amortisare se judecă fără chemarea părților, adică fără contradicțor și potrivit cu principiile care cărmuesc procedura grațioasă ²⁾. În Franța de asemenea judecătorul statuiază asupra cererei în plata de de dobânți, dividende, capital, *sur requête* și fără chemarea vre unei părți protivnice (art. 7 fr.). Cine în adevăr ar putea să fie parte protivnică în această afacere? Datornicul? Densul nu tăgăduesc existența datoriei, nu caută certă nimănui, nu are alt interes de cât să fie ferit de a plăti de două ori! Cum dar să 'l încurcăm într'o daraveră care nu 'l privește de loc?

Atât în privința legislațiunii comparate. Ea nu ne lasă nedomiriți, dacă vrem să facem o lege bună. Trebuie însă să ne pētrundem de spiritul ei și să nu amestecăm la un loc ideele cele mai contradicțore. Legile noastre însă se fac cu iuțela fulgerului. Așteptăm totuși în curēnd o îndreptare în această privință. În adevăr, cu tōtă mișelia politică de tot felul, care ne sperie cu drept cuvēnt, există totuși și la noi o causalitate ideală, care ne va îndruma mai curēnd sau mai târziu pe o cale mai bună.

Împărătesce în adevăr și la noi, nu numai politicianul cel uricios, ci și o putere ideală: iubirea de țară, răspândirea științei și a luminelor, etc. Incredători în aceste elemente nepipăibile (imponderabilia), dar totuși puternic inriuritoare, dacă strigoii nu le astupă isvōrele, nu ne indoim că și lumea noastră va începe să pregătescă serios tēremul legilor. Ori-ce lucrare originală cere timp, muncă, uitare de sine, iar clicele politice, nu rēsplătesc de cât lingușirile, tărăturile, prevaricațiunile.

II.

Legea noastră din 21 Ianuarie 1883.

Legea noastră din 21 Ianuarie 1883 asupra hârtiilor la infățișetor pierdute, furate, desființate, e o copie a legii franceze din 15 Iunie 1872, o copie însă schimonosită prin fel de fel de schimbări. E pōte închinată

1) Poprirea de plată trebuie în adevăr să cuprindă, între altele, arătările următoare: (art. 2 fr. și art. 2 român din 1883): «Epoca și locul unde popritorul a devenit proprietar al efectelor și epoca și locul unde a primit ultimele dobânți». Pop-irea care nu cuprinde aceste arătări, e nulă. Așa a hotărât casațiunea română. (V. *Dreptul*, 1890, No. 42, pag. 338).

2) *Fruchwald-Mojeisch*, op. cit., pag. 53.

mortii; nu o vom talmăci prin urmare cu de-amănuntul. Un lucru trecător ca norii, și acesta este cazul legilor noastre vecinic supuse la cărpeli, nu merită să ne oprim mult la el. Un fenomen trecător poate totuși să ne intereseze și el într'un chip mai stăruitor. Legea noastră de mai sus e în adevăr rōda legii franceze din 15 Iunie 1872 și a mijlocului nostru *social incongiurător*. Orizontul se lărgesce ast-fel și lucrul capătă altă față.

Orî cum însă și orî cât ar fi de adevărat că legea noastră din 21 Ianuarie 1883 e făcută în cea mai mare pripă, fără multă chibzuință, tăiată la voia întâmplării din trupul legii franceze, totuși neindoios este că, strecurată prin alambicul principiilor, ea va pierde mult din caracterul ei chaotic. Regula în adevăr este că, îndoială fiind asupra înțelesului unui articol de lege, trebuie să recurgem la sistemul întreg al legislațiunii pentru a lămuri lucrul. Legea poate să fie ast-fel mai înțeleptă de cât legiitorul. Numai față cu un text absolut împotrivor lor ori-ce deslegare mai dréptă, nevoiși suntem să dicem: *stupida lex, sed lex*.

Acestea șise, ne întorcem înapoi la oile noastre. După legea franceză din 15 Iunie 1872, proprietarul unei hârtii la înfașetor (au porteur) pierdute, furate sau desființate, are două lucruri de făcut: întâiu o *poprire de plată*, pe care trebuie s'o aducă la cunoștința datornicului (art. 2), al doilea o *poprire de negociare*, pe care caută s'o încunoscințeze sindicatului agenților de schimb din Paris (art. 11). După legea noastră din 21 Ianuarie 1883, sunt de asemenea două măsuri de luat: întâiu o poprire de plată, care se face prin portărel datornicului (art. 2), al doilea o poprire de negociare (art. 15), pe care legiitorul nostru nu o lămuresce mai de aproape și care să înfașeze prin urmare ca o ghicitōre.

Două cuvinte, întâiu și întâiu, asupra poprirei de plată. Ea trebuie să coprindă după art. 2 al legii noastre (cf. art. 2 fr.) mai multe arătări, din care unele trec drept *obligatorie* în ochii tuturor, anume acele privitoare la «cătimea sau natura titlurilor, numărul, seria și valoarea lor nominală». Un lucru în adevăr pe care nu 'l putem deosebi de alte lucruri nu poate să fie obiectul unei popriri. Interesul prin urmare de căpetenie este să se individualizeze hârtia pierdută, să se arate prin ce se deosebesce ea de altele. Numărul hârtiei e în această privință criteriul cel mai sigur de deosebire, e, cum s'a șis forte bine, semnalmentul ei.

Jurisprudența noastră totuși socotesce ca fiind obligatorie și cele-alte arătări prescrise de art. 2 cit., adică acele atingetōre de «timpul și locul unde proprietarul a cumpărat sau a dobândit într'alt chip hârtia, de timpul și locul unde a primit cele de pe urmă dobândi și dividende, de timpul și împrejurările pierderii hârtiei», un chip de a vedea, în sprijinul căruia s'ar putea dice că, numai cercetându-se la locurile arătate mai sus, s'ar putea adeveri dacă spusele popritorului sunt adevărate sau nu și pentru că judecătorul, care va avea să încuviințeze sau să respingă cererea în plata de dobândi sau dividende ale popritorului (art. 4), dator este să adune tōte dovedile trebuințose pentru a se incredința despre adevărul arătărilor popritorului.

«Ces mentions fort utiles, învață însă d-l *De Folleville*, ne pouvaient pas être rendues obligatoires: autrement l'opposition eut été, en fait, quelquefois impossible pour certaines personnes, surtout pour les héritiers. Ceux-ci pourront peut-être trouver dans les papiers du défunt la preuve

de l'existence des titres, l'indication de leur nombre, de leur valeur, de leurs numéros: mais ils ignoreront le plus souvent où et comment il est devenu propriétaire, où et quand il a reçu ses revenus. Donc, ces diverses mentions ne pouvaient point être obligatoires¹⁾.

Trecem la art. 4. După doi ani de la publicarea poprirei de plată, hotărâsce acest articol, tribunalul domiciliului debitorului poate să 'l condamnă de a plăti în mâinile oponentului dobândile sau dividendele trecute sau viitoare. Dacă, adaugă acelaș articol, în cursul celor doi ani nu s'a distribuit nici un dividend, sentința de autorisare nu poate fi pronunțată de cât după trecere de doi ani de la plata primului dividend, distribuit în urma publicării opozițiunii. Art. 4 cit. (v. și art. 11) părăsesce ast-fel de o dată sistemul art. 3 și 7 fr.

În adevăr, unde, după art. 7 fr., cererea în plata de dobândi și dividende, se judecă de președintele tribunalului civil al domiciliului popritorului, *sur simple requête*, adică fără chemarea unei părți protivnice, fără contradicțor, după art. nostru 11 cit., din contră, popritorul trebuie să cheme pentru acest sfârșit în judecată pe datornic dinaintea tribunalului domiciliului acestui de pe urmă, care 'l poate condamna de a plăti popritorului veniturile trecute și viitoare (art. 4) sub reserva apelului, etc., pentru o parte și cea-laltă în termenele prevădute de art. 11. În Franța adică, se aplică, în asemenea cas, procedura grațioasă, iar la noi procedura conțentioasă.

Ce are a face însă procedura conțentioasă în cazul nostru unde, după natura lucrurilor chiar, nu se poate ajunge la o hotărâre definitivă și nerevocabilă? Condamnarea datornicului nu poate să fie în adevăr în cazul nostru de cât *condițională*, adică nu poate să fie pronunțată de cât sub condițiunea «dacă nu se va înfățișa hârtia», căci în minut ce se înfățișează hârtia și în minut ce înfățișătorul dovedesce că are un drept mai bun asupra hârtiei de cât popritorul, cad și se zădărnicesc toate efectele condamnării de mai sus (arg. art. 13), care nu are ast-fel un caracter definitiv. Așa fiind, sare în ochi că procedura *sur simple requête* e aici la locul ei²⁾, iar nu procedura conțentioasă.

Merită prin urmare precădere sistemul francez. În Franța, după un an de la poprirea de plată (la noi, după doi ani de la publicarea poprirei de plată) și după o îndoită împărțire a dividendelor, popritorul capătă de la datornic o adeverință constatătoare, că el nu se împotrivesce la poprire, lucru care dovedesce deja până la un punct ore-care temeinicia

1) V. De Folleville, *Traité de la possession des meubles et des titres au porteur*, t. II, No. 407, pag. 576. Acelaș autor lămuresce însă la No. 422 în fine, pag. 591: «Avant de donner son autorisation, le président devra prendre tous les renseignements nécessaires pour juger de la vérité des faits allégués par l'opposant». După legea noastră apol (art. 18), în deosebire de cea franceză, se «pedepsesc cu închisoare de la șese luni până la cinci ani, și cu amendă de două sute până la trei mii lei, cei ce cu știință, fac o poprire neintemeiată». Arătăr-le de care e vorba par a fi prin urmare, la noi, obligatorii, fiind aședate sub o sancțiune penală. Curtea de apel din București secțiunea III No. 101, a hotărât prin urmare că poprirea, care nu coprinde aceste arătări, e nulă (v. *Dreptul*, 1890, No. 42, pag. 339).

2) Procedura noastră civilă a uitat să reguleze procedura măsurilor provisorii (sur requête). V. *Chauveau-Carré*, III, quest. 1569 bis. V. și art. 806 și 858 procedura civilă fr. V. §§ 685—690 procedura civilă germ.

poprirei, și cere, ast-fel înarmat, de la presidentul tribunalului civil al domiciliului său, autorisarea de a încasa veniturile trecute și viitoare (art. 3 fr.), o singură autorisare, care se dă o dată pentru tot-d'a-una, și care îi va servi și pentru a reclama capitalul (art. 4 fr.; cf. 5 român) sau duplicatul (art. 15 fr.; cf. art. 6 român).

Dar, dacă judecătorul ascultă ast-fel numai o singură parte, n'ar fi oare mai nemerit să se înlăture mai bine ori-ce amestec judecătoresc și să se însărcineze pe datornic să cerceteze, sub răspundere de daune-interese, dacă poprirea e regulată în formă, dacă arătările popritorului sunt adevărate sau amăgitoare? Acosta ar fi, răspunde d-l *De Folleville*, a impune datornicului o răspundere ce el e în drept de a o respinge¹⁾. Ce strică, adăogăm noi, datornicul că s'a pierdut hârtia? Nu trebuie să facem din el țapul ispășitor al pierderii întâmplătoare! Proprietarul hârtiei pierdute nu și-a păzit destul de bine proprietatea. Ajută-se dar singur. Datornicul nu poate fi silit a îi primi epitropia fără voia sa (arg. art. 373 c. c.).

Au trecut, presupunem, două ani de la publicarea poprirei de plată și popritorul a cerut și dobândit autorisarea judecătorească pomenită în art. 4 cit. Pe temeiul acestei autorisări, densus e acum în drept să reclame veniturile trecute îndată, iar cele viitoare, treptat cu sosirea lor la scadență (au fur et à mesure de leur échéance), dar sub condițiune de a înfațișa o cauciune, care rămâne îndatorată cinci ani (arg. art. 5), pe când în Franța cauciunea e liberată după două ani (art. 4—6 fr.).

Tot pe temeiul acelei autorisări judecătorești, densus poate reclama și capitalul îndată ce sosesce la scadență, bine înțeles tot sub îndatorirea de a aduce o cauciune, care va fi descărcată de astă dată după deuce ani de la data publicațiunilor (art. 10). În Franția, cei deuce ani curg de la data scadenței (art. 5—7 fr.). Legea franceză prescrie în adevăr publicarea poprirei numai pentru liberarea de duplicate (art. 15), iar nu și pentru plata capitalului.

1) *De Folleville*, op. cit., II, No. 422, pag. 590. Ante-proiectul comitetului bursel asupra titlurilor la purtător pierdute, distruse sau furate, care e acum la ordinea zilei (Camera de comerț a trimis un exemplar tipărit administrațiunii țiarului *Dreptul*) nu e de loc blajin cu datornicul, adică cu iscălitorul hârtiei pierdute. În adevăr, nu numai că hotărăște că cererea popritorului în plata de dobândi și dividende are a se judeca contractictoriu cu datornicul (art. 13), nu numai că impune datornicului să publice poprirea de negociare în primul număr al *Monitorului Oficial* și al *Buletinului Bursel*, care începe fie-care trimestru, sub pedepsă. la cas de neîndeplinire a acestei obligațiuni, de daune-interese către cei vătămăți (art. 7), dar însărcinează încă pe datornic să verifice, dacă poprirea este regulată în formă, sub răspundere de daune-interese (art. 6)! Dar, dacă ante-proiectul de mai sus nu cruță ast-fel pe datornic, este cel puțin mai bun pentru proprietarul hârtiei pierdute? Tribunalul, hotărăște art. 3 al ante-proiectului, poate să oblige pe proprietarul hârtiei pierdute, cu toate că el a făcut urmărirea. Înțelegem necesitatea unei cauciuni, când se cere plata de dobândi, etc., iar nu când se reclamă o simplă măsură conservatoare. Ante-proiectul de mai sus (art. 2) hotărăște însă, de altă parte, și bine face, că proprietarul hârtiei pierdute nu poate să poprască plata în mâna datornicului de cât după o prealabilă cercetare și încheiere a tribunalului. În loc însă să îndrituiască pe tribunal să oblige din oficiu pe popritoric să întărească prin jurământ adevărul arătărilor sale, ante-proiectul (art. 21) țice că datornicul are dreptul a propune jurământul de care e vorba. Jurământul însă se va cere de datornic când va face plopul mere! Datornicul în adevăr nu are nici un interes în cauză.

Cațiunea, legiuiesce art. 4 cit., trebuie să fie în numerar sau în efecte garantate de stat, iar art. 6 corespunzător francez hotărăște: «La solvabilité de la caution sera appréciée comme *en matière commerciale*». Solvabilitatea se măsoară adică nu numai după nemiscătorele ce pot fi ipotecate (art. 1660 codul civil), dar și după creditul, onorabilitatea, averea mișcătoare, etc. a chezașului, o înlesnire neapărată, creditul trebuind să fie așezat aici pe temeiuri mai largi.

Quid în cas de neînțelegere asupra solvabilității cațiunii? După art. 6 fr. președintele hotărăște cazul *en référé*. Procedura măsurilor provisorie, procedură *en référé*, e străină codului nostru de procedură civilă. Legiuitorul nostru a ocolit prin urmare dispozițiunea cuprinsă în art. 6 fr., nu pentru că a înțeles să consfințească contrariul, ci pentru că nu și-a dat bine seama de însemnătatea ei.

O altă greșală. Art. 6 autorisă liberarea de duplicate după trecerea de 10 ani de la publicarea poprirei, dar nu adăogă că, în asemenea cas, titlul primitiv e desființat (v. însă art. 15 fr.). Liberarea duplicatelor, hotărârase prin urmare art. 8 greșit, *descarcă pe datornic*, iar cel de al treilea stăpânitor al hârtiei pierdute nu mai are de cât o acțiune personală în contra popritorului.

Liberarea duplicatelor însă nu descarcă adevărul căutând pe datornic. Duplicatul însuși art. 6 ne-o spune, dă din contra aceleași drepturi ca și titlul primitiv. Duplicatul o dată liberat, hârtia pierdută e ast-fel *ipso facto* desființată. Dacă dar poprirea s'a făcut fără cauză, cel de al treilea are o *acțiune reală în revendicarea duplicatului*.

Plata însă, hotărășce mai departe art. 8 cit., și nu avem de astă dată nimic de dis în contra, descarcă pe datornic, dacă e făcută conform art. 4 și următoarele, iar cel de al treilea în paguba căruia s'a făcut plata, are numai o acțiune personală (*condictio indebiti*) în contra proprietarului, care ar fi făcut o poprire fără cauză, adică care ar fi făcut o poprire frauduloasă.

O altă zapăcălă. Art. 13 presupune că hârtia pierdută să înfățișeză de cel de al treilea stăpânitor înainte de descărcarea datornicului și hotărășce că acesta de pe urmă trebuie s'o oprască la el și să încunoșciințeze despre acesta pe popritor, dar nu adăogă că el trebuie să notifice popritorului și numele său adresa celui de al treilea (vezi însă art. 10 fr.).

S'a crezut așa dar că cel de al treilea ca să ajungă la dreptul său trebuie să cêră acum desființarea (la *main-levée*) poprirei, pe când adevărul este, din contra, că *popritorul* trebuie să *revendice* acum hârtia înfățișată. Biruitorul, ori-care ar fi el, va avea să cêră în adevăr nu desființarea poprirei (hotărârea asupra revendicării va ajunge pentru acesta), ci încetarea publicațiunilor ¹⁾.

Un alt hop într'o parte. Art. 15, care ne va da mai mult de furcă, glăsuiesce ast-fel:

1) De Folleville, op. cit., II, No. 491. Cas. română s. I din 19 Febr. 1891 (Bulet., pag. 183 urm.) lămuresce foarte bine că, fiind vorba de revendicare, procedura de urmat e cea ordinară și nu cea prevedută de art. 11. Am preferi totuși, în asemenea cas, cel puțin *de lege ferenda*, procedura comercială. Compar. art. 10 și următoarele ale ante-proiectului comitetului bursel.

«Pe lângă primul număr al *Monitorului oficial*, care începe fie-care trimestru, se va publica, prin îngrijirea debitorilor (sic!), cărora li s'a notificat opozițiunea, un buletin conținând lista tuturor titlurilor, a cărora plată saū *negociare* a fost poprită, conform art. 3 și următoarele.

«Inserțiunile în acest buletin sunt gratuite».

Proprirea de negociare, un act de o însemnătate covârșitoare, e pomenită ast-fel numai în *trécét*. Lista tuturor titlurilor, dice art. 15 cit., a cărora plată saū *negociare* a fost poprită, conform art. 3 și următoarele. În art. 3 și următoarele se vorbește însă numai de poprirea de plată și nu se dice un traitre mot despre vre-o propriere de negociare.

Ce dar să hotărâm? Să dicem că poprirea de plată publicată conform art. 3 și cele următoare trece drept poprire de negociare față cu cei de al treilea, care ar fi dobândit hârtia în urma acestei publicațiuni? Adică că o asemenea dobândire e nulă față cu popritorul, puțin importă că nu s'a făcut o poprire deosebită de negociere?

Art. 21 hotărăște, este adevărat, că ori-ce cumpărare de hârtii la înfățișător, făcută în urma publicărei *poprirei*, e nulă în privința popritorului. Art. 15 cit. vorbește însă de o poprire de plată saū negociare. Una e prin urmare deosebită de cea-laltă. Cum ar putea să fie alt-fel? Alta-i negociarea, alta plata.

Poprirea de plată e după natura lucrurilor chiar esențial deosebită de poprirea de negociere. Cea dintâi, în adevăr, este a se încunoscinti datornicului (art. 2), densus fiind ținut să facă plata, iar cea de a doua unei persoane de mai înainte cunoscute, care va negocia după toate probabilitățile hârtia pierdută.

Care e acea persoană? Numai *agenții de schimb* au dreptul de a mijloci negociarea hârțiilor la înfățișător (art. 29 L. Bursei din 4 Iulie 1881 și art. 73 al vechiului cod comercial). Acești ofițeri publici vor negocia prin urmare după toate probabilitățile hârtia pierdută. Și mijlocitorii de schimb sunt reprezentați prin un *sindic* (art. 15 L. Bursei).

Iată dar persoana de mai înainte cunoscută, în mâna căreia singure se pôte popri negociarea hârției pierdute. E vorba în adevăr în art. 15 cit. de o *poprire*, adică de un sequestru, care nu se pôte face de cât unei persoane cunoscute și nu de o simplă vestire publică de făcut celui de al treilea *necunoscut*.

De aceea și presupune art. 57 L. Bursei că s'a încunoscintițat sindicului mijlocitorilor de schimb o poprire de negociare și hotărăște: «Efectele anulate, saū *isbite de opozițiune*, în cas de pierdere saū furtiașag, nu sunt *negociabile* și nu pot fi primite la predare».

Iar art. 22 al legii noastre din 21 Ianuarie 1883 asupra hârțiilor la înfățișător pierdute, se légă fără îndoială cu art. 57 cit. L. Bursei, căci legiuesce: Agenții de schimb sunt răspundători de toate negociațiunile pe care le au mijlocit ei, în urma publicațiunii poprirei în *Monitorul oficial*.

Dovada e decî pe deplin făcută că *poprirea*, de care se vorbește în art. 21 și 22, e poprirea de negociare organizată de art. 57 de mai sus, legea Bursei. Ori-ce cumpărare adică de hârtii la înfățișător. întemplată în urma publicațiunii popririi de negociare făcută *sindicului mijlocitorilor de schimb*, e nulă în privința popritorului.

Cumpărarea cade în asemenea cas (art. 21), dar cel de al treilea

are recursul în contra vîndătorului sîeu (art. 1337 codul civil) și în contra agentului de schimb, care ar fi mijlocit vîndarea (art. 22). Iar, în lipsă de o poprire de negociere, făcută în chipul arătat mai sus, mijlocitorul de schimb nu răspunde de cât dacă i s'a făcut o incunoscîințare individuală sau dacă i se dovedesce de fapt reua sa credință.

Iată dar că textele de mai sus și principiile generale de drept implinesc golul lăsat de legiuitorul nostru, și ne duc la acelaș rezultat ca și când s'ar fi reprodus în legea noastră articolele franceze 11 și 12 regulătoare a popririi de negociare. On a plus changé les mots que les choses.

Legiuitorul nostru n'a înțeles în adevăr să consfințescă contrariul de ce a hotărât legiuitorul francez atunci când a șters art. 11 și 12 fr. el a pătît'o numai ca ucenicul vrăjitorului (Zauberlehrling) din cunoscuta, poesie a lui Gœthe, a uitat adică cuvîntul magic și s'a înecat ast-fel într'un potop de contradicții.

A uitat adică (și vom constata mai pe urmă și alte *jucunda oblivia* din parte-i) că art. 11 și 12 fr., date afară pe ușe, se întorc înapoi pe ferăstră, în minut ce se hotărâsce că proprietarul hârtiei pierdute pôte să facă și o *poprire de negociere* (art. 15) și în minut ce se combină această poprire de negociare cu răspunderea *agenților de schimb* (art. 22).

Hotărârea Inaltei Curți sec. I, No. 20 din 18 Ianuarie 1893 (Bulet. pag. 18 urm.), alunecă însă asupra cestiunii de a se ști dacă există sau nu o legătură strinsă între art. 57 L. Burselor și art. 21 L. din 1883 asupra hârtiilor la înfațșetor pierdute. Iată-i în adevăr considerantele:

«Avînd în vedere sentința atacată din care reese: că intimatul N. Ghelțu furându-i-se niște bonuri, dînsul a făcut opunere de plată publicînd'o conform art. 3 L. din 21 Ian. 1883;

«Că, în urmă, descoperindu-se că acele bonuri se află în posesiunea Casei de depuneri și economie și că ministerul de finace a și plătit cupónele, Ghelțu a tras în judecată atât pe Casa de economie, cât și pe minister, obținînd cástig de cauză;

«Considerînd că după art. 21 L. din 21 Ian. 1883, ori-ce cumpărări, efectuate în urma publicațiunii popririi, sunt nule în privința oponentului, că, după art. 22 din aceeași lege, mijlocitorii de schimb sunt răspundători de toate operațiunile făcute prin mijlocirea lor, după publicațiunea popririi în *Monitorul Oficial*;

«Considerînd că tribunalul constată că bonurile furate lui Ghelțu erau în posesiunea Casei de economie în momentul când Ghelțu a intentat acțiunea în revendicare a titlurilor furate și că Ghelțu a îndeplinit toate cele cerute de art. 2 și 3 din sus șisa lege;

«Că ast-fel fiind, în specie, *neputînd fi de loc vorba de aplicațiunea art. 57 și 58 din legea burselor*, de și este adevărat că tribunalul a omis de a se pronunța de ce statul n'ar putea avea în favórea sa acele articole, însă această omisiune nu este esențială, de óre ce numai Ghelțu se conformase prescripțiunilor legii».

Ori-ce cumpărare de hârtii la înfațșetor, făcută în urma publicării popririi, ăice hotărârea de mai sus, e nulă în privința popritorului. Așa este. În urma cărei popririi însă, a popririi de plată incunoscîințată datornicului, sau a popririi de negociare notificată sindicului mijlocitorilor de schimb? Jurisprudența lasă lucrul incurcat.

«Ghelțu, urmază a dice Inalta Curte, a făcut o poprire de plată și a publicat-o conform art. 3 și cele următoare». Prea bine. N'a incunoscițat însă sindicul mijlocitorilor de schimb o *poprire de negociare* și deci nu pôte invoca art. 21 în contra celui de al treilea dobânditor.

Art. 57 L. Bursei fusese însă aruncat numai în trecēt dinaintea instanței de fond. Omisiunea deci nu era esențială. Atât dice Inalta Curte. Nu hotărăsce prin urmare *ex professo* că ori-ce cumpărare de hârtii la înfașetor, făcută în urma publicării pierderii hârtiei, e nulă, cu totă lipsa unei popririi de negociere.

Cum ar fi putut în adevăr Inalta Curte să se întemeeze pe o *ratio decidendi* ast-fel croită : «Numărul pierdut s'a publicat în *Monitorul Oficial*; se presupune prin urmare că totă lumea a aflat *de îndată* pierderea; deci dar, așa fiind, ori-ce dobândire de hârtii la înfașetor, făcută *un minut* măcar după publicarea pierderii, e nulă și fără tărie?».

Cea mai mică critică ar spulbera o asemenea țesătură de păiajen. Presupune și art. 851 al codului federal de obligațiuni că cel de al treilea cunősce pierderea, dar nu că o cunősce îndată după publicațiunea făcută, ci *trei ani* după acēstă vestire. Tot așa se presupune că totă lumea cunősce legile publicate, dar legea nu se pune în lucrare îndată, ci după trecerea unui timp ȳre-care de la publicare (*vacatio legis*).

Arătarăm mai sus că împrejurarea vestirei pierderii hârtiei, prin gazete, pôte să nască cel mult o presumpțiune *de fapt* în contra celui de al treilea. În Englitera, unde nu există o lege de amortizare, tribunalele hotărăsc de fapt, în fie-care cas deosebit, de există sau nu rea credință și nu deduc din împrejurarea că s'a vestit pierderea hârtiei o presumpțiune *juris* de culpă ¹⁾.

Art. 12 al legii franceze, din 15 Iunie 1872, stabilește, este adevărat, o presumpțiune *juris* de mala fides, dar o face să curgă din ziua când publicațiunea numerelor pierdute, în Buletinul bursei, a fost sau a putut să fie cunoscută agentului de schimb, care a mijlocit vindarea, iar Buletinul bursei publică *zilnic* numerele pierdute și însoțesce publicațiunea cu un sumar făcut ca să înlesnescă căutarea și celui mai simplu.

Găsim ȳre așa ceva în art. 15 al legii noastre din 21 Ianuarie 1833? De loc. Poprirea se publică după acest articol în primul număr al *Monitorului Oficial*, care începe fie-care *trimestru*, publicațiune care, după art. 16, trebuie să se reproducă în timp de 10 ani. Trebuie prin urmare, ca să fii sigur, să percurgi și tȳte numerele *Monitorului Oficial* publicate în cursul celor trei luni!

Nu se cere ȳre ast-fel prea mult de la cei de al treilea? O asemenea cercetare migălosă nu se pȳte cere în bună dreptate nici de la mijlocitorii de schimb. Agenții de schimb, a ȳis raportorul legii franceze, trebuie să ție sēmă de buletinul Bursei. Dar nu se pȳte merge mai departe: a le

1) De Folleville, op. cit. II, pag. 850. 'Mi-am procurat cartea d-lui De Folleville abia după ce am publicat partea întâia a scrierii de față, de la eminentul meu amic și coleg Const. Ștefănescu. D-l De Folleville nu vorbește însă în studiul său de legislațiune comparată de procedura civilă germană și de codul federal de obligațiuni. Aceste legi au apărut mai pe urmă, ca și cele italiene, «L'Italie, dice d-l Glard (*Condition des meubles*, 1894, pag. 17—176 nota); déclare insaisissable les titres au porteur, donc l'opposition n'y aura aucun effet».

impune alte cercetări, ar fi a împiedica repede desfășurare a schimbului hărștiilor de valoare¹⁾.

Neapărat așa dar că poprirea de negociare prevădută de art. 15 al legiș năstre din 21 Ian. 1883 asupra hărștiilor la înfășișetor pierdute, e tot una cu poprirea de negociare pomenită în art. 57 L. Bursei, iar sindicatul Bursei din București, dator e să publice numerile pierdute *dilnic* în buletinul seș și să facă să premărgă publicașiunii un sumar clar și lămurit.

Număi legea Bursei în adevăr ne face să înșelegem bine articolele 15 și 26 de mai sus. Mai sunt de bună sēmă și alte articole, de exemplu articolul 19, cari rēmân o ghicitoare, dacă nu le apropiăm de legea Bursei. Art. 19 cit., ne reamintese adicā art. 43 din legea Bursei. Hotărșc în adevăr amëndouē în ce chip trebuie să se constate negocierile făcute de mijlocitorii de schimb.

Unde înșă art. 13 corespundător al legiș franceze nu vorbesce de cât de agenșii de schimb, art. nostru 19 cit., din contră, se ocupă și de *bancheri*. Bancheriș înșă nu sunt ofișeri publici, ca mijlocitorii de schimb, și nu se pot supune prin urmare, ca aceșii de pe urmă, unei discipline de fier, unei regulamentări riguroșe, unei muștruluiș soldătesci.

Pe când apoi, după art. 75 legea Bursei, ori ce abatere disciplinară a mijlocitorilor de schimb se pedepsece de *comitetul Bursei*, prin încheere neapeligabilă, la amendă, etc., după art. 19 cit. din contra, abaterea mijlocitorilor de schimb și a *bancherilor*, se pedepsece cu amendă, etc., *de tribunal* în prima și ultima instanșă (decī sub rezerva recursului în casașie!).

Art 20 alin. 2 pomenese de asemenea pe agenșii de schimb și pe *casele de bancă*. Nu avem înșă de astă dată nimic de șis în contra acesteș adaogiri. Art. 12 corespundător francez coprinde în adevăr în această privinșă un gol. D-l *De Folleville* critică prin urmare art. 12 fr. Legiuitorul nostru a șinut sēmă de această critică, pe care vom vedea îndată de a înșeles-o bine, și a făcut adaosul de mai sus.

De ce e vorba? Art. 12 hotărșce (art. nostru 20 alin. 1 și însușese foarte pocit această hotărșre), că proprietarul hărștieș pierdute, care n'a încunostișntat o poprire de negociare sindicatului agenșilor de schimb din Paris, nu mai are nici un recurs în contra agentului de schimb, care a mijlocit negociarea hărștieș, ast-l el că acesta de pe urmă nu mai e răspundător de *individualitatea* persónelor cu care tractat.

«Il nous parait regrettable, dice înșă d-l *De Folleville*, que le législateur n'ait employé l'expression générale «*les intermédiaires*». Car il n'y a pas de raison pour traiter les banquiers et les changeurs plus rigoureusement que les agents de change. Il est juste de les affranchir également de tout recours, lorsque les titres qu'ils ont négocié n'étaient pas porté sur le Buletin des oppositions»²⁾.

Ce a făcut acum legiuitorul nostru? Art. 20 aliniatul 2 ține, o spunem încă o dată, sēmă de criticile de mai sus, și supune la aceleași reguli pe agenșii de schimb și pe casele de bancă, *ce aiș serviș ca «intermediari»*.

1) *De Folleville*, op. cit. II, No. 481, pag. 645 și No. 415, pag. 584.

2) *De Folleville*, op. cit., II, No. 457, pag. 624. Compar. I, No. 295, pag. 455.

Unde însă, după art. 12 fr., «intermediarii nu sunt, în asemenea caz răspunzători de individualitatea clienților, art. nostru 20 cit. hotărâse *din contră că ei sunt ținuți să se asigure de identitatea persoanelor cu care au tractat*»¹⁾.

Art. 22 bagă de asemenea în aceeași oală pe mijlocitorii de schimb și pe *casele de bancă*. Greșește însă de astă dată. Bancherii răspund fără indoială de evicțiune, ca și un simplu particular (art. 1337 codul civil). N'au însă voie să *mijlocască* o vinzare între un vinzător și un cumpărător. Numai agenții de schimb au în adevăr dreptul să mijlocască negocierile hârtiilor la înfățișetor (art. 29 L. Bursei).

Cel de al treilea are prin urmare de sigur numai un recurs în daune-interese în contra agentului de schimb care a mijlocit vinzarea, în urma publicării popririi de negociare (art. 22)²⁾ dar bancherul, care ar fi îndrăsnit să *mijlocască* o asemenea vinzare, ar avea o răspundere mult mai aspră, ar fi adică pedepsit, așa hotărâse art. 30 L. Bursei, conform art. 207 codul penal.

Încă un cuvânt. Efectele noastre de stat se plătesc numai în București, iar în Franța efectele publice se pot plăti la toate casele statului. Statul francez ar avea a se teme prin urmare de răspundere reeșind pentru el din greșela a atâtor agenți plătitori. De aceea și hotărâse art. 16 fr.:

«Les dispositions de la présente loi ne sont pas applicables.... aux rentes et aux autres titres au porteur emis par l'état, lesquels continueront à être régis par les lois, decrets et regles en vigueur».

Legea noastră nu cuprinde o asemenea excepțiune. «Dispozițiunile legii de față, se mărginesc în adevăr a hotărâ art. nostru 23, nu se aplică *biletelor ipotecare, nici biletelor de bancă*». Am lămurit această excepțiune în *Dreptul* pe 1894, No. 56; la care trimetem.

Legea noastră din 21 Ianuarie 1883, pe care am analizat-o în cele de mai sus, s'a făcut sub vechiul regim (vorba merge). Un alt regim i-a luat locul. Nu e de sigur zadarnică credința că tinerii vor face mai bine

1) V. în acest înțeles cas. română sec. I No. 128 din 26 Martie 1890 (Bulet., p. 332 urm.) și sec. II No. 52 din 9 Maiu 1890 (Bulet., pag. 711 urm.). Contra: Curtea din Buc. sec. II, hotărârea No. 19 din 28 Ian. 1889. În pură teorie există desbinare între autorii asupra acestei cestiuni. Intermediarii sunt datorii, după Laurent (XXXII, No. 604) să se încredințeze despre individualitatea persoanelor pentru care au negociat. Jurisprudența franceză hotărâse însă că intermediarii nu sunt datorii să se asigure de individualitatea clienților lor de cât atunci când există o bănuială. *De Folleville*, II, No. 569, împărtășește această părere. Ar exista, de exemplu, o bănuială atunci când hârtia negociată ar fi lipsită de toate cupoanele sau s'ar vinde pentru un preț prea jos. V. *Savigny, Obligationement*, II, § 68, text și nota 91.

2) Ante-proiectul comitetului Bursel nu reproduce această prescripțiune. Dobândirea hârtiei pierdute un minut după publicarea pierderii în *Monitorul oficial*, e ast fel nulă și fără tărie (art. 20), iar cel de al treilea nu are recursul în contra agentului de schimb, care ar fi mijlocit vinzarea! Cumpărarea însă pe care a făcut-o un al treilea sau *cedentul său* (v. art. 11 ante-proiect și *De Folleville*, op. cit., II, No. 485) înainte de publicarea pierderii, este valabilă și producătoare de efecte juridice, după deosebirile făcute în art. 1909 și 1910 codul civil (v. art. 23 al ante-proiectului). Articolul 1910 însă e abrogat prin art. 58 codul comercial (v. articolul meu din *Dreptul*, 1894, No. 51). În adresa d-lui președinte al Camerii de comerț către d-l ministru de finance, se dice că d-l ministru a luat cunoștință de lucrarea comitetului Bursel și că a fost ținut în curent cu ceea ce s'a decis în această materie.

de cât bătrânii. Tineretea totuși cu care se fălesc unii, nu e, mă tem, de cât o metaforă, o înșelătorie. De la métaphore et du malin préservez nous Seigneur.

III.

Legea din 21 Ianuarie 1883 se aplică și hărțiiilor negoclate în țară străină?

Există încă o mare și inverșiunată încăerare între autori asupra întrebării, pe care o vom cerceta acum, anume asupra punctului de a se ști, dacă legea noastră din 21 Ianuarie 1883 (sau legea franceză din 15 Iunie 1872) se întinde: 1) asupra hărțiiilor la înfățișetor înființate în țară străină; 2) asupra cumpărărilor (negocierilor) făcute în străinătate de hărții de valoare naționale sau străine.

Un lucru este, înainte de toate, neîndoios, anume că articolul 4 și cele următoare ale legii noastre din 21 Ianuarie 1883 regulătoare a liberării de duplicate și a plății capitalului, dobândilor, dividendelor, au în vedere numai hărțiiile la înfățișetor înființate în România, căci art. 1 din aceeași lege hotărăsece ritos:

«Proprietarii de titluri la purtător create în România, pot, în cas de pierdere, distrugere sau furt, etc., să obțină liberare de noi titluri, sau plata capitalului și dobândilor sau dividendelor datorite, în modul și prin îndeplinirea formelor prevădute în legea de față».

Va să dică, în cas de nepotrivire între legea noastră și o lege străină asupra întrebării cum urmază a fi plătită o hărție la înfățișetor, e hotărătoare pentru lămurirea lucrului. nu legea *rei sitae*, și legea locului unde s'a înființat hărția, legea română, când e vorba de o hărție română, legea străină, când e vorba de o hărție străină.

Art. 1 cit. consfințește ast-fel teoria franco-italiană stăruitoare a dice că obligațiunile convenționale sunt supuse legii locului unde s'a încheiat contractul, teorie neînsoțită de astă dată de vre-un neajuns practic, legea locului plății și aceea a domiciliului datornicului, lucru care împacă ast-fel de fapt pe toți autorii¹⁾.

Legea noastră însă din 21 Ianuarie 1883, ca și cea franceză din 15 Iulie 1872, nu se mărginesce numai a regula liberarea de duplicate și plata capitalului, dobândilor sau dividendelor, schimbă încă, și lucrul acesta ne interesează mai cu seamă din punctul de vedere al dreptului privat internațional, ea schimbă dicem, în folosul proprietarului hărții

1) Teoria franceză face să domnescă în această materie legea locului contractului, nu numai în ceea ce privește *vinculum juris*, dar și în cât se atinge de executarea contractului. V. Aubry et Rau, I, § 31, pag. 106: «La loi du lieu où un acte a été passé en règle également l'exécution...» Asser («Eléments de droit international privé ou du conflit des lois», ouvrage traduit, completé et annoté par Alph. Rivier, No. 33) deosebesce: «Legea locului contractului e hotărătoare pentru *vinculum juris*, No. 33) deosebesce: «Legea locului plății pentru tot ce se atinge de plată». Savigny («System des römischen Rechts», VIII, pag. 246 urm.) presupune că părțile înțeleg a se supune în această privință fără deosebire legii locului plății, iar Bar («Theorie und Praxis des internationalen Privatrechtes», edit. II, t. II, § 249, pag. 7 urm.) face să precumpenescă legea domiciliului datornicului.

pierdute regulele generale privitoare la *revendicarea hârtiilor la înfățișetor pierdute* (v. art. 11—13 fr. și art. 20 și 21 român).

Proprietarul hârtiei pierdute poate, în adevăr, după această lege, să revendice hârtia *în timp de 10 ani* de la publicarea popririi chiar în *Monitorul oficial* (art. 20), prin urmare și după trecerea celor trei ani preveduți de legea comună (art. 1909 codul civil), din ziua pierderii sau a furtului, și poate să o revendice și în contra stăpânitorului *de bună credință* care a dobândit-o în urma publicării popririi de negociare, în *Monitorul oficial*¹⁾.

Art. 21 al legii noastre din 21 Ianuarie 1883 statornicesce în adevăr o presumpțiune de rea credință străină dreptului comun în contra celui de al treilea, care ar fi dobândit hârtia în urma publicării popririi de negociare în *Monitorul oficial*, conform art. 15, și mărginesce ast-fel în dauna celor de al treilea regula art. 1910 codul civil (înlocuit astă-și prin art. 58 codul comercial), care nu îngăduie revendicarea în contra stăpânitorului de bună credință.

Nulitatea pe care o rostesc art. 21 cit., isbesce numai hârtiile române sau și cele străine? Art. 21 (12 fr) adică, abătut cum este din calea principiilor generale de drept domnitore în materie de revendicare de hârtii la înfățișetor, principii consfințite de cele mai multe legiuri europene²⁾, cărmuesce numai hârtiile de valoare române, ca și când numai ele ar merita să fie ocrotite de lege, sau și cele străine?

Art. 4 și cele următoare ale legii noastre din 21 Ianuarie 1883, privi-

1) Legea noastră, în deosebire de cea franceză, prescrie, s'ar părea, publicarea popririi de negociare numai în *Monitorul oficial* (art. 15), iar nu și în *Buletinul Bursel*. Mijlocitorii noștri de schimb însă, ca și cei francezi, sunt răspunzători de toate cumpărările de hârtii la înfățișetor; pe care le mijlocește ei, în urma publicării popririi de negociare (art. 12 fr.; cf art. 21 român). Sunt prin urmare însărcinați, sub răspundere de daune-interese, să publice numerile pierdute în *Buletinul Bursel*. Numai așa în adevăr, pot să cunoscă *îndată* toate pierderile întâmplate. Căutarea în *Monitorul oficial* le-ar răpi prea mult timp. Există totuși o deosebire între legea noastră și cea franceză în acest înțeles că legea noastră lasă cheltuelile publicațiunii, în *Buletinul Bursel* pe sâma Bursel, iar cea franceză pe sâma proprietarului hârtiei pierdute. Art 11 fr. hotărășce în adevăr: «Le même règlement fixera le coût de la rétribution annuelle due par l'opposant pour frais de publicité. Cette rétribution sera été payé d'avance à la caisse du s'ndicat, faute de quoi la dénonciation de l'opposition ne sera pas reçue ou la publication ne sera pas continuée à la expiration de l'année pour laquelle la rétribution aura été payée». Adăogăm totuși că, *de fapt*, nu se cunoscă la noi nici publicarea în chipul arătat mai sus în *Buletinul Bursel*, nici, dacă nu mă înșel, publicarea *la începutul fie-cărui trimestru* în *Monitorul oficial* (art. 15). Art. 15, care pune această publicare în sarcina datornicului, nu are nici o sancțiune. De aceea și hotărășce art. 7 al ante-proiectului comitetului bursel că datornicul e ținut să facă publicațiunea de care e vorba, sub răspundere de daune-interese. În specia judecată de Inalta Curte secțiunea I, la 20 Ian. 1893 (Bulet. pag. 18 urm.), se făcuse numai publicarea urmel, art. 21, căci el presupune existența unei publicări făcute conform art. 15 și art. 15 e lipsit de ori-ce sancțiune.

2) După legea engleză, cumpărarea unei hârtii la înfățișetor în bălcii sau de la un negus'or care vinde asemenea hârtii, e la adăpostul a ori ce revendicare (v. *Randä, Des Eigenthumsrecht mit besonderer Rücksicht auf die Werthpapier des Handelsrechts*, edit. II. § 13, pag. 337 nota 14). Incolo, în Englitera și în Statele-Unite, hârtia se poate revendica și în contra unui stăpânitor de bună credință (v. *Unger, Inhaber-papiere*, pag. 145, nota 15).

a acquis légalment à l'étranger a désormais le droit de vendre où et quand il veut, en France comme ailleurs. Il est *verus dominus* : en négociant le titre en France, il use de son droit¹⁾.

Teoria acésta are de sigur un bun temel. Hârtia la înfașetor sémână, în adevăr, cu un mobil corporal și e prin urmare supusă art. 1909 codul civil. Tôtă dar întrebarea este : Care este înțelesul art. 1909 din punctul de vedere al dreptului privat internațional ? Art. 1909 se întinde el adică asupra dobândirilor (cumpărărilor) făcute în țară străină ? Margirile art. 1909 cit., ating ele și dobândirile făcute în străinătate ?

Părerea domnitoare răspunde : Drepturile dobândite asupra unui mobil corporal într'o țară, potrivit legii acestei țări, au a fi ori unde respectate. Art. 5 alin. 3 proj. belgian hotărâse : «... la loi de la situation plus récente est appliquée». În motivele unei hotărâri engleze of exchequer se dice de asemenea că, *dacă se vînd lucruri mișcătoare conform cu legea locului unde se găesc, vîndarea are țarie peste tot locul*²⁾.

Hotărătore e într'un cuvânt legea locului unde s'a petrecut cea de pe urmă dobândire a stăpînirii. Dobândirea trebuie să se îndeplinescă adică acolo unde se găesc lucrul. Legea locului unde se găesc lucrul în momentul dobândirii e precumpenitoare. Dacă însă stăpînirea s'a dobândit întâi într'o țară, pe urmă în altă țară, cea de pe urmă dobândire dărimă pe cea dintâi. Siguranța negoțului internațional reclamă acésta excepțiune la dreptul comun.

Firese lucru, căci dacă în adevăr n'ar fi așa, adică dacă cel de pe urmă dobânditor ar trebui să răspundă și de faptul că unul din autorii s'ei a stăpânit lucrul cu rea credință și fără titlu, împrejurare pe care i este peste putință s'o cunoscă, învoirile privitoare la lucrurile mișcătoare neconstatându-se prin înscris, urmarea neapărată ar fi prabușirea negoțului internațional.

Dreptul de a *revendica* însă nu se pôte așeza sub o altă regulă

1) *Isidore Glard*, op. cit., pag. 180 text și nota 2 și autorii citați aici : *Buchère, Deloison, Lyon-Caen et Renault, De Folleville, Lepelletier, Crepon, Wahl*. În același înțeles, *Cas fr. din 31 Februarie 1884. Adăugăm Bar*, op. et loc. cit., II, § 293, pag. 137.

2) *Bar*, op. cit. I, § 226, pag. 614, text și notele 32 și 33 și § 236 și II § 293, pag. 139 nota 10; *Asser*, op. cit. No. 43 și 44. *Durand, Essai de droit international privé*, pag. 411; *Laurent* însă (*Le droit civil international*, VIII, No 215 și *Weiss (Traité élémentaire de droit international*, pag. 768); ved lucrul alt-fel. Un exemplu pentru lămurirea lucrului. O persoană, dobândește de bună credință un mobil corporal în *Hannover*, unde revendicarea e îngăduită, potrivit dreptului roman, și în contra unul stăpânitor de bună credință. Dênsa trece însă lucrul dobândit în Franța unde l stăpânește, fără să l vîndă acolo unei alte persoane. După autorii de mai sus, acea persoană e ferită de ori-ce revendicare, prin aceea chiar că stăpânește lucrul în Franța (art. 2279 codul Napoleon). *Bar* însă întâmpină cu drept cuvânt că după art. 2279, codul Napoleon, nu simpla stăpânire e hotărătore, ci *dobândirea* stăpânirii. Lucrul s'a stăpânit în ipoteca de mai sus în Franța, fără să fie acolo obiectul unei dobândiri. Cea de pe urmă dobândire a stăpânirii a avut loc în Hannover. Hotărătore trebuie să fie prin urmare în cazul de mai sus legea hannoverană. Dacă nu, s'ar pôte trage nepedpsit un renghiū legii hannoverane, trecându-se lucrul un minut peste hotarul legii franceze. După art. nostru 1909 codul civil, nu pôte să fie nici umbră de îndoială că *dobândirea* stăpânirii e lucrul de căpetenie. Art. 1909 hotărâse în adevăr : «Lucrurile mișcătoare se prescriū prin faptul posesiunii lor, fără să fie trebuința de vre-o curgere de timp». Legea însă cere pentru prescripțiune buna credință și *just titlu*. V. art. meū din *Dreptul*, 1889, No. 14.

de cât dreptul de a *dobândi*, când e vorba, ca în cazul nostru, de înlăturarea revendicării (art. 1909 codul civil) care e tot una cu ocrotirea *dobândirii* celui de al treilea de bună credință (art. 21 L. 21 Ianuarie 1883) care e identică cu ocrotirea *dobândirii* făcută de proprietarul hârtiei pierdute.

Art. 21 al legii noastre din 21 Ianuarie 1883, glăsuitor că revendicarea are loc și în contra celui de al treilea de bună credință, care ar fi dobândit hârtia pierdută în urma publicării popririi de negociare în *Monitorul Oficial*, se aplică deci dar, așa fiind, ca o lege de poliție, și hârtiilor străine, dar articolul de mai sus nu poate să facă poliție în țară străină și se vinde acolo, *revendicarea fiind regulată în asemenea cas de legea locului celei de pe urmă dobândiri a stăpînirii*.

D-l *Glard*, înlătură și el, în asemenea cas, cum vedurăm mai sus, art. 11—13 fr. (21 român) ca neaplicabile, dar pentru un alt cuvânt. Legea din 15 Iunie 1872, învață el, e străină dobândirilor de hârtii străine, pentru că *scaunul obligațiunii constatată prin acele hârtii e în străinătate, adică în țara străină, unde se găsește domiciliul așezământului datornic*.

Hârtia la înfățișetor în adevăr, desvoltă acest autor, e un înscris constatător a unei obligațiuni (instrumentum), iar obligațiunea care e un drept necorporal, e cu desevirșire neatârnată de hârtia, care e un mobil corporal, alta-i obligațiunea, alta hârtia sau mobilul corporal, cea dintâi nu se poate prin urmare supune, din punctul de vedere al dreptului privat internațional, regulii privitoare la dobândirea mobilelor corporale.

Mobilele corporale, cu alte cuvinte, au o valoare în sine, iar hârtiile la înfățișetor nu sunt de cât semne reprezentative a unei valori. Obligațiunea nu se urnesc din loc prin aceea că hârtia pribegesc, precum nu ese nici marfa din magazinele unde se află prin aceea că warrantul trece din mână în mână. Un înscris, o dovadă, nu e un mobil corporal.

E vorba după această părere în materie de hârtii la înfățișetor numai de o *obligațiune* și regula generală de urmat ar fi prin urmare că părțile au înțeles să se supue legii locului unde s'a încheiat contractul (v. *supra*), sau, după teoria d-lui *Glard*, legii locului domiciliului datornicului. Hârtia adică călătorește, dar scaunul obligațiunii este și rămâne acolo unde se găsește casa plătitore, adică la domiciliul datornicului.

Trebue deci, așa fiind, închee d-l *Gard* să facem deosebirea următoare: Legea din 15 Iunie 1872, nu se aplică dobândirilor hârtiilor străine făcute *în țară străină*, scaunul obligațiunii fiind în străinătate, dar ea se aplică dobândirii hârtiilor *franceze*, fără deosebire de au fost făcute în Franța sau în străinătate, scaunul obligațiunilor franceze fiind în Franța.

O sentință a tribunalului din Sena din 8 August 1885, lămuresce teoria de mai sus foarte bine ast-fel: «Les titres français, en leur qualité de droits incorporels, forment une catégorie à part de meubles; leur siège est véritablement en France, puisque c'est en ce pays qu'est délivré le capital dont ils sont la représentation fiduciaire».

Intr'un cuvânt, se resumă și zice *Glard*, legea din 15 Iunie 1872, funcționează dintr'un indoit punct de vedere: *față cu valorile franceze, este una din legile situațiunii lor, ea le este peste tot locul aplicabilă; față de valorile străine, care nu sunt de cât prin semnul în Franța, este*

o lege de poliție de asemenea aplicabilă, dar ea trebuie să fie semnă de toate actele îndeplinite regulat, în afară de teritoriul său, potrivit cu legea locului domiciliului așezământului datornic¹⁾.

Temeinică să fie ore deosebirea acesta scosă, cum vedurăm, din ideea că hârtia la înfățișetor nu se poate semnă cu un mobil corporal? Fără îndoială că nu. Ideea, care servese drept temei deosebirei de care e vorba, e contrară naturei, caracterului, esenței juridice a hârtiilor la înfățișetor, lucru în privința căruia trimetem la articolul nostru din *Dreptul*, 1894, No. 51.

Elementele caracteristice ale hârtiei la înfățișetor, am dis acolo, sunt: 1) un înscris și o iscălitură constitutivă (adică solemnă și nu numai doveditoare) a unei obligațiuni de a plăti; 2) un semn exterior (inscris, hârtie) primitor de *posesiune* și de *proprietate*. Cine are proprietatea hârtiei, acela e creditor. Creanța e un fel de drept real²⁾. Precum e servitutea predială de *praedium dominans*, așa e nedespărțită creanța de hârtia cu care e intrupată.

Hârtia s'a pierdut? Vechiul stăpânitor o poate *revendica* de la noul stăpânitor de rea credință. Art. 58 codul comercial, care hotărăse lucrul ast-fel, semnălesce ritos hârtiile la înfățișetor cu mobilele corporale (arg. art. 58 codul comercial și art. 1909 codul civil), semnăuire pe care o fac și autcrii francezi, cu totă lipsa unui anume text, dicând că hârtiile la înfățișetor sunt supuse regulei consfințite de art. 2279 codul Napoleon (1909 român).

Proprietatea hârtiei e ast-fel lucrul de căpetenie. Elementul real precumpnesce. Ești proprietar, ești creditor; de nu, nu. Marfa nu ese de sigur din magazinul unde se află prin aceea că warrantul vagabundeză, dacă însă ai dobândit o dată stăpânirea warrantului într'o țară, potrivit cu legea acestei țări, ai dobândit atunci și stăpânirea asupra marfei, ori unde s'ar afla ea.

Hârtiile la înfățișetor în adevăr sunt supuse la aceiași regulă ca mobilele corporale. Când e vorba însă de mobilele corporale, totă lumea se unese a recunoște că nu trebuie să deosebim lucrurile mișcătoare naționale de cele străine. Hotărătore este din contră pentru lucrurile mișcătoare fără deosebire, legea locului celei de pe urmă dobândiri a stăpânirii.

Bar învață prin urmare cu drept cuvânt că nu numai hârtiile străine isbite de o pōprire de negociare în Franța, dar și cele *franceze*, trebuie să scape, adevărul căutând, de sub împărăția legii franceze din 14 Iunie 1872 (leg. română din 21 Ian. 1883), în minut ce un al-treilea de bună

1) V. I. Glard, op. cit. *passim*, pag. 173-181. Contra: *Bar*, op. cit., II, § 293, pag. 138, nota 9, care combate sent. trib. din Sena din 8 Aug. 1885 și 'i opune o hotărâre a Curții din Paris din 29 Aprilie 1875. V. și *Chunet* (app. *Bar*, op. et loc. cit., pag. 137).

2) Elementul contractual precumpnesce numai când e vorba de valoarea înlăuntrică, de executarea (plata, liberarea de duplicate) sau de zălogirea hârtiei la înfățișetor. Pentru zălogirea mobilelor corporale se cere un act înregistrat în regulă (art. 1636 codul civil), iar pentru zălogirea hârtiei la înfățișetor, ajunge simpla tradițiune (arg. art. 479 codul comercial). V. în acest înșes, *Massé, Le droit commercial dans ses rapports avec le droit des gens et le droit civil*, II-a, édit. No. 2898. Contra: *Bravard-Demangeat, Traité de droit commercial*, t. II, pag. 290 ur.

credință a dobândit stăpânirea lor în țară străină, potrivit cu legea acestei țări.

Poprirea de negociare publicată în Buletinul Bursei din Paris, lămurisce jurisconsultul german, nu poate să privească de cât negocierile (cum-părările) făcute în Franța. Recunosc în adevăr însăși autorii francezi că legea din 15 Iunie 1872 nu face *la police du marché* de cât în Franța. Măsurile adică luate în Franța nu pot să întipărescă hârtiei franceze un *character indelebilis* de neinstrăinabilitate.

În zadar s'ar dice, desvoltă mai departe același autor, că această deslegare a de fire de a zădărnici legea franceză din 1872, căci ar ajunge de a se trece hârtia peste graniță pentru a se trage un renghiū legii, știut fiind din contră că deslegarea protivnică ar amenința mult mai cumplit pe cei de al treilea de bună credință, pe când proprietarul hârtiei pierdute caută să 'și impute sie-și că nu 'și-a păzit destul de bine proprietatea.

Orî cum însă și orî cât de temeinică ar fi această critică a jurisprudenței franceze, doctorul german merge însă, credem noi, prea departe, când ia la vale cu dispreț hotărârile protivnice franceze, dicând că din cauza lor nu se poate realiza un tractat internațional general asupra aducerii la îndeplinire a hotărârilor străine. Doctoriî ar trebui să fie mai drepti cu protivnicii lor. Tout savoir, c'est tout pardonner.

Harambașii din fie-care țară se pot amenința unii pe alții cât vor, dar spiritele cele bune din fie-care țară caută să privească lucrurile *sub specie aeterni*. Pe tine (pe Dumne-de-ŭ) te-am represintat! strigă poetul român, vorbind de jertfele ce le-a făcut națiunea sa pentru cele-lalte națiuni. O națiune, orî cât de mică ar fi ea, merită admirațiunea lumii, când se împotrivesce cu jertfire de sine vandalismului năvălitor.

Națiunile în adevăr trebuie se se înriurască unele pe altele numai în bine, iar nu și în rău, și tôte la un loc caută să alcătuiască o mare tovarășie de drept. Tovărășia de drept a Statelor-Unite europene, «il nous faut ce mot. Et si ce n'est qu'un mot, c'est quelque chose, car les peuples se lèvent, quand il traverse l'air». (*Dreptul*, 1894).

Proprietatea hârtiei confidentiale. Jurisprudență greșită. Are înalta stăpânire dreptul să deschidă scrisorile particularilor? Excepțiunile la principiul neviolabilității secretului scrisorilor: urmărirea penală și falimentul.

I.

Proprietatea hârtiei confidentiale. Jurisprudență greșită.

Hârtia confidentială, ca ori-ce mobil corporal, e cărmuită de art. 1909 codul civil (En fait de meubles, la possession vaut titre), iar ca cuprinzătoare de o taină, e stăpânită de art. 25 din Constituțiune, care hotărăsce că secretul scrisorilor și al depeșilor telegrafice e neviolabil¹⁾. Vom arăta în partea a doua a cercetării de față care sunt excepțiunile la principiul neviolabilității secretului scrisorilor, iar acum și înainte de toate ne vom ocupa cu proprietatea hârtiei confidentiale.

Scrisoarea confidentială, întrebăm, este ea proprietatea expeditorului, care a trimis-o sau a destinatarului, care a primit-o? Curtea de apel din Limoges (decis. din 17 Iunie 1824), răspunde că scrisoarea confidentială: «est la propriété de celui qui l'écrit, et n'est qu'un dépôt entre les mains de celui qui la reçoit», dar vom vedea îndată că acest *vieux jeu* e de mult părăsit de jurisprudența și doctrina franceză.

Chipul acesta de a vedea a vechii jurisprudențe franceze totuși, ori-ce am avea de gîs în contra (arare-ori sunt clare ca lumina zilei adevărurile juridice), câștigă la noi tărâm și se pune înainte cu o mare

1) Vom vedea sub II că și *statul* trebuie să respecte secretul scrisorilor. Dar particularii? Destinatarul scrisorii nu răspunde juridicesce de ori-ce călcare a secretului, dar el răspunde dacă îndrăsnesc să publice scrisoarea prin presă (V și art. 161 codul penal italian), afară de cazul de legiuită apărare, sau să o precupească în public. Un al treilea din contra care ar afla secretul unei scrisori printr-o necuviință sau printr-o greșală, scoțînd'o de exemplu din busonarul unui om care dorme sau deschîdînd'o din greșală răspunde și de cea mai mică călcare a secretului. O scrisoare confidentiaă se poate înfățișa în justiție? Destinatarul are, fără îndoială, acest drept. De asemenea și cel de al treilea, care a primit scrisoarea de bună credință de la destinatar. Un al treilea însă, care a aflat secretul unei scrisori prin o necuviință sau o greșală, nu e îndrituit să o înfățișeze în justiție. Tutorii și directorii de pensionate pot deschide scrisorile pupilor și ale elevilor, dar nu sunt volnicii să le înfățișeze în justiție. Are, din contra, soțul dreptul de a deschide scrisorile soției sale și de a le înfățișa în instanța de despărțenie (v. *Laurent, Droit civil français*, II, No. 108 urm.). Directorul unei case de nebuni apoi are facultatea de a deschide scrisorile nebulilor, dar le poate înfățișa în justiție numai într'un interes de legiuită apărare. Tatăl în fine are puterea de a deschide scrisorile copilului său minor și le poate înfățișa în justiție, după ajungerea sa la majoritate, pentru a-l pune sub un consiliu judiciar.

autoritate, dinaintea căreia caută să ne închinăm, de ôre-ce e consfințit prin o hotărâre însemnată a Curții noastre înalte (v. cas. s. II No. 224 din 5 Mai 1893, Bulet. p. 487 urm.), care cuprinde următoarele considerente interesante :

«Considerând că dreptul destinatarului asupra unei scrisori ce 'i-a fost adresată, nu ia naștere de cât prin faptul tradițiunii; că între autorul unei scrisori și destinatar se pôte conveni că această tradițiune nu dă drept destinatarului de a face cu această scrisóre întrebuintărea ce orî ce proprietar este în drept a face cu lucrul său și că dar printr'ênsa nu s'a transmis asupra acestuia un drept de proprietate asupra acestor scrisori;

«Considerând că o scrisóre confidențială fiind în intențiunea și a celui ce a scris'o și a celui ce a primit'o de a rămânea conținutul ei un secret între dênșii, urmêză neapărat că sus-đisa condițiune trebuie să fie primită ca *virtual* stipulată de cel ce a adresat scrisórea, și că de asemenea destinatarul ei n'a primit'o de cât sub angajamentul *tăcut* din partea sa de a nu fi privit ca proprietar al acestei scrisori, ci un simplu *depositar* al unui secret al scriitorului ei».

Orî-cum însă și orî-cât de magistrală și strălucită ar fi această argumentare, socotința noastră este totuși că are a face aici cu o pipăită și învederată greșală, socotința în care ne întăresce împrejurarea că asta-đi urispuđența franceză și toți autorii se unesc a recunósce fără șovăire că scrisórea confidențială, departe de a fi proprietatea celui ce a scris'o, e din contră, ca orî-ce mobil corporal, proprietatea celui ce o stăpănesce (art. 2279 codul Napoleon; cf. art. 1909 român), adică a celui ce a primit'o¹⁾.

Între autorul și destinatarul scrisorii, đice hotărârea de mai sus, se pôte stipula ca acesta de pe urmă să o *înapoiască*, adică să o primescă cu titlu de deposit și nu cu titlu de proprietar, aceea-ce este, o recunóschem, fôrte adevêrat, dar ôre adevêrat să fie ceea-ce se mai adaogă în hotărârea de mai sus, anume că destinatarul dator fiind să respecte secretul scrisorii, urmêză de aici neapărat că sus-đisa condițiune trebuie să fie primită ca *virtual* stipulată?

Urmêză neapărat? Unde'î legea care să consfințescă această presupusă logică *a priori*? Nu o găsim nicăeri. O presumpțiune legală nu pôte să existe însă fără o anume lege. Urmêză neapărat? Cum! Între scriitorul și destinatarul scrisorii se pôte de sigur stipula ritos ca acesta de pe urmă să nu o înapoiască, adică să o primescă cu titlu de proprietar, și nu cu titlu de deposit; ar urma atunci neapărat, că destinatarul nu mai e ținut să păzescă secretul scrisorii?

E vêdit lucru, din contră, că destinatarul scrisorii, fără deosebire de a primit'o cu titlu de proprietar sau cu titlu de depositar, e dator în tóte casurile să respecte secretul scrisorii. Nu urmêză prin urmare de loc din principiul neviolabilității secretului scrisorilor că cel ce primesce o scrisóre confidențială e un simplu depositar. Calcătorul secretului unei scrisori e răspundător de daune-interese. Incolo, cu tot secretul scrisorilor, destina-

1) Tissier, *La propriété et l'inviolabilité du secret des lettres missives*, 1885. *Deffis in Pataille, Annales de la propriété industrielle*, 1870, No. 97 urm. App. Kohler, *Das Recht an Briefen*, 1893, p. 7, nota 3. Aubry et Rau, *Cours de droit civil*, VIII, pag. 289, § 760 ter text și nota 2.

tarul e în cele mai multe cazuri proprietarul scrisorii și nu un simplu depositar.

În adevăr, ce facem în cele mai multe cazuri cu scrisorile confidențiale ce le primim? Oare le păstrăm cu sfințenie ca să le putem înapoia corespondentului nostru? Experiența de toate zilele dovedește din contră că, departe de a opri că o amintire scumpă corespondența noastră, care e în cea mai mare parte netrebnică, din contră o nimicim, o rupem, o aruncăm în paner, ba, ne însușim chiar, dacă acesta ne face plăcere, și timbrele poștale aflate pe scrisorile ce le primim.

De aceea și hotărăște jurisprudența anglo-americană cu drept cuvânt că cel se primește o scrisoare, care i-a fost adresată lui, are dreptul să o desființeze. Dacă însă destinatarul poate să rupă în bucăți scrisoarea ce a primit-o, sare în ochi că el nu e un simplu depositar. Depositul e în adevăr un contract prin care se primește lucrul altuia, spre a-l păstra și *remite* (adică înapoia) în natură (art. 1591 codul civil).

Incheem prin urmare, și dicem că scrisoarea confidențială e proprietatea destinatarului care a primit-o, cu toate că acesta dator este, să respecte secretul scrisorii. *Aubry et Rau* se rostesc în același înțeles astfel: «La personne à laquelle une lettre est adressée, en devient propriétaire, mais son droit de propriété n'est pas absolu. Il est restreint par le principe d'inviolabilité du secret des correspondances privées. Le destinataire n'est point un simple dépositaire puisqu'il n'est pas tenu à restitution».

Trecem acum la o altă întrebare, anume la aceea de a se ști: A cui este proprietatea scrisorii aflate la poștă? D-l *C. G. Dissescu*, care are cu drept cuvânt un nume strălucit în literatura noastră juridică, învață: «Eū cred mai fundată în rațiune opiniunea că, scrisoarea îndată ce e depusă în cutiile sau biurourile poștale, devine imediat proprietatea destinatarului»¹⁾, o părere care, cum vedem, sună ca un oracul, nearătându-se *motivele* cari ar putea-o îndreptăți.

Care dar ar putea să fie sprijinul și rezământul acestei păreri? Vedem mai sus că o scrisoare confidențială se trimete și se primește său cu titlu de *donațiune* său cu titlu de *deposit* , etc. Va să dică e vorba aici de încheerea unui *contract* prin poștă *între absenți* . Totă dar întrebarea este: În contractele, ce au de obiect trecerea proprietății (art. 971 c. civil), care este momentul în care proprietatea se strămută prin efectul consimțământului părților dat prin corespondență poștală? Consimțământul se deservirșesce îndată ce scrisoarea e aruncată în cutia poștală?

Scrisoarea cuprinde o ofertă de strămutare de proprietate, și principiul este că, oferta nu obligă pe cel ce a făcut-o, dacă nu e *acceptată* . În principiu, ce e mai mult, acceptațiunea nu deservirșesce contractul de cât *dacă a ajuns la cunoștința celui ce a făcut oferta* . Nu e însă nevoie de un răspuns prealabil de acceptare, când însăși natura lucrurilor raclamă o execuțiune neîntârziată a contractului²⁾.

1) *C. G. Dissescu, Cursul de drept public român.*, II, pag. 471. V. însă în înțeles contrar articolul meu din *Dreptul*, No. 21 din 1891, pag. 167, No. 7.

2) *V. Laurent, Droit civil français*, XV, No. 479. Art. 36 codul com. consfințesce, așa fiind, o regulă de drept, care e aplicabilă și în materie civilă.

Ei bine, după natura lucrurilor chiar, o persoană, care trimete *animo donandi* o scrisoare unei alte persoane, cere implicit de la destinatarul scrisorii o excepțiune neîntârziată a donațiunii și nu așteaptă un răspuns prealabil de acceptare. Persoana căreia s'a adresat scrisoarea, dobândește prin urmare, proprietatea ei în minut ce o primesce de la poștă *animo domini*. Scrisoarea așa dar e o ofertă de strămutare de proprietate, care se deservisește prin simpla acceptare a primitorului¹⁾.

Trece la moștenitori proprietatea scrisorii confidentiale? Hârtiele confidentiale se cuvin rúdelor, etc. *jure sanguinis* sau *jure affectionis*, iar nu *jure hereditario*. N'au în adevăr scrisorile confidentiale un curs în piață sau la bursă (exceptându-se autografele ómenilor celor mari, etc.) și nu se póte prin urmare împărți după principiile generale regulátore a împărțirii moștenitorilor. Judecata nu are așa dar de cât să le atribue *ex aquo et bono* unuia sau altuia din moștenitori sau soțului supra-vețuitor²⁾.

O scrisoare adresată *representantului* unei persoane juridice, a unei case de bancă, etc. și privitoare la daraverile acestor de pe urmă, e proprietatea persoanei reprezentate și nu a reprezentantului ei. Iar dacă scrisoarea, de și atingătoare de daravera de representațiune, privește, adevărul căutând, numai la interesul reprezentantului, așa o încunoscintare despre lăță, despre concediú sau o mustrare personală, proprietatea aparține atunci reprezentantului.

Curtea de apel din Bordeaux (decisiunea din 12 Martie 1842) lămu- resce foarte bine deosebirea acésta dicând: «qu'il est de principe que les lettres missives sont la propriété de la personne à qui elles sont écrites; mais que ce principe ne peut recevoir d'application dans l'espèce par cette raison décisive que S. et B. n'ont pas écrit à M. en son nom privé et personnel, mais qu'ils lui ont écrit en sa qualité de commis voyageur, pour lui donner, dans leur seul intérêt, leurs ordres et leurs instructions...³⁾».

Scrisorile adresate unui avocat sau samsar și coprinđetóre de o imputernicire dată acestor de pe urmă, imputernicire pe care ei au primit'o, născându-se ast-fel o daraveră de representațiune, sunt proprie- tatea avocatului, etc. sau a persoanei pe care o reprezintă el? Există aici o representațiune întemplátore și nu o representațiune în regula generală după care scrisoarea e proprietatea destinatarului, care o primesce.

Cine póte să deschidă o scrisoare confidentială? Fără indoială pro- prietarul ei, adică destinatarul, care a primit'o sau *imputernicitul* său. Póte și un *negotiorum gestor* să deschidă o scrisoare confidentială? După ce ai plecat, să presupunem, cu calea ferată, sosese o scrisoare la adresa

1) V. *Kohler*, opul citat. pag. 6. Vestitul profesor de la universitatea din Berlin deslégă intrebarea noastră foarte laconic, în două cuvinte numai.

2) Proprietatea rămâne acestor persoane, cu toată renunțarea lor la moștenire. O rudă, care a zscuns o scrisoare confidentială aflată în moștenire, are cu toate acestea facultatea a se lepăda de moștenire (v. *Sirey*, 69, II, pag. 291, app. *Kohler*) op. cit., pag. 8.

3) V. *Sirey*, 42, II, pag. 266 și 268 app. *Kohler*, opul citat, pag. 10. Corespon- dența, pe care 'și-a însușit'o *Armin* după retragerea sa silită din ambasada germană de la Paris, privea interesele sale personale sau interesele ambasadel? *Holtzendorf*, apărătorul lui *Armin*, a susținut întâia parte a alternativel, iar judecata a holărât contrariul.

ta, care se crede că e hotărâtore pentru itinerarul tău; poate un amic s'o deschidă și să 'ți telegrafieze coprinsul? Am dovedit în *Dreptul*, pe 1882, No. 42, că și un act unic de gestiune poate să constituiască un act de gestiune de afaceri¹⁾.

Mandatul, ce 'ți-l dau pentru deschiderea scrisorilor ce vor sosi la adresa mea sau a firmei mele, poate să fie expres sau tăcut. 'Ți vind dughiana mea cu firma ei? Ai atunci un mandat tăcut de a deschide scrisorile adresate firmei. Intrebarea dacă există un mandat tăcut, da loc la indoială? Veți recurge atunci la justiție, care va hotărâ cazul pe cale grațioasă, și imputernicirea ce 'ți va da-o justiția să primesci și să deschizi scrisoarea, va fi obligatorie și pentru poșta²⁾.

Cruța-va, întrebăm în fine, lărgind orizontul, școala lui Carl Marx, proprietatea individuală cel puțin materie de scrisori confidențiale? Dacă după această școală toate uneltele de producțiune au a fi socializate, instinctele sociale și răspunderea către societate fiind motorii de căpetenie ai socialismului, nu trebui-va să rămâie individuală măcar viața ideală, sentimentală, morală a omenilor?

Peri-va în anul 2000 ori-ce taină așa de neapărată astăzi inimii noastre? Fi-va omul în totul și în toate supus privigherii colectivității? Credința noastră este, din contră, că învățații, artiștii, etc. nu vor suferi nici-odată censura mulțimei. Va păstra apoi pururea natura omenescă pe lângă însușirile sale mărețe și *une partie honteuse* (Naturalia non sunt turpia) care va trebui să fie acoperită.

II.

Are înalta stăpânire dreptul să deschidă scrisorile particularilor? Excepțiunile la principiul neviolabilității secretului scrisorilor: urmărirea penală și falimentul.

Ne întorcem acum iarăși la articolul 25 din Constituțiune, care hotărâsese fără nici o deosebire: «Secretul scrisorilor și al depeșilor telegrafice este neviolabil». Toți prin urmare fără nici o deosebire trebuie să respecte secretul scrisorilor; *statul* așa dar nu mai puțin de cât particularii. Urmază însă de aici că legile derogătore în folosul *statului sau a ordinii publice* la principiul neviolabilității secretului scrisorilor (art. 35, 84, 85 procedura penală, art. 762 codul comercial) sunt contrare textului și spiritului Constituțiunii?

Fără indoială că nu. *Thonissen* lămuresce în adevăr înțelesul articolului 22 corespunzător al Constituțiunii belgiane ast-fel: «Le congrès n'a eu d'autre but que de mettre fin à des pratiques abusives; il a supprimé ce qu'on a nommé *le cabinet noir*.³⁾ De bună sémă, art. 25 din Constituțiune lovesce în abuzul care s'a făcut în trecut de principiul «Salus populi summa lex esto», iar nu în principiul însuși, pe care o lege ordinară volnică este să'l organizeze așa, ca să fie folositor, isbesce

1) *Kohler*, opul citat, pag. 51.

2) *V. Sirey*, 66, I, pag. 251 app. *Kohler*, opul citat, pag. 52.

3) *I. I. Thonissen*, *La Constitution belge annotée*, asupra art. 22, No. 138, pag 102.

adică în cabinetul negru a domnilor despotici¹⁾, iar nu în puterea bine-făcătoare a justiției de a da pe față adevărul în cas de urmărire penală.

Art. 7 al legii noastre telegrafo-poștale din 19 Iulie 1892, sună ast-fel:

«Direcțiunea telegrafelor și poștelor (legea din 22 Martie 1880, art. 7, dicea: «Guvernul») poate opri transmiterea orî cărei telegrame prin telegraf sau corespondențe *deschise* prin poștă, care ar părea primejdioase pentru siguranța statului, sau care ar fi contrarii legilor țării, ordinii publice sau bunelor moravuri.

«Pe telegramele refuzate se vor însemna motivele refuzului și se vor restitui prezentatorului în termen maxim de 18 ore».

Nu are fără îndoială această dispozițiune nimic de neconstituțional. Administrațiunea poștală datore este din contră să respecte secretul și al corespondențelor oprite (v. art. 106 lit. e al legii telegrafo-poștale din 1892). Serisorile închise sunt și rămân apoi, în conformitate cu art. 25 din Constituțiune, un *noli me tangere* pentru funcționarîi poștali. Ideea art. 7 cit. este așa dar numai că poșta statului nu poate să fie mijlocitoare unor corespondențe pe față contrare interesului statului.

De aceea și adaugă art. 7 cit.: «Pe telegramele refuzate se vor însemna motivele refuzului și se vor restitui prezentatorului în termen de 18 ore». Înțelege acest articol că coprinsul telegramelor oprite cată să nu fie împărțășit ministerului? Nu trebuie funcționarul poștal, înainte de a lua măsura prevădută de art. 7 cit., care lovesce într'un chip așa de simțitor în interesele persónelor, să supună mai întâi cazul ministrului de care atărnă el?

Funcționarul telegrafului adică s'ar abate el de la datorîile sale, dacă ar împărțăși coprinsul telegramei oprite ministrului și ar cădea el urmând ast-fel sub lovirea art. 156 sau a art. 305 codul penal? Ministrul apoi care, departe de a respecta secretul telegramei oprite comunicată lui de funcționarul telegrafului, ar trimete-o procurorului, s'ar face el printr'acesta culpabil de vre-un delict prevădut și pedepsit de codul penal și de care anume? 2).

1) Iată ce citim în *Femeia*, schiță dramatică în 5 acte, de B. P. Hășdeu, în actul IV, scena I: *Barbu*: «Jupâne spătare! Veđi Léhul ăsta? Il veđi? el bine, umblând cu straja, a dat Dumneđeu de am pus mâna pe densus. . . Am găsit la densus în sin această țidulă. . . Cino știe, *pote să fie în această țidulă vre-un meștesug, care să trebuinască să'l știm mimai noi Moldovenii*». — *Milescu*: «Te-ai purtat în-lept-șce, căpitane. Lasă țidula: O voiți arăta cu singur M. Sale lui Vodă. Acuma ia pe omul ăsta. Pune'l sub rôtă, întinde-l voinicesce și o să veđi cum va începe să vorbescă în tóte limbele. E un venetic!» («Revista nouă», pe 1895, anul VII, N-rele 10 și 11).

2) Art. 106 lit. e. din legea telegrafo-poștală din 1892, întinde sfera de aplicațiune a articolului 156 codul penal și asupra funcționarilor telegrafului. Hotărășce în adevăr acest articol că art. 156 codul penal are a se aplica și funcționarului telegrafului «dacă comunică conținutul unei telegrami la ori-ce persónă străină, către care nu este adresată, (și dacă o comunică ministrului în cazul prevădut de art. 7 cit.?). precum și dacă cu intențiune suprimă sau modifică în transmitere textul unei telegrami». Tot așa se rostesc și § 355 al-codului penal german. Autorii însă învață că § 355 cit se aplică numai funcționarului telegrafului, iar nu și celui de al treilea care se folosesc de trădarea sa (v. *Kohler, Das Recht an Briefen*, pag. 45). Iar art. 159 al codului penal italian pedepescă din contră pe «chiunque indebitamente s'impossessa di una corrispondenza epistolare o telegrafica altrui, che non sia chiuna, per conoscerne il contenuto».

Ori cum însă și ori-care ar fi părerea noastră asupra acestor întrebări, neîndoios este în tot cazul că art. 305 codul penal (cf. art. 378 codul penal fr.) glăsuitor că «doctorii, chirurgii, spiterii, mōșele și ori-ce alte persoane cari, urmând a fi după natura profesiei lor cunoscătoare și păstrătoare a secretelor ce li se încredințază, le vor da pe față, afară de întâmplările când legea cere o asemenea destăinuire, se vor pedepsi cu închisoare, etc.» se aplică și funcționarilor poștali, cari ar înscința despre cuprinsul unei scrisori deschise pe un al treilea într'un chip nelegiuit).

Intr'un cuvânt principiul neviolabilității secretului scrisorilor are și trebuie să aibă în general și sub rezerva excepțiilor anume statornicite de art. 35, 84, 85 procedura penală și art. 762 codul comercial, precăderea înaintea principiului «salus populi summa lex esto», și administrațiunea poștală cată deci să nu deschidă scrisorile particularilor sub nici un cuvânt, afară de cazul prevădut de art. 40²⁾ al legii telegrafo-poștale din 19 Iulie 1892, căci așa cere legea și buna dreptate.

Este însă interzis, așa fiind, administrațiunii poștale său guvernului de a deschide scrisorile particularilor și în cas de război? *l'radic-Fodéré* se rostesc în această privință ast-fel: «Bélimé pense qu'on général peut intercepter les couriers, quand il s'agit des correspondances de l'État, car il serait singulier que l'ennemi fût tenu de respecter les secrets de ceux dont il n'est pas tenu de respecter la vie; mais qu'il n'a pas le droit d'ouvrir les lettres privées. La théorie est bonne, mais qui se chargera d'en surveiller l'application?»³⁾

Așa se înțelege lucrul în toate țările europene, afară de Anglita. În această de pe urmă țară în adevăr legile recunosc ritos dreptul guvernului de a deschide scrisorile particularilor, destul numai ca un secretar de stat să orânduiască o asemenea măsură prin un *warrant* (decret). Firesce, într'o țară, care a realizat *selfgovernmentul* într'un chip așa de minunat de 'i merge vestea în totă lumea, se pōte lăsa fără nici o grije miniștrilor o putere așa de covârșitoare. Mare este de bună sēmă puterea miniștrilor engleji, dar cumplită este și răspunderea lor⁴⁾.

Robert Mohl și însușescă această teorie a dreptului constituțional englez. Nu pōte, ȳice el, să privescă nepăsător statul, cum spionii, conspi-

1) În acest înțeles, Casațiunea franceză din 21 Noembre 1874. *Sirey*, 75, I, pag. 89, app. *Kohler*, opul citat, pag. 47, nota 51.

2) Art. 40 citat, în alineatele sale cele de pe urmă hotărâsce, în adevăr: «Administrațiunea telegrafelor și poștelor este autorizată a deschide scrisorile cădute în rebut, după expirarea termenului de un an, în scop de a găsi notițiile trebuincioșe pentru a înapoiă această corespondență celor în drept, și pentru a căuta obiectele și documentele de valōre coprinse într'insele, ținându-le la dispoziția celor interesați. Lista acestor obiecte și numele interesaiților se va publica prin *Monitorul Oficial*. Deschiderea corespondențelor în rebut se va face de către o comisiune «ad-hoc», supusă jurămintului». Merită, de sigur, totă lauda această precauțiune așa de amănunțită pe care o ia aici legea ca să închezășuiască pe deplin principiul neviolabilității secretului scrisorilor.

3) V. *Vattel*, *Le droit des gens*, edițiunea Prauic-Fodéré, t. III, § 182, nota I, pag. 64 în fine. V. și *Bulmerincq*, *Völkerrecht*, 1887; *Macquardsens*, *Handbuch für öffentliches Recht*, § 86, pag. 349.

4) V. *R. Gneist*, *Das englische Verwaltungsrecht*, ediția a doua, t. II, pag. 806. V. și *Sarvey*, *Allgemeines Verwaltungsrecht in Marquirdsens Handbuch des öffentlichen Rechtes*, 1887, pag. 139).

ratorii, hoții întrebuintează poșta ca să pregătască și să săvârșescă crimele lor, și deci ținută este administrațiunea poștală să pună la dispozițiunea ministrului de interne ori-ce scrisore, *destul numai să înștiințeze despre acesta pe Adunarea reprezentativă, care va trage pe ministru la răspundere, dacă cere cazul*¹⁾.

R. Ihering înțelege lucrul tot ast-fel. Utilitatea publică (salus populi summa lex esto) trebuie să aibă, ȳice el, în general precăderea înaintea legii. Precum aruncă în mare căpitanul, desvolută el, lucrurile încărcate ca să scape corabia, tot așa caută să arunce și statul legea ca să scape societatea. Vechii Romani, a căror așezăminte au mare asemănare cu cele engleze, lasău în adevăr magistraților lor o putere nemărginită, dar îi luaă cumplit la depănat după încetarea magistraturei lor²⁾.

Nimic mai netemeinic însă de cât chipul acesta de a vedea. Guvernul, iaă argumentul lui Ihering, este adesea nevoit de împrejurări de n'are încotro să calce legea sau Constituțiunea; nemărginită deci, închee jurisconsultul german, trebuie să fie puterea statului. Dar ore așa să fie? Puterea ministrilor, credem noi, nu este și nu trebuie să fie nețărnută; dar dovedit fiind ea actul contrar legii, pe care l'a făcut guvernul, este toluși în gradul cel mai înalt folositor statului, ministrul va scăpa de răspundere pe motiv de legiuită apărare³⁾.

Putința unei asemenea întâmplări, care e foarte rară, nu ne pôte însă de loc îndritui să călcăm toate principiile și să ȳicem că statul să mai presus de legile țării (princeps legibus solutus) și dar credem că art. 25 din Constituțiunea noastră, care impune mai cu sémă statului secretul scrisorilor, e o dispozițiune foarte înțeleptă, care nu lovesce cătuși de puțin în principiul «Salus populi summa lex esto», principiu pe care îl vedem din contră prin excepțiune consintit, conform cu Constituțiunea, prin art. 84 și 85 procedura penală (v. și art. 35) și prin art. 762 codul comercial.

Care este, întâi și întâi, înțelesul și însemnătatea articolelor 84 și 85 procedura penală? Art. 84 hotărășce: «Judecătorul de instrucțiune se va transporta, dacă va fi cerut și va putea să se transporte și din oficiu, la domiciliul prevenitului, ca să facă *perchisițiunea hârtielor...* ce se vor judeca de folos pentru descoperirea adevărului». Art. 85 apoi adaogă: «Judecătorul de instrucțiune va putea asemenea să se transporte și în alle locuri unde ar da cu socotela că s'ar afla ascunse obiectele de care se vorbeșce în articolul precedent».

Urméză din cuprinsul acestor texte că judecătorul de instrucțiune nu pôte să facă perchisițiunea scrisorilor la poștă, scrisorile neafiându-se acolo ascunse? De loc. Autorii recunosc din contră că depunerea scrisorilor la poștă trebuie să aibă din punctul de vedere al articolelor 84 și

1) Robert Mohl, *Die Polizei-Wissenschaft nach den Grundsätzen des Rechtsstaates*, ediția a doua, t. II, pag. 458. Robert Mohl ȳice Kerchove («De la responsabilité ministérielle dans le droit public belge», Préface, pag. 4), est le meilleur des guides en cette matière (adică în materie de răspundere ministerială).

2) Rudolph Ihering, *Zweck im Recht*, I, pag. 413—425.

3) Teoria dreptului constituțional englez și belgian, ȳice Kerchove (opul citat, pag. 127), «accorde une cause de justification au ministre, quand l'acte matériellement contraire à la loi était cependant éminamment avantageux pour l'État».

85 de mai sus acelaș caracter ca depunerea în ori-ce alt loc. Art. 13 al. legii noastre telegrafo-poștale din 19 Iulie 1892 hotărăște prin urmare:

«Direcțiunea centrală este datore a pune la dispozițiunea tribunalelor judecătorești, judecătorilor de instrucțiune și procurorilor, telegramele private și corespondențele poștale *deschise*, ce s'ar söcoti necesare la descoperirea crimelor sau delictelor».

Nu face, cum vedem, acest articol nici o deosebire între scrisorile sau telegramele emanate de la prevenit¹⁾ sau adresate lui și scrisorile sau telegramele *celor de al treilea*. Poșta totuși nu trebuie să pună la dispozițiunea judecătorului de instrucțiune și pe acestea de pe urmă. În adevăr, judecătorul de instrucțiune nu pöte să facă la poșta perchisițiune hărtilor celor de al treilea, de cât când există o *prevențiune* și în contra acestor de pe urmă, adică când are banueli că și aceștia au cooperat ca coautori sau complici la săvırșirea fără-de-legii penale. Singura împrejurare însă că un al treilea a avut relațiuni cu prevenitul, nu pöte să nască o prevențiune de complicitate în contra-ı.

Reese cu töte astea din o Constituțiune neglosată a lui Justinian că și cei de al treilea datorii sunt să înfățișeze scrisorile aflate în ștăpănirea lor. Legiuirile de procedură penală germană admit prin urmare și perchisițiunea hărtilor celor de al treilea, dar consfințesc în acelaș timp o mulțime de excepțiuni. Așa scutesce legea saxonă de datoria de care e vorba pe rudele cele mai apropiate, legea austriacă din 1873 pe töte persoanele aparate de datoria de a mărturisi, mai töte legiuirile apoi pe duhovnicii, advocații, etc. prevenitului, întru cât aceștia nu sunt complici, și pe administrațiunile publice, întru cât binele statului reclama secretul²⁾.

Dacă însă este adevărat că judecătorul de instrucțiune nu pöte să facă o perchisițiune în înțelesul art. 84 și 85 procedura penală de cât când există o prevențiune, nu este mai puțin adevărat că însăși prevențiunea în contra unei anume persoane pöte să se nască din o scrisore sau telegramă, pe care destinatarul ei sau un al treilea, care a primit-o de bună credință de la destinatar, o supune de bună voe judecătorului de instrucțiune sau procurorului.

1) Perchisițiunea hărtilor nu se pöte face de cât când există o *prevențiune*, adică când există o bănuială că cutare persoană a săvırșit cutare infracțiune penală. Măsura prescrișă de art. 84 și 85 procedura penală este, cu alte cuvinte, o *măsură de instrucțiune* și nu o *măsură polițienescă*. Nu se pöte face adică, în lipsă de ori-ce bănuială, o perchisițiune, cu scopul numai de a *descoperi* bănuelii. Care este însă criteriul ca să deosebim în față, dacă o prevențiune pe care o admite judecătorul de instrucțiune, este rezultatul unei bănueli serioase sau numai a bunului plac? Ne lasă în această privință legea noastră fără nici o călăuză. Alt-fel însă, în Statele Unite americane. «Aucun mandat de perquisition, dice *Chambrum* (*Droits et libertés aux États-Unis*, 1891, pag. 366), ne sera admis que sur cause probable, *établie sous serment dans une deposition qui décrira d'une façon précise le lieu où la perquisition sera fait et les objets qui devront être saisis*». Un proiect francez din 1895, hotărăște, de asemenea: «le juge d'instruction ne peut pratiquer la saisie *que s'il y a un mandat décerné*». Adăogăm că în Statele-Unite americane nu se pöte face de loc perchisițiunea hărtilor sau a registrelor de comerț ale *prevenitului*, și acesta pentru cuvântul că (veđi *Chambrum*, opul citat, pag. 389): «ces documents appartenant à l'inculpé, leur production en justice l'amènerait forcément a témoigner contre lui-même, ce qui est contraire au droit coutumier anglo-américain».

2) V. *Wieding*, in Holtendorffs Rechtslexikon. V. *Beschleghnahme der Papiere*.

Ce trebuie să hotărâm însă când urmărirea penală are drept reazem o scrisoare sau telegramă pe care un al treilea, care o înfățișează în justiție, a primit-o din greșală (două persoane având acelaș nume sau scrisoarea fiind băgată într-o copertă falsă, etc.) sau prin un delict civil? Este nulă o asemenea urmărirea penală, de ore-ce are drept temelie o scrisoare al căreia secret s'a violat, știut fiind că cel ce primesce din greșală o scrisoare sau telegramă străină dator este să-i respecte secretul?

Nici de cum. Cel de al treilea, care a căpătat scrisoarea prin o greșală sau prin un delict civil, e fără îndoială depositarul unui secret, pe care cată să-l respecte, dar acesta nu este un cuvânt ca să declarăm nulă urmărirea penală clădită pe o asemenea scrisoare. Un avocat, un duhovnic, etc., în adevăr, sunt și ei ținuți să nu destăinuiască secretul lor profesional, dar dacă ei totuși, interpelați fiind de justiție, nu se abțin ci mărturisesc, nimic nu se împotrivesce de a se pune temelie pe arătările lor¹⁾.

Temeinică să fie totuși urmărirea penală și în cazul când baza ei este o scrisoare sau o telegramă înfățișată de un al treilea, care a căpătat-o prin un *delict penal*? Nici vorbă, o asemenea urmărirea penală ar fi din temelie nulă. Justiția, în adevăr, care e datore să pedepsescă înainte de toate pe cel de al treilea pentru delictul ce l'a săvârșit el, nu poate fără îndoială să-i ierte păcatul, sub cuvânt că scopul justifică mijlocul, adică să-l apere, consfințindu-i nelegiuirea²⁾.

D-l Péret lămurisce foarte bine deosebirea acesta și dice: «Dans la poursuite des infractions, on peut tenir compte de toute correspondance, si elle n'a pas été obtenue elle-même au moyen d'un délit, *quelque reprehensibles que soient les moyens employés pour s'en assurer la possession*. L'intérêt social exige qu'on ne fasse pas état de la lettre lorsque sa possession est le resultat d'un acte qui rentre dans les *prohibitions de la loi pénale*; dans le cas contraire l'action publique doit se mettre en mouvement».

Trecem acum în fine la art. 762 din codul comercial. Consfințește și acest articol o excepțiune la principiul neviolabilității secretului scrisorilor (art. 25 din Constituțiune), care ocrotesc scrisorile comerciale nu mai puțin de cât scrisorile confidentiale. Trebuie să respectăm de bună seamă secretul scrisorilor comerciale. Și o scrisoare comercială, în

1) Compar. *Faustin Hélie, Théorie du code pénal*, t. V, No. 1096, pagina 16 - 18. Un cas analog e cel următor: Soțul are el dreptul să înfățișeze în justiție scrisorile confidentiale ale soției sale? *Laurent* (III, No. 204) răspunde că soțul poate să înfățișeze în justiție numai scrisorile ce soțul își scriu unul altuia. Casațiunea franceză din 9 Iunie 1883 a primit însă chiar o scrisoare pe care bărbatul a cumpărat-o de la complicele femeii sale (v. *Dalloz*, 84, I, pag. 89). Tot așa s'a învoit soțului să înfățișeze o scrisoare pe care a primit-o din greșală. (V. *Sirey*, 67, II, pag. 152). Casațiunea franceză din 15 Iulie 1885 esclude însă, cu drept cuvânt, scrisorile căpătate prin un *delict* (v. *Dalloz*, 86, I, pag. 145). App. *Kohler*, opul citat.

2) Lucrul se schimbă însă când scrisoarea nu e *singurul* temelie al urmării penale. *Faustin Hélie (Traité de l'instruction criminelle*, edițiunea întâia, t. 5, pag. 633) se rostesc în această privință ast-fel: «Mais lorsque les papiers illégalement produits constituent, non le corps même du délit, mais seulement un élément de la preuve de ce délit, et que la loi permet de l'établir par tous les moyens de preuve qu'elle a mis à la disposition du juge, il est clair que la déchéance de l'un de ces moyens ne peut préjudicier à l'emploi des autres et que l'action ne peut en dépendre qu'autant qu'elle ne trouverait dans l'instruction aucune autre base».

adevăr, poate să coprindă o taină neapărată pentru isbânda unei întreprinderi industriale, o taină prin urmare vrednică și ea de scutul legii.

Iată însă, presupunem, că comerciantul a încetat plățile sale. Scrisorile cari vor sosi de acum înainte la adresa sa și cari ar putea să arunce o lumină vie asupra caracterului falimentului, să le primescă tot el în numele marelui principiu al neviolabilității secretului scrisorilor? Nu este loc din contră de a se introduce o excepțiune în interesul masei creditorilor, cari nu trebuie lăsați pe drumuri (salus publica suprema lex est)? Fără îndoiială că da ¹⁾.

Art. 762 al codului nostru comercial (cf. art. 749 ital., art. 478 belgian, § 111 Konkurs-Ordnung) hotărăsece prin urmare :

«Scrisorile și telegramele *adresate falitului* să fie remise sindicului, care este autorizat a le deschide și pe unele și pe altele ; falitul poate să asiste la deschiderea lor, și dacă conținutul scrisorilor și telegramelor nu privesce la interesele sale patrimoniale, poate să ceară predarea lor. *Sindicul este dator să păstreze secretul*».

Vedem, citind acest articol, din capul locului chiar, că falimentul sémână în această privință și se deosibesc de urmărirea penală : sémână, căci derogă la secretul scrisorilor ; se deosibesc, căci, unde după art. 762 codul comercial numai scrisorile și telegramele *adresate falitului* se pot sechestra, după procedura penală din contră (v și § 99 procedura penală germană) sequestrul se poate întinde și asupra scrisorilor adresate altor persoane, întru cât există bănuială că sunt scrise de prevenit sau în realitate destinate pentru el.

Legea noastră apoi se deosibesc de legea germană și de cea engleză, regulând lucrul în chipul arătat mai sus. În adevăr, după legea noastră și cea italiană sequestrul scrisorilor adresate falitului are loc *de drept și în puterea legii*. Alt-fel însă după legea germană. După arésta lege, sequestrul trebuie să fie incuviințat prin o *fncheere judecătorească*, care poate revoca această măsură, după cererea falitului, ascultându-se sindicul. După legea engleză în fine sequestrul trebuie reinstit din trei în trei luni ²⁾.

Nu cunoșcem alte excepțiuni la principiul neviolabilității secretului scrisorilor de cât acele consfințite de lege în materie de urmăriri penale și de faliment. Curtea din Paris pare însă a crede că, dolul civil având asemănare cu dolul penal, s'ar putea aplica și în cas de dol civil (de exemplu în cas de concurență neleală) unele reguli ale procedurii penale, ceea-ce este contrar principiului că o excepțiune nu poate să existe fără o anume lege.

În adevăr, hotărârea Curții de apel din Paris din 4 Decembrie 1891, se întemeiază pe fotografia unei scrisori care, adresată fiind reclamantului, a fost primită din greșeală de pârît, care a fotografiat-o înainte de a o trimite reclamantului, și a înfățișat fotografia în justiție ca să dovedescă că reclamantul s'a făcut culpabil față cu el de o concurență neleală,

1) Corespondența jôcă, în adevăr, un rol covârșitor în materie comercială, lucru pentru care legea și obligă pe comercianți să păstreze scrisorile și telegramele ce le primesc (art. 30 codul comercial) și să copieze scrisorile și *telegramele* (art. 25 vobesce numai de scrisori, dar *est eodem ratio*) ce le trimet.

2) V. Kohler, *Konkursrecht*, 1891, pag. 310—311.

totografie care, în loc să fie respinsă pe motiv că secretul scrisorilor trebuie respectat, a fost din contră primită¹⁾.

Ce ar face, întrebăm în fine, *Vlad Ţepeş*, dacă s'ar putea scula din morţi şi ne-ar vedea cum facem pe dracu în patru ca că apărăm Constituţiunea în contra lovirilor cari 'i-ar putea veni de la înalta stăpânire? Ne-ar pune negreşit în ţépă! Aū năzuit de sigur unii Domni mari la o stăpânire liberală şi constituţională, dar datina vlad-ţipeşană a fost vai! singură domnitore înainte de Constituţiunea noastră liberală, care e pentru noi pôte şi astă-đi încă numai un ideal abstract. Manes exite paterni!

În adevăr, secretul scrisorilor şi toate idealurile noastre constituţionale vor fi o realitate pipăită pentru noi numai dacă ne vom obicinui o dată să ne ajutăm singuri, în loc să cerşim neincetat ajutorul budgetului statului, dacă vom face loc în sufletul nostru credinţei sfinte că lumea şi viaţa aū un scōp mareş şi nu sunt numai nisce flēcuri pesimiste şi netrebnice, dacă ne vom însuşi sefgovernmentul american, care stă şi cade cu pietatea religiōsă a Americanilor, dacă nu vom mai imita copilăresce fraseologia oratorilor revoluţiunii franceze.

H. Taine are Dōmne! mare dreptate, când caracterisează cuvântările oratorilor revoluţiunii franceze ast-fel: «Jamais de faits; rien que des abstractions, des enfilades, des sentences sur la nature, la raison, le peuple, les tyrans, la liberté, sortes de ballons gonflés et entrechoqués inutilement dans les espaces. Si l'on ne savait pas que tout cela aboutit à des effets pratiques et terribles, on croirait à un jeu de logique, à des pratiques d'académie, à des combinaisons d'idéologie»²⁾. (*Dreptul*, 1895).

1) App. *Kohler, Das Recht an Briefen*, pag. 44, nota 49 a. Jurisprudenţa franceză admite în adevăr şi cu drept cuvânt că în materie civilă un al treilea nu pôte înfăţişa în justiţie o scrisōre, pe care a dobēndit'o prin o greşală sau prin un dol civil (*Kohler*, opul citat, pag. 43). Ei bine, Curtea din Paris prin holărarea pomenită în text a mule o excepţiune la această regulă, cu totă lipsa unui anume text. Este de dorit, *de lege ferēnda*, să se permită sequestrul scrisorilor şi în cas de urmărire civilă? D-l *Kohler* răspunde da, în *Konkursrecht*, loco cit., nu în *Das Recht an Briefen*, loc. cit.

2) *H. Taine, Les origines de la France contemporaine*, t. II, pag. 262. Marele scriitor francez dă prin urmare precădere revoluţiunii engleze înainte revoluţiunii franceze. Punctul acesta are o mare însemnătate şi cu privire la principiul neviolabilităţii secretului scrisorilor. În adevăr, unde *Mirabeau* vroia mai bine să pară opera lităţii secretului scrisorilor. În adevăr, unde *Mirabeau* vroia mai bine să pară opera lităţii secretului scrisorilor. În adevăr, unde *Mirabeau* vroia mai bine să pară opera lităţii secretului scrisorilor (v. *F. revoluţiunii franceze* de cât să se strâmbe cu o iotă măcar secretul scrisorilor (v. *F. Helie, Traité de l'instruction criminelle*, ediţia I, t. V, pag. 513), *Cromwell*, din contră, a stăruit pentru înfiinţarea monopolului postelor, arătând că dēnsul este mijlocul cel mai nemerit pentru a preîntâmpina multe planuri periculōse şi rēntăciōse ce se urzesc în contra republicei (v. *R. Gneist, Das englische Verwaltungsrecht*, ediţia II, pag. 806).

Despre dreptul de purtare și schimbare a numelui de familie.

Codul nostru penal (art. 208) prevede și pedepsește numai portul nelicit de costum, uniformă, decorațiune, nu însă și întrebuintarea abusivă a numelui altuia. Legea franceză din 28 Maiu 1858 merge mai departe, căci ea adaugă la art. 259 codul penal francez (corespunzător cu art. 208 codul penal român) dispozițiunea următoare :

«Va fi pedepsit cu o amendă de la 500 — 1000 franci, ori-cine, *fără drept și în vedere de a-și atribui o distingere onorifică*, va fi luat în public un titlu, schimbat, alterat sau modificat numele ce-i atribuesc actele de stat civil. Tribunalul va ordona mențiunea hotărârei în marginea actelor autentice sau a actelor de stat civil, în care titlurile au fost luate fără drept sau numele alterat. În toate casurile prevăzute prin acest articol, tribunalul va ordona trecerea integrală sau prin extras a hotărârei în ziarele ce el va arăta: totul cu cheltuiala condamnatului».

Legea pedepsește luarea *fără drept* a numelui altuia, căci ori-cine și poate schimba numele cu autorizațiunea guvernului. După legea din 11 germinal anul XI, ori-cine are motive serioase de a-și schimba numele, trebuie să adreseze o cerere motivată guvernului. Hotărârea guvernului, care autorisă schimbarea numelui, nu se poate executa de cât după expirarea unui an de la data trecerii sale în buletinul legilor. În cursul anului cei în drept pot face opozițiune, cerând revocarea hotărârei. Ocrotirea dar ce o acordă dreptul numelui de familie ¹⁾ este ast-fel organizată: în cas de usurpare, e deschisă denunțarea la justiția penală, în cas de schimbare reclamată pe cale legală, opozițiunea în contra hotărârei guvernului, care a încuviințat schimbarea.

Acastă îndoită ocrotire o căutăm zadarnic în legea noastră, care lasă interesul de care e vorba la bunul plac al cetățenilor. O simplă incuno-

1) În statele germane (v. de exemplu ordinul de cabinet prusian din 15 Aprilie 1822) e oprită schimbarea numelui fără autorisarea guvernului. În Rusia, numai împăratul poate autorisa schimbarea numelui. În Spania, se reclamă schimbarea numelui la tribunal, care publică cererea în gazete; trei luni după această inserțiune, intervine hotărârea guvernului, care, dacă există opozițiuni din partea celor de al treilea, trebuie să consulte pe consiliul de stat. Reprimarea penală a usurpării numelui altuia e mai radicală în Germania de cât în Franția. Legea poliției penale pentru Hessen din 1855 § 75, hotărâse: «Cine, fără autorisarea autorității competente, și însușește obicnuit un alt nume de familie de cât acela la care are drept după actul său de nascere sau de botez (nu se cere o însușire *în vedere de a-și atribui o distingere onorifică*), se pedepsește cu o amendă de la 11—15 florini». Legea penală pentru confederațiunea Germaniei de Nord (§ 360, No. 8) pedepsește aceiași contravențiune cu o amendă până la 50 taleri.

sciințare în gazetă ajunge, aceia ce nasce un desiriu mai mare încă de cât era acela care a isvorit din decretul francez din 24 brumar anul II, unde se dicea că ori-cine poate să-și schimbe numele de familie prin o simplă declarare dinaintea municipalității. Ocrotirea ce ne-o oferă dreptul civil are un mare preț, dar ea nu ajunge. Legea (art. 312 codul civil) hotărăse că un copil adoptat are numele de familie al adoptatorului, de unde urmază că copilul legitim are numele de familie al tatălui său, etc. Numele dar de familie este o proprietate, care se transmite prin filiațiune, o proprietate care nasce un drept și o acțiune.

Vătămarea dreptului altuia atrage răspunderea de daune-interese a vătămătorului. Dacă dar un al treilea mă împiedică să port numele meu de familie, îl pot fără îndoială acționa și cere stabilirea dreptului meu și condamnarea adversarului la daune-interese. Să presupunem însă că cel de al treilea nu mă oprește să mi port numele meu de familie, dar că el îmi face concurență, și însușește numele meu de familie într'un chip abusiv. Am eu o acțiune în contră-i? Justiția civilă, după cererea mea, poate ea să-i interdică să intrebuinteze numele meu de familie, să-l condamne la daune-interese? Nu există nici o lege care să oprască schimbarea numelui. Tot ce nu este oprit, este permis.

După Const. un. Codice, *de mutatione nominis*, IX, 25, e lăsată tutulor libertatea de a schimba numele fără autorisarea guvernului. Schimbarea numelui era oprită numai în cas de *fraudă*. Dispozițiunea de care e vorba a dreptului roman suna ast-fel: *Sicut in initio nominis, cognominis, praenominis recognoscendi singulos impositio libera est privatis, ita eorum mutatio innocentibus periculosa non est. Mutare itaque nomen vel praenomen sive cognomen sine aliqua fraude licito jure, si liber es, secundum ea, quae saepe statuta sunt, minime prohiberis, nullo ex hoc praejudicio futuro.*

Ori-cine dar e liber să-și schimbe numele, dar nimeni nu are voie să facă un us nemăsurat, neobicinuit, fraudulos de dreptul său. Schimbarea numelui de familie, care nu implică o concurență nealeală în dauna altuia, nu are un caracter ofensiv, și în zadar s'ar protesta în contră-i. Dacă nu poți invoca un interes material sau ideal¹⁾, care s'a vătămat, nu îți este deschis recursul la justiție, căci nu este acțiune fără interes. Mulți

1) Nu se cere un interes bănesc, un interes *moral* ajunge pentru întemeierea unei obligațiuni. Vecinul meu, de exemplu, se obligă să nu cânte clariv în timpul orelor mele de lucru și de studiu. Obligațiunea e valabilă, deși are de obiect numai un interes moral, ideal. Proiectul unui cod civil german consfințește cu drept cuvânt această teorie, care răspunde ideei de drept modern. Jurisprudența și doctrina franceză o aplică specialmente în materie de quasi-delicte. Dreptul roman oțerea părților pentru ocrotirea interesului lor moral așa numita *actio injuriarum aestimatoria*. Când un co-călător îți ia într'un chip obrasnic locul în vagonul drumului de fer (conductorul îți desige un alt loc dar nu tot așa de comod), când proprietarul casei, la care seștii cu chirie, îți interdicte plimbarea în grădina stipulată prin contract, când noaptea vrășmașul tău îți bate obicinuit la ușă și la ferăstră, răpindu-ți odihna și somnul, când vecinul, după ce te-ai pus la masă, produce dinaintea sufrageriei tale un miros mepetic, în casurile acestea și altele de acest fel nu există un interes bănesc, dar interesul tău moral ajunge ca să întemeeze acțiunea ta în daune-interese. «Dauna morală, dice *Demolombe*, e neatărnată de ori-ce vătămare materială. Puțin importă, de exemplu, că omorul era întreținut de fiul său. Ucigașul e totuși dator să repare dauna morală ce a suferit-o fiul» (v. *Demolombe*, XXXI, No. 675).

țărani 'și-au însușit nume boeresci, dar ei nu se dau de boeri, ei nu năzuesc a cuceri o pozițiune socială care nu le aparține; ei dar au făcut un us legiuit, obicinuit, nebănuit de dreptul ce 'l are ori-cine de a'și schimba numele de familie. Un comerciant onest își însușese numele unui scriitor mare și *vice-versa*. Densii nu'și fac concurență unul altuia; lipsește dar ori-ce interes și deci ori-ce acțiune în contra schimbării numelui. O harfonistă păcătoasă ia numele unei alte harfoniste mizerabile. Amândouă fiind de-opotrivă desmoștenite, fără nume, fără reputațiune, nu pôte să fie vorba de o concurență neleală, rezultând din usurparea numelui. Orb la orb nu scôte ochii.

Ajungem bine înțeles la o altă soluțiune în cazul unde usurparea numelui acoperă o concurență abusivă, neonestă, condemnabilă. Acesta rezultă nu numai din dispozițiunea de mai sus a dreptului roman, dar și din dispozițiunile dreptului nostru în vigóre. Legea asupra înscrierii firmelor din 18 Martie 1884 prevede anulara firmei înscrisă în contra legii sau întrebuițată de un altul de cât cel în drept, și daune-interese, și supune la amendă pe comerciantul său societatea comercială care operază fără a fi cerut înscrierea firmei (art. 21 și 22). Art. 78 codul comercial cere pentru societățile anonime o denumire lămurit deosebită de aceea a ori-cărei alte societăți. Dacă dar o societate nesolvabilă 'și însușese numele unei societăți solide, făcând acesteia ast-fel o concurență neleală, ori-ce interesat pôte să facă să înceteze abuzul și să reclame daune-interese.

Teoria dar de urmat este această. Schimbarea numelui nu este oprită afară de cazul de *fraudă*. Nu numai numele patronimic, numele de botez, numele rezultând din actele de stat civil, e ocrotit în contra fraudei, dar și numele adoptat, numele literar, pseudonimul, firma, etc. Scriitorul german Wilhelm Hauff a scris *Der Mann im Monde*, sub numele lui Heinrich Clauren, ca să persilleze maniera sentimentală a acestui de pe urmă. Partea vătămată, cu tôte că numele ei de botez era C. G. Heun și nu Heinrich Clauren, ceru cu drept cuvânt satisfacțiune de la vătămător. Există fraudă și în-casurile următoare: O cântăreță mediocră apare pe scenă sub numele unei prima-done celebre, înjosește reputațiunea acesteia, 'și însușese folósele proprii unui nume strălucit. Un cavalier de industrie usurpă un nume stimat, se introduce în casele cele mai bune, își crează o pozițiune socială la care nu are drept, și pregătesce ast-fel tărémul pentru fraudele ce le-a proiectat. Un poetastru 'și permite să continue opera începută de un mare poet, sub numele acestui de pe urmă. Un comerciant își însușese numele sau firma unui alt comerciant și-i face o concurență neleală. Un bastard, care are drept numai la numele de fată al mamei sale, usurpă un alt nume, face intrusiune într-o familie ce nu-i aparține, se falesce cu o relațiune de înrudire ce nu i se cuvine, aduce o atingere onórei și reputațiunii familiei vătămăte.

În casurile acestea și altele de asemenea, vătămătorul are o acțiune în contra vătămătorului tinđend la oprirea abuzului comis de acesta de pe urmă și la daune-interese. Ce mijlóce are justiția ca să oprască nelicita întrebuițare a numelui altuia? Tribunalul are pentru acest slirșit expedientul următor: alocare de daune-interese de atât pe și, dacă se continuă abuzul. Acestă sancțiune e ilusorie în cas de nesolvabilitate a vătămăto-

rului. Să adoptăm dar, *de lege ferenda*, prescripțiunea legii penale franceze de care s'a vorbit mai sus? Această reformă nu ne zimbesce, căci legea franceză din 28 Maiu 1858 cu adaosul său la art. 259 al codului penal francez, miróse a rugină feudală. «Legea acésta, observă F. Hélie, n'a judecat că ridiculul ar fi o represiune îndestulă a pretențiunilor nobiliare góle de temeí, ea le-a pedepsit cu o amendă; ea n'a cugetat că opiniunea publică ar condamna destul de sever ast-fel de pretențiuni învechite, ea le-a calificat delict». Acțiunea civilă ajunge, însă trebuie să o facem mai eficace, trebuie să organizăm o urmărire silită și pentru obligațiunile de a face și de a nu face, lăsând a dice că importă să introducem o instanță administrativă pentru regularea schimbării legale a numelui de familie. Judecătoria interdice ea usurpatorului numelui altuia să pórte numele usurpat? Legea după tipul art. 775 procedura civilă germană, ar trebui să o inarmeze cu puterea de a sili pe vătémător, într'un chip indirect, prin condamnarea la amendă și la *inchióre*, să omită întrebuițarea abusivă a numelui altuia.

O altă ipoteză, fantastică fără îndoială, dar trasă din analele noastre judecătorești, este acésta. O persónă are, presupunem, motive să'si alégă un nume său să'si schimbe numele ce'l pórta. Schimbarea nu trezesce nici o bănuială, nu există nici umbră de fraudă. Pot eú totuși să o silesc să alégă numele ce'mi convine mie mai bine, în locul numelui căruia dënsea 'i dá precăderea? Ori-cine are dreptul de a purta numele său de familie său de a-l schimba, dacă nu există fraudă, său de a-și alege un nume, dar nimeni nu este *obligat* să'si alégă cutare său cutare nume. Pretențiunea mea temerară ar aduce o turburare nedréptă adversarului meu și tocmăi dënsul ar fi în drept să cêră daune-interese de la mine. Nici o lege nu impune căei ferate să boteze stațiunile de cale ferată așa său alt-fel. Stațiunile se numesc obicínuit după têrêmul pe care dënsele sunt situate? Puțin importă, căci precum își póte schimba cine-va numele său de familie, adică numele său consfínțit prin un vechiú obiceiú, dacă nu există fraudă, tot așa e liberă și calea ferată, care alege obicínuit un nume óre-care pentru stațiuni, să'si schimbe obiceiul și să'si alégă un alt nume.

Reproducem totuși aci decisiunea Curții de apel din Craiova, secțiunea I, din 10 Iunie 1875, care a hotărât contrariul:

«Avënd în vedere că obiectul apelului este cererea d-nei X de a se obliga societatea căilor ferate române din Bucuresci la revendicarea numelui stațiunii gării Piatra, schimbându-l în Ianușesci, numele satului pe care se află clădită;

«Considerând că de și în lege nu există vre-o dispozițiune relativă la denumirea stațiunilor gării drumului de fer, dar totuși, după usul din țară, urméză ca stațiunile să pórte denumirea proprietății unde sunt clădite garele;

«Pentru aceste motive, de acord cu d. reprezentant al Ministerului public,

«Curtea decide:

«Admite de fondat apelul interjectat de d-na X și în consecință reforméză sentința apelată a tribunalului districtului Romanați, și statuiază că denumirea gării aședată pe proprietatea Ianușesci să pórte numele de gara Ianușesci, iar nu aceea de Piatra, ce pórta astă-đi». (*Dreptul*, 1889).

Legea din 26 Martie 1873, privitoare la modificarea unor articole din legea asupra comptabilității generale.

Imperfecțiunile legii comptabilității generale din 31 Martie 1864, erau deja prea tare simțite; remediul s'a așteptat cu nerăbdare.

S'a schimbat în fine, cel puțin în parte, acea lege nepotrivită cu situațiunea particulară în care se găsește țara.

Schimbare însă și ameliorare sunt două lucruri deosebite. Să pretinde specialmente că dispozițiunea, care s'a pus în locul art. 112 din legea asupra comptabilității generale, violază Constituțiunea și constituie prin urmare o reformă *in prejud.* Acastă lege nouă, se pretinde, că atribuie *tribunalelor și Curților de apel* judecarea *crimei* de delapidare de bani publici.

Să rezulté óre sensul acesta al legii din expunerea de motive sau din discuțiunea publică? Ignorăm coprinderea discuțiunii care ar fi accompaniat sau precedat votarea legii.

Acum de-o-cam-dată aflăm numai că necesitatea interpretării legii în sensul acesta, rezultă din expresiunile întrebuintate în alin. 1 din art. 112 că «se va da judecăței tribunalelor ordinare» și din cele ultime coprinse în alin. final din același art.: «ori-ce cerere de amânare,.... nu va fi admisă înaintea *tribunalelor și Curților*». (*Dreptul* din 5 Aprilie 1873).

Cine din noi nu este partisanul principiului, că numai sufragiul universal pôte modifica Constituțiunea? *Nil de nobis sine nobis!* Violărea *indirectă* a acestei *magna charta libertatum* este mai condamnabilă încă de cât isbirile directe. Inconjurarea *indirectă* a legii fundamentale este ilegalitatea în gradul ei superior, unde se împerechiază cu fătărnicia! Așa dar suntem de părere că, fără concursul sufragiului universal, nici *corecționalisarea* crimelor, nici schimbarea jurisdicțiunii pentru cognițiunea crimelor, nu este tolerabilă.

Iacă legea inculpată de les-Constituțiune:

Art. 1. Articolele 4, 16, 19, 98 și 112 din legea asupra *comptabilității generale* a statului din 31 Martie 1864. se *modifică* precum urmază:

Art. 112. Pentru ori-ce delapidare sau abus, comptabilii mănuitoiri de bani publici, constatându-se deliquenții prin procese-verbale ce se va încheia în momentul chiar a revisuirii, se vor da judecății tribunalelor ordinare spre a 'i judeca de urgență și sentințele definitive date asupra lor, se vor publica în *Monitor*; iar în aceia ce privesce deficitul, se va urma conform art. 19.

Procesele-verbale, încheiate de delegații ministerului de finance, vor constata lipsa banilor, starea casei și ori-ce abuzuri se vor descoperi

în mânăuirea banilor publici și în comptabilitate; ele vor fi sub-semnate de delegați și de comptabilul căruia s'a făcut revisuirea.

La cas de împotrivre a acestuia de a sub-semna, delegatul va putea îndată reclama concursul procurorului său ori-cărei autorități judiciare sau administrative ce se va afla mai în apropiere, care va sub-serie în locul comptabilului, indicând cauza pentru care acesta n'a voit să sub-serie.

Aceste procese-verbale vor face proba legală în justiție, și nu se vor putea combate de cât prin inscriere în falș, sau pentru motiv de eróre bine constatată prin confruntarea cu registrele și scriptele ținute în bună regulă.

Ori-ce cerere de amânare, propusă de acusat sub motiv de a se examina în prealabil compturile de Curtea de compturi, nu va fi admisă înaintea tribunalelor și Curților.

Art. II. *Ori-ce dispozițiunî contrariî acelei legi, sunt și rămân abrogate.*

Iacă și coprinderea înaintea metamorphosei a art. 112 din legea organică a comptabilității generale:

«Comptabilii care ar contraveni la dispoziția art. 10 (adică care ar «fi negles de a da o recipisă cu talon pentru ori-ce vërsămint sau în «numerar sau alte valori făcute în casele statului pentru un serviciu «public), vor fi supuși pentru întâia óră la o amendă egală, jumătate «din lefa lor mensuală, pentru a doua óră amenda va fi echivalentă «lefi lor pe o lună, iar la a treia abateră de acest fel, vor fi destituiți. «Acestea tóte fără prejudiciul răspunderii banilor pentru care ar «fi liberat o chitanță particulară și care n'ar fi intrat în casa statului».

Se vede clar, că art. 112 cit. înaintea modifițațiunii, nu atingea nici cum cestiunea competenții tribunalelor permanente sau a Curților cu jurați de a judeca abuserile comptabililor.

Așa dar ne aflăm dinaintea alternativei, sau să dîcem că legea din 26 Martie 1873, creând o *dispozițiune de tot nouë*, a atribuit cognițiunea crimelor de delapidare tribunalelor permanente, sau să recunóscem că, fiind vorba numai de o *modificare*, mențiunea tribunalelor și a Curților de apel, făcută în legea posterióră trebuie să aibă necesarmente alt înțeles.

Legea din 26 Martie 1873 ne dîce însă în art. I, că nu face de cât a *modifica* art. 112 din legea asupra comptabilității generale.

Acéstă lege ocupându-se cu reorganizarea în parte a *comptabilității generale*, ar trebui să existe o *dispozițiune expresă și formală* pentru ca să putem afirma că s'a schimbat, în privința crimelor de delapidare, ordinea jurisdicțiunilor și cu atât mai mult în cazul de față unde abrogarea legii anteriore s'ar mai complica cu violațiunea Constituțiunii!

Art. 112 modificat să exprimă însă că «se va da, adică comptabilul «prevaricator, judecâtei *tribunalelor ordinare* «și în fine» ori-ce cerere «de amânare.... nu va fi admisă înaintea *tribunalelor și Curților*». Aceste expresiuni nu denotă óre realitatea unei abogațiuni *tacite* a legilor anteriore asupra acestui punct? ¹⁾.

1) Ar fi o abogațiune *expresă* numai dacă legea nouë ar fi pronunțat *literalmente* abogațiunea legii anteriore, prin care s'a atribuit Curților cu jurați competența a judeca și acéstă specie de crimă.

Vom vedea îndată că acele expresiuni ale art. 112 modificat nu constituiesc o contrarietate cu vre-o lege anterioară, dar chiar admitând opositul, se poate pipăi că contrarietatea nu poartă asupra *principiului* care servea de basă legii vechi!

Legea vechie în cazul nostru este legea comptabilității generale din 31 Martie 1864.

Comptabilitatea generală a statului are un alt *principium et fons*; jurisdicțiunea competentă de a judeca pe comptabilii prevaricatori e în privința comptabilității generale, o *cestiune secundară*.

Așa fiind, este sigur, că numai dispozițiunile legii anterioare *absolut incompatibile* cu dispozițiunile legii posteroare, le putem considera ca abrogate (*Aubry et Rau*, § 29).

Cine însă poate vedea o incompatibilitate absolută între dispozițiunea nouă, după care comptabilul delapidator se da în judecata *tribunalelor ordinare*, cu art. 226 pr. crim., după care pentru ori-ce crimă se ordona transmiterea preveniților înaintea Curții juraților?

Curtea juraților este o jurisdicțiune ordinară, un tribunal ordinar!

Când e în cestiune o delapidare de bani publici, care, după împrejurări, poate fi sau *delict* sau *crimă*, negreșit că vom dice, într'un limbajiu concis, că prevenitul se dă pentru asemenea fapte reprobate de legea criminală, *în judecata tribunalelor*¹⁾ în loc să mai specificăm, lungind vorba, că pentru *delicte* prevenitul se dă în judecata tribunalelor permanente, iar pentru *crime* în judecata Curții juraților.

Expresiunea «tribunale ordinare» este antiteza expresiunii «tribunale de excepțiune» și Curțile cu jurați fără îndoială nu sunt tribunale de excepțiune!

Că așa a înțeles legiuitorul, rezultă mai clar din cuvintele «cererea de amânare nu va fi admisă înaintea tribunalelor și Curților», adică a *Curților cu jurați*, căci se înțelege de sine, că o excepțiune care nu se poate propune la trib. *a fortiori*, nu se poate propune înaintea *Curții de apel*, iar, de altă parte, o prohibițiune de a se propune o excepțiune înaintea trib. permanente, nu se aplică necesarmente și la Curtea cu jurați, de unde deducem că legiuitorul, vorbind de o oprire de a se cere o amânare la tribunale și *Curți*, a înțeles sub această din urmă expresiune *Curțile cu jurați*.

Conchidem din cele ce preced, că legea din 26 Martie 1873 pentru modificarea unor articole din legea asupra comptabilității generale, n'a abrogat, în privința crimelor de delapidare, art. 226 cod. pr. crim.

Sursum corda! Constituțiunea nu s'a violat. (*Dreptul*, 1873).

1) Tribunalul se numea la Romani *estrada* unde judeca magistratul, ședând pe *sella curulis*.

Repaosul duminical. — Stabilimente industriale. —
Dacă sunt supuse închiderii în zilele de Duminică și sărbători în comunele rurale. — Art. 2 și 7 legea repausului duminical.

Legea repausului duminical, făcând distincțiune între stabilimentele comerciale și cele industriale, a impus, în comunele rurale închiderea în zilele de Duminică și de sărbători numai celor dintâi, cu excluderea celor din urmă.

Curtea, deliberând,

Asupra motivului de casare, formulat ast-fel :

«Fabrica de zahăr de la Săscuț, fiind un stabiliment industrial situat într-o comună rurală, nu cade sub prevederile penale ale legii din 1897 pentru repausul duminical.»

Având în vedere sentința supusă recursului, din care rezultă că fabrica de zahăr de la Săscuț, funcționând în ziua de Sf. Dumitru, tribunalul, în virtutea art. 7 și 10 din legea repausului duminical, a condamnat pe recurent, proprietarul acelei fabrici, la 200 lei amendă, pe motivul că stabilimentele industriale din comunele rurale, după cum e numită fabrică, nu sunt scutite de aplicarea menționatei legi, ci rezultă din art. 7 și din intențiunea legiuitorului că oprirea lucrului în zilele fixate de lege, se aplică la toate stabilimentele, fie comerciale, fie industriale, din toată țara, iar nu numai la acele din comunele urbane;

Având în vedere art. 2 și 7 din legea din 1897 pentru repausul duminical;

Considerând că prin art. 2 se prevede că în comunele rurale, cârciumile și ori-ce alte stabilimente comerciale vor trebui să rămână închise în toate duminicile și sărbătorile arătate la art. 7, iar prin acest articol, după ce în primul său alineat se arată că în comunele urbane este obligatorie închiderea stabilimentelor comerciale ziua întreagă, în sărbătorile ce începe a enumăra, prin alineatul al doilea, se prevede că în aceste sărbători enumerate, stabilimentele industriale din toată țara vor fi închise ziua întreagă;

Considerând că în lege se conține numai art. 2, în cât privește observarea repausului duminical în comunele rurale, precum acesta se confirmă prin desbaterile din Corpurile legiuitoare, asupra art. 7 al legii;

Că apoi, tot din acele debateri, urmate asupra art. 2, mai reese că stabilimentele industriale, nu prin scăpare din vedere s'a au emis a se trece pe lângă stabilimentele comerciale, ci într'un mod voit, și în urma explicațiunilor date de raportorul legii asupra acestei omisiuni exprese, amendamentul propus de a se trece pe lângă stabilimentele comerciale și cele industriale, s'a retras;

Că ast-fel, se constată din debateri că la formularea art. 2, intențiunea a fost de a se ține închise în comunele rurale numai cârciumile și ori-ce alte stabilimente comerciale, cu excluderea stabilimentelor industriale;

Considerând că, în speță, tribunalul, dând cu totul alt înțeles art. 2 de cât acela ce a voit a i-l da legiuitorul, a interpretat greșit acest text și a dat o hotărâre casabilă.

Pentru aceste motive, în unire cu conclusiunile d-lui procuror general, casază.

Adnotațiune. — Legea noastră din 1897 pentru repausul duminical art. 7, alin. 2 hotărâsco în general că «*stabilimentele industriale din*

totă țară vor fi închise, etc.», și s'ar părea prin urmare că toate industriile fără deosebire, însăși *fabricile de zahăr*, etc. trebuie, de voie de nevoie, să întrerupă lucrul în zilele de Duminecă și de sărbători.

Legea austriacă din 16 Ianuarie 1895, privitoare la regularea repaosului duminical pune, din contră, în sarcina ministerului respectiv să facă în această privință deosebirile cele neapărate, și orînduiesce pentru acest sfîrșit (art. 6) :

«Ministrul comericiului este împuternicit să permită pe calea unui regulament deosebit să se lucreze în zilele de Duminecă și de sărbători în stabilimentele industriale cari, *după firea lor*, nu suferă nici o suspendare a exploatațiunii lor».

Ei bine, regulamentul austriac din 24 Aprilie 1895 făcut pe temeiul acestei legi, scutesce expres de datoria repaosului duminical, între altele, industriile următoare: *fabricile de zahăr* și de sticlă, cărămidăriile, tăbăcăriile, bereriile, morile de vînt, etc.

Deosebirea acésta reese, după cum vedem, din însăși natura lucrurilor. În adevăr, în unele stabilimente industriale, tréba începută în zilele de lucru nu se pôte nici cum opri în Dumineca sau sărbătorea următoare, fără o jignire și zădărniceire a exploatațiunii întregi.

Englittera și Statele-Unite americane ¹⁾ împing de sigur până la extrem sfințenia Duminicii, dar primesc totuși o excepțiune, când e vorba de *lucrări neapărate* sau de acte de bine-facere ²⁾. Cum ar putea să fie alt-fel? Legea germană face aceleași deosebiri ca legea austriacă ³⁾.

În zadar s'ar întâmpina prin urmare că legea noastră pentru repaosul duminical nu face nici o deosebire în acésta privință. O deosebire, ca cea de mai sus, care reese din însăși natura lucrurilor, se impune neapărat și în lipsă de o anume lege.

În adevăr, legiuitorul nostru a înțeles să asigure lucrătorilor, în marginile posibilului, repaosul, de care au trebuință, ca să și păstreze sănătatea lor, dar nici prin gînd nu 'i-a trecut să ruineze industriile, cari reclamă o muncă neîntreruptă.

Înalta Curte ajunge la același rezultat ca noi, dar apucă o altă cale și țice că reese din desbaterile parlamentare că legea noastră pentru

1) Petrecerile cele mai inocente sunt excluse în aceste state în zilele de Duminecă și sărbători. Legile acestea pentru repaosul duminical sunt neconstituționale, însă răspund în mare parte pietății religioase a anglo-americanilor. V. *Hinschins, Staat und Kirche, in Marguardens, Handbuch des öffentlichen Rechts der Gegenwart in Monographien*, pag. 222. Iar la noi? Legea noastră pentru repaosul duminical ajută mai cu sémă cheful și petrecerea: *Sfințenia Duminicii* nu e prin urmare la noi de cât un adevărat pretext.

2) V. R. *Gneist, Selfgovernment, Communalverfassung und Verwaltungsgerichte in England*, edit. III, § 42, pag. 248 în fine.

3) V. *Kaiserliche Verordnung vom 28. März 1892, zur Gewerbeordnungs-Novelle vom 1 Juni 1891, betreffend die Sonntagsruhe im Handelsgewer* H. Dalton, în prelegerea sa ținută la Barmen (*Die Bedeutung der Sonntagsheiligung für das sociale Leben*, 1891), ne arată deosebirea între *sfințenia Duminicii*, la care ține biserica, și repaosul duminical, care e reclamată de socialiștii-atei. Știința însă bine înțelă nu exclude religiunea. Reamintim în acésta privință vorba cunoscută a lui *Kepler*: «Universul e un tot armonic și Dumnezeu e sufletul său. El este cea mai înaltă armonie, și a întipărit tuturor sufletelor armonia sa internă. Cifrele, figurele, astrele, natura în general, e în armonie cu tainele sîntei religiuni».

repaosul duminical deosibesce stabilimentele *comerciale* de stabilimentele *industriale*.

Hotărârea Curții de casație se rostesc în adevăr în această privință ast-fel:

«Având în vedere art. 2 și 7 din legea din 1897 pentru repaosul duminical;

«Considerând că prin art. 2 se prevede că în comunele rurale, cărciumile și ori-ce alte stabilimente *comerciale* vor trebui să rămână închise, iar prin art. 7 alin. 2 se adaogă că, în comunele urbane, stabilimentele *industriale* din totă țara vor fi închise;

«Considerând că amendamentul propus în Camerele legiuitoare de a se trece în art. 2, pe lângă stabilimentele *comerciale* și cele *industriale*, s'a retras;

«Considerând că ast-fel, la formularea art. 2, intențiunea a fost de a se ține închise în *comunele rurale* numai cărciumele și ori-ce alte stabilimente *comerciale*, cu excluderea stabilimentelor *industriale*».

Care este însă, întrebăm, criteriul pentru a se deosebi stabilimentele comerciale de cele industriale? O fabrică de zahăr e, adevărul căutând, și una și alta, se înfățișează adică ca un stabiliment comercial și industrial.

În adevăr, preface sfecla, etc. în zahăr și are prin urmare un caracter industrial, dar face, de altă parte, un schimb dă bunuri pentru realizarea unui câștig, și se pune înainte prin urmare în acelaș timp ca un stabiliment comercial.

Reamintim în fine, drept curiozitate, părerea ce o au anglo-americanii asupra repaosului duminical. În unele state americane s'au făcut în adevăr legi pentru regularea repaosului duminical, dar bărbierii le-au defăimat ca neconstituționale.

Ei bine, judecătorii americani au consfințit anume chipul de a vedea al bărbierilor. Ori-ce om, dic ei, are drept la o existență economică fericită, și nu este decî iertat să se știrbescă libertățile cetățenesci.

Este așa dar, conchid tribunalele americane un drept, nestrémutat al omului de a rade cu briciul și în zilele de Duminecă și de sêrbători, și sunt decî neconstituționale legile cari opresc una ca acesta¹⁾. (*Dreptul*, 1898).

1) V. Dr. Georg Jellinek, profesor de drept la Heidelberg, *Das Recht der Minoritäten*, 1898, pag. 26.

Cămătăria este oprită?

Art. 1589 cod. civ. dispune :

«Se defige o dobândă de 10 la sută în toate casurile unde nu s'a hotărât de părți *quantul ei*».

Intrebarea e dacă legiuitorul a vrut să proclame principiul libertății absolute în materie de interese convenționale.

Care e sensul art. 1589 cit. ? Dobânda *legală* e de 10 la sută dacă părțile n'au stipulat o dobândă *mai mică*, sau dacă părțile n'au stipulat o dobândă *mai mică* sau *mai mare* ?

Din textul art. 1589 cit., nu putem nici cum să deducem că se poate stipula o dobândă *mai mare* de cât legală.

Dar tot ce nu e prohibit, e permis. Nu exeminam de a făcut bine sau rău legiuitorul nostru că a fi fixat dobânda legală chiar în *codul civil*. Dobânda legală regulându-se după trebuințele *variabile* ale industriei, pe când, din contră, regulile consfințite de cod. civ. au un caracter de invariabilitate și imutabilitate (*Troplong, Pret., No. 352*).

Cestiunea ce mi propun a rezolva este numai dacă art. 1589 cit. a abrogat sau nu §§ 1341—1346 cod. Calimach și partea III, cap. 10 art. 2. cod. Caragea, cu alte cuvinte dacă legea nouă a ridicat sau nu prohibițiunea cămătăriei pronunțată de legile vechi.

Răspunsul e ușor. Legile anterioare prohibitive sunt abrogate.

Legile vechi prohibitive nu erau simple legi *declarative* cari au în realitate temelia lor într'o tocmeală presupusă sau tăcută. Ele aveau din contră, temelia lor în supozițiunea *fraudei*. Să presupunea că un capitalist fără suflet a exploatat nevoia unui nenorocit, lipsit de bani. (*Chardon, Du vol et de la fraude, II, No. 54*).

Legile anterioare prin a-tot puternicia lor, fără să fie fondate pe o alcătuire presupusă a părților, a venit în ajutorul datornicilor nenorociți.

Drepturile însă isvorătore din asemenea legi cad cu legea care le-a concedat (*Aubry et Rau, I, § 30, II, No. 2*).

De aci rezultă, între altele, că și creditorul antichresist poate să se înțeleagă cu datornicul său, ca să se compenseze dobânzile datoriei cu fructele imobilului dat în antichresă, măcar că legiuitorul nostru n'a reprodus dispozițiunea art. 2089 codul Napoleon.

Sub legislațiunea noastră s'a permis o asemenea punere la cale, nu *propter incertum fructuum eventum* (L. 17, Cod. de usuris), ci în vederea principiului libertății absolute în materie de interese convenționale.

Intrebarea e dacă, mulțumită acestei legi, creditul țării se găsește în condițiuni mai bune, căci creditul e nervul tuturilor întreprinderilor.

Ocupațiunea principală a țării e agricultura.

Imobilele rurale plătesc însă cu toată siguranța ipotecară ce oferă, 15 la sută și mai mult !

Nu este însă mai puțin adevărat ca nici legile limitative a taxei intereselor convenționale n'ar putea remedia la această tristă stare de lucruri.

Lucrurile merg mereu înainte pe această cale fatală. Comerțul și industria țării a rămas *pia desiderata*.

Obiectele de industrie se cumpără din străinătate. Obiectele de lux au început a fi obiecte de primă necesitate.

Banii țării se duc în străinătate. Schimburile noastre profită, în ultima analiză străinilor.

Dar n'avem de cât să pronunțăm cuvântul și reforma socială se va coborâ gata din cer !

Cuvântul s'a pronunțat. S'a creiat o instituțiune nouă, *Creditul funciar* !

Ar putea să zică cine-va că suntem un *servum pecus* de imitatori.

Doctrina a reclamat, în vederea progresului comerțului și a industriei apusene, libertatea absolută în materie de dobândi convenționale.

Noi, cei întâi, am proclamat această libertate, într'o epocă în care proprietățile noastre rurale erau într'un chip înspăimântător împovărate de datorii !

Romanii ar fi decretat, 'mă pare, în o așa stare de lucruri, din contră, o reduțiune de dobândi, *novae tabulae* !

Usura a început a fi la Romani în vremea aceia un isvor de rebeliuni : *seditionum discordiarumque celeberrima causa* (*Tacitus, Annal. VI, 16*). Această vorbă s'ar putea aplica la noi la cestiunea israelită, care e una din cestiunile economice cele mai importante.)

Nu voi să mă fac apostolul unor asemenea legi de excepțiune.

Ceea-ce este bun într'o țară, poate însă să fie *fatal* pentru altă țară. Această e singura mea conclusiune.

Exemplul *noilor fabule* la Romani ne dovedesce că chiar izbirea intereselor celor de al treilea, reduțiunea dobândilor, deja stipulate, decretate de legi poate să fie, după împrejurări, un act de legitimă apărare din partea societăților.

Nu'mi aparține însă să cercetez dacă interesul nostru general reclamă proibițiunea usurei demesurate, sau libertatea ilimitată. (*Dreptul, 1874*).

Două cuvinte asupra proiectului de lege al minelor.

I.

Proprietatea minei. Mina se poate conceda unei societăți străine?

Nicărei proprietate nu e așa de respectată, prețuită, răsfățată chiar ca în Anglita și în Statele-Unite americane, unde proprietarul are un drept nemărginit asupra substanțelor minerale (afară de aur și argint) aflătoare sub fața moșiei sale, motorul individual, inițiativa privată, holdul proprietății închezându-se în de-ajuns, după părerea anglo-americanilor, o dezvoltare mulțumitoare a industriei metalice, fără să fie nevoie pentru acesta de amestecul societății, care îndrituită și datoră e numai să asigure viața și sănătatea lucrătorilor prin legi regulatoare a poliției minelor.

Unde însă, așa fiind, în Anglita, proletarii de mine, lăsați ast-fel sub cuțitul proprietarilor fără inimă, au sôrta cea mai nenorocită, aceea ce aruncă o lumină posomorâtă asupra civilizațiunii engleze, în Statele-Unite, din contră, lucrătorii de mine stau mai bine, căci ajutați de democrația domnitoare acolo, ei se întovărășesc adesea pentru a lucra minele pe seama lor, lucru pentru care însă sunt siliți să plătescă proprietarilor prețuri nepomenite, din cauza cartelurilor încheiate între ei și stăpânii căilor ferate¹⁾.

Expunerea de motive a proiectul de lege al minelor se rostesc în această privință ast-fel: «In Anglita și în Statele-Unite, proprietatea subsolului e la discrețiunea absolută a proprietarului suprafeței, ceea ce a dat rezultate bune în Anglia și în Statele-Unite, unde inițiativa privată pare un apanagiū al rasei și unde mijlocele materiale sunt enorm de răspândite, dar rezultate contrarii în Rusia, unde aceste elemente lipsesc, ast-fel în cât statul s'a desbrăcat de proprietățile lui, de dreptul lui absolut, și tinde către sistemul german».

Pe când în adevăr în Anglita și în Statele-Unite propășirea socială și economică se datoresce în cea mai mare parte *selfgovernmentului*, în cele-lalte țări, din contră, se face încă puțin pentru îmboldirea cetățenilor de a se obicinui să se ajute singuri, și amestecul statului este ast-fel încă neapărat în aceste țări, pe când apoi în Rusia, absolutismul e încă în flôre, cu tot avântul ce se ia în această țară către civilizațiunea occidentală, în cele-lalte țări, din contră, amestecul statului se combină tot mai mult cu inițiativa privată.

1) F. Engels, *Die Lage der arbeitenden Klassen in England*, edit. 2, pag. 244 și Henri George, *Schutz oder Freihandel*, traducerea lui Stöpel, pag. 155 urm.

De aceea și vedem că punctul de vedere *fiscal* (regalitatea minelor) domnitor altă dată în Europa occidentală, e astăzi înlocuit prin punctul de vedere *economic*, care reclamă o conlucrare a prerogativei statului (Hoheitsrecht) cu *inițiativa individuală*. Prerogativa statului în adevăr există și va exista pururea, amestecul statului fiind une-orî neapărat, în deosebire de ideea de regalitate în înțelesul că minele ar fi obiecte de drept privat primitoare a fi însușite numai de stat, idee care nu se împacă de loc cu *libertatea industriei*, care e ideea stăpână a timpului nostru.

D-l *Ducrocq* lămurește foarte bine ideea legii franceze din 1810 care a înlăturat sistemul de regalitate astfel: «Le point de depart de la loi du 21 Avril 1810, sur les mines est le droit d'accession: le propriétaire de la surface est également propriétaire du dessous à une profondeur illimitée. Mais, peu conséquent avec sa doctrine, le législateur de 1810, a presque annulé les prérogatives des propriétaires, ce qui est un hommage rendu à la nature même, des choses et au véritable caractère de *res nullius* des mines non concédées»¹⁾.

Ideea de regalitate e de asemenea părăsită și de legea prusiană din 24 Iunie 1865. După această de pe urmă lege (§ 1), că și după cea franceză de la 1810, proprietarul nu poate în adevăr dispune de mineralele anume enumerate de legiuitor. Dacă însă aceste minerale nu sunt ale proprietarului, ale cui sunt? D-l *Koch* răspunde: nu sunt a nimănui, sunt adică înainte de concesiune *res nullius*, iar după concesiune, există o proprietate a minei esențial deosebită de aceea a suprafeței, sau mai bine dis concesionarul dobândește un drept de ocupațiune (*privilegium occupandi* real și perpetuu²⁾).

Regulamentul nostru organic, cu deservire deosebit de legiuirile de mai sus, legiuiesce însă că, când se vor descoperi niscare-va mine în pământul vre-unui particular, acesta slobod va fi să le lucreze singur, și de se va dovedi că stăpânul moșiei unde s'au găsit acele mine, după sorocul ce 'i va da domnul (5 ani în Moldova, 18 luni în Muntenia), nu va avea mijloc de a le lucra singur, nici va voi a le închiria altuia. Domnul, dimpreună cu obicinuita Adunare, vor chibzui, de vor găsi cu cale, mijloce spre a lucra acele mine, dând stăpânului moșiei a decea parte din câștigul net și pe lângă acesta despăgubindu-l după cuviință pentru stricăciunea ce vor fi pricinuit moșiei sale, săpatul și lucrarea minelor (Regulamentul Munteniei, cap. IV, sect. V, art. 178—179; Regulamentul Moldovei, cap. V, sect. V, art. 165).

Înțelege Regulamentul organic, așezând regulile premergătoare, că statul *poate să ocupe suprafața pământului privat*, în care s'a descoperit o mină, fără învoirea particularului? Consfățesc adică acele reguli o servitute legală de utilitate publică în folosul statului? S'au înțelege Regulamentul organic din contră că particularul nu se poate plânge dacă, *fără a'î ocupa suprafața*, statul lucră minele găsite în moșia sa, destul numai să'î plătescă o decime și să'î repare stricăciunile cauzate?

Vom vedea îndată că doctorii noștri răspund la aceste întrebări,

1) *Ducrocq*, *Cours de droit administratif*, edit, 5, t. I, No. 873.

2) Dr. C. F. *Koch*, *Allgemeines Burggesetz für die preussischen Staaten* pag.

unii într'un fel, alții într'alt fel. Unii în adevăr dau precădere L. V. Basil. cart. LVI, tit. XII, după care ori-cine putea să lucreze minele, platind o decime fiscului, alta proprietarului, și păstrând rămășița pentru munca sa, aceea ce ar fi dovedind, dic ei, că mina se privea ca fiind un domeniu social (v. și § 509 codul Calimach), iar alții acătându-se de L. 7 §§ 13 și 14, L. 8 pr. Dig. de soluto matrimonio, XXIV, 3 și L. 9 §§ 2, 3, L. 13 § 5 Dig. de usufructu et quemadmodum, VII, 1, texte care ar dovedi că proprietarul avea un drept absolut de a lucra mineralele găsite dedesuptul proprietății sale.

Proiectul de lege al minelor, care e acum la ordinea zilei, s'a oprit, față cu tradițiunea și cu principiile de legislațiune comparată de mai sus, la sistemul următor. Proprietarul suprafeței are precădere de a lucra mina descoperită pe moșia sa (art. 6), dar dacă nu vrea să nu pôte să facă întrebuițare de această prerogativă, statul pôte conceda lucrarea minei unei a treia persoane (art. 6), care dobândesce în puterea acestei concesiuni o proprietate a minei deosebită de aceea a suprafeței, proprietate imobilă, perpetuă, disponibilă și transmisibilă ca ori-ce alt bun (art. 7).

Că proprietatea minei trebuie să fie perpetuă, acesta se înțelege ușor. «L'esprit de conservation et de perfectionement, lămuresce în adevăr foarte bine d l - *De Fooz*, n'appartient qu'au propriétaire. Pouvait-on raisonnablement compter sur un bon aménagement de la mine, de la part d'un exploitant qui n'était par certain de la transmettre comme un patrimoine à ses enfants?»¹⁾ Că se recunoșce apoi proprietarului suprafeței precădere, acesta este de asemenea bine, precădere de care e vorba putând să preîntâmpine lupta între doi proprietari rivali, procese, etc.

Uită însă proiectul că precădere de care e vorba se cuvine proprietarului suprafeței *numai dacă proprietatea sa are o întindere îndestulă pentru o lucrare regulată și spornică a minei* (v. în acest înțeles legea franceză din 12 Iulie 1791 și legea belgiană din 1837, art. 11). Insași expunerea de motive a proiectului recunoșce în adevăr că «fractionarea unei mine e în genere imposibilă și chiar unde e posibilă, ea micșorază în loc să mărească valoarea proprietății miniere».

Nu vom intra în toate amănuntele proiectului. Cercetarea noastră va purta numai asupra întrebării: Care e raportul între proprietarul minei și al suprafeței? Actul de concesiune dă proprietarului minei dreptul de a ocupa suprafața și toate tărâmurile necesare pentru lucrarea minei (art. 45)²⁾. Proprietarul minei însă, care dobândesce ast-fel un *privilegium*

1) *De Fooz, Législation des mines*, pag. 57. Aflăm că Senatul vrea să mărginească concesiunea la 60 de ani. Acesta ar fi o reformă *in pejus*. Fără voia mea în adevăr nu pôte să dobândescă cine-va nici proprietatea, nici arenda lucrului meu, de cât în puterea unei servituti de utilitate publică, iar o asemenea servitute de utilitate publică nu se pôte înființa, după părerea unora, fără călcarea Constituțiunii, de ôre ce n'ar putea să existe o altă cauză de utilitate publică, afară de cele trei prevădute de art. 19 din Constituțiune.

2) Observăm în trecăt că proprietarul suprafeței pôte să facă să înceteze continuarea ocupării, recurgând la administrațiunea miniară (art. 52), în care cas o decisiune a ministrului, luată în urma avisului administrațiunii miniere, statuând asupra recursului, va autor sa, în termen de 30 zile, ocuparea tărâmului necesar, etc. art. 54). Această dispozițiune ne reamintesce § 142 al legii prusiane din 1865, care hotărășce și el că, în cas de neînțelegere, administrațiunea minelor (Oberbergami) și guvernul

occupandi, e ținut să repare daunele cauzate suprafeței zidite sau nu și să plătească pe lângă acesta proprietarului suprafeței o arendă și 3% din venitul net (art. 55).

Proprietarul adică poate face toate construcțiunile și săpăturile ce găsesce de cuviință, și trage din ele toate foloșele ce acestea ar produce (art. 491 codul civil), dar, dacă el nu vrea să procedeze la exploatare, statul poate să concedă lucrarea unui al treilea, care câștigă ast-fel în puterea actului de concesiune o proprietate a minei deosebită de aceea a suprafeței și afară de acesta, și dreptul de a ocupa suprafața (*privilegium occupandi*).

Dreptul acesta de ocupațiune alcătuesce el o exproprieare sau o servitute legală de utilitate publică? D-l *Ducrocq* lămuresce: «Ce droit d'occupation constitue pour les fonds superficiels une *servitude légale*, consacrée dans notre ancien droit dès Charles VI, par une ordonnance du 30 mai 1413, et dont les conditions et les limites sont actuellement réglées par les articles 11, 43 et 44 de la loi du 21 Avril 1810». O servitute legală însă nu coprinde în sine o exproprieare și nu dă loc la despăgubire. Trebuie o dispozițiune expresă și excepțională, ca în cazul nostru, pentru ca proprietarii să poată reclama o despăgubire (art. 55 proj.)¹⁾.

Dovadă despre adevărul că servitutea legală nu constituie o exproprieare, avem, dic susținătorii părerei de mai sus, art. 480 codul civil care, definind proprietatea: «dreptul ce are cine-va de a se bucura și a dispune de un lucru în mod exclusiv și absolut, *însă în limitele determinate de lege*», nu adaugă că proprietarul are un drept de despăgubire din cauza acestor mărginiri. Nu poate să existe prin urmare o exproprieare de cât când proprietarul e lipsit în tot sau în parte de proprietatea sa (art. 481 codul civil și art. 19 Const.), iar acela care suferă o servitute de utilitate publică nu e lipsit de proprietatea sa, căci el o păstrează din contră cu toate că dreptul său e mărginit ca să poată trăi în pace cu dreptul rival al societății.

În zadar se opune, dic luptătorii pentru părerea pe care o analizăm acum, că după art. 19 din Constituțiune, fără deosebire de e vorba de o servitute de utilitate publică, sau de o exproprieare pentru cauză de utilitate publică, și într'un cas și într'altul prin cauză de utilitate publică s'ar fi înțelegând numai *comunicațiunea, salubritatea publică și lucrările de apărare a țării*, căci o considerațiune foarte simplă ar fi dovedit netemeinicia acestei întâmpinări.

Art. 19 din Constituțiune, a găsit în adevăr în ființă, se adaugă în

vor chibsiu dacă este sau nu loc la *expropriere* (Abtretung des Grundstückes). În Franța, din contra, autorisarea administrațiunii pentru ocuparea țăramurilor trebuincioșe e cerută numai când e vorba de explorațiune, iar când e vorba de exploatațiune, însăși actul de concesiune cuprinde autorisarea administrativă pentru ocuparea țăramurilor neapărate (v. *Ducrocq, Cours de droit administratif*, edit. V, t. I, No. 412). Adăugăm ca termenul *arendă*, de care se servese art. 55 al proiectului, e de tot nepotrivit. După art. 6 și 42 al legii franceze din 21 Aprilie 1810, proprietarul minei e ținut să plătească proprietarului suprafeței, nu o arendă (proprietatea minei fiind e ținut să plătească și arenda, aceea ce nu se poate), ci o sumă care este a se perpetua, ar fi perpetuă și arenda, aceea ce nu se poate), ci o sumă care este a se fixa prin actul de concesiune.

1) *Ducrocq*, op. cit., I, No. 411. *Laurent. Principes de droit civil*, VII, No. 473—479. *Thonissen, La Constitution belge annotée*, asupra art. 11, No. 59.

sprijinul acestei păreri, art. 491 din codul civil și l'a consfințit, iar art. 491 cit. legiuiesce ritos: «Proprietarul poate face sub fața pământului toate construcțiunile și săpăturile ce găsește de cuviință, și trage din ele toate folósele ce acestea ar produce, *afară de modificățiunile prescrise de lege și de regulamentele privilegiate la mine și de legile și de regulamentele polițienesci*». Iată dar, se închee, că însăși Constituțiunea noastră numără implicit printre cauzele de utilitate publică și cauza unei înțelepte exploatări a minelor.

Precum adică, stăruesc a dice propăvăduitoriî acestei păreri, art. 552 codul Napoleon, vorbind de modificările isvorătoare din legile privilegiate la mine, are în vedere, făcând această rezervă, legea franceză din 28 Iulie 1791, asupra minelor, așa se referă art. nostru 491 codul civil, făcând aceiași rezervă, la legea minelor prevădută și regulată de Regulamentul nostru organic. Regulamentul nostru organic însă ca și legea franceză din 1791, pornesce de la ideea că societatea are dreptul de a lucra minele și de a ocupa terenurile particularilor trebuincioase pentru acesta.

Că, după Regulamentul organic, statul putea să ocupe suprafața proprietăților private pentru lucrarea minelor, *chiar fără învoirea proprietarului*, acesta reese, dice sectariî teoriei de mai sus, cu totă tăcerea Regulamentului organic, din L. 3 cod. de metallar et metall. XI, 6¹). (L. V, Basil. cart. LVI, tit. XII) și din § 509 codul Calimach, care sună ast-fel: Nici o persoană, particulară n'are voie a-și însuși acele din sinul pământului săpate și scóse metaluri, precum: aurul, argintul și cele adunate de pe malurile riurilor, arama, fierul, piatra acră, vitriolul, salitra, puciósa, sarea etc., *fiind-că acestea se cuvin stăpânirei*. (cf. § 385 codul civil austriac.)

Părerăa acésta totuși e departe de a fi împărtășită de totă lumea. Mulți ved în adevăr lucrul cu totul alt-fel. Este adevărat că art. 19 din Constituțiune întăresce art. 491 codul civil, adică principiul că proprietarul poate să facă toate săpăturile ce găsește de cuviință și se tragă din ele toate folósele ce ar produce, *afară de modificările prescrise de legile și regulamentele privilegiate la mine*, este adevărat apoi că art. 491 cit., făcând această rezervă, are în vedere Regulamentul organic, dar adevărat să fie óre că Regulamentul organic îngăduie statului să ocupe *suprafața proprietăților private fără învoirea proprietarului?*

Nu, se răspunde, o excepțiune la dreptul comun ne putând să existe, fără o anume lege. Regula generală însă consfințită de isvórele romane (L. 7, §§ 13, 14, L. 8, Dig. XXIV, 3 și L. 9 § 2, 3, L. 13 § 5, Dig. VII, 1) este că proprietarul pământului are proprietatea tuturor substanțelor minerale aflătoare sub fața moșiei sale. Legea III, cod., XI, 6, apoi departe de a avea sensul ce 'i atribue părerăa protivnică, are din contră cum învață *Glück*, numai înțelesul că proprietarul nu se poate plânge dacă

1) *Les lois du Bas-Empire* (L. III, cod. XI, 6), lámuresce *Laurent* (op. cit. VI, No. 247), reseravaient à l'État le droit d'exploiter les mines, même sans le consentement du propriétaire. Cele mai multe *metalla* (așa se numeau minele în antichitatea romară) erau cu toate acestea în mâna particularilor (v. *Adolph Wagner, Finanzwissenschaft*, edit. II-a, § 210, pag. 479, nota 4).

fără a-i ocupa suprafața, un altul sapă metale sub fața moșiei sale, destul numai ca acesta să i plătească lui o decime și alta fiscului¹⁾.

După codul Calimach, este adevărat, mărturisesc apărătorii acestei păreri, minele se cuvin statului, dar această legiuire e străină României de dincoace de Milcov, și e apoi abrogată prin Regulamentul organic care hotărășce ritos că, dacă să descoperă o mină în pământul vre-unui particular, mina acosta, departe de a se cuveni statului, din contră, proprietarul slobod este să o lucreze singur, lucru pentru care statul nostru nici n'a lucrat vre-odată de fapt minele pe proprietățile particularilor.

Urmază deci dar, așa fiind, se închee, că atât după art. 19 din Constituțiune cât și după învôrele romane, după Regulamentul organic și art. 491 codul civil, lucrarea minelor se socotesce ca o afacere curat privată a particularilor. Minele adică se cuvin proprietarului suprafeței afară de modificările prescrise de Regulamentul organic, adică afară de dreptul eventual ce'l are statul, să lucreze minele, *fără a ocupa suprafața*, ocupare care n'ar putea avea loc de cât în puterea unei servituți de utilitate publică, care însă n'ar putea exista în folosul statului, explôtarea minei nefiind după art. 19 din Constituțiune, o cauză de utilitate publică.

Constituțiunea noastră se apropie, ast-fel, după această părere, mai mult de Constituțiunea americană de cât cea belgiană. Constituțiunea americană îngăduie în adevăr exproprierea pentru cauză de utilitate publică, dar tribunalele americane sub utilitate publică nu înțeleg nici lucrarea minelor, care trece din contră în Statele-Unite ca având un caracter exclusiv privat, nici o expozițiune universală ca aceea de exemplu ce era să aibă loc în New-York în 1892. Incercările de expropriare făcute pentru acest de pe urmă scop au fost împiedicate de Curtea de New-York ca fiind contrare Constituțiunii.

D-l *Curter*, un mare jurisconsult american, cântă lauda acestei jurisprudențe ocrotitoare a libertăților publice și preîntâmpinătoare a tiraniei. «Aci se arată, ȳice el, deosebirea de căpetenie între republica din Statele-Unite americane și cele-lalte forme de stăpânire. Dacă folósele, gloria și strălucirea unei expozițiuni universale nu pot să fie dobândite la noi de cât cu *prețul jertfirei celei mai mici din chiezășiele ce principiile noastre de ómenî liberî au creat în contra samavolniciei puterei și pentru apărarea proprietății, acele folóse ar fi cumpérate cu un preț prea scump*»²⁾.

Orî-cum însă și ori-care ar fi părerea noastră asupra acestei cesțiuni, credem în tot casul că proiectul de lege al minelor de care e vorba, dacă se va face lege cu toate formele din afară cerute de Constituțiune, nu se va putea declara de tribunalele noastre ca fiind neconstituțional de cât dacă s'ar dovedi într-un chip neîndoios că cea de pe urmă din cele două păreri de mai sus singură răspunde adevărului. Puterea legiuitoare ordinară n'are voe să *revisuiască* Constituțiunea, dar ea póte fără îndoială

1) *Glük*, *Pandecten* edit. 1, t. IX, § 627, pag. 88: «Zuden gesetzlichen Servituten gehört. Z. B., dass der Eigenthümer nicht darüber klagen kann, wenn, *unbeschadet der Oberfläche seines Grundstücks*, ein Anderer darunter Metalle gräbt, sofern dieser nur andern Eigenthümer und den Fiscus den fünften Theil für beide abgiebt (L. 3, cod. metal.)».

2) *Adolphe de Chambrun*, *Droits et libertés aux États-Unis*, pag. 459.

să o talmăcescă. Presumpțiunea însă este în favoarea legislației. Neconstituționalitatea legii adică trebuie să fie vădită și neîndoiosă ca să pōtă judecătorii să o pronunțe¹⁾.

Acestea ȃise, ne întrebem acum iarăși la art. 55 din proiect. Art. 55 alin. V cuprinde: «Dacă ocupațiunea trebuie să țină mai mult de trei ani și dacă cauză stricăciuni serioase, atunci proprietarul suprafeței pōte să cēră tribunalului să i se cumpere parcelele ocupate de exploatator. În acest cas suma ce se va plăti proprietarului suprafeței pentru porțiunea ocupată, nu va trece peste dublu terenurilor învecinate» (v. § 138 L. prus. din 1865 și art. 44 L. fr. din 21 Aprilie 1810).

Ce ar folosi însă, întrebăm noi, în asemenea cas, proprietarului suprafeței vinđarea numai a parcelelor ocupate? Ocupațiunea cauză, presupunem, stricăciuni nu numai parcelelor ocupate, dar moșiei întregi. Interesul proprietarului suprafeței este prin urmare să 'i se cumpere moșia întregă, pe care nu o mai pōte întrebuița cum se cade din cauza acelor stricăciuni. Proiectul însă 'i îndrituesce să cēră să 'i se cumpere numai parcelele ocupate. Într'o parte îl dōre, într'altă parte 'i lęgă!

Art. 44 L. fr. din 21 Aprilie 1810, corespunđător cu art. 55 alin. V al proiectului, hotărâsce din contră:

«Lorsque l'occupation des terrains pour la recherche ou les travaux des mines prive les propriétaires du sol de la jouissance du revenu au delà du temps d'une année (trei ani după § 138 prusian), ou lorsque, après les travaux, les terrains ne sont plus propres à la culture, on peut exiger des propriétaires des mines l'acquisition des terrains à l'usage de l'exploitation. *Si le propriétaire de la surface le requiert, les piéces de terre trop endommagées ou dégradées sur une trop grande partie de leur surface devront être achetées en totalité par le propriétaire de la mine.*»

Trecem acum la art. 62 și cele următoare privitoare la părăsirea minei. Părăsirea minei trage după sine pierderea proprietății minei. Concesiunea proprietății minei e în adevăr perpetuă (art. 7), dar se pōte revoca în cas de părăsire, dacă această părăsire lovesce în trebuințele consumatorilor sau crează un pericol public. Tribunalul pōte în asemenea cas să pronunțe, dacă cere cazul, perderea proprietății minei. Mina trece atunci asupra statului, liberă de ori-ce sarcină, și tribunalul orēnduesce scōtarea în vinđare a minei (art. 62).

Vinđarea se face după art. 62, conform sect. III, titlul II, cartea V din procedura civilă, prin urmare conform art. 431 și cele următoare privitoare la vinđarea obiectelor *mobile* urmărite, cu tōte că art. 7 privesc proprietatea minelor ca o proprietate *imobiliară*. Nici vorbă prin urmare, de afipte și publicațiuni sau de vre-o incunoscinițare de făcut creditorilor ipotecari. Iată un gol. Afiptele sunt în adevăr neapărate și ele trebuiesc

1) V. Dr. Amos I. Hershey, *Die Kontrolle über die Gesetzgebung in den Vereinigten Staaten von Nord-Amerika*, Maiu 1894, pag. 36—37. S'a întemplat în Statele-Unite, pomenesce autorul drept curiositate, să se declare de necostituțională o legă după ce a fost 37 de ani în vīgore. Judecătorul însă trebuie să fie în această materie mai mult diplomat de cât jurist și să cāntărescă nu numai principiile, dar și oportunitatea. V. și articolul meu din *Dreptul*, No. 4 din 13 Ianuarie 1894.

încunoscințăte creditorilor ipotecari, ca ei să p^otă preintâmpina fraudă sau vinđarea pe un preț de ris (V, § 158 L. prus. din 1865).

Art. 62 alin. 6 apoi dispune: «In casul când, în urma sc^oterei de două ori în vinđare, n'a avut loc nici o adjudecare, titlul de proprietate a minelor se consideră ca anulat și statul p^ote s'o concedă unei alte pers^one». Iar art. 63 al. 2 adaogă: «T^ote instalațiunile fixe, cu dependențele lor, atăt din interior cât și de la suprafață, sunt legate de mină și se transmit cu ea, dacă o transmitere va avea loc, sau rămân în posesiunea statului fără de nici o indemnitate obligatorie către exploatator».

Art. 6 L. fr. din 27 Aprilie 1838, corespund^otor cu art. 62 cit., ord^onduesce din contra: «S'il ne se présente aucun soumissionnaire, la mine restera à la disposition du domaine, libre et franche de toutes charges provenant du fait du concessionnaire déchu (dup^o proiectul nostru se pare din contra că vinđarea nu are de efect de a purga imobilul de ipotecă) et sauf au domaine à retenir, à dire d'experts, les objets qu'il jugera utiles». Va să dică, obiectele nu rămân în posesiunea statului fără de nici o indemnitate obligatorie către exploatator.

Un cuv^ont în fine, înainte de a termina cu această parte a cercetării noastre, asupra art. 6. Dacă în urma explorării, hotărâsce acest art., se dovedesce că gismentul (stratul mineral) este exploatabil, ministerul va întreba pe proprietar dacă vrea sau nu să procedeze la exploatarea minei, supun^ondu-se dispozițiunilor de față. În cas de refuz din partea proprietarului suprafaței, statul p^ote conceda exploatarea unei terțe pers^one, rămân^ond proprietarului fol^osele specificate la art. 55».

Nasce prin urmare întrebarea: Statul p^ote sau nu să concedeze exploatarea minei unei societăți străine? Art. 13 L. fr. din 21 Aprilie 1810, hotărâsce ritos: «Tout Français, ou tout étranger naturalisé ou non en France, agissant isolément ou en société, a le droit de demander et peut obtenir, s'il y a lieu, une concession des mines». Articolele corespund^otoare ale proiectului nostru din contra au o redacțiune mult mai elastică.

Art. 4 al proiectului declară în adev^or ritos că dreptul de a face excursiuni și cercetări la suprafață, care nu provocă degradări, pe tot teritoriul României, în scop de a descoperi mine, 'l are ori-ce pers^onă, român sau străin, art. 6 apoi glăsuitor că exploatarea se p^ote conceda unei terțe pers^one, nu adaogă «român sau străin», art. 21 în fine hotărâsce: «Ori-cine, individual sau în societate, p^ote să ceră să i se acorde dreptul de a face explorări într'o anumită porțiune» (ved^o și art. 36 și 49).

Mina, așa fiind, se p^ote conceda unei societăți străine? Nu se p^ote, răspundem, conceda exploatarea unei mine fără călcarea Constituțiunii, unei societăți străine, căci înființarea unei servituți legale în folosul unui străin pe o proprietate rurală în România, ar fi o călcare a Constituțiunii (arg. art. 7 din Constit. 1) și apoi proprietarul solului p^ote dup^o art.

1) Un străin p^ote negreșit, cu tot art. 7 din Constit., să ia în arendă o moșie rurală din România, dar o lege care ar sili pe un român să arendeze proprietatea sa rurală unui străin pe 60 de ani, ar constitui fără de îndoială o călcare a Constituțiunii. Străinul, în adev^or, ar fi în asemenea cas numai de nume arendaș, căci el ar exercita în realitate o servitute legală pe o proprietate rurală din România. În

55 alin. V al proiectului să cêră ca exploatatorul să'i cumpere parcelele ocupate, iar după art. 7 din Constituțiune și după art. 247 codul comercial, o societate străină nu pôte dobândi nemiscătore rurale în România.

Vom înființa prin urmare, ca să împlinim urarea tainică a proiectului, societăți anonime *naționale* cu *capitaluri străine*. Isbuti-vom într-o această? Nu ne va sta și în această privință un mare hop în cale? Legiuirea noastră comercială spune în adevăr și societățile anonime naționale, forma anonimatului fiind periculoasă, la multe mărginiri cari, de și foarte înțelepte, sunt însă de fire de a speria capitalurile străine.

D-l inginer de mine spune prin urmare într'un raport adresat ministerului:

«Își pôte închipui cine-va în ce hal sunt primite de capitaliștii străini întreprinderile miniere din țară, când aprôpe singurii plasatori importanți în piețele străine, sunt ômeni certați cu justiția». Dacă însă așa sunt moravurile noastre, nu e de temut că vor veni elemente străine interlope în țară, lacome să ne speculeze? Nu am introduce prin urmare ast-fel calul Troyei în cetatea noastră? Videant consules!

II.

Monopol al statului său inițiativă privată?

Monopolul statului trecător și provisoriu, cum 'l cunôșce societatea noastră burgheză, e une-orî neapărat, iar ideia ca statul să 'și însușescă pentru tot-d'a-una tôte mijlocele de producțiune (prin urmare și minele), idee pe care masele o târăsc pe stradă, ne pune pe gânduri, militarismul, care se lătesce din cale afară în Franța, cu tot sufragiul universal și republica, cari s'aũ realizat acolo, prevestindu-ne dacă nu mă înșel, că noua revoluțiune, cu care ne amenință socialiștii, va duce în cele din urmă la o nouă reacțiune, mai cumplită de cât tôte câte am cunoscut până acum.

«Bien des esprits gèneux, lămuresce în adevăr foarte bine *Laurent*, nourrissent cette illusion: donnez leur le suffrage universel et la république ils s'estimeront heureux. Nous leur recommandons l'étude de l'histoire. A Rome, le peuple était souverain; la démocratie, ne sachant pas quoi faire de la souveraineté, la délégua à un César. Après 48, les Français eurent la république et le suffrage universel. Quel usage la grande nation fit-elle de son pouvoir? Elle acclama par des millions de voix le césarisme qui la conduisit au bord de l'abîme»¹⁾.

Proiectul de lege al minelor, care e acum mărul de discordie al partidelor noastre politice, nu declară prin urmare, că minele sunt un domeniũ social și bine face. Nu zimbesce pôte deslegarea această maselor, dar acestea, dacă ne-am potrivi lor, ne-ar îmbrânci de la un extrem la

zadar s'ar întâmpina că nu pôte să fie vorba în asemenea cas de o servitute legală, termenul exploatățiunii fiind de 60 ani, iar servitutea fiind de esența ei perpetuă, căci adevărul este din contra, că de câte ori se mărginesce interesul fondului, de alătea ori se pôte limita și durata serviciului (vedi *Laurent*, op. cit., vol. VII, No. 145).

1) *Laurent*, op. cit., VI, No. 96. În acelaș înțeles *Ad. Wagner*, *Allgemeine oder theoretische Volkswirtschaftslehre*, edit. 2, t. I, p. 334 urm.

altul. Minoritatea domnitore nu are, o recunoșcem, caractere în sinul ei, dar ea e pururea mai astimpărafă de cât mulțimea, care nici ea nu se deosibesce prin virtuți extraordinare. Civilizațiunea în adevăr, rămâne în picidre, cu totă netrebnicia ¹⁾ minorității, dar s'ar duce negreșit de ripă, dacă ar împărăți o mulțime netrebnică.

Că așa este, o recunoșc însăși socialiștii, căci mărturisesc că în statul lor ideal omenii vor trebui să fie drepti, nebanuiți, neprihăniți, că în adevăr simțul de onore al lucrătorilor va trebui să fie foarte dezvoltat, de ore-ce, ne mai putând să fie vorba în țara făgăduită a socialismului de o privighere polițienescă în înțelesul de astă-ți, numai un motiv psihologic colectiv va putea să închezășuiască buna orânduială în stat, dar credința radicalilor că desființarea proprietății private și socializarea tuturor mijloacelor de producțiune vor face din omenirea păcătoasă de astă-ți o omenime perfectă, e, socotim noi, foarte problematică.

Insuși *Henry George*, de și mai practic și mai pozitiv de cât socialiștii, învață totuși că, o dată înlăturată fiind renta pământului, care e după părerea sa, cauza pauperismului, a crizelor, a scăderii salariului, o dată adică realizată fiind ideea că pământul se cuvine humași țăranilor, cari îl lucrăză personal, frația și altruismul vor fi însușiri tot așa de firești ale omenilor ca egoismul de astă-ți, iar țăranii asociați și înfrățiți vor lucra minele cu o deșteptăciune nepomenită, fără să aibă trebuință pentru acest sfirșit de vre-o ocrotire vamală ²⁾.

Burghezimea totuși, care e un spin în ochii socialiștilor, domnesce încă, și *Carey* încredător în vitalitatea ei, pune înainte ca mijloc făcut ca să înlesnescă împăciuirea socială, sistemul ocrotirei vamale (protecționismul), căci, dezvoltă el, industria ocrotită fiind puternic de stat, mai ales industria minelor, care e temelul industriei în toate aplicațiunile ei, populațiunea va crește, fabricile ne vor aduce mase de lucrători străini, iar produsele agricole vor găsi consumatori în țară și nu vor trebui să fie exportate.

Inchideți granițele importului nemărginit de mărfuri străine, propovăduiesc în adevăr economistul american, și firea cea leneșă a omului se va schimba numai de cât, câștigul sigur ce i-l va deschide înlăturarea concurenței străine îi va deștepta spiritul de întreprindere și de asociațiune, oțelindu-i în acelaș timp și caracterul, neatărnarea materială fiind condițiunea neapărată a neatărnării morale, iar întrebarea după lucrători va crește și salariul se va urca, mulțumită mulțimei de fabrici ce se

1) Ba, filosoful *Nietzsche* (*Jenseits von Gut und Böse. Vorspiel einer Philosophie der Zukunft*) crede că chiar netrebnicia minorității e legea naturală a civilizațiunii, lucru pentru care el și propovăduiesc următorea evanghelie pesimistă: «Fii fără milă și îndurare, natura mal aristocratică de cât feudalismul și castele; ajutând numai pe cei îndrăsneli, probitatea, de și lăudată, degerând de frig (*probitas laudatur et alget*), cei slabi osândiți fiind să piară în lupta pentru existență ca muștele pe pereți. Nu cruța pe alții, căci pe tine nu te cruță nimeni, fii ca Cesar Borgia, pe care nu l'a speriat nici o crimă, destul numai să ajungi la scop! Pregătești scena unor ast-fel de omeni geniali! Gătești-le calea, drepte facești cărările lor».

2) *Henry George*, *Fortschrift und Armuth*, traducerea lui *Gutschow*, edit. II, *passim*, pag. 403 și 483—501 și *Schutz oder Freihandel*, traducerea lui *Stöpel*, pag. 156 urm.

vor înființa, și lucrătorii își vor putea alege liber persoana, pentru care voesc să lucreze, și tocmeala de muncă nu va mai fi o *fictio juris*¹⁾.

Ori-cum însă și ori cât ar fi de adevărat că minele și toate industriile private înfloresc sub scutul privilegiurilor vamale, experiența totuși dovedește că industria ast-fel cocolită se face cu timpul tot mai lăcomă și produce mai mult de cât poate să vindă, iar urmând tot așa înainte, izbucnesc în cele din urmă crizele cele cumplite, fabricile se închid, lucrătorii rămân pe drumuri, lucru pentru care producătorii fac carteluri ca să câștige pentru produsele lor *prețuri de monopol*, iar lucrătorii caută, de altă parte, prin *greve*, să zădărnicească câștigul fabricanților, și se nasce ast-fel un *bellum omnium erga omnes*.

Teoria lui *Carey*, temeinică de altminteri, are prin urmare nevoie de o interpretare. O școală nouă (socialismul de stat sau de catedră) își umple golul lăsat de economistul american. Statul după această școală nu are numai rolul unui sergent de noapte (*Nachtwächterdienst des States*), ci ținut e să înlăture toate piedicile împotrivoare unei dezvoltări economice sănătose, să apere adică pe lucrători de urmărirea crizelor industriale prin socializarea minelor și a celorlalte întreprinderi, să reguleze apoi asigurarea silită a lucrătorilor, să muștruluască în fine și pe producătorii cartelaj, amenințându-i că le va retrage ocrotirea vamală.

Care dar e, după școala de mai sus, răspunsul de dat la întrebarea noastră: Monopol al statului sau inițiativă privată? Pe o treptă josă de dezvoltare economică, învață *Adolph Wagner*, reprezentantul de căpetenie al socialismului de catedră, statul singur are chemarea firască să lucreze minele, iar îndată ce se întinde negoțul lumii, particularii încep să lucreze mai bine minele de cât statul, ei având mai mult spirit negustoresc de cât funcționarii statului, cu toate că în privința sărei și a cărbunilor se cuvine, adaogă el, și în viitor precăderea monopolului statului, care nu se dedă la o speculațiune sălbatecă ca particularii și societățile anonime²⁾.

Teoria acesta, ca ori-ce teorie economică, întâmpină însă unii, nu se poate aplica la noi de cât *mutatis mutandis*, împrejurările noastre economice fiind esențial deosebite de acele ale statelor occidentale, în acest înțeles în adevăr că, unde în Germania capitalurile prisosesc și spiritul de întreprindere și de asociațiune a atins un grad înalt, la noi din contră inițiativa privată e oțicăsă și spiritul de întreprindere puțin dezvoltat, de unde ar urma că, aflându-ne dinaintea alternativei: sau inițiativa statului sau inițiativa capitaliștilor *străini*, am trebui să dăm precăderea statului. De aceia și lămuresce d-l inginer de mine în raportul său către

1) *Caray, Die Grundlagen der Social-wissenschaft*, traducerea lui *Adler*, I, pag. 326, II, pag. 162, III, pag. 299 urm.

2) *Ad. Wagner, Finanzwissenschaft*, edit. 2, t. I, §§ 212 și 215, pag. 483-485 și pag. 490-491. Calea noastră ferată a cedat nisce mine de cărbuni ministerului Minele acestea și altele, netrebnice în mâna statului, vor produce cu prisosință, așa cred unii, dacă le vom conecda unei societăți cu acțiuni. Ce să dicem acum de petrolul nostru? Proectul (art. 65) hotărăște: «Petrolul rămâne la libera dispozițiune a proprietății suprafetei». Nu se schimbă prin urmare în această privință nici cu o iotă dreptul actual. Expunerea de motive dice cu toate acestea că tocmai starea nemulțum toare în care se găsec astăzi fabricile noastre de petrol, reclamă cu tot dinadinsul să facem neîntârziat o lege asupra minelor, care să îndrepte răul. Fistula dulce canit!

minister: «Cred că reese îndestul, d-le ministru, că rolul statului românesc în cestiunea minelor e nu numai acela al celor-l'alte state, dar mai cu semă trebuie să facă și să provoce, provisoriu pôte, ceea ce particularii noștri și capitalurile străine nu îndrănesc». Proectul însă nu împărtășesce chipul acesta de a vedea. Nu mă întrebați care 'mi este părerea asupra acestei cestiuni. Je ne propose rien, j'expose.

III.

Asigurarea silită a lucrătorilor.

D-I Dim. C. Popescu, stimatul meu amic, care a cređut că încercările făcute pentru lucrarea faimoselor mine de la Baia-de-Aramă vor duce la un bun slirșit, a scris în *Dreptul*, 1881, N-rele 38 și 40, un articol foarte interesant asupra minelor, în care a atins cestiunea noastră și a ăis că legiutorul nostru trebuie să contribue, prin ajutore ori prin scutiri de taxe, la înființarea de *case de prevedere și ajutor mutual* pentru lucrători, ceea-ce, adaoă d-sa, s'a și făcut în Belgia, unde asemenea case înfloresc sub patronagiul guvernului, și aprópe toți lucrătorii de mine fac parte dintr'ensele ca membri.

Proectul de lege al minelor, cu care ne ocupăm acum, înțelege însă lucrul ca totul alt-fel și consfințesce sistemul german de asigurare *silită*, care e cu desėvirșire deosebit de asigurarea *liberă* în ființă în Belgia. Ne vom opri nițel la acest din urmă sistem, ca să înțelegem și pătrundem mai bine deosebirea ce 'l desparte de cel dintăi. Insuși *Schäfte*, reprezentantul de căpetenie al sistemului de asigurare silită, recunósce că tovrășiile franceze de asigurare mutuală, cu tóte că lucrătorii nu sunt obligați să facă parte din aceste tovrăși, aū dat róde bune.

Iată articolele 7, 8, 9, 14 și 15 ale legii franceze din 11—15 Iulie 1868, regulátóre a caselor de asigurare în cas de mórte sau de accidente, rezultând din lucrări agricole sau industriale. Art. 8: «Les assurances en cas d'accidents ont lieu par année. L'assuré verse, à son choix et pour chaque année, huit francs, cinq francs, ou trois francs». Art. 9: «Les ressources de la caisse en cas d'accidents se composent: 1) du montant des cotisations versées par les ouvriers; 2) d'une subvention de l'État à inscrire dans le budget et qui, pour la première année, est fixée à un million; 3) des dons et legs faits à la caisse» (veđi și L. fr. din 13 Aug. 1877).

Măi departe. Art. 14: «Nul ne peut s'assurer s'il n'est âgé de douze ans au moins». Art. 15: «Les administrations publiques, les établissements industriels, les compagnies de chemins de fer, les sociétés de secours mutuels autorisées peuvent assurer collectivement leurs ouvriers ou leurs membres par listes nominatives, comme il a été dit à l'art. 7». Art. 7: «Cete liste indiquera le nom et l'âge de tous les membres, pour assurer une somme fixe qui ne pourra excéder mille francs. Ces assurances seront faites pour une année seulement et d'après des tarifs, etc. Elles pourront se cumuler avec les assurances individuelles».

Sistemul legii franceze e, cum vedem, ocrotitor pentru lucrători fără a le atinge libertatea, nu 'i obligă adică să facă parte din tovrășiile de

asigurare mutuală, îi înduplecă numai prin subvențiuni și ajutóre să realizeze de bună voe asigurarea lor colectivă, și împacă ast-fel ordinea și libertatea. Proiectul nostru de lege al minelor hotărâsece din contră, și pôte cu drept cuvânt, în conglăsuire cu legea austriacă asupra minelor din 23 Mai 1854 (§ 211) și cu legea prusiană din 1865 (§ 168). «că lucrătorii de mine sunt *obligați* să cotizeze pentru a înființa case de ajutor» (art 107).

Care din aceste două sisteme merită precăderea? Invățații sunt forțe desbinați asupra acestei cestiuni. Unii în adevăr nu vor să știe de amestecul statului și osândesc prin urmare asigurarea silită a lucrătorilor, iar alții recunosc necesitatea silei sociale și laudă deci mărginirea înțeleptă a libertății. *Herbert Spencer*, care numără printre cei dintâi, biciuesce sistemul de asigurare silită a lucrătorilor care *reclamă*, dice el, *un nou stat major de funcționari publici și sapă ast-fel temeiurile libertăților publice*¹⁾.

Este adevărat, întâmpină însă alții, că o droie de funcționari publici ne amenință neîncetat neatărnarea și libertatea, dar, adaogă ei, totă cultura noastră atărnă de la existența acestor funcționari, și dar, fiind dat că nu vrem să șhurăm în aer civilizațiunea, nu trebuie să cărtim în contra amestecului statului și să căutăm numai să controlăm serios toate actele birocrăției²⁾, și acésta cu atât mai mult la noi, sciut fiind-că noi numai cu ajutorul statului am putea să isbutim să conclucrăm fără pericol cu capitaliștii și lucrătorii străini.

Adolph Wagner învață în adevăr că însuși interesul *lucrătorilor* reclamă păstrarea și întinderea chiar a minelor statului³⁾ iar *Schäffle*⁴⁾ adaogă că asigurarea silită a lucrătorilor e o bine-facere mai mare de cât asigurarea liberă, întâi pentru că, sub sistemul libertății, mulți lucrători, mai ales tineri (v. și art. 109 lit. a al proiect.), rămân neasigurați, și apoi pentru că cotisațiunea, în cas de asigurare silită, pôte să fie mai mică, numărul lucrătorilor cotisatori fiind forțe mare și ei organiați fiind în tovărășii corporative.

Expunerea de motive a proiectului de lege al minelor ne înfățișează ideea acésta ast-fel: «Casurile în care s'ar servi, fie ajutóre pe viață, fie pensiuini după mörte, sunt toate prevădute prin lege, și calculele făcute ne probéză că, de îndată ce facem apel la un număr mare de participanți, ceea-ce pare utopie la prima vedere, e o bine-facere reală și practică. menită a împăca pe lucrători cu sórta lor, a le da încredere în rezultatele muncii și a preîntâmpina ast-fel acele agitațiuni cari descurajéză activitatea industrială și nu fac de cât se îmbărbăteze pe cei utopiști, cari cred că societatea modernă nu are, în organisarea ei actuală, destule mijloce pentru a împăca cu sórta lor. pe cei avuți și pe cei săraci».

1) *H. Spencer, L'individu contre l'État*, traducerea lui Gerschel, pag. 19.

2) *Morgan. Die Urgesellschaft*, traducerea lui Eichhoff și Kautsky. *Wagner, Allgemeine oder theoretische Volkswirtschaftslehre*, I, p. 288 urm., *Schäffle, Soc. Körper B 4. Roscher, Grundlagen der National-Oeconomie* I, edit. 19. § 84. *Ihering, Geist des römischen Rechtes*, II, § 34 și *Zweck in Recht*, I, pag. 305 urm. *Ahrens, Cours de droit naturel*, edit. 6, I, § 12 și II § 107. *Trendelenburg, Naturrecht*, § 163.

3) *Ad. Wagner. Finanzwissenschaft*, I, § 245, lit. b.

4) *Schäffle, Der korporative Hilfskassenzwang*, passim, p. 29, 31, 34, 44 și 61, și *Gesammelte Aufsätze*, I, pag. 105 urm.

Tout va pour le mieux dans le meilleur des mondes! *Schäffle* însă, marele economist german și fost ministru austriac, care a propagat mai mult de cât ori-care altul sistemul de asigurare silită, recunoște ritos că asigurarea silită nu are darul să desființeze sărăcia, căci, mărturisește el, salariul acoperă une-ori (în cele mai multe cazuri, în cas de crasă) abia un minimum de existență a lucrătorului, care n'are ast-fel de unde să plătească cotisațiunea ce'l privesce, pierde deci dreptul său de asigurare și cade în sarcina comunei.

De aceea și hotărăsece art. 130 proj., No. 2: «Membrul care părăsește serviciul, însă, pentru motive independente de voința lui, ca: încetarea de lucrări, licențiere, chemarea la serviciul militar, etc. și care în urmă, reintră în serviciu, nu pierde pentru exercitarea dreptului la pensie, beneficiul cotisațiunilor sale anterioare și anii acelor participări se țin în seamă la calcularea pensunii». Parigoria acesta însă e deșertă, ilusorie, lunatecă, atunci când, crisa fiind stăruitoare, salariul ajunge abia la un minimum de existență.

Expunerea de motive de mai sus urmăzează apoi a dice: «Casa generală de pensuni ar rămănea o utopie periculoasă dacă nu s'ar forma prin conlucrarea tuturilor industriilor miniere din țară, represintate atât prin lucrători cât și prin patronii lor. O asemenea casă generală însă nu e posibilă de cât *administrată de către stat, în mâinile căruia s'ar centralisa cotisațiunile*». *Schäffle* totuși cobesce a rău și dice, că asigurarea silită cuprinde în sine pericolul unei *centralisări despotică*, casa generală fiind administrată de stat, în mâna căruia se intrunesc toate cotisațiunile.

Art. 118 spoî al proj., la care trecem acum, prevede existența în bugetul caselor de ajutor de fonduri disponibile, adică de excedente și prisosuri, și orânduiesce vătarea lor la casa generală de pensii, nicăeri însă în proiect nu se presupune puțința încetării de plăți a unei case de ajutor, ca și când lucrul acesta nu s'ar putea întâmpla sub regimul asigurării silită, iar *Schäffle* are în vedere și o asemenea eventualitate, și lămurăsece că casele cele solvabile vor acoperi atunci deficitul.

Un alt punct. N'au nici un interes lucrătorii din localitate să preîntâmpine simulațiunile amenințătoare pentru casele de pensie, aceste de pe urmă alimentându-se cu cotisațiunile lucrătorilor din totă țara, etc. În interesul preîntâmpinării simulațiunii, e prin urmare neapărat să interesăm în cauză și pe lucrătorii cari fac cotisațiuni în localitate, îndatorind pe casele de ajutor locale să porțe cheltuelile un timp ore-care, și în cas de invaliditate durabilă.

Art. 110 lit. c., hotărăsece prin urmare: «In cas de răniri prin accidente, casele de ajutor nu vor acorda lucrătorilor invalidi sumele de la a) și b) de cât pe timp de *trei săptămâni*. După acest termen, invalidii vor beneficia de ajutoarele acordate de *casa pensunilor*, rămânând în sarcina caselor de ajutor numai căutările medicale prevădute mai sus și pe timp de 10 luni». *Schäffle* din contră cere să se impună pentru acest sfârșit caselor de ajutor cheltuelile pentru *cei dintâi ani*.

Ne întorcem acum la art. 107 proj., care liguiesce: «Lucrătorii permanenți, *fără deosebire de naționalitate*, cari vor fi întrebuițați în mine, cariere și în stabilimentele ori fabricele legate de aceste industrii, sunt obligați să cotiseze pentru a înființa case de ajutor». Art. 121 apoi

adaogă: «Se constituie o casă generală de pensiuini a *lucrătorilor*». Nasce însă întrebarea: Aă drept la pensiuini lucrătorii *străini*, întocmai ca cei naționali, și atunci când vor să primescă pensiuinea în străinătate? *Schäffle* se împotrivesce la acesta, iar proiectul nu face nici o deosebire în această privință.

Mergem mai departe. Art. 118 proj. dispune că fondul casei de pensiuine nu pöte fi urmărit, nici cedat. Mai lămurit, pensiuinea lucrătorilor nu pöte fi urmărită, nici cedată. Urměză de aci că dreptul la cele-lalte ajötöre se pöte urmări și ceda? Legea prusiană (§ 173) scutesce și cele-lalte ajötöre, *Koch* însă întâmpină că cele-lalte ajötöre nu trebuie să fie scutite de urmărire, casele de ajötöre (*Krankenkassen*) nealcătuint persoane juridice. Chipul acesta de a vedea pöte să fie förte juridic, dar nu e echitabil.

Încă un cuvânt. În Belgia, pe lângă consiliul de mine (administrațiunea centrală), mai există o administrațiune provincială de mine și o alta comună (v. și leg. prusiană, §§ 187 urm.). Nimic însă din töte acestea în proiectul nostru. Art. 114 proj. spune în adevăr că încasările cotisațiunilor se fac *ca și contribuțiunile directe*, adică prin casieri și perceptori, și prin urmare nu prin mijlocirea administrațiunilor de mine, iar art. 115 hotărăsce că, la cas de contravențiune din partea patronului, *ministerul domeniilor* l va supune la amendă, aceea ce se înfățișeză ca o centralisare exagerată și presupune existența unui ministru *totus oculus*.

Observăm în cele din urmă că, afară de lucrătorii de mine, pe care nu i avem încă, ar merita o asigurare în cas de accidente, etc, și lucrătorii de la cele-lalte fabrici, de la calea ferată, etc. Lucrul acesta va fi de sigur o *cura posterior* a guvernului, dar trebuie să ne dăm sémă de pe acum despre acesta. *Schäffle* pune un cuvânt și pentru asigurarea silită a lucrătorilor agricoli, întru cât aă suferit o rănire, etc., prin întrebuințarea unei mașini agricole.

IV.

Cartelul proprietarilor de mine.

«Proprietarii de mine învecinate, hotărăsce art. 57 al proiectului, aă dreptul, cu autorisațiunea administrațiunii miniere. în urma raportului inginerului respectiv, să formeze asociațiuni *în scopul de a executa și întreține cu cheltueli comune: puțuri, galerii și, în general, töte lucrările utile exploatării lor*».

«Un regulament de administrațiune publică va stabili organisarea și modul de funcționare a societăților, asociațiunilor și sindicatelor de mine» (compar. § 41 prusian).

Alt-fel în Prusia. Asociațiunile dintre proprietarii de mine în scopul de a executa cu cheltueli comune töte lucrările folosötöre exploatării lor, nu sunt supuse după legea prusiană nici unei formalități, *dacă fie care din proprietarii asociați și păstréză de altminteri exploatărea sa deosebită*. Asemenea asociațiuni sunt și trebuie să fie în adevăr trăba exclusivă a părților interesate, destul numai să se respecte planul de

exploatare. Înțelege totuși proiectul că proprietarii de mine n'au voie să se asocieze pentru alte scopuri?

«Asociațiunilor mai multor exploatațiuni, răspunde expunerea de motive, le lăsam *libertatea de acțiune cea mai largă*, rezervând administrațiunii miniere numai facultatea de a le împiedica în cazurile în care ele s'ar putea transforma în *monopoluri deghisate*. Conștiințesce, așa fiind, proiectul, fără să-și dea bine seama de lucrul acesta (incălecai pe o șea și vè spousei așa), dreptul proprietarilor de mine de a *consolida exploataările lor deosebite într'o singură exploatare* și de a crea ast-fel pentru exploatarea consolidată un perimetru de exploatare, trecând peste maximumul legal, etc.

Principiile nu se împotrivesc la o asemenea consolidare. Consolidarea mai multor mine în înțelesul de mai sus nu e anume prevădută și regulată de legea franceză din 21 Aprilie 1810, dar jurisprudența franceză îi recunoșce totuși totă taria legală, destul numai să nu mărginescă libertatea concurenței, în care cas ar fi întemeiată pe o cauză neiertată și decinulă, lucru pentru care legea prusiană și cere autorizarea administrațiunii de mine, consolidarea neputând să atârne, cum lămuresce *Koch*, numai de la voința părților interesate, ci trebuind să fie din contră oprită când ar putea împiedica o concurență folositoare.

Am dis mai sus că teoria franceză înțelege lucrul așa: *Laurent* se rostesc în adevăr în această privință ast-fel: «C'est parce que les conventions portent atteinte à la liberté de l'industrie et du commerce que les tribunaux les déclarent illicites. Si donc les conventions ne concernent que les intérêts particuliers des parties contractantes, il n'y a pas lieu de les annuler. Quand peut-on dire que l'intérêt général est lésé? Quand peut-on dire, qu'il y a coalition dans le but de créer un monopole au détriment du public? Tout dépend de l'appréciation des juges du fait»¹⁾.

Tribunalele însă, așa cred unii economiști, dacă le permitem să desputernicescă cartelurile contrare libertății industriale, plivind ast-fel neghinele, smulg din nenorocire și grăul, împreună cu dênsele. De bună seama, dic ei, cartelurile, cari țințesc la mărginirea unei concurențe nehibzuite, sunt arma cea mai puternică în contra anarchiei și deci, așa fiind, caută să le îmbrăcăm, *de lege ferenda*, cu drepturi corporative în contra tovarășilor, pe cari tribunalele să nu-i pótă scuti de amenda stipulată în contra călcătorului tocmelei învoită între dênși.

Cartelurile, în adevăr, dic *Lujo Brentano*, implinesc urarea socialiștilor: *organizarea cu plan și sistem a producțiunii*, fără însă a răsturna starea economică de astă-đi, fără adică a înlătura producțiunea pe seama producătorului și concurența cea sănătósă, care măresce câștigul nu prin prețuri monopolisatore, ci prin îmbunătățiri tehnice și economice,

1) *Laurent, Droit civil français*, XVI, No. 142. V. tot în acest înțeles *Demolombe, Cours de code Napoléon*, XXIV, No. 378. *Larombière, Des obligations*, I, asupra art. 1133 No. 21. *Aubry et Rau Cours de droit civil français*, edit. 4, tom. IV, Quest. 345, pag. 323, text și nota 1°. V. și *Grigore Maniu, Dreptul*, 1894, No. 75. Codul penal francez (art. 419) și belgian (art. 3. 1), pedepsesc infracțiunile privitoare la industrie, etc. Vechia lege română supunea de asemenea la o pedepsă penală dardanariatul. V. *Rein Das, Criminalrecht der Römer*, pag. 829-830.

concurență, care se deosebesc de deservire de concurența cea sălbatică cu urmările ei vătămătoare: scăderea prețului, bancrută, deprecierea capitalului, gonirea și lăcomia lucrătorilor.

Merită, se adaugă, cartelurile o ocrotire deosebită și dintr'un alt punct de vedere, adică în acest înțeles că înlesnesc producătorilor naționali, cari, ajutați cum sunt prin taxele vamale urcate, vind în străinătate produsele naționale cu prețuri foarte scădute, le înlesnesc, dicem, să nimicească ast-fel producțiunea străină, să câștige târgul străin pentru industria națională, să urce salariul lucrătorilor și să înlăture prin urmare, armata de rezervă a lucrătorilor fără lucru (Reservearmee der Arbeitslosen), de care vorbește *Marx*, armata amenințătoare de ori-ce bună orânduială, în dauna producătorilor și a consumatorilor.

Organizarea cartelurilor e însoțită totuși, se recunoște, și de mari pericole, întâiu pentru că producătorii cartelați ar putea întrebuinta monopolul lor pentru împovărarea publicului din țară cu prețuri din cale afară urcate, pericol însă care s'ar putea preîntâmpina, se dice, prin o reducere a taxelor vamale, și al doilea pentru că producătorii coalizați s'ar putea înțelege să gonască pe lucrătorii făcători de greve, aceea ce ar mări armata de rezervă a lucrătorilor fără lucru, un rău însă, care s'ar putea stârpi, se crede, prin o bună legiuire regulătoare a ocrotirii lucrătorilor, adică prin înființarea de camere arbitrale compuse din lucrători și producători 1).

Alt-fel *Schäffle*. Statistica dovedește, întâmpină el, netemeinicia părerii de mai sus, care ne înfățișează cartelurile ca organizațiuni făcătoare de minuni și împăciuitoare a tuturor intereselor sociale. Cartelurile, experiența o dovedește, au din contra, învață *Schäffle*, obicînit de scop, nu interesul publicului, ci câștigul cel mai urcat pe pielea mulțimei, nu regularizarea cuantului producțiunii, ci urcarea prețului în dauna consumatorilor, nu urcarea salariului, ci schinguirea proletarilor, pe cari camerele arbitrale puțin i-ar putea ajuta 2).

Nu s'a descoperit încă, după cum vedem, iarba tămăduitoare a tuturor relelor sociale și singura noastră scăpare nu este și nu poate să fie prin urmare de cât obiceiul nostru de a ne ajuta singuri, și hotărârea noastră, dacă suntem avuți, de a rescumpăra prerogativele, de care ne bucurăm, prin jertfe mari din punga noastră și nu din budgetul statului, vedit lucru fiind că numai așa ne putem feri de ghiarele statului gata să ne înbușască toate libertățile, o eventualitate, în contra căreia se împotrivesc însuși *Ad. Wagner*, marele apostol al socialismului de stat, recunoscînd necesitatea *selfgovernmentului*, a descentralisării, a liberei asociațiuni 3).

1) *Lujo Brentano, Über die Ursachen der heutigen sociales Noth*, pag. 23 urm. V. și *Kleinwächter, Die Kartelle* app. *Schäffle, Gesammelte Aufsätze*, p. 159 urm.

2) *Schäffle, Gesammelte Aufsätze*, pag. 130 urm. Compar., *John Stuart Mill, Politische Oeconomie*, traducerea lui Soetbeer, III § 6 și 7.

3) *Ad. Wagner, Lehrbuch den politischen Oeconomie*, I. Grundlegend, edit. 2, § 163, pag. 298—299.

V.

Coloniele de lucrători străini.

Proectul de lege al minelor care, cu toate cusururile sale, a cercetat vânturile și marea și a făcut linisce mare, obligă pe lucrătorii de mine români sau *străini*, să colizeze ca să înființeze case de ajutor și de pensuni, iar expunerea de motive îndreptătesce această dispozițiune, dicând că: «îndală ce facem apel la un *număr mare de participanți*, ceea ce pare utopie la prima vedere, e o bine-facere reală și practică», aceea ce ne face să vedem că, după intențiunea proectului, o masă mare de lucrători străini va trebui să vie în țară, ca să ne lucreze minele noastre.

Este acesta, întrebăm, contrar art. 3 din Constituțiunea noastră, care hotărăse: «*Teritoriul României nu se poate colonisa cu populațiuni de ginta străină?*». Ce se înțelege în art. 3 cit. prin cuvântul «colonisare»? Oprește acest articol numai colonisarea agricolă sau și colonisarea industrială? Osândesce el numai colonisarea făcută cu jertfe bănesci din partea statului sau și colonisarea pe care o aduce cu sine indirect ori-ce ocrotire a industriei naționale? Ce s'a țin în această privință în Adunarea constituitoare (electivă) din 1866?

Art. 3 din Constituțiune se datoresce, precum știm, unui amendament propus de un membru al Adunării electivă, iar cu prilejul discuțării acestui amendament, un orator a spus că «numai *venirea cu grămadă în țară a unui mare număr de străini*, aduși de guvern cu un contract care le face o pozițiune deosebită de a românilor, se poate numi colonisare», pe când un alt orator și-a dat socotința în înțelesul că «*împroprietărirea străinilor nu are a face cu colonisarea, căci s'ar putea face coloniști în țară fără să cumpere proprietăți*».

Răsare și mai bine ideea art. 3 cit. din cuvântarea d-lui ministru de finanțe: «Înțeleg, a țin d-sa, grija aceloră cari *nu voesc să se facă un stat în statul român*; înțeleg ca o națiune ca a noastră care de curând și-a dobândit neatârănarea și care poate încă ar fi amenințată, *să se îngrijescă de propășirea națiunii germane și a nu primi asemenea colonii*. Însă, d-lor, sentimentul acesta este adenc și tare la români. Cu toate acestea, d-lor, dacă onorabila Adunare crede că un articol pus în Constituțiune ar da mai multă garanție, atunci n'aveți de cât să'l treceți acolo»¹⁾.

Temerea de o colonisare germană a dat ast-fel nascere art. 3 cit. O asemenea colonisare este poate visul de aur al ómenilor de stat și economisci germani. *Roscher* pune în adevăr un cuvânt pentru o «emigrațiune colonisătoare în părțile mănóse dar puțin populate din Ungaria, în provinciile polone din Austria, și poate chiar, cum doria *List*, în unele părți din *vechia împărăție turcescă*». *Rodbertus* vede deja în vis pe soldații germani și regimentele de lucrători germani plimbându-se pe malurile lui Bosphorus. *Lassalle* în fine proorocesce că revoluțiunea germană va fi moștenitoare presumtivă a cestiunii orientale²⁾.

1) *Monitorul oficial* No. 134 din 3 Iulie 1866, pag. 600 și No. 135 din 4 Iulie 1866, pag. 602.

2) v. *W. Roscher, Grundlagen der National-Oeconomie*, edit. 19, I, § 260 text și nota 6.

Alte timpuri, așa dar, alte nevoi. Unde, în adevăr astăzi, populațiunea noastră s'ar putea întrei în curând, dar n'ar rămânea pôte, cu timpul nici urmă de totă tradițiunea noastră națională (Nec locus, ubi Troja), în trecutul nostru, din contră, cum lămuresc d-l C. G. Dissescu. «sate întregi de Români părăseau țara, lăsând localitățile pustii și pământul nelucrat din lipsa de brațe, lucru pentru care Domnii și câte o dată chiar Adunările, cum s'a întâmplat la finele secolului trecut, edictau dispozițiuni ca să incurajeze nu numai reintorcerea celor plecați, dar și întemeierea de colonii streine (slobozii)».

D-l C. G. Dissescu talmăcesce, așa fiind, art. 3 din Constituțiune ast-fel: «Față cu tendința colonisătoare a statelor germane în spre noi, Constituțiunea, considerând că *ceea ce e un bine pentru America, ar fi un pericol național pentru România*, a dispus că nu se pot aduce coloniști de ginte străină, prin urmare nici de ginte latină. Ce se întâmplă însă în cazul unei colonisări anti-constituționale? Unde e sancțiunea art. 3? Ministerul, răspundem, e în drept să vegheze la paza art. 3 cit. și să procedă la *expulsiune* în cas de violare a Constituțiunii¹⁾.

Invață prin urmare stimatul profesor de la Facultatea de drept din Bucuresci limpede și lămurit că aceea ce e un bine pentru Statele-Unite americane, adică *colonisarea ca urmare indirectă a ocrotirii industriei*, ar fi un pericol național pentru România, va să dică, înțelegem că art. 3 cit. opresce *ori-ce imigrațiune colonisătoare străină*, fără deosebire de este organizată de stat, sau de este numai o consecvență a ocrotirii industriei naționale, fără deosebire apoi se dă voe coloniștilor să cumpere proprietăți rurale sau li se îngăduie numai să lucreze în fabricile din țară, în acest înțeles că dacă străinii încep a fi periculoși pentru noi, guvernul să'i isgonescă.

Un vechi economist francez și scrie în adevăr cam în înțelesul teoriei de mai sus: «L'immigration est toujours inutile et même nuisible, à moins qu'elle ne soit celle de quelques hommes qui apportent des lumières nouvelles. Mais alors, ces sont leurs connaissances et non pas leurs personnes qui sont précieuses, et ces hommes là ne sont jamais bien nombreux. *On peut sans injustice défendre l'immigration*; et c'est précisément à quoi les gouvernements n'ont jamais pensé. Il est vrai qu'il se sont encore plus rarement avisées de donner beaucoup de motifs pour la désirer».

Joseph Garnier, căruia îi datorim citațiunea de mai sus, propoveduesce, ce e drept, contrariul, proclamă adică, împreună cu *Malthus*, libertatea imigrațiunii, dar el recunoșce în acelaș timp că, oprirea imigrațiunii are pentru dânsa mai bune argumente de cât oprirea impertatiunii de mărfuri străine. «Lorsque, dice el în adevăr, la populace de Paris demandait en 1848, le départ des ouvriers étrangers, elle était barbare, mais logique; et le parti protectionniste eut quelque peine à expliquer

1) C. G. Dissescu, *Curs de drept public român*, I, pag. 317—318. V. însă și articolul meu din *Dreptul*, 1888, No. 13, unde am arătat că isgonirea generală a străinilor ca represalie luată în contra unui alt stat, în timp de pace, e o măsură barbară și arare-ori îndreptățită. Am înțelegi cel mult o oprire a imigrațiunii viitoare, ca aceea a Chinezilor în Statele-Unite.

comment ceux qui repoussaient la concurrence des bras avaient moins de raison que ceux qui repoussaient la concurrence des produits alimentaires et autres» 1).

Carey însă, pe care noi îl urmăm în practica noastră economică, deosebesc colonizarea liberă și spontană născută din ocrotirea industriei, colonizare pe care el o apără cu multă căldură și vervă (ceea ce e un bine pentru America, întâmpină însă d-l C. G. Dissescu, ar fi un mare pericol național pentru România), de colonizarea organizată de stat (înlesnirea imigrațiunii irlandeze în Statele-Unite americane a costat 8.393 000 livre sterlingi), pe care el o înfierăză ca fiind un mare blestem economic 2).

Orî-cum însă și orî-care ar fi părerea noastră asupra temeiniciei *teoriei de mări sus stăruitoare a dice că și colonizarea industrială în înțelesul de mări sus e contrară art. 3 din Constituțiune. dacă ia proporțiuni mari mari*, caută în tot cazul să nu ne îngrijim de anarhia care ar putea să năvălescă în țară împreună cu masele de lucrători străini, știut fiind că, după sistemul proiectului, cotisațiunile lucrătorilor se intrunesc în mâinele *statului* și că se lipsesc de dreptul său la pensie lucrătorul care silesc pe un alt lucrător să participe la o *grevă* sau împiedică lucrul acelor cari nu vor să se asocieze la grevă (art. 130 proj.).

Ne va amenința ast-fel o mare centralizare despotică? Nu face nimic, răspund unii, destul numai să ajungem la acest rezultat cu ajutorul maselor și făcându-le curte în felul lui *Nietzsche*, care scrie: «Masele merită o deosebită luare aminte dintr'un întreit punct de vedere, întâiu ca turme de oi urmând pe ômenii cei mari, apoi ca împotrivitoare celor mari și în fine ca uneltele în mâinele celor mari, *încolo însă să le ia dracul și statistica* (Im Uebrigen hole sie der Teufel und die Statistik). (Dreptul, 1895).

1) Joseph Garnier. *Du principe de population*, pag. 188—190.

2) H. C. Carey *Die Grundlagen der Socialwissenschaft*, traducerea lui Carl Adler, III, pag. 439 urm. și 443 urm.

Proiectul pentru înființarea unui consiliu legislativ votat de Senat în ședința de la 2—4 Maiu 1898.—
Raportul d-lui senator Dim. V. Polizu-Micșunescu. —
Oprirea reînființării consiliului de stat cu atribuțiuni de
contencios administrativ (art. 130 din Constituțiune). —
Consiliul legislativ. — Consiliul administrativ.

Art. 130 din Constituțiunea noastră hotăresce:

«Consiliu de stat cu atribuțiuni de contencios administrativ nu se
pöte reînființa.

«Se va putea înființa o comisiune permanentă care nu va avea alte
atribuțiuni de cât studiarea și elaborarea proiectelor de legi și regulamen-
telor de administrațiune publica».

Senatul nostru a votat prin urmare, potrivit cu acest articol, în
ședința de la 2—4 Maiu 1898, un proiect de lege pentru înființarea unui
consiliu legislativ, iar raportorul Senatului ne arată cuvântul pentru care
nu s'a creat în acelaș timp un consiliu de stat cu atribuțiuni de conten-
cios administrativ.

«Intru cât *privesce contenciosul administrativ*, dice d. Dim. V.
Polizu-Micșunescu, raportorul Senatului, este cert și neindoios că Con-
siliuanta noastră de la 1884 era în deplină concordanță cu principiile
moderne, oprind reînființarea pe viitor a unui consiliu cu asemenea com-
petența, mai cu sênă că *instanțele judecătorești ordinare presintă,*
pentru această materie, o organizare mai complectă și prin urmare
mai multe garanții»¹⁾.

Nu avem nimic de dis în contra ideei că tribunalele ordinare sunt
mai destoinice a ne apăra în contra bunului plac al administrațiunii de
cât un consiliu de stat cu atribuțiuni de contencios administrativ, dar
întrebăm: adevărat să fie öre că tribunalele noastre ordinare au luat locul
vechilui nostru consiliu de stat în toate privințele și sunt îndrituite a
controla administrațiunea în totul și întru toate?

E vedit lucru, din contră, că tribunalele noastre, față cu *principiul*
separațiunii puterilor statului, consfințit de Constituțiunea noastră, n'au
de loc puterea de a popri executarea actelor sau regulamentelor admi-
nistrative, și nu sunt volnice a critica mijlocit purtarea administrațiunii
de cât când nelegalitatea sau efectul vătémător al acelor acte sau regu-
lamente se invocă în cursul unei acțiuni civile sau represive.

1) V. «Consiliul legislativ, raportul d-lui senator Dim. V. Polizu-Micșunescu,
și proiectul de lege votat de Senat în ședința de la 2—4 Maiu, 1898», pag. 9.

Totă lumea recunoște, în adevăr, că tribunalele noastre, ca și cele belgiene, nu au în nici un caz și sub nici un cuvânt dreptul să se amestece direct în administrațiune, să poprească sau să desființeze actele administrative, să dea ordine funcționarilor administrativi. Principiul separațiunii puterilor statului se împotrivesce la acesta.

Care dar e urmarea? Acastă stare a dreptului aduce cu sine rezultatul în toate privințele fatal că nu putem reclama în contra actului administrativ, fie el pătat de cel mai scandalos exces de putere, nici la un consiliu de stat, care nu mai există fiind desființat prin Constituțiune, nici la tribunalele ordinare.

Ne lovim ast-fel când cu capul de piatră, când cu piatra de cap. Mult delăimatul consiliu de stat cu atribuțiuni de contencios administrativ, nu e dar așa de negru cum ni'l inchipuim. În Franța, în adevăr, se poate face recurs în casul de mai sus la consiliul de stat ¹⁾, care îndreptă răul și aplică aceleași forme ocrotitoare ca tribunalele ordinare.

Mai departe. În Franța, consiliul de stat judecă după *desbateri publice și contradictorii* validitatea alegerilor comunale ²⁾, pe când din contră, în Belgia, delegațiunea permanentă a consiliului provincial ³⁾, iar la noi ministerul de interne ⁴⁾, are a se pronunța în asemenea materie, sub rezerva recursului la rege, adică *fără vre-o garanție a formelor judiciare*.

Un alt exemplu. În Franța, reclamațiunile cari se ridică în materie de stabilimente insalubre, fie din partea industriașului căruia sub-prefectul i-a refuzat autorizarea, fie din partea vecinului amenințat de o vătămăre, sunt de competența consiliului de prefectură, sub rezerva recursului la consiliul de stat ⁵⁾.

În Belgia, din contră, și la noi, domnesce și în această privință *binul plac ministerial*, căci reclamațiunile de mai sus se hotărăsc, în Belgia, de delegațiunea permanentă a consiliului provincial (*députation* ⁶⁾, iar la noi de sub-prefect, etc., după avisul consiliului de igienă, cu dreptul de apel la prefect sau la ministerul de interne ⁷⁾.

Vauthier, vestitul profesor de la Facultatea de drept din Bruxelles, are dar mare dreptate să dică: «Jurisdicțiunea administrativă există în Belgia numai într'o stare păcătoasă și rudimentară. Ne lipsesce adică din nenorocire un consiliu de stat. Un asemenea tribunal administrativ, chiar alcătuit din mădulari amovibili, ne-ar inchezășui o mai bună dreptate de cât discrețiunea ministerială» ⁸⁾.

1) *V. Ducrocq, Cours de droit administratif, I, No. 252.*

2) *Ducrocq, op. cit., I, No. 404.*

3) *V. Vauthier, Das staatsrecht des Königreichs Belgien, 1892, pag. 70.*

4) *V. art. 53 urm. legea noastră pentru alegerea consiliilor comunale din 15*

Junie 1886.

5) *Ducrocq, op. cit., I, No. 290, pag. 253, notă.*

6) *Sub rezerva recursului la rege. V. Vauthier, op. cit., pag. 211.*

7) *V. art. 35 și 39 Regulamentul pentru industriile insalubre, din 24 Sept. 1894.*

8) *V. Vauthier, op. cit., pag. 67 și 71. Păcătoșenia justiției noastre administrative,*

adăogăm noi, s'ar mai putea ilustra cu multe alte exemple. Așa, se poate recurge în Franța, în materie de recrutare, la consiliul de stat (*V. Ducrocq, op. cit. I, No. 495*), pe când la noi recursul la Curtea de casațiune nu e deschis în asemenea cas. *V. un alt exemplu în Dreptul No. 27 din 1898, pag. 236, colona I, nota 1.*

N'am intrat prin urmare după desființarea consiliului de stat în vécul de aur al *a-tot-puterniciei tribunalelor ordinare*, cum crede raportorul Senatului, ei am cădut într'un chaos și mai mare, am lăsat administrațiunea fără nici un control, am lepădat privigherea consiliului de stat și n'am pus nimic în locu-î.

Acestea dișe, vom discuta acuma proiectul pentru înființarea unui consiliu legislativ votat de Senat în ședința de la 2—4 Maiu 1898, și vom cerceta pe rënd și în deosebî cele trei puncte atinșe de raportul Senatului, anume: 1) oprirea reinființării consiliului de stat cu atribuțiuni de contencios administrativ; 2) consiliul legislativ; 3) consiliul administrativ.

I.

Oprirea reinființării consiliului de stat cu atribuțiuni de contencios administrativ.

O părere lörte răspândită talmăcesce art. 130 § 1 din Constituțiunea noastră în înțelesul că, față cu oprirea constituțională de a se reinființa consiliul de stat cu atribuțiuni de contencios administrativ, nu mai pôte să fie la noi nici vorbă de o justiție administrativă.

Contenciosul administrativ, cu alte cuvinte, e desființat. Töte contestațiunile administrative sunt — laudă Domnului! — de competența *exclusivă* a tribunalelor ordinare. Ba, unii merg până a dișe că nu avem tribunale administrative, cu töte că se pôte ridica și la noi, de și lörte rar, un conflict de atribuțiuni între un tribunal judecătöresc și un tribunal administrativ ¹⁾.

Dacă însă ast-fel, cu tötä desființarea consiliului de stat, se pot ivi la noi și astă-đi încă conflicte de atribuțiuni între un tribunal judecătöresc și un tribunal administrativ, aceea ce nu se tăgăduesce de nimeni, e vedit lucru că contenciosul administrativ nu s'a desființat cu desevirșire, că nu s'au șters de pe fața pământului tribunalele administrative.

În adevër, legea noastră din 12 Iulie 1866, pentru împărțirea atribuțiunilor consiliului de stat desființat prin Constituțiune, departe de a înlătura contenciosul administrativ, orënduesce, din contră-ritos (art 4):

«Ministrii, prefectii sau părțile interesate, când vor crede că o cesțiune care se tratéză în prima instanță înainte unei judecătörii, este *de atribuțiune administrativă*, vor putea cere trimiterea afacerii autoritășii competente.

«Dacă judecătöria va respinge cererea, și va fi dat aplicație contra hotărării sale, autoritatea administrativă competentă va putea să se adreseze la *Curtea de casațiune* pentru a cere regularea conflictului.

«Termenul pentru acesta va fi de o lună de la notificarea hotărării de respingere sau a actului de apel ²⁾.

1) V. C. G. Dissescu, *Cursul de drept public român*, vol. II, *Dreptul administrativ*, pag. 893.

2) Compar. art. 109 codul penal român (cf. art. 128 fr.). Va să dișă, administrațiunea volnică este să ridice dinaintea tribunalelor un conflict de atribuțiuni și, dacă i s'ar respinge cererea să cêră de la Curtea de casațiune un regulament de competență. În Italia, se reguléză de asemenea conflictul de competență de Curtea de casațiune din Roma (v. legea din 31 Martie 1877). Art. 106 din Constituțiunea

Constituțiunea noastră menține prin urmare contenciosul administrativ, ba merge chiar în această privință până la extrem, sare adică peste art. 92 belgian, care hotărăște: «Les contestations qui ont pour objet des droits civils sont exclusivement du ressort des tribunaux», și consfințește ideea din toate punctele de vedere criticabilă, că și contestațiunile civile pot să fie de căderea administrațiunii, dacă o anumă lege regulază lucrul ast-fel.

Un exemplu pentru lămurirea lucrului. Legea noastră pentru urmăriri din 24 Martie 1877 (art. 20) hotărăște, că contestațiunile celor interesați, dacă urmărirea se face pentru *arendi*, etc., sunt de competența *casierului general al județului*, sub reserva apelului la tribunal, va să dică se judecă în inlăia instanță de administrațiune.

Nu pôte să existe însă nici umbră de indoială, că o asemenea contestațiune pentru *arendi* are un caracter curat *civil*¹⁾ și nu s'ar putea prin urmare sub nici un cuvânt hotări de administrațiune, lafă cu art. 92 belgian, care legiuiesce că contestațiunile de acest fel sunt de competența *exclusivă* a tribunalelor, atărnă exclusiv de jurisdicțiunea ordinară.

Ei bine, art. 92 belgian lipsesce din Constituțiunea noastră. Va să dică, art. 20 citat al legii noastre din 24 Martie 1877, nu are nimic de neconstituțional. Incheerea casierului general ę supusă, în adevăr, apelului la tribunal, iar sentința tribunalului recursului la *Curtea de casațiune*, și nu apelului la un consiliu de stat cu atribuțiuni de contencios administrativ. Art. 130 din Constituțiunea noastră e deci cu sfințenie respectat.

Administrațiunea noastră așa dar are un amestec și în daraverile de drept *civil*, aceea ce nu se potrivește de sigur de loc cu ideia unei Constituțiuni liberale. Va să dică, în loc să îngăduim contenciosul administrativ numai pentru contestațiunile *politice* sau *administrative*, l'am lăsat să cotopească un tărēm, care ar trebui să i rămăe închis.

În adevăr, contenciosul administrativ pôte avea după împrejurări un bun cuvânt de a fi numai când e vorba de contestațiuni *politice* sau *administrative*. Art. 93 din Constituțiunea belgiană dispune deci cu drept cuvânt: «Les contestations qui ont pour objet des droits politiques sont du ressort des tribunaux, sauf les exceptions établies par la loi».

Constituțiunea belgiană, după cum vedem, se încrede în toate privințele mai mult în tribunalele ordinare de cât în administrațiune, dar ea ține în acelaș timp înțelepțește sēma de *rațiunea de stat*, care ar putea să reclame une-oră împărăteșce contrariul, și invoesce deci să se înfiin-

belgiană însă hotărăște: «La cour de cassation prononce sur les conflits d'attributions, d'après le mode réglé par la loi». Ei bine, procedura de urmat nu s'a regulat în Belgia nici-odată prin o anumă lege (compar. art. 238 c. pen. belg.). Va să dică, inchee *Vauthier*, (op. cit., pag. 72), nu pôte să fie nici vorbă în Belgia de conflicte de atribuțiuni. În Belgia adică, administrațiunea numai când e anumă chemată în judecată pôte opune excepțiunea de necompetență, și, dacă i se respinge această excepțiune, să facă apel, etc., după procedura ordinară, ceea-ce e o învaluire trăgănitore și costisitoare (*V. Vauthier*, op. cit.).

1) *V. Ducrocq*, *Cours de droit administratif*, I, No 245. *V.* și articolul meu din *Dreptul* No. 51 din 1885, pag 403. *V.* însă *C. G. Dissescu* (op. cit., pag 888), care pare a crede că procesul între un întreprindător și autoritatea administrativă este un cas tipic de contestațiune administrativă.

țeze, dacă cere casul, prin o anume lege o jurisdicțiune administrativă deosebită.

Contenciosul administrativ s'a consfințit ast-fel în Belgia și la noi prin legi deosebite în materie de comptabilitate, de recrutare, de recensăminti, etc. După legea belgiană din 31 Iulie 1881, de exemplu, contestațiunile în materie de dări directe ale statului se judecă, în întâia instanță *de directorul contribuțiunilor directe*, cu dreptul de opozițiune la Curtea de apel, etc. 1).

Ori cum însă și ori-cât ar fi de adevărat că legile noastre calcă în această de pe urmă privință pe urmele contenciosului administrativ belgian, neîndoios este totuși că Constituțiunea noastră nu reproduce art. 93 belgian 2), lasă ast-fel incurcat punctul cel mai esențial al dreptului nostru public și se mărginesc a dice că *consiliul de stat* cu atribuțiuni de contencios administrativ, nu se poate reînființa (art. 130).

Constituțiunea noastră prin urmare pare a da precădere ideei că e tot una de se vor judeca contestațiunile politice de tribunalele ordinare sau de administrațiune, destul numai să se deschidă părții nemulțumite calea recursului, nu la un consiliu de stat cu atribuțiuni de contencios administrativ, ci la *Curtea de casație*.

Va să dică, pe când Belgia pune înainte ca ideal a-tot-puternicia *tribunalelor ordinare* și în daraveri de contestațiuni politice, noi, din contră, respingem art. 93 din Constituțiunea belgiană, nu ne pasă adică de tribunalul de prima instanță și de apel în această materie, și ne place să așteptăm tot de la Curtea de casație.

Ce pôte să fie mai pe dos de cât chipul acesta de a vedea? Inalta Curte exercită de sigur o censură foarte folositoare, când există instanțe de fond bine organizate, care greșesc foarte rar, dar lovesce, ori-ce ar face ori-ce ar drege, cu spada dreptății în apă, când jurisdicțiunile de fond, de exemplu comisiunile noastre de recensăminti, nu oferă *a priori* chiar nici o garanție.

Ce pôte să facă, în adevăr, o curte regulătoare, cri câtă bună-voință ar avea ea, dacă o inhămăm la același lucru care cu nisce comisiuni de recensământ netrebnice? Nu este ôre elementar lucru că temeiul justiției este mai cu sémă și înainte de toate o *instanță de fond bine organizată*, o *primă instanță și o instanță apelativă* 3)?

1) V. Vauthier, op. cit., pag. 69.

2) Ori-cum, credem că principiul consfințit de art. 93 belgian e în vigore și la noi. În adevăr, art. 33 al legii organice a consiliului de stat desfințat prin Constituțiune hotărăște: «In materi contencioase, când se alinge de *interesul unui particular*, hotărârea consiliului de stat nu include drumul jurisdicțiunii ordinare, de cât în casurile cari anume se vor determina de lege». El bine, dacă sub regimul consiliului de stat, contestațiunile politice erau de căderea tribunalelor ordinare, dacă o anume lege nu hotărăște lucrul ast-fel, apoi de sigur că cu atât mai mult trebuie să fie așa sub regimul Constituțiunii noastre liberale. V. articolul meu din *Dreptul*, pe 1885, No. 31, pag. 402. V. însă C. G. Dissescu, op. cit., pag. 891, care dice că art. 33 al legii organice a consiliului de stat, cuprinde un non-sens.

3) R. Gneist, în «*Holtendorffs Rechtslexikon*», verbo «*Verwaltungsjustiz*», se rostesc în această privință foarte bine ast-fel: «Einen dauernden Halt gewinnt aber die Verwaltungsjurisdiction erst durch die Wiederherstellung einer zuverlässigen ersten und zweiten Instanz; denn wie in der Justizverwaltung ist die Gestaltung der Localinstanzen das für das tägliche Leben eigentlich entscheidende».

Orî-cum, Constituțiunea noastră, pentru un cuvânt sau altul, dă uitărei instanțele de fond, se oprește numai la regiunile cele înalte, face praf și cenușe din consiliul de stat, șterge art. 92 și 93 belgieni, și adaugă în art. 94 belgian, pe care și-l însușește (art. 104 român): «Pentru întregul stat român este o singură *Curte de casație*»¹⁾.

Întelesul e acesta. Consiliul de stat, această uneltă orbă a guvernului, care putea or când să *revoce* pe consilierii de stat (L. din 13 Febr. 1864, art. 9), este și rămâne desființat, iar atribuțiunile consiliului de stat vor trece eventual asupra Curții de casație, ai căreia membrii sunt *inamovibili*.

Naște dar întrebarea: Volnici suntem sau nu să reînființăm consiliul de stat cu atribuțiuni de contencios administrativ, destul numai să declarăm că membrii săi vor fi *inamovibili*? Ar exista oare vre-o deosebire între un asemenea consiliu de stat și Curtea de casație cu atribuțiuni de contencios administrativ?

În zadar s'ar răspunde da la această întrebare, dicându-se că Curtea de casație aplică formele justiției ordinare (publicitate, desbateri contradictorii, etc.), pe când consiliul de stat nu e supus la aceste forme, căci art. 36 al legii organice a consiliului de stat desființat de Constituțiune, dispune, din contră, ritos:

«În materii contencioase, deliberațiunile consiliului de stat sunt *publice și fie-care parte se va putea apăra verbal sau înscris, direct sau prin avocat*».

Consiliul de stat, este adevărat, aparține justiției administrative și nu celei ordinare, pentru că are să aplice o altă procedură de cât aceea a dreptului comun, dar am dovedit cu un alt prilej că și Curtea noastră de casație recurge în materie de recensământ la o procedură administrativă deosebită.

Nici vorbă prin urmare de vre-o deosebire cât de mică între Curtea de casație, când judecă ca Curte înaltă administrativă, și un consiliu de stat cu atribuțiuni de contencios administrativ, de oare ce aici și acolo procedura de urmat nu este aceea a dreptului comun.

În adevăr, în Anglittera, ca la noi, nu există un consiliu de stat cu atribuțiuni de contencios administrativ, și regula este acolo, ca la noi, că hotărârile date de tribunalele administrative sunt supuse recursului la justiția ordinară, adică obișnuit la Curtea numită *Kings Bench*.

Ei bine, *R. Gneist* arată foarte lămurit că *Kings Bench*, deși face parte din justiția ordinară, e totuși, adevărul căutând, o *Curte înaltă administrativă* (*Oberverwaltungsgericht*), când exercită atribuțiuni de

1) Unii cred că ar fi bine să ne luăm drept pildă legea austriacă din 22 Oct. 1875 și să înființăm o Curte înaltă administrativă. Nu avem nimic de zis în contra, dar sub condițiune ca să se organizeze mai întâi instanțele noastre administrative de fond, așa cum sunt organizate în Austria. În adevăr, în Austria apusană, Curtea înaltă administrativă nu judecă fondul, nu face de cât o *revisio in jure* (casațiune), nu poate hotărâ de cât pe temeiul faptelor constatate de instanțele de fond administrative, nu e volnică de cât să caseze hotărârile administrative. Nu aplică oare Curtea noastră de casație o procedură analoagă în materie de recensământ? Nu s'a dovedit oare până la evidentă că totă procedura aceasta este o adevărată comedie față cu păcătoșenia instanțelor noastre de fond, a comisiunilor noastre de recensământ?

contencios administrativ, de óre-ce se călăuzesce în asemenea cas de o procedură administrativă deosebită ¹⁾.

Curtea noastră de casație, prin urmare, ca și *Kings Bench*, încetază de a fi o Curte de drept comun și se preface în un consiliu de stat cu atribuțiuni de contencios administrativ, atunci când judecă recursurile făcute în contra hotărârilor instanțelor administrative, de exemplu a comisiunilor de recensămint.

Constituțiunea noastră (art. 130), așa fiind, nu ne oprește să înființăm un consiliu de stat alcătuit din membri *inamovibili*, căci ar fi ridicul să dicem că, un consiliu de stat cu atribuțiuni de contencios administrativ poate să existe dacă 'l poreclim «Curte de casație», dar e oprit dacă 'l botezăm alt-fel.

De aceea, credem, că ar fi bine să introducem cât mai în grabă se poate o Curte înaltă administrativă, care să ne scape de bunul plac ministerial, sau să înființăm la Curtea de casație o a treia secțiune, care, îmbrăcată cu toate atribuțiunile unui consiliu de stat, să exercite o privilegere nemărginită asupra administrațiunii.

În adevăr, Curtea engleză numită *Kings Bench*, care judecă, ca și Curtea noastră de casație, atât contenciosul judecătoresc cât și contenciosul administrativ, se poate amesteca direct în daraverile administrațiunii, e în drept să dea ordine funcționarilor administrativi ²⁾, să ia o pricină din mâna tribunalului administrativ și să o atribute justiției ordinare ³⁾.

Ei bine, aceea-ce ne trebuie este tocmai o Curte înaltă cu o asemenea competență administrativă nemărginită, căci, în lipsă de o instituțiune de acest fel, administrațiunea noastră rămâne din nenorocire fără nici un control, tribunalele neputându-se amesteca în daraverile ei, din cauza principiului separațiunii puterilor statului.

Incheiăm așa dar și dicem că art. 130 din Constituțiunea noastră, ori-ce ar dice raportul Senatului, nu ne stă nici cum în cale să creăm o Curte administrativă compusă din elemente *inamovibile* sau să înființăm o a treia secțiune la Curtea de casație ⁴⁾, dându-i aceeași competență ca vechiului consiliu de stat desființat prin Constituțiune.

II.

Consiliul legislativ.

Senatul belgian în ședința de la 20 Martie 1857, a constințit un proiect de lege pentru înființarea unui *comitet consultativ de legislațiune*

1) V. R. Gneist, *Englische Verfassungsgeschichte*, § 43, p. 653, note și 654.

2) Ne păzind ordinul Curții, funcționarul administrativ e supus la pedepse disciplinare

3) V. R. Gneist, *Selfgovernment*, edit. 3-a, § 88. V. și art. meu din *Dreptul* 1885, No. 50.

4) Trebuie însă neapărat, întâi și întâi, să facem ca instanțele administrative de fond să funcționeze cum se cade, căci, de nu, se vor face mil de recursuri pe an, și înalta Curte, împovărată ast-fel, nu va fi în stare să exercite o censură serioasă. Caută, în adevăr, sau să trimitem contestațiunile politice, ca și cele civile, în judecata tribunalelor ordinare, sau să organizăm tribunalele administrative ale selfgovernmentului după tipul englez. În Angliera, Curțile judecă cel mult 100 de recursuri administrative pe an (v. Gneist, *Englische Verfassungsgeschichte*, § 43, pag. 656), iar la noi se fac numai în materie de recensămint mil de recursuri pe an!

și de administrațiune, dar s'au ridicat multe protesturi în contra și Adunarea deputațiilor nu i-a dat, din nenorocire, o mai departe urmare ¹⁾.

Juriconsulții belgieni deplâng cu drept cuvânt această neisbândă a unei reforme neapărate. Belgia, dic ei, are trebuință de un consiliu legislativ, care să legifereze cu metodă, știut fiind că Parlamentul încăleacă adesea în materie de legislațiune pe la cînda calului și uimesce lumea cu legile cele mai pocite.

«L'art oratoire seule, dic un juriconsult belgian, inséparable d'une grand assemblée, est incompatible avec la méthode et la logique des débats qui se déroulent autour d'un tapis vert. Elle ne peut qu'affaiblir l'autorité scientifique des discussions: l'improvisation est dangereuse. En France, on trouve un correctif dans le concours d'un conseil d'État, institution fort peu populaire en Belgique, mais fort utile pour la préparation des lois ²⁾».

În Anglittera, este adevărat, legile se pregătesc numai de consiliul de miniștri, fără nici un amestec din partea consiliului de stat, dar consiliul de stat englez (privy council), desbrăcat de vechile sale atribuțiuni de a judeca și legifera, a rămas în picioare ca un simplu ajutor și sfătuitor al guvernului ³⁾.

Stuart Mill ne arată apoi că și Parlamentul englez schimonosesece une-ori proiectele cele mai bine chibzuite, după propunerea vre-unui orator semi-cult și palavragiū, și cere prin urmare înființarea unui comitet permanent de codificațiune, care să îmbunătățească legislațiunea engleză ⁴⁾.

În Germania, consiliul de stat (Staatsrath) a încetat de o bucată de timp de fapt de a funcționa, dar toți scriitorii germani (*Gneist, Bluntschli, Lorenz Stein, etc.*) cer reactivarea acestei instituțiuni, care ar fi, dic ei, neapărată, nu numai pentru pregătirea legilor, dar și ca sfătuitor util al coronei.

Consiliul de stat redus la acest rol, ne avînd altă autoritate de cât aceea a talentului, a științei, a logicei, adaogă autorii germani, nu știrbesce de loc regimul parlamentar, miniștrii rămînd din contră răspunzători și nu se pot apăra dicînd că sfetnicii statului i-au înșelat.

Peste tot locul, după cum vedem, în toate țările civilizate, se reclamă înființarea unui comitet consultativ de legislațiune și administrațiune, sau a unui comitet permanent de codificațiune, sau a unui consiliu de stat cu însușirile de mai sus.

Bine a făcut așa dar Senatul nostru că a votat un proiect de lege

1) Un asemenea proiect se mai votase de Senatul belgian în 1834. V. *De Fooz, Droit administratif Belge*, pag. 151-152.

2) *Guillery, Commentaire législatif de la loi du 18 mai 1873 sur les sociétés commerciales en Belgique*, Introduction, pag. 11.

3) V. R. *Gneist in Holtendorffs Rechtslexikon*, verbo «Staatsrath».

4) V. *John Stuart Mill, Betrachtungen über Repräsentativverfassung*, traducere germană a lui *F. A. Wille*, pag. 65-63. Consiliul de codificațiune, lămuresce scriitorul englez, caută să fie alcătuit din membri numiți de coronă, e un termen numai de 5 ani și să pōtă fi revocați după propunerea celor două Camere. Mijlocul apoi, adaugă *St. Mill*, ca să ademini talentele cele mai strălucite să intre în comitetul de codificațiune, este să hotărâm că ei, dacă nu vor fi revocați de Parlament, se vor bucura pe totă viața de titlul de «pairi».

pentru cererea unui *Consiliul legislativ* și rămâne să vedem dacă l'a organizat ast-fel ca să producă efectele ce le așteptăm de la el.

«Efectul acestui consiliu legislativ, lămuresce, în adevăr, raportorul Senatului, va fi salutar, căci va da un sprijin miniștrilor, va cuminti Camerele, va preîntâmpina zăpăcéla parlamentară cu discuțiunile ei cele neorientate».

Ei bine, și mijlocul? Trebuie, răspunde raportorul Senatului, să fim, întâi și întâi în stare să recrutăm un *personal superior*. fără deosebire de opinii politice, un personal luat din majoritate și din minoritate.

Ce dar e de făcut? Cum și ce fel să ademenim pe ómenii noștri superiori din toate partidele să intre în consiliul legislativ? Raportorul Senatului crede că 'i vom îndupleca cu o *lěfă lunară de 1500 lei și cu perspectiva inamovibilității* »).

Nu se înșală óre? E vedit lucru, credem noi, că matadorii noștri, corifeii Baroului și ai universităților noastre, cari câștigă aproape 100.000 lei pe an, nu vor lăsa prada ca să apuce umbra, nu vor lepăda gloria și mărirea lor, ca să se bage într'un mausoleum.

Consiliul legislativ se va alcătui prin urmare, la urma urmei, din Soloni și Lycurgi de a doua mână, din nisce nomotheți cari hărțuiți cumplit de politica de partid, nu vor fi în stare să legisfeze cu metodă.

Nu știu zěu! dacă un asemenea comitet de legislațiune, adunat cu toba cea mare a partidului, va înzestra țara cu legi mai bune de cât comisiunile ce se rinduesc ađi de diferiții miniștri, comisiuni cari se pripesc și se párlesc.

Mutato nomine de te fabula narrat! Membrii consiliului vor pune la chimir 1500 de lei pe lună și se vor bucura de inamovibilitate, dar vor păstra cu sfințenie obiceiul compilațiunii *à la minute* și móra legislațiunii va rămâne stricată ca mai înainte.

Imitațiunea órbă va rămânea ast-fel, mă tem, la ordinea țilei, obiceiul pământului nu se va consulta, nu se va produce nimic original, idolii străini vor fi totul, istoricii, înțelepții țarei, vor trece drept un zero.

Consiliul de stat prusian, din contră, care s'a reactivat mometan la 5 Iulie 1854, a numărat printre membrii săi ómeni mari de stat ca *Bismark*, istorici mari ca *Rinke* și *Niebuhr*, filosofi mari ca *Stahl*, o adunare ilustră, căreia îi mergea vestea ²⁾.

În adevăr, numai o instituțiune, care ar cuprinde în sinul ei talentele cele mai mari ale țarei, ar putea să ție piept politicei vătămătoare de partid, să îndrepte legislațiunea, să îndrepte o opiniune publică luminată, care să se impună și Parlamentului.

Un corp așa de strălucit ar avea însă de sigur un prestigiu mult mai mare de cât or-ce altă instituțiune, și ar merita prin nrmare să trecă în rang înaintea Curții de casațiune, iar nu să vie după densa, cum prescrie art. 5 al proiectului.

Ori-cum însă, și ori-cât ar fi de adevărate cele de mai sus, recunoscem totuși că însuși proiectul Senatului, așa cum este, ar putea să

1) Op. cit., pag. 30—31.

2) *F. Sailer* «Der preussische Staatsrath und seine Reactivirung».

dea până la un punct ôre-care rîde bune, dacă partidele 'și-ar mîrgini de bună voie puterea lor, în însuși interesul lor bine înțeles.

Tôte ar fi, în adevêr, bune și frumöse, dacă s'ar face numirile în consiliul legislativ fără considerațiuni de partid, dacă proiectele de lege nu s'ar pregăti cu înțela vaporului, dacă Camerele n'ar propune amendamente neghîobe.

Experiența secolelor însă dovedesce că numai ômenii mari (*Pericles*, în vechia Athenă), cari știu să fermece, să mustruluiască, să disciplineze spiritele, sau poporele mari (anglo-americanii), cari unesc și înfrățesc partidele prin așezîmintele *selfgovernmentului*, sunt în stare să domesticască democrațiile.

III.

Consiliul administrativ.

Un consiliu administrativ, observă cu drept cuvînt raportorul Senatului (op. cit., p. 11), nu s'ar lovi de loc în cap cu principiile de guvern reprezentativ și ar exercita cu mare folos rolul de sfătuitor al guvernului.

Un exemplu pentru lămurirea lucrului. Consiliul administrativ 'și-ar putea da părerea sa, când e vorba de suspendarea sau anularea actelor consiliului comunal sau județean, etc.

În Anglîtera, Constituțiunea permite să se rînduiască în asemenea casuri comisiuni de cercetare sau de informațiune (commissions of inquiry) comisiuni trecătoare sau permanente ¹⁾.

Firese lucru. Mai ales sub un guvern reprezentativ, ori-ce act al înaltei stăpîniri trebuie să fie precedat de o «vorovă cu sfat», cum se rostesc vechii noștri istorici. Nici o Constituțiune din lume nu pôte să oprască una ca acêsta.

Ei bine, raportorul Senatului (op. cit., p. 9) ne spune, din contră, că Constituțiunea noastră interdice lucrul acesta și nu îngăduie de cât înființarea unei comisiuni permanente *exclusiv* numai de legislațiune (art. 130).

Nu împărtășim acêstă părere, și socotința noastră este, din contra, că art. 130 § III din Constituțiunea noastră vorbesce de o comisiune permanentă *numai* de legislațiune, în acest înțeles că acêstă comisiune *nu pôte avea atribuțiuni de contencios administrativ*.

Acêsta reese, în adevêr, până la evidență, din întreg cuprinsul art. 130 cit., care, în § 1, opresce reinființarea consiliului de stat cu *atribuțiuni de contencios administrativ*, iar § 3 învoesce crearea unui *consiliu legislativ*.

Cum ar putea să fie alt-fel? Nu avem ôre un consiliu permanent de instrucțiune, de igienă, etc.? Susținutu-s'a vre-odată că aceste așezîminte sunt contrare Constituțiunii? Nu e ôre volnic guvernul să cêră sfaturi de ori-unde ca să se lumineze?

Dar apoi, de am presupune chiar că Constituțiunea noastră afurisesce

¹⁾ R. Gneist, *Das englische Verwaltungsrecht*, edit. 2, tom. II, § 64, pag. 740-744.

consiliul administrativ, ce înseamnă atunci ore, întrebăm, art. 6 al proiectului Senatului, care hotărăște: «Consiliul legislativ dă avisul său motivat asupra tuturor cestiunilor de drept și de *administrațiune*»?

Înțelesul acestor cuvinte, răspunde raportorul Senatului, este că consiliul legislativ poate fi consultat de guvern asupra cestiunilor de drept și de administrațiune *în general*, iar nici-odată și sub nici un cuvânt asupra cestiunilor de drept *în fapt* 1).

Nu înțeleg — fie-mi ertată această întâmpinare, — ce interes ar putea să aibă un guvern politic să facă să se deslege problemele de drept și de administrațiune numai în onoarea Academiei, abstracțiune făcând de ori-ce considerațiune practică și tangibilă.

Raportorul Senatului nu ne citează nici un exemplu lămuritor a deosebirei de mai sus. Ne lipsește ast-fel ori-ce punct de orientare. Vom lăsa dar lucrul încurecat și nu ne vom bate capul mai departe.

Ori-cum, recunoștem că guvernul poate avea după împrejurări nevoie de deslegări curat academice, așa în cazul când ar avea îndoeii dacă un proiect de lege e sau nu constituțional, dar el trebuie să se adreseze atunci la *tribunale* și la *Curți*, iar nu la consiliul legislativ.

În adevăr, după art. 148 din legea de organizare judecătorească, Curțile și tribunalele sunt chismate a se ocupa de darea avisului asupra proiectelor de legi sau asupra cestiunilor pentru cari sunt consultate de ministerul justiției.

În unele state din America de Nord, e înscris chiar în Constituțiune că judecătorii ținuți sunt să-și dea părerea lor motivată asupra cestiunilor de drept în general, dacă acesta li se cere de guvernor sau de una din Camerele legiuitoare 2).

Ori-cum și ori-câte cusururi ar cuprinde lucrarea Senatului, neîndoios este totuși că ideia unui comitet consultativ de legislațiune și de administrațiune pusă înainte în Belgia și la noi, are o mare însemnătate și merită totă luarea aminte a presei noastre (*Dreptul*, 1898).

1) Op. cit., pag. 27.

2) V. Georg Jellinek, *Das Recht der Minoritäten*, 1898, pag. 20, nota 35.

Cadastrul României.

D-l general *C. I. Brătianu*, autorul «Cadastrului României», o carte cu drept cuvânt înălțată la cer de presa noastră, 'mi-a făcut onoarea să'mi citească o mică notă ce am scris'o în trecēt în *Dreptul* No. 25 din 1899, și găsind-o vrednică de discuțiune, 'mi-a adresat un răspuns foarte interesant.

Stimatul membru corespondent al Academiei române, 'mi spune în răspunsul de care e vorba din capul locului, că «mă va ridica pe culmea de la instituțiunea cadastrului, ca să pot vedea comod d'așupra accidentelor omenesci, *Cadastrul României* în totă magia¹⁾ sa».

Dupē acest prolegomen, care 'mă arată în zare o minune ne mai pomenită, vestitul meu antagonist mă laudă, întâi și întâi, că am recunoscut în principiu utilitatea cadastrului fiscal și fonciar, dar 'mi dă în acelaș timp un bobârnac, creșdend că aș fi tăgăduit că :

«*Referirea la cadastru* numai ar putea fixa identitatea parcelelor și preveni ori-ce confusiune»²⁾.

Dreptă și meritată să fie ore această muștrare ? Fără indoială că nu. Am arătat, din contră, limpede și lămurit în *Dreptul* No 34, din 2 Mai 1899, pag. 278, text și nota 4, că principiul *specialisării* ipotecei (art. 1774 cod. civ.) nu e la noi încă destul de bine organizat, de ore-ce *nu avem încă un cadastru, la numărul căruia să se refere ipoteca.*

Am dis, este adevărat, într'alt loc (*Dreptul* No. 25, pag. 204) că, «cât pentru îmbunătățirea regimului nostru ipotecar, *nu cadastrul singur* ne pōte duce la țel», dar lucrul acesta e prin sine însuși invederat, și însuși contradicțorul nostru împărtășesce părerea noastră în această privință.

D-sa spune, în adevăr, în răspunsul d-sale amintit mai sus, categoric că nu ajunge cadastrul singur, ci de nevoie este să pășim după facerea cadastrului la reforma regimului nostru ipotecar, va să dică, să recurgem la *pekinii* (advocații³⁾, legiștii noștri, ca să legierăm din nou în această materie.

Cedant arma togae ! De bună sēmă, însuși d-l general *C. I. Brătianu*

1) Das Alte wiederholt sich und wir nennen es neu. Deja vechea *Finanzwissenschaft* a lui *Rau*, din 1859, ne enumără (II, § 317, pag. 37) tōte bine-facerile cadastrului.

2) *C. I. Brătianu*, op. cit., p. 34 text și notă.

3) Advocații ar fi însă, după d-l general *C. I. Brătianu*, recusabili de rēndul acesta, fiind în gradul cel mai înalt interesați a pune cadastrul bețe în rōte, știind bine că înființarea *registruului fonciar* în înțelesul german, le-ar face cu neputință să se mai îmbogățescă pe socoala bieților proprietari. Intâmpinăm la această că tocmai marii noștri advocați, cari câștigă multe parale (*T. Ionescu, Eug. Stătescu, C. Dissescu, T. L. Maiorescu*) sunt cele mai mari capacități juridice ale țarei !

recunoște fără șovăire că *legiștii* noștri vor avea la facerea cadastrului nostru un rol precumpănitor, căci d-sa dorește pentru țara d-sale un cadastru fiscal și *fonciar*, în deosebire de cadastru francez, care e numai fiscal.

De aceea și vedem că ilustrul nostru adversar nu se mulțumesc de loc cu cadastru francez, care a delimitat proprietățile numai după *liniștă posesiune* (possession apparente), adică fără cercetarea titlurilor de proprietate, și reamintesc în această privință părerea casațiunii franceze, care dice:

«Les redacteurs (du cadastre) n'ont égard qu'à la *possession apparente*. Les anciens titres ne leur sont produits¹⁾: ils n'ont pas qualité pour en requérir l'exhibition, aucune enquête légale ne précède leur travail; ... tout a été fait sur de simples renseignements verbaux recueillis par les ingénieurs, par les géomètres-arpeneteurs ou leur commis²⁾».

Ei bine, tocmai pentru că am vădut că noi *legiștii*³⁾ vom avea ast-fel o parte însemnată la întocmirea cadastrului nostru, mi-am luat inima în dinți și am întâmpinat cu totă supunerea că regularea hotarelor între *moșnenii* sau *răzășii* noștri va fi o adevărată cadratură a cercului⁴⁾, cum dovedesc cu prisosință practica noastră judecătorească.

1) Legea franceză din 17 Martie 1898 privitoare la revizuirea cadastrului, art. 5, No. 1, hotărâscă ce comisiunea pentru delimitarea proprietăților (sindicalul proprietarilor) va avea drept menire: «de procéder à la recherche et à la reconnaissance des *propriétaires apparents* etc». Cadastru însă chiar așa modificat, este și rămâne un cadastru fiscal, și nu începe a fi un *cadastru fonciar*, de cât dacă 'l combinăm cu *regiștrul fonciar* (Grundbuch) în înțelesul german, austriac, anglo australian. Ei bine, d-l general C. I. Brătianu dorește *cadastru fonciar* în acest de pe urmă înțeles (op. cit. p. 27—28), de și se mulțumesc, la urma urmei, cu un cadastru fiscal, ca cel francez (op. cit., p. 42. în fine) De dorul cășunelor, mâncăm frunzele.

2) C. I. Brătianu, op. cit., pag. 14 15.

3) În nota mea din *Dreptul*, la care se referă răspunsul d-lui general C. I. Brătianu, am mai pus, între altele, înainte că, față cu un spor așa de mare de lucru pentru judecătoria noastră de pace, etc., vom trebui, fără îndoială, să mărim numărul judecătorilor noștri. Ei bine, contradicătorul nostru recunoște acum că cadastru nostru va necesari a, în adevăr, o sporire *temporală* a personalului judecătorilor de pace (op. cit., pag. 24), de și n'a pus sporierea acesta de loc în socotă cănd a preliminar pentru facerea cadastrului o cheltuielă numai 40 de milioane. Protivnicul nostru crede apoi că, cadastru o dată făcut, nu vom mai cheltui pe fie-care an sume însemnate pentru stabilirea rolurilor de contribuțiuni fonciare (v. C. I. Brătianu, *Trebuința de a se face cadastru României*, 1899, pag. 61), dar adevărul este, din contră, că, cu totă facerea cadastrului, stabilirea rolurilor de contribuțiuni fonciare va costa și în viitor foarte mult, mai ales dacă vom reorganiza administrațiunea noastră fiscală cum se cade. aceea ce va aduce cu sine un spor de cheltuieli de multe milioane pe an. Nu stăruim totuși. O reformă neapărată nu se poate întârziă sub cuvânt că ar costa prea mult.

4) Numai *cadastru fonciar*, bine înțeles, e greu de înființat, sub ast-fel de împrejurări, iar nu *cadastru fiscal*. Pentru acest de pe urmă cadastru, în adevăr, ajunge legea noastră asupra impositului fonciar din 31 Martie 1885, art. 4 lit. g care hotărâscă: «La cele posedate în devălmășie, venitul se va calcula asupra întregii proprietăți, iar impositul fonciar se va răspunde de fie-care dintre *răzași*, după ce va fi repartizat între deșșii cota ce trebuie să răspundă fie-care în proporțiune cu venitul părții posedate». D-l general C. I. Brătianu însă propune, nu *cadastru fiscal*, care 'și-a făcut vileagul în Franța, ci *cadastru fonciar* (op. cit., p. 27 în fine), de și crede din greșală că, în Franța, *cadastru fonciar* se reîncepe acum d'a capo (op. cit., p. 28), uitând că d-sa singur a recunoscut că cadastru la francezi are un caracter curat fiscal.

Orî-cum însă, și orî-care ar fi părerea noastră asupra cestiunilor de mai sus, nu vom mai dice totuși nici cărc, vom crede și nu vom cerceta, vom judeca cu inima și nu cu rațiunea, vom aștepta venirea *Colbertului României*, care, cu energia ce o dă iubirea de țară, va deschide calea celui mai neprihănit regim cadastral.

«Numai în câți-va ani, ne spune, în adevăr, d-l general C. I. Brătianu, s'a făcut la noi atât, ce la alte națiuni s'a putut realiza numai după vécuri de luptă și șiróie de sânge omenesc: ordinea, ierarchia, nobleța, eforii, sceprul chiar, a făcut loc ordinei *rațiunii*, acestei embleme a epoei moderne» ¹⁾.

Ce póte să fie mai sublim? Icóna cea mai frumoasă totuși pierde din farmecul ei, dacă 'i răpim tótă umbra, și neapărat este dar să adăogăm că ne bântue încă *la rage de nouveautés*, că ne lipsesce încă stabilitatea și astâmpêrul: punctul archimedic în luga întâmplărilor.

Ei bine, însuși d-l general C. I. Brătianu, căruia îi presintăm omagiile stimei și a admirațiunii noastre, se înscrie de sigur în fals în contra deducțiunilor prea abstracte și ultra-patriotice: *de discours en discours, les enfilades des abstractions creuses se prolongent et se renouvellent à l'infini* ²⁾ (*Dreptul*, 1899).

1) C. I. Brătianu, op. cit., pag. 33.

2) H. Taine, *Les origines de la France contemporaine*, t. I, pag. 161.

Gr. G. Păucescu.

Mărtea nemilôsă a răpit țarei un talent rar, strălucit, rodnic și ne-a lipsit și pe noi de un bun amic, dar ne rămâne din fericire înriurirea ideală ce o va exercita geniul său pururea asupra noastră, urmele frumoase ale unei personalități distinse, tipul unui om bun, drept, vrednic.

Vom vorbi întâi de omul politic. Gr. G. Păucescu, a apărut cu multă căldură politica de partid. «Acei ce represintă astă zi ideia ta, a scris el, au făcut greșeli? du-te între densii și luptă, în măsura puterilor tale, ca greșeli să nu se mai facă, ca să împutinezi răul și să măresci binele»¹⁾.

«Pe cât timp însă, adaogă eminentul autor, nu există într'un stat de cât fracțiuni politice, guvernul este absolut imposibil: fracțiunile politice nu pot de cât să împiedice, ele sunt incapabile de a fonda ceva, sau, aceea-ce este mai rău, fracțiunea care vine la putere desființază Camera și-și face alla de plac»²⁾.

«Ori cum, închee ilustrul publicist, timpul fracțiunile politice, cu voe fără voe, sunt aduse a constitui două partide, ca în Englitera, așa că partidul de la putere nu-și mai face de cap, știind bine că un partid tot așa de puternic, partidul din opozițiune, îi controlează țilnic tôte actele»³⁾.

Ce pôte să fie mai frumos? Oamenii sunt buni, blajini, neprihăniți. Nu e nevoie prin urmare să scótem felinarul lui Diogenes, ca să ne facă lumină el în întunericul cel de nópte. *Sursum corda!* Prin lupta a două partide vor eși la lumină ca prin farmec ómeni capabili, ageri de minte, tari de caracter, înțelepți la cãrmă!

Gr. G. Păucescu era ast-lel și ca om politic înainte de tôte un învățat, un filosof, un magistrat. Înainte de a îmbrățișa cariera politică se și distinse în gradul cel mai înalt în magistratură. Pe la 1869 eram amândoi procurori de secțiune la Curtea de casație. N'am avut de atunci un coleg mai simpatic, un confrate mai bine-voitor, un camarad mai sincer și uman.

Discutam țilnic împreună problemele ce se iveau în practica noastră forensă, ne entusiasmam cu un zel de neofiți pentru idealurile Dreptului, credeam că principiile de dreptate și morală trebuie să se impună tuturor prin însăși evidența lor ca o *lex insita in natura, quae jubet ea quae facienda sunt prohibetque contraria*.

În acéstă atmosferă de idei s'a născut apoi ziarul *Dreptul*, la care o spun în trecét, am conlucrat și eu ca a cincea rôtă la car, dar care, datoresce mai cu semă vestitului juriconsult Gr. G. Păucescu existența

1) Gr. G. Păucescu, *Despre partidele politice*, 1878, pag. 32.

2) Gr. G. Păucescu, op. cit., *passim*, pag. 18—19.

3) Gr. G. Păucescu, op. cit., *passim*, pag. 17 și 20—21.

sa, strălucirea sa de altă dată, puțința de a merge decimii de ani înainte cu toate împrejurările împotrivoare, cu tot bizantinismul domnitor.

Ce sunt în adevăr legile fără moravuri bune? Quid leges sine moribus valent? *Gr. G. Păucescu* a căutat prin urmare în *religiunea strămoșescă* o aliată bună a ordinii și a dreptății și a așternut în *Dreptul* 1874, No. 8, pagina 58, aceste rinduri fatidice, cari vor rămânea o urmă neștersă a patriotismului său și a credinței sale ideale:

«Și iată pentru ce ne vom face o datorie a ridica în favoarea mănăstirilor slaba noastră voce ca să audă lumea care se sperie și se miră de disparițiunea ideilor religioase. Vrem să fim liberi și suferim aservirea acolo unde mintea nu o concepe, în materie religioasă!»

Tote scrierile neuitatului meu amic se disting ast-fel prin un element emoțional, original, polemic. Am apărut o dată o hotărâre a Inaltei Curți, talmăcitore a articolului 803 c. civ., în contra criticei ce i-a făcut-o *Grig. G. Păucescu*, și am deșteptat ast-fel o replică vie, nervoasă, strălucită din parte-i.

Am mers de sigur prea departe în focul discuțiunii, căci am dis-că *Toby* (v. Lawrence Sterne, «*Tristram Shandy*»), în loc să piară așa de multe cuvinte ca să combată o părere așa de stărnită fără temei, ar fi șuerat un Lillebullero, și distinsul meu contradicător, piqué au vif, mi-a răspuns atunci cu multă sare attică ast-fel:

«*Facetum habemus consulem*, dicea Catone, eșind de la o ședință judiciară, în care Cicerone luase în ris filosofia stoică. Pentru prima oră gravitatea consulară descindea în public la glume riscate. *Facetum habemus consulem*, aceste cuvinte mi-au venit în minte citind observațiunile lui *Alexander*, publicate în *Dreptul* din 3 Decembrie curent».

Activitatea unui bărbat, care a făcut servicii așa de însemnate țarei sale ca magistrat, avocat, deputat, ministru, scriitor, nu se poate resuma în două cuvinte. «Partidele Politice», «Chestia Țărănească», «Tractatul Obligațiunilor», de *Gr. G. Păucescu*, vor rămâne pentru tot-d'a-una mărgăritare neprețuite ale literaturii noastre.

Originalitatea «Tractatului Obligațiunilor» reese, ca să cităm un exemplu, între altele, din talmăcirea fină și subtilă, ce a dat-o autorul acestui comentariu meritoriu, articolului 974 codul civil, pe care nici un autor nu l-ar fi înțeles cum se cade, explicându-l *ex tripode* ast-fel:

«De și, în formă, creditorul exercită drepturile debitorului său, după cum spune art. 974 codul civil, în realitate însă, *el exercită drepturile sale proprii: el retrage mandatul ce dedese debitorului său, de a se judeca pentru dănsul, și se arată ceea-ce este adevăratul proprietar al drepturilor și acțiunilor pe cari le încredințase debitorului, simpli mandatul al său*»¹⁾.

Intr'un cuvânt, *Gr. G. Păucescu* ne-a arătat printr'o tările fără sémân de voință, de care ne-a dat atâtea dovești, că o *mens sana* poate să existe și într'un trup slab, că spiritul biruiesc materia, că filosofia caută să fie căleuza vieței (*vitae philosophia dux*), că virtutea nu e un cuvânt desert, și va rămâne deci pururea în buna noastră amintire. (*Dreptul*, 1897).

1) *Grig. G. Păucescu, Tractatul obligațiunilor*, t. I. No. 291 în fine. V. însă în înțeles opus articolul meu din *Dreptul*, 1884, No. 55, pag. 434 nota 3.

Cum și ce fel dar să realizăm aceste scopuri cât se poate mai bine și mai cu folos? *Gr. G. Păucescu*, în articolul său de mai sus, se rostesc în această privință ast-fel: «Mijlocele unui individ sau a câtor-va individe nu sunt îndestulătoare și trebuiesc dar forțele unei *asociațiuni*».

Și de aceea ne-am decis să facem apel la toți acei ce se interesează de bunul mers al justiției, ca să vie să contribue cu noi, care numai cu fonduri, și care cu fonduri și cu munca».

Ce s'a întâmplat însă? Membrii societății, pentru un cuvânt sau altul, nu s'au adunat, cotisațiunile după un timp ore-care nu s'au plătit, statutele au rămas o hârtie albă, și totă asociațiunea s'a zădărnicit. Desinit în pisceam formosa mulier superbe! Iar pruncul? Ziarul *Dreptul* a supraviețuit acestei catastrofe cu ajutorul abonaților și a colaboratorilor săi. Puțin importă așa dar că ne lipsește spiritul de asociațiune. Nevoia împrejurărilor ne duce, vrând nevrând, înainte!

Vestiții noștri juriconsulți *Gr. G. Păucescu*, *B. M. Missir*, *Dim. C. Popescu*, cari au luat, așa fiind, mai mult din însăși a lor inițiativă de cât ca reprezentanții unei societăți de mult desființată, pe rând direcțiunea ziarului nostru, a știut cu o agerime fără sémén să mulțumescă așteptările publicului, să se ferescă de curenturile cele rele și să urmeze celor bune, să ajute înțelepțesc evoluțiunea dreptului nostru. Câte însușiri frumóse, cât talent strălucit, câtă stăruință!

De aceea am și stat mult timp pe gânduri înainte de a mă hotări să primesc direcțiunea ziarului *Dreptul*¹⁾, căci nu mă pot bizui din nenorocire îndestul pe puterile mele și știu prea bine că imi lipsește caracterul simpatice, farmecul personal, înfățișarea ademenitoare a înainte-mergătorilor mei. Singura mea bună voință, ori-cât de mare ar fi, nu poate înlocui aceste lipsuri. Ajută-mă dar Dómne! să o pot scóte în capete, mulțumită curentului celui bun, care există.

Dreptul, în adevăr, are puterea de a se ajuta singur, căci servește de legământ de unire năzuințelor *ideale* a legiștilor țarei, cari știu că *tărémul nu e încă pregătit la noi pentru o literatură juridică în stil mare*²⁾, așa că nu ne rămâne de-o-cam-dată alta de făcut de cât să generalisăm experiența noastră în mici articole, într'o scurtă polemică, în aforisme științifice, și găsească ast-fel, faute de mieux, în organul nostru de publicitate un simbol, care răspunde idealului timpului.

Ori-ce știință începe de bună sémă prin a aduna observările și a le generalisa într'un chip empiric. *Alex. Crețescu* lămuresc prin urmare cu drept cuvânt: «Noi suntem la începutul științei, trebuie să analizăm mai mult de cât să sintetisăm, să cercetăm mai mult de cât să conchidem,

1) Abonații și colaboratorii *Dreptului*, cari au de sigur și ei un cuvânt de dis în această daravără, ar face fără îndoială bine, dacă s'ar întruni și ar încedinta această sarcină grea și delicată unei persoane mai competente de cât mine.

2) Antecedentele noastre istorice în adevăr fiind deosebite, știința *Dreptului* născut în Occident, de care ne călăuzim, nu se potrivește la noi de cât în parte. Comentarele străine vorbesc de multe lucruri de cari practica noastră nici idee nu are. Însuși nelndestulătórea noastră experiență reprezentată prin hotărările jurisprudenței noastre, nu e încă teoreticesc trecută prin silă și prelucrată. Tractatele române (à quelques exceptions près) amintesc deci monumentele jurisprudenței noastre fără o critică amănunțită, fără polemică, fără alegere. Clișeurii străine și atâta tot!

să avem mai întâi comentare și apoi tractate¹⁾. Există încă, va să dică, o mare lipsă în dezvoltarea culturii noastre juridice, dar acest gol, care ne stânjenese momentan, va fi pôte în viitor spre binele și folosul nostru.

Nu avem de sigur, la urma urmei, nici un cuvânt să ne plângem că nu ne putem măsura încă în această privință cu țările occidentale, căci, dacă nu avem încă jurisconsulți ca *D'Aguesseau* sau *Savigny*, ne-a ferit însă Dumnezeu, de altă parte, de răul cel mare care însoțese pseudo-civilizațiunea, de potopul de cărți juridice abracadabrante²⁾, de excesul de logică abstractă, de trufia unei caste de ultra-învățați, de ridiculul pedantismului.

Câte nerozii necalificabile se găsesc, de exemplu, în literatura juridică germană. Vedeți acolo un acoperământ vechiu, de pe care pică apă pe pământul vecinului? Ce este? O veche șandrama? De sigur, dar în același timp, marele jurisconsult *Böcking* ne-o spune, o *persoană juridică*, căci e subiectul unei servituți de scurgere! Ți stă mintea în cap, atât de uimitore este această înțelepciune! De cât o asemenea procopselă, mai bine bunul simț a lui Stan sau Bran.

Un alt exemplu. Ce este libertatea? Distinsul pandectist *Vangerow* o definește: «*proprietatea asupra trupului omenesc*». Vă place? Dacă asud, mistuesc, mă scarpin, cauza e că un *Ulpian* sau *Papinian* 'mi-a recunoscut dreptul de proprietate asupra trupului meu! Ba, un jurist austriac, *Schnabel*, vorbește de o *proprietate asupra uneltelor de graii* (*Eigenthum an den Sprachwerkzeugen*) și e păcat că nu adaogă că din acest izvor decurge proprietatea literară!

Încă una și bună. *Huschke* în cartea sa «Constituțiunea lui Servius Tullius», vedând că celor 5 clase ale censului răspund numai 4 patrupeze având caracterul de *res mancipi*, și că s'au pierdut urma celui de al cincilea, învâtușese zoologia cu o bestie, de care naturaliștii nici idee nu au, cu așa numitul *Bovigus* care, dice el, era argatul pe patru picioare al țărănilor și mâna pentru densii boii, cari trăgeau plugul³⁾.

Jurisprudența franceză, de altă parte, ne face și ea să ne tăvălim une-orî de ris, căci aplică științei dreptului ni sam nitam metoda matematicianilor, pe care *Taine*, persiflând'o, o resumă ast-fel: «*extraire quelques notions très simples et très générales; puis, abandonnant l'expérience, les comparer, les combiner, et, du composé artificiel ainsi obtenu, déduire par le pur raisonnement toutes les conséquences qu'il renferme*»⁴⁾.

Legea franceză din 3 Brumaire, anul II, a strins prin urmare totă procedura civilă în 17 articole!⁵⁾. Ce diceți? Judecătorul nu trebuie țermuit

1) *Alex. Crețescu, Codicile civil, tom. I., Prefațiune, pag. 7.*

2) Ne-am înșela, dacă am crede că cărțile cele rele, cari n'au căutare, nu aduc nici o vătămăre societății. Vedem, din contră, că Academiile premiază une-orî tocmai nimicurile literare și disprețues lucrările de valoare (v. *Schopenhauer, Parerga und Paralipomena, II, § 256*). *Ihering (Scherz und Ernst in der Jurisprudenz, edit. 3-a, 1885, pag. 107)* are dar dreptate să zică că cărțile de drept cele rele gonesc pe cele bune.

3) V. *Ihering, op. cit, pag. 12, 13—14, 191—192.*

4) *Taine, Les Origines de la France contemporaine, (L'ancien regime), 8-e édition, pag. 262.*

5) V. articolul meu «Dreptul istoric și Dreptul pur» din *Dreptul, No. 19 din 1881.*

în aprecierea sa, căci e un inger, care nu poate să facă de cât bine! Totul este să codificăm principiile în două cuvinte și vom avea de îndată raiul pe pământ! Ce poate să fie mai ridicul? Ideologia franceză e de sigur acum mult mai astâmpărată, mai chibzuită, mai practică, dar se pierde une-ori și astă-și în vësduhul abstracțiunilor deșerte.

În zadar vei dovedi, în adevăr, că logica abstractă ne-ar duce în cutare sau cutare ipotesă la un rezultat contrar și interesului împričinaților și binelui societății: ideologul, care crede că omenirea e făcută ca să *piară* în onórea legilor și a principiilor, 'ți va răspunde cu o falcă în cer și cu alta în pământ: *Fiat justitia, pereat mundus!* Logica *textului legii*, de altă parte, nu e, în ultima analiză, cum vom vedea îndată de cât tot logica abstractă.

Ce este însă dialectica lunatecă, matematica juridică, evidența metafizică? Tot ce poate să fie mai contrar firei lucrului, bunului simț, realității! Nici vorbă, viața practică schimbătoare fiind, legea nu poate să prevadă toate casurile, iar, în tăcerea legii, caută neapărat să recurgem la *scopul practic* al dreptului, și nu la delirul logicismului. Jurisconsultul, însuși *Demolombe* o recunoște, nu poate să raționeze cu aceiași rigóre ca matematicianul¹⁾.

Ce dar să facem? Să ne robim necondiționat *textului legii*, limbei bolborisitoare a legiuitorului? Cum așa? Întrebarea este tocmai, dacă cutare text de lege e în adevăr așa de precis și categoric, că nu mai încapă nici un fel de tălmăcire? Cine să deslege această întrebare? Negreșit tot mintea și logica noastră. Iată dar că însăși logica *legiuitorului* nu e, la urma urmei, de cât o altă formă a logicei abstracte.

Cum să ne punem în adevăr totă lumina sub obroc și să ne ținem numai de buchea legii? *Celsus* respinge cu drept cuvânt tălmăcirea cea judaică. Scire leges non hoc est verba earum tenere, sed vim ac potestatem (L. 17, dig. de legibus, I, 3). Totul este, de sigur, să cunoștem *înțelesul* legii și acesta nu se poate fără ajutorul logicei. Litera legii nu e de cât mijlocul, iar lucrul de căpetenie *ideia* legiuitorului.

Jurisprudența germană închee dar și ădice: Formularea textului legii, fie ea cât de deslușită, ne dă numai privilegiul să *reconstruim* cugătarea legiuitorului²⁾. Construcțiunea! Ce-o mai fi și acesta? Precum nu se poate arăta o damă fără corset, observă *Ihering*, tot așa de puțin un jurist german fără construcțiune³⁾. Construcțiunea împinsă ast-fel la extrem, impușcă în lună și nu ține sémă de nevoile vieței.

Ce-mi folosesce vai! o construcțiune în care nu pot locui? Ce preț are un césornic construit cu cel mai mare meșesug, dacă nu umblă? E vedit lucru prin urmare, adaogă *Ihering*, că trebuie să avem în vedere înainte de toate motivele etice (morale), psihologice, sociale, iar nu categoriile abstract-logice, căci viața practică, propășindă fiind, nu se poate întinde pe un calapod abstract⁴⁾.

1) *Demolombe, Cours de code Napoleon*, tom. XXVIII, No. 508 in fine.

2) V. *Kullenbeck, Von den Pandecten zum bürgerlichen Gesetzbuche*, 1897, Ester Theil, § 4, pag. 17.

3) *Ihering, Scherz und Ernst in der Jurisprudenz*, pag. 7.

4) *Ihering, Geist des römischen Rechts*, dritter Theil, § 59 pag. 312—315.

Dacă dar Occidentul civilizat s'a nămolit ast-fel, să pășim totuși pe urmele lui, să ne acoperim și noi cu ridicul? Nu este ôre, din contră, un mare noroc pentru noi că nici o autoritate false n'a pus încă la noi piciorul în prag, că nimic nu ne stă în cale să ne croim sôrta potrivit cu principiile cele mai adevărate?

Ce mai la deal, la vale! Nu e ôre timpt pierdut să despăcăm un fir de păr în patru după obiceiul ideologilor? Nu e ôre păcat de Dumnezeu să ne risipim inteligența ca să maimuțărăm construcțiunea germană? Nu sare ôre în ochi că *selfgovernmentul engles* (juriul, etc.) împacă mai bine de cât ori-ce altă întocmire, știința și practica?

Nu ne-am încredințat ôre încă de-ajuns că știința dreptului născută în Occident e în mare parte nepotrivită cu împrejurările noastre? Nu este ôre elementar lucru că dreptul, ca să fie respectat cu sfințenie de totă lumea, trebuie să iasă din obiceiul poporului? Nu cadă așa dar sub bunul simț că legistul nostru trebuie să se apropie cât se pôte mai mult de popor, ca să simplifice ast-fel principiile?

Ce dar să facem, la care iconă să ne închinăm, ce credință să alegem? În lipsă de ceva mai bun, nu ne rămâne negreșit de-o-cam-dată alta de făcut de cât să ne încercăm, ca nisce simpli *essayiști* ai literaturii juridice, să facem teoria hotărârilor noastre, să studiem jurisprudența noastră din toate punctele de vedere, să generalisăm observările noastre empirice.

Cercetarea acésta, bine înțeles, nu va fi în adevăr folositoare pentru societatea noastră, dacă va avea un caracter bizantin, dacă nu va fi făcută cu inimă, cu energie, cu neînduplecare. Lumea va blestema răutatea noastră? Nu face nimic. «Tot ce este cultură înaltă, țice *Nietzsche*, se întemeiază pe spiritualizarea și adăncirea *cruzimii*; pasiunea n'a pierit, ea s'a îndumnezeit, ea trăește și înflorește»¹⁾.

Polémica cumpătată, dar bărbătescă (suaviter in modo, fortiter in re), duelul cu armele științei și nu cu ciomagul sofisticii, lupta pasionată pentru dreptate și adevăr, iată ce ne trebuie ca să pășim înainte! Pasiunea e firesce un mare blestem, dacă o punem în serviciul unui interes murdar, dar e făcătoare de minune spre binele omenirii, dacă o întrebuițăm în sprijinul principiilor²⁾.

Totă lucrarea noastră totuși va fi de sigur netrebnică, dacă nu ne vom lepăda de jargonul juridic și nu vom sci să câștigăm inima poporului. Trebuie prin urmare să schimbăm limba secă a dreptului, care deschide o prăpastie între legiști și națiune, aceea-ce ne instrăinează toate simpatiile, în o soră a poeziei, a muziceii, a picturii!

Talentele cele mai frumoșe nu ne lipsesc în acéstă privință. Dacă politica cea mare și literatura cea frumoșă ne-ar lăsa și nouă ceva din prisosul lor, ce bine ar fi! Nu trebuie să uităm, în adevăr, că vechii Români, strămoșii nămului românesc, se distingeau mai mult prin *geniul*

1) *Friedrich Nietzsche, Jenseits von Gut und Böse*, edițiunea a treia, 1894, pag. 190, No. 231.

2) Idealismul de sigur nu ne îngrașă. *Les avocats avocassants*, fac parale, ride de ômenii ideali, ajung pe scara socială mai departe de cât dănsii, dar ce să facem? Așa e lumea, și noi într'însa.

legislațiunii, care e și astăzi încă obiectul admirațiunii tuturor, de cât prin versurile, lyrismul, romantismul lor.

Ziarul *Dreptul* are de sigur un rol foarte secundar în tota evoluțiunea acésta, discută fenomenele ivite în practica noastră judecătorească, face o simplă generalizare empirică. Prietenii mei au dat acum precădere virstei mele și m'au pus înainte ca director. Ce pot însă eu, păcătosul de mine?

Totă speranța imi este în tinerii noștri juriconsulți cari, ajutați de distinsul prim-redactor și de simpaticul redactor-administrator, vor păstra și în viitor buna reputațiune a gazetei noastre ¹⁾. (*Dreptul*, 1898).

1) Inșiși socialistii cei înțelepți s'ar putea, credem noi, de-abinele întovărăși cu noi. În adevăr, dacă e neîgăduit că socialismul revoluționar e o utopie nesănătoasă, nu e mai puțin sigur că, în Occident, *partidul lucrătorilor* s'a organizat puternic în lupta pentru existență, așa că minoritatea domnilore silită este să facă *compromise* cu masa lucrătorilor, știind bine că ar avea, încăpățânându-se, și dreptatea și numărul în contra-i (v. *Werner Sombart*, profesor la universitatea din Breslau, *Socialismus und sociale Bewegung im neunzehnten Jahrhundert*, 1897, pag. 44—52). *Nietzsche*, este adevărat, propune masselor ca ideal de urmat exemplul lui *Epictet*, filosof și sclav, care, departe de a se încerca zadarnic să schimbe o stare de lucruri neapărată, s'a călăuzit, din contră, înțelepțesc de maxima stoiciană *Sustine, abține!* (v. *Nietzsche Morgenröthe*, pag. 346, No. 546). Uită însă marele filosof, raționând ast-fel, că lucrătorii moderni, în deosebire de sclavii anticii, au ajuns la conștiința puterei lor. Nu avem dar, așa fiind, la urma urmei, în principiu și ca ideal, nimic de dis în contra *sufrajiului universal*, dar ne temem că la noi, *socialiștii noștri sînd nisce generali fără armată*, sufrajiul universal ar fi o armă mai mult în mâna unul guvern samovolnic.

I. A. C. Şendrea. — II. Un pamflet. Procesul lui Aslan Caludi cu Statul.

Ni cet excès d'honneur, ni cette indignité.

I.

Intre hârtiile regretatului A. C. Şendrea se găsi şi o scrisore deschisă către mine (originalul se află încă la parchetul tribunalului de Iaşi), care coprinde :

«*Erate Degré,*

O dovadă de amicitie aştept de la tine şi atunci când eu nu voi fi în stare nici s'o apreciez nici să 'l mulţumesc.

Dacă din cauză de sănătate nu voi putea termina *Cursul meu de Procedură civilă*, te rog să primesci să supraveghezi tipărirea şi publicarea ce ar mai rămănea.

Ei am însărcinat pe nepotul meu Al. Ioan Şendrea, profesor şi avocat în Galaţi, ca să continue lucrarea, dar este neapărat necesar ca acea lucrare să se facă sub conducerea şi priveghiarea ta, căci eşti singurul om în ţară şi capabil şi instruit, căruia pot să mă adresez şi să 'l cer această îndatorire.

Cartea mea trebuie să apară în două volume, cel întâi a apărut; partea I din volumul II este aproape tipărită, mai rămănea partea II din volumul II, cu care s'ar termina lucrarea mea.

Din partea II volumul II sunt gata revisuirea şi acţiunea recursorie civilă, apelul însă şi recursul în casaţiune trebuie mai bine revădut. Cine poate fi altul mai special şi mai competent pentru a conduce această lucrare de cât tine, frate Degré?

Te rog dar, şi pentru amicitia mea şi în interesul ştiinţei, să nu refuzi concursul tău acestei lucrări, şi dacă nu pot avea expresiunea recunoştiinţei mele, pe care însă 'l-o păstrez, vei avea cel puţin pe acea a familiei mele şi a omenilor de ştiinţă, care vor şi să aprecieze meritul lucrării tale.

Dacă nu voi putea să te revăd şi să 'l strâng mâna, primesce de la mine dimpreună cu mulţumirile mele şi o sărutare frăţescă.

Niça, 22 Ianuarie s. v.
1839.

Al tău amic
A. C. Şendrea».

Mi se stringe inima de durere recitind aceste rânduri. Neuitatul meu amic mă confundă în această scrisore d'outre tombe cu imensa sa bunătate, cu neinteresata sa iubire. El pune de tot neînsemnatele mele merite sub lupa amicitiei ce o hrănesce pentru mine, le înfăţişază sub o lumină măgulitoare, face din ţinţar armăsar. Este un exces de onoare, care nu mi se cuvine şi pe care eu nu-'l pot accepta. Voinţa scumpului meu amic îmi este şi 'mi va rămănea sfântă, dar ştiu că sunt un epigon, şi cu această consciinţă, care trebuie să mă facă modest, 'i voi face serviciul dorit, dacă voi avea timpul şi liniştea necesară pentru acesta.

Cititorii *Dreptului* știu cât de esențială este deosebirea, care desparte punctul meu de vedere teoretic de acela al deploratului meu amic. În ochii mei are precăderea claca intelectuală, cercetarea minuțioasă, metoda inductivă-deductivă, pe când, din contră, A. C. Șendrea iubescă mai mult deducțiunea a priori, dialectica subtilă, poesia.

Un om superior însă, găsescă-se el chiar în tabăra opusă, nu refuză amicilor săi, cari 'l combat, stima sa. Polemica mea cu eminentul autor al *Cursului de procedură civilă*, departe de a 'l amări, 'l-a edificat, 'l-a interesat, 'l-a mulțumit.

Comunicându-i într'o scrisoare, ce 'i-am adresat'o la Nizza, că a apărut în *Dreptul* No. 14, din 16 Februerie a. c., articolul meu *Prescripțiunea instantanee, Critica părerii d-lui A. C. Șendrea* etc., densusul imi răspunde în epistola sa din 21/5 Februarie a. c. :

«Imi pare rău că nu primesc aci jurnalul *Dreptul* ca să-ți citesc *rêulăciosul* de articol, la care nu voi putea răspunde de loc, sau nu voi răspunde curând, căci 'mi va trebui un lung studiu ca să pot răspunde, fără să am pretențiunea ca să egalez articolul tău, în cât privesce erudițiunea lui și metoda superiără ce posedezi în arta de a polemisa, bineînțeles în polemica științifică».

Ilustrul profesor al Facultății de drept din Bucuresci recunoscă în cele din urmă că teoria se pierde în abstracțiuni, dacă nu o rectifică experiența. De aceea, — laudă lui! — îl insulețea dorul să intre în magistratură, să dea idealele sale un coprins mai real, să îndrepte sborul măreț al geniului său într'o direcțiune practică.

Corectivul ce putem întrebuița în contra teoriilor celor abstracte, este să ne ocupăm șilnic și într'un chip practic cu cestiunile dreptului, să facem parte și poporului la distribuirea justiției, ca el să verifice ideile generale ale dreptului, ce 'l interesază așa de aprópe, într'un cuvânt să căutăm să ajungem la un sistem *uniform* dar *popular*.

A. C. Șendrea își vede în fine visul cu ochii. El e numit membru la Curtea de casațiune ¹⁾. Magistratura nu putea să facă o achizițiune mai bună. O sórtă însă crudă, nemilostivă, invidioasă, îl răpescă de o dată țarei, stinge o glorie născândă, lasă un gol, care e greu de împlinit. Durerea, ce o simt toți din cauza acestei pierderi, e imensă.

II.

Curtea noastră supremă a pronunțat în afacerea Aslan Caludi cu statul, la 16 Ianuarie 1874, decisiunea următoare :

Curtea, deliberând:

Asupra mijlocului de casare ast-fel formulat: «Curtea de apel din Iași a admis că apelul statului este în termen, și prin acesta a violat dispozițiunea art. 74 și 320 proc. civilă».

Considerând că statul a apelat în contra sentinței tribunalului Sucéva No. 26, din 1872, care s'a înmănat avocatului statului pe lângă tribună-

1) E de mirare că timpul nostru așa de turbure găsește un asemenea mărgăritar și nu-l asviră. Iată o ghicitură. Fabula cocoșului și a mărgăritarului ne dă pôtechea ca să înțelegem lucrul. Nu numai grăuntele de meu ci și mărgăritarul are un preț.

statului, de ore-ce nu s'aŭ observat solemnitățile prescise de lege sub pedepsă de nulitate.

Ori-cum ar fi, rațiunea *puterii* fiind adesea mai persuasivă de cât puterea *rațiunii*, Curtea de casațiune dete precădere doctrinei opuse. Nu pôte dar să mai fie vorba de un apel al statului în această afacere, apelul făcut peste termen fiind înlăturat ca neadmisibil. Cine trebuie să răspundă de acesta? Aŭ trecut cinci-spre-dece ani de atunci, dar actele sunt de față și lesne se pôte afla adevărul. Calomniatorul însă născocescse și nu cercetéză. Degré s'a pus luntre și punte la Curtea de apel din Iași, ca să scape cauza statului; să dăcem dar că el este cel culpabil. *Calumniari audacter, tamen quidquid adhaeret.*

Vipera, care mă mușcă, nu scie că eu sunt nevulnerabil. Un singur cuvânt, și țesătura de minciuni se face praș. Ei bine, apelul declarat tardiv și neadmisibil prin hotărârea de mai sus a Curții de casațiune, nu e iscălit de mine, ci *de un all avocat al statului*, aceea ce se pôte vedea din hotărârea Curții de apel din Iași secțiunea II din 22 Februarie 1873 și din dosarul causei.

Archiva și registratura avocaturei statului de pe lângă tribunalul și Curtea de apel din Iași, era în acel timp la un alt avocat al statului. Densul primea copiile de sentințe expediate de avocații statului de la tribunalele situate în circumscripțiunea Curții de apel din Iași (art. 22 legea Adm. domen. din 21 Martie 1872) și avea îndatorirea să înainteze apel în contră-le cel mult în termen de cinci-spre-dece zile, mai înainte expirării termenului apelului.

Așa stău lucrurile. O gazetă totuși găsește de cuviință să pornescă *ab irato* de la presupunerea, pe care ea o scie falsă, că sentința pronunțată de tribunalul de Sucéva în procesul lui Aslan Caludi cu statul 'mă-ar fi fost înmănată mie și că apelul tardiv ar purta iscălitura mea, că adică pierderea apelului 'mă-ar fi imputabilă mie, și imi aruncă o ocară surugiască în față. De ce nu v'ați strimbat nasul la numirea lui Degré, și vă scandalisați de numirea cutăruia?

Nu mă plâng. Libertatea presei, care biciuesce multe rele, dar face din nenorocire și multă nedreptate, nu mă sperie. Libertatea se corige prin propriile ei excese. Calomnia, fie ea țesută ori-cât de subțire, e mai curând saŭ mai târziu descoperită, demascată. Pamfletul e o armă, care sdrobescse în cele din urmă pe cel ce o mănuesce. *Habent sua fata libelli!* (Dreptul, 1889).

Știința dreptului său nascerea și dezvoltarea istorică a statului român și a instituțiilor sale de drept și doctrina corespunzătoare a autorilor germani. Dogmatica dreptului.

D-l *Lupu Dichter*, dăce în prefața cărții d-sale, care se ocupă de acest subiect, că «are pretenția *exorbitantă* că a deslegat un problem neresolvit încă, deslegare care constituie un progres însemnat asupra scrierilor publicate de învățații altor națiuni».

Nu cer, adaogă d-sa, într'o convobire cu care m'a onorat, să mă credeți pe cuvânt, din contră, vă rog să'mi citiți cu luare aminte scrierea, și să'mi spuneți de nu este adevărat că am împletit o flóre nouă în cununa adevărurilor neperitóre.

Două cuvinte așa dar pentru lămurirea lucrului, căci de și am dori să ne dedăm la un studiu amănunțit, însă nu avem timp pentru acesta, și nu ne rămâne prin urmare de cât să facem o dare de sémă până la genunchiul bróscei.

Ne vom mărgini adică a pune numai unele puncte din teoria scriitorului român alături de doctrina corespunzătoare a doctorilor germani, ca să vedem unde s'aú oprit acești de pe urmă și ce pas înainte a făcut autorul nostru.

D-l *Lupu Dichter*, ne spune întâi și întâi, că *jus*, care 'și are rădăcina lui în sanscritul *ju* ¹⁾, s'a născut prin *contract*, dar că acest adevăr elementar, presimțit numai vag de *J. J. Rousseau* și de *Spinoza* ²⁾, nu s'a formulat încă ritos de nimeni.

Ce póte să fie mai original? *R. Ihering*, în adevăr, mai sficios de cât cugetătorul român, lămuresce numai că *contractul* a jucat un rol însemnat în istoria dezvoltării dreptului roman, aceea-ce întărăsce, adaogă el, ideile de drept natural ale lui *J. J. Rousseau* ³⁾.

1) *V. R. Ihering, Geist des römischen Rechts*, edit. II, I, § 15, pag. 218, text și nota 118.

2) *Spinoza*, adaogă d-l *Lupu Dichter*, se contrađice. Așa este. Marele filosof întemeiază, în adevăr, statul său dreptul când pe *contract*, când pe *forță*. *A. Menzel* (*Wandlungen in der Staatslehre Spinozas*), resumă însă cea de pe urmă părere a filosofului nostru asupra acestui punct și dăce: Nascerea statului, după *Spinoza*, nu este numai un *contract*, ci în acelaș timp un *fact*: adică *socializarea* (*Vergesellschaftung*) *forței*.

3) *V. R. Ihering*, op. cit., I, p. 223—224. Jurisconsultul german înțelege a vorbi fără îndoială de *J. J. Rousseau*, când reamintesce die naturrechtliche Construction des Staats im vorigen Jahrhundert, *J. J. Rousseau* însă, cum a dovedit'o *A. Menzel*

D-l *Lupu Dichler* se rostescé apoi într'alt loc (pag. 46) ast-fel: «Sciința actuală e unanimă pentru a face o deosebire între *jus publicum* și *jus privatum*, dar această concepțiune e greșită, fiind-că stă în firea lucrurilor că aceea ce este de *interes privat* să țină și de *ordinea publică*»...

Iar *R. Ihering*? Jurisconsultul german învață că, în vechia Romă, dreptul privat, cu *tote formele sale publice*¹⁾, era cu desăvirșire neatârnat de stat, în acest înțeles că statul *închezeșuia* numai drepturile private și nu avea încolo nici un amestec²⁾.

D-l *Lupu Dichler* are, de sigur, mare dreptate să dică că ori-ce *jus* este în același timp *jus publicum* și *jus privatum*³⁾, dar acesta nu este nici cum un cuvânt ca să nu deosebim *jus publicum* de *jus privatum*, dreptul public de dreptul privat.

Vădit lucru este, din contră, că în daraverile dintre ômeni *predomnesce* când *interesul public*, când *interesul privat*; că deci, așa fiind, în cazul dintâi statul e a-tot-puternic, pe când, în cazul de al doilea există *drepturi dobândite*⁴⁾, cari sunt și trebuie să fie neclintite.

Însăși firea lucrurilor ne silesce, după cum vedem, să deosebim dreptul public de dreptul privat. De aceea și vedem că *Ulpianus* definesce dreptul privat: *jus quod ad singulorum utilitatem spectat*, în deosebire de *jus publicum*, quod ad statum rei Romanae spectat⁵⁾.

D-l *Lupu Dichler* se ocupă apoi, cam prea pe larg cu etimologia cuvintelor *familia* și *pecunia* (pag. 57—64)⁶⁾ și ajunge la rezultatul că *pater familias* a fost *princeps familiae, magistratus domesticus*, etc., într'un cuvânt un *suveran*.

R. Ihering însă, adăogăm noi, pune cu acest prilej înainte că, pe

(op. cit.), și-a însușit în această privință teoria lui *Spinoza*. *Ihering*, ca și *Spinoza*, adăogăm, face să isvorască dreptul din combinațiunea *contractului* și a *forței* (v. *Ihering*, *Zweck im Recht*, I, p. 252—255). *H. Spencer* înțelege lucrul tot ast-fel. Legea, dicé sociologul englez, e un termen de mijloc sau un *compromis* între tipul industrial, care are drept temeiul *contractul*, și tipul militar, care se razimă pe regimul statului său pe *forță* (v. *H. Spencer*, *Justice*, 1893, tradus în franțuzesce de *Castelot*, *passim*, § 23 și 26, pag. 42 și 48).

1) Actele de căpetenie se îndeplinesc sub garanția poporului. *testamentum in comitiis calatis*, *arrogatio*, *mancipatio*, *nexum coemptio* et *confarreatio* (*Ihering*, op. cit., I, § 15, pag. 220). Fisionomia dreptului străvechiu roman era, după cum vedem, *publicitatea* întregel vieți juridice și *plasticitatea formelor* (v. *Ihering*, op. cit., II, § 23, pag. 9).

2) V. *R. Ihering*, op. cit., I, § 15, pag. 219—225. Între stat (dreptul public) și individ (dreptul privat) există, închee acest autor, un raport contractual sau de coordinațiune.

3) Autorul nostru lămuresce foarte bine că *populus* ne dă idea despre o colectivitate care presupune indiviđi ce posed *individual* (publica quae populi romani sunt), iar *civitas* presupune o comunitate unde toți posedă *in comun* (bona civitatis abusive publica dicta sunt): *bona universitatis* (civitalis) nu sunt *bona publica*, universitatea, fiind considerată ca o *persônă privată*.

4) Ideia, dicé *R. Ihering* (op. cit., I, § 51, pag. 220), că statul pôte să dispue de drepturile dobândite după bunul său plac, e cu desăvirșire străină antichității romane.

5) L. 181 Dig. de justitia et jure, I, 1.

6) *R. Ihering* discută ast-fel de amănunte de a doua mână numai în treacăt. V. op. cit., II, § 32, pag. 148, nota 205 și pag. 156.

când, în antichitatea romană, *pater familias* era a-tot-puternic¹⁾ aceea-ce aruncă o lumină *poetică* asupra familiei antice, el trebuie să recurgă în zilele noastre la judecătorie, dacă copiii săi sau soția sa nu se poartă bine, aceea-ce e *prosaic* în gradul cel mai înalt²⁾.

Învățatul român trece după acesta la un alt punct și dice că *Savigny* împreună cu toți jurisconsulții înțeleg prin *manus* o putere analoă cu puterea părintească: o *potestas* a *soțului* asupra *soției* sale, ne băgând de seamă că și *surori* și *fice* se află în *manu* (p. 66—68)³⁾.

Temeinică să fie ôre această pără pornită în contra jurisconsulților? Fără îndoială că nu. *R. Ihering*, în adevăr, ajutat de cercetările lui *Rosbach*, arată limpede și lămurit, că vorba *manus*, care avea, la început o însemnătate *generală*, s'a redus în cele din urmă la *puterea soțului asupra soției*⁴⁾.

D-l *Lupu Dichter* limpezescă mai departe deosebirea între *cognățiune* și *agnățiune* și legătura agnățiunii cu constituțiunea *gentililor* (p. 60), unescă apoi gințile, în conglăsurire cu *Ihering*, sub un nume colectiv mai mare (*genus*)⁵⁾, și arată că gințile erau legate prin *sacra* (actul religios)⁶⁾.

Orî-cum însă și orî-care ar fi părerea noastră asupra acestui problem, lucrul de căpetenie, când e vorba de *gentiles*, nu este această deslușire *ethymologică*, ci înțelesul *sociologic* al constituțiunii de gentili, și d-l *Lupu Dichter* alunecă asupra acestui punct.

Ei bine, *Ihering* a dovedit că, pe când triburile, curiile și regatul se găseau în legătură cu constituțiunea *militară*, gințile, din contră, aveau drept temei *principiul familiei*, raportul între *gentiles* fiind ast-fel un raport de coordinațiune, de egalitate, de frăție⁷⁾.

Trecem la un alt punct. Ce este un contract sinalagmatic? D-l *Lupu Dichter* răspunde: Contractele sinalagmatice de și alcătuite din două contracte, se contopesc, prin învoirea părților, într'unul *singur*, așa emtio-venditio, locatio-conductio, societas, etc. (op. cit., pag. 335—336)

1) Dar, dacă *pater familias* avea ast-fel puterea să taie și să spânzure (*jus necis et vitae*), de fapt însă el era mai blajin, mai drept, mai iubitor, de cât părintii de azi, și femeile mai respectate și cu mai mare trecere de cât femeile moderne. V. *Ihering*, op. cit., II, pag. 187 urm.

2) *R. Ihering*, op. cit., II, pag. 188 și 199 urm.

3) *Rosbach*, dice d-l *Lupu Dichter*, a dovedit lucrul acesta, dar jurisconsulții și-au astupat urechile și n'au auzit.

4) *Ihering*, op. cit., I, § 10, pag. 114 și II, § 39, pag. 153 text și nota 220. V. și *Rosbach*, *Untersuchungen über die römische Ehe*.

5) *Ihering*, op. cit., I, § 11, pag. 181 text și nota 78: «Gens, genus, de la sanscritul *dshan*, a fi născut». D-l *Lupu Dichter* desvöllă și d-sa forțe pe larg această idee, și dice că a resolvit ast-fel un problem nedeslegat încă (pag. 68—72).

6) În lipsă de agnăți, moștenirea trecea la *gentiles* a răposatului (v. *Wächter*, *Pandecten*, II, § 271, pag. 673, text și nota 13). În ceea-ce priveșcă această succesiune, desvöllă d-l *Lupu Dichter*, ea își avea rajiunea în nevoia perpetuării ginții și a *sacrelor private*: sacra privată perpetua manento (pag. 72).

7) *Ihering*, op. cit., I, § 14, pag. 189. *L. H. Morgan*, marele sociolog, adăogăm noi, a demonstrat, de asemenea, polemizând cu istoricul *Grote*, că Constituțiunea *Greciei* nu era de la început monarhică, ci o Constituțiune de *gentili*, adică o Constituțiune întemeiată pe principiile de libertate, egalitate, frăție. V. *Morgan*, *Die Urgesellschaft*, tradus din englezesce de Eichroff și Kuntzky, pag. 209—210.

Trebue însă să deosebim. Nu incupe nici o indoială că, după ideile noastre de ađi, contractul sinalagmatic, de și coprinde două obligațiuni (de fie-care lature una), se unesce totuși, prin consimțimintul părților, *într-unul singur* : emtio-venditio, locatio-conductio, etc.

În adevăr, scopul economic al contractului sinalagmatic, așa cum îl înțelegem ađi, este de a face ca părțile să se ajute reciproc prin obligațiuni, cari să fie una *causa* celei-l'alte, cele două obligațiuni contopindu-se ast-fel *într'un singur contract*.

Vechii Romani, din contră, — și de densii e vorba în studiul d-lui *Lupu Dichter* — înțelegeau lucrul cu totul alt-fel, forma contractelor sinalagmatice fiind la ei *stipulațiunea*, care face abstracțiune de *causă* (contract *litteris* ¹⁾), așa că existau atâtea contracte câte stipulațiuni sau obligațiuni.

R. *Ihering* se rostese în această privință ast-fel. În curs de secole, ăice el, Romanii nu cunoscău altă obligațiune de cât cea unilaterală, obicnuiți fiind a desface contractele bilaterale (vîndarea, închirierea, societatea) *în două contracte* prin două *stipulațiuni* deosibite.

Chipul acesta de a vedea, adaogă jurisconsultul german, s'a păstrat apoi și după înlăturarea stipulațiunii solemne, în acest înțeles că, în locul stipulațiunii abrogate, n'a intrat un contract bilateral, cum 'l înțelegem ađi, *ci au rămas două contracte unilaterale* ²⁾.

Acestea ăise, ne întorcem acum înapoi la *introducerea* cărței autorului român. D-l *Lupu Dichter* ne spune acolo (pag. 12—13) că *Savigny* a simțit nevoia unei părți *dogmatice* pentru știința dreptului ³⁾, dar s'a oprit în drum, n'a băgat de seamă că teoria pură e totul, *a confundat teoria cu practica*.

Nici vorbă însă de asemenea confusiune. Din contră, *Savigny*, ca și *Ihering*, învață că dogmatica, de și are și trebuie să aibă drept temelii un *element empiric* ⁴⁾ (realitatea pipăită), merge însă și caută să meargă mult mai departe de cât practica.

1) *Cambia*, după cum știm, e, de asemenea, un contract *litteris*. El bine, reese până la evidență din art. 352 și 353 al codului nostru comercial, că scrisoarea de schimb cuprinde atâtea contracte *litteris* neatărnate de o l'altă câte iscălituri sunt, lucru pentru care incapacitatea unuia nu schimbă întru nimic obligațiunea celuil'alt. V. *Grünhut, Wechselrecht*, 1897, I, § 31, pag. 310.

2) V. *Ihering*, op. cit., III, § 54, pag. 197 urm. În același înțeles, *Kullenbeck, Von den Pandecten zum bürgerlichen Gesetzbuch*, II, 1899, § 11, pag. 74, text și nota 2, și *Dernburg, Compensation*, pag. 70 urm. Compar. *Glück, Pandecten*, XVI, § 973 pag. 21, V și L 51, § 2 Dig de contrahenda emtione, 18, 1.

3) *Savigny* a simțit numai nevoia dogmatică? Adevărul este, din contră, că acest mare jurisconsult a aplicat în operele sale *Recht des Besitzes* și *System des römischen Rechts*, dogmatica cu aceiași măestrie ca un *Papinian* sau *Ulpian*. *Ihering, Gesammelte Aufsätze aus den Jahrbüchern für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts*, I, pag. 22) numesce scrierile de mai sus ale lui *Savigny* *epochemachende Leistungen dogmatischer Art*.

4) *Savigny, (Vor-Beruf unserer Zeit zur Gesetzgebung*, p. 30) se rostese în această privință ast-fel: «Jurisconsultul romanilor au a judeca o pricină? Este atunci ca și când cazul acesta ivit în practică ar fi începutul întregii științe, care de aici are a fi descoperită. Teoria și practica nu-le este, adevărul căutând, deosebită, teoria lor e prelucrată până a cădea sub bunul simț, și practica lor e înălțată prin o cercetare științifică». *Ihering*, (op. cit., *Gesammelte Aufsätze*, etc, pag. 16) ăice, de asemenea, că practica e temelul neapărat al teoriei.

În adevăr, lămurește *Ihering*, teoria pură (de exemplu, teoria accrescenței, a specificațiunii, a acesiunii, a termenului său *dies*, a divisibilității și nedivisibilității drepturilor) trece drept o mare descoperire, ce o datorim, nu practicei, ci geniului și răbdării jurisconsultilor ¹⁾.

Vădit lucru însă este că această teorie pură a dreptului ²⁾, întocmai ca *mecanica pură*, se întemeiază, la urma urmei, pe *realitatea lucrurilor*, și nu trebuie prin urmare nici odată să ne ducă la un rezultat contrar utilității practice ³⁾.

Într'un cuvânt *Savigny*, departe de a confunda teoria cu practica, cum crede d-l *Lupu Dichter*, a reținut, din contră, dogmatica, a înălțat formalismul sec al *filosofiei stoice* ⁴⁾, a apropiat știința dreptului de nevoia socială și economică, a făcut din studiul dreptului o știință exactă, ca *mecanica* ⁵⁾.

Să căutăm totuși certa marelui jurisconsult german, căruia îi merge cu drept cuvânt vestea, că a înțeles lucrul în chipul arătat mai sus, că nu s'a acufundat până peste cap în filosofia stoică și sistemul lui *Gaius*, că a găsit, din contră, cu cale să împace teoria cu practica?

Ferescă Dumnezeu! Din contră, tocmai *Savigny* era acela care a redat științei dreptului nervul ei de viață, a propovădit că istoria e neapărată, dar că trebuie să ne ferim de excesul de istorie ⁶⁾, a reapropiat dreptul ideal de viața reală.

Stoicianați, diceți, ați separat teoria de practică? Ei bine, și apoi? Ce erau stoicianați, la urma urmei, alta de cât nisce *Maulhelden* (nisce

1) *Ihering*, op. cit., *Gesammelte Aufsätze*, etc., pag. 14—15. *Savigny* apoi (op. cit., pag. 22) spune, de asemenea, că, «precum în geometrie prin cele două laturi și unghiul așezat între ele ni se dă triunghiul, tot așa are și fie-care parte a dreptului nostru asemenea bucății carii, fiind date, ne sunt date și cele-l'alte, etc.» «Adesea însă, adaugă *Savigny* într'alt loc (*System des röm. Rechts*, I, § 59, ediț. franceză, pag. 18) se dă o însemnătate nemăsurată formelor științifice. Aceste forme nu sunt de prisos, numai nu trebuie să le împingem la extrem». V. și articolul meu *Dreptul istoric și dreptul pur*, publicat în *Dreptul* No. 19 din 1881.

2) *Jurisconsultul* său legiuitorul, care nu se călăuzesc de teoria pură și se ține numai de casuistica jurisprudenței, pătătușese în contra filosofiei dreptului.

3) *Ihering* învață prin urmare: «Acea ce cere comerțul, simțul dreptului, trebuie să se îndeplinească, fără deosebire dacă lucrul este logic cu puțință sau cu neputință» (*Ihering*, *Geist des röm. Rechtes*, III, § 59, pag. 312).

4) D-l *Lupu Dichter*, vorbind de filosofia stoică, filosofică a sistemului urmat de *Gaius*, pe noi, pentru a găsi baza adevărat științifică, filosofică a sistemului urmat de *Gaius*, pe noi, până la principiile filosofiei stoice. Această filosofie nu recurge de cât ne urcăm până la principiile filosofiei stoice. Acastă filosofie și în stare dinamică (motus). lucrul *res*, carii ni se pot prezenta în stare statică (status) și în stare dinamică (motus). Acăsta să fie ore totă filosofia dreptului roman? R. *Ihering* (op. cit., *Gesammelte Aufsätze*, etc.), pag. 22) deplânge pe *Hugo* că s'a pierdut în cercelări asupra celor *tres partes* și asupra sistemului lui *Gaius*. V. în același înțeles *Savigny System des röm. Rechts*, I, § 19.

5) *Mecanica*, dice *E. Dühring* (*Kritische Geschichte der allgemeinen Principien der Mechanik*, gekrönte Schrift, pag. 536, No. 210), nu este numai o aplicare a matematicii, ci are drept temelii fapte reale.

6) Este fără îndoială un *exces de istorie*, când jurisconsultul, în loc să pue greutatea hotărâtoare pe considerațiunile sociologice, economice, filosofice, se rălăcesce în probleme filologice, carii pot să fie foarte interesante din punctul de vedere arheologic, dar ne depărtază de copacul cel verde al vieții. V. R. *Ihering*, op. cit., *Gesammelte Aufsätze*, etc., pagina 21.

logomachii ridiculi), cum îi numește *Schopenhauer*? ¹⁾ Ce este dogmatica disprețuitoare a practicei, alta de cât o banalitate palavragistă?

Nici vorbă, însuși d-l *Lupu Dichter*, dacă ne uităm mai de aproape, înțelege a ține că trebuie să batem în struna lui *Savigny* și *Ihering* ²⁾, cari au priceput mai bine de cât ori-cine vechea metodă romană și au cunoscut cu o artă neîntrecută ³⁾ doctrina cu practica.

După cele mai sus (excusez du peu), vădit lucru este că cartea d-lui *Lupu Dichter* are altoi de vino'nea, stilul d-sale curge ca apa, teoria d-sale ca aurul în foc se lămurește, retorica d-sale nu ne pune flori după urechi, nu arde ca focul în paie ude.

Intr'un cuvânt, autorul nostru, cu toate criticele ce am făcut mai sus studiului d-sale, e un spirit original, care nu primesce necontrolate teoriile marilor jurisconsulți, ci se apropie, pe umerii lor, și mai mult de adevăr, ca vița ce se urcă pe harac în sus. (*Dreptul*, 1900).

1) V. *Schopenhauer*, edit. *Frauenstädt*, 1877, *Die Welt als Wille und Vorstellung*, II, cap. 16, pag. 166 urm.: *Die Stoiker waren demnach blosse Maulhelden*, (pag. 172).

2) *Dreptul roman* a ajuns la cea mai înaltă strălucire, mulțumită marilor jurisconsulți: *Savigny*, *Windscheid* și *Ihering*, (v. în *Juristische Wochenschrift*, Berlin, No 13 și 14 din 26 Ianuarie 1900, articolul *Vorfeier der Einführung des bürgerlichen Gesetzbuches in der juristischen Gesellschaft zu Leipzig*, pag. 110).

3) Simțul estetic, ține *Ihering*, fantasia creatoare trebuie să însuflețescă pe jurisconsult. V. op. cit., *Gesammelte Aufsätze*, I, pag. 10—11.

Introducere la „Dreptul comercial“ de Gr. V. Maniu.

Dreptul comercial, vol. II, pe care îl însoțim cu această introducere, după cererea cu care ne-a onorat autorul, d-l Grigore V. Maniu, începe cu cercetarea *dreptului cambial*. Întâmpinăm, de la început chiar, un avânt original în cartea d-lui Maniu. «Un document, dice d-sa, pe care a bine-voit a ni-l semnala d-l V. A. Urechia, ne deslășură peripețiile unui proces în materie cambială, petrecut în veacul XVIII, și ne dovedește ast-fel că *polițele* erau deja în us, cu mult înainte de ce legiurile noastre positive să se fi ocupat de ele». (Maniu, II, No. 268).

În adevăr, după documentul de care e vorba, Divanul spune lui Coburg: «..... ci când Măria Ta vei hotărâ a se plăti negreșit din visterie acești bani, Înălțimea Ta ești stăpân și precum vei bine-voi a porunci se va urma,..... dar noi ne rugăm Înălțimii Tale să bine-voiască a scrie la Măria Sa Înaltul Prințip Potemkin....., ca să poruncască lui Marcu Portar să plătescă banii ce au luat ca niște drepti bani ai țarei, care n'a tăgăduit cum că i-a luat».

Marcu Portar, în adevăr, fost ispravnic din Vâlcea, n'a tăgăduit că a luat banii țarei, și așa fiind, Visteria a tras *polițe* asupra-î, ca din banii ce-i hrăpise din județul Vâlcei, să numere în Sibii, unde a fugit, înfașătorilor poliței taleri 600, pentru alți atâția ce ei au dat aicea, iar înfașătorii s'au întors în deșert cu polițele neplătite și au cerut banii de la obrazele ce sunt iscălite în poliță (de la Visterie).

Iată cum era cunoscută polița, acest semn al creditului și al prielniceii propășiri economice, în Principatele române, înainte de ce legiurile de mai deunăci au regulamentat-o! Adaogă apoi d-l Maniu că polița servea și ca mijloc de transport de la un loc la altul a banilor pentru călugării misionari ai sfintelor locuri, atunci când, din contră, în Englițera, adaogăm noi, deja prin actul parlamentului din 1704 s'a schimbat principiul răsuflat al *disanței locului*, o reformă căreia îi mergea vestea!

«În istoria legiuirilor și obiceiurilor de natură comercială, unde tărîmul e încă neabătut», încheie așa dar d-l Maniu, «neajunsurile pot avea de scuză *lipsa isvórelor de carî să ne fi putul servi*» (t. II, No. 267, p. 9, nota I în fine), căci, adaogăm noi, dacă avem un mare prisos de vechituri netrebnice, de porecle învechite (poliță în loc de cambie, ațetare în dos în loc de gir sau indosament), însă isvórele de *tradițiune sănătósă* s'au rătăcit și nu le mai putem da de urmă.

Polița, observă d-l Maniu, nu derivă din strămoșescul ciceronian, ci din străvechiul obicei de a imprima pe cêră degetul cel mare (pollex, pollicis), în loc de iscălitură, iar cambia, care nu e un neologism la noi, căci o vedem consfințită de legiurile moldovenesci (cod. Calim. § 2000;

Regul. org., art. 335), atunci când, din contră, polița e o numire rezervată în toate legiuirile europene pentru alte oferte de comerț (polița de asigurare, etc.), e un termen tehnic ușor de pronunțat (v. Maniu, II, No. 270, p. 19, nota 1 și articolele mele, *Dreptul*, 1885, No. 33 și 55).

Cambia răspunde în adevăr mai bine scopului tehnic al juristului (cunoscută e limba tehnică a juriștilor clasici, v. *Kalb. Roms Juristen nach ihrer Sprache dargestellt*), căci îi înlesnește să dică «drept cambial, comerț cambial, curs cambial, etc.», pe când, din contră, polița l'ar sili să recurgă în această privință la perifrăze, aceea-ce ar îngreua înțelegerea (o vorbă nenimerită nasce idei nenimerite), lăsând a' dice că nu e o nescocire trândavă, de ore-ce are un corespondent în cuvântul «schimb» și în terminologia tuturor legiuirilor europene.

Art. 270 c. com. hotărăște cu drept cuvânt că numirea de «cambie» sau polița e de esența cambiei, adaogă însă din nenorocire că și «clausa la ordin» e o condițiune esențială a cambiei, în nepotrivire cu art. 278, care spune din contră ritos, că «clausa la ordin» se poate exclude, nepotrivire care vine de acolo, că legiuitorul nostru a amalgamat două sisteme contradicțoare, însușindu-și în art. 270 cit. teoria franceză (clausa la ordin e un *esentiale negotii*), iar în art. 278 cit. doctrina germano-italiană (clausa la ordin e un *naturale negotii*), nepotrivire pe care am semnalat-o în *Dreptul*, pe 1885, No. 55, unde am arătat că, după Thöl, clausa la ordin e de esența, nu a cambiei, ci a *indosabilității* cambiei.

Art. 270 c. com. urmăzează a' dice d-l Maniu, numără printre condițiunile esențiale ale cambiei și *semnătura* trăgătorului sau a emitentului, aceea ce nu ar fi tot-una cu iscălitura (v. însă art. 970 c. Nap., unde sub semnătură se înțelege fără îndoială iscălitură), iar iscălitura trebuie să stea în *josul* contestului actului, ca să'i închezeșuiască întreg cuprinsul, și nu în contestul său (*Wächter, Wechselrecht*, § 43, text și nota 13), căci alt-fel nu ar exista nici o deosebire între un contract de rënd și o cambie, care e un contract *litteris* (v. Maniu, II, No. 281, p. 35, nota 2).

Lămuresce apoi d-l Maniu, că lipsa adausului «bun și aprobat», care e menit a' preîntâmpina abuzul iscăliturii în alb, nu exclude calitatea și efectele speciale ale cambiei nescrisă în întreg ei de cel ce a subscris-o, de ore-ce art. 270 c. com. nu așeză formalitatea «bun și aprobat» printre condițiunile esențiale ale cambiei, și dar o asemenea cambie, de și neregulată, poate servi ca început de dovadă scrisă, ce se poate complecta prin mărturisire judiciară și extra-judiciară, presumpțiuni și dovadă cu martori (Maniu, II, No. 282 în fine).

Art. 275 cit. însă, așa înțeles, și nu putem să'l talmăcim alt-fel, se lovesce în cap de 'ți-e milă de el cu art. 349 c. com., care opresce din contră ritos ori-ce excepțiune nelichidă și neîntemeiată pe o dovadă scrisă (ceștiunea dacă datornicul e plugar, etc., dă obicînit loc la o cercetare cu martori, v. *Laurent*, XIX, No. 259 în fine), aceea ce vine iarăși de acolo, că legiuitorul nostru a curmat prin art. 275 cit. o controversă franceză, uitând că art. 275 cit. e în antinomie cu art. 349 cit., care e de origine germano-italiană.

Art. 334 c. com., care scutesce pe posesorul cambiei în cas de forță majoră de facerea protestului în termenul prescris de lege, articol pe care d-l Maniu l' găsește excelent, cuprinde fără îndoială o *excepțiune* la

dreptul comun, căci face să apese forța majoră asupra datornicilor cambiali, în nepotrivire cu principiile comune (v. art. 1074 c. c.), după cari creditorul (în cazul nostru posesorul cambiei) și nu datornicul, trebuie să sufere forța majoră (casum sentit creditor).

Urmăză dar neaparat că scutirea de facerea protestului are loc numai în cas de *forță majoră* (un război, o întâmplare elementară) și nu se poate întinde la cazul fortuit (unius positio, non est alterius exclusio) și apoi că art. 334 cit. scutesce numai de facerea protestului, iar nu și de acțiunea de regres în termenul prescris de lege, puțin importă că omisiunea încunoscîntării acțiunii de regres s'a întâmplat prin culpa portăre-lului, căci în cazul acesta se poate chiar dice că posesorul e în culpă că n'a controlat pe portărel (culpa casum praecessit) ¹⁾.

Care e înțelesul art. 309 c. com.? D-l Maniu învață că, cu tot art. 309, care scutesce pe acela care plătesce de a examina autenticitatea girurilor, examinarea care ar fi aproape cu neputință și ar întârziă repede a stingere a cambiei, împedîcînd funcțiunea ei economică, legitim e totuși ca datornicul cambiei să se opună a plăti celui fără drept a primi când știe că titlul s'a furat, sau că s'a'au săvîrșit falșuri (Maniu, II, No. 324 in medio).

Totuși netăgăduit este că, în cas de pierdere a scrisorii de schimb, datornicul de bună credință nu are vre-o îndatorire strictă față cu pierdătorul cambiei, dacă acesta nu îndeplinește mai întâi formalitățile prescrise de art. 354 urm. c. com., căci poprirea la plată în cas de pierdere și de faliment de care vorbește art. 321 c. com., nu e o poprire în înțesul art. 455 pr. civ., ci o simplă măsură conservatoare (v. *Demangeat-Bravard, Droit commercial*, III, p. 345—346. V. de asemenea articolul meu din *Dreptul*, 1887 No. 46, p. 324—325 și Maniu, II, No. 325 nota 1).

Art. 349 c. com., neroditor poate în Orient, prețuesce din contră în Occident cât întregul cod! (Maniu, II No. 356). Cambia nu și-ar putea în adevăr îndeplini funcțiunea ei economică, circulând neîmpiedecat din mână în mână, dacă un datornic de rea credință ar putea să-i întârziie plata prin excepțiuni nelichide și neîntemeiate pe o probă scrisă, iar un datornic de bună credință nu se poate plînge, căci astă-qi datornic, el va fi mâine, la rîndul său, creditor și art. 394 cit. va da creditului său cambial o putere nemicșorată, care îi va prii mult!

În procesele cambiale așa dar, adică când e vorba de o *acțiune cambială*, art. 349 trimite pe pârît cu excepțiunile sale nelichide pe cale separată. Cestiunea totuși dacă avem a face cu o acțiune cambială sau cu o acțiune civilă ²⁾, dă une-orî loc la indoială. Acțiunea unuia din

1) Comp. Maniu II No. 338. În zadar se susține de unii, cum lămuresce foarte bine d-l Maniu, că numai *neîntentarea*, iar nu și *neîncunoscîntarea* acțiunii de regres în termenul prescris de lege aduce cu sine pentru posesorul cambiei pierderea drepturilor sale cambiale, căci reese clar din art. 347 c. com., că sub «acțiune» trebuie să înțelegem, nu o simplă cerere, ci o cerere încunoscîntată prin portărel.

2) E civilă acțiunea care se naște, nu din însăși cambie, ci numai cu *ocasiunea* ei, așa aceea pentru proviziune, valută, îmbogățire (art. 351 c. com.) aceea a acceptanțului în contra trăgătorului (art. 290 c. com.), aceea a girantului după scadență art. 281 c. com.), aceea întemeiată pe un aval dat prin act separat (v. art. meu din *Dreptul*, 1885, pag. 130 și Maniu, II No. 315 nota), aceea privitoare la garanțiile trecute prin gir (v.

avalistii, care plătesce datoria cambială, în contra celor-l'alți pentru cota lor din datorie, e civilă sau cambială?

Acțiunea avalistului care plătesce în contra aceluia pentru care a dat avalul, e, după părerea tuturor, cambială, căci art. 298 c. com, hotărăsece ritoș, că avalistul care plătesce cambia sosită la scadență e subrogat în drepturile ce are posesorul în contra persoanei pentru care s'a dat avalul și în contra obligațiilor anteriori. Dar, reese ôre de aici a contrario, că avalistul nu e subrogat pe calea cambială în contra coavaliștilor?

Negreșit că nu, căci neîndoios fiind, că avalistul care plătesce are o acțiune de regres în contra coavaliștilor pentru cota lor din datorie, sare în ochi că densus, dacă nu s'a însemnat anume pe cambie drept chezaș (art. 809 cod. federal), nu'și pôte întemeia această acțiune pe art. 1674 c. civil, de ore-ce avalul se deosebese esențial de chezașie prin formă, efect și coprins, ci tot pe art. 298 cit. din al cărui spirit reese ast-fel că avalistul e subrogat pe calea cambială și în contra coavaliștilor (v. Maniu, II, No. 317).

Aceeași grijă ca pentru tâlmăcirea dreptului cambial o arată d-l Maniu și pentru cercetarea celor-l'alte materii atinse în vol II a comentariului d-sale. Așa lămuresce d-sa că, cu tôte că art. nostru 375 cod. com. ñice, că mandatul comercial are de obiect tractarea de afaceri comerciale pe *séma și în socotela* mandantului, în deosebire de art. 349 ital., care adaoga «e în nome», deosebirea acesta totuși nu are nici o însemnătate, contractarea în numele mandantului fiind tocmai caracterul esențial al mandatului (II, No. 370).

Care e înțelesul art. 398 cod. com.? De și, în principiū, mandatarul nu e îndatorat față cu cel de al treilea (art. 1546 cod. civ.), mandatarul comercial totuși, lămuresce d-l Maniu, are o răspundere mai mare. Așa prepusul este solidar responsabil cu patronul în cazul când s'a însărcinat a reprezenta o persoană incapabilă, pentru îndeplinirea formalităților cerute de titlul III, precum răspunde și de publicarea convențiilor matrimoniale ale patronului și de ținerea registrelor (II, No. 384).

Așa, apoi în cazul prevădut de art. 396 cod. com., adică când prepusul nu arată în sub-semnătura sa, pe lângă numele și pronumele seū propriū, numele și pronumele saū firma patronului cu mențiunea «prin procură», saū alta asemenea, prepusul se obligă personal, iar cei de al treilea pot exercita și în contra patronului acțiunile ce derivă din actele prepusului privitoare la exercițiul comericiului cu care acesta a fost însărcinat (veđi cas. rom. s. II din 15 Mai 1890).

Jurisprudența noastră a avut prilejul să lămurescă înțelesul art. 400 cod. com. care hotărăsece că prepusul pôte intenta orî-ce acțiune și a fi chemat în judecată în locul patronului, în exercițiul comericiului cu care a fost însărcinat. După o hotărâre a Curții noastre de casațiune s. II, din 2 Iunie 1892, judecata trebuie să cerceteze *din oficiū* dacă cel chemat în judecată e în adevăr un prepus în înțelesul legii și pôte să 'i tăgă-

art. meu din *Dreptul* 1885, p. 114 și Maniu, II, No. 292 in medio etc. E de asemenea, credem noi, civilă acțiunea de regres pentru lipsa de acceptare saū de siguranță a acceptantului (art. 339 și 340 c. com.), aceea pentru liberare de duplicate, etc. (v. *Wächter*, op. cit., § 119, nota 4).

duiască această calitate, cu totă recunoșcerea părții adverse (compar. Maniu, II, No. 385, nota 2).

Mandatul de a vinde al comisului-călător (art. 402—403 cod. com.) implică el pe acela de a încasa? Nu, răspunde d-l Maniu (II, No. 388), căci facultatea de a încasa nu e absolut necesară pentru a putea vinde în numele patronului, iar art. 49 al codului comercial german, adăogăm noi, hotărăște din contră ritos că comisul-călător, care e însărcinat de a vinde, e de asemenea îndrituit să primescă prețul vindării.

Arată apoi d-l Maniu că art. 405 al codului nostru comercial nu lămurește că *comisionarul* se deosibese de alți mandatarî prin aceea că lucrăză în numele său propriu, însă numai de uitare, ne reeșind de nicăiri că a înțeles să schimbe în această privință sistemul consfințit de mai tôte legiuirile și de însuși art. 87 al vechiului nostru cod comercial, (Maniu, II, No. 391).

D-l Maniu se ocupă apoi în No. 405 și cele următoare a comentariului d-sale de *contractul de transport*, care capetă cu fie-care kilometru de cale ferată ce se construesce o însemnătate mai mare, și e prin urmare cu drept cuvânt unul din obiectele de căpetenie a congreselor internaționale, aceste sfinte sinoduri ale timpului nostru.

Unii susțin că cărașul trebuie să răspundă, *chiar abstracțiune făcând de ori-ce culpă din parte-î*, pentru ori-ce forță majoră isvorătore din însăși exploatațiunea transportului, precum de ex: când trenul ese din cale și se răsörnă din cauză că mașinistul e lovit de dambla, ne putend învoaca intru apărarea lui de cât o forță majoră venind din afară (intemplări elementare, răsboiü, faptele unui al treilea).

Atât siguranța publică (publice enim utile est sine metu et periculo per itinera commeari), se dice în sprijinul acestei păreri, reclamă această soluțiune, pe care o consfințesce dreptul anglo-american, cât și tradițiunea bine-înțelăsă, de ore-ce L. 3, § 1, Dig. IV. 9, hotărăsce ritos: omnimodo qui recepit tenetur, etiam si sine culpa ejus res perit (v. *Exner, Der Begriff der höhern Gewalt*, 1883, și *Unger, Handeln auf eigene Gefahr*, 1893, p. 83 urm.).

Părerea domnitore totuși, de care s'a călăuzit codul nostru comercial, invocă vorba cunoscută a glosei «intra levissimam culpam et casum fortuitum nihil est medium» și învață că calea ferată, departe de a răspunde *ex lege* și în lipsă chiar de ori-ce culpă din parte-î, scapă din contră de ori-ce răspundere, dovedind că a luat tôte măsurile putincioșe ca să evite dauna cauzată prin exploatațiune.

Totuși, articolele 425 și 428 c. com., au ținut sémă de adevărul că expeditorul trebuie să fie ocrotit în contra cărașului, și au derogat în interesul siguranței publice la principiul că vătématul-reclamant trebuie să dovedescă existența culpei și hotărăsce, din contră, că e în sarcina cărașului să dovedescă că pierderea, stricăciunea, întârzierea au provenit din cas fortuit sau forță majoră, etc. (Maniu, II, No. 411).

Adaogă apoi art. 427 c. com., tot în vedere de a ocroti pe expeditor în contra cărașului, că *stricăciunile* se vor proba conform art. 71, adică prin procese-verbale incheiate *hic et nunc* de experți rënduiți de președintele trib. sau de judecătorul de ocol, iar *Bédarride (Des chemins de fer, No. 542)* critică jurisprudența franceză, care impune cărașului

(arg. art. 97 c. com. fr.) o asemenea constatare legală, numai în cas de întârziere, iar nu și în cas de pierdere și de stricăciuni.

Un căraș simplu poate să mărginească obligațiunile și răspunderile stabilite de lege, calea ferată nu (art. 441 c. com.). De ce? Pentru că, lămuresce foarte bine d-l Maniu, dacă un căraș nu vrea să contracteze cu mine de cât sub condițiunea că, ori-care ar fi întârzierea, el nu răspunde de nimic, eu mă pot adresa la altul, pe când calea ferată exercită un monopol, în contra căruia nu e nici o concurență cu puțință (II, No. 416).

Adaogă totuși art. 441 c. com. că stipulațiunile cari ar exclude sau ar mărgini în transporturile pe calea ferată, obligațiunile și răspunderile stabilite prin art. 417, 418, 419, 425, 427, 428, 429, 430, 432, 433, 436 și 440, *aū tãrie în cazul când prin tarife speciale s'ar stabili că preful transportului să fie mai mic de cât acela coprins în tarifele ordinare*, lucru pentru care administrațiunea căilor noastre ferate a și generalizat tarifele speciale (Maniu II, No. 411, p. 162, nota 1).

Art. 441 cit. însă nu se mulțumesc numai cu generalizarea tarifelor speciale, pentru a apăra pe căile ferate de rigórea legii, ci mai cere încă pentru acest sfirșit și o anume *stipulațiune* în fie-care cas particular, aceea ce reese atât din textul legii, cât și din discursul ținut de Mancini în ședința Camerelor deputaților italiene din 25 Ianuarie 1882, când a dis, între altele, că sistemul tarifului redus, se poate incuviința fără neajuns, lăsându-l însă la facultatea, nu a administrațiunii, ci a publicului și prin *convențiuni speciale* (v. *Marcy, Code de commerce du Royaume d'Italie*, p. 42).

Trecem acum la comentarul d-lui Maniu privitor la *contractul de asigurare*. Pentru dovedirea contractului de asigurare, învață d-sa foarte drept, legiuitorul nostru cere un *act scris*¹⁾ (art. 445 c. com.), dar nu prescrie nicăeri penalitatea dublelor (arg. art. 46 și 57 c. com.), lucru pentru care s'a și hotărât că polițele de asigurare sunt valabile, chiar de sunt făcute într'un singur exemplar, iar data lor poate fi stabilită prin toate mijlocele de probă arătate în art. 46 c. com., pe când în Belgia (comp. și art. 79 c. com. francez), iscălitura samsarului (courtier) le dă dată certă (v. cas. rom. s. II din 8 Iunie 1892 și Maniu, II, No. 420).

Învață de asemenea d-l Maniu că asigurarea ce o învoesc minorul singur, intră în termenii art. 951 c. com., căci principiul «Minor non tanquam minor sed tanquam laesus restituendus est» consfințit prin acest art. se aplică când minorul face un act pe care și tutorul îl poate face singur (pentru încheierea contractului de asigurare, tutorul nu e supus la vre-o autorizare saū formă, v. *Ehrenberg, Versicherungsrecht*, I, p. 197) și neindoios este că există aici o vătămăre (v. art. 453 urm. c. com.) iar cel capabil se obligă totuși după art. 952 c. c. față de minor (Maniu, II, No. 428).

1) Taxa prevădută de art. 26 din l. timbrului, se aplică și vërsămintelor ce se fac la *asigurările mutuale de supraviețuire*? V. asupra acestei cestiuni Maniu, II, No. 420, p. 181, nota I. Trebuie, credem, să deosebim. Există o primă fixă? Vom să aplica art. 26 cit. Prestațiunea asiguratului la asigurările mutuale de supraviețuire poate să fie însă supusă și la o lichidațiune ulterioară (v. *Ehrenberg, Versicherungsrecht*, 1893, pag 509). În asemenea cas, socotim art. 26 cit., trebuie înlăturat, de óre-ce are în vedere o premie fixă.

În cas de înstrăinare a lucrurilor asigurate, drepturile și îndatoririle vechiului proprietar nu trec, după art. 463 al codului nostru comercial, la noul proprietar, dacă nu este convențiune contrară, iar după legea belgiană (art. 30) și cea holandeză (art. 263), cum observă d-l Maniu (II, No. 428), asigurarea trece de drept asupra noului proprietar, dacă nu este convențiune contrară, aceea ce e, credem noi, mai logic și mai nemerit, căci pericolul lucrului trece asupra cumpărătorului (art. 971 c. com.) și folosul se curine aceluia care are ponosul.

Asigurarea, care poate avea de obiect câștigurile sperate și fructele ne culese, în casurile prevădute de lege (art. 449 c. com. și art. 965 c. c.), nu trebuie sub nici un cuvânt să degenereze într'un contract de joc și de prinsore, aceea ce ar fi, de exemplu, când așa asigură viața Papei de la Roma, de care puțin 'mă pasă, asigurare simulată și lipsită de ori-ce interes, prin urmare economicesc netrebnică, ba chiar vătămătoare. (Maniu, II, No. 435).

Asigurătorul pe viață nu datorește plata sumei asigurate, dacă morțea persoanei ce și-a asigurat viața a provenit din sinucid, duel, sau e consecința unui delict ori a unei crime comise de asigurat (art. 474 c. com.), dar, lămuresce foarte bine d-l Maniu (v. *Dreptul*, 1893; No. 56), cel în drept poate să dovedească că sinuciderea n'a fost voluntară (v. art. 41 L. belg. din 11 Iunie 1874), iar claușa că asigurătorul ia asupra-și ori-ce cas de sinucidere nu are nimic de contrar ordinei publice (v. *Ehrenberg*, op. cit. I, p. 420—422, text și nota 9).

Pune apoi în lumină d-l Maniu (II, No. 450 și 451) marele principiu că asigurătorul răspunde numai de daunele materiale pe cari le-au suferit lucrurile asigurate, iar nu și cele indirecte, de exemplu de câștigurile sperate, de creditul pierdut, de încetarea fabricațiunii sau comerțului (arg. art. 460 c. com.) *pentru că, de ar răspunde și de aceste, ar fi de temut din partea asiguratului o punere de joc frauduloasă*, iar dauna materială se poate repara, sau prin plată în numerar, sau dacă polița de asigurare o prevede, prin reclădirea sau prin repararea casei.

D-l Maniu se ocupă în fine în volumul II al comentariului d-sale cu *amanetul comercial*. Amanetul fiind un contract accesoriu, arată d-sa foarte bine, el e civil sau comercial, după cum închezășuesce sau nu o obligațiune comercială, și dar dacă datornicul amanetar e comerciant, se presupune că amanetul este dat pentru un act de comerț (art. 4 c. com.), iar, dacă nu e comerciant, trebuie să se dovedească că împrumutul s'a făcut pentru un fapt de comerț (Maniu, II, No. 479).

Codul nostru a amalgamat în această materie legea belgiană și cea italiană în chipul cel mai contradicțor, hotărând prin art. 482 alin. 3 (cf. art. 458 ital.) că părțile se pot învoi asupra unui mod de vințare a amanetului altul de cât cel prevădut de lege, iar prin art. 488 (cf. art. 10 L. belg. din 1872) că e oprită ori-ce clausă care ar îndritui pe creditorul amanetar de a dispune de amanet fără îndeplinirea formelor legale.

Amanetul cambielor și titlurilor la ordin, observă foarte bine d-l Maniu, poate fi constituit și fără notificare către datornic, căci cesionarul unor asemenea titluri poate opune dreptul său la o a treia persoană în puterea unui simplu indosament, dar, cum un simplu indosament, ar lăsa nehotărât dacă indosatarul e proprietar sau amanetar, s'a legiuit prin art. 479

cod. comercial că indosamentul, pentru a trece drept amanet, trebuie să cuprindă clauza «valoarea în garanție» sau o alta asemenea¹⁾.

Art. 479 cit. însă nu se ocupă și de modul cum se pot zălogi hârtiile la înfățișător și s'ar putea dar crede, adaogă d-l Maniu, că, precum pentru instrăinarea mobilelor corporale ajunge tradițiunea (art. 1909 cod. civ.), iar pentru zălogirea lor se cere o *dată certă* (art. 1686 cod. civ.), aceeași deosebire a formei de instrăinare și de zălogire ar trebui să se aplice și hârtiei la înfățișător, care sémănă cu un mobil corporal, se dobêndesce adică prin simplă posesiune, care ține loc de titlu.

Dar, lămuresce foarte bine d-l Maniu, hârtia la înfățișător nu are nici în clin nici în mănecă cu un mobil corporal, ea constituie din contră, ca hârtia indosabilă, un contract *litteris*, se deosibesce adică de obligațiunile contractuale de rënd prin aceea că devine perfectă abia prin darea și primirea înscrisului, și dar, așa fiind, trebuie să aplicăm pentru zălogirea hârtiilor la înfățișător *mutatis mutandis* principiile regulătoare a amanetării hârtiei indosabile.

Cât pentru aceste de pe urmă, art. 479 cod. comercial hotărâsce că amanetul lor pôte fi constituit prin gir cu clauza «valoarea în garanție» sau o alta asemenea (art. 280 cod. com.), dar cum proprietatea hârtiilor la înfățișător se trece, fără gir, prin simplă tradițiune, și cum recursul la data certă e înlăturat în materie comercială (art. 57 cod. com.), se vede ast-fel că reese din spiritul art. 479 cit. că și amanetul hârtiilor la înfățișător pôte fi întemeiat prin simplă tradițiune (v. Maniu, II, No. 480).

Arată în fine d-l Maniu că, după art. 481 cod. com. dacă efectele date în amanet au sosit la scadența, creditorul amanetar este *dator a urmări și încasa valoarea lor*, iar rațiunea, adăogăm noi, este că creditorul amanetar sémănă cu usufructuarul unei creanțe, care de pe urmă de asemenea dator este, dacă creanța a ajuns la scadența, a urmări și încasa valoarea ei (v. *Laurent*, op. cit. VI, No. 413).

Reese, credem, din tótă analiza de mai sus, că cartea d-lui Maniu coprinde un comentariu serios al materiilor de drept comercial cu care se ocupă, lămuresce tóte deosebirile între legea noastră și legea-tip, ține sémă de jurisprudența țarei și de neînsemnata noastră literatură juridică, nu își însușesce teoriile străine de cât după cercetare și dovadă, în deosebire de talmeș-balmeșul cutărui său cutărui autor imitator «qui est entouré de mille volumes, et en compose un où il ne ment rien du sien».

Crede în adevăr d-l Maniu, și această credință i-a dat puterea să biruiască tóte pedicile ce i-au stat în cale, crede în marea însemnătate a dreptului comercial, crede că neguțătorii, cari presimt prețurile viitoare, fac combinațiuni roditoare, măresc înflorirea economică a națiunii prin negocierile, calculele, corespondența lor, *trebuie să facă parte din clasa conducătorilor națiunii* (v. *Schopenhauer, Parerga et Paralipomena* II, §§ 126 și 127 și *Spencer, Morale évolutioniste*, traduct. fr. a 4-a ediț., p. 139), în loc să fie puși la carantină, cum dorește unii.

1) Codul comercial german (art. 309) se mulțumesc cu tradițiunea hârtiei indosate. Proiectul unui nou cod civil german (§ 1225) consfințesce același principiu. Citim în expunerea de motive a proiectului de care e vorba (t. III, p. 868). «Ori-ce mărginire a dreptului de creditor al indosatarului e și trebuie să fi exclusă»: deci dacă e amanetar, el are o obligațiune, care însă nu trebuie să atingă creanța sa cambială ca atare.

Corespondență judiciară

Iași, 26 Febr. 1874.

Cum se aplică legile la noi? Ce autoritate au tribunalele noastre? Legile fiind încă de dată recentă, putem să cerem de la magistrații noștri maturitatea care nu se dobândește fără o practică îndelungată? Inceput-au însă și la noi a se arăta adevărații *sacerdoși ai dreptății* cari s'au identificat cu misiunea lor și nu au altă pasiune de cât aceea de a cunoște bine tehnica legilor și a utiliza consciincios cunoștințele dobândite? Nu predominesce din contră...?

Dar ne oprim de a mai formula în zadar întrebări, cari n'ar mai lua slirșit, întrebări la cari am putea răspunde numai dacă am avea sub ochi o *statistică* esactă civilă și criminală.

Cultul dreptății are și la noi mulți preoți devotați și inițiați în secretele cultului.

Se pretinde însă că se găsesc, de altă parte, o mulțime de preoți *falși*, fără vocațiune, pentru care cultul dreptății a rămas un secret, ca cărțile sibilline închise cu 7 peceti.

Mi inchipuesc cu toate astea, că tribunalele noastre sunt mult mai bune de cât reputațiunea lor.

Cu această observare slirșesc preambulul și trec la domeniul faptelor.

I.

Societatea de asigurare X se pretinde că a numit de agent său sub-agent al filialei de la Iași pe d-l. B.

Direcțiunea societății de asigurare a găsit cu cale să'l depărteze pe B din postul său.

B, nemulțumit de această schimbare a lucrurilor, trage în judecată pe stăpânii săi și reclamă, cu titlu de indemnitate, provisiunea de care ar fi fost frustrat prin ruperea contractului și alte câștiguri ce le-ar fi pierdut prin aceea că a fost silit să refuză alte angajamente.

Contractele de felul acesta sunt fără îndoială contracte sinalagmatice.

Una din părțile contractante promite o provisiune sau alte beneficii, iar cea-altă parte promite *folosința serviciilor sale*.

Asemenea contracte sunt *ad nutum* resiliabile, dacă nu s'a fixat un termen înăuntrul căruia să se execute obligațiunile reciproce.

Ele sunt însă *ad nutum* resiliabile, neimpiedicat de termenul ce s'ar fi adăogit, în cas de infidelitate, incapacitate sau malversațiune a persoanei tocmită. In asemenea caz nu se mai poate dice că persoana tocmită și-a îndeplinit obligațiunea sa principală : *dare fruendum* ; persoana tocmită,

în loc să facă ca compaciscentul său să se folosescă de serviciile sale, îl silește, din contră, să se plângă de abaterile sale! (Arg. art. 1439 cod, civ. comb. cu art. 1470 c. c. V. *Zahariae*, § 372, a. *Troplong, Louage*, No. 867).

Societatea de asigurare X pretinde că a scos din serviciu pe B, tocmai din cauza infidelității și a malversațiunilor sale.

Trib. de Iași sect. II-a, fără a se ocupa de a urmat sau nu vre-c malversațiune din parte lui B, a adjudecat pretenția acestui de pe urmă.

II.

Cine-va judecat în lipsă într-o instanță de divorț, face opozițiune. Tribunalul respinge opozițiunea.

Acastă de pe urmă sentință a trib. se atacă cu apel.

Se ridică în apel excepțiunea că sentințele tribunalului date în lipsă în materie de divorț nu sunt susceptibile de opozițiune și că prin urmare nici apelul nu e admisibil.

Curtea de apel din Iași sect. I a admis excepțiunea și a respins apelul ca neadmisibil, în temeiul art. 245 și 247 c. civ.

În materie de divorț este o procedură *specială*. Paza formelor tutelare cere timp. Rapiditatea procedurii ordinare ar fermenta pasiunile, în loc să le calmeze.

Art. 245 și 247 cit. c. c. ar fi nisce repetițiuni inutile, dacă formele prescise pentru cererea în divorț nu s'ar deosebi de formele ordinare.

Caracterul *excepțional* al procedurii în materie de divorț rezultă în definitiv din lucrările pregătitoare ale legii franceze (*Laurent, Droil civil*, t. 3 p. 264, No. 221).

Apelul în contra sentinței date de tribunal în materie de despărțenie este, după art. 245 cit. c. c., de două luni socotite din ziua din care s'a comunicat apelantului hotărârea dată în ființa ambelor părți sau *în lipsă*.

Evident, art. 245 cit. e în opozițiune cu dispozițiunea art. 318 pr. civ., după care termenul de apel pentru hotărârile date în lipsă începe *din ziua expirării termenului de opozițiune*.

Dar art. 318 cod. pr. civ., este o regulă generală care n'a putut să atingă o regulă anterioară consacrată de o lege specială (art. 245 cit.).

Art 245 se exprimă formal: Termenul de apel începe *din ziua în care s'a comunicat apelantului hotărârea dată în lipsă*.

Cestiunea însă de a se ști dacă hotărârile date în lipsă de tribunalele de prima instanță în materie de divorț sunt primitoare de opozițiune, sau aceea de a se ști care e punctul de plecare al termenului de apel când s'ar interjecta o asemenea opozițiune, nu este formal și explicit regulată de art. 245 cit. c. c.

Ordonanța franceză din 1867 nu admitea, ce e drept, opozițiunea la trib. de prima instanță (*Laurent, loc. cit.*, No. 229).

Mi pare însă ca ar fi contradictor să alergăm la această ordonanță ca să aflăm sensul legii noastre.

La noi nu s'a primit dreptul francez *tale quale*, arbore și rădăcină. Vedem, din contră, din art 1912 c. c., că legiuitorul nostru a înțeles să conserve rădăcina dreptului vechiu roman.

Codul nostru civil (edițiunea oficială) nu declară nicăeri nici formal nici implicit, că a împrumutat în tot saū în parte dreptul francez.

Nu putem să tragem o asemenea deducțiune nici din circumstanța că unele dispozițiuni ale cod. nostru sunt identice cu acele ale cod. Nap. Si duo faciunt idem, non est idem

Opozițiunea este, cum se dice, de *drept natural*. Nu putem recurge la ordonanța franceză din 1867. Art. 245 cit. separat de această ordonanța nu are un sens de exclusiune.

D-l *Laurent* admite recursul la procedura civilă ordinară și în materie de despărțenie, cu toate că s'a hotărât în art. 881 pr. civ. fr. ca să se procedeze în privința divorțului, conform prescripțiunilor *cod. civil.* Ordonanța din 1867 singură face să nu se pōtă recurge în dreptul belgian, în privința cesțiunii din discuțiune la regulile ordinare de procedură (*Laurent*, loc. cit.).

Și la ce rezultat ne-ar duce evocarea ordonanței din 1867! Am fi siliți să admitem că hotărârile Curților de apel în materie de despărțenie sunt susceptibile a fi atacate cu opozițiune (art. 247 cod. civ.), iar acele ale trib. de prima instanță nu!

Dar sensul acesta al legii nu ți se destăinuesce, ori cât de bine ai ști să citești printre linii! Numai Ordonanța din 1867, dacă ai auzit vre-o dată de dēns, ți pōte deschide ochii!

Ordonanța din 1867 a avut mult timp putere de lege în Franța. Lumea s'a deprins să privească lucrările după prescripțiunile acestei ordonanțe. Obiceiul e trecut de la părinți la copii.

Tradițiunea noastră istorică nu pomenesce însă de loc de o asemenea ordonanță.

Să plătim tributul nostru adevărului. Art. 1912 cod. civ., a fost cea mai bună inspirațiune a legiuitorului nostru!

III.

Revendicarea unui imobil pus în urmărire se face pe calea ordinară, sau pe calea opozițiunii la urmărire?

S'a făcut încercări, precum știm, de a se supune art. 530 pr. civ. la o *cura heroica*, susținēdu-se, dacă nu mă înșel, că revendicarea unui imobil urmărit nu este *ca atare* un *incident* al urmăririi imobiliare.

S'a arătat, de asemenea, inconvenientele sistemului opus, care amăgit de textele art. 525 și 530 proc. civilă bine-cuvintēza *judicata* chiar a revendicărilor imobilelor urmărite *pe calea incidentală*.

Cum! Acțiunea în revendicare se respinge de tribunal și cu toate că această hotărâre nu e încă definitivă, se procedează imediat la adjudecare! Recursul în casațiune se respinge, ordonanța de adjudecare rămâne definitivă.

În întretimp s'a făcut însă apel în contra sentinței tribunalului prin care s'a respins acțiunea în revendicare. Incidentul subsistă și cauza principală a luat de mult sfârșit! Este însă contradictoriu a se judeca incidentul unei urmăriri îngropate! Pe cine să se citeze în apel? Pe creditorul urmărit, pe debitorul urmărit? Nu mai există urmărire. Pe adjudecator? El n'a figurat în instanța de revendicare la tribunalul de prima instanță.

Revendicantul, pentru ca să dobândescă o hotărâre opozabilă adjudecatarului, trebuie să reîncepă *d'a capo* judecata.

Sunt două căi pentru evitarea acestor încurcături.

Tribunalele ar trebui, dic unii, să judece revendicările imobilelor urmărite *pe cale incidentală* și se amâne până când prin o hotărâre definitivă se va hotărâ asupra revendicării.

Alții recomandă calea opusă: Revendicarea să se judece *pe calea ordinară*, adjudecarea însă să se amâne până când o hotărâre definitivă va hotărâ asupra revendicării. Cererea în revendicare este *un minut* un incident al urmăririi, se deslipesce pe urmă de dânsa și urmăze calea ei separată! Dar dacă revendicantul, cu toate astea, n'ar porni acțiunea în revendecare pe calea principală, sau dacă ar găsi cu cale să prelungească instanța în infinit? Tribunalul prin care se face urmărirea ar trebui prin urmare să fixeze un termen preclusiv pentru pornirea acțiunii în revendicare și un alt termen înlăuntrul căruia să se urmărească și să se slirșescă definitiv instanța în revendicare 1).

Care din aceste două soluțiuni merită preferința!

Ori-cine poate vedea că amândouă soluțiunile sunt însoțite de o mulțime de inconveniente. Acésta este o bôlă de născare a legii noastre care leac nu are.

Să presupunem că revendicarea s'a judecat *pe calea incidentală*.

Se hotărăse și în apelul definitiv respingerea revendicării. Nu mai există nici o piedică, tribunalul pronunță adjudecarea. Recursul în casațiune în contra ordonanței de adjudecare este de patru-șeci de zile de la data ordonanței (art. 559 pr. civ.) Recursul în casațiune în contra hotărârii Curții de apel, prin care s'a respins acțiunea în revendicare, este de trei luni (art. 44 Leg. org. Curții de casațiune).

Dupé toate probabilitățile se va judeca prin urmare întâiu recursul în contra ordonanței de adjudecare. Să presupunem că Curtea supremă, respinge recursul. Vine pe urmă rândul recursului în contra decisiunii Curții de apel prin care s'a respins pe *calea incidentală*, revendicarea imobilului urmărit. Toți intimații însă au perdut calitatea lor; urmărirea s'a consumat și prin urmare nu mai există nici debitor urmărit, nici creditor urmărit. Ce e mai mult, adjudecatarul are și el un vot *au chapitre*; el n'a figurat însă în instanța de revendicare. A dice că prin respingerea recursului în casațiune *incidentul* menționat al urmăririi imobiliare a rămas definitiv judecat, este a se dice că acea hotărâre, prin care s'a respins acțiunea în revendecare, este opozabilă unui al treilea, adjudecatarului, ceea ce nu pare a fi admisibil.

Să presupunem acum, din contră, ca revendicarea imobilului urmărit, se judecă *pe calea ordinară*. Acțiunea se desbate în asemenea caz numai între revendicat și debitorul urmărit ca detentor actual al imobilului revendicat 2). Acțiunea în revendicare nu se mai judecă ca un simplu *incident* al urmăririi imobiliare.

O hotărâre definitivă a Curții de apel respinge acțiunea în reven-

1) Aceste măsuri ar echivala cu o condemnațiune condițională (art. 506 pr. civ. al. 3-a)!

2) Creditorul urmărit nu poate interveni în instanță.

dicare. Tribunalul pronunță adjudecarea. Rapiditatea urmăririi silite ar fi o *poveste*, dacă s'ar amâna judecarea recursului în casațiune în contra ordonanței de adjudecare, până după expirarea acelor trei luni ale recursului în contra hotărârei prin care s'a respins acțiunea în revendicare. După toate probabilitățile se va judeca prin urmare *întâi* sorta ordonanței de adjudecare.

Dar respingerea recursului în contra ordonanței de adjudecare n'are, în această stare de lucruri, efectul de a buleversa calitățile părților prigonitoare. Acțiunea în revendicare nu s'a îndreptat în contra debitorului urmărit *ca atare*, ci în contra detentorului imobilului revendicat.

Revendicantul s'a prezentat la tribunalul unde s'a făcut urmărirea imobilului său pentru o datorie străină, numai pentru ca să *conserve* dreptul său de proprietate în contra adjudecării eventuale. El a trebuit să arate, pentru ca să dobândească amânarea adjudecării, *oreși-cari* titluri de proprietate, îndatorându-l tribunalul să pornescă o acțiune în revendicare regulată în contra debitorului urmărit. E acceptabilă această soluțiune? După art. 514 pr. civ. e din contră nulă de drept ori-ce *instréinare* a imobilului urmărit, făcută de debitor de la cea întâia afișare de urmărire. Cine însă nu are dreptul de a instréina, nu are nici dreptul de a define la o acțiune în revendicare. Debitorul urmărit nu mai poate dispune de imobilul urmărit. Acțiunea în revendicare trebuie prin urmare să se desbată necesarmente între revendicant și *tote părțile interesate*.

Așa dar ori-ce cale vom apuca, riscăm a pierde cumpéna. Cea întâi soluțiune se isbesce de inconvenientul juridic de a se judeca incidentul unei urmăriri consumate. Cea de a doua se isbesce, pierind, de dispozițiunea art. 514 cod. pr. civ.

S'ar putea dice în sprijinul celei întâi soluțiuni că și după legea franceză se ordonă suspensiunea urmăririi până ce prin o hotărâre definitivă a Curții de apel se statuiază definitiv asupra cererii în distrațiune (*Carré*, V, q. 2421, quater).

În sistemul legii franceze însă hotărârea definitivă prin care s'ar respinge cererea în discuțiune e, întocmai ca sub codul nostru actual, supusă recursului în casațiune.

Se poate prin urmare întempla și sub legislațiunea franceză ca să se consume mai întâi o urmărire imobiliară și pe urmă să se desbată recursul în casațiune în contra hotărârii prin care s'a respins o cerere în distrațiune. Recurentul va cita în asemenea cas dinaintea Curții supreme nu numai pe adversarul său direct, pe debitorul urmărit, dar și pe creditorul urmărit și pe adjudecator, măcar că aceștia de pe urmă n'au figurat la instanța de fond. (*Compar, Carré*, v. q. 2407 bis.).

Am asistat la o dezbateră de felul acesta, care a avut loc dinaintea Curții de apel de Iași sect. I.

Advocatul revendicantului pentru ca să dovedescă că revendicarea imobilului urmărit trebuie să se judece pe calea ordinară, a distins între opozițiunile cari tind la recunoscerea unui titlu de aquisițiune și opozițiunile cari tind la anularea unui art. de procedură. Cele de al doilea s'a pretins că se judecă de trib. de prima instanță în ultimul resort pe calea incidentală. Cele dintâi, din contră, nu s'ar putea judeca

pe calea incidentală, pentru că în privința lor a putut să fie o instanță angajată înainte de a începe urmărirea ¹⁾).

Sub influența acestei argumentări, s'a ivit o divergență de voturi.

IV.

Incheierea trib. prin care s'a ordonat disjuncțiunea instanțelor în privința cererii originale și a cererii asupra garanților (art. 114 pr. civ.), e susceptibilă a fi atacată cu apel?

Evident că nu, căci încheerile *preparatorii* nu se pot ataca de cât o dată cu hotărârea asupra fondului. Instanțele fiind însă separate în urmarea disjuncțiunii, e evident că dacă în privința uneia din cererile separate s'a judecat deja fondul și s'a urcat afacerea în apel, nu se mai poate infirma în apel hotărârea pentru cuvântul că nu s'a făcut juncțiunea și să se trimită afacerea din nou dinaintea tribunalului numai pentru ca să opereze juncțiunea. Fondul însă nu se poate evoca (dacă s'ar admite și la noi, măcar că nu există o lege expresă, o asemenea derogare la regulele de competență) de cât numai când un tribunal competent 'și-a declinat cu toate acestea competența, sau când se infirmă o hotărâre interlocutorie (art. 473 L. fr.). Incheierea însă prin care se ordonă disjuncțiunea e o încheiere *preparatorie* (v. Carré, IV, 67, 69, q. 1616).

Acastă cesiune s'a rezolvat tot în sensul acesta de onor. Curte de apel de Iași, secț. II-a, după ce însă a precedat soluțiunii desbaterii lungi și edificătoare.

V.

A fost o dată o școlă-fermă la Galata (Iași).

Tara a făcut multe sacrificii, dar școla a rămas cu toate acestea isbită de sterilitate.

Astă-zi nu există nici umbră de școlă-fermă. *Nec locus ubi troja.*

Cine poartă responsabilitatea acestei pierderi? Directorul școlei-ferme? sau guvernul care nu l'a controlat? sau în fine guvernul care a depărtat cauza răului fără să se mai inchezeze de alte forme frustratorii?

Curtea de apel din Iași secț. II-a, a găsit că ex-directorul școlei-ferme de la Galata nu e vinovat și 'i-a adjudecat o indemnitate de 14,000 lei.

Administrarea averii publice e cam bizantină la noi. Guvernele noastre au fost și sunt, cu toate acestea, inspirate de cele mai bune intențiuni. Dar buna voință, care e de ajuns pentru gospodăria privată, e un zero pentru gospodăria publică. Cărnuirea înțeleptă a averii obștești presupune cunoscinți vaste, o experiență îndelungată și perseveranța muncii. Cu ocaziunea examinării reclamațiunii directorului școlei-ferme de la Galata, s'a pus poate în relief mai multe greșeli ale guvernului. Cred însă că reclamantul a fost complicele și nu victima administrațiunii bizantine.

1) Nici instanța începută, nici chiar hotărârea obținută în contra debitorului urmărit, nu e oposabilă creditorilor ipotecari. Creditorii cedulari pot articula fraudă.

VI.

Cu ce titlu dobândesc monastirile averile călugărești? Cu un titlu de aquisitione *între vii* sau cu titlu de succesori ab intestato?

Călugărul trebuie să facă un *volum* la intrarea lui în monastire, să *afiorisască* averea sa lui D-zeu, să o închine monastirii (Sinodul VII, canonul 19).

Acastă făgăduință este o *obligațiune* care trece la moștenitori. *Voti enim obligationem ad heredem transire constat* (L. 2, § 2, D. de policitationibus, 50, 13).

Conchidem de aci că monastirile dobândesc averile călugărești cu un titlu de aquisitione *între vii*.

Advocatul d-l Dr. V, care disputa statului o avere călugărească, a susținut dinaintea Curții de apel din Iași sec. II, teza opusă, întemeindu-se pe §§ 752—768 cod. Calim., de unde ar resulta că monastirile sunt un fel de moștenitori ai călugărilor.

Monastirile succesori *reservatarî*!

Cine nu scie că moștenirea *ab intestato* se cuvine numai familiei, și că prin urmare persoanele juridice nu pot succede ab intestato? Numai moștenirile *vacante* se cuvin cu titlu de succesiune neregulată statului sau bisericeii (§§ 962 și 963 cod. Calim.).

Ce e mai mult, §§ 752 și 768 cod. Calim., pun monastirile în *antilhesa* cu moștenitorii neapărați!

Ne avënd neapărați moștenitori, ȳice § 758, se cuvine *monastirii* totă averea lor...

Monastirile nu sunt prin urmare (prin ficțiune) moștenitori rezervatari ai călugărilor!!!

Obligațiunea călugărului, care intrând în monastire, a trebuit să facă un *volum*, să *afiorisască* averea sa lui D-zeu, să o închine monastirii, e titlul cu care monastirile dobândesc averile călugărești!

Nici cod. Calim, nici codul actual, n'au putere de a abroga canónele bisericesci (legi *speciale*!).

VII.

Art. 402 pr. civ. se aplică și în materie de urmărare imobiliară?

Unii pretind că nu există nici o analogie între situațiunile prevădute de art. 525 și 530 proc. civ. (urmărare imobiliară) și art. 399 și următorii proc. civ. (urmărare mobiliară).

Partisanii acestei propozițiuni conchid că art. 402 cit proc. civ. nu e aplicabil în materie de urmărare imobiliară, unde, departe de a se judeca opozițiunile pentru revendicarea imobilului urmărit sau acel pentru recunoscerea vre-unui drept real, urméză a se pronunța numai *amânarea*, până ce prin o decisiune definitivă se va hotări asupra acestor pretențiuni.

Tribunalul pronunță *amânarea* în ultimul resort (arg. art. 562 proc. civ.).

Acțiunea în revendicare, sau aceea pentru recunoscerea vre-unui drept real, nu se judecă însă pe cale incidentală, ci pe cale ordinară. Termenul de apel e de *două luni de ȳile* (art. 319 proc. civ.).

Partisanii acestei păreri denegă prin urmare implicit tribunalului dreptul să fixeze un termen scurt înăuntrul căruia să se slirșcă instanța în revendicare sau aceea pentru recunoscerea vre-unui drept real.

Acastă denegare sustrage însă necesarmente basa sistemului lor.

De ce a fixat art. 402 proc. civ. un termen mai scurt de apel? Fără îndoială pentru ca să asigureze *rapiditatea* urmăririi!

Și urmărirea imobiliară, ori-cât de deosebite ar fi situațiunile prevădute de art. 525 și 530 proc. civ. și acele prevădute de art. 399 următorii proc. civ., are trebuință de o procedură expeditivă.

Art. 402 proc. civ. urmăzează deci a se aplica și în materie de urmărire imobiliară.

Legiuitorul însă, departe de a patrona o asemenea străgănire, ne dă a înțelege în art. 559 proc. civ. că scopul ce și-a propus, este a asigura rapiditatea urmăririi imobiliare. Termenul de recurs în casațiune e numai de patru-deci de zile!

Rapiditatea urmăririi este rațiunea pentru care s'a fixat în art. 402 proc. civ. un termen mai scurt de apel.

Resultă însă din art. 559 cit. că legiuitorul nostru a vrut să asigure și rapiditatea urmăririi imobiliare.

Așa dar trebuie să conchidem că art. 402 cit. proc. civ. se aplică și în materie de urmărire imobiliară.

Art. 402 cit. proc. civ. se află sub rubrica *despre* execuțiunea silită «sub titlul» *dispozițiuni generale*.

Dispozițiunea art. 402 proc. civ. e prin urmare generală și se aplică în materie de execuțiune silită fără distincțiune, fie că această execuțiune are de obiect bunuri mobile sau imobile. (*Dreptul*, 1874).

Administrația și justiția.

Fără firul Ariadnei, al experienței, nu ne putem orienta în labirintul controverselor științifice. Numai ce am cunoscut, încercat, experimentat noi singuri, este adevărul. Teoria radicală face puțin cas de experiență, ea nu drămuiesce analogiile, ea nu ține sémă de deosebiri, ea trage greșit conclusiuni generale din fenomene curat locale și trecătoare, ea iubescă irasa și urăscă amănuntele științei empirice.

Omul practic și experimentat se fereșce de relele ce le-a pățit și nu se incurcă în utopii. Binele fiind aproape, de ce să'l căutăm prin nori, de ce să nu tragem din propria noastră experiență și din experiența făcută din alte popóre în casuri ce se întâmplă și la noi principiile de cari caută să ne călăuzim, ca să desvoltăm încetul cu încetul, pas cu pas, așezăminte ce le datorim geniului particular al națiunii?

Nevoia socială a chemat în viață aceste așezăminte și nevoia deșteptă mintea și o face inventivă. Omul, în adevăr, nu e neatârnat de legile naturei. Hasardul care îi amenință existența, l' lasă să găseșcă negreșit și mijlocul ce'l scapă.

Omul opune de sigur voința sa morală ordinei de fer a naturei și o sileșce să primescă visiunile fantasiei omenesci ca o causalitate *ideală* în tabloul desvoltării sale; dar această voință morală nu este de cât un reflex al naturei care, pipăind, caută să-și dea sémă de propria ei esență și menire, a naturei care se șfiesce de spiritul ei inventiv, mergând încet înainte și fără sărituri, a naturei care se orientază în drumul ei prin scânteele ce aruncă elementele în luptă. Epopeea luptei pentru viață și pentru drept, e poesia cea mare a naturei și a istoriei.

Ori-ce exces se frînge, se sfăramă, în natură, de reacțiunea ce el o deșteptă mecanic. Principiul e același, fie vorba de ordinea fizică, fie vorba de ordinea morală a naturei și a istoriei. Așa își trage despotul o limită, respectă drepturile civile ale particularilor, cruță norma respectată a dreptului privat, dă organelor ce'l aplică o pozițiune neatârnată (inamovibilitatea magistraturei), și acesta *de téma résbunării poporului*. Așa se *mărginesce, se țermuesce* și societatea, care a scuturat jugul despotului, în propriul ei interes, bine înțes *de téma anarchiei*. Ea are puterea să résbescă în domeniul dreptului privat, să supue magistratura voinței ei schimbătoare, dar ea prevede grópa ce stă căscată dinainte-i, și se opresce. Despotul dar și societatea se pun, ascultând legile naturei, sub controlul judecătoresc, sub controlul *individului*, care recurge la *tribunale* în contra excesului de putere al administrațiunii. Un popor care scie să se ajute singur nu are trebuință de epitropisirea statului. Particularii

asociindu-se, se pot apăra singuri în contra fometei, în contra înecăciunilor, etc.

Statul liberal fiind o *asociațiune* de indiviși, urmăzează că afară de raportul între individ și individ, trebuie să avem în vedere și raportul între individ și *societate*.

Societatea de drept privat se deosebese de societatea politică, între altele, prin aceea că asociatul privat, care s'a însărcinat cu administrațiunea, se pôte depărta pentru incapacitate sau infidelitate (art. 1514, codul civil), pe când asociatul politic care a supus administrațiunea publică patimelor populare (ministrul ese din sinul majorității parlamentare) e suveran și scutit de ori-ce răspundere (art. 51 al Constituțiunii). Pofta reprezentanților societății politice de a urmări interesul lor egoist, strimț, necurat, pe sēma interesului statului, e un efect fatal și greu de înlăturat al sistemului reprezentativ. Patimele de partid trecēd peste tōte limitele, capul de partid, obosit și nemulțumit, se retrage, lasă din mână friul mântuitor. Tigrul scăpat de lanțuri reduce atunci poporul sub domnirea sa sălbatică. Cum s'ar putea apăra societatea în contra mandatarilor sēi infidei, feloni, cari s'ar impatronisa în stat, ar pune piciorul în prag? Capii de partid aū datoria morală să disciplineze partidul, dar ei nu răspund și nu pot răspunde de relele rezultând de acolo că o majoritate parlamentară desfrinată rīde de ori-ce ordine. Care este leacul când se rēstōrnă ordinea de drept tradițională fără a se pune în loc o organizare națională equivalentă, când facerea legilor se îndepinesce cu aceiași smintire ca viața unui nebun, când nimeni nu se mai pôte orienta în mijlocul deselor schimbări, când, aplicarea legilor fiind nesigură, nu se respectă de fapt nici sfințenia contractelor, nici sfințenia proprietății, când, în mijlocul anarchiei, nu găsesci la ora de pericol economic nicaeri resursele de cari ai trebuință? Leacul 'l oferă fie școla nevoei, fie nevoea și înriurirea psihologică a școlei și a literaturii. Natura scōte cūi cu cūi. Sguduirile și rēsturnările *anarchiei*, care pune în cestiune existența și libertatea tuturilor, lasă o impresie vie, din care rezultă incredințarea pentru toți că sunt *necesități sociale*, cu cari trebuie să complăm. Ori-cine vede atunci pumnul amenințator al legilor de fer, al naturii, toți se supun cursului fatal al lumii, naturii lucrurilor, și se întocmesc un obicei cōrespundător care se ridică d'asupra voinței variabile a individului. Dascălul la școlă, poetul pe scena cea largă a lumii idealizează experiența timpurilor, învață pe despot că absolutismul e o păcătuire în contra legilor nestrēmutate ale istoriei, învață pe popor că anarhia e un rău mai mare încă de cât absolutismul și ei ne sapă adânc și pentru tot-d'a-una în consciință ideile moderne de stat și politică.

Statul dar trebuie să se amestece în sfera de libertate a individului numai ca să 'l deschidă ochii asupra necesităților naturii și ale istoriei, ca să 'l *învețe să se ajute singur*. Școlă e o necesitate socială. Individul se constringe să învețe. O societate înapoiată, care s'ar lăsa la propria ei inițiativă, nu s'ar împărtăși nici-odată de bine-facerile culturii. Financelor statului reclamă de asemenea imperios o facere grabnică de roluri de contribuțiunii, o execuțiune urgentă, ceea ce s'ar împiedica, dacă asociații politici ar pune interesul pungei lor mai presus de interesul budgetului statului. Liniștea organismului statului atărnă mai cu sēmă

de la chipul cum se întocmește administrațiunea militară ¹⁾, care trebuie sustrasă intrigelor de partid și capricioasei favorii sau nefavorii a momentului. Nici agricultura nu se poate supune la bunul plac al lucrătorului cu mâna. Proprietatea țăranilor fiind neinstrăinabilă, răspunderea lor ar exista numai de nume, dacă nu s'ar lua măsuri mai rigurose. Admitem dar execuțiunea administrativă la munci agricole, dar numai sub condițiunea de a se da țăranului posibilitatea practică de a se apăra. Recursul ce i se dă astăzi la «instanțele ordinare ale locului, unde tocmeala trebuie să se execute, după legile în vigoare relative la competență», e adesea o garanție închipuită ²⁾. Legile sociale naturale, ordinea de drept neschimbată, principiile rezultând din însăși natura lucrurilor, se primesc de toți ca condițiuni esențiale ale fericirii relative a omenirii. Pericolul domnirii majorității parlamentare nu zace acolo că ea nu are pricepere pentru aceste lucruri. Majoritatea parlamentară știe să 'și dea seama de cursul fatal al lucrurilor, dar ea e prea mult în plecare să strămute asupra minorității sarcina de a face claca necesară pentru combaterea greutăților ce opune hasardul. Acesta implică o administrație *în afară de lege*, și, ivindu-se o dată anarhia sub această nouă formă, se nasce o confușiune de o potrivă fatală pentru majoritate și pentru minoritate.

Telul dar este a se păstra majorității parlamentare cea mai mare putere de opinie, de persuasiune, și a se face de altă parte să atârne numai de *lege* atât puterea administrativă cât și autoritatea judecătorească. În adunarea legislativă se găsește principiul acțiunii, dar acțiunea îi lipsesc. Parlamentul trebuie să fie a-tot-puternic în ceea ce privește impulsivitatea ce este a se da societății; dar el trebuie să 'și închine stégul când cel mai mic polițaiu vine și aplică *legea*.

Faptele nu răspund din nenorocire principiilor. Partidul domnitor conduce adesea brațul guvernului și pentru a aduce la îndeplinire ideile sale cele mai îndrăcite sau cele mai nebune. Cine poate rezista majorității parlamentare, care are la dispozițiunea sa tot aparatul de constrângere al statului și care prin mijlocul agitațiunilor de partid, indirect și prin

1) Englezii vîd în energia cu care s'a executat în Germania serviciul militar obligatoriu, o pasiune soldățească și o plecare către nelibertate. *Rudolf Gneist, Self-government*, edit. III; 1871, § 91, pag. 533. Dar și armata și miliția engleză, cari sunt absolut supuse parlamentului, sunt sustrate înfrîngerii de partid prin așezămintele selfgovernmentului.

2) Legea noastră actuală are o asemănare depărtată cu o veche dar excelentă lege engleză (abrogată astăzi). Deosebirea este că tarifele anuale ale prețului muncelor agricole 'și au aplicarea lor la noi numai în lipsă de stipulațiune contrarie (art. 25), de ôre-ce în Englltera se pedepsea cu dece zile închisóre acela care cerea sau oferea mai mult, și apoi la noi lucrătorul agricol poate încheia contracte agricole și în altă comună, sub condițiunea de a prezenta un certificat de la primarul domiciliului său că nu are contractată o asemenea lucrare în comuna sa... (art. 7 și 9), de ôre-ce în Englltera la strămutarea în altă comună lucrătorul avea trebuință de un certificat sub pecetea primarului și înregistrat de preot, neputînd nimeni să încheie o tocmeală agricolă cu el fără un asemenea certificat. O altă deosebire este că lucrătorul are la noi recursul la judecătorul de pace, care este un funcționar amovibil, de ôre-ce el recurge în Englltera la judecătorul de pace, care este un organ neatârnat al selfgovernmentului (V. R. *Gneist*, op. cit., pag. 311). Defectele sistemului nostru s'ar putea îndrepta prin îndatorirea ce s'ar impune judecătorilor inamovibili de a face inspecțiuni periodice, îmbrăcându-i cu puterea de a judeca cu această ocașiune neînțelegerile dintre patroni și lucrători.

căi piedișe, strâmbă legea, strică caracterele, robesce patimelor de partid administrațiunea și justiția.

Organele dar ale *legii*, atât acelea cari aplică dreptul public cât și acelea cari aplică dreptul privat, trebuie să fie *nealtrinale* și de un *Augustus* și de un *Washington*. Partidele politice trebuie să se ocrotescă în contra propriei lor slăbiciuni; judecătorul trebuie să fie sustras înriuririi lor și să le domine. Trebuie să existe un control și pentru o nepărtinitore aplicare a legii în materie de *contencios administrativ*¹⁾. Individul trebuie să aibă dreptul să recurgă fie la tribunal, fie la o jurisdicțiune administrativă, care să ofere aceleași garanții ca tribunalele. Dreptul public e o specialitate deosebită și este dar trebuință de organe deosebite pentru aplicarea lui.

Dreptul public modern întemeindu-se pe ideia *libertății*, pe libertatea presei, a cultului, a întrunirii, a asociațiunii, pe libera asociațiune mai cu seamă a lucrătorilor cu mâna, și rolul administrațiunii fiind ast-fel redus la o măsură foarte mică, pe când, din contră, dreptul privat a realizat idealul *egalității* cu ajutorul metodei romane în care nu te poți iniția de cât prin studii îndelungate și penibile, urmază că pentru procesele administrative judecătorii se pot alege periodic de popor. Pasiunea însă domnind la alegeri, reforma ar lăsa de dorit, dacă nu s'ar hotărâ că tribunalele administrative trebuie să fie compuse parte din *proprietarii cei mai împuși*, cari să servescă gratis (element conservator), parte din meseriași și negustori, cari să se însărcineze *personal* și mijlocind o indemnitate, cu funcțiunile selfgovernmentului, și în fine, parte din legiști salariați.

Puterea centrală mărginindu-se a priveghia interesele ce se pot priveghia de departe, și existând în fie-care district organe pentru regularea afacerilor ce se pot administra numai de aproape (descentralizare)²⁾, cele trei puteri ale statului vor fi în realitate separate și se vor controla serios una pe alta. Ascultarea către *lege* va fi sufletul ce va uni pe toate și neatârănarea relativă a fie-căreia va face ori-ce impietare imposibilă. Criteriul progresului nu este acesta: Există sau nu o constituțiune liberală? Criteriul progresului adevărat este, din contră, acesta: Parlamentul, justiția, administrațiunea sunt ele de fapt și în realitate neatârănate una de alta și toate supuse numai *legii*?

Legiuitorul ține în mâna sa suverană toate interesele țării, și cele sociale și cele individuale; dar el face numai legea, el nu o execută. Autoritatea administrativă și cea judecătorească, așezate între puterea legiuitoare și cetățeni, sunt organele neapărate ale legiuitorului, organele sale de execuțiune. Administrațiunea se ocupă mai cu seamă cu interesele *societății*³⁾; justiția are în vedere mai cu seamă interesele *individului*.

1) Actele *reglementare* și *guvernamentale* nu se pot supune unui asemenea control. Puterea reglementară a administrațiunii este o delegațiune parțială a puterii legislative. Numărăm printre actele guvernamentale: faptele de război, actele diplomatice, măsurile de siguranță publică, colațiunile de decorațiuni, actele comisiunilor parlamentare de anchetă. V. *Ducrocq, Droit administratif*, I, No. 64.

2) Guvernul e capul, administrațiunea descentralizată brațul societății. Se poate *governa* de departe, dar nu se poate *administra* bine de cât de aproape. *Ducrocq, Droit administratif*, I, No. 32.

3) Administrațiunea execută *exceptional* măsuri individuale în casurile următoare: numiri, destituiri, expulsiuni, extradițiuni, dispense de căsătorie, autorizări de a rezida în România, autorizări de daruri și legături făcute la stabilimente publice, concesiuni de târguri, usine, omologarea statutelor societăților anonime, liquidărilor de pensii.

Nici societatea, nici individul nu trebuie să poftescă la a-tot-puternicie, nu trebuie să semene cu păiajenul care și tot urzesce ițele. Aceste două părți ale problemei nu sunt neîmpăcabile.

Legea italiană din 1865 răspunde acestei îndoite cerinți, căci ea proclamă în art. 2 principiul abstract, că tribunalele sunt competente față cu toate actele administrative, în privința cărora se afirmă vătămarea vre-unui drept individual civil sau politic (linie de demarcare radicală între administrațiune și justiție), dar ea adaugă (art. 4) că tribunalele pot să judece numai efectele actului administrativ, care nu se poate revoca sau schimba de cât de administrațiune și (art. 7 și 8) că administrațiunea poate să continue a executa actul atacat și să reguleze tot ce cere interesul politic. Competința tribunalelor în materie de *contencios administrativ* s'a restrins apoi nu numai prin art. 7 al legii citate din 20 Martie 1865, dar încă atât prin legi decretate la aceeași dată asupra administrațiunii comunale și provinciale, asupra siguranței publice, a igienei publice, a lucrărilor publice, cât și prin legi posterioare mai cu seamă cu privire la dări, la alegeri, la comptabilitate¹⁾.

Nevoile sociale reclamând în afacerile administrative o hotărâre grabnică, urgentă, cu înlăturarea cotului dreptului privat, conformă cu spiritul timpului, ținând seamă de trebuințele momentane ale țării, și tribunalele fiind puțin apte pentru acesta, ele ocupându-se mai cu seamă și în cele mai multe cazuri cu cause cârmuite de principii *a priori*, individuale, abstract-logice, greutatea cea mai mare este a se da elementelor politice, populare, din cari trebuie să se alcătuiască tribunalele administrative, nepărtinirea și neatârănarea tribunalelor ordinare.

În Belgia se judecă cesțiunile de drept public când de guvernor, care e un funcționar administrativ amovibil, când de deputațiune (comitet permanent), care cuprinde în sine elemente periodice alese. Alegerea periodică a pretorului administrativ e o armă periculoasă într'o țară, ca Belgia, unde partidele ce se combat nu au o singură trăsură comună, o singură urare comună, o singură năzuință comună. Răsboiul civil latent nu dă røde bune. Belgia nu ne oferă în realitate tipul unei administrațiunii de tot corecte. Partidul electoral restălmăcesce legea *ad maiorem Dei gloriam*. Corporațiunile religioase calcă continuu legea. Clerul se împotrivesce în contra legilor de învățământ laic și de caritate. Lupta fiind la cuțite, se ved silii și liberalii, când sunt la cârmă, să recurgă la interpretări perfide și restălmăcitoare ale legii. Nu este dar de cât o frasă golă când se dice că administrațiunea găsește în propria sa erarchie garanții în contra abaterilor, în contra greșelelor, autoritatea superioară suspendând, reformând actele nelegale și vătămătoare interesului general, și miniștrii, care sunt fără superiori, răspundând de actele lor dinaintea Camerilor sau, dacă cere cazul, dinaintea Curței de casațiune.

Numai în *Englitora* se hotărăsc afacerile de drept public cu aceeași liniște, cu aceeași seninătate, cu același sânge rece, ca cesțiunile de drept privat. Guvernul și supușii nu se privesc acolo ca vrășmași. Toți englezii fără deosebire bine-cuvinteză aristocrația care, ori-care ar fi partidul

1) Vezi articolul lui Ernst Mayer, *Das Verwaltungsrecht in Holtendorff's Rechtslexikon*, edit. I, pag. 955.

care are momentan frêul puterei în mână, îndeplinește gratis și cu jertfire tot serviciul administrativ.

Libertățile engleze 'și aū origina lor nu atât în *magna charta* din 1215 cât mai cu sémă în *așezământul judecătorilor de pace* instituit la 1360 ¹⁾.

Administrațiunea engleză era încă, cu tótă *magna charta libertatum*, la început subversivă, dărîmătoare de libertate, și societatea engleză scăpa de arbitrar abia în minutul când aristocrația (*gentry*) se hotără să exercite personal și fără plată tóte funcțiunile administrațiunii. Organul pentru acéstă spontană administrațiune (*selfgovernment*) era celebrul *așezământ al judecătorilor de pace*. Judecătorul de pace se numea de rege ²⁾ și era amovibil. Posițiunea sa socială însă, zelul său pentru interesul obștesc, integritatea sa, serviciul său fără plată și fără spirit de câștig, opreau tot-d'a-una mâna despotului care voia să'l lovescă. Judecătoria de pace, la început numai un comisariat de poliție (*custodia pacis*), se ridică prin o evoluțiune încétă la rangul unei *jurisdicțiuni* cu debateri publice, precedate de chemarea părților, etc. Judecătorii de pace numesc ei singurii polițaii (*constables*) în fie-care localitate, care stău sub ordinele lor. Ei decid cauzele administrative cele mai însemnate. Incheerile lor se pot ataca pentru eróre de fapt numai dinaintea sesiunilor judecătorilor de pace (*quartersessions*), cari întrunindu-se, constituiesc un tribunal administrativ colectiv. Incheerile lor sunt totuși supuse, de la revoluțiune încóce, controlului unei magistraturi inamovibile. Controlul se exercită, fie prin *writ of mandamus*, care este un ordin dat de a face un act prescris de lege (un fel de recurs pentru tăgadă de dreptate), nepăzirea ordinului atrăgând pedepse disciplinare contravenientului, fie prin *writ of certiorari*, prin care se ia o afacere din mâna judecătorilor de pace și se atribuie justiției, fie prin *writ of habeas corpus*, orî-cine având dreptul a se plânge de o arestare nelegală ce o suferă, fie prin *writ of prohibition*, prin care se readuce la legalitate o autoritate (mai cu sémă un tribunal eclesiastic) care usurpă o jurisdicțiune. Recursul la justiție totuși e în aceste casuri numai o *revisio in jure*. Justiția se mărginesce a decide dacă incheerea apelată e *regular in form and practice*; o nouă cercetare, o nouă apreciere a *cestiunii de fapt*, nu are loc nici când se produc doveđi (*affidavits*) pentru acéstă ³⁾. Greutatea decisivă reșede, cu tot controlul justiției, în jurisdicțiunea administrativă a judecătorilor de pace. Censura justiției e considerabil mărginită. Recursul la tribunale nu e admisibil în materie de tutelă a săracilor, de igienă

1) *De Fooz, Le Droit administratif belge*, I, pag. 308-309.

2) Judecătorii de pace se aleg periodic în America. Tradițiunile engleze, pietatea religioasă a Americanilor, fac că alegerile dau rezultate bune. Ori-unde lipsesce contragreutatea moravurilor celor bune, se recomandă mai mult tipul englez, căci în tóte țările se găsește proprietarii și în tóte țările se găsește o presă care să 'l convingă că asigurarea reală a dreptului lor cere ca ei să se însărcineze gratis cu funcțiunile *selfgovernmentului*. La noi se mai adaogă împrejurarea favorabilă că cea mai mare parte a proprietarilor sunt plebei.

3) *R. Gneist*, op. cit., § 88. Acéstă cohesiune internă a administrațiunii și a justiției nu se póte vedea din scrierile lui *Blackstone*, și este meritul cel mare al d-lui *Gneist* că a dedus-o din chaosul comentariilor engleze.

publică, de drumuri, și exclusiunea absolută a controlului justiției e o clausă stereotipă în legile mai noi.

În acest raport dintre administrațiune și justiție, care a suferit în America schimbări interesante, e cuprins planul minunat al istoriei, după care toate antagonismele se pot deslega în armonie. Fie-care cetățean stă înarmat până la dinți ca să se lupte pentru dreptul său. Filosofia și religiunea, cari 'i umple întreg sufletul, îndreptă pașii săi, și el respectă spontan, voios, vesel, *legile* nestrămutate ale ordinii lumii. Regele, soldatul, preotul, aceste figuri de altminteri, problematice, capătă în cadrul acestei dezvoltări o însemnătate și un preț, cari le asigură pentru tot-d'a-una gloria. Baladele cari srbătoresc pe regiî englezî, neasemănabilele drame istorice ale lui *Shakespeare*, farmecă, delectează, răpesc și pe acela care se apropie cu făclia înflăcăratore de monumentele gloriei franceze.

La toate popoarele se găsesc resunete mai slabe sau mai puternice ale acestei scheme a lumii, care e menită a fi baza a ori-ce dezvoltare de mai apoi a omenirii.

Cele dintâi urme ale acestor idei le găsim la noi în Regulamentul organic. Regulamentul organic al Moldovei hotărâsce (cap. VIII, art. 279): «Impărțirea între puterea administrativă și judecătorească fiind cunoscută de neapărată pentru buna rânduială la regularea principiilor și pentru închezșuirea driturilor particularilor, aceste două ramuri vor fi de acum înainte cu totul deosebite» și apoi (art. 285): «Temeiul *neschimbărei judecătorilor* (a inamovibilității magistraturei) este obstesce cunoscut de folositor». Cestiunile de resort totuși se regulău încă nu după principii statornice, ci după o simțire vagă, întunecată a lucrului. Obisul domnesc din 1 Septembrie 1844 decreta că «Sfatul administrativ nu trebuie să se amestece în cauze de natură judecătorească, pentru că *Sfatul în alcătuirea sa n'are nici direcțiune, nici însușire, nici regule pravilnicescî ce însofesc pe partea judecătorească*». Ce se înțelege însă sub cauze de natură judecătorească? După așezământul pentru vecsele (cambii), reclamările întemeiate pe sinele și vecsele erau, afară de trei casuri, de căderea administrațiunii. Apoi, cât pentru contractele de arendări sau închirieri, se păzeau următoarele regule. Punerea în lucrare a contractului și prin urmare a condițiunilor coprinse în el, precum de pildă trădarea lucrului, la care contractantul se îndatoresce, respingerea insovolnicescelor întinderi, punerea lucrului în *slatu quo*, sunt de compentența ramului administrativ, iar cererile de desființare ale contractului și pretențiunile iscate din călcarea condițiunilor contractului, se cuvin ramului judecătoresc. Regăsim în Regulamentul Valachiei norme analoge. Cap. VII, Anexul No. 4, trage o dată pentru tot-d'a-una linia de despărțire între căderile și datoriile puterei judecătorești și celei ocărmuitoare, cari amândouă fiind întocmite spre unul și tot același sfirșit, adică buna orânduială și obstesca fericire, datore sunt a se ajutara, iar nu a se împiedica una pe alta întru a lor lucrare. Intrându-se apoi în amănunte, se hotărâsce în această legiuire (art. 3): «Tote pricinile politice (adică civile), comerciale, criminale și cele de vini polițienesci mari se judecă de judecătorii de județe, iar pricinile de vini polițienesci mici și cele administrative se vor judeca de ocărmuitoari și sub-ocărmuitoari». Cum se deosibeau princinele politice (civile) de cele administrative? Art. 2 al acestei legiuiri răspunde la această întrebare. «Pricini politice, hotă-

răsce acest articol, se înțeleg toate acelea câte se întâmplă între două sau mai mulți particulari. Pricini administrative, din contră, sunt acelea ce privesc la ocârmuire, precum pricinile de dajdie, și plângerile împotriva slujbașilor ocârmuirii într-o réuă întrebuintare a puterii ce li s'a încredințat». Nu era deci admisibil recursul la tribunale în contra excesului de putere sau al necompetenței unui funcționar administrativ. Judecătoria nu se putea amesteca în pricină administrativă (Cap. VII, Anexul No. 4, art. 3). Conflictul de atribuțiuni între puterea administrativă și cea judecătorească se regula prin deslegări ministeriale sau decrete domnesci.

Spărgând din acest sistem al vechiului drept public al țării piatra fundamentală și analizându-i structura, ne încredințăm îndată că se tindea la o separare radicală a administrațiunii de justiție, că totuși se presupunea și cu drept cuvânt că realizarea idealului e condiționată prin ființa unei magistraturi demne, învățate, neatârdate, și se admitea dar că, lipsind încă această trăsură de uniune între individ și societate, puterea centrală are datoria să creeze condițiuni de natură a face să se desvôle, să se înalțe, să se întărească și justiția și administrațiunea. În acest studiu de tranzițiune incumba prin puterea lucrurilor administrațiunii să reguleze competența între tribunalele și jurisdicțiunile administrative, cu alte cuvinte să statueze asupra recursului în contra încheerilor funcționarilor administrativi, pătate de exces de putere sau necompetență.

Administrațiunea totuși, în loc de a 'și îndeplini sfinta ei datorie, continuă de a fi agresivă, nedreptă, răpitoare și cumpăna plecându-se ast-fel în dauna statului în partea unei singure puteri, posibilitatea de a se asigura interesul general, fără vătămarea dreptului individual, era dată abia la 1861, când se institui Curtea de casație cu judecători inamovibili. Se furișară pôte în acest sanctuar și preoți falși, dar erau printre judecătorii numiți și legiști buni, cari, versați în știința dreptului, iubiau formele, consecvența, ordinea. Administrațiunea, care nu se putea reîntineri când ea coprindea totul, avea acum o rivală, care trebuia să o siléască indirect (bunele exemple au o mare putere atractivă, *exempla trahunt*) să 'și schimbe năravurile, să se ciopléască, să se civilizeze, să se disciplineze. De la vorbe se păși în fine la fapte, și separarea justiției de administrațiune începu să fie un adevăr. Regularea conflictului de atribuțiuni nu mai era în mâna administrațiunii. Tribunalele și Curțile statuau asupra excepțiunii de necompetență ce se ridica de administrațiune, ca asupra ori-cărui alt incident al procesului, cu reserva recursului în casațiune. Actele și încheerile funcționarilor administrativi date cu exces de putere și necompetență, nu se mai supuneau aprecierii ministrului care era un judecător suspect. Curtea de casațiune era chemată să examineze aceste acte după debateri publice și contradictorii, să le caseze și anuleze fără să atingă fondul¹⁾ (art. 36, No. 2, Legea Curței cas.). Sancțiunea era

1) Actele *judecătorești* în înțelesul strict al cuvântului nu se pot ataca cu recurs în casațiune. Nu se pôte recurge la Curtea supremă în contra faptelor de arestare nelegală, în contra refuzului de a se libera copia unui act, în contra abuzurilor de putere ale ministrului public, în contra măsurilor de regulament interior luate de un tribunal sau de o Curte, în contra decisiunilor disciplinare ale consiliului de ordine ale avocaților, pronunțând pedepse altele de cât interdicțiunea sau radia-

răspunderea miniștrilor și a celor-l'alți funcționari înalți cari se puteau condamna la pedepse disciplinare în cas de nerespectare a hotărârilor justiției (art. 42 al aceiași legi). Particularul prigonit de administrațiune avea dar de acum înainte un asil sigur în templul Themisei. Puțini cunosceau acest zid de apărare, puțini alergau sub aripele protectoare ale justiției; dar posibilitatea unui *control minunțios al administrațiunii* era dată, și nimeni nu mai era silit, mai înainte, să părăsască dreptul său neocrolii.

Dar, în loc să se mergă înainte pe această cale, în loc să se reformeze așezămîntul, Curtea de casațiune, care era menită să servescă de punct arhimedic pentru organizarea statului, prin eliminarea elementelor celor rele și prin înlocuirea lor prin altele mai bune, în loc să se pue greutatea decisivă pe prerogativele Curții supreme și să se silască administrațiunea să intre în orbite regulate *de téma censurei justiției*, în loc să se întocmescă lucrurile așa că ori-cine să învețe a se ajuta singur și ca toți să iubească și să stimeze așezămintele țarei, se făcu o rostogolire politică și se dete țarei un consiliu de stat, care cădu ca o rugină pe avîntul ideal al societății.

Din textele întunecose și contradicțoare ale legii din 13 Februarie 1864, pentru înființarea unui consiliu de stat, reese următorul sistem: miniștrii, prefectii (consiliul de prefectură era necunoscut) și alți agenți administrativi, aveau să hotărască «materile contencioase administrative unde se atinge intersul unui particular sau persoane juridice» (art. 33). Nu toți funcționarii administrativi aveau dreptul să decidă în ultimul resort. Încheerile administrative erau câte o dată supuse apelului la o instanță administrativă superioară. Miniștrii și comisiunile de lucrări publice hotărârau în ultimul resort, cu reserva recursului la consiliul de stat. Prefecții și cei-l'alți agenți administrativi¹⁾ prônunțau în prima instanță cu drept de apel la minister, cu această restricțiune însă că hotărârile lor se puteau ataca de a dreptul cu recurs la consiliul de stat, dacă particularii reclamaseră mai înainte la ministerul respectiv și nu dobîndiseră îndestulare în timp de cinci-spre-dece zile cel mult de la data primirii reclamărei (art. 51 lit. b combinat cu art. 26). Tribunalele administrative nu erau supuse la forme rigurose de procedură: desbateri publice, chiemarea prealabilă a părților. Deliberările²⁾ consiliului de stat, din contră, în materie contencioasă, erau publice și fie-care parte se putea apăra, verbal sau înscris, direct sau prin avocat. Reclamările particularilor *au contentieux* nu trebuiau să fie

șiunea. Asemenea acte judecătorești pot fi prin excepțiune numai obiectul unui recurs în casațiune *în interesul legii*, art. 41 legea Curt. cas. (V. *Emile Chénon, Cassation, mémoire couronné par la faculté de droit de Paris*, pag. 87). Art. 36, No. 2 al legii Curt. cas. (dispozițiune care nu are un echivalent în legea franceză), vorbind de acte sau hotărâri judecătorești (fie chiar și nedesvirșite) *de ori-ce instanță*, a avut dar în vedere actele *administrative*, căci recursul pentru exces de putere și necompetență e de tot general numai în materie administrativă, fără deosebire dacă actul atacat are sau nu un caracter *contencios* și dacă este sau nu în *ultimul resort* (Chénon, op. cit., pag. 264).

1) Cări alți agenți administrativi? În cari cazuri hotărâsese prefectul, în cari cei-l'alți agenți administrativi? Legea nu dă nici un răspuns la aceste întrebări.

2) *Deliberări* (nu desbateri) publice? Deliberările publice ale judecătorilor sunt o marolă cunoscută a revoluțiunii.

intemeiate pe violarea unui *drept* ¹⁾, ajungea vătămarea unui *interes* (art. 50). Deosebirea între procedura administrativă contencioasă și cea *grățiosă* ²⁾ era de tot necunoscută. Consiliul de stat judeca *suveran* numai cauzele câte i se atribuiau prin anume lege (art. 49, de exemplu, în materie de rescumpărare de clacă). În toate celelalte cauze, hotărârea consiliului avea numai un caracter *consultativ*, fie în acest înțeles că numai capul statului putea să decidă *suveran*, auzind părerea consiliului de stat (art. 31 și 32), fie în acest înțeles că hotărârea consiliului de stat nu închidea drumul jurisdicțiunii tribunalelor ordinare de cât în casurile anume determinate de lege (competența jurisdicțiunii administrative era dar o *excepțiune*), sau *când părțile ar fi dat înscris mulțumire pe hotărârea consiliului* (art. 33, se putea dar renunța la jurisdicțiunea ordinară). Consiliul de stat avea în fine să statueze asupra conflictelor ivite între autoritățile județene, comunale sau municipale, *precum și asupra conflictelor de atribuțiuni între autoritatea administrativă și cea judecătorească* (art. 45 lit. e).

Consiliul de stat, acum îngropat, a cărui amintire s'a păstrat în aceste texte de legi, nu avea nici o asemănare cu consiliul de stat francez care era un produs al mișcării civilisătore și centralisătore a unui regim a-tot-puternic, căci el era un aședământ născut-mort, un așezământ folositor pentru țară prin calitățile sale negative, prin propria sa negațiune, un așezământ chemat în viață în ajunul unei revoluțiuni de palat.

Constituțiunea din 1866 relua dar firul reformei din 1861. Societatea se lăsa la propria ei inițiativă. Libertatea presei, libertatea cultului, libertatea asociațiunii, iată atâtea dogme sfinte cari se săpau în pactul fundamental ca să se împlănteze apoi în inimile cetățenilor. Ideia separațiunii justiției de administrațiune, ideia adică că contestările unde se atinge dreptul unui particular sunt de competența tribunalelor, dacă legea nu statuiază excepțional alt-fel, fiind o idee tradițională la noi în țară, seocoliră art. 92 și 93 ale Constituțiunii belgiane, care dispun că «contestările ce au de obiect drepturi civile sunt exclusiv de resortul tribunalelor» și apoi că «contestările ce au de obiect drepturi politice sunt de resortul tribunalelor, afară de excepțiunile stabilite de lege». Distingerea între drepturi civile și drepturi politice cu privire la raportul între justiție și administrațiune, se escluse înadins, căci împrejurările date în țară reclamară imperios să se atribuiască jurisdicțiunii administrative în unele cazuri excepționale nu numai contestările ce au de obiect drepturi politice (dări, armată, comptabilitate), dar și contestările ce au de obiect drepturi civile, precum contestările dintre arendașii moșiilor domeniiale și statul, contestările în materie de requisitiuni de război, contestările în materie de dărîmarea unei zidiri ³⁾ care amenință ruina, etc.

1) Principiul adevărat este, din contră, că reclamarea trebuie să fie intemeiată pe călcarea unui *drept* și nu pe o simplă vătămare de interes. V. *Ducrocq*, op. cit. I, No. 249.

2) Cererile basate pe un simplu *interes* sunt de resortul nu al contenciosului administrativ ci al jurisdicțiunii grățioase administrative. Așa de exemplu, cererile în remitere sau moderare a dărilor (în opozițiune cu cererile în descărcare sau reducere). *Ducrocq*, op. cit., II, No. 1187.

3) Contestările în materie de dărîmarea de ziduri, se fac după Regulamentul municipal al comunei București, în termen de trei zile la primar, etc. V. însă *Thonissen*, op. cit., No. 403.

Legea din 1866 asupra împărțirii diferitelor atribuțiuni ale consiliului de stat desliințat prin Constituțiune, exprimă aceste adevăruri într'un chip foarte întunecos și neîndestulător. Ea declară că (art. 8) «afacerile de natură contencioasă ce consiliul de stat judecă sau pe temeiul legii sale constitutive sau pe temeiul unei legi speciale, se vor judeca de instanțele judecătorești, după regulile ordinare». Redacțiunea lasă de dorit. Dispozițiunea art. 8 al legii citate nu are fără îndoială acest înțeles că cauzele ce s'au atribuit prin anume legi jurisdicțiunii administrative (dări, recrutare, comptabilitate) și se judecău de consiliul de stat, sunt de acum înainte de resortul tribunalelor ordinare. Nimeni nu întinde această normă până la acest punct. Art. 8 citat nu vrea să țină de cât că tribunalele și Curțile vor statua asupra excepțiunii de necompetență, ce se va ridica de administrațiune, ca asupra oricărui alt incident al procesului, cu reserva recursului la Curtea supremă, și că încheerile funcționarilor administrativi, date fără competență, nu exclud recursul la justiție, nici când părțile ar fi dat înscris mulțumire pe ele.

Unele afaceri sunt coprinse în contenciosul *administrativ* prin esența lor chiar. Așa, de exemplu, afacerile de *dări directe*¹⁾, cari au fără nici o îndoială un caracter administrativ. Contestările în materie de *dări indirecte*, din contră, au un caracter *judecătorec*, căci aici nu este vorba de a se rectifica operațiuni administrative neatacabile, precum facerea de roturi de contribuțiuni, ci numai de a se aplica și tălmăci un tarif.

Recursul la tribunale e totuși, în materie de contribuțiuni indirecte (vamă, accise, transit, interposit, warrant), numai o *revisio in jure*, procesele-verbale încheiate de agenții fiscali neputându-se anula fără înscriere în falș de cât pentru călcarea formelor esențiale prevăzute de lege.

Legile cari n'au de obiect de cât administrațiunea statului, cari au exclusiv în vedere interesul general, fără privire la interesul individual, nu pot să facă să se nască drepturi civile sau drepturi politice de cari să pătă cunoască tribunalele. Tribunalele nu pot dar infirma ordinul de expulsione a unui străin sau să statueze asupra dăringerii stabilimentelor industriale autorizate de administrațiune, dreptul particularilor mărginindu-se a cere repararea daunei cauzate prin exploatarea unui asemenea stabiliment²⁾, sau să infirme încheerea guvernului care decide că un funcționar, care reclamă pensiunea sa, nu se găsește în neputință fizică sau morală de a îndeplini funcțiunile sale³⁾, etc.

Recursul în casațiune pentru *exces de putere și necompetență* (art. 36, No. 2 leg. Curt. cas.) e de tot general în materie administrativă. Ar trebui un text precis ca să se excludă acest recurs. Orice act administrativ poate să fie în principiu deferit Curței supreme pentru necompetență și exces de putere, fără deosebire de are sau nu un caracter *contencios* și dacă este sau nu în *ultimul resort*. Actele administrative cari ating numai un interes și nu un drept al unui particular, se pot

1) Dări directe sunt: darea fonciară, darea personală (căile de comunicațiune), contribuțiunea patentelor (*Ducrocq*, op. cit., II, No. 1129—1153).

2) V. *Thonissen*, *Constitution belge*, No. 334 urm.

3) Se poate recurge la tribunale numai când guvernul refuză de a liquidă pensiunea sau când liquidarea nu e conformă cu legea. *De Fooz*, op. cit., pag. 578—579.

ataca cu recurs în casațiune pentru exces de putere și necompetență. Și deliberările consiliilor electivă sunt supuse controlului. Curței regulătoare, în cas de exces de putere și necompetență ¹⁾.

Incolo Curtea de casațiune nu are în principiu nici o autoritate în ceea-ce privește tribunalele administrative. Legea noastră nu se deosebesc sub acest raport de legea franceză ²⁾ și de cea belgiană. Nu este, de exemplu, deschis recursul în casațiune, în Belgia, în contra hotărârilor deputațiunii (comitet permanent) în materie de dări directe. Legea belgiană din 22 Ianuarie 1849 permite, este adevărat, recursul la Curtea de casațiune în materie de patente (tot dări directe), dar autorii recunosc că această excepțiune nu și găsește îndreptățirea sa în principiile generale de competență administrativă și judiciară și nu trebuie să fie întinsă și la alte casuri, de exemplu la rezoluțiunile ce deputațiunea ia asupra dreptului de băuturi alcoolice ³⁾.

Ar fi pôte un progres dacă s'ar atribui și la noi judecarea contenciosului administrativ în materie de dări directe comitetului permanent (députation), cu această restricțiune însă că comitetul permanent ar trebui să fie compus parte din proprietarii cei mai impuși, care să îndeplinescă gratis aceste funcțiuni ale selfgovernmentului, parte din negustori și meseriași, cari să se însărcineze *personal* și mijlocind o indemnitate cu îndeplinirea acestui serviciu, parte din legiști salariați.

Cetățenul liber trebuie să învețe o dată să se ajute singur. Controlarea guvernului în materie de concesiuni aducătoare de milioane pentru cei de rea-credință și în tot domeniul cel mare al favorii administrative, nu e posibil fără camere compuse nu din avocați și reți, ci din negustori, industriași, proprietari, meseriași, plugari, inițiați în tainele statului prin o participare personală și îndestul de îndelungată la exercitarea serviciului administrativ în toate amănuntele sale.

Cuvintele mele se vor perde fără răsunet, dar sunt sigur că va veni timpul când totă țara se va încredința că societatea nu pôte propăși pe o altă cale.

Veteranul libertăților române nu se nămesce fără cuvânt conservator. Proprietarul de moși, care face jertfe pentru țară, e de sigur mai liberal și mai util statului, de cât golanul care pune lenea sa mai presus de tot. Libertatea presupune o emulațiune de jertfe. Lucrul e greu, dar nu imposibil. Legea *progresului*, pe care o proclamă și naturalistul și istoricul, dovedescă că omul are fără îndoială o menire pentru libertate. (*Dreptul*, 1885).

1) Compară *Emile Chénon*, op. cit., pag. 235.

2) *Emile Chénon*, op. cit., *Préface* XI.

3) *De Fooz, Droit administratif belge*, II, pag. 291, nota 2.

Pensiunea funcționarilor publici și socialismul.

Art. 28 al legii pentru pensiunile funcționarilor civili și eclesiastici din 30 Maiu 1890. Discutarea acestui articol în Parlament. Textul art. 28 cit., singurul punct precis în tot cursul desbaterilor parlamentare. Jurisprudența.

Legea din 13 Maiu 1892, modificătoare a art. 28 cit.

Socialismul de stat vede pretutindeni numai funcționari și pensionari ai statului, se îngrijese de lucrătorii bătrâni, bolnavi, neputincioși, promite chiar lucrătorilor tineri și sănătoși un salariu urcat, potrivit cu avuția națională urcată, într'un cuvânt face din *statul militar și burocratic* o pronie cerescă pentru toți cetățenii milităresce mustrului¹⁾, în deosebire de socialismul radical, care nu vrea să știe de militarism și biurocrație, urășce pe miles gloriosus, pune înainte epoea muncii, năzuesce la munca și serviciul public obligatoriu pentru toți, la înălțarea funcționarilor de meserie, la astuparea isvórelor sărăciei, a neînțelegerii dintre cetățeni, a războiului dintre națiuni.

Massele de cetățeni, în adevăr, pe cari îi vedem dilnic petrecând pacinic între densesi, dic socialistii radicali, nu sunt niște tigri și lupi domesticiți numai prin o botniță puternică, cum ni îi înfațiséză Schopenhauer, știut fiind din contră că *simțul de onóre* închezesuesce mai sigur buna orânduială în stat de cât sila, cum dovedese *jocurile olympice*, unde prețul era o coronă de măslini sêlbatici, coronă care prețuia în ochii tuturor mai mult de cât ori-ce, un *motiv psihologic colectiv* servind ast-fel de friu ómenilor mai mult de cât biciul legii, motiv de care nu se călêuzesce ast-đi numai o oligarchie, ca în antichitate, ci și poporul de jos, însási organizarea armatei fiind acum întemeiată *pe simțul de onóre a masselor*.

Intr'un viitor însă mai apropiat saú mai depărtat, adaogă radicalii, neînțelegerile dintre națiuni se vor hotărâ, nu prin fapte de arme, ci pe calea judecâtei dinaintea unor tribunale internaționale, armele vor face loc muncii (cedant arma labori!), va trece, după părerea tuturor, drept cea mai mare onóre de a munci, de a învăța, de a îndeplini tóte funcțiunile selfgovernmentului, munca se va privi ca o îndeletnicire plăcută și nu ca un blestem, trândăvia va pieri ca fiind contrară naturei omenesci schimbată sub înfriurirea noului motiv psihologic colectiv, care va pune înainte pe scena lumii o omenire mai perfectă de cât cea de ast-đi.

1) V. Adolph Wagner, *Volkswirtschaftslehre* edit. 2, I, *Grundlegung, passim*, pag. 163 și 309 urm.

Iată un ideal mareț, în contra căruia nu avem nimic de țis, ideal însă care nu se poate realiza prin un tour de passe-passe, vădit lucru fiind, din contră, că *fără o lungă, stăruitoare, spinosă pregătire*, masele nu vor fi nici-odată în stare să îndeplinescă bine tot serviciul public de care are nevoie o societate industrială înaintată, să administreze rațional averea nemărginită a statului, să facă cum se cade ceea ce face astăzi o armată de oameni speciali, de funcționari de meserie, să controleze serios pe cetățenii periodice aleși în toate funcțiunile selfgovernmentului, să se călăuzescă pururea și întru toate de simțul datoriei, punând onărea de a munci, de a învăța, de a servi societății, mai presus de ori-ce.

Deci dar, așa fiind, statul istoric cu burocrația sa, cu militarismul său, cu școala sa oficială, cu funcționarii săi de meserie, are și va avea încă lung timp un bun cuvânt de a fi, e un factor productiv, reprezintă un mare capital intelectual al națiunii, fără de care am merge din scădere în scădere, léfa și pensiunea ce se plătesc funcționarilor publici, înfățișându-se ast-fel, nu ca o mare risipă socială, ci ca o cheltuială neapărată și productivă, omeni speciali, de cari are trebuință societatea, neputându-se recruta de cât cu acest preț, iar societatea lipsită de luminile lor neputând să 'și îndeplinescă înalta ei menire 1).

Funcțiunea publică totuși e, lucru care se înțelege de la sine, cărmuită de alte principii de cât léfa și pensiunea, cea dintâia coprinzând în sine o *datorie* de îndeplinit, iar léfa și pensiunea născând *drepturi* de reclamat. Léfa și pensiunea se pot reclama pe calea judecătorei, funcțiune publică nu. Funcțiunea publică aparține *dreptului public* 2) regulator al atribu-

1) O rezervă totuși e de făcut. În adevăr, *democrația* s'a înrădăcinat adănc în moravurile europene. În fie-care țară există un partid democratic mai mare, mai bine organizat și disciplinat de cât cele-lalte, partid care cruță statul existent, pe care de altminteri îl-ar săpa din temelie, numai sub condițiune ca cetățenii să conlucreze împreună cu funcționarii de meserie în toate funcțiunile selfgovernmentului. În ceea-ce privește justiția, *jurii* sau așa numitul *Schöffengericht* german să mărginescă treptat atribuțiunile magistraților. În cât se atinge de administrațiune, *selfgovernmentul* să înlocuiască încetul cu încetul burocrația. Cât pentru armată, reamintim vorba cunoscută a marelui istoric român: «Oștirile permanente au îndoitul defect de a fi prea costisitoare și de a răpi fără folos atâtea brațe agriculturii și industriei. Pe lângă acestea, mijlocele noastre nu ne-ar erta a ține în picioare o oștire atât de numerosă pe cât am avea trebuință. Totă speranța noastră este dar în organizarea *rezervelor naționale*». (vezi *Nic. Bălcescu*, ediț. *Odobescu*, pag. 136). Toți cetățenii crescuți ast-fel pentru libertate vor face, într'un viitor mai apropiat sau mai depărtat, din serviciul public ocupațiunea lor de căpetenie, 'și vor căuta și de interesele lor private, dacă vor pune interesul societății mai presus de ori-ce. Spiritele vor fi toate pătrunse de *simțul de datorie* și nu numai de calcul și egalitate numerică. Toți se vor întrece a îndeplini toate funcțiunile selfgovernmentului, la cari vor fi chemați prin alegere periodică. Așa fiind lucrurile, nu va mai putea fi vorbă măcar de pensuni sau recompense naționale de plătit funcționarilor de meserie! D-l C. G. *Dissescu* face, din contra, pentru viitor, prognosa următoare: «... într'un viitor depărtat, când omeni se vor obișnui a compta numai pe dănsii, pensiunile se vor desființa, rămăind ca în casuri excepționale să se acorde (funcționarilor de meserie) recompense naționale (vezi *Cursul de drept public român*. t. III, pag. 1132).

2) D-l C. G. *Dissescu* susține, din contra, că însăși funcțiunea publică s'ar fi întemeind prin un contract privat (locatio-conductio operarum). Vezi *Cursul de drept public român*, t. III, pag. 1131. Dar óre așa să fie? Un contract al cărui integ cuprins (atribuțiunile funcțiunii) e hotărât prin o legé de ordine publică, pe care părțile nu o pot schimba cu o iotă măcar prin învoirile lor particulare, e fără îndoială un contract

șunilor funcțiunii, al condițiilor de admisibilitate, numire, înaintare, iar léfa și pensiunea, privitoare fiind la daraveri bănesci, *dreptului privat*.

Ne vom ocupa în cele de mai jos cu dreptul de pensiune așa cum l-a organizat, mărginit, țărnutit legea noastră pentru pensiunile funcționarilor civili și eclesiastici din 10 Mai 1890. Înainte însă de a trece la art. 28 din această lege, care permite cumulum de pensuni, articol care singur ne interesează în cercetarea de față, ne vom opri un minut la art. 29, care consfințește principiul prin sine însuși învederat, că un funcționar, care a servit sub mai multe legi regulătore a dreptului de pensiune a funcționarilor, pôte cere o lichidațiune întemeiată pe generalitatea serviciilor sale, în condițiunile legii în vigore, în momentul reclamațiunii.

Art. 29 cit. hotărăse în adevăr:

Funcționarii cari la promulgarea legii din 1868 nu vor fi îndeplinit nici un termen de pensiune după legile anteriore, precum și cei cari vor fi îndeplinit un termen, însă nu 'și au constatat drepturile conform art 34 din legea de la 1868, vor obține o singură pensiune în condițiunile legii de față, ținându-se în sémă toți anii serviți înainte de 1868.

Art. 29 se ocupă, cum vedem, de funcționarii neregulați la pensiune după art. 34 urm., din legea de la 1868, cărora le recunoște dreptul la o pensiune întemeiată pe generalitatea serviciilor lor îndeplinite înainte și după 1868. Nascé însă întrebarea: Funcționarul regulat la pensiune după art. 34 urm. cit., care a primit, după 1868 o funcțiune retribuită de stat, pôte el, la eșirea sa din post, să se reintre în exercițiul dreptului său de pensiune regulat conform art. 34 urm. din legea de la 1868, să se dobândescă o nouă lichidațiune întemeiată pe generalitatea serviciilor sale?

În pură teorie da. Funcționarul are un drept decurgând din însăși

de drept public și nu un contract de drept privat (veđi *Gareis, Allgemeines Staatsrecht* în *Macquardsens Handbuch des öffentlichen Rechtes*, t. I, pag. 164). Părerea domnitoré merge chiar mai departe, dice adică că funcțiunea publică s'ar fi întemeind prin un act unilateral al statului (decretul de numire). Funcționarul dacă ar avea drept la léfa nu de la data numirii ci abia de la data prestării jurământului (veđi *Bluntschli, Allgemeines Staatsrecht*, ediț. II, t. II, pag. 126—127 text și nota 6). Așa fiind, pensiunea constituie ea un drept său numai o liberalitate, o pomană, ce o face statul funcționarului public? Fără îndoială un drept. În adevăr, fiind dovedit că, în lipsă de pensiune, statul, care plătesce lefuri mici, nu ar putea recruta funcționari buni, pensiunea se înfățișează ca o necesitate decurgând din însăși natura lucrurilor și nu ca un act de bun plac al statului (veđi *Bluntschli*, op. et loc. cit., pag. 128—129. Veđi de asemenea *Rau, Grundsätze der Finanzwissenschaft*, ediț. IV, t. I, § 62). D-l C. G. Dissescu, din contra, care pornesce de la ideea greșită că funcțiunea publică s'ar fi întemeind prin un contract de drept privat, învață că, în pură teorie, funcționarul nu are drept de pensiune, pensiunea fiind o simplă liberalitate. Léfa fiind un *pretium locationis*, încetând serviciul, încetază și léfa (op. cit., pag. 1131). *Quid* însă când serviciul încetază prin culpa stăpânului? Servitorul pôte, fără îndoială, reclama plata pentru totalitatea timpului tocmit (veđi *Troplong, De Véchange et du louage*, t. III, No. 868), d-l C. G. Dissescu recunoște totuși că pensiunea e un drept din punctul de vedere al legii noastre positive (op. cit., pag. 1133), drept care, după părerea d-sale, ar trebui păstrat numai pentru funcționarii cei mici, iar desființat pentru cei mari, cari ar fi mai mult în stare să facă economii și să se asocieze la casele de asigurări (op. cit., pag. 1132). Am înțelege teoria această, dacă statul nostru ar da funcționarilor celor mari lefuri mari, tanțieme etc., aceea însă ce nu este, însăși léfa marilor funcționari ajungând abia să le acopere nevoile.

natura lucrurilor la o lichidațiune de pensiuine întemeiată pe generalitatea serviciilor sale. Imprejurarea că s'a regulat la pensiuine nu'i pôte răpi dreptul său. Înțelegem oprirea cumulului de pensiuini, însă când nu există cumul, când funcționarul renunță la vechia sa pensiuine și cere o lichidațiune întemeiată pe generalitatea serviciilor sale, pe ce rațiune sănătósă s'ar putea ôre întemeia respingerea dreptei sale cereri? Renunțând este ca și când nu ar fi fost nici o dată pensionar.

Legea franceză din 9 Iunie 1853, orânduiesce prin urmare (art. 28):

«Lorsqu'un pensionnaire est remis en activité dans le même service, le paiement de sa pension est suspendu. Lorsqu'il est remis en fonction dans un service différent, il ne peut cumuler sa pension et son traitement que jusqu'à concurrence de quinze cents francs. Après la cessation de ses fonctions, il peut rentrer en jouissance de son ancienne pension ou obtenir, s'il y a lieu, *une nouvelle liquidation basée sur la généralité de ses services*».

Alt-fel la noi. Art. 31 al legii din 1868 hotărâsese, contrar principiilor, că pensionarul, care primesce o funcțiune retribuită de stat, la eșirea sa din post, reîntră în exercițiul pensiuinii anterioare, *fără a mai putea cere vre o sporire pentru timpul servit în urmă*. Nici renunțând la vechea sa pensiuine? Art. 23 al legii din 10 Maiu 1890 apoi, care și însușesce regula consfințită de art. 31 al legii din 1868, adaogă (adaos care lipsește din legea de la 1868) că același principiu se aplică «și aceloră cari, de și și au regulat drepturile lor la pensiuine, *însă nu și le-au exercitat încă*, continuând de a servi statului».

Dacă însă art. 23 opresce *pentru viitor* cumulul de pensiuini, fie că pensionarul a exercitat sau nu vechiul său drept de pensiuine, art. 28, din contră, 'l permite pentru *trecut*, invoesce adică funcționarului care s'a regulat la pensiuine în conformitate cu art. 34 și următorii din legea de la 1868 și a continuat de a îndeplini serviciu publice, înainte de a fi exercitat dreptul său la pensiuine, de a cumula pensiuinea regulată pe temeiul art. 34 urm. din legea de la 1868, cu un deosebit drept de pensiuine în conformitate cu legea din 10 Maiu 1890. Iată în adevăr cum se rostese art. 28 cit.:

«Drepturile dobândite în virtutea legilor anterioare celei din 1868 și constatate în conformitate cu art. 34 și următorii din acea lege, rămân neatinse. Funcționarii cari, *la promulgarea legii din 1868*, vor fi îndeplinit unul sau mai multe termene de pensiuine și cari vor mai fi continuat de a îndeplini serviciu publice *înainte de a fi exercitat dreptul lor la pensiuine*, vor primi pensiuinea constatată că li se cuvenea după legile anterioare celei din 1868, iar anii servii înainte legii din 1868 peste termenele constatate, 'i se vor ține în socotela, împreună cu cei servii după 1868, spre regularea unui deosebit drept de pensiuine, în conformitate cu legea de față».

În Camera deputațiilor s'a susținut că art. 23 cit. nu s'ar fi împăcând de loc. cu art. nostru 28, pe care l'am reprodus acum.

Un. deputat, d-l Dim. C. Popescu, a observat în adevăr (*Monitorul oficial* din 26 Aprilie 1890, pag. 1431—1432): «Există o adevărată anti-nomie între art. 28 și 29 ale proiectului (23 și 28 ale legii). Art. 28 prevede pe acei pensionari, cari și-au regulat dreptul lor la pensiuine, conform

legilor anteriore, *fie că au exercitat sau nu dreptul lor*, și hotărășce că nu mai pot beneficia de legea cea nouă. Ce dice art. 29? Prevede pe funcționarii dinaintea legii de la 1868, cari au continuat de a servi și după 1868, dar cari 'și au constatat pensiunea conform legii din 1868, *fără însă a 'și fi exercitat dreptul lor la pensiune*. Ei bine, art. 29 (28 al legii) dice că acest fel de funcționari au dreptul să 'și reguleze pensiunea lor conform acestei legi. Iată antinomia».

D-l ministru de finance însă, răspundând d-lui Dim. C. Popescu, a întâmpinat (op. și loc cit., pag. 1432—1433): «Nu se lovesc de loc în capete articolele 28 și 29. Dar se face confușiune între *pensionari* și *funcționari* cari au drept la pensiune... Art. 28 (23 al legii) se ocupă de *pensionari*, indiferent dacă ei au exercitat sau nu dreptul lor și le dice: *cu voi am sfirșit, nu mai aveți dreptul să cereți o nouă constatare*. Art. 29 (28 al legii), din contră, se ocupă de *funcționarii*, cari au drepturi la pensiuni dobândite dar *neregulate încă*, cari prin faptul de simplă *constatare* în cursul anului prevădut de legea de la 1868 (art. 34), nu au devenit pensionari. Aceste două categorii le confundăți d-v. și tot 'mi dați mie mereu în cap cu antinomia. (Ilaritate). Nu este nici o antinomie, articolul este foarte clar».

Clair comme la bouteille à l'encre! Mai întâi și întâi însăși articolele 34 și cele următoare din legea de la 1868, la care se referă art. 28 cit. a legii din 10 Maiu 1890, osândesc deosebirea de mai sus făcută de d-l ministru de finance. Nici urmă de deosebire între o *regulare* și o simplă *constatare* de pensiune! Articolele 34 urm. din legea de la 1868 deosibesc, din contră, pe funcționarii, cari 'și *regulează* numai dreptul lor la pensiune, din cauză că nu au vârsta sau din altă cauză, de funcționarii, cari *pun în lucrare* adică *exercită* dreptul lor la pensiune prin îndeplinirea formalităților prescrise de lege, adică prin o hotărâre și un ordin sancționator din partea capului statului (arg. art. 38 L. din 1868).

În adevăr, *pensionar* în înțelesul art. 31 al legii din 1868, care opresce sporirea pensiunii pentru timpul servit în urmă, e numai acela care și-a *pus în lucrare*, 'și-a *exercitat* dreptul său la pensiune, în deosebire de acela care 'și-a regulat numai dreptul său la pensiune care, cu totă regularea acésta, poate să *opteze încă* pentru legea din 1868, adică să intrunescă anii serviți înainte și după 1868, în conformitate cu art. 39 din legea de la 1868. A dice că a optat în mod indirect prin aceea că 'și-a regulat dreptul său la pensiune, este a nesocoti adevărul invederat că numai *pensionarul* pierde dreptul la opțiunea de care e vorba, și principul că o presumpțiune legală nu poate să existe fără o anume lege.

Însuși d-l ministru de finanțe a recunoscut ritos în Senat că trebuie să deosebim pe funcționarul, care 'și-a regulat numai dreptul său la pensiune, de pensionarul «care a trecut prin totă filiera, a fost la comitetul pensiunilor, a trecut pe urmă la ministerul de finanțe, și prin referatul consiliului de miniștrii, i s'a recunoscut calitatea de pensionar, și l'a inseris cu cifra determinată, și pe urmă a venit un raport de la ministerul de finanțe către Rege și decretul regal care l'a înscris între pensionarii statului, dacă la urmă, el a mai servit, a servit ca toți pensionarii cari sunt siliți să opteze și se chiamă că a optat în mod indirect» (v. *Monit. Oficial*, din 5 Maiu 1890, pag. 746—747).

Iată dar care e sistemul neîndoios isvoritor din art. 31 combinat cu art. 34 și cele următoare din legea de la 1868. Funcționarul, care și-a regulat numai dreptul său la pensiuine, *însă nu l-a exercitat încă*, continuând de a servi statului, poate încă să opteze pentru legea din 1868, adică să întrunească anii serviții înainte și după 1868 (art. 39), în deosebire de acela, care și-a pus în lucrare, și-a exercitat dreptul său la pensiuine, trecând prin totă filiera prescrisă de lege, care nu mai poate opta pentru legea din 1868, nu mai poate cere o sporire pentru timpul servit în urmă.

Teoria acésta consfințită prin legea din 1868, este ea în tot sau în parte, abrogată prin legea din 10 Maiu 1890? Art. 23 al legii din 10 Maiu 1890, o abrogă în parte, art. 28 nu. În adevăr, art. 23 răpește sporirea pentru timpul servit în urmă funcționarului, care și-a regulat dreptul său la pensiuine, *fără deosebire de l-a exercitat sau nu trecând prin totă filiera*, iar art. 28 îngăduie, din contră, sporirea pentru timpul servit în urmă funcționarului, care și-a regulat numai dreptul său la pensiuine, însă a continuat serviciile sale, *înainte de a fi exercitat dreptul său la pensiuine*. Există prin urmare antinomie între art. 23 și 28, cu totă controversa de mai sus între d-l Dim. C. Popescu și d-l ministru de finance, care pörtă mai mult asupra cuvintelor de cât asupra esenței lucrului.

În adevăr, pe când art. 23 hotărasce că nu a drept la o sporire pentru timpul servit în urmă nici funcționarii cari și-au regulat numai dreptul lor la pensiuine, *însă nu l-a exercitat încă*, continuând de a servi statului, art. 28 legiuiesce, din contră, că a drept la o sporire pentru timpul servit în urmă funcționarii, cari și-au regulat numai dreptul lor la pensiuine, însă vor mai fi continuat a îndeplini servicii publice, *înainte de a fi exercitat dreptul lor la pensiuine*. Unde, după art. 23, funcționarul odată regulat la pensiuine, pierde dreptul său la sporire pentru timpul servit în urmă, fie că a exercitat sau nu dreptul său la pensiuine, după art. 28, din contră, funcționarul, cu totă regularea sa la pensiuine, are drept la o sporire pentru timpul servit în urmă, dacă a continuat serviciile sale *înainte de a fi exercitat dreptul său la pensiuine*.

Cuvintele «a exercita dreptul la pensiuine» constituiesc fără îndoială antithesa cuvintelor «a se regula la pensiuine», căci art. 23 vorbește de un drept la pensiuine regulat, însă neexercitat încă, aceea ce însemnă că prin «drept regulat» legea nu înțelege un drept regulat prin decret regal, ci un drept provisoriu regulat, iar prin «drept exercitat» un drept de pensiuine pus în lucrare prin îndeplinirea formelor legale, prin o hotărâre a comitetului pensiunilor și prin un ordin sancționator al Regelui, trecându-se prin totă filiera prescrisă de lege. Așa fiind, sare în ochi, că art. 23 și 28 se lovesc în cap.

D-l Ministru de finance, după ce a dis că se face confusiune între pensionarii și funcționarii cari a drept la pensiuine, întrerupt fiind de un deputat, de d-l Dim. C. Popescu, care a întâmpinat «cari nu și-au exercitat încă dreptul lor la pasiuine,» a apostrofat ast-fel pe întrerupătorul său: «Puțin importă acésta. Prin exercitare înțelegeți *factul de a fi mers să ia bani*; dar poate că nu avea virsta și pentru acésta el nu e mai puțin pensionar» (*Monitorul Oficial* din 26 Aprilie, 1890, p. 1432—

1433). Intrerupătorul înțelesese însă prin exercitarea dreptului la pensiuine, regularea definitivă prin decret regal și nu faptul de a merge și a lua bani.

În adevăr, dacă există antinomie între art. 23 și 28, cauza e tocmai că, după art. 23, funcționarul, care s'a regulat numai provisoriu la pensiuine, deși nu l'a exercitat încă, adică nu l'a regulat definitiv prin decret regal, nu mai are drept la o sporire pentru timpul servit în urmă, pe când, după art. 28, funcționarul, care și-a regulat numai provisoriu dreptul său la pensiuine, are din contră, drept la o sporire pentru timpul servit în urmă, destul numai că serviciul din urmă să se fi îndeplinit, înainte de a fi exercitat dreptul său la pensiuine. Adică pensionarul are după art. 28 drept la o sporire pentru timpul servit *înainte* de a deveni pensionar, după art. 23 nu.

Regulamentul din 31 Oct. 1890 (art. 79), care spune că art. 28 din legea de la 10 Maiu 1890, «nu se aplică aceloră, a căror pensiuine a fost deja *regulată prin decret regal*, fie că ei și-au exercitat sau nu dreptul lor la pensiuine», schimbă textul articolului 28 cit. și trebuie deci înlăturat, o lege neputându-se modifica prin un regulament, lăsând a dice că acel art. 70 al regulamentului e în același timp contradicător în sine. În adevăr, vedurăm mai sus că a exercita dreptul la pensiuine este a l' regula prin decret regal. Nu se pôte prin urmare vorbi fără contradicere de o pensiuine regulată prin decret regal, dar neexercitată încă.

Există prin urmare antinomie între art. 23 și 28. Totuși nu pôte să fie nici umbră de îndoială că art. 28 are precăderea înaintea art. 23. Art. 23 în adevăr nu se ocupă de funcționarii care au îndeplinit servicii înainte și după 1868, nu are un caracter transitoriu, legiuiesc pentru viitor, în deosebire de art. 28, care deslégă tocmai cestiunea noastră, vorbește de funcționari, cari au servit înainte și după 1868, e aședat sub rubrica «despre dispozițiuni *transitorii*», reguléză trecutul. Adăogăm că art. 23 cit. răpescce funcționarului regulat numai provisoriu la pensiuine sporirea pentru timpul servit în urmă, aceea ce e contrar tuturor principiilor, în deosebire de art. 28, care respectă principiile.

Art. 28 cit. se ocupă, o spunem încă o dată, de serviciile îndeplinite înainte și după 1868. E dar vorba în acest articol, nu de funcționarii aflați în serviciu la 1890, ci de funcționarii aflați în serviciu la promulgarea legii din 1868 și după această dată. A dice prin urmare că art. 28 cit. se aplică numai «*funcționarilor aflați în serviciu la promulgarea legii din 10 Maiu 1890 și foștilor funcționari neregulați încă la pensiuine pentru anii serviți înainte și după 1868*», este a face art. 28 să dică contrariul de ce el dice în realitate.

În adevăr, art. 28 cit. vorbește de funcționarii cari la *promulgarea legii din 1868*, vor fi îndeplinit unul sau mai multe termene, și cari vor mai fi continuat de a îndeplini servicii publice, înainte de a fi exercitat dreptul lor la pensiuine», iar protivnicii noștri il fac să dică: «Funcționarii aflați în serviciu, la *promulgarea legii din 1890*, precum și foștii funcționari *neregulați* încă la pensiuine, după vre-una din legile anteriore celei din 1858». De ce? Așa vrea, se dice, spiritul legii. Spiritul legii l' lată unul din acele cuvinte, despre cari *Gölhe* dice: Gerade wo Gedanken fehlen, da stellt ein Wort zur rechten Zeit sich ein!

Un text de lege nu se pôte schimba sub cuvânt că în discuțiunile

care i-a premers, un orator a ȳis contrariul, lăsând a ȳice că in cursul desbaterilor precurgetore articolul nostru 28 nu s'a formulat de nimeni cu precisiune contrariul de ce el cuprinde. In adever, Laurent ne spune că nu trebuie să ȳinem sema de cuventarea unui orator, fie el chiar un Bigot-Preameneu, când face să ȳica legea contrariul de ce ea ȳice 1). *Guillery* adaogă: «S'a protestat adesea, in sinul chiar al legislaturii belgiane, in contra celui chip abătut de tălmăcire, care constă in a pune inainte o frasă, un cuvent, pentru a mladia inȳelesul legii dupe păreri personale ȳi chiar greșeli 2)».

Nu se lovesce in fine de loc in vre-un drept dobendit al statului prin aceea ca se recunoșce unui pensionar dreptul la sporirea pensiunii sale pentru timpul servit inainte de a fi devenit el pensionar. Legea franceză din 9 Iunie 1853, ingadue cumulul de pensii chiar in folosul pensionarului, care a exercitat deja dreptul seu de pensie, destul numai să nu trecă peste un maximum de 6000 lei (art. 31). In adever, cine inchee doue contracte cu statul, pote fără indoială să cumuleze beneficiile decurgend din amendoue. In cazul nostru totuși cumulul nu trebuie să trecă peste un maximum hotarat de lege (veȳi art. 28 cit.), pensiunea avend un caracter alimentar.

Ori-cum insa, jurisprudența Curȳii de casaȳiune e contrară părerii ce o susținem noi. In adever, decisiunea Curȳii de casaȳiune secȳiunea II, cu No. 194 din 23 Noembrie 1892, restorna jurisprudența anterioară, care era fixată in inȳelesul părerei nostre, ȳi deslégă cestiunea nostra in chipul următor :

«Considerând că dupe art. 28 din noua lege a pensiunilor funcȳionarilor civili ȳi eclesiastici din 10 Maiu 1890, funcȳionarii cari ȳi-au regulat dreptul la pensie pentru termene de serviciu efectuate inainte legii din 16 Februarie 1868, au dreptul de a mai obȳine un deosebit drept de pensie pentru restul de ani serviți dupe 1868, insa asemenea drept li se acordă numai dacă nu și vor fi exercitat deja primul drept de pensie ;

«Că acesta reese lămurit din cuventul de «funcȳionari» de care se serva art. 28 atât in textul din legea din 10 Maiu 1890, cât ȳi in textul modificat prin legea din 30 Maiu 1892, texte de lege, in cari nu se menȳioneaza nimic de pensionari, adică de cei ce ȳi-au exercitat deja dreptul la pensie ;

«Considerând că intenȳiunea legiuitorului de a nu acorda prin legea din 10 Maiu 1890, pensionarilor ce ȳi-au exercitat o dată dreptul la pensie o altă pensie de cât aceea ce au primit deja, ori-care ar fi fost anii serviți ȳi funcȳiunea ce au ocupat, dupe ce ȳi-au constatat ȳi liquidat dreptul la pensie, reese din coprinderea art. 23 din menȳionata lege care prevede că pensionarul care va primi o funcȳiune retribuită de stat, este dator să opteze inȳtre pensie ȳi léfa acelei funcȳiunii, ȳi in cazul când ar opta pentru léfa funcȳiunii in care a fost chemat, la eșirea sa din acea funcȳiune, reintră in drepturile sale anterioare de pensie, fără ca anii in cari a servit din nou să se pota adăoga la cei de mai nainte pentru a servi la mărirea pensiunii ;

1) Veȳi *Laurent, Droit civil franais. t. XXXII No. 70.*

2) Veȳi *Guillery, Commentaire legislatif de la loi du 18 Mai 1873, Introduction, pag. II ȳi III.*

«Considerând că, în specie, după cum se constată prin decisiunea atacată, recurentul 'și-a exercitat dreptul la pensiu­ne încă din anul 1889, prin urmare legea din 10 Maiu. 1890 nu l'a găsit nici funcționar nici fost funcționar, însă neregulat încă la pensiu­ne, ci l'a găsit pensionar, în plin exercițiu a dreptului său de pensiu­ne».

După cum vedem, Curtea face art. 28 să dică contrariul de ce el dice. În adevăr, art. 28 cit. dice: «Funcționarii cari la *promulgarea legii din 1868*, vor fi îndeplinit unul sau mai multe termene de pensiu­ne, și cari vor mai fi continuat a îndeplini serviciu public, înainte de a fi *exercitat* dreptul lor la pensiu­ne», iar hotărârea de mai sus l'face să dică: «Funcționarii aflați în serviciu, la *promulgarea legii din 1890* precum și foștii funcționari *neregulați* încă la pensiu­ne după vre-una din legile anteriore celei din 1868».

De ce? Că așa este, răspunde hotărârea de mai sus, reese lămurit din cuvântul de «funcționari» de care se servă art. 28 atât în textul din legea din 10 Maiu 1890 cât și în textul modificat prin *legea din 30 Maiu 1892*, texte de lege, în cari nu se menționează nimic de pensionari, adică de cei ce 'și-au exercitat deja dreptul la pensiu­ne. Art. 28 modificat prin legea din 30 Maiu 1892, nu se poate însă aplica cu efect retroactiv casului nostru, care s'a petrecut înainte. Art. 28 din legea de la 10 Maiu 1890, din contră, vorbescă expres de funcționarii aflați în serviciu la *promulgarea legii din 1868* sau după această dată.

Art. 28 cit. nu menționează nimic, adaugă Curtea de casațiune, de *pensionari*, adică de cei ce 'și-au exercitat dreptul lor la pensiu­ne. Cum! Art. 28 dice ritos: «Funcționarii cari..... vor fi continuat a îndeplini serviciu public, înainte de a fi *exercitat* dreptul lor la pensiu­ne» și se susține totuși că acel articol nu pomenescă nimic de cei ce 'și-au exercitat dreptul lor la pensiu­ne! Art. 28 legiuiescă *expressis verbis* că pensionarii, adică cei ce 'și-au exercitat dreptul lor la pensiu­ne, au drept la o sporire pentru timpul servit înainte ca ei să fi devenit pensionari, iar jurisprudența l'face să glăsuiască contrariul! Vodă da, Hâncu bal!

Intențiunea legiuitorului, spune în fine jurisprudența; de a nu acorda pensionarilor, adică celor ce 'și-au exercitat dreptul lor la pensiu­ne o sporire pentru serviciile îndeplinite înainte ca ei să fi devenit pensionari reese din art. 23. Ciudăt lucru! În art. 23 se coprinde diametral contrariul de ce se coprinde în art. 28 și se pretinde totuși că în art. 23 se găsesce cheia pentru înțelegerea art. 28! În adevăr, unde art. 23 răpesce ori-ce sporire pentru timpul servit în urmă «acelera cari, de și 'și-au regulat drepturile lor la pensiu­ne, însă nu și le-au exercitat încă»; art. 28, din contra, acordă un drept de sporire acelora, cari «au continuat de a îndeplini serviciu public, înainte de a fi exercitat dreptul lor la pensiu­ne».

A talmăci un text prin contrariul său, e un paralogism care umblă în picior. Art. 23 cit. coprinde, cum arătarăm mai sus, o excepțiune, în deosebire de art. 28, care nu se abate din calea principiilor. Cum să ne arăte o excepțiune statornicită *contra rationem juris* rațiunea de care caută să ne călăuzim într'un cas sau altul al dreptului comun? A lămuri înțelesul art. 28, chiar de l'am presupune îndoios, ceea ce nu este, prin ghicitoare coprinsă în art. 23, este a lămuri un lucru necunoscut prin un lucru și mai necunoscut, ignotum per ignotius!

Acestea di-se, trecem în fine la art. 28 modificat prin legea din 30 Maiu 1892, care sună ast-fel:

«Drepturile dobândite în virtutea legilor anteriore celei din 1868 și constatate în conformitate cu art. 34 urm. din acea lege, rămân neatinse.

«Funcționarii aflați în serviciu la promulgarea legii din 10 Maiu 1890, precum și foștii funcționari neregulați încă la pensiune după vre-una din legile anteriore celei din 1868, vor primi pensiunea constatată în termenul prescris de legea din 1868, că li se cuvenea după legile anteriore celei din 1868 spre regularea unui deosebit drept de pensiune, în conformitate cu legea de față.

«Amendouă pensiunile întrunite nū vor putea însă să trecă, pentru toți anii serviți înainte și după 15 Februarie 1868, peste quantumurile prevădute de art. 1 din legea de față, și în tot cazul peste maximum de 9000 lei pe an.

«Dacă dreptul constatat după art. 34 din legea de la 1868, atinge său întrece acest maximum de 9000 lei pe an, se va servi funcționarului pensiunea constatată atunci, fără nici un alt adaos pentru anii serviți după 1868.

«Aceleași drepturi aū veduva și copiii foștilor funcționari, cari se vor fi aflat în această categorie, în limitele însă prevădute de cap. II al legii de față».

Art. 28 așa modificat, coprinde el o interpretare autentică? Dacă legea din 30 Maiu 1892 s'ar porecli ritos ca fiind o lege interpretativă am trebui fără îndoială se o aplicăm, nu numai casurilor nededuse încă în judecată, dar și celor judecate, neavând însă încă putere definitivă și nerevocabilă, fiind încă pendente în apel sau în casațiune. Legea însă din 30 Maiu 1892 nu e intitulată lege interpretativă. În Camera deputaților s'a protestat chiar în contra caracterului de lege interpretativă, ce un orator voia să i atribuiască. Un deputat în adevăr s'a rostit ast-fel:

«D-lor, nu trebuie să pierdem din vedere un lucru, că acei cari s'a acoperit cu privilegiul care aū socotit că este folositor interesului lor și l'aū pecetluit cu un decret regal, aceia aū un drept câștigat asupra căruia nu mai pôte reveni nici o lege; dacă s'ar fi revenit asupra dreptului lor, d-văstră ați fi di-s că nu trebuie să facem legi cu efect retroactiv, și cu toate acestea acum nu cereți alta de cât retroactivitatea legii, însă numai în sensul cum vă convine d-văstră, pe când noi di-cem că legea nu trebuie să aibă efect retroactiv nici în favorea nici în paguba cui-va» (veți Monitorul oficial din 28 Maiu 1892, pag. 797). (Dreptul, 1892).

Istoria vagabondagiului, după Karl Marx. — Pauperismul nostru orășenesc nu e periculos. — Deosebire între așezămintele noastre de bine-facere și cele franceze. — Proletariatul nostru agricol. — Teoria lui Henry George și selgovermentul. — Casele de lucru (workhouses). — Adunarea vagabonșilor în casele de lucru (art. 219 codul penal). Este acésta o pedépsă saũ o simplă măsură polițienescă? — Vagabonșii străini. Art. 222 codul penal se aplică el numai vagabonșilor născuți în România? —
Jurisprudența.

Proletariatul țărănesc s'a arătat în Anglitora, iată ce ne spune Karl Marx, pe la sfirșitul secolului al XV-lea și pe la începutul secolului al XVI-lea, prin isgonirea țărănilor de pe pământul, asupra căruia ei aveau un titlu feudal tot așa de puternic, ca și stăpânul feudal, care totuși nu s'a știit să le răpescă imașul comunal. Inflorirea manufacturei de lână flandrese și corespunđătórea urcare a prețului lăneș, l'a îndemnat la acésta. Vechia nobilime feudală s'a prăpăstuit prin răsboaele feudale, cea nouă era un copil al timpului ei, pentru care banul era totul. Prefacerea pământului de arat în imașiu era dar lozinca ei.

Isgonirea țărănilor n'a avut loc, s'ar crede, cel puțin pe moșiile domeniale și monăstiresci. Adevărul însă este, urméză a dice Marx, că moșiile domeniale și moșiile monăstiresci secularisate s'aũ dăruit favoriților (jefuire care a ajuns la virful ei sub Guillaume III), ori s'aũ vindut pe prețuri de nimic, ori s'aũ reșluit de particulari. Totul fără paza celei mai mici etichete legale. Pământurile ast-fel jefuite alcătuesc astă-đi temelia latifundiilor oligarchiei engleze. Iată ce aũ făcut strigoii feudali. Capitaliștii aũ inlesnit la rëndul lor acésta desvoltare ca să prefacă pământul într'un articol de comerciũ.

Țărănimea ast-fel hărțuită și aruncată pe drumuri, a găsit, în parte, de lucru în fabricile de manufactură din Glasgow și alte orașe, iar cea mai mare parte s'a răspândit ca o masă vagabondă peste tótă Anglitora, cerșind, jefuind, punând foc. Vorba lui Schiller: *Etwas muss er sein eigen nennen, oder der Mensch wird morden und brennen!* Intre sáraci și avuți nu mai era de acum înainte nici un interes comun, nici o dáraveră comună, nici o idee comună, o lege de sânge asupra vagabondagiului începând să prigonească pe cei dintâi ca pe niște fiare sélbatice¹⁾.

1) Veđi *Karl Marx, Das Kapital*, I, edit. IV, *passim*, pag. 681, 689, 699 urm. Istoria engleză e, așa crede Marx, tipică pentru omenirea întrégă. Vagabondagiul s'a

Impărăția cerurilor. mângâierea de altă dată a săracilor, a pierdut de mult puterea ce o avea mai înainte asupra spiritelor. Impărăția pământului! iată la ce năzuiesc acum toți. Proletarul jură pe noua biblie, se crede în capii partidului său, li se supune lor milităresc. Ajuns însă o dată la domnire, fi-va el tot așa de supus, ascultător, bine disciplinat? Nu o credem. Rău năvălit, cum e, în loc să se închine la geometria socială isvodită de Marx, el 'și-ar face de cap, s'ar pune pe chef și petrecere, ar semăna călcarea noii evanghelicesci propovăduri!

Proletarul, așa dar, trebuie mai întâi crescut pentru libertate, aceea ce cere timp. Iisus, cel mai mare reformator, n'a răsturnat tradițiunea, a schimbat-o numai. Nici o iotă saū cirtă, ăice el, nu se va pierde din lege până nu se vor întempla tóte! Relele sociale, în adevăr, nu se pot tãmãdui de cât încetul cu încetul. Nu e locul aici să arătăm cum și în ce chip. Vom spune numai câte-va cuvinte asupra așezămintelor noastre de bine-facere, care impart săracilor ajutóre, și asupra art. 219 și 222 codul penal, privitóre la vagabonđi, adică la săracii cari nu vor să lucreze.

În deosebire de așezămintele de bine-facere franceze (bureaux de bienfaisance), cari aū o administrațiune centralisată cu o priveghere de tóte ăilele, energică, grabnică, așezămintele noastre de bine-facere, înființate fiind de particulari prin autonomia lor privată, aū o administrațiune neatárnată, pe care primarul nu o póte privighia de cât acțiunând pe administratori în judecată (art. 72 legea comunală din 7 Maiū 1887), priveghere slabă, ológă, neputinciosă, așa că în lipsă de un control nemerit se dă, ne spune d-l C. G. Dissescu, fatalmente nascere la abuseri și favoruri 1).

arătat însă la noi în alt chip ca în Englitera, adică prin imigrațiunea jidanilor. Iată totuși că la noi, ca în Englitera, industrialismul începe a bate puternic la ușe. Taxele vamale sunt și rămân la ordinea ăilei. Henry George vede pentru Statele-unițe americane, care și ele plutesc în apele industrialismului, un punct negru pe orizont. «Țaranul, ăice el, sculându-se dimineța, se îmbracă cu pantaloni vămuiți 40%, încaltă cisme pentru care s'a plătit la vamă 30%, aprinde lumânarea cu un chibrit tarifat 200%, până ce în sfârșit, omorât prin șurubul vama, móre lăsat jos în grópă cu o frânghie vămuită 45%!» (Vezi Henry George, *Fortschritt und Armth*, traducerea lui Gütschow, ediț. II, pag. 397).

1) Veđi C. G. Dissescu, *Cursul de drept public român*, t. III, pag. 1014. Veđi și articolul meu *Așezămintele de utilitate publică instituite de particulari*, publicat în *Dreptul* pe 1885, No. 83 și 84. Comp. Ducrocq, *Dr. administratif*, t. II, No. 1501—1512. În Germania, unde clasele de mijloc îndeplinesc *gratis* funcțiunile self-governmentului în serviciul comunal, ajutorarea săracilor se îndeplinesc, nu după un calapod mecanic și bureaucratic, ci după trebuințele fie-cărui cas individual (v. Gneist în *Holtendorffs Encyclopädie der Rechtswissenschaften* verbo *Armengesetzgebung*). Există, de altă parte, în tóte țările occidentale, case de lucru (Workhouses, depôts de mendians, Arbeitshaeuser), unde se primesc nu numai vagabonđii declarați, ca la noi (veđi art. 219 codul penal), dar și săracii, cari se înfăcișcă de bună voe. D-l C. G. Dissescu crede totuși că «țara în care asistența e mai mult practică și intrată în moravuri, putem ăice că e România și Englitera» (opul citat, pag. 1017). Vechii ocnelor o sumă, care s'o împartă Sfinta Mitropolie, pentru ca și norodul să nu mai aibă supărare la sfintele slujbe bisericesci și pe uliți se lipsescă acest catahrisis (v. decretul lui Alexandru Moruzi din 25 Februarie 1794, publicat de d-l V. Alexandrescu-Urechie). Ajutorarea săracilor este ea obligatorie? D-l C. G. Dissescu susține că săracii nu aū drept la ajutor, asistența nefiind de cât o datorie morală (op. cit., pag. 1013). Mi pare însă că același autor se combate singur trei pagini mai la vale, când ăice (op. cit., pag.

Totă legiuirea noastră regulătoare a cestiunii săracilor e, așa fiind, primitivă. În asilurile noastre pentru infirmii indigeni (v. L. din 13 Aprilie 1886), se primesc numai infirmii și săraci cari au exercitat o profesiune liberală sau o industrie (v. Regulamentul din 24 Ianuarie 1886), nu însă și lucrătorii cu mâna săraci. Nu avem apoi case de lucru (workhouses, depôts de mendians, Arbeitshaeuser), unde să se primescă, nu numai vagabonții declarați (art. 219 codul penal), dar și *lucrătorii liberi, cari s'ar înfățișa de bună voe*, lucru pentru care și legea noastră penală nu pedepsește cerșetoria. Ajutorarea *copiilor* săraci e și la noi obligatorie (v. art. 62 și 218 codul penal), însă nu avem încă case de reformă ca în Belgia, unde există și un patronagiū asupra criminalilor liberați.

Firese lucru însă. Imprejurările noastre economice fiind esențial deosebite de cele franceze, engleze, germane, nu e de mirare că și legile noastre sunt deosebite. În țările occidentale, pauperismul orășenesc e o racilă, care otrăvesce totă viața socială. În orașele noastre, din contră, sărăcia e încă sporadică, întâmplătoare, neamenințătoare. Ne-a ferit Dumnezeu de multe rele alipite de strălucita civilizațiune apusană! Acesta nu e de sigur un cuvânt ca să ne culcăm pe urechie, dar netăgăduit este totuși că socialismul colectivist nu cade încă la noi pe un tărâm roditor.

Proletariatul nostru agricol, din contră, e mai periculos, lucru pentru care unii, ca să'l preîntâmpine, se închină la teoria lui Henry George, a vestitului economist american. Henry George însă presupunem, ca condițiune fără de care sistemul său ar atârna în aer, ar fi zidit pe nisip, ar fi netrebnic, ca o nucă golă, existența unei țărârimi destoinică să se ajute singură, să se *asocieze*, să îmbunătățească agricultura cu ajutorul tehnicei moderne ¹⁾, pe când, din contră, țărâניה noastră, care nu și-a

1016—1017); «Iată cum se rezolvă în general cestiunea asistenței cu totă combaterea vie ce primesc soluțiunea ast-fel înțelăsă din partea unor economiști, cari cred că fie-care trebuie să trăească prin mijlocele sale, și atât mai rău dacă vine un moment când mijlocele 'i sunt insuficiente!». În adevăr, Carey, vestitul economist american, a dovedit pe deplin în contra lui Malhus și Ricardo, că dreptul la ajutor reese din chiar natura lucrurilor (v. Carey, *Socialwissenschaften*, traducerea lui Adler, t. III, pag. 579 urm.) Constituțiunea franceză din 24 Iunie 1893 și Legea prusiană consfințesc ritos dreptul la lucru și asistență. Bismark 'i apăără cu căldură în Parlamentul german (veđi Menger, *Das Recht auf den vollen Arbeitstag*, 1891, pag. 11—15 și pag. 153—154). Insuși Herbert Spencer, care 'i combate (veđi Justice, pag. 283 și pag. 288—289), recunoșce totuși că părerea domnitore 'i e contrară, părerea domnitore pe care el singur a calificat'o într'al loc (*Problemes sociales*, § 34) «ca fiind una din miile de forțe prin cari lucrăză Causa necunoscută. Omul nu e numai fiul trecutului, dar și tatăl viitorului!». În Belgia, prin domiciliu de ajutor se înțelege locul, unde omul nevoiaș are drept la ajutor (veđi *De Fooz, Le droit administratif belge*, t. IV, pag. 434).

1) Veđi Henry George, op. cit., pag. 283—289 și pag. 398. Idealul meū, dice economistul american, e socialismul, dar fără amestecul statului (op. cit., pag. 403). Individualismul în forma sa cea mai perfectă e în adevăr tot una cu socialismul în forma sa cea mai perfectă! Individualismul însă, adaugă Henry George, nu dă încă în Statele-Unite americane toate rōdele ce se așteptă de la el din cauza corupțiunii care vine de la monopolisatoriil căilor ferate (Gould, *Vanderbild*), lucru pentru care dōnsul vine să se socializeze căile ferate, telegraful, poștele. (Veđi *Sociale Probleme* traducere să se socializeze căile ferate, telegraful, poștele. (Veđi *Sociale Probleme* traducere a lui Stōpel, pag. 10 urm.). Economistiil noștri, din contră, așteptă totul de la amestecul statului. Moșiile statului, dice el, să se vinđă, nu numai țărânilor în parcelă mică, dar și capitaliștilor mijlociil în parcele mai mari, iar clasa proprietariil și a areni-

oțelit încă caracterul în lupta zilnică pentru drept, așteptă încă totul de la stat.

În adevăr, în timpul vaporului și a electricității, atunci adică când totul ne îndemnă să stringem la un loc toate puterile noastre economice, să le organizăm, disciplinăm, ne-am sinucide fără îndoială dacă am lăsa agricultura pe mâna țăranilor izolați, dacă am imbucătați-o, impetici-o, atomisa-o! Țăranul trebuie să capete mai întâi gustul agriculturii civilizate să învețe să se ajute singur, să se întarce de la ugerii statului! Teoria lui Henry George se lăgă, cum vedem, cu *selfgovernmentul*, adică cu obiceiul contractat de cetățeni de a face din serviciul public ocupațiunea lor de căpetenie.

Ce vedem însă? Noi așteptăm încă isbăvirea noastră de toate relele de la *amestecul statului!* Cine însă reprezintă pe stat? Oblăduirea cea mai înțeleptă bate neapărat apa în piua în lipsă de o bună administrațiune. Nu reforma pe hârtie e lucrul de căpetenie, ci dreapta ei *aplicare!* Cetățenii noștri însă nu vor să îndeplinescă personal serviciul comunal, ținutul, etc. și lasă funcțiunile *selfgovernmentului* pe mâna rabuliștilor, a flămâznilor, a ființelor catilinare. Iată pléva care trebuie arsă cu foc nestins! Se culeg ôre struguri din spiini sau smochine din ciulini?

În Anglittera, cu toate samavolnicile din trecut, țăranimea se află mai bine de cât la noi și în celelalte state continentale, țifra salariului pentru muncile agricole hotărându-se pe fie-care an de sheriff și de judecătorii de pace, cari îndeplinesc gratis funcțiunile lor, aristocrația engleză (*gentry*) ținând la onôrea de a servi țării, cu riscul chiar de a face mari jertfe bănesci, mai mult de cât la oări-ce, și rescumpărând ast-lél privilegiile de care se bucură ea prin jertfe corespundătoare.

Legea engleză din 1601 (63 Elisabeth, cap. II), impune statului său comunelor, etc. sarcina să ajute pe săraci sau să le dea de lucru. Vagabonđii și cerșetorii nu se mai osindesc acum, ca în trecut, cu pedepsele cele mai cumplite, ci se adună, cu titlu de simplă măsură polițienescă, în case de corecțiune (*houses of correction*). După legea din 1834 săracii capabili de a lucra, cari refuză să lucreze într'o casă de lucru (*workhouse*) înființată de stat sau de comună, se trimit la închisóre sau la o casă de corecțiune).

În Franța există un sistem analog. Iată în adevăr, ce hotărâsce art. 274 codul penal fr. (care lipsesce din codul nostru):

dașilor să se ajute și prin înființare de bănci agricole, etc. Insuși *Laveleye*, apostolul acestui sistem, mărturiscesc totuși că sistemul acesta nu are de loc darul să înlătore adevăr, amestecul statului, urmărit cu consecuență, ar duce la noi, unde nu există încă clase de mijloc desvolate, negreșit sau la o mare imigrațiune străină prin desvol-socialismul de stat sub nisce împrejurări asiatică? *Laveleye* răspunde: «Qu'on vende les biens vakoufs, comme le veulent les propriétaires occidentaux, et rien d'utile au public ne se fera plus!» (*Le Gouvernement dans la démocratie*, edit. II, t. I, pag. 34).

1) veđi *R. Gneist, Selfgovernment* edit. III passim, § 56, pag. 309, § 70, pag. 394, § 125, pag. 740. După legea penală germană din 1870 (§ 362) vagabonđii ce se trimit la o casă de lucru trebuie să fie ținuți acolo separați de lucrătorii liberi (Urméză deci închee Holtzendorff (v. *Encyclopädie der Rechtswissenschaft*, v^o Arbeits-accessorie (correctionelle Nachhaft).

«Toute personne qui aura été trouvée mendiant dans un lieu pour lequel, il existera un établissement public organisé afin d'obvier à la mendicité, sera punie de trois à six mois d'emprisonnement, et sera, après l'expiration de la peine, conduite au dépôt de mendicité».

F. Hélie lămuresce lucrul ast-fel: «L'art. 274, après avoir prononcé un emprisonnement de trois à six mois, ajoute: que le condamné sera, en outre, conduit au dépôt de mendicité. Or, quel est le caractère de cette mesure? est-ce une peine accessoire? est-ce une simple mesure de police? Ce n'est point une peine; cela résulte de l'article lui-même, puisqu'il dispose que les condamnés seront, après l'expiration de leur peine, conduits au dépôt. Cela résulte aussi de la discussion du code pénal. M. de Cessac demanda pour quoi on ne transférait d'abord le mendiant dans le dépôt. M. Regnault répondit: que les dépôts de mendicité sont des maisons de secours et des asiles où les mendiants peuvent et doivent se retirer d'eux-mêmes, et où ils ne sont pas en détention; que si, au lieu d'user de cette ressource, ils continuent de mendier, il est juste de les punir; en conséquence, on leur inflige la peine de la prison avant de les envoyer au dépôt».

Codul penal francez însă, autorii 'l critică cu drept cuvânt în această privință, în loc să orânduiască și trimeterea *vagabonșilor*, după expirarea pedepsei, la o casă de lucru (dépôt de mendiants), 'i așeză după expirarea pedepsei sub *privigherea polițienescă*, care constă în oprirea condamnatului de a se afla în cutare loc arătat de poliție, în oprirea de a părăsi reședința fără încuviințarea poliției, în pedepsa pentru *rupture du ban*, dacă nu se supune ordinului poliției.

Privigherea polițienescă, care e constințită prin legea franceză din 28 Aprilie 1832, prin codul penal belgian (art. 35 și 338), prin legea penală germană (§§ 38 și 39), prin Habitual Criminals act 32 și 33 Vict. c. 99, e absolut străină legii noastre, lucru de care nu ne plângem, știut fiind că ea împiedică pe condamnații liberați să 'și croiască o nouă existență neprihănită, să se îndrepte, să se facă oameni între oameni.

Vagabondagiul e, după chiar natura lucrurilor, o *contravențiune polițienescă*. În adevăr, ajutorarea săracilor e obligatorie pentru stat sau pentru comună, care caută să înființeze case de lucru (workhouses după de mendiants, Arbeitshäuser), în cari să se primască lucrătorii liberi, capabili de lucru și săracii, cari ar refuza de a lucra, pe cale de simplă măsură polițienescă. Codul penal austriac (§ 517 urm.), german (§§ 361 și 362), olandez (art. 342) numără deci vagabondagiul printre contravențiunile polițienesci, în deosebire de legiuirea penală franceză, care 'l privește ca *delict* (veși art. 269 francez care lipsesece din codul nostru. Compar. art. 352 urm. codul penal belgian).

În zadar F. Hélie se încercă el să apere sistemul francez: «Le vagabondage, dice el, est donc un *acte préparatoire* plutôt qu'un délit accompli... mais ce serait une erreur de n'y voir qu'un acte préparatoire». Ciudat lucru! Vagabondagiul e mai mult un act preparatoriu de

1) Veși *Faustin Hélie, Théorie du code penal* edit. III-a, t. III, No. 986. Veși și No. 959, unde vestitul criminalist apără art. 269 codul penal francez, care consideră vagabondagiul ca un delict.

cât un delict! Ar fi totuși o greșală de a nu se vedea într'însul de cât un act preparatoriu, căci e mai mult un delict! Vagabondagiul 'și are izvorul său, nu atât în voința vagabondului, cât în *sărăcia* sa. Sărăcul care, în loc să cêră ajutorul statului său al comunei, duce o viață vagabondă, comite o contravențiune polițienescă.

Codul penal german pedepsește pe vagabonđi cu închisóre polițienescă (Halt) de la o ți până la șase săptămâni (§ 361 No. 3 combinat cu § 18) și orênduesce că vagabonđii condamnați se pot aședa și într'o casă de lucru (Arbeitshaus), *separați de lucrătorii liberi*, până la doi ani (§ 362). Imprejurarea că sunt separați de lucrătorii liberi întipăresce casei de lucru, unde se conduc ei, după expirarea pedepsei, caracterul unei pedepse corecționale accesorie (correctionelle Nachhaft).

Legiuirea noastră penală, în deosebire de legiuirile de mai sus, trâmite pe vagabonđi de-a dreptul la o casă de lucru, fără se pronunțe mai întâi în contră-le o pedepsă corecțională sau polițienescă. Art. 219 al codului nostru penal glăsuesce, în adevăr, ast-fel:

«Acei declarați de vagabonđi se vor aduna într'o *mănăstire*, sau un alt loc anume determinat prin un regulament de administrațiune publică, și se vor supune a *învêta o meserie cu care să se pôtlă hrăni*, sau vor fi obligați a lucra în meseria ce cunosc.

«Timpul șederei lor în un asemenea loc va fi de la șase luni până la un an».

Art. 219 hotărâsce că: acei declarați de vagabonđi, se vor aduna într'o mănăstire, etc. Care e caracterul acestei măsurii? Avem a face aici cu o pedepsă sau cu o simplă măsură polițienescă? Mai întâi și întâi, nici vorbă de pedepsă polițienescă. În adevăr, închisórea polițienescă se urcă numai până la 15 zile (art. 9 codul penal) și acei osândiți la închisóre polițienescă nu pot fi întrebuițați la lucru, fără voia lor, nici în închisóre, nici afară din închisóre (art. 29 codul penal). Adunarea într'o casă de lucru de la 6 luni până la un an (art. 219 codul penal) nu pôte deci să trecă drept *pedepsă* polițienescă.

E dar vorba în art. 219 codul penal de o *simplă măsură de poliție*. Codul nostru penal a sărit de bună sémă inadins peste art. 269 codul penal francez, care consideră vagabondagiul ca un delict. Reese, de altă parte, limpede și lámurit din art. 223 și 224 codul penal, carî *pedepse*sc vagabondagiul *însoțit de o împrejurare concomitentă* cu închisóre corecțională (nu avem totuși încă case de corecțiune în adevêratul înțeles al cuvêntului), că *adunarea* celor declarați de vagabonđi într'o mănăstire etc. de la 6 luni la un an, nu e o pedepsă corecțională, ci o simplă măsură polițienescă.

Casa de lucru (mănăstirea, etc.), în adevăr, nu se înfățișeză ca o casă de corecțiune, căci ea primesce pe acei *declarați* de vagabonđi prin sentința judecătórescă (art. 218 comb. cu art. 219 codul penal), pe când într'o casă de corecțiune aș a se închide numai cei *osândiți* la închisóre (art. 24 codul penal). Dovadă despre acesta avem și art. 221 codul penal, care hotărâsce că, înainte de a se trimite la mănăstire, vagabondul are un soroc de o lună, în care el pôte să 'și găsescă un mijloc regulat de existență, în care cas *va fi scutit de a merge la casa destinată vaga-*

bonșilor. E vorba deci de o măsură de simplă poliție, de care singură administrațiunea pôte să ne scutescă, și nu de o pedepsă.

Nimeni nu se pôte declara vagabond, de cât numai prin *sentință judecătorească*. Iată ce hotărășce art. 218 codul penal. Urméză dar că tribunalul nu are alt rol în acéstă materie de cât să declare existența vagabondagiului. Incolo, tôte măsurile cele-l'alte : adunarea într'o mănăstire (art. 219), scutirea de a merge acolo (art. 221), liberarea sub ofertă de garanție (art. 222), intră în atribuțiunile exclusive ale administrațiunii. Dacă nu ar fi așa, am intra într'o înfundătură, din care cu greū am putea eși, căci administrațiunea ar putea să isgonescă din țară pe un vagabond străin (art. 220 codul penal), iar tribunalul să crënduiască scutirea lui sau liberarea lui sub ofertă de garanție (art. 221 și 222 codul penal).

Drept aceea, art. 273 codul penal francez și hotărășce ritos : « Si le gouvernement accueille la réclamation ou agréé la caution, les individus ainsi réclamés ou cautionnés seront, par ses ordres, renvoyés ou conduits dans la commune qui les a réclamés ou dans celle qui leur sera assignée pour résidence sur la demande de la caution ». Liberarea vagabondului sub cautiune e dar tréba *administrațiunii* și nu a tribunalului. Reese din art. 219 combinat cu art. 220 a codului nostru penal și din chiar natura lucrurilor, că legea nóstă reguléză raportul între administrațiune și justiție în acéstă materie, tocmai ca cea franceză.

Art. 220 codul penal se ocupă de vagabonșii străini. Dênsul hotărășce : « Acei declarați de vagabonși de naționalitate străină se vor putea și isgoni din țară ». Volnic dar e guvernul său să 'i adune într'o casă de lucru potrivit art. 219 codul penal, sau să 'i isgonescă din țară. Dacă se hotărășce pentru întâia alternativă, neapărat că are să păzescă mai întâi urmarea prescrisă de art. 221 codul penal, care fără să deosibescă între vagabonșii de naționalitate română sau străină, legiuiesce în general :

« Inainte de a se trimite un individ declarat de vagabond în unul din locurile prevădute prin art. 219, i se va pune un soroc de cel puțin o lună, în care el va putea să 'și găsească un mijloc regulat de existență, în care cas va fi scutit de a merge în casa destinată vagabonșilor ».

Trecem în fine la art. 222 codul penal, care ne va da mai mult de furcă. Dênsul orênduesce :

« Dacă comuna unde este născut vagabondul său vre-o persoană cunoscută și solvabilă, va reclama pe vagabond, sub oferta de garanție, individul ast-fei réclamat se va trimete în comuna care 'l-a cerut sau acea pe care garantul a arătat'o ».

Un lucru e sigur înainte de tôte, anume că e vorba aici nu de o cautiune de dat în bani, ci de o cautiune de bună purtare a cărei țifără și răspundere se hotărășce prin bună învoire între administrațiune și chezași. Netăgăduit este de asemenea că vagabondul trimes în comuna care l'a cerut sau aceea pe care garantul a arătat'o, nu e ținut să rămână acolo, fiind vorba în art. 222 cit., nu de o reședință obligatorie, care ar împiedica libertatea locomiuni, ci de o tutelă bine-voitoare a comunei sau a garantului, cari au réclamat pe vagabond.

Nasce însă întrebarea, și ea a dat loc la o vie gâlcévă, dacă art. 222 cit. se aplică vagabonșilor în general, sau numai *vagabonșilor năs-*

cuși în România. Art. 222 cit. vorbind de «*comuna unde este născut vagabondul, etc.*» a înțeles fără îndoială comuna *română* unde este născut vagabondul, căci trimiterea vagabondului la comuna *străină*, care l-ar reclama, ar fi *isgonirea lui din țară*, cas prevădută de art. 220 codul penal, pe când din contră, art. 222 cit. are în vedere, nu isgonirea vagabondului, ci scutirea lui de casa de lucru, așezarea lui sub o tutelă binevoitoare, libertatea lui pe cheazăsie.

Jurisprudența noastră vede lucrul tot ast-fel, însă cu o motivare esențial deosebită. Iată cum se rostesc hotărârea casațiunii noastre secțiunea II, din 19 Octombrie 1892 (vezi *Dreptul* No. 69 pe 1892):

«Având în vedere că de și din cuprinderea art. 222 din codul penal ar părea că, în aceea ce privesce liberarea pe cauciune, nu se face nici o distincțiune între vagabonții născuți în țară și vagabonții veniți din țările străine, însă întru cât acest articol este luat din art. 273 din codul penal francez, unde spune că *vagabonții născuți în Franța* vor putea fi reclamați pe garanție, fie de comuna unde sunt născuți fie de o persoană cunoscută și solvabilă, este învederat că și legiuitorul nostru, călăuzit de același interes cerut de siguranța interioară a statului și de liniștea publică, a înțeles a face o distincțiune între vagabonții născuți în țară și între cei veniți de afară, în ceea ce privesc reclamarea lor pe garanție; *că acesta reese lămurit din faptul că legiuitorul român a privit mult mai rău pe vagabonții veniți din afară de cât pe cei născuți în țară, căci prin art. 220 codul penal dispune că cei de naționalitate străină declarați vagabonți se vor putea și isgoni din țară*; or, cum expulsarea din țară aparține puterii executive, nu instanțelor judecătorești, *acestea având numai dreptul de a constata și declara starea de vagabondagiū, a se admite că vagabonții de naționalitate străină pot fi liberați pe cauciune, ar fi a da loc, în multe cazuri, la contradicțiuni flagrante, dacă nu și la conflicte, între puterea executivă și puterea judecătorească, când un tribunal, liberând pe cauciune pe un vagabond străin, puterea executivă l-ar isgoni din țară*;

«Că legiuitorul român a căutat tot-d'a-una să facă o distincțiune între vagabonții locali și cei străini, fiind mai favorabil pentru cei născuți în țară și căutând tot-d'a-una să ia garanțiile cele mai mari contra străinilor, și acesta atât în interesul siguranței interioare și exterioare a statului român, cât și pentru a nu se turbura liniștea publică, reese și mai lămurit din faptul că *prin legea asupra străinilor din 7 Aprilie 1881*, guvernul pôte pe cale administrativă, și fără măcar se intervină vr'o hotărâre judecătorească, să expulzeze din țară *pe orî-ce străin*.

«Considerând dar că adevăratul înțeles al art. 222 din codul penal fiind că *numai vagabonții născuți în țară pot fi liberați pe cauciune*, Curtea de apel din Iași, în specia, liberând pe cauciune pe Salomon Nahamovicî, venit în țară din Rusia, și declarat în stare de vagabondagiū prin hotărâre rămasă definitivă, a dat o greșită interpretare sus menționatului text de lege și deci motivul invocat este întemeiat».

Mai întâi și întâi, însuși textul art. 222 al codului nostru penal vorbește de *comuna unde este născut vagabondul*. Reese însă, o spunem încă o dată, lămurit din art. 220 combinat cu art. 222 codul penal, că prin «*comuna unde este născut vagabondul*», legiuitorul nostru a înțeles

«comuna română unde este născut vagabondul». În adevăr, dacă nu ar fi așa, străinul s'ar trimete la comuna străină, care l'ar reclama, aceea ce ar fi o isgonire din țară și nu o liberare pe cauțiune. Când intențiunea legiuitorului răsare cu necesitate logică din combinarea textelor, ca în cazul nostru, e fără îndoială loc de interpretarea logică și în materie penală¹⁾. Nu înțelegem dar de ce hotărârea de mai sus, în loc să se țină de art. 222 cit., se închină la sfinții străini, la art. 273 codul penal francez.

Art. 222 codul penal, aplicabil fiind după cele de mai sus numai vagabondului născut în România, se lăgă cu art. 8 codul civil, care hotărăște: „*Veri-ce individ născut și crescut în România până la majoritate... va putea reclama calitatea de Român în cursul unui an după majoritate...*“ Va să țină străinul, care e încă în termenul de opțiune de un an, are comuna sa în România, care l'ajută, când e sărac, și deci nu poate să fie isgonit din țară. Fiind dar declarat de vagabond, comuna sa l'pote reclama conform art. 222 codul penal. Art. 8 codul civil însă e abrogat prin art. 7 al Constituțiunii revisuită la 1879. Deci, așa fiind, și art. 220 codul penal (isgonirea vagabonșilor străini) se aplică în viitor vagabonșilor străini, fără deosebire de sunt născuți în țară sau veniți de afară.

În adevăr, pe când legea belgiană asupra străinilor din 15 Martie 1874 hotărăște că *expulsarea e exclusă dacă străinul născut în Belgia din un străin, care reșede acolo, se găsește în termenul de opțiune de un an după majoritate, prevădută de art. 9 codul civil (art. 8 codul civil român)*, legea noastră asupra străinilor din 7 Aprilie 1881, nu coprinde o asemenea dispozițiune, care ar fi contrară art. 7 cit. din Constituțiune²⁾. Va să țină vagabondul străin născut în România se poate isgoni din țară, termenul de opțiune de un an fiind desființat prin art. 7 din Constituțiune.

Însăși hotărârea, pe care o criticăm, recunoște în adevăr că, după legea asupra străinilor din 7 Aprilie 1881, guvernul poate să expulzeze din țară *pe orî ce străin*, fără deosebire de e născut în țară sau nu, însă conchide de aici spre mirarea noastră că «legiuitorul român a privit mult mai rău pe vagabonșii veniți din afară, de cât pe cei născuți în țară», sau cu alte cuvinte «a căutat tot-d'a-una să facă o distincțiune între vagabonșii locali și cei străini, fiind mai favorabil pentru cei născuți în țară». A face însă ast-fel să decurgă, nu din art. 222 codul penal, și din legea asupra străinilor că art. 222 citat se aplică numai vagabonșilor născuți în România, este a țice că străinii născuți în România nu se pot isgoni din țară, aceea ce nu este adevărat.

Hotărârea de mai sus admite totuși, potrivit cu principiile cele adevărate, că tribunalele au în această materie numai dreptul de a constata și declara starea de vagabondagiū, însă, în loc să hotărăscă ritos că, așa fiind, instanța de fond nu era competentă să statueze asupra cererei de liberare pe garanție, care intră în căderea exclusivă a administrațiunii, țice pipăind că «a se admite că vagabonșii

1) V. Haus, *Principes généraux du droit pénal belge*, t. I, No. 147 și 148.

2) V. articolul meu *Expulsarea străinilor etc.* publicat în *Dreptul* pe 1888 No. 3, pag. 100. Compar. Haus, op. cit., t. II, No. 761.

de naționalitate străină pot fi liberați pe cauțiune, ar fi a da loc, în multe cazuri, la contradicțiuni flagrante, dacă nu și la conflicte, între puterea executivă și puterea judecătorească, când un tribunal, liberând sub cauțiune pe un vagabond străin, puterea executivă 'l-ar isgoni din țară».

Cerem și de astă dată iertare cititorilor noștri, că 'i-am plietisit cu o cercetare pôte prea amănunțită, și 'i rugăm să recunoscă că, dacă se face abstracțiune de nemernicia condēiului meu, retorica gólă cu generalitățile ei seci prețuesce de o mie de ori mai puțin de cât, cum se exprimă fôrte bine *Taine*, «marele scrupul asupra înțelesului cuvintelor, obiceiurile algebraice, indoiala înăscută, care te împiedică să 'ți faci iluziuni, disprețul simțului comun necultivat, ura în contra argumentelor de inimă, credința absolută în *observare și dovadă*, vecinica trebuință de noui verificări» ¹⁾. (*Dreptul*, 1893).

1) V. *Taine*, *Les philosophes classiques du XIX siècle en France*, VI edit., p. 100—101. Dacă însă filosofia neîntemeiată pe observare și dovadă nu face parale, ce să dicem de politica noastră de partid (politica are prin esența ei un caracter practic) care e înlemeiată, nu pe obiceiul poporului de a se ajuta singur, adică de a se încrede numai în observare și dovadă, ci pe talentul de a imita al unora sau al altora, cari trec pe rând la putere? *Roscher* are mare dreptate să servescă *gratis* statului (ca juraii, funcționari comunali, deputaii, etc.) și destulă avere, care să închezăsuască neatârarea lor morală, cea mai frumoasă Constituțiune rămâne numai scrisă pe hârtie (vezi *Roscher*, *System der Volkswirtschaft*, edit. XVIII, t. I, § 205. Cf. *Herbert Spencer*, *Justice*, § 123 urm.). În adevăr, obiceiul nostru de «lasă-mă să te las» ne îmbrâncesce puternic în brațele *Cesarismului democratic*. Ave, astă-qi la ordinea zilei punctul cum trebuie să se reguleze mai bine cestuinea copiilor săraci. Experiența a dovedit că în orașele cele mari meșterii întrebunțați la fabrici, de și au un bun salariu, neîngrijesc totuși absolut creșterea copiilor lor. Drept aceea se cere ca părinții se pôtă fi considerați ca complici ai vagabondagiului copiilor lor și să se pôtă declara vagabonți și copii mai mici de 16 ani (compar. art. 218, alin II. codul penal român).

Baroul german. — Statutele și casa de ajutor a
avocaților germani asociați. — Emulațiunea ideală între
avocații germani. — Donațiunea după proiectul unui cod
civil german. — Critică.

Autoritatea cea mare, de care se bucură legiștii în toate țările e cea mai puternică străje în contra abaterilor puterii domnitoare, fie acesta regele, aristocrația sau poporul. Legiștii îndestulază o trebuință *ideală* a societății, câștigă ast-fel o mare popularitate, pătrund în toate păturile sociale, iaș parte la toate mișcările societății politice, stăpănesc opiniunea publică, modelază caracterele.

Legiștii reduc în fie-care epocă la măsura lor exactă dreptul strict și echitatea, care e idealul, la care tinde ori-ce popor. Dreptul e echitabil, dacă egalitatea dinaintea legii răspunde exact *faptelor*, și nu e numai o formulare abstractă. Trebuie totuși să ne supunem necondiționat legii, fie ea ori cât de neechitabilă, căci între două rele avem să alegem pe cel mai mic, și anarhia e o nenorocire mai mare de cât o lege prea riguroasă.

E treaba *legiuitorului* să schimbe legea care nu răspunde echității, și el trebuie să o facă, nu cedând revendicărilor unui popor resculat, aceea ce ar slăbi autoritatea statului, ci urmând sflatului legistului care, *aplicând* legea, descoperă defectele ei.

Reformele se îndeplinesc în Germania pe basa experienței dobândită cu ocasiunea aplicării legilor, și nu din cauza și de téma revendicărilor brutale ale mulțimei. Reformele răspund ast-fel cerințelor *sciinței*, găsesc un tărâm pregătit, astupă inșeși isvórele rėului.

Idealurile fără *obiceiuri* corespunđătoare sunt o otravă vătămătoare ca béuturile ce nu fermentéază. Trebuie așa dar să creăm obiceiuri conforme cu reformele ce le introducem. Legiștii să ajute dilnic pe cei desmoșteniși și pe cei avuți cu sflatul, exemplul, povețele lor, să fie pentru toți un oracol sfint, cum erau preoții în timpurile cele mai bune ale creștinismului. Un aer curat și răcoritor trebuie să curețe atmosfera mlăștinóasă în care láncezesce societatea.

Majoritatea parlamentară, dacă 'i lipsesce friul moral, dacă obiceiurile sociale nu-ı opresc mersul și nu o silesce să se modereze, se preface într'o putere tiranică. Arbitrariul ia atunci locul legii, jurisconsultul cedéază tărémul avocatului celui șiret, cel avut fuge de funcțiunile selfgovernmentului și caută în administrațiune unelte pentru scopurile sale cele egoiste și nu organe ale legii, și tirania cea mai cumplită, tirania majorității face pe toți să tremure.

Magistratura inamovibilă nu e în stare să țină pept despotismului majorității, căci ea are misiunea, nu de a preîntâmpina ori-ce vătămăre, ci de a reprima vătămărea cauzată fără drept. Nu ori-ce cestiune politică se poate rezolva în o cestiune *judiciară*, lăsând a dice că judecătorul, care operază pururea cu principii abstractate, nu cunoște indetul păsurile poporului. Majoritatea, care hărăzese magistraturei inamovibilitatea, nu este ea liberă să o revocă, dacă 'i vine așa la sócotelă? Istoria Francei, observă d-l R. *Gneist*, dovedesce cum sistemul dinastic saú *constituțional* știe pururea să-'și supună magistratura inamovibilă 1).

În Germania s'a acreditat de mult idea, dedusă din selgovernmentul englez, că cei avuți trebuie să îndeplinescă *gratis*, în concurs cu legiștii, toate funcțiunile selgovernmentului. Cel ce domnesce de fapt, se cuvine să domnescă și de drept, dar cu îndatorirea pentru densusl saú niveleze neegalitatea socială rezultând de aci prin jertfe echivalente. *Avocatul* german, de altă parte, mai puțin genial poate de cât cel francez, care pune rațiunea filosofică mai presus de toate, și mai puțin popular ca cel american, care se întemeiază pe precedente și pe o tradițiune populară, îi întrece pe amândoi, căci ei are un ochiú deschis atât pentru idealurile abstracte cât și pentru tradițiune, și combină cu o *consequență* admirabilă dreptul pur cu dreptul istoric.

Și ce róde minunate nu ar cóce această dispozițiune a spiritului legist în Germania, dacă nu 'l-ar contraria, adesea într'un chip brutal, excesele militarismului, ale autoritarismului politic, ale pietismului protestant! Ideia libertății 'și face drumul încet, dar sigur în Germania. Dacă suveranitatea populară se va stabili o dată pe tărêmul german, ea nu va mai fi o ficțiune, ci o cucerire reală a omenirei.

Faptul că două mii cinci sute două-zeci și nouă de avocați germani s'aú asociat spontan pentru scopuri ideale și pentru mutuala ajutorare, faptul că dênșii se întrunesc periodic ca să discute problemele cele mari ale dreptului, faptul că dênșii nu obosesc să critice într'un limbagiú simplu și nobil proiectele de legi, — faptele acestea dovedesc că puterea morală a unei clase sociale crește prin unire, iubire, frăție.

În zadar se caută să se înjosescă clasa legiștilor, susținându-se că dreptul e identic cu forța, că forța primază dreptul. Jurisprudența etnografică ne învață din contră că idealurile dreptului se găsesc nu numai la națiunile cele civilizate, unde există atâtea neegalități strigătore, dar și la națiunile cele sêlbatiche, unde domnesce între toți cea mai perfectă egalitate; de unde urmază că dreptul nu e un ce meșesugit, arbitrar, revocabil, ci constituie o idee esențială, eternă, neschimbată.

Tipul avocaturei germane, dacă 'l privim din acest punct de vedere superior, care răspunde de sigur mai mult cerințelor viitorului de cât realității actuale, trebuie să ne intereseze într'un grad înalt, și nu va fi poate timp pierdut, dacă ne vom da ostenelă să cunoșcem:

1. Statutele asociațiunii avocaților germani;
2. Statutele casei de ajutor a avocaților germani;
3. Simptomele unei emulațiunii ideale între avocații germani.

1) *Rudolf Gneist, Kreisordnung*, pag. 166.

I.

Adunarea avocaților germani (Anwaltstag), care s'a ținut la München, la 10 Septembrie 1887, a votat statutele asociațiunii germane (Anwaltsverein), care numără astăzi 2529 membri. Art. 1 al statutelor definesce ast-fel scopul asociațiunii: 1) «îmboldirea spiritului de corp și a spiritului științific; 2) progresul jurisprudenței și al legislațiunii; 3) apărarea intereselor profesionale. Pentru acest sfârșit există un jurnal (Juristische Wochenschrift) ca organ al asociațiunii». Pot intra în asociațiune toți avocații admiși să pledeze pe lângă vre unul din tribunalele germane..... Fie-care membru primesce jurnalul gratis (art. 3). Organele asociațiunii sunt adunarea avocaților (Anwaltstang) și comitetul (art. 4).

Adunarea avocaților hotărăște cu majoritatea absolută a membrilor prezenți (§ 5). Comitetul (Vorstand) are următoarele atribuțiuni și îndatoriri: 1) el reprezintă asociațiunea și se îngrijește de aducerea la îndeplinire a rezoluțiunilor adunării avocaților; 2) el hotărăște timpul și locul adunării avocaților, ia măsurile trebuincioase pentru acest sfârșit și adresează invitățile prin încunoscințarea publică, arătând ordinea de și stabilită provisoriu de densus; 3) el numește, dintre membri, raportori asupra chestiunilor de discutat; 4) el primesce declarațiunile de intrare în asociațiune a noilor membri, liberază cărțile de legitimațiune (Mitglieds-karten), primesce cotisațiunile și dă socotelă; 5) el se complectază prin cooptațiune în cas de morțe, retragere sau destituire a membrilor săi (§ 6). Comitetul se compune din nouă membri, cari aleg din sinul lor pe președintele și pe secretarul (Schriftführer) comitetului și pe loco-țiitorii acestora. Secretarul e în același timp comptabilul... Comitetul hotărăște cu majoritate absolută de voturi. Pentru validitatea hotărârilor se cere ca să voteze cel puțin trei membri (§ 7). Comitetul se alege pe trei ani. El are scaunul său la locul hotărât de adunarea avocaților. Comitetul continuă funcțiunea sa și după expirarea perioadei sale electorale, până ce se alege un nou comitet (§ 8). Schimbările statutelor se pot hotărâ de adunarea avocaților prin majoritate absolută, dar numai după o propunere înscris prezentată comitetului, patru săptămâni înainte de întrunirea adunării avocaților (§ 9).

II.

În execuțiunea unei hotărâri luate de adunarea avocaților germani la 7 Iunie 1884, la Dresda, s'a alcătuit sub numele de *Hülfskasse für deutsche Rechtsanwältte* (Casa de ajutor pentru avocații germani) o asociațiune, care își are scaunul ei la Lipsca și se bucură de drepturile unei *persone juridice*. Răspunderea membrilor ei se mărginesce la plata unei cotisațiuni anuale (§ 1). Scopul asociațiunii este: a) adunarea stocului de capital necesar pentru întemeierea unei *case generale de pensiuă* pentru avocații germani și pentru veduțele și orfanii acestora; b) până la fondarea casei de care e vorba, ajutorarea cu bani a avocaților scăpătați (§ 2). Mijlocele pentru atingerea scopului se dobândesc: a) prin cotisațiunile anuale ale membrilor; b) prin ajutóarele în

capital său anuale ale camerei avocaților 1); c) prin daruri, legate sau alte hărăziri extraordinare... (§ 3). Póte să fie membru ori-ce avocat german sau un fost avocat german nedestituit pentru abateri disciplinare. Drepturile membrului încetază prin mórte, destituire, retragere de bună voe sau refuzul cotisațiunii anuale. Fie-care membru are de plătit o cotisațiune anuală de dece mărci (§ 4). Organele asociațiunii sunt: a) adunarea generală; b) comitetul (§ 5). Cestiunile următoare, anume când și unde se întrunesc adunarea generală, cum se fac invitările, cari sunt atribuțiunile adunării generale, cine o presidéză (președintele comitetului), din câți membri se compune comitetul, pe cât timp se aleg ei, cum se alege președintele, secretarul, comptabilul din sinul membrilor comitetului, cari sunt atribuțiunile comitetului, ale președintelui, secretarului, comptabilului, când începe și când se sîrșesc anul budgetar al asociațiunii, cum se aleg revisorii pentru cercetarea socotelilor, cum trebuie să se facă anuniurile în interesul asociațiunii, sunt regulate și resolve prin articolele 6—16 ale statutelor casei de ajutor pentru avocații germani din 25 Martie 1885. Art. 17 al acelorași statute hotărâsce că, dacă capitalul pentru scopul de mai sus va atinge o țîră așa de mare în cât să fie posibil, după părerea comitetului, ca să se întemeeze o *casă de pensiuini*, comitetul va avea să pregătescă înființarea casei și să propună cât mai în grabă adunării desființarea asociațiunii și trecerea la acéstă casă a întregii averi a asociațiunii. Dacă se admite de adunare desființarea pentru alte motive, averea se atribue atunci guvernului său unei camere de avocați, cu îndatorirea ca să întrebuițeze veniturile numai pentru ajutorarea avocaților scăpătați sau a urmașilor lor.

III.

Asociațiunea avocaților germani dat'a ea bune róde? Înălțat'a ea prestigiul baroului german? Spiritul legist în Germania emancipatu-s'a el printr'insa de lanțurile unei tradițiuni misteriose, devenit'a el mai amabil, mai simpatic, mai uman?

Sciut este că de curënd s'a elaborat proiectul unui cod civil pentru împărăția germană, o lucrare pregătită de mai bine de dece ani. Elaboratul e în esența lui bun, dar e scris într'un stil sec, laconic, întunecos. Trebuințele vieței reale nu sunt în de-ajuns luate în băgare de sémă.

Aci dar era ocasiunea cea mai bună pentru asociațiunea avocaților germani ca să arate ce póte ea. Asociațiunea n'a răspuns numai așteptărilor în acéstă privință, dar le-a întrecut. Pe fie-care lună apare, în execuțiunea ordinului dat întru acéstă de asociațiunea avocaților germani,

1) Camera avocaților este identică cu *consiliul de disciplină* al avocaților. Intre pedepsele disciplinare figuréză și pedepsa la *amendă* până la trei sute mărci (v. *Rechtsanwaltsordnung* din 1 Iulie 1878, § 62 No. 3). Camera avocaților hotărăscesc ce cotisațiune anuală trebuie să facă fie-care membru al baroului (*Rechtsanwaltsordnung*, § 48 No. 2). Dacă s'ar schimba în acest înțeles legea noastră din 6 Decembrie 1864 pentru constituirea corpului de avocați, s'ar atinge printr'acéstă un scop îndoit: 1) s'ar introduce o pedepsă disciplinară (amenda), mult mai eficace de cât avertisferate române; și 2) s'ar procura un fond important, care s'ar putea utiliza pentru diferite scopuri superioare.

o broșură coprinzând, sub titlul *Gutachten aus dem Anwaltsstande über die erste Lesung des Entwurfs eines bürgerlichen Gesetzbuches*, o critică amănunțită a proiectului de mai sus. Vom resuma, pentru caracterizarea noii direcțiuni ce a luat-o spiritul legist în Germania, articolul d-lui dr. C. F. Reatz din Giessen (broșura a treia), care critică dispozițiunile (art. 437—451) proiectului relative la *donățione*.

Nu ori-ce liberalitate e o donățione. Acela care dă amicilor săi un prând, o face ca să petrécă, el, refuză mulțumirile exprimate de oșpeții invitați, și le mulțumescce din contră lor că 'i-au dăruit ore așa de plăcute. Liberalitatea devine o donățione numai dacă aduce un folos donatarului său intereselor superioare ale societății. Proiectul de mai sus (art. 437) admite că o liberalitate, care servește numai unui scop ideal, nu e o donățione, cu alte cuvinte că donăționea presupune esențial o înavuțire *materială* a donatarului. D-l Reatz combate această teorie. Bunurile *ideale* au și ele o valoare economică ca cele materiale. Dacă te rescumpăr de de la un pirat, care te-a pus în lanțuri, îți redați libertatea (un bun ideal), care te repune în capul afacerilor tale și 'ți procură din nou puțința ca să fii economiccesce productiv. La Romani, și un bun ideal putea să fie obiectul unei donăționi (*servus libertate donatur, — civitate donatus, — emancipationem donare*).

Ajunge înavuțirea donatarului său se mai cere *intențiunea* din partea dăruitorului tinzând la înavuțirea dăruitului (donatarului)? Proiectul unui cod civil german, în conglăsuire cu părerea domnitore, cere și intențiunea de care e vorba. Acesta rezultă, se dice, din Legea 1 pr. Dig. *De donationibus*, 39, 5, unde se hotărăscce: *Dat aliquis propter nullam aliam causam... quam ut liberalitatem et munificentiam exerceat; haec proprie donatio appellatur*. Intențiunea, care caracterisează donăționea, lipsescce în casurile următore, anume când se vinde un lucru mai estin, nu pentru a se îmbogăți pe altul¹⁾, ci de *nevoe*, când se face un pact de familie (regularea interesului de familie fiind atunci principalul) când moștenitorul rezervatar, a cărui rezervă e atinsă, execută, din pietate către testator, integral legatele și nu cere reducerea lor, când se fac cheltueli pentru crescerea și hrana unui copil luat de suflet, etc.

Totul atărnă fără îndoială de la voința, de la intențiunea părților; dar este ore exact că nu există donățione, dacă intențiunea dăruitorului tinde, nu la înavuțirea donatarului, ci la realizarea unui scop ideal? L. 1, pr. Dig. 39, 5, spune că nu se numescce donățione aceea ce se dă, nu pentru o altă cauză, ci numai pentru a se exercita o liberalitate, dar ea nu hotărăscce că nu există donățione, dacă liberalitatea se face pentru a se îndeștala o trebuință ideală, și nu pentru a se înavuți pe donatar. Darurile făcute unui stabiliment de utilitate publică și menite a fi imediat împărțite între săraci, nu se fac cu intențiune de a mări averea aceluși stabiliment, și darurile de cari e vorba sunt fără îndoială adevărate

1) Donăționea onerosă este ea a se considera ca o vindare până în concurența echivalentului plătit? Credem că nu. Puțin importă că s'a plătit un mic equivalent, dacă intențiunea *principală* a fost de a se face o donățione (v. *Aubry et Rau*, VII § 705, text și nota 6). Donăționea onerosă, de și scutită de forme, e supusă la raport, e reducibilă pentru atingerea rezervel și revocabilă pentru ingratitudine, etc.

donazioni. Intențiunea dar care caracterizează donațiunea p^ote să fie, sau de a înavuți pe altul sau de a îndestula o trebuință ideală, a ocroti interesele științei, ale artei, religiunii, sănătății, etc. Intențiunea principală a dăruitorului tinde ea la regularea cu interes de familie (pacte de familie) sau la executarea unei datorii religioase sau cetățenesci (luarea unui copil de suflet)? Există o donațiune, căci intențiunea de a înavuți pe altul nu e o condițiune ontologică a donațiunii.

Proiectul unui cod civil german mai cere ca condițiune esențială a donațiunii *micșorarea averei* dăruitorului și exclude dar casurile în cari nu se jertfesece un drept dobândit, ci se omite numai un câștig posibil, o mărire posibilă a averei, de exemplu casurile de renunțare la o succesiune sau la un legat. D-l Reätz nu admite această teorie, care repausă pe texte romane restălmăcite, căci ea e în contradicere cu esența donațiunii și cu ideea modernă de drept. Micșorarea averei dăruitorului este un element constitutiv al donațiunii, dar averea dăruitorului e micșorată nu numai în cas de vătămă pozitivă, ci și în cas de câștig pierdut. Un bun părinte de familie nu păstrează numai averea sa, ci o și mărește. A pune la o parte și a câștiga sunt în gospodărie factori echivalenți, și cine nu câștigă, acolo unde nu are de cât să întindă mâna ca să câștige, îndeplinesc rolul său social tot așa de puțin și vătămă averea sa întocmai ca acela care nu pune la o parte, acolo unde cu înlesnire ar putea să facă economii. Renunțarea dar la succesiune sau la legat, dacă de altminteri câștigarea succesiunii sau a legatului ar fi fost posibilă (renunțarea din partea unui nedemn de a succeda nu e o donațiune), implică o vătămă a averei celui ce renunță și este a se considera ca o donațiune. Renunțarea la o ipotecă sau la un amanet e o donațiune, dacă datornicul e nesolvabil.

Donațiunea e un *contract* și d^{en}sa nu devine dar perfectă de cât prin acceptare. Acceptarea p^ote ea să resulte din fapte concludente, sau se cere o contestare în *formă autentică* a acceptării? Codul nostru (art. 814 codul civil) exclude acceptarea prin fapte concludente, aceea ce duce la anomalia că dăruitorul p^ote să 'și retragă oferta cu t^ote că donatarul a acceptat'o făcut. Plătesc de exemplu cu intențiunea de a face o liberalitate, datoriile nepotului meu. Acceptarea se presupune aci, căci cine nu dorește să scape de o datorie ce 'l'apasă? Dacă însă se cere o acceptare autentică, aceea ce aduce cu sine pierdere de timp, eu voi putea să 'mă retrag oferta și să cer înapoi suma ce am cheltuit'o. Proiectul german evită neajunsul de care e vorba, căci el prescrie cum vom vedea îndată, numai constatarea în forma autentică a *ofertei* de a dăruii (nu și a acceptării).

Donațiunea are, în cât se atinge de obiectul ei, o limită peste care nu se p^ote trece sub pedepsă de revocare sau de nulitate. Legea noastră hotărâse în această privință (art. 821 codul civil) că donațiunea între vii pentru bunurile *viitoare* este revocabilă. Acesta este de aprobat. Acela care, fără să se gândească la existența sa viitoare, dăruiesc t^ote averea sa prezentă și viitoare, devine un *sclav*, aceea ce legea nu p^ote să permită. Ocrotirea totuși de care e vorba nu ajunge. Și acela care dăruiesc t^otă averea sa prezentă, fără să 'și rezerve aceea ce 'i trebuie neapărat pentru existența sa, abdică la libertatea sa, aceea ce legea trebuie să

oprăscă. Donațiunea de sigur se poate revoca pentru ingrătitudine (legea noastră enumeră între casurile de ingrătitudine și refuzul de alimente), dar acțiunea în revocare pentru ingrătitudine nu se poate exercita în *contra moștenitorilor* donatarului, și interesul de care e vorba al dăruitorului nu e dar în destul garantat. Proiectul german nici nu se gândesce măcar să mărginască donațiunea sub acest indoit raport, aceea ce e o lacună, pe care d-l Reatz cu drept cuvânt o denunță.

Un alt punct important e *forma* donațiunii. Codul nostru cere forma autentică atât pentru oferta cât și pentru acceptare. Donațiunile totuși ascunse sub o formă onerată sunt scutite de forme. Art. 440 și 441 ale proiectului german prescriu, pentru validitatea donațiunii, constatarea în formă autentică numai a *ofertei* de a dăruii (nu și a acceptării), adăogând că donațiunea săvârșită prin *instrăinare* e valabilă și fără observarea vre-unei forme deosebite. Cerința formei autentice e prea riguroasă, observă d-l Reatz, dacă nu se introduce un temperament. Forma autentică aduce cu sine o întârziare, e însoțită de cheltueli și destăinuiesce darul proiectat unui al treilea. Forma dar autentică e de natură a înlătura surprinderea, captațiunea, sugestiunea, dar densa restringe libertatea părților, le pune o piedică în cale, le turbură. Donațiunile *cele mari* coprink în sine un pericol, și e dar prudent, înțelept, util, ca densele să fie încongiurate de forme solemne, de forme ocrotitoare în contra surprinderii, captațiunii, sugestiunii. Dar ar fi ridicul, dacă legea ar considera ca periculose donațiunile cele mici, donațiunile obicnuite, micile semne de afecțiune, cari cimentază bunele relațiuni dintre omeni. D-l Reatz propune dar formularea următoare: «Donațiunea cea mare are trebuință, dacă dăruitul (donatarul) scie că donațiunea e mare sau dacă nesciința sa repausă pe o culpă gravă, pentru validitatea ei, de constatarea în formă autentică a ofertei de a dăruii. Donațiunea se consideră ca: mare, dacă ea depășese valoarea ce dăruitorul ca bun părinte de familie nu o poate jertfi fără vătămarea pozițiunii sale sociale. Cestiunea dacă există o donațiune mare, e lăsată la aprecierea judecătorilor.»

Am putea să completăm potretul avocatului german, dar acesta ne-ar duce dincolo de cadrul articolului de față. Legiștii sunt chemați a juca primul rol în societatea politică. care începe a se nasce, căci ei sunt preoți moderni, și lor le incumbă sfinta misiune să se jertfescă pentru binele obștesc. Legiștii trebuie să dovedescă prin puterea, munca, sirguinta lor prin superioritatea lor morală și intelectuală care se impune, că virtuțile, idealurile, progresul, nu sunt cuvinte deșerte. (*Dreptul*, 1880).

TABLA MATERIILOR

Cuprinse în volumul IV.

		Pag.
I	Dreptul istoric și dreptul pur	3
II	Raportul natural între Drept și Morală	8
III	Dreptul în luptă cu dreptul. — Ocrotirea în contra zădărniciii dreptului. — Care ar putea să fie rezultatul acestei lupte?	56
IV	Legea specială în raportul ei cu o lege generală	62
V	Transițiunea de la anarchia părerilor de drept la uniformitatea militarismului	65
VI	Drepturile omului	69
	I. Care e limita suveranității individuale?	74
	II. Codul nostru civil are el de temeiul mai cu seamă tipul roman sau mai cu seamă tipul franco-german?	82
	III. Care e deosebirea între drepturile politice (art. 7 al Constituției) și drepturile omului sau drepturile naturale?	90
	IV. Care este raportul între drepturile o mului și principiile de ordine publică?	99
VII	Expulsarea străinilor și principiul naționalității în forma sa cea mai perfectă	107
VIII	Corporațiunile.—Scola romană și cea germană.—Societățile comerciale străine, care nu au un scaun în România, nu sunt supuse la nici o formalitate și pot contracta și sta în judecată în România. — Același principiu se aplică și corporațiunilor străine? — Un stat străin poate sau nu să fie judecat de tribunalele române? — Teoria d-lui de Martens în afacerea Zappa	122
	1° Care e cu privire la societățile comerciale constituite în țară străină sistemul legii noastre?	127
	2° Regula că societățile comerciale străine, care n'au un scaun sta-tornic în România, se bucură aici de aceleași drepturi civile de care se bucură și românii, are un caracter excepțional, sau se întinde ea în general asupra tuturor persoanelor juridice?	130
	3° Un stat străin poate sau nu să fie judecat de tribunalele române? Poate un stat străin să invoce jurisdicțiunea consulară în România? Regimul capitulațiunilor, dacă a existat vre-o dată în România, nu este el abrogat prin tractatul de la Berlin?	134
IX	Aphorisme juridice	139
	I. Legatarul are el afară de beneficiul rezultând pentru dânsul din reparațiunea de patrimonie (art. 781 și 1743 codul civil) o ipotecă privilegială legală asupra imobilelor succesionii?	140
	II. Art. 512 procedura civilă	143
X	Tradițiunea dreptului și jargonul juridic. — Impământenirea, înrădă-cinarea în obiceiul pământului nostru a legiuirilor de ordine	

	<u>Pag.</u>
	străină. — Imitațiunea orbă, logicismul nu ne duce la cel. —
XI	Incordarea voinței, simțul dreptului, emoțiunea 145
	Legea de organizare judecătorească.
	II. Concluziunile părților în cauzele civile. — Foile de audiență. —
	Redacțiunea hotărârilor. — (Art. 101, 118, 123 proc. civ.). 150
	III. Concluziunile părților în cauzele civile 155
	IV. Foile de audiență 160
	V. Redacțiunea hotărârii 162
XII	Foile de audiență și concluziunile părților în proiectul noului cod
	german de procedură civilă 165
XIII	Inamovibilitatea magistraturei 170
	I. Inamovibilitatea magistraturei e timpul necesar al monarhiei consti-
	tuționale 170
	II. Relele sociale nu se pot vindeca de cât printr'un tratament adaptat
	antecedentelor bôlei 177
	III. Instinctele populare nu întâlnesc la noi nicăiri un fond solid
	asupra căruia să exercite influența lor salutară, materialul istoric
	dat fiind de o fragilitate extremă, aceea ce este un semn indu-
	bitabil că avem trebuință de așezăminte durabile 185
XIV	Inamovibilitatea magistraturei și politica de partid 188
XV	Electivitatea periodică a magistraturei 193
XVI	Juriul civil 198
XVII	Notariatul 202
	I. Cui a atribuit legea noastră actele de notariat? 202
	II. Care este, după procedura noastră, procedura pentru instrumentarea
	actelor de notariat? 203
	III. Interpretarea art. 1183 codul civil 206
XVIII	Diversae causarum figurae :
	1° Desistarea și aquiescământul în materie civilă 208
	2° Desistarea și aquiescământul în materie criminală 210
	3° Art. 71 procedura civilă 211
	4° Când un legatar universal a fost însărcinat să conserve și să remită,
	după mórtea sa, altei persóne un imobil, cui profită caducitatea
	acestei dispozițiunii vițiate de substituțiune: legatarului universal
	sau moștenitorilor legitimi? 212
	5° Judecătorii sunt ei datori să procedeze la verificarea de scripturi cu
	formele rigurose prescrise de procedură, când un act prezentat și
	folositor pentru hotărârea cauzei, se află în una din împrejurările
	arătate în art. 162 pr. civilă? Verificarea de scripturi se póte cere
	și înaintea Curții de casațiune? 214
	6° Cel d'al treilea urmărit este el în drept, în cas de contestare a de-
	clarațiunii făcută de dânsul, să cêră să fie trimis înaintea jude-
	cătorului său (art. 463 proc. civilă)? 215
	7° Art. 234 proced. civilă. Când o parte a căreia înfățișare personală
	a fost de mai multe ori ordonată, nu se înfățișează și nu justifică
	o împedicare legitimă, este loc de a se ține faptele de mărturisite
	față cu dânsa și când dânsa ar veni să ofere tardivmente în apel
	acéstă înfățișare? 218
	8° Posesiunea anală și cu titlu de proprietar. Efectul judecătii posesorie
	9° Disjunctiunea instanțelor 219
	10° Art. 111 și 142 procedura civilă 220
	11° Era aplicabilă și sub codul Caragea regula coprinsă în art. 1873
	codul civil, că întruptiunea civilă a prescripțiunei făcută în
	contra debitorului principal are efect și în contra cauțiunii? 221
	12° Peremițiunea este ea de natura ei indivizibilă și în cazul când
	obiectul litigiului este primitor de diviziune? 222
	13° Este neadmisibil recursul pe lângă care se alătură o copie de pe
	decisiunea atacată legalizată de portărei, și nu de grefier? 223
	14° Carl sunt, după art. 20 al legii de urmărire din 1877 contestările

	Pag.
a căror cunoșcere aparține consiliului comunal sau casierului general cu drept de apel la tribunal?	224
15° Condițiunile juridice la cari este supusă reintegrada, sunt ele identice cu celea la cari sunt supuse celelalte acțiuni posesorii (posesiunea anală și cu titlu de proprietar)	225
16° Fondatorii de școle, biserice, etc. sunt ei în drept de a înlocui pe administratorii cari, după lege, trebuie să fie numiți de stat ori de comună, prin administratorii pe cari ei singuri îi desemneză și îi sustrage de la ori-ce control din partea statului?	228
17° Tribunalele sunt ele în drept a ordona aplicarea sequestrului judiciar <i>sur requête</i> sau numai după debateri contradictorii?	229
18° Oprirea de a înstreina o moșie care se lasă prin testament ca fond pentru înființarea unei școle formeză ea o substituțiune prohibită?	229
19° Care este punctul de plecare al termenului de apel când se respinge opozițiunea ca tardivă? Se aplică în această ipoteză art. 318 alin. ult. proc. civilă sau art. 319 proc. civilă?	230
20° Arvuna. — Art. 1298 codul civil	230
21° Actele de dispozițiune cu titlul oneros având de obiect imobile sau mobile necorporale cari emană de la eredele aparent, sunt ele valabile față cu adevăratul moștenitor?	231
22° Legea din 1847 pentru mărginirea prescripțiunii împresurării pământului, întrerupțiunea prescripțiunii	233
23° Renta perpetuă. Embaticurile	234
24° Sentințele în ultimul resort ale tribunalelor de ocol din Dobrogea, aplicând legea musulmană și decisiunile date asupra apelului în contra acestor sentințe, sunt ele susceptibile de recurs în casațiune?	235
25° Cerere și mijloce de apărare	236
26° Când unele părți sunt prezente, altele absente, dar în conclusiuni nu se vorbește de cele absente, se poate judeca cauza fără a se aplica art. 151 proc. civilă?	238
27° Aplicându-se art. 151 proc. civilă și încetând după acesta din viață unele din părțile împrecinate, va trebui să se aplice din nou art. citat, dacă citindu-se moștenitorii părții încetate din viață se presintă unii și alții lipsesc!	238
28° Constatarea că apelul sau recursul s'au făcut în termen, trebuie ea să se facă de oficiu de Curte, sau numai după probele prezentate de părți?	239
29° Este oposabilă excepțiunea autorității lucrului judecat aceluia care, după ce a fost condamnat să plătească o creanță fără să fi opus excepțiunea de plată, se prevalază apoi de o chitanță constatând liberațiunea sa, sau de un act constatând remiterea datoriei, fie pentru a se opune la o urmărire, fie pentru a exercita acțiunea în repetițiune a îndebitului?	240
30° Ascultarea ministerului public în afară de casurile speciale prevăzute de lege, este un viciu de formă, o violare a legii, care dă loc la casare?	243
31° Se poate cere interogatoriul <i>sur faits et articles</i> în contra unei terțe persoane care nu este parte în proces, de exemplu în contra cedantului într'o instanță, care este legată numai între cesionar și debitor?	246
32° Femeia dotală, vinzătoare sau convinzătoare a unui imobil dotal, este ea răspunzătoare de daune-interese către cumpărător, dacă ea a lăsat să se ignoreze dotalitatea?	247
33° Justificarea absenței în cazul prevăzut de art. 154 proc. civilă, este a se face după regulile ordinare de probațiune?	248
34° Cererea în judecată ca cauză de întrerupere a prescripțiunii (art. 1868 și 1870 c. civil).	250
35° Terția opozițiune	251
36° Art. 735 procedura civilă	252

Cestiuni diverse:

	<u>Pag.</u>
	1° Prelungirea termenului de apel și de opozițiune în casurile prevăzute de art. 76 al. III din legea judec. de ocóle și art. 154 proc. civilă
	2° Capacitatea electorală (art. 18 legea electorală)
	3° Apelul incident
	4° Art. 317 al II codul penal
	5° Art. 1307 codul civil, care opresce vânzarea între soți, se aplică el și schimbului între soți?
	6° Devoluțiunea apelului
	7° Art. 712 codul comercial
	8° Art. 37 al. II legea organ. a Curții de casațiune
	9° Cestiuni prejudiciale față cu judecata penală
XX	Dreptul de succesiune al copiilor naturali
XXI	Chemarea în judecată a cetelor de moșneni. — Proiectul de lege modificator al art. 75 No. 8 din procedura civilă publicat în <i>Monitorul Oficial</i> , din 4 Martie 1893. Problema nu e încă în stare de a primi o deslegare definitivă. — Necesitatea unei cercetări mai de aproape a lucrului
XXII	Hârțiile la înfățișetor (au porteur) pierdute, furate, desfințate. Dreptul comun. Nevoia unei legi speciale: 1) Legislațiune comparată; 2) Legea noastră din 21 Ianuarie 1883. Jurisprudența Înaltei Curți; 3) Legea din 21 Ianuarie 1883 se aplică și hârțiilor la înfățișetor negociate în țară străină?
	1° Legislațiunea comparată
	2° Legea noastră din 21 Ianuarie 1883
	3° Legea din 21 Ianuarie 1883, se aplică și hârțiilor negociate în țară străină
XXIII	Proprietatea hârției confidențiale. — Jurisprudență greșită. — Are înalta stăpânire dreptul să deschidă scrisorile particularilor. Excepțiunile la principiul neviolabilității secretului scrisorilor. — Urmărirea penală și falimentul
XXIV	Despre dreptul de purtare și schimbare a numelui de familie
XXV	Legea din 26 Martie 1873 privitoare la modificarea unor articole din legea asupra complabilității genereale
XXVI	Repausul dominecal. — Stabilimente industriale. — Dacă sunt supuse închiderii în zilele de Duminică și sărbători în comunele rurale. — Art. 2 și 7 legea repausului dominecal
XXVII	Cămătăria este oprită?
XXVIII	Două cuvinte asupra proiectului de lege al minelor: 1° Proprietatea minei. — Mina se poate conceda unei societăți străine? 2° Monopol al statului sau inițiativă privată?
	3° Asigurarea silită a lucrătorilor
	4° Cartelul proprietarilor de mine
	5° Coloniele de lucrători străini
XXIX	Proiectul pentru înființarea unui consiliu legislativ votat de Senat în ședința de la 2—4 Maiu 1898. — Raportul d-lui senator Dim. V. Polizu Micșunescu. — Oprirea reinființării consiliului de stat cu atribuțiuni de contencios administrativ (art. 130 din Constituțiune). — Consiliul legislativ. — Consiliul administrativ
XXX	Cadastrul României
XXXI	Grigore G. Păucescu (necrolog)
XXXII	Încă un prolog al diarului <i>Dreptul</i>
XXXIII	Al. C. Șendrea — Un plamslet. — Procesul lui Aslan Coludi cu statul Știința dreptului său născerea și dezvoltarea istorică a statului român și a instituțiilor sale de drept și doctrina corespunzătoare a autorilor germani. — Dogmatica dreptului
XXXV	Introducere la <i>Dreptul comercial</i> de Gr. V. Maniu
XXXVI	Correspondență judiciară (lași, 26 Februarie 1874)
XXXVII	Administrația și justiția
XXXVIII	Pensiunea funcționarilor publici și socialismul. Art. 28 al legii pentru

	<u>Pag</u>	
	pensunile funcționarilor civili și eclesiastici din 30 Maiu 1890. Discutarea acestui articol în Parlament. Textul art. 28 cit. singurul punct precis în tot cursul desbaterilor parlamentare. Jurisprudența. Legea din 13 Maiu 1892 modificătoare a art. 28 cit.	417
XXXIX	Istoria vagabondagiului, după Karl Marx. — Pauperismul nostru orășenesc nu e periculos — Deosebire între așezămintele noastre de bine-facere și cele franceze. — Proletariatul nostru agricol. — Teoria lui Henry George și selfgovernmentul. — Casele de lucru (workhouses.) — Adunarea vagabonșilor în casele de lucru (art. 219 codul penal). Este acesta o pedepsă sau o simplă măsură polițienescă? — Vagabonșii străini. — Art. 222 codul penal se aplică el numai vagabonșilor născuți în România? — Jurisprudența	427
XL	Baroul german. — Statutele și casa de ajutor a avocaților germani asociați. — Emulațiunea ideală între avocații germani. — Donațiunea după proiectul unui cod civil german. — Critică	437

INDEX ALFABETIC ȘI ANALITIC

DE

MATERIILE PUBLICATE IN CELE PATRU VOLUME

	<u>Vol.</u>	<u>Pag.</u>
Abordagiū. — Asigurare contra daunelor. — Despăgubire. — Subrogațiune. — Mărturisire judiciară. — Materie comercială. — Indivisibilitate	III	101
Acțiuni populare. — Regula consfințită de art. 316 proc. civilă se aplică ea și în materie de acțiuni populare (art. 46 legea electorală)? — Teoria acțiunii populare. — Dreptul anglo-american comparat cu acela al statelor continentului	II	139
Acțiune posesorie. — Scopul acestei acțiuni. — Turburare de fapt și turburare de drept. — Dacă această din urmă turburare poate da loc la o acțiune posesorie. — Existența unei amenințări permanente de turburare a posesiunii. — Cestiune de fapt (art. 998 codul civil)	I	281
— Locatarul, comodatarul, creditorul antichresist pot ei să exercite acțiunile posesorii? Soluțiunea acestei cestiuni din punctul de vedere al dreptului roman, al vechiului drept al țării și al dreptului nostru în vigoare.	I	603
— Posesorii <i>alicno-nomine</i> , pot ei să exercite acțiunile posesorii?	I	628
— Posesiunea anală și cu titlū de proprietar. — Efectul judecății posesorii	IV	219
— Condițiunile juridice la cari este supusă reintegrada, sunt ele identice cu acelea la cari sunt supuse celelalte acțiuni posesorii?	IV	223
Adjudecațiunea imobilelor. — Persóne capabile de a se purta ad judecatari. — Art. 542 procedura civilă	IV	143
Adopțiune. — Despre adopțiune	I	97
— Noțiuni preliminare	I	99
— Descendenții legitimi sunt din momentul concepțiunii lor o împedicare pentru ori-ce adopțiune ulterioară	I	101
— Adopțiunea copiilor naturali, incestuoși și adulterini. — Raportul între adopțiune și recunoșcere, în cât privesc protecțiunea copiilor contranupțiali	I	102

Adopțiune. —Adoptatorul are după legea noastră puterea părintească asupra adoptatului.—Asupra averii copilului, adoptat de două soțuri, se cuvine soțului supraviețuitor dreptul de folosință.	I 105
— Copiii legitimi ai adoptatorului au și ei asupra moștenirii adoptatorului aceleași drepturi ca și copiii acestui de pe urmă, născuți din căsătorie	I 111
— Adopțiunea e nulă ori-care ar fi cauzele imperfecțiunii sale.	I 112
— Modificarea prin contractul de adopțiune a efectelor adopțiunii.	I 116
— Consimțământul tutorului. — Lipsa de act autentic. — Dacă viciază consimțământul.—Nulitate relativă.—Cine o poate invoca.	I 121
— Adopțiunea nevirstnicilor.—Teoria romană.—Art. 390 codul civil.	I 126
Administrațiunea căilor ferate ale statului. — Consiliul de administrațiune.—Curtea de conturi	III 522
Administrația și justiția. — Separațiunea puterilor statului.—Contenciosul administrativ.—Curtea de casațiune	IV 405
Adulteriū. — Dacă soțul inocent poate retracta acțiunea pentru adulter după desfacerea căsătoriei. — Art. 270 codul penal	II 349
Afipe și publicațiuni. — Tablou de ordine. — Neîntocmirea lui în termenul preseris de lege. — Art. 506 al. II, 568 și 570 procedura civilă	II 198
Amendă civilă. — Deosebirea de amenda penală. — Opozițiune la urmărire.—Nedepunerea sumei	II 441
Anarchia părerilor. — Transițiune de la anarchia părerilor de drept la uniformitatea militarismului	IV 65
Apel. — Hotărârile provisorii și cele incidentale. — Apelabilitatea lor înainte de hotărârea finală	II 81
— Evocarea fondului	II 146
— Devolubilitatea apelului în corecțional. — Dreptul instanței de apel de a reduce pedepsa pronunțată de prima instanță în lipsa inculpatului apelant	II 408
— Care este punctul de plecare al termenului de apel când se respinge opozițiunea ca tardivă?	IV 230
— Constatarea că apelul său recursul s'a făcut în termen trebuie să se facă de oficiu de Curte, sau numai după probele presintate de părți?	IV 239
— Apelul incident	IV 258
— Devoluțiunea apelului	IV 263
Aphorisme juridice. — Legatarul are el, afară de beneficiul ce rezultă pentru densusul din separațiunea de patrimoniu (art. 781 și 1743 codul civil) o ipotecă privilegiată legală asupra imobililor succesiunii.	IV 140
— Art. 542 procedura civilă.	IV 143
Arvuna. — Art. 1298 c. civil.	IV 230
Asigurare maritimă. — Vas scufundat.—Probe.—Barateria căpitanului.—Înțelegere frauduloasă cu asiguratul.—Lipsă de responsabilitate a asiguratorului.	III 91
Așezăminte de utilitate publică. —Inființarea lor de particulari.	I 26

Vol. Pag.

- Banca de scont și circulațiune.** — Etalonul nostru monetar. — Retroactivitatea legilor monetare. I 538
- Baroul german.** — Statutele și casa de ajutor a avocaților germani asociați. — Emulațiunea ideală între avocații germani. — Donațiunea după proiectul unui cod civil german. — Critică IV 431
- Bigamie.** — Intențiune delictuoasă. — Neștiința legii. — Dacă poate fi invocată pentru justificarea delictului. — Art. 271 codul penal II 356
- Cadastrul României.** — Reflexiuni asupra proiectului d-lui General C. I. Brătianu. IV 7
- Calomnie.** — Delictul în contra onoarei altuia. — Responsabilitatea succesivă a autorului, a girantului, a editorului, pentru delictul comise prin presă (art. 294—301 codul penal și art. 24 din Constituțiune II 358
- Camătă.** — Cămătăria este oprită? IV 334
- Cambie.** — Provișiunea cambială în dezvoltarea ei internațională după actele oficiale ale ultimului congres internațional de drept comercial de la Anvers. III 69
- Capacitatea electorală.** — Art. 19 legea electorală. IV 257
- Capitulațiuni.** — Regimul capitulațiunilor, dacă a existat vre-odată în România, nu este el abrogat prin tratatul de la Berlin? IV 134
- Căsătorie.** — Vîrsta cerută pentru căsătorie este de 18 ani sau 15 împliniți? Art. 127 codul civil. I 69
- Cauțiune.** — Cauțiunea e un *ayant-cause* al datornicului principal? I 573
- Cek.** — O convorbire cu un confrate asupra art. 321, 365 și 367 noul cod. de comerț. III 78
- Paralelă între art. 364—369 ale codului nostru comercial și proiectul de lege asupra cecului. — Răspunderea pentru cekul fals sau falsificat. — Teoria riscurilor la contracte. — Daravera în propriul interes, pe propriul risc-pericol. — Daravera în interesul altuia pe risc-pericol altuia III 82
- Censul electoral.** — Colegiul I comunal. — Proprietatea imobiliară urbană. — Cum se dovedește dreptul de proprietate. — Art. 4 și 5 din legea pentru alegerea consiliilor comunale III 502
- Cesiune.** — Mic studiu comparativ despre efectele cesiunii. I 475
- Ceta moșnenilor.** — Constitue ea o persoană juridică ca mirul rusesc, sau o simplă comunitate? Ce raport de drept se naște între mai mulți comuniști, reclamanți sau părțiți? Care e procedura de urmat în materie de *litis-consortium*? In ce măsură art. 75 No. 8 proc. civilă derogă de la legea comună. II 18
- Chemarea în judecată a cetei moșnenilor. — Modificarea art. 75 No. 8 din proc. civilă. IV 279
- Chemarea la interogator.** — Când o parte a cărei înfățișare personală a fost de mai multe ori ordonată, nu se înfățișează și nu justifică o împedicare legitimă, este loc de a se ține faptele de mărturisite față cu dînsa și când ea vrea să ofere tardivamente în apel această înfățișare? IV 218
- Chemarea părților în judecată.** — Art. 71 proced. civilă. IV 211

	Vol.	Pag.
Cheltueli de judecată. — Impărțirea cheltuelilor de judecată când sunt mai mulți litis-consoși (art. 141 și 142 proc. civilă) . . .	IV	221
Cițățiuini. — Despre actele de insinuațiune pentru chemarea părților în judecată, urmărire silită, etc.	II	6
Circumstanțe ușurătoare. — Făptuitorul care e condamnat pe temeiul art. 140 sau 144 codul penal, la închisore corecțională, pôte sau nu, dacă se primesc împrejurări ușurătoare, să fie apărat de pierderea dreptului la pênsiune? Hotărârile Inaltei Curți pro și contra. Rigore covârșitoare. — Legislațiune comparată .	II	344
Comerciū. — Obiceiurile comerciale.	III	3
Comercianți. — Observări afaristice asupra art. 10, 11, 12 și 18 c. com.	III	16
Competință. — Tribunalul situațiunii imobilului. — Netemeinicia împărțirii acțiunilor în simple și mixte.	II	1
— Conflict negativ de atribuțiuni (art. 262, 263 proc. civilă). . . .	II	113
— Execuțiune. — Hotărâre casată. — Cerere de revocare a execuțiunii. — Conflict negativ de jurisdicțiune. — Regulament de competență. — Art. 372 și 400 proc. civilă	II	117
— O lege nouă regulătoare a competenței jurisdicțiunilor penale, are sau nu putere retroactivă? Trebuie să deosebim în această privință dacă legea cea nouă e mai favorabilă de cât cea veche? Competința Curței cu jurați e mai favorabilă de cât aceea a jurisdicțiunii corecționale?	II	410
— Tribunalele comerciale și sfera lor de competență din punctul de vedere al reformei legislative.	III	361
Concordat. — Creanța stabilită prin hotărâre judecătorească înainte de concordat. — Obligativitatea generală a concordatului. . . .	III	242
— Omologarea concordatului se pôte respinge din oficiū pentru motive trase din interesul creditorului? Incidentele aū a se judeca în instanța de omologare cu putere de lucru judecat pentru părțile interesate? — Jurisprudența. — Critică.	III	251
Consiliul legislativ. — Proiectul pentru înființarea unui consiliū legislativ votat de Senat la 4 Maiū 1898.	IV	356
Constituțiunea. — Cum o concepe d-l C. G. Dissescu? — Cum o înfățișază G. G. Meitani? — Critică și teorie deosebită. — Ochire asupra viitorului.	III	423
— Constituțiunea imitată n'a cădut încă la noi pe un tărēm roditor. — Obiceiul poporului d'a se ajuta singur. — A-tot-putericia justiției ordinare. — Literatura juridică începătoare în societățile cele înapoiate. — Metoda lui Leibnitz	III	460
Contenciosul administrativ. — Justiția și administrațiunea. . .	III	535
— Proiectul de a alcătui o instanță supremă, la care să recurgă cei care aū a se plânge contra actelor administrațiunii	III	541
— Care e competența tribunalelor noastre ordinare în materie administrativă?	III	543
— Care e competența Curței noastre de casațiune în materie de contencios administrativ?	III	547

Contenciosul administrativ. —Carî sunt materiile administrative scõse din competența atãta justiției de drept comun cãt și a justiției administrative?	III	551
— Instanțele nõstre administrative inferiõre	III	560
Contracte. — Contracte fãcute în sarcina unui al treilea	I	263
— Teoria riscurilor la contracte	I	292
Contracte de transport. — Scrisõre de cãrat. — Declarațiune falsã. — Expeditor. — Clausã penalã. — Destinatar. — Impieगत. — Lipsã de diligențã. — Art. 434 c. com.	III	87
Contribuțiuni directe. — Recursul la Curtea de casație. — Legea din 29 Maiũ 1893. — Legislațiune comparatã	II	417
— Organizarea viciõsã a instanțelor de fond în materie de contribuțiuni directe. — Recursul la Curtea de casație. — Ce este excesul de putere? — Procedura civilã și procedura contribuțiilor directe.	II	429
— Imposit fonciar. — Contribuabil strãin. — Imobil rural. — Dacã strãinul care are folosința imobilului rural coprins în moștenirea sa, trebuie sã plãtescã impozitul fonciar	II	437
— Patentã. — Taxã proporționalã. — Impunere. — Comisiune de apel. — Nemoțivare.	II	447
Contribuțiunile directe și cadastrul. — Cãte-va cuvinte asupra hoãrãrilor date de Curtea de casație secț. II în materie de impozite fonciare și de patente, de la 1—14 Martie 1899.—Necesitatea unei revisurii a legii nõstre pentru constatarea și perceperea contribuțiilor directe, din 29 Maiũ 1893	II	421
Convențiuni. —Un act nul și neexistent põte el sã producã vre-un efect? Executarea actului nul și neexistent nu naște ca raporturi de drept absolut neatãrnate de dẽnsul? Un act nul și neexistent põte el sã dea loc la o acțiune în daune-interese sau la excepțiunea de garanție.	I	275
— Art. 59 din condițiunile generale de arendãre a -moșilor statului.—Dispozițiune de interes privat. — Dacã expertisa o datã fãcutã se põte revoca?	I	280
Copii naturali. — Dreptul de succesiune al copiilor naturali.	IV	274
Corporațiuni. — Codul Calimach. — Autorisarea statului. — Dacã este necesarã pentru crearea persoanei morale.	I	53
— Școlã romanã și cea germanã. — Societãțile comerciale strãine carî n'ãũ un scaun în Romãnia, nu sunt supuse la nici o formalitate și pot contracta și sta în judecatã în Romãnia.—Acelaș principiu se aplicã și corporațiunilor strãine? Un stat strãin põte sau nu sã fie judecat de tribunalele romãne? Teoria d-lui Martens în afacerea Zappa.	IV	122
Corporațiuni și așezãminte. — Codul Calimach (§ 38).—Art. 364 regulamentul Valachiei.—Jurisprudența.—Testamentele fãcute în folosul unui așezãmint nerecunoscut, sub condiția recunõscerei viitoare sau sub formã de sarcinã (modus). — Validitatea testamentelor fãcute în folosul unor așezãminte neautorisate.—		

Dacă statul le hărăzese personificarea juridică fie chiar după mărtaşa cetăţeanului. — Obiceiul pământului.	I	35
Corporaţiunile şi aşezămintele străine , de şi recunoscute de legile ţării lor, au nevoie totuşi încă de o anume recunoaştere a statului nostru, ca să poată sta în judecată dinaintea tribu- nalelor noastre? — Jurisprudenţa. — Critica.	I	43
Correspondenţa judiciară . — Cum se aplică la noi legile? Sen- ţinţele de divorţ date în lipsă, ne fiind susceptibile de opozi- ţiune, pot fi atacate cu apel? — Se poate revendica un imobil pus în urmărire, pe cale de contestaţie? — Dijuncţiunea instanţelor.	IV	495
Corupţiune de minori . — Abus sau speculaţie asupra trebuin- ţelor, patimilor şi slăbiciunilor minorilor. — Elementele delic- tului. — Art. 322 c. pen.	II	387
Creanţa civilă şi cea cambială . — Clausa la înfăţişător (au porteur). — Natura juridică a hârtiilor la înfăţişător. — Ana- logia cu biletele de bancă. — Revendicarea hârtiilor la înfăţi- şător. — Art. 58 codul comercial şi art. 1910 c. civil. — Amor- tizarea hârtiilor la înfăţişător e o excepţiune.	III	19
Culpă . — Teoria culpei.	I	497
— Răspundere de daune-interese la contractele nule sau la rapor- turile convenţionale în formaţiune.	I	532
Curtea de conturi . — Constatarea anilor de serviciu al funcţio- narilor statului.	III	519
Daune-interese . — Obligaţiune de a face, care atârână exclusiv de la voinţa datornicului.	I	311
Delictelor politice	II	329
Delictelor silvice . — Despăgubiri civile. — Minister public. — Avocat public. — Dacă statul poate ataca cu opoziţiune hotărârea dată în lipsa avocatului public.	II	405
Desistarea şi aquiescemenţul în materie civilă şi criminală.	IV	210
Divorţ . — Sentinţele de divorţ date în lipsă, ne fiind susceptibile de opoziţiune, pot fi atacate cu apel?	IV	495
Donaţiuni . — Donaţiuni făcute soşilor prin contractul de căsătorie (art. 932—935 c. civil)	I	248
Dotă . — Acte dotale. — Forma autentică şi solemnă. — Procură. — Lipsă de autenticitate a actului dotal. — Dacă poate valora ca act sub semnătură privată pentru primirea zestre?	I	420
— Excedentul veniturilor imobilului dotal peste trebuinţele cas- nice, se poate el urmări în mâinile femeii măritate pentru datorii contractate de dânsa înainte de separaţiunea de patrimonie? — Vezi şi <i>pacte nuptiale</i>	I	432
Dreptul comercial . — Introducere la cartea d-lui Gr. V. Maniu.	IV	389
Dreptul istoric şi dreptul pur	IV	3
Dreptul în luptă cu dreptul . — Ocrotirea zădărnicii dreptului. — Care ar putea să fie rezultatul acestei lupte?	IV	56
Dreptul şi morala . — Raportul natural între drept şi morală.	IV	8

	Vol.	Pag.
Drepturile omului. — Care e limita suveranității individuale? . . .	IV	74
— Codul nostru civil are el de temelie mai cu seamă tipul roman sau mai cu seamă tipul franco-german?	IV	82
— Care e deosebirea între drepturile politice (art. 7 al Constitu- țiunii) și drepturile omului sau drepturile naturale?	IV	90
— Care e raportul între drepturile omului și principiile de ordine politică?	IV	99
Embatic. — Desființarea embaticului <i>ipso jure</i> , în cas de neplata canonului	I	432
— Renta perpetuă	IV	231
Evicțiune. — Temerea de evicțiune. — Cumpărătorul unui nemiș- cător scos în vânzare silită, poate sau nu să fie evins pentru lipsa de plată a prețului înstrăinării de mai înainte (art. 365 proc. civ.)? În cas de pericol de turburare prin vre-o acțiune, sau ipotecară sau de revendicațiune, adjudecatorul poate sau nu să suspende plata prețului adjudecării, până ce creditorul ur- măritor va face să înceteze turburarea sau va da cauțiune? (art. 1364 c. civil)	I	451
— Evicțiunea lucrurilor date <i>in solutum</i>	I	462
Exploatarea minelor. — Două cuvinte asupra legii minelor. — Proprietatea minci. — Monopolul statului. — Asigurarea silită a lucrătorilor. — Controlul proprietarilor de mine. — Coloniile de lucrători străini.	IV	336
Expropriere. — Excepțiunile la regulile generale de expropriere pentru cauză de utilitate publică	III	505
— Termenul de recurs în materie de expropriere. — Notificare. — Dacă se poate face prin administrațiune	III	510
— Riveranii Dâmboviței. — Regulamentul organic	III	512
Falimentul	III	103
— Declararea falimentului și efectele sale	III	114
— Administrațiunea falimentului	III	138
— Lichidarea pasivului	III	153
— Lichidarea activului.	III	173
— Distribuirea între creditori.	III	181
— Inchiderea și suspendarea falimentului.	III	190
— Falimentul societăților comerciale.	III	206
— Delictele în materie de faliment.	III	213
— Hotărâri date în materie de faliment și hotărâri cari nu sunt relative la procedura falimentului.	III	240
— Bunuri dobândite de falit în timpul falimentului.	IV	264
Familia și selfgovernmentul anglo-saxon. — Art. 343 codul civil. — Tatăl în cursul căsătoriei ca administrator al averii personale a copilului său minor, nu stă sub controlul consiliului de familie. — Tatăl poate să facă toate actele trecând peste mar-		

- ginele unei simple administrațiuni cu autorizarea tribunalului.—§§ 1822 și 1823 codul civil german— Art. 13 al codului nostru comercial. — Copii nevistniciei ai poporului de jos. — § 113 codul civil german. I 130
- Fapte de comerț.** — Inchirieri de imobile făcute de un comerciant. — Dacă sunt fapte de comerț III 7
- Farmaciiști.** — Comercialitatea profesiunii de farmacist. III 11
- Furt.** — Delictul de furt. — Art. 306 codul penal. — Clandestinitatea nu e o condițiune esențială a delictului de furt. — Creditorul sechestrând samavolnicesece un lucru mișcător al datornicului său, nu se face culpabil de delictul de furt, când există pericol de fugă. II 353
- Hârțile la înfățișător** pierdute, furate, desființate. — Dreptul comun. — Necesitatea unei legi speciale. IV 279
- Hotărâri de expedient.** — II 109
- Hotărâri incidentale.** — Dacă pot fi atacate înainte de judecarea fondului. — Neadmisibilitate. — Aplicarea regulii în materie penală. II 95
- Hotărnicii.** — Art. 8 regulam. hotărnicilor. — Art. 78 proc. civilă. III 515
- Imobil dotal.** — Schimbul unui imobil dotal pe alt imobil (art. 1254 codul civil).—Transcrierea nu e o condițiune de validitate a schimbului. I 427
- Femeia dotală vîndătoare sau covîndătoare a unui imobil dotal, este ea răspundătoare de daune-interese către un cumpărător dacă a lăsat să se ignoreze dotalitatea? IV 247
- Imobile rurale.** — Moștenitorul străin poate sau nu să ipoteceze nemîșcătorul rural pe care l-a moștenit el? I 589
- Domitiana quaestio (art. 7 § 5 din Constituțiune) III 463
- Încă o dată art. 7 § 5 din Constituțiune.—Străinul nu are dreptul nici la valorea în bani a nemîșcătorului rural din România-moștenit de el?—Decisiunea Curții de apel din București, secț. I, din 20 Noembrie 1895. — Critică. III 468
- Art. 7 § 5 din Constituțiune III 477
- O convorbire în treacăt asupra art. 7 § V din Constituțiune. III 479
- Un moștenitor străin volnic e sau nu să execute o hotărâre câștigată de autorul său român?—Datornicul executat îi poate sau nu opune art. 7 § V din Constituțiune? III 487
- Dacă există un moștenitor străin, nemîșcătorul rural coprins în moștenire mai e sau nu primitor de împărțire în natură între moștenitorii români? III 490
- Proiectul d-lui Gr. Vulturescu, regulător al art. 7 § V din Constituțiune. — Controversă à perte de vue III 490
- Împărțelă.** — Despre împărțelă făcută de tată, de mamă sau de alți ascendenți între descendenții lor (art. 794—799 c. civ.). I 178

	Vol.	Pag.
Impărțelă. — Creditor ipotecar. — Parte indivisă dintr'o moștenire. — Art. 770 și 1825 codul civil.	I	202
Imprumut. — Datoria unei sume de bani. (Art. 1578 codul civil). — Stipulațiunea plăței în monede de aceeași specie și calitate ca cele primite (art. 1579). — Valoarea din lăuntru saū metalică. — Imprumulut făcut în bilete de bancă. — Valoarea comercială.	I	538
Inamovibilitatea magistraturei. — Tipul necesar al monarhiei constituționale. — Relele sociale. — Instinctele populare.	IV	170
— Politica de partid.	IV	188
Infracțiune vamală. — Contrabandă. — Comerciant. — Art. 50 legea vămilor. — Rea aplicare.	II	399
Injurii și clevetire. — Onoarea din punctul de vedere al teoriei selecțiunii naturale a luptei pentru existență. — Când fapta imputată cui-va se dovedește adevărată, imputătorul e apărut de ori-ce pedépsă, de și a făcut imputațiunea fără nici un motiv de interes public saū privat și în singurul scop de a vătămă (art. 296 codul penal). — Delictul de false noutăți. — Delictul de clevetire a morșilor. — Jurisdicțiunea juriului în materie de delict de presă. — Procedura dinaintea Curții cu jurați. — Injuria în delict privat	II	371
Injurii orale. — Nepronunțarea lor față de persóna insultată. — Art. 300 codul penal	II	381
Inșelăciune. — Elementele delictului. — Art. 322—334 codul penal.	II	393
Instanțe. — Disjuncțiunea instanțelor	IV	220
Insulta supericrului. — Procesul soldatului concediat Iacob Tăranu. — Hotărârăa Inaltei Curți. — Motivele acestei hotărări. — Necesitatea unei schimbări a art. 53 codul justiției militare	II	365
Interdicțiune. — Nulitatea actelor făcute de un smintit, interdis saū neinterdis (art. 448 și 449 codul civil)	I	142
Interogatoriū. — Dacă o parte chemată la interogatoriū fără a justifica piedica legitimă, nu se înfățișeză, este ea primită a face să fie interogată în apel?	II	227
— Se pôte un interogatoriū <i>sur faits et articles</i> în contra unei terții persóne care nu este în proces, de exemplu în contra cedentului într'o instanță care este legată numai între cesionar și debitor?	IV	246
Ipotecă. — Prezență datornicului la luarea inscripțiunii ipotecare nu e preserisă sub pedépsă de inutilitate (art. 1781 cod. civ.) — Ordonarea inscripțiunii după cererea numai a creditorului. — Validitatea inscripțiunii	I	592
— Ordonarea inscripțiunii după cererea numai a creditorului. — Validitatea inscripțiunii	I	600
Ipoteca convențională. — Dacă se cere, pentru a produce efecte, să fie acceptată în formă autentică de creditor	II	234
Ipoteca legală. — Femeia măritată pôte ceda ipoteka legală care garantéză zestrea cea alienabilă?	II	249
Jargonul juridic. — Tradițiunea dreptului și jargonul juridic. — Impămênțtenirea, înrădăcinarea în obiceiul pămênțtului a legilor de origine străină. — Imitațiunea órbă. — Logicismul.	IV	145

	<u>Vol.</u>	<u>Pag.</u>
Judecători. — Lipsa de calitate a unui judecător după dreptul public și după procedura civilă.	II	122
Jurământ decisoriu. — Controversele în materie de jurământ decisoriu. — Sistemul anglo-american comparat cu sistemul roman	I	373
— Judecătorii au ei dreptul să respingă delațiunea jurământului litis decisoriu ca inutilă și frustratorie?	I	384
— Acceptarea lui prin procurator de partea căreia s'a deferit. — Irevocabilitate. — Art. 1214 codul civil	I	382
Juriul civil.	IV	193
Jurisdicțiunea consulară. — Póte un stat străin să invoce jurisdicțiunea consulară în România?	IV	134
Jurisdicțiunea voluntară. — Dacă e coprinsă în jurisdicțiunea ordinară exercitată de judecători. — Incheerile necontencioase sunt supuse aceluiași sistem de mijlóce de recurs ca hotărările contencioase? I, Dreptul roman și dreptul comun german. Legea austriacă și italiană; II, Legea franceză; III, Legea noastră.	II	27
Legi neconstituționale. — Art. VI No. 2 din Constituțiunea americană și mijlocul social înconjurător în Statele-Unite. — Obiceiul englez. — Dreptul la împotrivirea armată. — Art. 2 al legii noastre din 2 Maiu 1879 asupra responsabilității ministeriale. — Art. 93, § IX și 128 din Constituțiunea noastră. — Majoritatea și spiritul legist	III	443
Legea specială. — Raportul ei cu o lege generală	IV	62
Legea de urmărire. — Contestări de compența consiliului comunal și a consiliului general cu apel la tribunal.	IV	224
Legislația comercială. — Firmele comerciale.	III	265
— Proect coprinđend titlurile X și XI ale revisuirii codului comercial român și expunerea de motive a proectului	III	267
— Reforma procedurii comerciale.	III	353
— Congresul internațional de drept comercial din Anvers	III	367
— Congresul internațional de drept comercial de la Anvers (1885) și Bruxelles (1888)	III	393
Libertatea individuală și presumpțiunea de inocență. — Juriul de acusare în Englitera și în Statele-Unite americane. Juriul de acusare n'a dat róde bune în Francia. Moravurile franceze și moravurile anglo-saxone. — Napoleon a înlocuit juriul de acusare prin camera de acusare. — Cusurile acestui așezemint. — Viitorul: sistemul scoțian.	II	335
Locațiunea lucrărilor. — Proposițiunea art. 1472 codul civil, are ea înțelesul că patronul se crede sub jurământ?	II	230
Lucru judecat. — Soluțiunea dată unei cesiuni incidentale numai pentru motivarea hotărării, care judecă cererea principală, are ea puterea de lucru judecat?	I	346
— Oponerea celor de al treilea în contra unei hotărării date între		

- alții, este ea admisă sub codul nostru numai în casurile de colusiune frauduloasă, sau și în casurile de simplă vătămăre, ca în dreptul francez (art. 474 urm. proced. civ. fr.)? Bărbatul care nu a suferit nici o vătămăre personală, se poate el opune în contra unei hotărâri definitive și executorii dată față cu femeia sa neautorizată? I 353
- Lucru judecat.** — O hotărâre dată contra datornicului principal poate să vătămă pe cauțiune? I 573
- Este oposabilă excepțiunea autorității lucrului judecat aceleuia care, după ce a fost condamnat să plătească o creanță fără să fi opus excepțiunea de plată, se prevalază apoi de o chitanță constatând liberațiunea sa sau de un act constatând remiterea datoriei? IV 240
- Mamă naturală.** — Usufructul mamei naturale. — Art. 337 și 338 codul civil. I 92
- Mănăstiri.** — Efectele legii de secularizare I 62
- Mănăstirile sunt corporațiuni.** — Ele nu încetăză de a fi persoane juridice prin aceea că averile lor se declară ca averi naționale. I 56
- Mandat.** — Natura mandatului. — Insărcinare relativă la o lucrare de artă. — Plată. — Stipulațiune tacită. — Dovadă. — Art. 1533 codul civil. I 491
- Mandatar.** — Tutori. — Lipsa unuia din mandatarii sau tutorii de la înfățișare. — Dacă se aplică art. 151 procedura civilă II 58
- Mandatar ad lites.** — Care este calea de apucat în contra unei hotărâri pronunțând o condamnare sau absoluțiune pe temeiul unei mărturisiri, învoeli, etc. făcută de un mandatar fără procedură specială? I 368
- Martori.** — Dovada cu martori după codul Napoleon și legislațiunea comparată. — Îndoială fiind, cari sunt efectele formei excepțională prescrisă de lege? I 338
- Mărturisirea judiciară.** — Mărturisirea complexă este ea nedivizibilă? I 360
- Maternitate.** — Cercetarea maternității (art. 308 codul civil), este ea singura cale deschisă copiilor naturali? Recunoșterea copiilor naturali dinaintea oficerului stării civile (art. 48 codul civil). — Analogia între filiațiunea naturală și filiațiunea legitimă (art. 652 și 677 codul civil). I 83
- Ministerul public.** — Ascultarea ministerului public în afară de casurile speciale prevăzute de lege este un viciu de formă, o violare a legii care dă loc la casare? IV 243
- Moștenitor aparent.** — Actele de dispozițiune cu titlu oneros, având de obiect imobile sau mobile necorporale, care emană de la moștenitorul aparent, sunt ele valabile față cu adevăratul moștenitor? IV 231

	Vol.	Pag.
Navlu. — Convențiune. — Mijloce de probațiune	III	106
Notariatul. — Actele de notariat. — Procedura pentru instrumentarea actelor de notariat. — Interpretarea art. 1188 codul civil	IV	202
Nulități. — Acte de procedură — Dacă cererea de anulare a unei proceduri trebuie deosebită de exercițiul diferitelor căi de reformare a unei sentințe. — Art. 735, 736 și 111 proc. civ.	II	271
Nulități. — Art. 735 proc. civilă	IV	252
Numele de familie. — Despre dreptul de purtare și schimbare a numelui de familie	IV	312
Opozițiune. — Despre hotărârile date în lipsă și despre opozițiuni. — Explicațiunea art. 154 și 157 procedura civilă. — Controversă. — Aplicându-se art. 151 proc. civ. și încetând după acesta din viață unele din părțile implicate, va trebui să se aplice din nou art. citat, dacă citându-se moștenitorii mortului, se presintă unii și alții lipsese?	II	52
— Terția opozițiune. — Acțiunea pauliană revocatorie aplicată hotărârilor. — Art. 1264 codul civil și art. 633 pr. civ.	II	59
— Acțiunea pauliană revocatorie aplicată hotărârilor. — Art. 1264 codul civil și art. 633 pr. civ.	IV	238
Oralitatea debaterilor. — Art. 37 al. II legea Curții de casație.	IV	251
Organizarea judecătorească. — Legea de organizare judecătorească. — Concluziunile părților. — Foile de audiență	IV	263
— Concluziunile părților. — Foile de audiență	IV	150
Pacte nupțiale. — Comunitatea de bunuri	I	386
— Pasivul societății de achizițiuni	I	391
— Separațiunea de patrimonie	I	393
— Impărțela comunității	I	408
Pactul comisorii. — Tocmela ca să rămână lucrul amanetat proprietatea creditorului prin singura neplată a prețului la termenul stipulat (<i>lex commissoria</i>) e oprită. — Art. 1689 c. civil. — Oprirea pactului comisorii în materie de ipotecă convențională.	I	582
Paternitate. — Datoria alimentară a tatălui natural	I	71
Pensiunea funcționarilor publici și socialismul. — Art. 28 al legii pentru pensiunile funcționarilor civili și eclesiastici din 30 Maiu 1890. Discuțiunea acestui articol în Parlament. Textul art. 28 cit. singurul punct precis în tot cursul debaterilor parlamentare. Jurisprudența. Legea din 13 Maiu 1892 modificătoare a art. 28 cit.	IV	417
Perempțiune. — Dacă este indivisibilă și în cazul când obiectul litigiului este primitiv de divisiune	IV	222
Perempțiunea și închiderea instanței.	II	103
Persoanele juridice. — Nascerea persoanelor juridice. — Diferite specii de persoane juridice. — Drepturile lor	I	1
— Capacitatea de fapt. — Obligațiunile, responsabilitatea persoanelor juridice.	I	11
— Constituțiunea și organizarea interioară a persoanelor juridice	I	16
— Desființarea persoanelor juridice.	I	20

Persónele juridice. — Iniințarea lor sub codul Caragea. — Dacă se cerea autorizarea saă recunóscerea statului.	I 24
Plată. — Locul plăței (art. 1104 c. civil și 59 c. com.) In materie comercială arătarea locului plăței e atributivă de jurisdicțiune (889 c. com.)? De ce s'a dat precădere art. 324 c. com. german (cf. art. 59 c. com. român) înaintea art. 58 c. com. italian? Teoria asupra conflictului legilor naționale și străine duce ea la aceeași soluțiune ca art. 58 citat? Capacitatea cambială se regulează ca tot-d'a-una după statutul personal?	III 24
Poliță saă bilet la ordin.	III 65
Poprire. — Cel de al treilea urmărit este el în drept, în cas de contestare a donațiunii făcută de densusul saă cêră saă fie trimis înaintea judecătorului său? (art. 463 proc. civ.).	IV 215
— Validare. — Jurisdicțiune comercială. — Aplicarea procedurii civile. — Termen de apel. — Art. 402 și 455 urm. proc. civilă.	III 256
Prescriptiune. — Titlul putativ este el o justă cauză în înțelesul art. 1895 codul civil?	I 634
— Dacă sub codul Caragea întreruperea civilă a prescripțiunii făcută în contra debitorului principal avea efecte și în contra cauziunii	IV 221
— Legea din 1847 pentru mărginirea împresurării pământului. — Întreruperea prescripțiunii.	IV 233
— Cererea în judecată ca cauză de întrerupere a prescripțiunii (art. 1868 și 1870 c. civil)	IV 250
Prescripțiunea instantaneă în materie mobilă (art. 1909 urm. codul civil). — Critica părerei lui Al. C. Șendrea care crede că, după legea noastră, mobilele se pot în general revendica și se bucură de ocrotirea acțiunii posesorii întoemai ca și imobilele.	I 633
Principiul naționalității. — Expulsarea străinilor și principiul naționalității în forma saă cea mai perfectă	IV 107
Procedură civilă. — Despre conflictul legilor vechi de procedură civilă, de organizare judecătorească și a celor noi (art. 742 procedura civilă)	II 275
— Reflexiuni asupra «Cursului de procedură civilă» al d-lui G. G. Tocilescu	II 279
— Câte-va cuvinte asupra controverselor noastre în materie de procedură civilă.	II 291
— Proiectul nou prusesc concernând această materie și art. 96, 97 și 104 din procedura noastră civilă. Procedura admonitorie a proiectului german și art. 455 procedura noastră civilă.	II 322
Procedura măsurilor provizorii. — Dacă încuviințarea acestor măsuri excepționale schimbă mersul procedurii ordinare	II 65
Procedura somară. — Formele de procedură ce sunt a se aplica când se intentă o acțiune «ad redendas rationes»	II 77
Procură. — Condițiuni de validitate a procurii făcută în străinătate și autentificată de o autoritate judiciară străină	I 485
— Dacă o procură sub semnătură privată saă legalisată îndreptă-	

	Vol.	Pag.
tesce pe mandatar a face actele cari trebuiesc să fie făcute cu procură autentică	I	487
Proletariatul nostru agricol. — Teoria lui Henry George și selfgovernmentul. — Casele de lucru (Workhouses)	IV	427
Proprietate. — Teoria mărginirii proprietății imobiliare în interesul vecinului	I	146
Quasi-delicte. — Principiul responsabilității comitenților pentru daunele cauzate de prepușii lor în funcțiunile ce li s'au încredințat (art. 1000 codul civil), se aplică el și statului ?	I	286
Quota litis. — Nulitatea de plin drept a pătului de <i>quota litis</i> nu mai are ființă astăzi. — Nulitatea pentru cuvânt de dol. — Cestiune de fapt. — Pactul unei jumătăți, a unei a treia sau a patra parte din quota litis, e de fapt în cele mai multe cazuri rōda dolului	I	436
Repaosul Duminecal. — Stabilimente industriale. — Dacă sunt supuse închiderii în zilele de Duminecă și sērbători în comunele rurale	IV	331
Recurs în casațiune. — Recursurile neiscălite sau iscalite cu o iscalitură imitată sunt ele a se considera ca neexistente ?	II	127
— Copie de pe hotărârea atacată. — Dacă e valabilă când e legalisată de portărel și nu de grefier	IV	223
— Sentințele în ultim resort ale tribunalelor de ocol din Dobrogea, aplicând legea musulmană și decisiunile date asupra apelului în contra acestor sentințe, sunt ele supuse recursului în casațiune ?	IV	235
Regimul dotal. — Zestrea mișcătoare este ea alienabilă ? — Care datele ale femeii măritate sub regimul dotal se pot executa asupra bunurilor dotale ? — Dotalitatea nu presupune o stipulațiune expresă	I	415
Regimul matrimonial legal. — Art. 1283 codul civil.	I	425
Repetițiunea indebitului. — Conductio ob turpem causam. Se pōte sau nu repeti ce s'a plătit în virtutea unei cause contrare legilor, ordinei publice sau bunelor moravuri ?	II	241
Retențiune. — Despre dreptul de retențiune	I	468
Revisuire. — Cari hotărâri sunt supuse revisuirii ? Cari hotărâri sunt definitive ? Există antinomie, adică contradicere, între art. 288 și art. 293 proced. civilă ? Au aceste articole cu privire la cestiunea noastră același rang sau are unul precădere înaintea celui-l'alt ?	II	132
Sciința și dogmatica Dreptului. — Recensiune asupra cărței d-lui Lupu Dichter.	IV	333
Scrisori confidențiale. — Proprietatea scrisorilor confidențiale. —		

Vol. Pag.

- Jurisprudență greșită. — Excepțiuni la principiul inviolabilității secretului scrisorilor. IV 312
- Sequestrul asigurător.** — Causa comercială. — Art. 899 codul comercial. — Jurisprudența Inaltei Curți. — Execuțiunea provisorie în cauzele comerciale. — Execuțiunea provisorie în procesele cambiale. — Art. 349 codul comercial. III 259
- Sequestru judiciar.** — Tribunalele sunt ele în drept a ordona aplicarea sequestrului judiciar *sur requête* sau numai după debateri contradictorii? IV 229
- Sentințe.** — Despre sentințe: citirea sentinței și desvoltarea motivelor (art. 118 proced. civilă). II 74
- Separatiunea bunurilor dintre soți.** — Formalitățile cerute de art. 1262 codul civil. I 329
- Separatiunea de patrimoniu.** — Legatarul are el, afară de beneficiul ce rezultă pentru dânsul din separatiunea de patrimoniu (art. 781 și 1743 codul civil), o ipotecă privilegiată legală asupra succesiunii? IV 140
- Servitutea de vedere.** — Acela care deschide o ferăstră în zidul său propriu, dând imediat asupra vecinului, sau la o depărtare mai mică de cât cea prescrisă de lege, și o posedă în curs de trei-zeci de ani, dobândește el prin prescripțiune servitutea *ne luminibus officiatur*, sau se liberază el numai de o servitute pasivă? I 622
- Simulațiune.** — Actul simulat în deosebire de actul acoperit (acte deguisé). — Amanetul unui vas acoperit sub o vânzare simulată. — Art. 480—495 codul comercial. — Art. 1694 c. civil. — Creditorul amanetar nu poate invoca dreptul de retențiune consfințit prin art. 1694 c. civil, dacă și-a însușit samavolnicese vasul. — Jurisprudența Inaltei Curți. — Credința în viitorul jurisprudenței. III 94
- Simulațiunea și fraudă.** — Cum se deosebesc actele simulate de actele frauduloase? Condițiunile și efectele acțiunii în simulațiune și ale acțiunii pauliane I 319
- Societăți.** — Reforma societăților de comerț. III 34
- Reforma societăților pe acțiuni. III 41
- Naționalitatea societăților anonime și altor asociațiuni comerciale, industriale și financiare (art. 237 urm. c. com.) III 53
- Societate în nume colectiv.** — Act scris constitutiv. — Dacă se poate opune terților când nu s'a publicat — Obligațiune. — Cambie semnată de asociatul neautorizat. Răspunderea nemărginită a asociaților. — Firmă socială. — Act de administrațiune și act de dispozițiune. — Art. 91, 94, 98 și 99 c. com. Art. 1517 c. civil. III 52
- Subrogațiune.** — Expunerea regulilor codului civil și a dreptului vechiu în privința plății prin subrogațiune I 334
- Subrogațiune legală.** — Scopul dispozițiunilor prescrise de art. 1108 codul civil. I 337
- Substituțiune.** — Art. 803 codul civil. I 184

- Substituțiune.**—Cui profită caducitatea unei dispozițiuni viciate de substituțiune, legatarului universal sau moștenitorilor legitimi. IV 212
- Oprirea de a înstrăina o moșie care se lasă prin testament ca fond pentru înființarea unei școle, formeză ea o substituțiune proibită? IV 229
- Sucesiune.**— Moștenitorii colaterali au posesiunea provisorie a moștenirii din momentul deschiderii moștenirii.—Art. 653, 704 urm., 805 codul civil. — Art. 7, § V, din Constituțiune. — Laudatores temporis acti. I 158
- Impărțirea după linie (art. 674 codul civil). — Care e chipul de împărțire între frați, în lipsă de tată și mamă? I 165
- Veduva săracă când capătă o parte numai din uzufruct (art. 684 codul civil), succede ea cu titlu universal? Răspunde ea de datoriile succesiunii conform art. 552 codul civil? Când primesce o parte în plină proprietate (art. 684 al. III c. civ.), răspunde ea *ultra vires*? Partea ei fiind mai mică sau mai mare după numărul descendenților, cum se socotesc descendenții mai depărtați, *per capita* sau *per stirpes*? Quid în cas de colisiune între dreptul veduvei și acela al părinților și al fraților (art. 684 și 671—673 c. civ.)? Controversă de lege ferenda. I 170
- Dar făcut mai înainte unui rezervator fără scutire de raport, se socotesc asupra rezervei în masă, și numai dacă această rezervă nu ajunge, asupra părții disponibile, sau asupra rezervei individuale a moștenitorului donatar, și dacă trece peste această rezervă, pentru prisos asupra părții disponibile? Jurisprudența Înaltei Curți. I 205
- O hotărâre care rostesc nulitatea unui legat universal și declară deschisă moștenirea ab intestat între părțile împricininate, care sunt părțile cele mai apropiate ale lui de cuius, nasce ea puterea lucrului judecat cu urmarea de a îndepărta de la moștenire cele-lalte rude în grad succesibil, care nu au luat parte la acea judecată, dar față cu cari același legat universal s'a întărit prin o altă hotărâre remasă definitivă? I 256
- Un colateral în grad succesibil, poate el să reclame jumătatea moștenirii, cu toate că nu există patru colaterali în grad succesibil pe motiv că numai doi au dobândit seziua judecătorească (art. 653 c. civ.), iar ce-l'alți doi încă nu? I 258
- Dacă s'a anulat un legat universal pentru cuvântul că presupusul legatar universal e o persoană interpusă, se poate dice că această persoană s'a folosit cu bună credință de fructele averii legate, și nu este ținută a înapoia fructele percepute. I 260
- După dreptul roman, moștenitorul putativ de bună credință era el ținut să înapoiască, nu prețul lucrului vândut, ci valoarea adevărată a lucrului, dacă a primit un preț mai mic? Actele moștenitorului aparent sunt cârmuite la noi de codul Justinian, sau prin analogie de art. 996 codul civil? I 261
- Sucesiunea ascendenților și colateralilor.**— Divisio in lineas. I 187

- Sucesiunile singulare.**—Transmisiunea bunurilor prin singurul efect al consimțământului și măsura responsabilității succesorilor particulari, în ceea-ce privește obligațiunile autorului lor. I 192
- Supra-cota concordatară.**— Art. 349 codul comercial.—Excepțiunea de dol personală reclamantului, nu se poate primi în procesul cambial de cât dacă există o dovadă scrisă? — Nici în procesul penal separat? — Jurisprudența. — Teoria. III 245
- Suspendarea judecăței.**— Judecata este ea de drept suspendată în casurile de forță majoră arătate în art. 254 proc. civilă sau numai după cererea părții interesate? Art. 254 urm. proc. civilă, își are el aplicarea lor în materie de execuțiune silită? II 98
- Tabloul de ordinea creditorilor** (art. 569 urm. proc. civilă). Termenul pentru înfățișarea creanțelor. — Prolungirea termenului de patru săptămâni pentru depunerea prețului (art. 551, 553 și 732 proc. civilă), până la închiderea ordinii (art. 587). — Hotărârrea Inaltei Curți secția II din 5 Februarie 1897, dată în afacerea Belu-Boerescu. — Necesitatea întôrcerei la sistemul genevez. — Jurisprudență. — Desvoltarea noului principiu. II 202
- Dacă lipsa tabloului viciază vânzarea făcută după legea Creditorului funciar. II 166
- Teoria culpei.**— Culpa contractuală. I 503
- Testamente.**— Dreptul de a testa este un drept natural? Regulele speciale pentru forma testamentelor (art. 856—867 cod. civ.) I 215
- Testamentele făcute sub o condițiune peste puțință sau neertată. I 229
- Tâlhărie.**— Art. 317 al. II codul penal. IV 259
- Timbru și înregistrare.**— Factura netimbrată. — Contravențiune. — Constatare la domiciliul destinatarului mărfii. — Dacă controlorul fiscal are competență de a face vizită domiciliară II 451
- Neplata taxei sucesorale în termenul prevăzut de lege.—Prescripțiune. — Dacă se aplică numai la amendă sau și la taxa simplă. II 454
- Cerere de revisuire făcută de stat în materie de restituire de taxe II 459
- Transcripțiune ipotecară.** II 255
- Despre actele și hotărârile supuse transcripțiunii II 268
- Despre actele și hotărârile nesupuse la transcripțiune de și relative la drept de proprietate imobiliară II 269
- Consecințele lipsei de transcripțiune în casurile unde ea este cerută II 270
- Despre raporturile sub care transcripțiunea nu este cerută II 270
- Tutelă legală.**— Art. 347 codul civil. — În lipsa formalității prescrite de acest articol, mama remăritată perde de drept tutela legală, dar rămâne până la înlocuirea ei, tutore de fapt iar noul bărbat cotutor de fapt. I 137

Urmărire imobiliară. — Incidentele urmăririi imobiliare și intervențiunile celor de al treilea pentru revendicarea sau conservarea posesiunii civile asupra unui imobil isbit de sequestru judiciar (art. 1632 codul civil).	I 548
— Procesul-verbal de saisie se poate el considera ca început de execuțiune? — Care este scopul și rațiunea art. 499. proc. civilă	II 157
— Care e cel de pe urmă act de execuție în materie de urmărire mobiliară? — Incheierea tribunalului său a Curții constatătoare că executarea s'a făcut conform legii? — Sau predarea lucrului vândut la licitațiune publică în posesiunea adjudecatarului, care a plătit prețul (art. 441 procedura civilă)? — Hotărârea Inaltei Curți No. 7 din 27 Februarie 1897, dată în secțiuni unite. — Critică	II 160
— Afipite. — Comunicare. — Art. 74 procedura civilă. — Citațiune. — Predare. — Refus de primire. — Constatarea agentului. — Proces-Verbal de situațiunea imobilului. — Dacă se cere când urmărirea se face după legea Creditului funciar. — Vinđare în cont. — Termen. — Art. 70 legea Creditului funciar. — Concurenți înlăturați de la licitațiune. — Solvabilitatea și serioșitatea concurenților. — Apreciere suverană a tribunalului de urmărire. — Urmărire făcută de creditul funciar. — Dacă se cere îndeplinirea formalităților prevăduțe de art 511 proc. civilă.	II 166
— Urmărirea părței nedivise a datornicului. — Art 1825 codul civil și 494 procedură civilă.	II 173
— Vinđare. — Ordonanță de adjudecare. — Recurs. — Dacă contestațiunile la urmăririle silite efectuate după legea Creditului funciar, se pot discuta d'a dreptul în casațiune. — Art. 60 și 64 legea Creditului funciar. — Art. 38 legea Curței de casațiune. — Art. 4 codul civil. — Art. 119 proc. civilă	II 176
— Concursul mai multor urmăririi asupra aceluiasi imobil. — Art. 523 și 524 proc. civilă. — Creditor urmăritor. — Inceperea strigărilor după cererea creditorului intervenient. — Art. 334 și 339 proc. civilă. — Urmăririi conexasate. — Procedură îndeplinită după legea Creditului funciar. — Vinđare după cererea unui creditor particular. — Regulele de drept comun în materie de urmărire. — Motive propuse pentru prima oră în casațiune.	II 184
— Opozițiuni și cereri incidente la o urmărire imobiliară (art. 529 proc. civ.).	II 191
— Mandatarul creditorului urmăritor se poate el purta adjudecatar?	II 193
— Licitațiunea și adjudecațiunea imobilelor urmărite. — Art. 542 și 547 proc. civilă	II 196
— Excesul de putere în materie de urmărire imobiliară	II 200
— Adjudecatarul primesce el imobilul liber de ori-ce privilegiu sau ipotecă și când s'a omis a se trece o sarcină în publicațiuni	II 216

	Vol.	Pag.
Urmărire imobiliară. —Ipotecarul omis în publicațiunii, pôte el să facă recurs în casație cu tôte că nu a făcut opozițiune la tribunal.	II	221
Urmărire mobilă. — Concursul mai multor urmăririi mobiliare (art 523 și 524 proc. civilă.)	II	187
— Tablou de ordinea creditorilor. — Dacă există drept de opozițiune. — Art. 151 procedura civilă. — Neaplicare.	II	181
Urmărirea veniturilor unui imobil. — Deosebiri între textele legii noastre (art. 477 urm.) și textele legii geneveze (art. 499 urm.) Inctetază sequestrul veniturilor unui imobil numai prin adjudecare silită saș și prin vânzare voluntară neurmată de supra-licitare din partea creditorilor (art. 491 r. și art. 513 procedura geneveză) ?	II	150
Vagabondagiū. — Străin declarat în stare de vagabondagiū. — Dacă isgonirea din țară aparține instanțelor judiciare. — Art. 220 din codul penal. — Legea din 7 Aprilie 1881 asupra străinilor.	II	347
— Istoria vagabondagiului după Karl Marx.—Pauperismul nostru orășenesc nu e periculos. — Deosebiri între așezămintele noastre de bine-facere și cele franceze. — Adunarea vagabonșilor în casele de lucru (art. 219 codul penal). Este acēsta o pedepsă saș sau o simplă măsură polițienescă ?	IV	427
Vagabonșii străini. — Dacă art. 222 codul penal se aplică numai vagabonșilor născuți în România.—Jurisprudența	IV	427
Vecinătate. — Desființarea clădirilor turburătoare posesiunii vecinului. — Un mare rău economic. — § 912 al noului cod civil german. — Legitima apărare. — Cele-l'alte casuri de necesitate, afară de legitima apărare. — § 227—229 și 823 codul civil german.	I	155
Verificarea de scripturi. — Judecătorii sunt ei datori să procedeze la verificarea de scripturi cu formele rigurose preserise de procedură, când un act prezentat și folositor pentru hotărârea cauzei se află în una din împrejurările arătate în art. 162 proc. civ. ? Verificarea de scripturi se pôte cere și înaintea Curții de casație ?	IV	214
Vânzare. — Actul de vânzare redactat în formă autentică, face o dovadă despre numărarea prețului constatată într'însul chiar înainte de a se îndeplini tôte formalitățile de autentificare și a se înmâna cumpărătorului un exemplar al actului ?	II	224
— Vânzarea de lucruri străine.	I	458
— Dacă vânzarea lucrului altuia este valabilă. — Art. 1021, 1294 și 1364 cod. civil.	I	466
Vânzare între soși. — Art. 1307 codul civil care opresce vânzarea între soși, se aplică el și schimbului ?	IV	261
Ziarul „Dreptul“. — Un nou prolog al ziarului <i>Dreptul</i>	IV	373

